

დავით კობიძე

სვარსული ქრესტომათია

I

მეორე გამოცემა

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 1981

4 И (Иран) + И (Иран)
491 . 55—87 + 891 . 55(082)
კ 646

რედაქტორები: ალ. გვანაძე, ჯ. გიუნაშვილი

გამომცემლობის რედაქტორი მ. იხასაძე

ტექნიკური რედაქტორი ი. ხუციშვილი

სბ 365

გადაცა წარმოებს 5.08.78. ხელმოწერილია დასაბუქლად 29.06.79.
საბუქლი ქაღალდი № 1. 70×108¹/₁₆. პირობითი ნაბუქლი
თაბახი 3&X საალრ.-საგამომც. თაბახი 27,5%

ფასი 1 მან. 50 კაპ.

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1981

ტირაჟი 2 000 შეკვეთის № 3814

70104

ქ. _____
m 608(06)—ქი

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 14.
Издательство Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 14.

საქ. სსრ შეენიერებათა აკადემიის სტამბა,
თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. № 19.
Типография Академии наук ГССР,
Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19.

მეორე ზამოცემის წინასიტყვაობა

ჩვენს მიერ შედგენილი სპარსული ქრესტომათიის პირველი ტომი მეორედ გამოდის. მისი პირველი გამოცემა თბილისის უნივერსიტეტმა 1963 წელს განახორციელა.

მეორე გამოცემაში შევიტანეთ ახალი ავტორები, რომელთაც სპარსული ლიტერატურის განვითარებაში გარკვეული როლი შეასრულეს; სახელდობრ, აქ დამატებით შემდეგი ტექსტებია დაბეჭდილი:

1. დაყიყის პოეზიის ნიმუშები (გვ. 16—20) ს. ნაფისის გამოცემის (რუდაქი... თეირანი, 1935) და ზ. საფას ლიტერატურის ისტორიის მიხედვით (ტ. I, თეირანი, 1969).

2) ონსორის 6 ყაზლა, 3 რობაა და ნაწყვეტი პოემიდან „გამიყ ო აზრა“ (გვ. 122—128) „პოეზიის ყუველნარის“ (Гушадан азад) მიხედვით (დუშანბე, 1975).

3) მანუჩქირის 2 ყაზალი, მუჟამათები და ყაჟიღს ნაწილები (გვ. 142—148) „პოეზიის ყუველნარის“ მიხედვით (დუშანბე, 1975).

4) მასულ-სააღ-ი სულჰანა 9 ყაზალი, 4 წვრილი ლექსი და 2 ყაჟიდა (გვ. 242—252) რაშიდ იასემის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1939).

5) სანაის 9 ყაზალი და მისი პოემის „ქეშმარიტებათა ბაღის“ ნაწილები (გვ. 254—264) მორთეზა თიმურის მიერ შედგენილი წიგნის (სპარსული მარადიული ყაზალები, ისპაან, 1965), „პოეზიის ყუველნარის“ (დუშანბე, 1975) და ზ. საფას ლიტერატურის ისტორიის მიხედვით (ტ II, თეირანი, 1969).

6) ანვარის 10 ყაზალი და 6 რობაი (გვ. 266—272) მორთეზა თიმურის „სპარსული მარადიული ყაზალებისა“ და ზ. საფას ლიტერატურის ისტორიის მიხედვით (ტ II, თეირანი, 1969).

7) სელმან სავეჯის 16 ყაზალი (გვ. 458—464) ავესთას მიერ გამოცემული ტექსტის მიხედვით (თეირანი, უთარილო).

8) ჭემალ ხოჯენდის 15 ყაზალი (გვ. 466—484) ზ. ჰუსეინ-ზოდას მიერ გამოცემული ტექსტის მიხედვით (დუშანბე, 1959).

9) მექთები შირაზის „ლეილ-მაჯნუნის“ ეპიზოდები (გვ. 510—524) ისმაილ აშრაფის გამოცემის მიხედვით (შირაზი, 1964).

სპარსული ქრესტომათიის I და II ტომის გამოცემას, ფართოდ გამოეხმარნენ აღმოსავლეთმცოდნე-ირანისტები: აკად. იან რიპკა¹, პროფ. დოქტორი

¹ J. Rypka, „Orientalistische Literaturzeitung“, Berlin-Leipzig, 1965, № 1/2, S. 66—70; 1968, № 1/1b, S. 488—489.

ირ. ბერკა¹, პროფ. დოქტორი ფრ. მასალსკი², პროფ. დოქტორი ა. როზენფელდი³, დოქტორი ბარბარა მანესკა⁴, პროფ. დოქტორი პ. ბაჩარმი⁵, პროფ. დოქტორი კ. ფლავა⁶, პროფ. დოქტორი ვ. კოტეტიშვილი⁷, დოქტორი მ. მამაცაშვილი⁸ და სხვ.

როგორც პირველი, ისე მეორე ტომის რეკენზენტებს გულწრფელ მადლობას მოვახსენებთ. მათმა შენიშვნებმა და მითითებებმა ხელი შეგვიწყო ქრესტომათის გაუმჯობესებაში.

მადლობას მოვახსენებთ აგრეთვე ამ წიგნის რედაქტორებს პროფ. დოქტორს ალ. გვახარიასა და პროფ. დოქტორს ჟ. გიუნაშვილს, რომელთაც წიგნის გამოცემის საქმეში დიდი დახმარება გაგვიწიეს.

მეორე გამოცემაში დამატებით შეტანილი ავტორები

დაყიყი — ابو منصور محمد بن احمد دقيقي

აბუ მანსურ მუჰამედ იბნ აჰმედ დაყიყი (X საუკ.) ცნობილი პოეტია. მას ეკუთვნის ყასიდები, ყაზალები და წერილი ლექსები. სამანკლთა დინასტიის წარმომადგენელმა ნუბ მეორემ (976—997) ახალგაზრდა პოეტს „შაჰ-ნამეს“ გალექსვა დაავალა. დაყიყიმ გალექსა ის ნაწილი, რომელშიც ზორიასტრული რელიგიის გავრცელებაა გადმოცემული.

ახალგაზრდა პოეტი 977—980 წლებს შორის მოკლეს. ჩვენამდე მოღწეულია დაყიყის ლირიკის შესანიშნავი ნიმუშები და მის მიერ გალექსილი „შაჰ-ნამეს“ ეპიზოდები.

ონსორი — ابوالقاسم حسن بن احمد انصاري بخي

აბულ ყასემ ჰასან იბნ აჰმედ ონსორი ბალხის (X—XI საუკ.) მოღვაწეობა მამულ ღაზნელის ბატონობის ხანას ემთხვევა. ონსორის „პოეტთა მეფის“ (მალიქ-უშ-შუარა) თანამდებობა ეკავა. მისი ლექსების კრებულში (დივანში) ყასიდები, ყაზალები, რობაიები და სხვა სახის ლექსები გვხვდება. ონსორის სახელით სამი სატრფიალო-სამიჯნურო პოემაა ცნობილი. ესენია: „ვაშიყ ო აზრა“ (ვაშეყი და აზრა), „სორხბოთ ო ხენგბოთ“ (წითელი კერპი და თეთრი კერპი) და „შად-ბაჰრ ო აინ-ოლ-ჰაიათ“ (შადბაჰრი და აინ-ოლ-ჰაიათი). აღნიშნული პოემებიდან

¹ J. Bačka, „Archiv Orientalni“, Praha, 1964, XXXII, pp. 663—664.

² F. Machalski, „Folia Orientalia“, Krakow, 1965, VI, pp. 226—228; 1968, IX, p. 353.

³ A. Розенфельд, „Народы Азии и Африки“, Москва, 1968, № 2, стр. 229—230.

⁴ B. Majewska, „Przeglad Orientalistyczny“, Warszawa, 1963, № 4 (48), pp. 333—334.

⁵ H. Bahrami, „Archiv Orientalni“, Praha, 1969, XXXVI, № 2, pp. 342—343.

⁶ კ. ფლავა, „მნათობი“, თბილისი, 1963, № 2, გვ. 185—187.

⁷ ვ. კოტეტიშვილი, „ლიტერატურული საქართველო“, თბილისი, 1964, № 16 (1393).

⁸ მ. მამაცაშვილი, „ცისკარი“, თბილისი, 1965, № 12, გვ. 152—155.

ქემალ ხოჯენდი — کمال خجندی

ქემალ ხოჯენდი სპარსულ-ტაჯიკური ლირიკის თვალსაჩინო წარმომადგენელია; მისი მოღვაწეობა XIV საუკუნეზე მოდის (დაბადების თარიღი უცნობია, გარდაცვალებისა კი ვიცით—1401 წელი). მისი ლექსების კრებულზე ბეჭდური სახით 1959 წელს გამოიცა ღუშანბეში.

მეჭთები შირაზი — مکتبی شیرازی.

მეჭთები შირაზი XV—XVI საუკუნის პოეტია; იგი ნიზამის მიმბაძველად ითვლება. მისი „ლეილ-მაჯნუნისანი“, რომელიც 1490 წელსაა შეთხზული, სპარსულენოვან ხალხებში დიდი პოპულარობით სარგებლობს. პოეტის დაბადების წელი ჯერ დადგენილი არ არის, გარდაცვალებისა კი ცნობილია (1511).

თბილისი

25. 4. 1979

დავით კობიძე

პირველი ბამოცემის წინასიტყვაობა

ჩვენს მიერ შედგენილი ქრესტომათიის I წიგნში სპარსული და ტაჯიკური მხატვრული ლიტერატურის კლასიკური პერიოდის (X—XV საუკ.) ნიმუშებია შეტანილი. გამოსაცემად მზადდება II წიგნი, რომელშიც თანაპედროვე სპარსული ლიტერატურის ნიმუშები იქნება მოთავსებული. III წიგნი კი ქრესტომათიის ორივე ნაწილის ლექსიკონისათვისაა ნაგარაუდები.

ჩვენს ქვეყანაში ამჟამად დიდი ინტერესით ეკიდებიან აღმოსავლური ენების, ლიტერატურისა და აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის შესწავლის საქმეს. ამასთან დაკავშირებით საერთოდ აღმოსავლურს და, კერძოდ, სპარსულ ტექსტებზე დიდი მოთხოვნილებაა. ძველად გამოცემული ქრესტომათიები (მათ შორის ყველაზე საუკეთესო მ. ა. ყაფარისა), როპლებშიც, ძირითადად, კლასიკური სპარსული ენისა და ლიტერატურის ნიმუშებია გაერთიანებული, ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენს.

ამ წიგნში წარმოდგენილი მასალების გაცნობა, ვფიქრობთ, დახმარებას გაუწევს ფილოლოგიაში მომუშავეთ (სტუდენტებს, ასპირანტებსა და მეცნიერ მუშაკებს) არა მხოლოდ კლასიკური სპარსული ენის მორფოლოგიისა და სინტაქსის თავისებურებათა შესწავლაში, არაჲდ კლასიკური ხანის ლიტერატურას წარმომადგენელთა შემოქმედების ზოგადად გაცნობის საქმეშიც.

მასალა დალაგებულია არა ენარებისა და ფორმების, არამედ ქრონოლოგიის მიხედვით. ამავე დროს ამა თუ იმ მწერლის შემოქმედების ნიმუშები ერთადდა თავმოყრილი. ეს გარემოება მკითხველს ზოგად წარმოდგენას მისცემს სპარსული ლიტერატურის განვითარების გზების შესახებ, გაუადვილებს მას ამა თუ იმ მწერლის ენისა და შემოქმედების შესწავლას.

წიგნში შემდეგი ტექსტებია დაბეჭდილი:

1) რუდაქის პოეზიის ნიმუშები (გვ. 6—14) საიდ ნათისის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1962).

2) ეპიზოდები ფირდოუსის „შაჰ-ნამედან“ (გვ. 22—120) საიტბილეო გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1935).

3) ფეროხის 5 ყასიდა და 6 ყაზალი (გვ. 130—140) 1311/1932 წლის თეირანული გამოცემის მიხედვით.

4) ეპიზოდები ფახრ ედ-დინ გორგანის „ვისო რამინიდან“ (გვ. 150—206) მოკთაბა მინოვის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1935). გათვალისწინებულია მ. მაჰკუბის გამოცემა (თეირანი, 1959).

5) ნაწილები ნასერ ხოსროვის „როუშანაი-ნამედან“ (გვ. 208—212) ჰერ. უთუს

გამოცემის მიხედვით (*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, XXVIII, XXXIV) და „სადათ-ნამედან“ (გვ. 213—218) ე. ფაგანის გამოცემის მიხედვით (*Zeitschrift*., XXXIV). გამოყენებულია აგრეთვე ქ. აინის გამოცემა (Носири Хисрав, Гулчино аз девони аштар, тартибдиханда ва муаллифи сарсухан К. Айни, 1957). ვარიანტების ჩვენებისას ლიტერა .A აღნიშნავს ეთეს გამოცემის წაკითხვებს, ხოლო B — აინისას.

6) ომარ ხაჯამის რომაეები (გვ. 220—240) ს. ნათისის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1305/1927).

7) არაკები ზაჰირი სამარყანდის „სინდბად-ნამედან“ (გვ. 274—292) თეირანის გამოცემის მიხედვით (1333/1954).

8) ადგილები ფერიდ ედ-დინ აოარის „მანთეყ ათ-თაირიდან“ (გვ. 294—297) ლითოგრაფიული გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1319/1901) და ზისივე „ფანდ-ნამედან“ (გვ. 298—300) მ. ა. ყაფარის ქრესტომათიის მიხედვით (*Образчики персидской письменности*, II, Москва, 1906).

9) ხაყანის 5 ყასიდა და 6 რომაი (გვ. 302—312) საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერის (P—71) მიხედვით (I ყასიდა), ნ. ხანიკოვის გამოცემის (*Journal Asiatique*, V, Paris, 1865) მიხედვით (II ყასიდა), მ. ა. ყაფარის ქრესტომათიის (*Образчики...*) მიხედვით (III ყასიდა) და აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერთა განყოფილების (ლენინგრადი) ხელნაწერის (P—63) მიხედვით (რომაეები). გამოყენებულია აგრეთვე ხაყანის „ღივანის“ თეირანული გამოცემა (1316/1938).

10) ეპიზოდები ნიზამის „ხოსროვშირინიანიდან“ (გვ. 314—328), „ლეილ-მაჯნუნიანიდან“ (გვ. 329—335), „პაფთ ფეჟქარიდან“ (გვ. 339—349) ვაჰიდ დასთგერდის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1313/1939) და „შარაფ-ნამედან“ (გვ. 350—358) ბაქოში დაბეჭდილი ტექსტის მიხედვით (Низами Гянджеви, Шарафнама. Составитель научно-критического текста А. А. Али-заде, Редактор Е. Э. Бертельс, Баку, 1947).

11) ადგილები საადის „ბუსთანიდან“ (გვ. 360—365), „გოლესთანიდან“ (გვ. 366—412) და მისივე 10 ყაზალი (გვ. 413—418) მოჰამედ ალი ფორულის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1320/1941).

12) ადგილები ქელალ ედ-დინ რუმის „მესნევიდან“ (გვ. 420 - 434) რ. ა. ნიკოლსონის გამოცემის მიხედვით (*The Mathnawi...*, edited by R. A. Nicholson, London, 1925) და მისი 9 ყაზალი (გვ. 435—438) იმავე გამომცემლის ტექსტისა (*Selected poems from the Diwāni Shamsi Tabris*, edited and translated by R. A. Nicholson, Cambridge, 1898) და ბალი ოზ-ზამან-ფურუზანფარის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1338/1959).

13) ეპიზოდი ხოსროვ დეჰლევის „პაშთ ბეჰეშთიდან“ (გვ. 440—453) საქ. მეცნ. აკად. ხელნაწერთა ინსტიტუტისა და აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ხელნაწერთა განყოფილების (ლენინგრადი) ხელნაწერების მიხედვით. ვარიანტების ჩვენებისას თბილისური ხელნაწერის წაკითხვები აღნიშნული გვკეპს ლიტე-

ბით T, ხოლო ლენინგრადისა—L-ით. მისივე 4 ყაზალი (გვ. 454—456) შ. ა. ყაფარის ქრესტომათიის მიხედვით (მოსკოვი, 1906).

14) ჰაფეზის 30 ყაზალი (გვ. 474—484) მოჰამედ ყაზვინისა და ყასემ ყანის გამოცემის მიხედვით (თეირანი, 1320/1941).

15) ეპიზოდები ჯამის „იოსოფო ზოლეხადან“ (გვ. 486—491) საქ. მეცნ. აკად. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერების (P 296, 224, 396, 346, 614, 618), „მათთოურანგის“ მორთუბა მოდარეს გილანისეული გამოცემის (თეირანი, 1337/1958) და ვ. როზენცვაიგის გამოცემის (Wien, 1818) მიხედვით; ვარაირტების ჩვენებობას ლიტერაი R აღნიშნავს როზენცვაიგის გამოცემას, G—გილანის გამოცემას; „სალიმანო აბსალიდან“ (გვ. 492—500) მორთუბა გილანის გამოცემის მიხედვით, „ბაჰარესთანთან“ (გვ. 501—506) სსრ კავშირის მეცნ. აკადემიის გამოცემის (Нур ад-Дин Абд эр-Рахман Джами, Бехарестан, вступительная статья и примечания К. И. Чакиня, 1935) და საქ. მეცნ. აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის XVI საუკუნის ხელნაწერის (P—627) მიხედვით. მისივე 9 ყაზალი (გვ. 506—508) ფრ. რიუკერტის გამოცემის მიხედვით (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, II—VI). გამოყენებულა ჯამის „დივანის“ ფაქმანისეული გამოცემა (თეირანი, 133.../195...).

16) „ქილილა და დამანას“ ნაწილები (გვ. 526—560) ბერლინის გამოცემის მიხედვით (1341/1923).

სპარსული ტექსტების გამოცემის საქმე საერთოდ არ დგას მალაღ ღონეზე. კლასიკური ხანის ისეთი ღიდი მნიშვნელობის მქონე თხზულებათა გამოცემებშიც კი, როგორცაა „შაჰ-ნამე“ და „ეისო რამინი“. სხვადასხვა ხასიათის შეცდომებთა დაშვებული და ზოგჯერ ლექსის ზომაცაა დარღვეული. ძნელი ხდება რომელიმე სპარსული თხზულების გამოცემის სანიმუშოდ აღიარება. ასეთ პირობებში ქრესტომათიების გამომცემლებიც ვერ იქნებიან შეცდომებისაგან დაზღვეულნი.

იმედი მაქვს სპარსული ენისა და ლიტერატურის მცოდნენი დაგვეხმარებიან ამ ქრესტომათიის შემდგომ გამოცემათა გაუმჯობესების საქმეში.

მოკლე ცნობები ქრესტომათიაში წარმოდგენილ ავტორთა შესახებ

რუდაქი — ابو عبد الله جعفر بن محمد رودکی شمرقندی

აბუ აბდულლაჰ ჯაფარ იბნ მოჰამედ რუდაქი სამარყანდი (X საუკ.) პირველი კლასიკოსია. პოეტის დაბადებისა და გარდაცვალების ზუსტი თარიღი უცნობაა. მისი თხზულებებიდან ჩვენს დრომდე მცირე ნაწილს მოუღწევია. ძველი ბიოგრაფების ცნობით რუდაქი დაბადებულანგე უსინათლო ყოფილა, მაგრამ მისი ლექსები, რომლებშიც არაიშვიათად გვხვდება ფერების მხატვრული გააზრება. მოხდენილი შედარებები და მეტაფორები, საეჭვოდ ხდის ამ ცნობის სისწორეს.

რუდაქის რამდენიმე პოემა დაუწერია, მაგრამ ისინი დროთა ვითარებაში

დაკარგულან. მასვე არაბული და ფალაური წყაროების საფუძველზე გაულექსავს „ქილოლა და ღამანა“, რასაც აგრეთვე ჩვენამდე არ მოუღწევია.

რუდაქის მდიდარმა შემოკმედებამ უდიდესი როლი შეასრულა კლასიკური ტაჯიკური (სპარსული) ენისა და ლიტერატურის განვითარებაში.

ფირდოუსი — ابوالقاسم فردوسی

აბულყასიმ ფირდოუსი ტუსი სპარსული და ტაჯიკური ლიტერატურის ყველაზე დიდი წარმომადგენელია. იგი საგმირო ეპიკური პოემის „შაჰ-ნამეს“ (მეფეთა წიგნის) ავტორია. „მეფეთა წიგნი“ ძირითადად დამთავრებული ყოფილა სამანიდების დროს (X საუკ.), მისი უკანასკნელი რედაქცია კი 1010 წლითაა დათარიღებული.

პოეტს ცნობილი პოემის „იოსებზილიხანის“ შეთხზვას მიაწერენ; ფირდოუსის სახელითაა აგრეთვე ცნობილი „სატირა სულთან მაჰმუდზე“, რაც უფრო „შაჰნამედან“ გამოკრებილი ადგილების შეკავშირება-შეკოწიწებას წარმოადგენს, ვიდრე დამოუკიდებელ პოეტურ კმნილებას. პირადი მიზნებით ამოძრავებულ ყალბისმქნელს იგი ფირდოუსის გარდაცვალების შემდეგ უნდა „შეეთხზა“.

ფირდოუსის გენიალური პოემა „შაჰ-ნამე“ ირანული ეპოსის მწვერვალს წარმოადგენს; იგი მსოფლიო ლიტერატურის საგანძურის დამამშვენებელია. ფირდოუსიმ შექმნა პოეტური მეტყველების ახალი სამყარო. მისგან ბევრი პოეტია დავალებული.

შაჰ-ნამე დაწერილია შემოკლებული მოთყარებით, რომლის სქემა ასეთია:

ფეროხი — ابوالحسن علی فرخی سیستانی

აბულ ჰასან ალი ფეროხი (XI საუკ.) შესანიშნავი ყასიდების ავტორია. აღრინდელი წყაროების ცნობით ის ერთ მემამულესთან ყოფილა მოკამაგირედ. სიღარიბის გამო პოეტი იძულებული გახდა სხვაგან ეძებნა ბედი. მან ყასიდა მიუძღვნა ჩალანინთა ემირს. მისი ნიჭი დააფასეს. პოეტი სულთან ემინ ოდდოვლე მაჰმუდის სამსახურშიც ყოფილა. უკანასკნელი წლები მაჰმუდ ლაზნელის კარზე გაატარა.

ფეროხის ყასიდები, რომლებიც ბუნების ბრწყინვალე აღწერილობას წარმოადგენს, განსაკუთრებულ ადგილს იჭერს სპარსულ ყასიდებს შორის.

ყასიდა ანუ ოდა ყაზალის ფორმით დაწერილი გრძელი ლექსია. მის თემას კლასიკური ხანის პოეზიაში, ძირითადად, რომელიმე პირის ქება-დიდება წარმოადგენს.

გორგანი — فخرالدین گرجانی

ფაზრ ედ-დინ გორგანი (XI საუკ.) მსოფლიოში სახელმოხვეცილი რომანის „ვისო რამინის“ ავტორია. მისი დაბადებისა და გარდაცვალების წლები არ არის ცნობილი. „ვისო რამინი“ პოეტს ფალაური დედნის მიხედვით გაულექსავს 1042–1055 წლებს შორის.

აღნიშნული თხზულება დიდი მნიშვნელობისაა. მასში ძველი ირანის ყოფა-

ცხოვრებაა ასახული. „ვისო რამინი“, მიუხედავად იმისა, რომ მისი მიზანმიმართული სპარსულ ლიტერატურაში არ არსებობს. საგრძნობ გავლენას ახდენს რომანტიკული ეპოსის განვითარებაზე. მის მდიდარ შედარება-მეტაფორებს ზოგი დიდი პოეტიც დასესხებია.

არსებობს ამ თხზულების ქართული ვერსია; დედანი. რომელსაც ის ემყარება, ჩვენს დრომდე არ მოღწეულა. ქართულ ვერსიას. რომელიც შეურყენელ ტექსტზე დამოკიდებული ჩანს, ვარკვეული უპირატესობა ენიჭება ამ რომანის შესწავლის საქმეში.

„ვისო რამინი“ დაწერილია კლასიკური ქეზეჯით. მისი სქემა ასეთია:

ნასერ ხოსროვი — نصر خسرو خراسانی

ნასერ ხოსროვი (1003—1028) ცნობილი პოეტი, ფილოსოფოსი და მოგზაურია. იგი მრავალი თხზულების ავტორია, რომელთაგან აღსანიშნავია „საფარნამე“ (მოგზაურობის წიგნი), პოემები — „როუქანაი-ნამე“ (განათლების წიგნი), „სადათ ნამე“ (ბელნიერების წიგნი) და ლირიკული დივანი.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მის მოგზაურობის წიგნს („საფარნამე“), სადაც მთელი თავისი საშინელებითაა ნაჩვენები იმდროინდელი აღმოსავლეთის სინამდვილე.

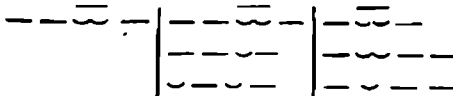
ნასერ ხოსროვიან ზემოთაღსვლულ პოემები დაწერილია ქეზეჯით: — — — — — დილაქტიკური ენის ადრინდელ ნიმუშებს წარმოადგენს და ამ თვალსაზრისით სათანადო ადგილს იკავებს სპარსულ-ტაკიკურ ლიტერატურაში.

ომარ ხაჯამი — عمر بن ابراهيم حيايم بن ابي نجر

ომარ იბნ იბრაჰიმ ხაჯამ ნიშაბური (1040—1123) დიდ პოეტადაა აღიარებული. მისი სახელით ცნობილი „რობაათ“ (რობაები) თითქმის ყველა ევროპულ და აღმოსავლურ ენაზეა გადათარგმნილი. ზოგი მკვლევარი მას მატერიალისტად თვლის, ზოგს კი ის ლეთისმორწმუნედ, ისლამის მიმდევრად მიაჩნია. აზრთა ასეთი სხვადასხვაობის საფუძველს რობაიებში ერთმეორის საწინააღმდეგო შეხედულებების არსებობა წარმოადგენს.

მეტად დამაფიქრებელია ის ვარემოება, რომ უძველესი წყაროები ხაჯამს იცნობენ არა როგორც პოეტს. არამედ როგორც გამოჩენილ მათემატიკოსს, ასტრონომსა და ფილოსოფოსს. შესაძლებელია, ჩაღრმავებულმა კვლევამებამ საბოლოოდ დაადასტუროს ის აზრი, რომ ხაჯამის სახელით ცნობილი „რობაათი“ წარმოადგენს სხვადასხვა პოეტთა თხზულებებიდან შერჩევით გამოკრებილ ოთხსტრიქონიან ლექსების (რობაების) კრებულს.

რობაის რითმა: a a b a ან a a a a ზომათა სქემა კი ასეთი იქნება:



ზაჰირი სამარყანდი — محمد ابن علی ابن محمد ابن الحسن ظهیری سمرقندی
 მოკამედ იბნ ალი იბნ მოკამედ იბნ ალ-ჰასან ზაჰირი სამარყანდის (XII ს.)
 თხზულებათაგან ყველაზე უფრო ცნობილია არაკების კრებული „სინდბად-ნამე“.
 წარმოშობით იგი ინდურ-ფალაურ წყაროს უკავშირდება.

ათარის — فرید الدین عطار

ფერიდ ელ-დინ ათარის (1119—1230) შემოქმედებას თავისებური ადგილი
 უკავია სპარსული ლიტერატურის განვითარებაში. მისმა პოემამ „მანთეყ ათ-
 თაჯრამ“ (ფრინველთა საუბარი) სათანადო გავლენა მოახდინა აღმოსავლურ ლი-
 ტერატურაზე, ზოგმა პოეტმა ის მიზაძვის საგნადაც გაიხადა.

ათარის დაუწერია აგრეთვე „ფანდ-ნამე“ (რჩევა-დარიგებათა წიგნი). იგი
 საადის წინა დროის თხზულებაა და სპარსული დიდაქტიკური ენის განვითარე-
 ბის, მისი სხვადასხვა საფეხურის მეცნიერულად შესწავლის თვალსაზრისით უკე-
 ველად საინტერესო ლიტერატურულ ძეგლს წარმოადგენს.

ათარის „ბულბულ-ნამეში“ (ბულბულის წიგნი) ბულბულის ვარდისადმი
 სიყვარულია გადმოცემული. პოეტი, რომლის შემოქმედება, ძირიდად, მისი
 დროის სუფიზმის საფუძვლებზე დგას, აქ ღეთისადმი ალეგორიულ სიყვარულს
 გულისხმობს. აღსანიშნავია, რომ ბულბულის ვარდისადმი მიჯნურობის თემა მთელ
 აღმოსავლეთში გავრცელდა.

ათარის ლირიკული დივანიც შეუთხზავს.

„მანთეყ ათ-თაჯრამ“ და „ფანდ-ნამე“ დაწერილია რამალით. მისი სქემა ასე-
 თია: — — — — —

ხაყანის — افضل الدین بدیل ابن علی خاقانی شروانی

აფხალ ელ-დინ ბადილ ხაყანი (1120—1199) შარვანის ლიტერატურული
 სკოლის წარმომადგენელია. ის დაიბადა ქ. შემახის რაიონში, ხელოსნის ოჯახში.
 დედა ქრისტიანი ჰყავდა. შარვან-საქართველოს პოლიტიკურმა და კულტურულმა
 ურთიერთობამ განაპირობა ხაყანის საფუძვლიანი ცოდნა ქრისტიანული სამყარო-
 სი. ხაყანი კარგად იცნობდა საქართველოს. მის უსიღებესა და რთობიერში ხშირია
 ქართული ტერმინებისა და სიტყვების ხმარების შემთხვევები.

ხაყანის ეკუთვნის აგრეთვე პოემა „თუჰფათ ულ-ერაყადნ (ორი ერაყის სა-
 ჩუქარი).

ნიზამი — ابیاس ابو محمد بن یوسف نظامی گنجوی

ნიზამი განჯევი (1141—1209) აღმოსავლეთის ხალხთა დიდი პოეტი, რომე-
 ლიც სპარსულ ენაზე წერდა. მისმა თხზულებებმა უდიდესი გავლენა მოახდინა
 მთელი აღმოსავლეთის ლიტერატურის განვითარებაზე. ნიზამი პოეტური აზროვ-
 ნებითა და ლიტერატურული სტილით განსხვავდება იმდროინდელ ირანელი პოე-
 ტებისაგან. მსოფლიო პოეზიაში ძნელად თუ დაიძებნება მეორე პოეტი, რომელ-
 საც ასეთი რთული მეტაფორების გამოყენება ახასიათებდეს, როგორც ნიზამის
 სჩვევა.

ნიზამის სახელით ხუთი პოემაა ცნობილი. ისინი გაერთიანებულია ერთ

კრებულში, რომელსაც „ხამეს“ (ხუთეული) უწოდებენ. ეს პოემებია: 1. „მეხზენ-თლ-ასარარ“ (საიდუმლოებათა საგანძური), 2. „ლეილი ვო მეჯუნ“ (ლეილმაცუნ-ნიანი), 3. „ხოსრო ვო შირინ“ (ხოსროშირინიანი), 4. „ჰაფთ ფეჟარ“ (შვიდი მთიები) და 5. „შარაფ-ნამე“ (დიდების წიგნი) ანუ „ისქანდერ-ნამე“.

პოეტს ლირიკული ხასიათის დივანიც შეუთხზავს.

ნიზამის ბევრი მიმბაძველი გაუჩნდა არა მარტო აზერბაიჯანულ და სპარსულ, არამედ მთელ აღმოსავლურ ლიტერატურაში.

ნიზამის ის პოემები, რომელთა ნიმუშებიც ქრესტომათიაშია შეტანილი, შემდეგი საზომითაა დაწერილი:

„ლეილი ვო მეჯუნ“—ჰეზეჯის შემდეგი სახეობით: — — — — —

„ხოსრო ვო შირინ“ — კლასიკური ჰეზეჯით: — — — — —

„ჰაფთ ფეჟარ“ — ზაფიფით: — — — — —

„შარაფ-ნამე“—მოთეყარებით: — — — — —

საადი — *سعدی شیرازی*

შეზ მოსლექ ედ-დინ (თუ შეუშრიფ ედ-დინ) საადი (XII—XIII სს.) დიდი მორალისტიკა. მისი ნაწერებიდან ფართოდაა გავრცელებული „ბუსთანი“ (ხეხილთა ბაღი) და „გოლესთანი“ (ვარდნარი). „ბუსთანი“ (1257) ლექსადაა დაწერილი, „გოლესთანი“ (1258) კი ლექსნარეუ პროზას წარმოადგენს.

„ბუსთანი“ ათ კარადაა დაყოფილი, ხოლო „გოლესთანი“ რვა კარს შეიცავს, ამ თხზულებებში ერთნაირი შეხედულებები და იდეებია გატარებული. მწერალი კარგად იცნობს აღმოსავლეთს, ხედავს დაჩაგრულსა და მჩაგვრელს, მაგრამ ვერ აუხსნია საზოგადოებრივი უთანასწორობის სოციალური მიზეზები. მიუხედავად ამისა, საადის თხზულებებში ბევრი პროგრესული აზრია გატარებული.

საადის ეკუთვნის შესანიშნავი ყაზალების რამდენიმე კრებული. უწერია აგრეთვე ყასიდები სპარსულ და არაბულ ენებზე. პოეტს შეუთხზავს აგრეთვე (სპარსული და არაბული, აგრეთვე სპარსული, არაბული და თურქული ბეითების გადაჯვარედინების საფუძველზე) კრელი ყასიდები.

საადის დიდაქტიკური აზრები დღევანდლობისათვის მოძველებულია, მაგრამ ის კვლავ ცოცხლობს და ითვლება თანამედროვე პოეტებისა და მწერლების მასწავლებლად, როგორც დიდი ხელოვანი, როგორც მხატვრული სიტყვის შესანიშნავი ოსტატი. „ბუსთანი“ დაწერილია მოთეყარებით: — — — — —

ჯელალ ედ-დინ რუმი — *مولانا جلال الدین محمد بن محمد رومی*

ჯელალ ედ-დინ რუმი (1207—1273) დიდი პოეტია. აღმოსავლეთში განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებლობს მისი ნაწარმოები „მესნევი“, რომელშიც რჩევა-დარიგებათა ხასიათის ბევრი ეპიზოდია ჩართული. ამ პოემამ დიდი როლი შეასრულა დიდაქტიკური ჟანრის განვითარების თვალსაზრისითაც.

ჯელალ ედ-დინ რუმი შესანიშნავი ლირიკოსია. მისი ყაზალები აღმოსავლური ლირიკის მშვენიერებს წარმოადგენს. ნათელი პოეტური მეტყველება, ღრმა განცდა, აი, რითაა გამთბარი მისი ლექსის ყოველი სტრიქონი.

მესწვევი ნიშნავს ორეულს (Двоѣхвѣдъ). ესაა ფორმა ლექსისა, რომლის ყოველი ორი სტრიქონი ერთმანეთზეა გართმული. ამ ფორმითაა დაწერილი დიდი პოემები (შაჰ-ნამე, ვისო რამინი და სხვ.).

ჯერალ ედ-დინის პოემა „მესწვევი“ დაწერილია რამბალით, რომლის სქემა ასეთია: — — — — —

ხოსროვ დეჰლევი — امير خسرو دهلوی

ამირ ხოსროვ დეჰლევი (1253—1325) სპარსულ და ინდუსტანურ ენებზე წერდა. მან ნიზამისთან ერთად დიდი გავლენა მოახდინა აღმოსავლეთის ხალხთა ლიტერატურაზე. აღსანიშნავია, რომ მე-16, მე-17, მე-18 საუკუნეებში მკითხველთა ფართო მასები მას ნიზამიზე მაღლა აყენებდნენ. ამის მიზეზი, ჩვენი აზრით, განჯელი პოეტის თხზულებებში იმდროინდელი მმართველი წრეების კრიტიკის არსებობა კი არ იყო, არამედ დეჰლევის ძნობის სისადავე და სიუფეტის დახვეწილობა, მის პოემებში ამბის დენაა მთავარი. პოეტს არ უყვარს რთული მეტაფორების გამოყენების ხარჯზე ცალკეული ეპიზოდების გაჭიანურება.

ხოსროვ დეჰლევის „ფანჯ განჯ“ (ხუთი განძი) დაუწერია. მასში შემდეგი პოემებია მოთავსებული: 1. „მათლა“ ოლ-ანვარ“ (მნათობთა ამოსვლა), 3. „შირინ ო ხოსროვ“ (შირინი და ხოსროვ), „მეჯუნ ო ლეილი“ (მაჯუნნი და ლეილა), 4. „აინეი ისქანდერი“ (ალექსანდრე მაკედონელის საჩუკე) და 5. „ჰაშთ ბეჰეშთ“ (რვა სამოთხე).

ზოგიერთი მეცნიერი ფიქრობს, თითქოს ხოსროვ დეჰლევი ამ პოემებში სიტყვასიტყვით იმეორებს ნიზამის, მაგრამ ეს არ არის სწორი; მაგალითად, „რვა სამოთხეში“ (ჰაშთ ბეჰეშთ) წარმოდგენილი ეპიზოდები სულ სხვაა, ვიდრე ნიზამის „შვიდ მთიებში“ (ჰაფთ ფაჰჯარ) მოთხრობილი ამბები. „შვიდლება ბერის რამ იყო საერთო ამ ორი დიდი პოეტის შემოქმედებაში. მაგრამ ეს კიდევ არ ნიშნავს მათი მხატვრული აზროვნების გზების იგივეობას.

„ფანჯ განჯში“ (1299—1302) მოთავსებული თხზულებების გარდა, მას შეუთხზავს კიდევ ერთი სატრფიალო-სამიწნურო ამბავი (ხიზრ-ხანისა და დევლრანისა) და ოთხი ისტორიული პოემა. ხოსროვ დეჰლეუს ეკუთვნის აგრეთვე ყაზალების ხუთი დივანი. მისი მდიდარი შემოქმედება ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ შესწავლილი.

„ჰაშთ ბეჰეშთ“ დაწერილია ხაფიფით. სქემა ასეთია: — — — — —

ჰაფეზი — خواجہ شمس الدین محمد حافظ شیرازی

შემს ედ-დინ მოჰამედ ჰაფეზ შირაზი (XIV საუკ.) დიდი ლირიკოსია. დაბადების წელი ჯერ კიდევ არ არის დადგენილი. გარდაცულია ის 1389 წელს.

ჰაფეზი ფსევდონიმია; ის ნიშნავს დიდი მესხიერების მქონე ადამიანს, ყურანის ზეპირად მცოდნეს, დამცველს. ჰაფეზი გატაცებით უმღერის სიცოცხლეს, სიყვარულს, განათხულებას, ღვინოს. ალიტერაციებითა და რითმებით მდიდარი მისი ლექსები უჩვეულად უღერს. ჰაფეზის საყვარელი ფორმაა ყაზალი. ამ ფორმაში

მის შემოქმედებაში უმეტესს მწვერვალს მიაღწია. ყაზალის პირველი ორი სტრიქონი ერთმანეთზეა გარბმული, ხოლო შენდევნი რიგში სტრიქონგაშვებით მოდის მთელი ლექსი ერთი რითმითაა შეკრული.

ჯამი — *جمال الدين عبدالرحمن بن احمد جامي*
აბდ ორ-რაჰმან ჯამი (1414—1492) უკანასკნელ კლასიკოსად ითვლება. მის სტრუქტურულ-ლიტერატურული, ფილოსოფიური და ფილოლოგიური თხზულებებია დაკავშირებული.

ჯამის პოემებია: 1. „სელსულათ ოზ-ზაჰაბ“ (ოქროს ჯაჭვი), 2. „სალამან ო აბსალ“ (სალამანი და აბსალი), 3. „თოჰათ ოლ-ეჰარ“ (ყვითელშობილთა საჩუქარი), 4. „სობჰათ ოლ-ებარ“ (მართალთა კრიალოსანი), 5. „იოსოფ ო ზოლეხა“ (დოსტოვილიხანიანი), 6. „ლეილი ეო მეჯუნ“ (ლეილ-მეჯუნეიანი), 7. „ხერადნა-შეგე ისქანდერი“ (ალექსანდრე მაკედონელის სიბრძნის წიგნი).

ეს პოემები გაერთიანებულია ერთ კრებულში (შვიდეულში), რომელსაც „ჰაფთ ოურანგ“ (შვიდი ტახტი, დიდი დათვის თანაჯარსკლავედი) ეწოდება. აქ არ შემოდის ლექსნარევი პროზით დაწერილი „ბაჰარესთანი“ (გაზაფხულეთი, გაზაფხულის ბაღი) და ლირიკული ლექსების სამი კრებული.

ჯამის „შვიდეული“ თავის მხრით ორი ნაწილისაგან (ორეულისაგან და ხუთეულისაგან) შედგება. „ორეულში“ პირველი ორი პოემა შედის, „ხუთეულში“ კი — დანარჩენი.

ჯამის დამოუკიდებელი პოეტურა ხმა აქვს. შეცდომაა მისი მიმბაძველად აღიარება. ჯამის პოემები (როგორცაა, მაგალითად, „სალამან ო აბსალ“ და „იოსოფ ო ზოლეხა“) უდავოდ მაღალი პოეტური შემოქმედების ნაყოფია და სპატიო ადგილს იკავებს სპარსული რომანტიკული ეპოსის განვითარებაში.

„იოსოფ ო ზოლეხა“ დაწერილია კლასიკური ჰეზეჟით: — — — — —
— — — „სალამან ო აბსალ“ კი — რამალით: — — — — —

ე ა ' ე ზ ა ლ - ქ ა შ ე ფ ი — *حسين الواعظ الكاظمي*
ჰუსეინ ალ-ვა'ეზ ალ-ქაშეფი (გარდ. 1505 წ.) ცნობილი მწერალია. იგი ბევრი თხზულების ავტორია. მას დადი ნიკი და უნარი გამოუჩენია აგრეთვე მანამდე არსებული ზოგიერთი თხზულების გადაამუშავებაში. კერძოდ, მას გადაამუშავებია რომანი „ჰათეში თაი“ და „ქილილა და დამანა“. სპარსული ლიტერატურა „ქილილა და დამანას“ პროზაული ლექსათი ვერსიების საკმაო რიცხვს ითვლის. ქაშეფიმ ამ თხზულების ერთ-ერთი რედაქტორი (აბულ მა'ალის ტექსტი) გადაამუშავა და მით გაითქვა სახელი მთელ აღმოსავლეთში.

დავით კობიძე

ПРЕДИСЛОВИЕ КО ВТОРОМУ ИЗДАНИЮ

Первый том составленной нами „Персидской хрестоматии“ издается вторично. Первое издание его было осуществлено в 1963 году.

Во второе издание включены не вошедшие в первое издание произведения известных авторов, которые сыграли определенную роль в развитии персидской литературы:

1. Образцы поэзии Дикики (стр. 16—20) по изданиям С. Нафиса (Рудаки... Тегеран, 1925) и З. Сафа (История литературы, т. I, Тегеран, 1969);

2. 6 газелей, 3 рубаи и отрывок из поэмы „Вамик и Азра“ Овсорн (стр. 122—128) по сб. „Гулшани адаб“ (Душанбе, 1975);

3. 2 газели, мусамматы и отрывки насиды Минучихри (стр. 142—148) по сб. „Гулшани адаб“ (Душанбе, 1975);

4. 9 газелей, 4 мелких стихотворения и 2 касиды Масуд Сада Селмана (стр. 242—252) по изданию Р. Ясеми (Тегеран, 1939);

5. 9 газелей и отрывки из поэмы „Сид истиа“ Саган (стр. 254—264) по изданию М. Теймура (Вечные персидские газели, Исфаган, 1965), по сб. „Гулшани адаб“ (Душанбе, 1975) и по „Истории литературы“ З. Сафа (т. II, Тегеран, 1969);

6. 10 газелей и 6 рубаи Анвара (стр. 266—272) по изданию М. Теймура (Вечные персидские газели, Исфаган, 1965) и по „Истории литературы“ З. Сафа (т. II, Тегеран, 1969);

7. 16 газелей Селмана Саведжи (стр. 458—464) по изданию Авеста (Тегеран, без даты);

8. 15 газелей Камала Худжанди (стр. 466—484) по изданию Ш. Хусейнзода (Душанбе, 1959);

9. Эпизоды из „Лейли и Меджнун“ Мейтеби Ширази (стр. 510—524) по изданию И. Ашрафи (Шираз, 1964).

Издаваемые нами I и II тома „Персидской хрестоматии“ получили широкий отклик у востоковедов-иранистов: Я. Рыпки¹, Г. Бахрами²,

¹ J. Rypku. „Orientalistische Literaturzeitung“, Berlin—Leipzig, 1965, № 1/2, S. 66—70; 1969, № 7/10, S. 489—490.

² H. Bahrami, „Archiv Orientalni“, Praha, 1969, XXXVI, № 2, pp. 362—363.

И. Бечки¹, В. Котетияшвили², П. Маевской³, М. Мамацашвили⁴, Ф. Махальского⁵, К. Пагава⁶, А. Розенфельд⁷ и др. Приносим свою искреннюю благодарность уважаемым рецензентам. Их замечания и коррективы во многом способствовали улучшению второго издания „Хрестоматии“. Выражаем свою благодарность также редакторам А. Гвахария и Дж. Гуунашвили, оказавшим нам большую помощь в деле подготовки книги к изданию.

Авторы, которые дополнительно включены во второе издание хрестоматии

Дакики — ابو منصور محمد بن احمد دقيقي

Абу Мансур Мухиммед ибн Ахмед Дакики (X век) является известным поэтом. Ему принадлежат касиды, газели и мелкие стихотворения. Представитель династии Саманидов Нух II (976—997 гг.) поручил молодому поэту переложить на стихи „Шах-наме“. Дакики сложил ту часть поэмы, в которой рассказывается о распространении зороастрийской религии.

Молодой поэт был убит между 977—980 гг. До нас дошли прекрасные образцы лирики Дакики и переложенные им на стихи эпизоды „Шах-наме“

Онсори — ابو القاسم حسن بن احمد عنصري بلخي

Деятельность Абул Касем Хасан ибн Ахмад Онсори Балхи (X—XI вв.) по времени совпадает с периодом правления Махмуда Газневида. Онсори имел титул „царя поэтов“ (малек-ош-шуара). Сборник его стихов (диван) содержит касиды, газели, рубай и другие стихотворения. С именем Онсори связаны три романтические поэмы: „Вамик о Азра“ (Вамик и Азра), „Сорхбот о Хенгбот“ (Красный кумир и Белый кумир) и „Шадбахр о Айя ал-Хайят“ (Шадбахр и Айя ал-Хайят). До нас дошли лишь

¹ J. Běčka, „Archiv Orientalni“, Praha, 1964, XXXII, pp. 663—664.

² В. Котетияшвили, газ. „Литературиლი Сакартвело“, Тбилиси, 1964, № 16 (1393) -- (на груз. яз.).

³ В. Маевская, „Przeegląd Orientalistyczny“, Warszawa, 1963, № 4 (46), pp. 333—334.

⁴ М. Мамацашвили, журн. „Цискари“, Тбилиси, 1965, № 12, стр. 152—155 (на груз. яз.).

⁵ F. Machalski, „Folia Orientalia“, Krakow, 1965, VI, pp. 225—226; 1963, IX, pp. 353.

⁶ К. Пагава, журн. „Мнагобят“, Тбилиси, 1963, № 2, стр. 185—187. (на груз. яз.).

⁷ А. Розенфельд, „Народы Азии и Африки“, Москва, 1965, № 2, стр. 229—230.

отрывки указанных выше поэм. „Вакив о Аара“ написана размером „Шах-наме“ (эпический мотенароб). Схема: — — — — — — — — — —

Минучихри — ابو النجم احمد بن كاوس بن احمد بنو چيرى دامغانى

Абу-н-Наджем Ахмед ибн Каус ибн Ахмад Минучихри Дамгани родился в IV веке хиджры. Скончался поэт в 1041 году. Его „диван“ состоит из касид, газелей, рубай и других стихотворений. Вызывают интерес введенные им мусаммагы. В этой стихотворной форме в строк объединены одной рифмой, а третья рифмуется с шестой строкой последующих строк по схеме: аааааб сссссб.

Масуд Сах Селман — مسعود سعد سلمان

Поэт родился в Лахоре в 1046 году. Он был весьма образованным человеком, хорошо знавшим философию, поэзию. Помимо персидского, он прекрасно владел арабским и индийским языками. Поэт 20 лет провел в заключении как борец за свободу. Масуд Сад Селман скончался в 1121 году. Он писал касиды, газели и рубай, а также стихи, посвященные временам года, месяцам и дням. Утверждение нового жанра „тюремной элегии“ в персидской поэзии связано с его именем.

Санай — ابوالمجد مجدود بن آدم السنائى

Абул Маджид Маджуд ибн Адам ас-Санай является поэтом и мыслителем XI—XII вв. Он родился в гор. Газне; получил широкое образование; им составлен сборник (диван) лирических стихотворений. Поэт написал также несколько поэм. Среди них большой популярностью пользуется „Хадикат ол-Халикат“ (Сад истины). Поэма содержит до 12 тысяч бейтов и считается главным произведением Санай. Это сочинение принесло поэту широкую известность на Востоке. Санай — прозвище поэта, означающее — „светлый“, „сиятельный“. Поэма „Хадикат ол-Халикат“ написана размером хафиф. Схема: — — — — — — — — — —

Анвар и — اوحى الدين انورى

Аухад ед-дин Анвари (XII в.) — большой мастер панегирической поэзии. Его касиды до сих пор пользуются успехом. Он получил обширное образование и был ученым (астрологом). В написанных в последние годы жизни стихах поэт осуждает придворную поэзию и одописцев, деятельность которых считает бесплодной и унижительной. Поэт скончался в 1191 году.

Селман Саведжи — سلمان ساوجى

Селман Саведжи видный представитель персидской лирики (XIII—XIV вв). Он является автором двух романтических поэм — „Ферак-наме“ (Эпига разлуки) и „Джамшид о Хоршид“ (Джамшид и Хоршид). Поэт прос-

лавился талантливо написанными газелями. Его лирика и сегодня имеет много почитателей.

Кемал Худжанди — کمال خجندی

Кемал Худжанди — видный представитель персидско-таджикской лирики XIV века (дата рождения — неизвестна, скончался он в 1401 году). Сборник его стихов издач в Душанбе в 1954 году.

Мектеби Ширази — مکتبوی شیرازی

Мектеби Ширази — поэт XV — XVI вв., считается подражателем Низами. Его поэма „Лейли и Меджнун“, написанная в 1490 году, пользуется большой популярностью у персомычных народов. Дата рождения поэта не установлена, дата смерти — 1151 г.

ПРЕДИСЛОВИЕ К ПЕРВОМУ ИЗДАНИЮ

В I часть хрестоматии вошли образцы персидской и тиджикской художественной литературы классического периода (X — XV вв.). Готовится к изданию II часть, в которой будут представлены образцы современной персидской литературы. Третья же книга предвзначена для словаря обеих частей.

В настоящее время в нашей стране большой интерес вызывает изучение языков, литературы и истории восточных народов. В связи с этим ощущается большая потребность в восточных, в частности персидских, текстах. Ранее изданные хрестоматии (наилучшая из них составлена М. А. Гаффаровым), в которых в основном объединены образцы классического персидского языка и литературы, давно уже стали библиографической редкостью.

Представленные в книге материалы должны помочь работающим в иранской филологии (студентам, аспирантам и научным работникам) не только при изучении морфологии и синтаксиса классического персидского языка, но и при ознакомлении в общих чертах с литературой классической эпохи.

Материал расположен в хронологической последовательности. В то же время образцы произведений того или иного писателя собраны вместе. Это дает читателю общее представление о путях развития персидской литературы, облегчает ему изучение языка и творчества того или иного писателя.

В I части хрестоматии напечатаны следующие тексты:

1) Образцы поэзии Рудаки (стр. 6—14) по изданию С. Нафиси (Тегеран, 1962).

2) Эпизоды из „Шах-наме“ Фирдоуси (стр. 22—120) по юбилейному изданию (Тегеран, 1935).

3) 5 касид и 6 гавелей Феррохи (стр. 130—140) по тегеранскому изданию 1311/1932 г.

4) Эпизоды из „Висо Рамия“ Горгани (стр. 150—206) по изданию М. Минови (Тегеран, 1935). Учтено также издание М. Махдзуба (Тегеран, 1959).

5) Отрывки из поэм Насере Хосрова „Рошанавай-наме“ (стр. 208—212) по изданию Г. Эте (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Ge-

gesellschaft, XXXIII, XXXIV) и „Сағдат-наме“ (стр. 213—216) по изданию Е. Фагнава (Zeitschrift..., XXXIV). Использовано также издание К. Айни (Носири Херров, Гулчлло аз девони аштар, тартибдиҳанда ва муазифи сарсухан К. Айни, 1957). При указании вариантов различия литер „А“ обозначает издание Г. Эге, а „В“ — издание К. Айни.

6) Робая Омара Хайма (стр. 220—240) по изданию С. Нафиси (Тегеран, 1305/1927).

7) Притчи из „Слидбад наме“ Захири Самарканди (стр. 274—292) по тегеранскому изданию 1333/1954 г.

8) Отрывки из произведений Аттара „Маштек ат-табър“ (стр. 294—297) по литографическому изданию (Тегеран, 1319/1901) и „Нянд наме“ (стр. 298—300) по хрестоматии М. А. Гаффарова (Образчики персидской письменности, II, Москва, 1906).

9) 5 касид и 6 робая Хакаии (стр. 302—312) по рукописи Института рукописей АН СССР (Р-71—I касида, по изданию Н. Хаянкова (Journal Asiatique. V, Paris, 1865—II касида), по хрестоматии М. А. Гаффарова (Образчики...,—III касида) и по рукописи ЛО ИИА (Ленинград, Р-63—робая). Использован также „Дипан“ Хакаии (Тегеран, 1316/1938).

10) Эпизоды из поэм Низами „Хосров о Ширин“ (стр. 314—328), „Лейли о Меджнун“ (стр. 329—335), „Хафг налкар“ (стр. 336—349) по изданию В. Дасгерди (Тегеран, 1313/1935) и „Шараф-наме“ (стр. 350—358) по тексту, изданному в Баку (Низами Ганджеви. Шараф-наме. Составитель научно-критического текста А. А. Ализаде, редактор Е. Э. Баргельс Баку, 1947).

11) Отрывки из произведений Саади „Бустан“ (стр. 360—365), „Голестан“ (стр. 366—412) и 10 газелей (стр. 413—418) по изданию М. Форуги (Тегеран, 1320/1941).

12) Притча из „Месневи“ Джелал-ед-Дини Руми (стр. 420—434) по изданию Р. Никольсона (The Mathnawi..., edited by R. A. Nicholson, London, 1925) и 9 газелей (стр. 435—438) по черку того же издателя (Selected poems from the Diwāni Shamsi Tabris, edited and translated by R. A. Nicholson, Cambridge, 1898) а также по изданию Вади аз-Замаи Фурузаифара (Тегеран, 1338/1959).

13) Эпизод из „Хамт бехешт“ Хосрова Дехлеви (стр. 440—453) по рукописям Института рукописей АН СССР и ЛО ИИА АН СССР. При указании вариантов различия Тбилисской рукописи обозначены литерами „Т“, а ленинградской — „Л“. Его же 4 газели (стр. 454—456) по хрестоматии М. А. Гаффарова.

14) 30 газелей Хафиза (стр. 474—484) по изданию М. Казвини и Б. Гани (Тегеран, 1320/1941).

15) Эпизоды из произведений Джами „Юсуфо Золейха“ (стр. 486—491) по рукописям Института рукописей АН СССР (Р—296, 224, 396, 846, 614, 618) а также по изданиям В. Розенцвейга (Wien, 1818) и Мортеза Модарреса Гиляни (Тегеран, 1337/1958); При обозначении вариантов литер „R“—указывает на издание Розенцвейга, а литер „G“—на издание Гиляни. „Саламан о Абсал“ (стр. 492—500) по тегеранскому изданию „Хафт оуранг“ 1337/1958 г.; „Бахарестан“ (стр. 501—505) по изданию АН СССР (Нур эд-Дин Абд эр-Рахман Джами, Бахарестан, вступительная статья и примечания К. И. Чайкина, 1935) и по рукописи XVI в. Института рукописей АН СССР; его же 9 газелей (стр. 506—508) по изданию Ф. Рюккерта (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, II—VI). Использован также „диван“ Джами (Тегеран, 133.../195...).

16) Притчи из „Калиля и Димны“ (стр. 526—560) по берлинскому изданию (1341/1923).

Нужно отметить, что издание персидских текстов вообще не стоит на высоком уровне. Даже в изданиях текстов таких памятников классической эпохи как Шах-наме, Вис о Рамин,—сочинений, имеющих громадное значение.—допущен ряд ошибок, а иногда нарушен и размер стиха.

В таких условиях и данная хрестоматия не застрахована от ошибок. Составитель с благодарностью примет все замечания знатоков персидского языка и литературы, которые помогут улучшить последующие издания.

Краткие сведения об авторах, представленных в хрестоматии

Рудаки — ابو عبدالله جعفر بن محمد رودکی سمرقندی

Абу Абдулла Джафар ибн Мохаммад Рудаки Самарканди (X в.) является первым классиком персидско-таджикской литературы. Точные даты рождения и смерти поэта неизвестны. Лишь небольшая часть его сочинений дошла до нашего времени. По сведениям древних источников Рудаки был слепым от рождения. Но его стихи, в которых нередко встречаются яркие краски, художественные сравнения и метафоры, заставляют усомниться в точности этих сведений.

Рудаки считается автором нескольких поэм, но они, к сожалению, утеряны. Он же на основе арабских и нехлепийских источников переложил на стихи сборник притч „Калила и Димна“, который также не дошел до нас.

Богатое творчество Рудаки сыграло большую роль в формировании и развитии классического таджикского (персидского) языка и литературы.

Фирдоуси — ابوالقاسم فردوسی طوسی

Абул Касем Фирдоуси — великий представитель персидской и таджикской литературы, автор героико-эпической поэмы „Шах-наме“ (Кни-

га царей). „Книга царей“ в основном была закончена в эпоху Самавидов (X в.), а ее последняя редакция датирована 1010 годом. Фирдоуси приписывают создание известной поэмы „Юсуф о Золейха“. Под его именем известна также „Сатира на султана Махмуда“, которая скорее всего представляет собой сборник отрывков из „Шах-наме“, нежели самостоятельное поэтическое творение. Видимо, побуждаемый личными интересами фальсификатор „сочинил“ эту сатиру после смерти Фирдоуси.

Гениальная поэма Фирдоуси „Шах-наме“ является вершиной иранского национального эпоса. Она — украшение сокровищницы мировой литературы. Фирдоуси создал новый мир поэтической речи. Ему обязаны многие поэты.

Размером „Шах-наме“ является сокращенный мотекареб:

Феррохи — ابوالحسن علی فرخی سیستانی

Абулхасан Али Феррохи (XI в.) — автор замечательных касид. По данным древних источников он был батраком у одного помещика. Из-за бедности поэт вынужден был искать счастья в другом месте. Он посвятил блестящую касиду эмиру Чаганиана, заслужившую высокую оценку современников.

Касиды Феррохи, представляющие собой блестящие описания природы, занимают особое место среди других персидских произведений этого жанра.

Касида или ода — длинное стихотворение, написанное в форме газели. В поэзии классической эпохи оно в основном являлось восхвалением какого-нибудь лица.

Горгани — فخرالدین گرجانی

Фахр эд-дин Горгани (XI в.) — автор персидской стихотворной версии джелевийского романа „Вис о Рамин“. Даты его рождения и смерти неизвестны. Поэт написал свое произведение между 1042—1055 гг.

„Вис о Рамин“ оказал значительное влияние на развитие романтического эпоса, хотя прямых подражаний ему в персидской литературе нет. Богатые сравнения и метафоры Горгани в той или иной форме занимали некоторые известные поэты.

Существует грузинская версия этого сочинения. Сличение грузинского и персидского текстов показывает, что в основе грузинской версии лежит неоскаженный оригинал и поэтому ей (грузинской версии) придается исключительное значение в деле научного изучения этого романа.

говор птиц) оказала надлежащее влияние на восточную литературу. Некоторые поэты сделали ее предметом своих подражаний.

Аттар написал также „Панд-наме“ (Книга советов и наставлений). Это произведение создано до Саади и с точки зрения научного изучения развития персидского дидактического жанра, несомненно, является интересным литературным памятником.

В произведении Аттара „Булбул-наме“ описывается любовь соловья к розе. Поэт, чье творчество в основном опирается на учение суфиев того времени, подразумевает здесь аллегорическую любовь к богу. Надо отметить, что тема любви соловья к розе распространилась по всему Востоку.

Аттар сочинил и лирический „диван“. Размером поэм „Мантев-ат-тайр“ и „Панд-наме“ является рамаз: — — — — —

Хакави — افضل الدين بديل ابن علي خقاني شرواني

Афзал-эд-дин Бадил Хакави (1120—1199) — представитель шарванской литературной школы. Он родился в районе Шемахи, в семье ремесленника. Мать поэта была христианкой. Существующие тогда между Шарваном и Грузией политические и культурные связи обусловили основательное знание поэтом христианского мира. Хакави был хорошо знаком с Грузией; в его касидах и робайях часто употребляются грузинские слова и термины.

Хакави принадлежит также поэма „Тухфат аз Иракайн“ (Подарок двум Иракам).

Низами — الياس ابو محمد بن يوسف نظامي گنجوي

Низами Ганджеви (1141—1209) — великий поэт Востока, писавший на персидском языке. Его произведения оказали большое влияние на развитие всей восточной литературы. Своим поэтическим мышлением и стилем Низами довольно резко отличается от иранских поэтов того времени. В мировой поэзии трудно найти другого поэта, который употреблял бы столь сложные метафоры, как Низами.

Перу Низами принадлежат пять поэм. Они объединены в одном сборнике, который называется „Пятерницей“ (Хамсе). Эти поэмы следующие: 1) „Мехзел оз асар“ (Сокровищница тайн), 2) „Лейли во Меджун“ (Лейли и Меджун), 3) „Хосров о Ширин“ (Хосров и Ширин), 4) „Хафт пайкар“ (Семь красавиц), 5) „Искандер-наме“ (Книга об Александре Македонском).

Низами сочинил и лирический „диван“.

У Низами много подражателей не только в азербайджанской и пер-

сидской, но и во всей восточной литературе. Поэмы Низами, отрывки из которых внесены в хрестоматию, написаны следующими размерами:

„Лейли во Меджнун“—хезеджом: — — — — —

„Хосров о Ширин“—классическим хезеджом: — — — — —

„Хафт пайкар“—хафифом: — — — — —

„Шараф наме“—мотекаребом: — — — — —

Саади — شیرازی — شیخ مصباح الدین سعدی

Шейх Мослех эд-дин (или Мушриф эд-дин) Саади (XII—XIII) великий моралист. Из его произведений широко распространены „Бустан“ (Плодовый сад) и „Голестан“ (Цветник роя). „Бустан“ (1257) написан стихами, а „Голестан“ (1258)—прозой, (со стихотворными вставками). „Бустан“ делится на десять глав, а „Голестан“—на восемь. В этих сочинениях высказываются одинаковые взгляды и идеи. Писатель хорошо знаком с Востоком, замечает социальное неравенство, но не может объяснить его причин. Несмотря на это, в сочинениях Саади имеется немало прогрессивных мыслей.

Саади принадлежит несколько замечательных сборников газелей; писал он и касиды на персидском и арабском языках. Поэт сочинял также „пестрые“ касиды, в которых чередовались персидские, арабские и турецкие бейты.

Дидактические высказывания Саади являются устаревшими для нашего времени, но он и поныне считается учителем современных поэтов и писателей, как великий художник, как мастер художественного слова.

„Бустан“ написан мотекаребом — размером „Шах-наме“ Фирдоуси

Джелал эд-дин Руми — مولانا جلال الدین محمد بن محمد رومی

Джелал эд-дин Руми (1207—1273) великий поэт. Исключительной популярностью пользуется на Востоке его произведение „Месневи“. Поэма „Месневи“, в которую включено много эпизодов дидактического характера, сыграла большую роль в развитии персидского дидактического эпоса.

Джелал эд-дин Руми — замечательный лирик. Его газели являются украшением восточной поэзии. Ясная поэтическая речь и глубокие переживания характерны для каждой строки его стихов.

Месневи означает двойницу; это стихотворение с парными рифмами, каждый стих имеет особую рифму. Этой формой написаны большие поэмы („Шах-наме“, „Вис о Рамия“ и др.). Стихотворным размером поэмы „Месневи“ является рамазь.

Схема: — — — — —

В творчестве Хафеза эта форма достигла высочайшей вершины своего развития.

Джами — نورالدین عبدالرحمن بن احمد جامی

Абд-ар-Рахман Джами (1414 — 1492) считается последним классиком. С его именем связаны литературные, филологические и философские сочинения.

Поэмы Джами: 1) „Сельселят-о-з-зах:б“ (Золотая пень), 2) „Саламан о Абсаль“ (Саламан и Абсаль), 3) „Тохфат-оль-ухрар“ (Дар благородных), 4) „Собхат-оль-эбрар“ (Потки праведников), 5) „Юсуф о Золейха“ (Иосиф и Золейха), 6) „Лейли во Меджнун“ (Лейли и Меджнун), 7) „Хераднамехе Искендери“ (Книга премудрости Александра Македонского). Эти поэмы объединены в сборнике („Семирица“) под общим заглавием „Хафт Анраг“ (Семь престола, Созвездие Большой Медведицы). Сюда не входят прозаические „Бахарестав“ (Весенний сад) и три сборника лирических стихов. „Семирица“ Джами состоит из двух частей: из „Двойницы“ и „Пятёрки“. В „Двойнице“ входят первые две поэмы, остальные — в „Пятёрку“.

Поэтический облик Джами имеет оригинальный характер. Неправильно было бы считать его подражателем. Поэмы Джами (как например „Саламан о Абсал“ и „Юсуф о Золейха“) несомненно являются плодом высокого поэтического мастерства и занимают почетное место в развитии персидско-таджикского романтического эпоса.

Поэма „Юсуф о Золейха“ написана размером хезедж. Схема:

— — — — — „Саламан о Абсал“ написана рамазом:
— — — — —

Ва'ез Кашефи — حسین الواعظ الكاشفی

Хусейн аль Ва'ез аль Кашефи (ум. 1505) известнейший писатель. Он является автором многих произведений. Кашефи проявил также незаурядные способности при обработке существовавших до него сочинений: в частности, он обработал роман „Хатеме Таи“ и собрал диалектических рассказов, известный под названием „Камилы и Дивы“. Персидско-таджикская литература насчитывает достаточное количество прозаических и стихотворных версий этого собрания. Кашефи собрал олеву из редакций (текст Абу-л-Маали) этого сочинения. Версия Кашефи в XVII в. была переведена на грузинский язык.

Д. И. Кобидзе

Тбилиси

15. 3. 1963

ဝ ဂ ခ န ဝ ဂ ဝ ဂ

274	از سندیادنامه .
293	قریبالدین عطار
294	از منطق الطیر .
298	از پندنامه
301	خاقانی
302	از قصائد .
311	از رباعیات .
313	نظامی
314	از خسرو و شیرین
329	از لیلی و مجنون
336	از هفت پیکر
350	از شرفنامه
359	سمعی
360	از بوستان
366	از گلستان
413	از غزلیات .
419	جلال‌الدین رومی .
420	از مثنوی منوی .
435	از غزلیات .
439	خسرو دهلوی .
440	از هفت بهشت .
454	از غزلیات .
457	سلیمان ساوجی
458	از غزلیات
465	کمال‌خجندی
466	از غزلیات
473	حافظ .
474	از غزلیات .
485	جامی
486	از یوسف و زلیخا .
492	از سلامان و اقبال
501	از بهارستان
506	از غزلیات
509	مکیب شیرازی
510	از لیلی و مجنون
525	واعظ کاشفی
526	از کلیله و دمنه .

5	رودکی
6	از دیوان .
15	دقیقی
16	از قصائد
19	از اشعار
21	فردوسی
22	از شاهنامه .
121	عنصری
122	از غزلیات
124	از رباعیات .
125	از واقف و عذرا
129	فرخی
130	از قصائد
139	از غزلیات
141	منوچهری
142	از قصائد .
144	از غزلیات .
145	از مسطحات
149	فخرالدین گرجگانی
150	از ویس و رامین
207	ناصر خسرو
208	از روشنائی نامه .
213	از سعادت نامه
219	عمر خیام
220	از رباعیات
241	مسعود سعد سلطان
242	از قصائد .
247	از غزلیات
251	از اشعار .
253	سنائی
254	از غزلیات
258	از حدیقة الحقیقة
265	انوری
266	از غزلیات
270	از رباعیات ۶
273	ظهیری سمرقندی .

بیت

کاخر چه محل هزل و بازست وقت اجل است و جان گذارست
ای طیب سخره بر طرف نه و استهزا بگذار من از درد شکم
مینالم و نوجواهر دارو درچشم من میکشی داروی دیده را با درد شکم چه
نسبت است طیب گفت میخواهم که چشم تو روشن شود و سیاه از سفید
فرق توانی کرد نادیکر نان سوخته نخوری پس ترا علاج چشم از مداوای
شکم لازم تراست

اگر لحظه در محافظت تو اهمال نمودمی این جاندار مشفق و دوست مهربان تو همه شبستانرا از خون مالامال ساخته بود رای کیفیت حال معلوم فرموده سجده شکر بجای آورد و گفت آری چون عنایت لایزالی محمد باشد نزد باسبان و دشمن مهربان گردد پس رای دزد را بنواخت و از جمله مقربان گردانید و بوزینه را در زنجیر کشیده بجانب اصطبل فرستاد دزدی که کمر شبروی بسته بامید دقینۀ دیوار خزینه میشکافت بواسطه آنکه قبای دانش دربر داشت تاج دولت بر فرقش نهادند و بوزینه که خودرا جاندار و محرم ابرار میدانست چون خارننادانی بدامش آویخته بود لباس حرمت از تنش بر کشیدند.

بیت

خضم دانا که آفت جانست بهتر از دوستی که نادانست
کانچه نادان کند همه ضرراست و گرش قلع هست مختصراست

حکایت آورده اند که مردی ترد طیب آمد و از درد شکم بیقرار گشته در زمین میفلطید و از صعوبت الم زار زار مینالید و دوا میطلبید

مصراع

ای طیب آخر علاجی کن که کاراز دست رفت

طیب بطریقی که ارباب حکمت قانون معرفت اسباب و علامات را مقدم دارند تا بعد از تشخیص مرض بعلاجی که سبب شفای عاجل تواند شد اقدام نمایند از وی پرسید که امروز چه خورده‌ی مرد ساده دل جواب داد که پاره نان سوخته خورده ام و بدان غذا که بمشابه انکشت بود تنور معده را تاقه طیب بملازمان گفت که دارویی که چشم را جلا دهد و روشنی بصر یفزاید بیارید تا چشم این شخص را دارو کنیم انمرد فریاد بر کشید

بر تخت زرین در خواب شده و اصناف تجملات در حوالی فسد شاهی نهاده و انواع جواهر بر حواشی بساط شهنشاهی ریخته شمع کافوری چون روی نوانگران صاحب جاه بر افروخته و پروانه مسکین چون دل درویشان فاقه کش بشله نامرادی سوخته

بیت

پروانه و من گرچه در سوختیم امان جان و جگری سوزم او بال و پری سوزد
 دزد تادر نگرست بوزینه دید کناره بردست گرفته بر بالین شاه ایستاده و نظر
 احتیاط بر چپ و راست گشاده دزد از دیدن آن حال منحیر شده گفت سبککاری
 که اعلی درجه رفتش سواری چراغ پایه باشد بر بساط انبساط شهرزاری چگونه
 پانهاده است و تیغ تیز که قرار ملک و ملت وابسته اوست بدست این
 یقرا از کجا افتاده است دزد بدریای تفکر متفرق شده در گرداب تحیر
 سراسیمه مانده نظاره میکرد که ناگاه مورچه چند از سقف خانه بر سینه رای
 که آینه جهان آرای بود افتادند و رقتن آغاز کرده خدشه بدل رای رسانیدند
 رای در عین خواب از دغدغه مورچه دست بر سینه زد بوزینه بدانجناب دوید
 مورچهها دید که بر روی سینه رای میدویدند آتش غضب در دل بوزینه افتاد
 و گفت با وجود چون من باستانی که ساره دیده ام چون انجم سیاره بهیچ شب
 روی خواب ندیده مورچه شب رنگرا این گساختی که پای بر سینه مخدوم
 من تواند نهاد از کجا پیدا شده پس حیت جاهلیش باعث آمد و از قهر
 مورچه کناره بر آورد تا بر سینه رای زند و مورچهکاترا بقتل رساند دزد فریاد
 برکشید که ای ناجوانمرد بیباک دست نگاهدار که جهانیرا از پای در خواهی
 آورد پس برجست و دست بوزینه با کناره محکم بگرفت رای بنمره دزد از خواب
 در آمده انصورت مشاهده کرد دزد را پرسید که تو کیستی دزد جوابداد که
 دشمن دانای توام در طلب مال تو و حصول آمال خود بدینجا آمده بودم و

وابله گرفتار آمد عس پرسید که کجا میرفتی جواب داد که من دزدم. عزیمت داشتیم که درازگوش رئیس را دزدیده دکان نیشه گران بشکافم و نیشه بار کرده بخانه برم عس بختیدید وگفت احسنت دزد چنین باید که برای خری که چندین پاسبان دارد جان بمنجیق بلا نهد و بجهنم نیشه که از آن بدانگی فروشد خودرا در خطر اندازد

مصراع

بزر نخریده جانرا از آن قدرش نمیدانی
لرنکاب چنین مخاطرها اگر جهت خزینه رای میکردی آترمان عقل ترا
معدور میداشت

مصراع

گر کسی بار کشد بار نگاری باری

این بگفت و دستها بر بسته جانب زندانش کشید دزد زیرک از عقب دزد ابله اتباهی گرفت و از قول عس تجربه حاصل کرده با خود گفت این دزد مرا دوستی بود نادان و آن عس دشمن دانا و آندوست پادانی مرا در ورطه هلاک خواهد انداخت و اگر این دشمن دانا نبودی کار از دست رفته سرانجام مهم بقتل میکشید حالا چنانکه عس گفت روی بخزانه رای آوردن انب است شاید که غرض اصلی و مقصود کلی از انجا حاصل آید پس بزر قصر رای آمده نقب زدن آغاز کرد و همه شب بحرص زرسنگ به بولاد میرید.

بیت

چنان میداد زاهن سنگ را تاب که هم آتشن برون میجست هم آب
هنوز عبار شبرو آفتاب قب بزر افق نرسانیده بود که دزد نقب
با تمام رسانید واز موضعی که خوابگاه رای بود سر بیرون کرد رای را دید

وهم دقیقه شناس نگذاشتی رایات جهاننداری و کامکاری بر قبه فلک زنگاری
افراشته بود و آیات عدالت گستری و رعیت پروری بر صفحه ادوار لیل و
نهار نکاشته

نظم

زمانه تابع حکم روانش سلاطین خاک بوس آستانش
رسوم داد و دین بنیاد کرده بداد و دین جهان آباد کرده

و این رای را بوزنه بود که در مواضع آفات اعتماد بروی داشتی و در
تربت او از عواطف خسروانه دقیقه نامرعی نگذاشتی از غایت اخلاص که
بوزنه بدان موصوف بود بمحرمت رای اختصاص یافت شبها کماره چون قطره
آب بردست گرفته بر بالین شاه پاس میداشت و تا دبدبه طلوع صبح صادق غلافان
خوابگاه غرور را از بستر گسالت بر نه انگیزی سر رشته آن خدمت از دست
نمیگذاشت قضارا دزدی زیرک از شهری دوردست بدینولایت آمد و شبی
داعیه کرد که دست بردی نماید و شکاری بدست آرد لباس عیاری پوشیده
محلات میگذشت دزدی کم‌دان و بی تجربه بهمین اندیشه بیرون آمده بود
بحسب جنسیت بهم پیوستند دزد غریب بر سبیل مشورت پرسید که ما را
یکدام محله باید رفت و نقب در خانه که باید زد دزد نادان جواب داد که
در اصطبل رئیس شهر درازگوشی فریه و روانست و بنایت او را دوست میدارد
که بواسطه محافظت زنجیر محکم بر دست و پای وی نهاده و دو غلام موکل
وی کرده صلاح درانست که اول برویم و آن درازگوش را بنزدیم و در
سر چهار سوی شهر دکان شیشه گریست آنرا بشکافیم و شیشه‌های صافی و قیمتی
بیرون آورده و بر آن خربار کرده با حصول غرض باز کردیم دزد دانا از
سخن او عجب ماند و میخواست که ایشم را نیک تفتیش کند که ناگاه
عسی از مقابل ایشان پدید آمد دزد عاقل خود را بجهله در پناه دیوار افکند.

بیت

اگرچه غالبی از دشمن ضعیف بترس که تیر آه سحر بر نشانه می آید
بیجانی نرسید و گفت آه را در آئینه تیره من هیچ اثری نخواهد
بود گفتم از آن بترس که من و پدران فرزندان کمر انتقام بر بندیم و بدینچه
توانیم در هلاک تو سعی کنیم مار بخنید و گفت

بیت

حریفی که او شیر را پی کند ز مثل توئی عاجزی کی کند
و من چون بهیچ نوع با او بس نیامدم فریاد میکنم و کس بفریاد من نمیرسد

مصراع

فریاد بسی دارم و فریادرسی نیست

وان ظالم ستمکار بجگا ترا خورده است وهم در اشیانه خفته گنجشک نر
اینسخن استماع کرده دود از نهادش بر آمد و از فراق فرزندان آتش حسرت در
جانش افتاد و این محل خداوند خانه باشمال چراغ مشغول بودو قبیله بروغن
آلوده و روشن ساخته بردست داشت و میخواست که در چراغدان نهد گنجشک
در پرید و آن قبیله از روی دست او برداشت و بدرون آشیانه افکند صاحب
خانه از خوف آنکه مبادا آتش در سقف گیرد وضرر آن کلی شود فی
الحال بیلای بام بر آمده زیر آشیانه را خالی میساخت نا آتش را منطفی سازد
مار از پیش شرر آتش دید و از بالا آواز متین شنید سر از سوراخی
که بجانب بام داشت بیرون کرد سر بز آوردن همان بود و متین بر سر
خوردن همان

حکایت در ولایت کشمیر پادشاهی بزرگ بود باخزانه که حمل آن بر
کوههای قوی پیکرگران آمنی و لشکریکه اندیشه حساب ایشان در ضمیر

از خواب در آمد دولت را در کنار یافت از غایت شادی خروش بر
کشید و گفت

بیت

مگر بیدار شد بختم که آنروئی که در خوابم نبود امید پیش دیده بیدار می آید
این چه شفقت است که از برده غیب بظهور آمده بکدام خدمت استحقاق
این نعمت حاصل شده

مصراع

مهریکه نبودت ز کجا پیدا شد

چون نیک در نگر بست دزد را دید گفت ای شیر مرد مبارک قدم آنچه
خواهی از مال من بردار و بیرکت قدم تو این جفا کشی بی بر من
مشفق و مهربان شد

حکایت آورده اند که دو گنجشک سقف خانه آشیانه گرفته
بودند و بدانه قناعت کرده اوقات میگذرانیدند وقتی ایشانرا بجگان بدید
آمدند و هریک از مادر و پسر جهنه تربیت ایشان بطلب قوت میرفتند آنچه
حاصل شدی زقه ساختی در حوصله ایشان میریختند روزی گنجشک نر بطرفی
بیرون رفت چون باز آمد گنجشک ماده را دید که باضطراب تمام کرد آشیانه
میرید و فریاد سوزناک از وی ظاهر میشد گفت ای یار نازنین این چه حرکت
که از تو مشاهده میروند جواب داد

بیت

میخلد در سینه ام خاری که میارم سرشک در دل سوزان غمی دارم که آهی میکشم
چگونه نالم که یکدم غایب شده بودم بعد از معاودت ماری مهیب دیدم
آمد و قصد بجگان کرده هر چند زاری کردم و گفتم

روی دلارای او تاب نیاوردی زبان زمان در وصف آن جان جهان بدینکلمات
منرم بودی

بیت

ماه نیکوست ولی روی تو زیاتر از اوست سرو دلجوست ولی فدتو بالاتر از اوست
و خامه گوهر فشان بر صفحات بیان شمه از لطایف او بدینگونه رقم فرمودی

قطعه

هرچه بر صفحه اندیشه کشد کلک خیال شکل مطبوع تو زیاتر از آن ساخته اند
هر لطافت که نهان بود پس برده غیب همه در صورت خوب نوعیان ساخته اند
شوهر بصد هزار دز وصف او را جویان و او بصد هزار منزل از مجاورت
او گریزان نه بافسانه او شیفته گشتی و نه با فونش فریفته شدی و مرد را هر
لحظه از جفای او تجدید وفائی پدید آمدی و هر نفس از کینه او بتازگی
مهری ظهور کردی

مصراع

مهر فزون نمیشود تا تو بکین نمیشوی

نه بی بریشانی دل دست آرزو بکمند زلفش مبرسید و نه بی خار محنت
از گلستان رویش گل مراد میشکفت

بیت

من بنده آن روی که دیدن نگذارد دیوانه زلفی که کشیدن نگذارد

شب دزدی بخانه ایشان رفت فضا را بازارگان در خواب بود زن بیدار از
آمن دزد وقوف یافته بترسید و شوهر را محکم در کنار گرفت و بازارگان

روزی بحوالی کبوتر خانه بگذشت و از صدای دل آویز کبوتران و آهنگ
 زبرو بم ایشان اشتهای گریه در حرکت آمده خودرا دران برج افکند و
 حارس آن برج و نگهبان آن منزل فی الحال او را گرفته از گلشن حیات
 بکلخن فوات رسانیده و پیش آز آنکه از مغزسر کبوتر دماغ اشتهارا معطر
 سازد پوست ازو در کشید و برکاه کرده از در کبوتر خانه بیایوخت اتفاقا
 خدلوندش را گذر بر آن موضع افتاد گریه خود را بدانحال دید گفت
 ای شوخ چشم حرص اگر بداند قدر گوشت که بنو میرسد قناعت میکردی
 پوست از تو در نمی کشیدند

نظم

قناعت کن ای نفس بانندگی	که از حرص خوارزی رسد بیشکی
ندانست قارون نعمت پرست	که گنج سلامت بگنج اندراست
کند مرد را نفس آتاره خوار	اگر هوشمندی عزیزش مدار
درو دام و مرغ هوا را تمام	بنساخت جز حرص خوردن بدام
بلنگی که کردن کشد بر وحوش	بدام افتد از حرص خوردن چوموش

حکایت آورده اند که بازارگانی بود بسیار مال اما بنایت بدخوی و زشت
 روی و با اینهمه پیر و گران جان و بخیل و نا مهربان

نظم

چه دیو دوزخ از عفریت روئی	جو زاغ گلخن از یهوده کوئی
لژین سنگین دلی بولاد جانی	جو هجران دل گملازی جان ستانی

و این مرد ناخوش طلعت زنی داشت پاکیزه سیرت زیبا صورت که ماه
 شب چهارده بعد اقباس لعمه رخسارش شب تیره را رخشان تر از روز روشن
 ساختی و چراغ جهان افروز آفتاب که قندیل پیش طاق سهراست باپرتو شمع

که جویند نجوابداد که من در شربتخانه همایون قدری ازین دارو دیمه بودم در حقه از سیم خام نهاده و قفلی از زر خالص بران زده و حالا بواسطه ضعف بصر از پیدا کردن آن عاجزم در اینحال آن طیب مدعی پیامد و گفت شناختن آن دارو کارمنست و ترکیب این اخلاط نیکو دانه ملک او را پیش خواند فرمود که بشربتخانه رو و آن ادویه که بدان احتیاجت بیرون آورده آنشربت که طیب فرموده ترتیب نمای طیب جاهل بشربتخانه در آمد و حقه بدان صفت که حکیم گفته بود میطلبید و چون بهمان دستور حقه های متعدد بود در پیدا کردن داروهای مذکور فرو ماند و بی آنکه تمیز کند یکی از این حقه ها برداشته بیرون آورد قضا را آن دارو که مهران خواندنی نبود بلکه قدری زهر هلاهل که جهت مصلحت ملک سپرده بودند دران حقه محفوظ بود آنحقه را سر بگشاد و آن زهر را بادبگر اخلاط پیامیخت و شربتی ساخته بدختر داد چشیدن همان بود و جان شیرین دادن همان ملک آن حال مشاهده کرده از سوز فراق دختر شعله آه بفلک انیر رسانید و فرمود تا بقیه شربت بدان طیب نادان دادند تا اوهم برجای سرد شد و مکافات آن عمل ناخوش فی الحال بوی رسید

بیت

نیکو متلی است آنکه هر کس بد کرد بد با دگری نکرد هم باخود کرد
 حکایت آورده اند که شخصی گریه داشت و هر روز آنمقدار
 گوشت که آتش مجاعت را فرو نشاندنی وظیفه او مقرر کرده اما از
 حیثت سببت که بر طبیعت آن خام طمع غالب بودی بوظیفه خود
 قناعت نمودی

بیت

عزیزمن در درویشی قناعت زن که خواری از طمع و غرت از قناعت زاد

لز تماشای باغ و گلشن کمتر میشد تا وقتی که از روشنائی دروئی اندری نماند
بیچاره در گوشه کاشانه منواری نشست و آن جاهل عام فریب دعوی زاده از
معنی آغاز نهاد

بیت

بری نهفته رخ و دیو در کرشمه و ناز بسوخت عقل زحیرت که این چه بوالعجبی است
بانداک فرصتی در آنولایت بطیبی مسلم شد و ذکر معالجات او بشهرت کاذبه در
افواه و لاله افتاد ملک آنشهر دختری داشت که از مطلع حسن آقایی چون
او روی تموده بودو عطر فروش صبا چون چین زلف مشکبارش نافه نکشوده

بیت

ماهروئی مشکموئی دلکشی جانفزائی دلقربی مههشی
او را ییرادر زاده خود داده بود و عقد زفاف بائین خسروانه ترین
بادشاهانه وجود گرفته

بیت

ماهرا مهر میهان کرده زهره بامشتری قرآن کرده
و از مقارنه ان دو کوکب سمد گوهری شاهوار در صدف رحم منقد
گشته تقاراً دروقت وضع حمل عارضه حادث شد و دختر شاهرا رنجی قوی بدید
آمد طبیب دانا را بحضور ظلیبه از کیفیت رنج آگاهی دادند حکیم حاذق
بر کماهی حال وقوف یافته تشخیص مرض کرد و گفت معالجه این یمنری
بداروئی میسر شود که آنرا مهرا خوانند دانکی از آن دارو بگیرند و کوفه و
بنجینه باقدری مشک خالص و دارچینی یامیزند و با طبرزد شیرین ساخته
بیمار دهندقی الحال رنج وی زایل گردد گفتند ای حکیم آن دارو کجا باشد و از

حکایت آورده اند که مردی بیسرمایه دانش و بی پیرایه تجربت دعوی طبیعی میکرد نه علمی وافر داشت و نه بصیرتی کامل در شناختن داروها بدان منابّه جاهل بود که جوز هندی را از درمنه ترکی باز نشناختی و در تشخیص امراض بدان مرتبه بی پایه بود که میان رمد و تقرس امتیاز نکردی و در شناختن تراکیب از طبایع و مقادیر ادویه غافل بود و در نوشتن نسخها از کمیت کیفیت غذا و شربت فارغ

بیت

بد علاجی که هر که چهره او دید دیگر ندید روی حیات
و در آن شهر که این شخص دکان جهالت گشاده بود و صلاهی مردم
کسی در داده طبیعی دیگر بود بکمال هنر مذکورو بهمین ملاحظت و مبارکی
قدم مشهور دمی چون دم عیسی دلگشای و قدمی چون قدم خضر جان افزای

قطعه

گر خواستی یک دونفس آفت دوار زابل شنی زگنبد دوار بی نبات
بمن قدم چنانکه بیاغ ار در آمدی دادی زرنج رعشه سفیدار را نجات
چنانکه عادت روزگار غداراست که پیوسته هنرمندان از سرخوان غنای
اوجز نواله محنت نیابند بهیزان از موابد فواید او زله شرف و حرمت مستوفی بر دارند

بیت

هنر نمیخرد ایام زان شکسته دلم کجاروم بتجارت بدین کسادمتاع
کار این علامه عصر و فادره دهر در تراجع افتاد و کوکب نور باصره
او بکسوف ضنف مبتلا شد بتدریج نور چشم جهان بین آن غریز که دیده
مردم دانا بدو روشن بودی و مردم دیده بینارا مشاهده ریاض جمالش خوشتر

یت

بنال ببلل اگر با منت سرمارست که مادو عاشق زاریم و کارمازار بست
ببلل گفت ازین مقام در گذر و براندیش که من بدینمقدار جریمه که
کلی ار بریشان کرده ام مجوس گشته ام نو که دلی را بریشان میسازی حال
تو چون خواهد بود

نظم

کنید کردند ز روی قیاس هست به نیکی و بدی حق شناس
هر که نکوئی کند آتش رسد و ر بدنی کرد زبانش رسد

ابن سخن در دل دهقان کارگر آمده ببلل را آزاد کرد ببلل زبان
بازادی گشاده گفت چون بامن نیکوئی کردی هر آینه بحکم هل جزأ الاحسان
الاحسان مکافت آن باید کرد بدانکه در زیر همین درخت که ابتاده آفتابه
است برانزر بردار و در حوایج خود بکار بر دهقان آن محل را بکاوید و
سخن ببلل را دست یافت گفت ای ببلل عجب که آفتابه در زیر زمین می بینی
و دام در زیر خاک ندیدی ببلل گفت تو ندانسته که اذا قرئ القدر بطل الخدر

مصراع

با قضا کار زار توان کرد

چون قضای آلهی شرف ترول یابد ندیده بمیرت را روشنی ماند و نه
تدبیر و خرد قع رساند

نظم

بسر بچه دست قضا بر بیج که دست تو قدرت ندارد بهیج
نباشد حذر با قدر سودمند هرانجه از قضا آید آنرا بسند

بیت

بلبل که بگل درنکرد مست شود سر رشنه اختیارش از دست شود
 باغبان پریشانی اوراق گل را مشاهده نموده و گریبان شکیبائی بدست اضطراب
 چاک زده دامن دلش بخارجکردوز بقراری در آویخت روزی دیگر همان حال
 وجود گرفت و شمله فراق گل

مصراع

داغ بدگرش برسر آن داغ نهاده

روز سوم باز بحرکت متقار بلبل

مصراع

گل بتاراج رفت و خار بماند

خار خاری از بلبل در سینه دهقان پدید آمده دام فریبی در راه وی نهاده
 و بدانه حیل او را صید کرد و بزندان قفس مجوس ساخت بلبل پیدل طوطی
 وار زبان بگفتار گشوده گفت ای عزیز مرا چه موجب حبس کرده و از چه
 سبب بقیوت من مایل شده اگر اینصورت بجهت استماع نعمات من کرده خود
 آشیانه من در بوستان تست و هر سحر طریخانه من اطراف گلستان تو و اگر
 معنی دیگر بخیال گذرانیده مرا از مافی الضمیر خود آگاهی ده پیر دهقان گفت

بیت

تاکی آزاری مرا یارب نعمانی ای رقیب تا بکی بوشی رخس یارب براقی ای نقاب
 هیچ میدانی که باروزگارمن چه کرده و مرا بمفارقت یار نازنین چند
 بار آزرده سزای آن عمل بطریق مکافت همین تواند بود که تو از یار و
 دیار محروم مانده و از تفرج و تماشای گلزار مهجور شده و در گوشه
 زندان میزاری و من هم بدرد هجران مبتلا گشته در کلیه اخران بیتالم

حکایت بطی در آب روشنائی ماه دید پنداشت که ماهیت قصد کرد تابگیرد هیچ نیافت چند نوبت براین منوال آزمایش کردو چون دید که حاصل آن از ان سیادی همان حاصل نشه است از مشاهده سراب و محصول مفلسان کج اندیش از تفرج منزلهای خراب بکلی ترک صید ماهی گرفت و ییکبارگی فهم خودرا فرو گذاشت دیکرشب هرگاه که ماهی بدیدی پنداشتی که روشنائی ماه است قصد آن نکردی و مطلقا بدان ملتفت نشدی و گفتی من جرب المجرّب حلت به الندامه و نمره این تجربه آن بود که پیوت گرسنه بودی و بی برک و نوا گذرانیدی

حکایت آورده اند که دهقانی باغی داشت خوش و خرم بوستانی نازه تر از گلستان ارم هوای آن نسیم بهار را اعتدال بخشیدی و شمامه ربیحان روح افزایش دماغ جان را معطر ساختی

نظم

گلستانی جو گلزار جوانی گلش سیراب ز آب زندگانی
 نولی عندهش عشرت انگیز نسیم عطر یزش راحت آمیز
 و بر یک گوشه چمن گلبنی بود نازه تر از نهال کامرانی و سرافراز
 تر از شاخ شجره شادمانی هر صباح بر روی گل رنگین چون عذار دلفریبان
 نازک خوی و رخسار سیمین بران سمن بوی بشگفتی و باغبان با آن گل
 رعنا عشقبازی آغاز نموده گفتی

بیت

گل بزیر لب نمیدانم چه میگوید که باز ببلان بینوا را در فغان می آورد
 باغبان روزی بر عادت مسمود بمشای گل آمده بلبلی دید فالان که روی در صفحه
 گل میباید و شیرازه جلد زرنکار او را بمقتار تیز از یکدگر مینگیخت

پسندیده وفاست و بانکه وفا بمضمون ان حسن الهد من الایمان دلیل کمال ایمانست و جوانمردی و مروت نیز اقصای آن میکند که کسی صفحات احوال خود را بسمت بیوفائی مرقوم نسازد

بیت

سگ که وفائی بر یا نیستش بهتر از انکس که وفا نیستش

مرغ خانگی جواب داد که از من چه بیوفائی دیده کددام بد عهدی مشاهده کرده ناز گفت علامت بیوفائی تو آنست که با اینهمه که آدمیان درباره تو چندین تلمظ مینمایند و بی زحمت و تکلف تو آب و دانه که ماده حیات از آن مدد می یابد مهیا میسازند و شب و روز از حال تو واقف بوده بحفظ و حراست قیام می کنند و بدولت ایشان توشه و گوشت داری هرگاه بکرقن تو مایل میشوند از پیش و پس ایشان گریخته بام پیام میری و گوشه بگوشه میدوی

بیت

حق نمکی نمیشناسی وز منم خویش میهراسی

ومن بانکه جانوری وحشی ام اگر چه دو سه روزی با ایشان الفت و از دست ایشان طعمه خورم حق آنرا نگاهداشته صید کنم و بدیشان دهم و هر چند دورتر رفته باشم بمجر و آوازی که شنوم پرواز کتان باز آیم

بیت

مرغ دست آموز را چند آنکه کس دور افکند بانشاط بال آید باز چون گوید بیا ماکیان جوابداد و گفت راست میگوئی باز آمدن تو و گریختن من از آنست که هرگز بازی را بر میخ کباب کرده ندیده ومن بسیار مرغ خانگی را بر تابه بریان دیده ام اگر تونیز آن میدیدی هرگز گرد ایشان نکشتی و اگر من بام پیام میگزرم تو کوه بکوه میگریختی

بیت

غالب آنست که دست و دل خود ریش کند هر که از روی جلد مشت زند بر دیوار
عقرب گفت معاذالله که امثال این معانی در همه اوقات زندگانی پیرامن ضمیر من
گذرد یا گذشته باشد پیش از آن نیست که طبع من مقتضی نیش زدنت خواه
زخم بر پشت دوست باشد و خواه بر سینه دشمن

بیت

هر کرا عادت ذمیم بود بی ارادت ازو شود صادر
نیش بر سنگ میزند عقرب گر چه بروی نمیشود قادر
کشف باخود اندیشید که حکما راست گفته اند که نفس خسیس را بروردن
آبروی خود بریاد دادنت و سر رشته کار خود کم کردن

بیت

در خاک ریختن زرو زبور دریغ نیست بانا کسان دریغ بود نظف و مردمی
سخن بزرگان است که هر کرا دراصل خود نسب نیست امیدرا درو هیچ
نعیب نیست چه حرامست بر نطیفه جنیت که از دنیا انتقال کند بد ناکرده
بجای جمعی که باو نیکوئی کرده باشند

قطعه

بداصل را چگونه توان کرد تربیت کس در درون خانه چرا مار پرورد
حفظل تربیت ندهد طعم نیشکر گل بر نصیبت آنکه همه خار پرورد
حکایت وقتی بازی شکاری بامرغی خانگی مباحثه در پیوسته بود و مجادله
آغاز کرده میگفت تومرغی بنایت یوفا و بد عهدی و حال آنکه عنوان صحیفه اخلاق

وقتی چنان اتفاق افتاد که بحسب ضرورت جلای وطن بایستی کرد هر دو در مراقبت یکدیگر متوجه مامنی دیگر شدند قضا را گذرایشان بر نهر عظیم افتاد و جوی آبی بزرگ بر قمر ایشان پدید آمد چون عبور عقرب بر آب متعذر بود متحیر فرو ماند کشف گفت ای یار عزیز ترا چه شد که گریبان جامه جان بدست اندوه دادی و دامن دل از نشاط و طرب درچینی عقرب گفت ای برادر اندیشه گذشتن بر این آب مرا در گرداب حیرت انداخته نه عبور بر آب میسر است و نه طاقت فراق احباب ممکن

بیت

تو میروی ومن خسته باز میمانم عجب که یتو بمانم عجب همی مانم
کشف گفت هیچ غم مخور که من ترابی کلفتی از آب گذرانیده بساحل
رسانم و از پشت خود سفینه ساخته سینه را سبر بلای تو سازم که حیف باشد بدشواری
باری بدست آوردن و باسانی از دست دادن

بیت

ای دوست برو بهره داری یاری بخر و بیج مفروش
پس کشف عقرب را بر پشت گرفته سینه را بر آب افکند و روان شد در اتالی
شناوری آوازی بگوش کشف رسید و کاوکاوی از حرکت عقرب احساس
کرد پرسید که این چه صوتست که میشنوم و آن چه عمل است که تو بدان
اشغال مینمائی عقرب جواب داد که ستان نیش خود را بر جوشن وجود
تو آزمایشی میکنم کشف بر آشفت و گفت آی بی مروت من جان خود را
برای تو در گرداب خطر افکنده ام و به پشنی کشتی پشت من از بن گرداب
میگذری اگر الزام منی نمیکتی و حق صحبت قدیم را وزنی نمی نهی باری
سبب نیش زدن چیست بانکه محقق است که لژین حرکت آسیبی بمن نخواهد
رسید و نیش دلخراش ترا در پشت خار امثال من نائیری نخواهد بود

بیت

اما زخدا امیووارم کو را درچنگ توینم بمراد دل خوش
این بگفت و در پیش ایستادو شیر ساده دل بفریب او غره شد و در
عقب روان شد خرگوش شیر را بر سر چاهی بزرگ آورد که آبش بهصفا
چون آئینه چین صورنها را درست نمودی و بیخطا صفت حلیه و چهره هر کس
از ناظرانرا بر شمردی

بیت

دروی کسی نگاه نکردی که نقش خوش از صفحه ضمیر منیرش نخواندی
گفت ایملک خصم نابکار درین جاهت و من از مهابت او میترسم اگر
مرا ملک در بر گیرد خصم را بوی نمایم شیر او را در بر گرفته بچاه فرو نکرست
صورت خود و خرگوش در آب دید پنداشت که همان شیراست و خرگوشی
که وظیفه او بوده در بر کشیده او را بکذاشت و خود را در چاه افکند و
بدو سه غوطه نفس خونخوار را بزبانه دوزخ سپرد و خرگوش سلامت برگشته
و خوش را از کیفیت حال آگاهی داد و ایشان بوظایف شکر آلهی قیام نموده
در ریض امن و سلامت میچربند و این بیت تکرار میکردند

بیت

یکی شربت آب از بی بدسگال بود خوشتر از عمر هفتاد سال
حکایت کشفی را باعربی دوستی بود و پیوسته بایکدگر دم اتحاد
زندگی و شرح یگانگی افکنندگی

بیت

روز تاشب معاشر وهمدم شام تاصبح مونس و محرم

بیت

تور شکم دمبدم ناقتن مصیبت بود روز ناباقتن

خرگوش دید که شیر از غایت غضب دم انتقام بر زمین میزند و نقض عهد را بارزوی دل میطلبد آهسته پیش آمد و سلام کرد شیر پرسید که از کجای آئی و حال وحوش چیست گفت ایشان بدسئور مقرری خرگوشی در صحبت من فرستاده بودند و باتفاق عزیمت ملازمت داشتم شیری درین راه بما رسید و او را بستند چند آنکه مبالغه کردیم که غذای ملک وحوش و وظیفه ایشانست بسخن من التفات ننموده و گفت اینشکارگاه منست و صید آن بمن میرسد

مصراع

نشیده مگر تو که هر شیرو یشه

ای ملک چندان لاف و کزاف در میان آورده قوت وشوکت خود شرح داد که من بیطاقت شدم و از پیش وی فراز کرده بشاقتم ناصورت حال معروض رای منیر گردانم شیر گرسنه را حمیت جاهلیت در حرکت آمده گفت

نظم

من آنم که در شیوه طعن و ضرب بشیران در آموزم آداب حرب
 کدامین هزبر این دلیری کند که سر پنجه برصید من افکند
 پس گفت ای خرگوش توانی که او را بمن نمائی تا داد دل تو از و
 بستانم و انتقام خود نیز حاصل کنم خرگوش گفت چرا توانم و او به نسبت ملک
 انواع سخنان بی اوبانه گفت و اگر من توانستم کاسه سر او را ابخورد بدان
 صحرا ساختمی

نظم

روان آب در سبزه آبخورد چو سیلاب دز پیکر لاجورد
ریاحین دمیده بر اطراف جوی صبا عطریز و هوا مشکبوی

و در آن مرغزار وحوش بسیار بودند و بواسطه خوبی هوا و دلپذیری
فضا و کثرت آب و وسعت نعمت روزگار در خوشی و رفا هبت میگذرا بندند
و در آن نزدیکی شیری تندخوی بلاجوی بود که هر روز لقای نا مبارک
بدان بیچارگان نمودی و عیش و زندگانی برایشان منقص کرداندی روزی اتفاق
نموده بتزیدیک شیر رقتد و اظهار عبودیت و انقیاد کرده گفتند ایملک مارعیت
و حشم توایم و تو هر روز پس از رنج فراوان و مشقت بی پایان از ما یکی
شکار توانی کردیانه و ما پیوسته از نهیب تو در کشاکش بلائیم و تو
نیز در جستجوی ما بتکابوی عا اکنون اندیشه کرده ایم که ترا سب فراغت گردد و
مارا موجب امن و راحت اگر چنانچه معرض ما نشوی و هر روز وقت مارا
بریشان نسازی ما شکاری بهنگام چاشت وظیفه مطبخ ملک میفرستیم و تقصیری
در ادای آن روا نمیداریم شیر بر آن رضا داد و ایشان هر روز قرعه
افکنندنی و بنام هر کدام از وحوش که بر آمدی او را بوجه وظیفه
ترد شیر فرستاندنی تا بر اینحال مدتی بگذشت روزی قرعه بنام خرگوش بر
آمد و زمانه او را هدف تیر بلا ساخت یارانش گفت اگر در فرستادن بامن مسامحتی
کید شمارا از جور این چپار باز رهام گفتند درینباب هیچ مضایقه نیست خرگوش
ساعتی توقف کرد تا وقت چاشت بگذشت وقوت سبمی شیر در حرکت آمده
از خشم و جوش دندان برهم میسود خرگوش نرم نرم بسوی او رفت و وی
را بنای دلتک یافت آتش گرسنگی او را بر باد نشانده و فروغ خشم در
حرکات و سکنات او پیدا آمده

آمد آن مقدار خوردنی که قوت یکسبه را شاید موجود نبود طاقش طاق گشته بدست اضطراب گریبان جان چاک زدن گرفت و چندان سر سودارا بر زمین زد که مغزش پریشان شد و بشومی تلفکاری در ورطهٔ هلاک و خاکساری افتاد حکایت آورده اند که روباهی دریشه میرفت و یوی طعمه میبکشت یبای درختی که طبلی از بهلوی آن اویخته بودند و هرگاه بادی بوزیسی شاخی از آن درخت در حرکت آمده بر روی طبل رسیدی و آواز سهمگین از آن بر آمدی روباه بزیر درخت مرغ خانگی دید که متقار در زمین میزد و قوتی می طلید در کمین نشسته خواست او را سید نماید که ناگاه آواز طبل بگوش او رسید نگاه کرد جثهٔ دید بنایت فریه و آواز وی مهیب استماع افتاد طامؤ روباه در حرکت آمد باخود اندیشید که هر آینه گوشت و پوست او فرخور آواز خواهد بود از کمین مرغ بیرون آمد و روی بدرخت نهاد مرغ از آن واقعه خبر دار شده بگریخت و روباه بعد محنت بدرخت بر آمد بسی بکوشید تا آن طبل را بدرید جزبوستی و باره چوبی هیچ نیافت آتش حسرت در دل وی افتاد و آب ندامت از دیده باریدن گرفت و گفت دریغ که بواسطه این جنه قوی که همه باد بود آن سید حلال از دست من بیرون شد و از اینصورت بیمنی هیچ فایده بمن نرسید

نظم

دهل در فغانست دایم ولی چه حاصل جواندر میان هیچ نیست
گرت دانشی هست منی طلب بصورت مشوغرة کان هیچ نیست

حکایت آورده اند که در حوالی بغداد مرغزاری بود که نسیم آن بوی بهشت را معطر ساختی و عکس ریاحینش دیدهٔ فلکرا متور کرداندی از هر شاخ کلمذارش هزار ستارهٔ تابان و در حسن هریک از آن ستارگان نه ظک سرگردان

حالا بقیه غله که در اینخانه است جمع کردن و بموضع دیگر بردن اولی
 مینماید پس دهقان باخراج آن جزئی که مانده بود اشتغال نمود و در آن
 محل موشیکه خود را صاحب آن خانه قهر آن کاشانه می پنداشت در خواب
 بود موشان دیگر از غایت حرص و آرزو آواز بای دهقان و صدای
 آمد شد بر زبر سر ایشان نمی شنیدند در میانه موشی تیز هوش آنصورت
 را فهم کرده جهت تحقیق آن بالای بام بر آمده از راه روزنه کیفیت واقعه
 مشاهده نمود فی الحال بزیر آمد و مضمون قصه با یاران گفته خود را از آن
 سوراخ بیرون افکند و ایشان هریک بگوشه بیرون رفتند ولی نعمت را
 تنها گذاشتند

نظم

همه یار تو از بهر تراشند بی لقمه هوا دار تو باشند
 چو مالت کاهد از مهر تو کاهند زبانت بهر سود خویش خواهند
 ازین منی رفیقان ربائی بریدن بهراست از آشنائی

روز دیگر که موش سر از بالین آسایش بر داشت چندانکه چپ و راست
 احتیاط کرد از یاران کسی ندید و هر چند از پیش و پس تفحص نمود
 اثر مصاحبان کمتر یافت فغان گرفت و گفت

بیت

یاران که بوده اند ندانم کجا شدند آیا چه حال بود که از ما جدا شدند

پس جهت تحقیق احوال ایشان بعد از مدتی متعادی که عزلت اختیار کرده
 بود از گوشه کاشانه بیرون آمد و بر بلای غلا و بریشانی تنگی و گرانی اطلاع
 باقیه باضطراب تمام سوی خانه روان شد تا ذخیره که دارد در محافظت آن غایت
 سعی بجا آورد چون بخانه رسید از غله اثری ندید و از آن سوراخ بانبار خانه

دوستان نواله و حریفان پاله بروی جمع آمدند چنانچه عادت ایشان باشد طبع تحلق افکنده سخن جز بمراد دل و هوای طبع او نگفتندی و زبان جز بمدح و تئای او نکشادندی و او نیز دیوانه وار زبان بلاف و کزاف و دست باتلاف گشاده بنصوّر اینکه غله اینخانه غائبی نخواهد داشت و پیوسته کندم از آنسوراخ ریزان و روان خواهد بود هر روز مقداری کبیر از آن بر مصاحبان صرف کردی و ملاحظه عاقبت نا نموده از خیال امروز بفکر فردا نپرداختی

مصراع

ساقیا امروز می نوشیم فردارا که دید

و در آن اوقاتی که موشان در آن گوشه خلوت بمشورت مشغولی داشتند دست برد قحط و تکمال خلق را از پای در آورده بود و آتش گرسنگی در سینه جگر سوختگان بیاباه بر افروخته در هر جانب جانی بنانی میدادند و کبی التفات نمیکرد و در هر طرف متاع خانه بخوانی میفروختند و کبی نمیخريد.

بیت

هر کرا دیدار نان بودی هوس قرص خور بر آسمان دیدی و بس
گشته زان تنگی جهانی تنگدل گرسنه نالان و سیران سنگدل

موش مغرور بساط ناز و نعمت گسترده نه از قحط سال خبر داشت و نه بر تنگی سال مطلع بود چون روزی چند بر آمد دهقانرا کار بجان و کارذ باسخوان رسید در خانه بگشاد دید که تقصان تمام بدان غله راه یافته آه سرد از دل گرم برکشید و بر فوت آن ناسف بسیار خورده با خود گفت جزع کردن قضیه که تدارک آن از خیر امکان خارج باشد طریق خردمندی نیست

از
کلیله و دمنه
یا
انوار سهیلی

حکایت آورده اند که دهقانی جهت ذخیره مقداری غله بانباری نهاده بود و ابواب تصرف در آن مسدود گردانیده تا روزیکه احتیاج بقایت و ضرورت بنهایت رسد از آن فایده تواند گرفت فاضرا موشی که از غایت شره خواستی که دانه از خرمن ماه دزدد و خوشه بروین از مزرعه آسمان بچنگال حرص در ریابد در حوالی آن منزل خانه و در جوار آن انبار آشیانه داشت پیوسته در زیر زمین از هر طرف نقبی زدی و بندگان خارا شکاف هر جانبی حفری بریدی ناگاه سرخفزه از میانه غله بیرون آمد و از سقف خانه اش دانه های گکم چون شهاب ناقب از آسمان ریزان گشت موش دید که وعده و فی السماء رزقکم یوفا انجامید و نکهه التمسوا الرزق فی خبا الارض روشن شده بظهور آن نعمت مواجب شکر بتقدیم رسانید و بحصول آن جواهر قیمتی ثروتی تمام حاصل کرده نخوت قارونی و دعوت فرعونی آغاز نهاد و باندک فرصتی موشان معضله از مضمون آن حال خیردار شده در ملازمت او کمر خدمتکاری بستند

نظم

این دغل دوستان که می بینی مکهانند کرد شیرینی

واعظ کاشفی

زین ره که شدی و واپسم من
 گفت این و جنازه پوش بکشاد
 وان جانوران کوه و هامون
 چون اهل قبیله این بدیدند
 از سندان و عود نفس بستند
 از بهر دو مهربان یک غم
 از شوق دو یار از دو خانه
 چون روی بقیله‌شان نهادند
 کردند عمارتی بر آنخاک
 -مهموره آب و گل زیباد

تا چشم بهم زدی رسم من
 -برخ بر قدمش نهاد و جان داد
 مردند بخاک پای مجنون
 انگشت ندامتش گزیدند
 نشان بکلاب و مشک شستند
 کردند دو گور پهلوی هم
 صد رخته قناد در میانه
 همروی یکدیگر قادنند
 قدیل جهانروزش افلاک
 ویرانه شد و نکشت آباد

افتاد بفرق و هوش ازو رفت
 زان زار فتادن بناکام
 زان آب خضر که رفت در خاک
 وانگاه زجلی جست رنجور
 چون ابر سیاه دید گریان
 هر سو چو بنات نقش خیلی
 چون دلبر خوشی را چنان دید
 از سوز درون کشید وایی
 زانسوز که او ز دل برآورد
 کرد از غم آن نگار چلاک
 تردیک جازه رفت مدهوش
 از یم درندگان خونخوار
 نالید چنان که دلسنانش
 میگفت باشک و آه و فریاد
 بی تو بجهان خزان دلسوز
 رقی و بعالمم بهشتی
 چون ناوکی از کمان بجستی
 گردون کمان گروه ماتد
 جان داد بمردگان وصال
 یارانت درین جهان غدار
 آتانه در آنجهات یارند
 آن تیر اجل که بر تو خوردست
 درد اجلت بخاکم افکند
 شادم که بوصلت ای دل افروز
 سر چون شجرش بگل فرو رفت
 بگست رگ ویش در اندام
 ماهی تپید گشت بر خاک
 سوی در لیلی آمد از دور
 آن خلق سیاهپوش بریان
 در یش نهاده نقش لیلی
 بر فرق قناده آسمان دید
 انکیخت بکره هایبایی
 دود غم از آب و گل برآورد
 بر فرق خود و جانان خاک
 بگرفت جازه را در آغوش
 تردیک شدن نیافت کس بار
 بشنید در آنجهان فشانش
 کای رقه نکرده همراهن باد
 ونتر عدم از رخ تو نوروز
 من دوزخی و توئی بهشتی
 زخم زدی و بگل نشستی
 چون مهره گل بخاکت افکند
 جان برد ز زندگان خیالت
 با من نگذاشتند یکبار
 مشکل که هست بمن گذارند
 در من بر از تو کار کردست
 درمهلکه هلاکم افکند
 تردیکرم کنون که هرروز

رفتند بناله خلق چندی	دیدند فاده گوسفندی
قصاب دوید و تیغ و ساطور	سوهان زده تا سرش کند دور
حالی که شبان شنید بشافت	بزغاله گرگ دیبورا یافت
گفتا شده گوسفند بیمار	من چاره شناسمش ز تیار
وانگام بخانه برد مجنون	آورد تش ز پوست بیرون
و ز آن کله گوسفند بیمار	شد گرگ و گرفت راه کهار

فوت مجنون ز وفات لیلی

مشاطه داستان چنین داد	این بکر جمله را بداماد
کان لحظه که لیلی از جهان رفت	خورشید زمین برآسمان رفت
مجنون بخرابه همی گشت	واگه نه که مه ز بام بگذشت
تا فرق ز آب دیده در گل	لیلی بزبان و سنگ بر دل
ناگاه یکی دوید پیشش	وز نیش زبان شکافت ریشش
گفت ای همه ناله کشته بی نیش	عشقی بدروغ بسته بر خویش
ای طالب شهوت هوائی	کمکشکتیک ز خود نطائی
لیلی تو در گذشت ناگاه	جانم بشد و نهایی تو آگاه
بنیادت ازین جهان بر افتاد	کارت بجهان دیگر افتاد
بیهوده مگرد کرد این کار	کز چاره گذشت کارت این بار



مجنون ز چنان زبان گتاخ	لرزید چو از دم تبر شاخ
از دود چراغ دل بافوس	گردید سرش بجان فانوس

شباست که گوسفندوارم
 چون گفته او شبان نیوشید
 یک شام تنش کشید در پوست
 او ناله کتان ز درد و تیار
 میرفت و جو گوسفند بریان
 چون گله بکوی بار جا کرد
 میگشت بگرد خیمه دوست
 میگفت بسوز سینه کالی ماه
 ترسم که چو بوسم خوش آید
 تنها نه من از توام درین پوست
 قریانم اگر کنی فرنجم
 جانی نووگر توام ای دوست
 بی تو بدنم بیش هر خار
 گفت این وز گفت گشت خاموش
 لیلی بدرون خیمه دلتگ
 بودش ز ملازمان محرم
 آری برمی که لیلی آید
 بنهاده بد آن نگار موزون
 هر دم بیهانه‌ایش خوانسی
 آن شب ز نشاط نام دلدار
 مجنون جو صدای بار شنید
 میخود ز درون پوست وه کرد
 چون زائر کعبه گرد آن فرد
 وانگاه ناله تشنبناک
 در ملخ او کشتند زارم
 بیچاره شد و بیچاره کوشید
 تا سر گله شد بگله دوست
 چون در گله گوسفند بیمار
 خونابه چکان ز چشم گریان
 همچون مگ گله ناله‌ها کرد
 چون طبل فغان کشیده از پوست
 ای در رگ و پوستم تورا راه
 گرگ از گله توام رباید
 چون من گله‌ها تورا به پوست
 در پوست زخمی نکنجم
 با خوبشتت کشم در این پوست
 افکنده هزار پوست چون مار
 کرخیمه حکایتی کند گوش
 در نیل غم از شب سیه رنگ
 طفلی ز جنونیان عالم
 مجنون همه زانندیار زاید
 مجنون لقبش یاد مجنون
 زان نام خجسته جان فشانمی
 مجنون طلبید شوخ عبار
 نام خود از آن نگار شنید
 آن ریش درون پوست ره کرد
 لیک زنان طواف میکرد
 افتاد و همی‌نید بر خاک

آورد بیحمله گاه خویش
 و انما شکسته حال زنجور
 از دیده بهم زدن چو مجنون
 فانوس مثال هر شبانگاه
 او مرده گور و شوهر او
 با دوزخی جگر کبابی
 بنشاند و بایستاد پیشش
 از بار و دیار خوشن دور
 هر لحظه جگر فشردی از خون
 بسوخت ستون جبهه از آه
 باسایه نکیر و منکر او
 در دست موکل عذابی

پوست پوشیدن مجنون که شام

مضرب کش نوای ابن چنگ
 کاشفته عشق دلستانی
 از کشور خویش پادشاهوار
 باناله نی رفیق میشان
 کلبش گله را شبان نموده
 دائم گله را ز روی هامون
 نالیدن زار او شنفنی
 بامهر بدو شبان از آن بود
 فی نی که ر اشک او در آن غار
 از رشته چنین برآرد آهنگ
 بود ابن سلام را شبانی
 لشکر کش قله های کهار
 هم مطرب و هم ادیب ایشان
 گرگ کله های کرگ بوده
 بردی بقرارگاه مجنون
 این فی زدی آن سرود گفتی
 کوهم دد و دام را شبان بود
 بود آب و گیاه گله بیار



روزی کله کرده غرقه در خون
 گفت ای کله از صلابی جودت
 گدگ از ترشی ابرویت گشت
 سنگ فلاحت نهاده
 یک شام چو کوسفند در پوست
 باشد که بینمش که خندان
 پیش کله بان گریست مجنون
 جاوید بماند در سجودت
 دنداننش چو کله کند در دشت
 موسی نمود و عصات داده
 با این کله ام یرسوی دوست
 آید بمیان کوسفندان

با شاه قبیله نکاحش	بستد برغبیت و صلاحش
همچون دو شکوفه از درختی	آورده دو سر برون ز رختی
از خیل بدر بیخانه شوی	اکنون رود آن نگار بدخوی
این قافله بین که در گذارست	ورگفت منت نه اسوار است
از جلی بر آمد و خروشید	مجنون ز دمش چوشله جوشید
میگفت خراب حال و رنجوز	گریبان سوی محمل آمد از دور



درد دل و داروی هلاکم	ای مرهم جان دردناکم
پیوند چرا ز من بریدی	گرز آنکه به از منی ندیدی
باید بر از منی از من	نی نی ز محبت بهر فن
آندست بریده باد تا دوش	دستی که نورا کشد در آغوش
لز پوست برون چو مغز بادام	چشم نگرنده نو مادام
سر کوفت بنگ و سنگ بر سر	گفت این و بان چو مرغ بی بر



کز خرمن مه نماید گاهی	لیلی چو شنید برزد آهی
ای لز قدم تو در دلم خار	میگفت باب دیده کلای یار
کین رشته بدست دیگران بود	پیوند بجز توام از آن بود
لیکن دگری مهار دارد	زیراه دلم غبار دارد
خود می نرود که میرندش	آنکس که بدوزخ آورندش
دوز از تو نقاب روی من شد	گر این سلام شوی من شد
کوهست بیپلو و تو در دل	او با تو کجا شود مقابل
راند این سلام محمل ماه	گفت این و جو ابر از آن گذرگاه

گو یارب از این بلا رهانم وز دست دلم ستان عنانم
 از تیره شب غم سیه روز زین روز مرا چراغی افروز
 نابت قدم کن از اقامت زین تفرقه‌ام استقامت
 از محنت لیلیم برون آر مجنونیم از دماغ بردار



مجنون چو بکبه دید خیلی رو کرد سوی دیار لیلی
 گفتا نشان ز لطف یا رب چون اخگر از استخوانم این تب
 در دل غم لیلیم فزون کن جز مهروی از دلم برون کن
 هر کس که زلیلم دهد بند از قفل عدم زبان او بند
 گفت این و قدم نهاد در دشت زان ره که رسیده بود برگشت

وصلت لیلی با ابن سلام

نو خامه این کهن فسانه زین سوز چنین کشد زیانه
 کانروز که مهد آن بربروی میرفت سوی قیله شوی
 از قافله نا مناسبی دون بر دامن کوه دید مجنون
 پهلو بزمین نهاد ز اندوه اخگر شده ز آتش دلش کوه
 وان جانوران بیخاک راهش یک‌یک شده داغدار آهش
 چون ناله او ز کوه بشفت از قافله سوی او شد و گفت
 کای سوخته خوش از آتش آه در پختن آرزوی دلخواه
 تو بادیه‌را حصار کرده آهو دگری شکار کرده
 به‌گر بگذاری این هوس‌را وز ناله گشائی این جرس‌را
 کان یار که بیقرار اوئی در آتش انتظار اوئی

آخر بر خوش خواند خویشان
 دلکوفتکان سینه‌زیشان
 کان مانده ز کوه زیر دیوار
 جوئید بزیر سنگ بسیار
 کز حلقه کعبه بهر ندبیر
 آن شیفته را کنیم زنجیر
 او جان من است اگر شود بست
 رقیب هم او وهم من از دست
 پس قافله راه‌ساز کردند
 برگ کعبه ساز کردند
 وان رهرو کوه باز خواندند
 از کوه بناق‌اش نشان‌دند
 رانند بسوی کعبه محمل
 آهنگ برآمد از جلاجل
 رقص شتران و غفل زنگ
 چون جنبش کوه و غفل سنگ
 کهسار ولی بعکس کعبه از
 با خار درون ز نرم موئی
 غبرا بدن و سپهر گردن
 چون قافله راه رفت خیلی
 مجنون چو دیار بار را دید
 بگریست که کعبه من اینست
 زان کعبه کجا فرایدم تور
 آن کز طلبش بکعبه بوید
 گفت این و برانش نشان‌دند
 میرفت و جمازه‌های محمل
 زانراه بهر قدم جمازه
 خون شده غرق چون دلیلان
 چون بر در کعبه حلقه بستند
 کردند خزانه خیر چندان
 شد پیر خمیده‌بشت محزون
 گفت این در کعبه است برخیز
 حلقه زلف کعبه آویز
 حلقه زلف کعبه آویز

کردم بجهان بخانه جوئی جویم صنعی که خود بگوئی
سازم زر و سیم نردبانرا آرم بنو ماه آسمانرا
گر جستن لیلیت ضرورت ز انراه مرو که خانه دور است



مجنون جو شنید مزده کام آرام رمبه یافت آرام
گفت ای ز تم بتاب جانت تمویذ شفای من زیانت
ترسم جو بخانهام بری باز زین پرده مخالف آید آواز
دستش بگرفت پیر در دست یا او بدرانه یعنی بست
کز آرزوی تو سر تابم تا خار اجل یا نیام
این گفت و جو وحشی گرفتار آورد بدامنش ز کهمار
زنجیر کشان بخانه بردش وانگاه بمادرش سپردش
مادر که جو جان پیر کشیدش بر تن همه تار رگ تیدش
در بر جو کشید گلبن خوش بر خار شدش از او دل ریش
دیدش زخراش غم خلالی بدری شده آمده هلالی
بنشاند و امید کام دادش هم شربت و هم طعام دادش

حال مجنون و بحج بردن او

چون کبید چار طاق کردون بر شد ز صدای عشق مجنون
دوران قسم از نی قلم ساخت وین پرده رازرا علم ساخت
در وادی غم چو ریگ در دشت در هر قدم استوازتر گشت
مسکین بدرش زچاره مانده مدهوش جو نقش خاره مانده
چندانکه گشاد بر دعا دست چرخش نگرفت از آن بلا دست

تاندم بگرد کوه و وادی
 تا یافتش از گذشت ماهی
 بر خاک چو کرم پله غلطان
 سرو سهی گیه گشته
 باخار دلش رگ تن زار
 از خار بدن که سر کشیده
 بر بای نهی شکاف بسیار
 از گل بشکاف پاشتایش
 کس غیر رگ از تش ندیده
 بردیده اش از سرشک شبگیر
 حالی که پیر گرفت باش
 زیا سلی که داشت با خویش
 بنشاند ز گره های زلرش
 کای بنه نیات آسمان کوه
 ای جسته بکودکی کناره
 این گردش چرخ بین چهار کرد
 ز ابرو گرهی بیند بکشای
 هر جانوری که یافت جانی
 لیکن نونی از بد زمانه
 چشم بنضرع و دعابت
 برسنگ مزن تن جوان را
 ما هر دو بجاه غم ز تقدیر
 در عاشقی از یت روانم
 در نیم شب لر بود رضابت

آن گشده جست با منادی
 از گریه میان گل چو کاهی
 در خار تپیده رشنه جان
 موبش نمیدین کلاه گشته
 چون برده عنکبوت بر خار
 اعضاش چو مرغ پر کشیده
 بر خارتر از شکاف کهار
 تا فرق دویده خار پایش
 چون صورت نو رقم کشیده
 دیوانه سوزناک زنجیر
 چون جوب بسوخت بر کبابش
 پوشید بر آن برهنه ریش
 برسید فراق دیده وارث
 افکنده میان بحر اندوه
 عنقات ربوده گاهواره
 کاسیمه سرت چو آسیا کرد
 وز دیو دماغ بند بکشای
 جوید خورشی و آشیانی
 غم طمه خراب کرده خانه
 تا داد بمن سند خدایت
 کز مغز فشانندی استخوان را
 من دست تو و نو دست من گیر
 کین خار ز دامت رهانم
 خورشید پیارم از برایت

هر خیمه که از سحاب بودی از آه دلش طناب بودی
 هر جا که گذشت گرد بادی زان سرو رونده کرد بادی
 میزیست بدین خراب حالی از یار بر و ز خوش خالی
 بپس قدمی بجای میداشت بیجان بدنی پیای میداشت

باز آوردن مجنون بسرا

گورینده که خون دل بدش قوت از خون بگشاد کان باقوت
 کاندم که ز حلقه های گردون زنجیری عشق گشت مجنون
 هر دم پدرش خرابتر دید وز گریه رخس برآبر دید
 پنداشت که سایه رسیدش چون سایه بنیل غم کشیدش
 از سوز تش چو آتش افروخت در وی همه داروی جهان سوخت
 برداشت دو دست خود برافلاک چون هیچ دوا نماند در خاک
 چون کار زحد گذشت و غایت برسد ز مادرش حکایت
 کان مردم دیده را چه حالت کاشفته دل و شکسته بالست
 دیریت که دوریش کشیدم در خانه و مکبش ندیدم
 کردیم طیبش آنچه فرمود یساری او نیافت بهبود
 این درد نه بر بدن بیجانست کش چاره برون از این جهانست
 مادر جو شنید نام فرزند از سینه بناخن استخوان کند
 گفت آن گهر یگانه من وان مردم چشم خانه من
 در نقش سرای مکب از خوی دل داده بصورتی بری روی
 سیمرغ قضا که بر گشودست از چنگ من و تواس ربودست
 فکری به از این برای او کن درمان من و دولی او کن
 زین قصه بدر چو آگهی یافت حالی سروپا برهنه بشافت

بهلوی قبیله بود کوهی
 بر قلعه او فلک حصاری
 با رفعت او سپهر دوار
 سنگی که ز بامش اوقتادی
 ابری که از او چو خیمه جنبی
 بر بشت وی آسمان نمودی
 آن وادی در میان آن کوه
 آن کوه که نجد بود نامش
 آن پشته که خاک تیره بود
 بر کوه چو بر شدی ز اندوه
 بر قلعه کوه چون رسیدی
 نالان ز بخار آه در کوه
 گفتی بقتان و ناله کای دوست
 ای عشق تو سینه پرور من
 چون آره دو صد زبان کشیده
 تو بشت بما ز تندخونی
 خواهم که بگوشه نشینم
 چشم تو جو منقلب ستاره
 در کوه کرمختم بدین حال
 گریه تو روم بجرج اخضر
 این گفت و در آتش دل تنگ
 بس سنگ بدل زنان ز اندوه
 سرگشته بگرد خیمه یار
 خاری که غبارناک دبلی

مه کنگره فلک شکوهی
 بر دامن او زمین غباری
 چون دایره میان پرگار
 با چرخ ز جنبش ایستادی
 بر صخره طاب سیل بستی
 چون بر شری جل کبودی
 وادی بلا و کوه اندوه
 مجنون شده بود مرغ بامش
 از بحر غمش جزیره بود
 از بار دلش فرو شدی کوه
 آهی بسپهر بر کشیدی
 چون رعد ز ابرهای انبوه
 زندان شده بی تو برتم پوست
 سودائی سایهات سر من
 تا چرخ تورا ز من بریده
 تا با که نشسته روبروئی
 تا هیچ بد از جهان نینم
 چون منقلبم کند چه چاره
 توفان غمت همی بنیال
 هم بگذرد آب چشم از سر
 از گریه نشاندی آتش سنگ
 چون سیل فرو دویدی از کوه
 گشتی چو بدور نقطه پرگار
 چون میل بدیده اش کشیدی

هر روز که صبح بردمیدی
 خورشید که پنجه نور کردی
 آن شیفته رمیده آرام
 پیرامن خیمه‌ها برستی
 چون خیمه یار دیدی از دور
 گفتی بغان و ناله کای یار
 دل بردی و از برم بجستی
 دیوانه فکندیدم ببازار
 وصل تو و هجر من درین راه
 این کرد غم از کجا یکبار
 آنکس که تورا ز من جدا کرد
 هجران تورا ز کشتن من
 از دست منت ربود تقدیر
 زاغوش منت ربود دوران
 این گفتی و از سرشک خوناب
 چون برشفق شب چو لاله
 بردی شب تیره گون زغن وار
 آن دلشده از قبيله یار
 کنج مفاکی از جهان دور
 خشتی دو بزیر سر نهادی
 از قسمت آسمان که گشتی
 تا از قدم چنان شکسته
 دوران بره قیله یار
 مجنون که ز کوی یار شد فرد
 خور بالش خفتگان کشیدی
 شب را بنابچه دور کردی
 رفتی بقبيله دلارام
 زان باغ گل شکفته جستی
 از سینه کشیدی آه پرشور
 ای برده ز خاطرم یکبار
 بر خوش هزار در بیستی
 از دیده نهان شدی پروار
 امید دراز و عمر کوتاه
 در راه من و تو گشت دیوار
 دوزخ نتواندش سزا کرد
 میش از اجل است خون بگردن
 جز دست گزیدنم چه تدبیر
 جز سینه شکستم چه درمان
 کردی بدهان و حلق چون آب
 پیدا شدی از سناره زاله
 در بال سیاه سرخ منقار
 رفتی چوقدم دلش پر از خار
 چون ظلمت گور تنگ و بی نور
 بر آتش دل جگر نهادی
 روز و شبش آنچنان گذشتی
 آن رشته راه شد گسسته
 از تیغ زبان کشید دیوار
 از ناله صدا بلندتر کرد

از لیلی و مجنون

کوه بگرفتن مجنون خراب

چون قیس گل خزان رسیده	زان گلبن ناز شد بریده
چون مرغ برینش هوس بود	وز چوب مملش قفس بود
دل کوفته از کتاب گشته	بر چوب ادب کباب گشته
زان چوب ادب که بر جگر خورد	درد دگرش فرود بر درد
چون ابر بهار دبدبه اش تر	چون برگ خزان کبابش ابر
تنگ آمده بر وی از زمانه	هم‌خانه و هم کتابخانه
عاجز شد از دو دبدبه خون ریخت	از خانه و از کبابخانه بگریخت
از سینه سوزناک تب کش	در لوح و قلم فکند آتش
افکند قلم که هیچ غم نیست	یعنی که بماشقان قلم نیست
انداخت ورق کز آفت مرگ	نبود شجر بریده‌را برگ
سوز دل آن چراغ شب سوز	از برده برون قتاد چون روز
بی‌روغن عقل شد چراغش	بغول غول شد دماغش
از سوز درون شادی شبان	برگویی سرش هزار چوگان
بروادی ریگ شادی آورد	غم بیش ز ریگ وادی آورد
هر دم بخوابه کرد خوابی	چون مرده بنزیت خرابی
از ناخن پاکه سوده برسنگ	در بادیه ریگ گشته هر سنگ
ز آشفگی دل خرابش	مجنون شده در جهان خطایش

مکتبی شیرازی

سخن بقاعده همت آید ای واعظ
خوشم بشمله این آه آتشین همه شب
بر آستانه تو خاک شد سر جامی
من و فسون محبت تو و فسانه خوش
مرا جو شمع سری هست به زبانه خوش
چه میکشی قدم از خاک آستانه خوش



ز عشقت سینه بینم بینم
غم روی تو دلم جای آن هست
مکولز غیر من بکسل که من خود
ز تو هر ییلمی بیند جفائی
طیبی را نمودم چاک دل گفت
میوش آن رخ مباد از غم بپریم
بهر کس راز دل مکشای جامی
ز شوقت دیده بی‌نم بینم
اگر من بعد روی غم بینم
کسی غیر از تو در عالم بینم
من بی صبر و دل آن هم بینم
برو کاین ریش را مرهم بینم
اگر روی ترا یک دم بینم
که در عالم کسی محرم بینم



روزی که میرشت فلک آب و خاک من
سر رشته وصل تو گر آمدی بکف
هر چند دل زاری خود پاک بینم
روزی که می نوشت قضا نامه اجل
جامی مجوی خوشدلی از من که درازل
میوخت ز آتش تو دل درد ناک من
پیوند باقی جگر چاک چاک من
دلم سرابتی بکند عشق پاک من
شد نامزد به تیغ جفایت هلاک من
آمیختند با غم او آب و خاک من



ای دل من مید دام زلف تو
بنده شد در دام تو دلها تمام
داد تشریف غلامی بنده را
رم کنند از دام مرغان وین عجب
زلف تو بالای مه دارد مقام
لااق رخسار گلرنگ تو نیست
صبح اقبالنت طالع همچنین
دام دلها گشته نام زلف تو
دام و بند آمد تمام زلف تو
زلف تو لی من غلام زلف تو
جان بی آرام رام زلف تو
بس بلند آمد مقام زلف تو
جز نقاب مشک خام زلف تو
بنده جامی را زشام زلف تو

چنان از لعل میگون تو منم که فارغ از می کلگونم ای دوست
 ز نقد عشق اگر خالی بود جیب چه سود از گنج افریدونم ای دوست
 کم در حشمت و جاه از سگانت ولیکن در وفا افزونم ای دوست
 مگو جامی سگ این آستان نیست مکن زین دایره بیرونم ای دوست



دوش بریاد تو چشم دمدم خون میگریست سوز من میدید شمع و از من افزون میگریست
 گریه تلخ صراحی نیز بی چیزی نبود غالباً از شوق آن لبهای میگون میگریست
 صبحدم یارب کواکب بود ریزان از سپهر یا که بر درد دل من چشم گردون میگریست
 آن نه باران بود گرد کوی لیلی هر بهار روزگار سنگدن بر حال مجنون میگریست
 وان روان تا منزل شیرین نه جوی شیر بود بلکه بر فرهاد مسکین کوه و هامون میگریست
 شد چنان جامی ضعیف از محنت هجران که دوش سیل اشک از خانه میبردش برون چون میگریست



شبه چون دل ز تاب تب بسوزد ز آهم بر فلک کوکب بسوزد
 چنان از سوز دل شد قالبم گرم که ترسم جامعه از قالب بسوزد
 بت هست آتشین لعلی که هر گاه خیال بوسه بندم لب بسوزد
 بروز هجر از آن ترسم که باشد چراغ از بهر آن شب بسوزد
 پیر خاکستم از راهش ای باد مبادش آن سم مرکب بسوزد
 رقیب خام هست از پختگی دور ز یاریهای یارب بسوزد
 چو بر جامی شود سوز تو غالب متاع هستیش اغلب بسوزد



من و خیال تو شبها و کنج خانه خوش سرود بیخودی و آه عاشقانه خوش
 بخون همی تیم از ناله‌های خود همه شب کسی نکرد چو من رقص بر ترانه خوش
 خیال خال تو بردم من ضعیف بخاک چنانکه دانه کشد مور سوی خانه خوش
 چشم سخت دلان دور دار عارض و خال بسنگ خاره مکن ضایع آب دانه خوش

غزلیات



دو هفته شد که ندیدم مه دو هفته خود را
در آرزو خواب خوش ای بخت بد مگر بکشایم
خدا برا مکن ای باغیان مفاخره چندان
مرزاشک من ای چشم خون گرفته که خواهم
ریمد دل زمن از زلف دام نه که نخواهم
همین بست باو نامه جامیا که نویسی
کجا روم بکه گویم غم نهفته خود را
بروی همجو مهش چشم شب نرفته خود را
که یک نظاره کنم باغ تو شکفته خود را
کنم تار رهش این در نسفته خود را
بجز شکار تو مرغ هوا گرفته خود را
بخون دل برش این دردناک گفته خود را



صبحدم عزم چمن کن که هوا مندلست
تخته خاک زبس گل که دیدست ز گل
ابر گو سایه مینداز که گرد لب جوی
بسته در شاخ گلی خرم و خندان دل خوش
بر لب کشت چرا سرخ بر آمد لاله
محبب گر ترند بر خم می سنگ ستم
بوستان دلکش و می بیفش و باران سرخوش
وز نم نیم شبی راه نه گرد و نه گلست
لوح صورتگری خامه زنان چگلست
سایه نارون و بید بهم منصلست
هر که چون غنچه درین فصل زار باب دلست
گر نه در دور گل از ساغر خالی خجلست
هر جفائی که کند در حق ستان بطلست
جامی از زهد خود امروز عجب منقلست



چگونه کتر فراقت چونم ای دوست
بزیر پای خود کردی سرم بست
میان رهروان بودم فسانه
چگر بر درد و دل بر خونم ای دوست
رساندی باز بر گردونم ای دوست
ز ره بردی یک افسونم ای دوست

مثنوی

جوانمردا جوانمردی پیاموز زمردان جهان مردی پیاموز
 درون از کین کین جویان نگهدار زبان از طعن بد گویان نگهدار
 نکوئی کین بان کوباتو بد کرد کز آن بدرخه در اقبال خود کرد
 جو آیین نکو کاری کنی ساز نگردهد باتو جز آن نیکوئی باز

حکایت حاتم را پرسیدند که هر گز از خود کیریمتر دیدی گفت بلی روزی در خانه غلامی یتیم فرود آمدم و وی ده سرگوسفند داشت فی الحال يك گوسفند بکشت و بیخت و پیش من آورد مرا قطعه از وی خوش آمد بخوردم و گفتم واله این بسی خوش بود آن غلام بیرون رفت و يك يك گوسفند را می کشت و آن موضعی را بخت و پیش من آورد و من از آن آگاه نی چون بیرون آمدم که سوار شوم دیدم که بیرون خانه خون بسیار ریخته است پرسیدم که این چیست گفتند وی همه گوسفندان خود را کشت ویرا ملامت کردم که چرا چنین کردی گفت سبحان اله ترا چیزی خوش آمد که من مالک آن باشم و در آن بخیلی کنم این زشت سیرتی باشد در میان عرب پس حاتم را پرسیدند تو در مقابله آن چه دادی سه صد شتر سرخ موی و پانصد گوسفند گفتند پس تو کیریمتر باشی گفت هیهات وی هر چه داشت داد و من لز آنچه داشتم از بسیار اندکی

قطعه

چون گدائی که نیم نان دارد بنجای دهد ز خانه خویش
 بیشتر زان بود که شاه جهان بدهد نیمی از خزانه خویش

گرفتند و می کشتند من بیرون کوفه بر بام سرانی که بصحرا مشرف بود نشسته بودم علمهای سیاه از کوفه بیرون آمد در خاطر من چنان افتاد که آن جماعت بطلب من می آیند از بام فرود آمدم و متکروار بکوفه در آمدم و هیچ کس را نمی شناختم که پیش وی پنهان شوم بدر سرای بزرگی رسیدم در آمدم دیدم که مردی خوب صورت سوار اسبانه و جمعی از خادمان گرد او در آمده اند سلام کردم گفت تو کیستی و حاجت تو چیست گفتم مردی ام گرسخته که از خصمان خود می ترسم بمنزل تو پناه آورده ام مرا بمنزل خود در آورد و در حجره که نزدیک حرم وی بود بنشاند چند روز آنجا بودم به بهترین حالی هرچه دوست ترمی داشتم از مطاعم و شراب و ملابسه همه پیش من حاضر بود از من هیچ نمی پرسید هر روز يك بار سوار می شد و باز می آمد يك روز از او پرسیدم که هر روز ترا می بینم که سواری شوی و زود می آئی بیجه کار می روی گفت ابراهیم بن سلیمان بدرما کشته است شنیده ام که درین شهر پنهان شده است هر روز بیروم بامید آنکه شاید ویرا بیام و بقصاص بدر خود برسانم چون این را شنیدم از ادبار خود در تعجب ماندم که مراقفا بمنزل کسی انداخته است که طالب قتل منست از حیات خود سیر آمدم آن مرد را از نام وی و نام پدر وی پرسیدم دانستم که او راست میگوید گفتم ای جوانمرد ترا ذمه من حقوق بسیارست و اجیت بر من که ترا بر خصم تو دلالت کنم و این راه شد آمد را بر تو کوتاه گردانم ابراهیم بن سلیمان منم خون بدر از من بخواه باور نکرد گفت همانا که از حیات خود تنگ آمده می خواهی که ازین محنت خلاص شوی گفتم لاواله که من او را کشته ام و نشانها گفتم دانست که راست می گویم رنگ او بر افروخت جثمان وی سرخ شد زمانی سر پیش انداخت بعد از آن گفت باند که پیدم من برسی و خون خود از تو خواهد من زندهای داده ام را باطل نکنم بر خیز و بیرون رو که بر نفس خود ایمن نیستم مبادا که بنوگرندهی رسانم پس هزار دینار عطا فرمود مرگرفتم و بیرون رفتم

شیفته آن شده از استاد آن کنیزك بشنوی گفت بی آن مغیه را فرمود تا بان
تغی کرد عالم بیخود افتاد چنانکه تصور کردند که مگر بمرد عبدالله جعفر رضی
الله عنه گفت دیدید که ما بکشتن این مرد در گناه افتادیم بعد از این فرمود تا آب
بر روی وی زدند بخود باز آمد باوی گفت ماندانته بودیم که تو در عشق
کنیزك باین مرتبه رسیده باشی گفت و اله آنچه بنهانت یش از آنست که
آشکارا شد پرسید که خواهی که آن صوت را از آن کنیزك بشنوی گفت
دیدی که چون آنرا از دیگری شنیدم که عاشق او نیستم بر من چه گذشت
حال من چگونه شود اگر آنرا از لب و دهان معشوقه خود بشنوم پرسید که
اگر ویرا بینی شناسی بگریست و گفت

بیت

گفتی شناسی که برد از تو دل و دین و اله که در آفاق جز او را نشناسم
بفرمود تا کنیزك را بیرون آورند . لیموی کردند و گفت این مرتراست و اله
که دروی بگوشه چشم نگاه نکرده ام عالم دردست و پای عبدالله جعفر افتاد و گفت

رباعی

آب ز کرم بدوی کار آوردی وز موج فراقم بکنار آوردی
سرم بدل زغم فکار آوردی خوابم بدو چشم اشکبار آوردی

بس دست کنیزك را بگرفت و بخانه خود روان شد عبدالله غلامی را فرمود
که چهل هزار درم بگیر و برو و بدیشان بده تا بجهت فکر معیشت غباری بر
خاطر ایشان تشیند و بفراغت از یکدیگر متمتع شوند

حکایت ابراهیم بن سلیمان بن عبدالملک بن مروان گوید که در آن وقت
که نویت خلافت از بنی امیه بنی العباس انتقال یافت و بنی العباس بنی الامیه را می

قطعه

بر گناه تو حو آگاه شود شاه کریم مضر ف باتش و زکرمش عنبر بخواه
مکن انکار گنه ز آنکه گنه دگرست بلکه بسیار از آن هم بشر انکار گناه

حکایت در مدینه عالمی بود عامل و در جمیع علوم دینی کامل روزی
گذرش بر دار نظامین افتاد کنیزکی دید مغنیه که بحسن صورت غیرت ناهید بود
و بجمال صورت حیرت خورشید شفته جمال و فرفته زلف و خال او شد از سماع غنایش
رخت هستی به حرای نبی برد و با سماع نوایش از مضیق بخردی براه فسحت
سرای یی خودی سرو

قطعه

خوبی روی و خوبی آواز می برد هر یکی به تنها دل
چون شود هر دو جمع در یکجا کار صاحبان شود مشکل
لباس دانائی بیفکند و بلاس رسوائی پوشید و خلیع الغدار در کوی بازار
مدینه می گردید دوستان بملامت بر خاستند اما هیچ سود نداشت زبان حلاش باین
کلمه منکلم بود و باین ترانه مترنم

رباعی

زین گونه که جلوه آن دلاوز کند عاشق زبلا چگونه پرهیز کند
بادست ملامت کسان در گوشم لیکن بادی که آتشم تیز کند
این قصه ببنداله جعفر رضی الله عنه رسید صاحب کنیزك را طلید و بچهل
هزار درم کنیز را خریدو فرمود تا بهمان صوت که آن عالم بسطاع آن گرفتار
شده بود تفتی کرد پرسید که این را از که آموختی گفت از قلان مغنیه او را
نیز طلب کرد بعد از آن عالم را بخواند و گفت می خواهی که آن صوت را که

از بهارستان

حکایت اسکندریکی از کاردانان را از عملی شرف عزل کرد و عملی خیس بوی داد روزی آن مرد بر اسکندر در آمد گفت چگونه می بینی عمل خوش را گفت زندگانی پادشاه دراز باد نه مرد بعمل بزرگ و شرف گردد بلکه عمل بمرد بزرگ و شرف شود پس در هر عمل که هست نیکو سیرتی می باید و داد و انصاف اسکندر را خوش آمد عمل ویرا بوی باز داد

قطعه

بایدت منصب بلند بکوش تا فضل و هنر کنی پیوند
نه بمنصب بود بلندی مرد بلکه منصب بود بمرد بلند

حکایت نوشین روان روز نوروز یا مهر جان مجلس می داشت دید که یکی از حاضران که باوی نسبت خوشی داشت جامی زرین در بغل نهاد تعافل کرد و هیچ نکفت چون مجلس بر شکست شرابدار گفت هیچ کس بیرون نرود تا نجس کنم که يك جام زرین درمی باید نوشین روان گفت بگذار که آنکس که گرفت باز نخواهد داد و آنکس که دید تمامی نخواهد کرد بعد از چند روز آن شخص پیش نوشروان آمد جامهای نوبوشیده و موزهائی نو دریابی کرده نوشروان اشارت بجامه وی کرد که این از آنست وی نیز دامن از موزه بر داشت که این نیز از آنست بخندید دانست که او ضرورت احتیاج بر گرفت است پس فرمود تاهزار مقال زر بوی دادند

چون مک ملخ همه آلودگی
 تا دهان خود بیاید بخور
 منبهی بنید ترا هر سو بیای
 تا رساند بانو بنهان از همه
 آنکه باشد از وزیر اندر نقیر
 هم بخود تفتیش کن آفتال را
 آنکه بهر تو کفایت می کند
 آن کفایت نی سبایت کردنت
 کفایت آری و از وی دوریت
 حفظ کافی چون چنین وافر بود
 هست پیش زیرکان ارجمند
 قصه کوتاه هر که ظلم آیین کند
 نیست گینی زوی نادان تری
 کار دین و دنی خود را تمام
 خوی او ز آلودگی، آسودگی
 خواهد اندر ذبح کاوی را زیون
 راست بین و صدق ورر رنیک رلی
 داستان ظلم و احسان از همه
 برش او را میفکن با وزیر
 ساز عالی پایه اقبال را
 ظلم بر شهر و ولایت می کند
 هیئت دوزخ بهم آوردنت
 کوکند آخرده خود را دوست
 نفس او طنین کند کافر بود
 حکم کافر بر مسلمان تا بسند
 وزبی دنیات ترک دین کند
 کس نخورد از خصلت نادان بری
 جز بدانایان میفکن والسلام

کوشش از دانش همی گیرد رواج
 و آنچه نی می برس از دانشوران
 بین که چون میگیری و چون میدهی
 نی بحکم مدبردین نابدیر
 آن فره راهم بحکم دین بده
 بایه ظالم بان عالی مکن
 وین کند آنرا بفسق و ظلم صرف
 خم شود از بار هر دو گردنت
 کاین بود دستور شاهان قدیم
 هیمة دوزخ بسان وی مشو
 گردد از عدلت بصد خود بدل
 خرد گردد جام ظلم از سنگ ظلم
 در شبانی دور باش از دمدمه
 چیست اصل کار گله یا شبان
 بهر ضبط گله یکرنگان ترا
 لیک سگ برگرگ نی بر گوسفند
 چون سگ درنده باشد یاز گرگ
 لیک دانا و امین باید وزیر
 تا دهد برصورت احسن نظام
 نآورد بر غیر حق خود کمین
 از رعیت نی فزون گیرد و نه کم
 مشفق یی بر حال مسکین گدای
 قهر او کینه کش از هر ظلم کیش
 پیش از باب خرد نابخردی

هر عمل دارد بلمی احتیاج
 آنچه خود دانی روش میکن بر آن
 هر چه میگیری و بیرون میدهی
 هر چه میگیری بحکم دین بگیر
 هر چه کجاگیری بحکم دین فره
 کیسه مظلوم را خالی مکن
 آن قد در فاقه و فقر شکرف
 عاقبت این شیوه گردد شیونت
 رو'متاب از راههای مستقیم
 او بدوزخ رفت تو در پی مرو
 جهد کن تا هر خطا و هر خلل
 نی که از تو عدل گیرد رنگ ظلم
 توشبانی و رعیت چون رمه
 خود تو منصف شو چونیکو بندگان
 باید اندر گله سرهنگان ترا
 چون سگ گله ترا سر درکمند
 بر رمه باشد بلایی بس بزرگ
 از وزیران نیست شاهانرا گزیر
 داند احوال ممالک را تمام
 باشد اندر ملک و مال شه امین
 ز آنچه باشد قسمت شاه حشم
 مهربانی با همه خلق خدای
 لطف او مرهم هر سینه ریش
 نی بدی سیرت صورت بدی

چون ندیدی پنجه انر پنجه یار
 ز آن گهر دینی چو خالی مشت خوش
 آن شکر لب را ندیدی چون بجای
 روز و شب بی آنکه همزانش بود
 هر شب آوردی بکنج خانه روی
 کای زهجر خوش جانم سوخته
 عمرها بودی اتیس جان من
 خانه در کوی وصالت داشتم
 هر دو از دینار هم بودیم شاد
 هر دو ما با یکدیگر بودیم و بس
 دست بیداد فلک کوتاه بود
 شب همی خفیم آغوش هم
 در میان ما کسی را راه نمی
 کاش چون آتش همی افروختم
 سوختی تو من بماندم این چه بود
 کاشکی من نیز باتو بودمی
 از وجود ناخوش خود رستی

پنجه خود کردی از دندان فکار
 کنیدی از دندان سر انگشت خوش
 نیشکر آیین شدی انگشت خای
 از طباچه بودیش زانو کی بود
 با خیال یار خوش افسانه گوی
 وز جمال خویش چشم دوخته
 نور بخش دیده گریبان من
 دیده بر شمع جمالت داشتم
 وز جمال یکدیگر درصد گشاد
 کار نمی کس را بما ما را بکس
 کارما بر موجب دلخواه بود
 راز گویان روز سر در گوش هم
 تا کسی از حال ما آگاه نمی
 تو همی ماندی و من میسوختم
 ای بدآئین بامن مکین چه بود
 با تو راه نیستی بیمودمی
 عشرت جاوید پیوستمی

وصیت کردن پادشاه سلاماز را

لی بر ملک جهان جاوید نیست
 یثوا کن عقل و دین اندوز را
 پش از آن کابد بر این گشت زار

بالغان را غایت امید نیست
 مزرع فردا شناس امروز
 دولت جاوید را تخمی بکار

بر مراد خویشن همت کماشت
 بود آن غش برزر واین زرخوش
 چون زر مفشوش در آتش قند
 کار مردان دارد از مردان نصیب
 پیش صاحب همت این ظاهر بود
 سوخت او را و سلامانرا گذاشت
 زرخوش خالص بماند و سوخت غش
 گری شکستن او قند برغش قند
 نیست این از همت مردان غریب
 هر که بی همت بود منکر بود

باز ماندن سلامان از ابدال و زاری کردن بر مفارقت وی

باشد اندر دار و گیر روزو شب
 هر چه از تیر بلا بروی رسد
 ناگذشته از گلوش خنجری
 گر بدارد دوست از بیداد دست
 بکرده از سرش سنگ رقیب
 ور رهد زینها بریزد خون بیخ
 چون سلامان کوه آتش بر فروخت
 رفت همتای وی و یکتا بماند
 ناله جان سوز بر گردون کشید
 دود آتش خیمه بر افلاک زد
 بسکه از غم سینه کندن کرد ساز
 بروی از ناخن ز بس آزار جنت
 سنگ میزد بردل و بی هیچ شک
 چون بدل نشست آن سنگش غبار
 چون ازو دست نهی کردی نشست

عاشق بیچاره را حالی عجب
 از کمان چرخ بی دربی رسد
 از قفای او در آید دیگری
 بروی از سنگ رقیب آید شکست
 باید از طمن ملائکر نصیب
 شخته هجرش بصد درد و دریغ
 واندرو ابدال را چون خس بسوخت
 چون تن بیجان از و تنها بماند
 دامن مزگان ز دل در خون کشید
 صبح از اندوهش گریبان چاک زد
 سینه ناخن ناختن شد همچو باز
 بکسر ناخن نمائند از وی درست
 بود آن بقند و فایش را محک
 نقد او آمد برون کامل عیار
 کنسی از حیرت بدنمان پشت دبست

هر زمان در مرغزاری کرده خواب
 گاه با بلبل بگفتار آمده
 گاه با طاوس در جولانگری
 قصه کوتاه دل پر از عیش و طرب
 هر دو می بردند روز خود بشب
 خود چه ز آن بهتر که باشد باتویار
 در میان و عیب جوان بر کنار
 مانع مقصود تو موجودنی
 در کنار تو بجز مقصودنی

تنگدل شدن سلامان از ملامت پدر و روی در صحرا
 نهادن و آتش افروختن و با ابدال بهم به آتش در آمدن و
 سوختن ابدال و سالم ماندن سلامان

کیست در عالم ز عاشق خوارتر
 نی غم یار از دلش زایل شود
 مایه آزاد او یگانه و گناه
 چون سلامان آن نصیحتها شنید
 خاطرش از زندگانی تنگ شد
 چون حیات مردنی در خور بود
 روی با ابدال در صحرا نهاد
 بشته بشته هیزم از هر جا برید
 جمع شد زان پشته کوهی بلند
 هر دو از دیوار آتش خوش شدند
 شه نهلی واقف آن حال بود
 نیست کار از کار او دشوار تر
 نی تمنای دلش حاصل شود
 طعنه بد خواه و پند نیک خواه
 جامه آسودگی برخود درید
 سوی نابود خودش آهنگ شد
 مردگی از زندگی خوشتر بود
 در فضای جان فشانی پا نهاد
 جمله را یکجا فراهم آورد
 آتشی در پشته کوه او فکند
 دست هم بگیرفته در آتش شدند
 همتش بر کشتن ابدال بود

بهر اسباب گذشتن چاره کرد
 بر کنار بحر اخضر نیز رو
 شد مه و خورشید را منزل هلال
 همچو بط سینه بر آب انداخته
 روی بر مقصد بسینه می شافت
 نیز برتر میگذشت از آب گیر
 وز دم دریا زروق رانندند
 وصف آن بیرون زهر اندیشه
 کاندر آن عشرتکه خرم نبود
 چون نذرو از تاج و چون قمری ز طوق
 ساز دستان کرده از مفار و نای
 نوا مرغان گستاخ اندرو
 خشک تر بر یکدگر آمیخته
 آفتاب و سایه کردش لخت لخت
 مشت بر دینار از بهر تار
 ریختی از فرجه انگشت او
 غنچه پیدایش آنجا شکفت
 زیر گرفت از روی خوش آنجا نقاب
 از سفر کوتاه کرد اندیشه را
 گشت با ابسال در بیشه مقیم
 هر دو خرم چون گل سوسن بهم
 راحتی ز آمیزش نیلار دور
 نی نفاق اندیشه با ایشان دورنگ
 کج در بهلو و رنج مار نی

چون سلامان بحر را نظاره کرد
 کرد پیدا زورقی چون ماه نو
 هر دو رفتند اندرو آسوده حال
 شد روان از بادبان بر ساخته
 راه را برخود بسینه می شکافت
 بود بر شکل کمان لیکن ز تیر
 از پس ماهی که زورق رانندند
 شد میان بحر پیدا بیشه
 هیچ مرغ اندر همه عالم نبود
 یک طرف در جلوه باهم جوق جوق
 یک طرف صف صف همه دستسرای
 نو درختان شاخ در شاخ اندرو
 میوه در بای درختان ریخته
 چشمة آبی بزیر هر درخت
 شاخ بود از باد دست رعشه دار
 چون بودی نیک گیرا مشت او
 گویا باغ ارم چون رو نهفت
 یا بهشت عدن بی روز حساب
 چون سلامان دید لطف پیشه را
 بادل فارغ ز هر امید و بیم
 هر دو شادان همچو جان و تن بهم
 صحبتی زاویزش اغیار دور
 نی ملامت پیشه با ایشان بجشک
 گل در آغوش و خراش خازنی

نه سلمان نیز با صد عز و ناز
 چون قباتک در آغوش گرفت
 هر دو را از بوسه شد آغاز کار
 بسکه میسودند با هم لب بلب
 گرچه لبهاشان بهم بیار سود
 بهر سودایی که در سر داشتند
 شد گشاده در میان بندیکه بود
 داشت شکر آن یکی شیراین دگر
 کام جان بر شیر و شکر بودشان
 کرد دست مرحمت سوش دراز
 کام جان از چشمه نوش گرفت
 ز آنکه بوس آمد قلاووز کنار
 شد لبالب هر دو را جام طرب
 ماند باقی آنچه اصل کار بود
 برده شرم از میان بر داشتند
 سخت تر شد میل پیوندی که بود
 شد بهم آمیخته شیر شکر
 تا شکر خواب سحر بر بودشان

در دریا نشستن سلمان و ابدال و بجزیره خرم رسیدن و در آنجا آرام گرفتن و مقیم شدن

چون سلمان هفته محمل براند
 ز ملامت ایمن و فارغ زبند
 دید بحری همجو گردون یکران
 قاف تا قاف امتداد دور او
 کوه پیکر موجها در اضطراب
 یانه جختی اشتران از هر طرف
 ماهیان در وی نمایان بی دریغ
 بلکه پیدا یش چشم خرده ین
 کرده سطح آب را هر جا دو نیم
 گر بجنبیدی نهنگش زین نشیب
 بندگومانرا برو دسئی نماند
 بار خود بر ساحل بحری فکند
 چشمهای بحرمان چون اختران
 تا به پشت گاو ماهی غور او
 گشته کوهستان از آنها روی آب
 از سر مستی بلب آورده کف
 همجو جوهر از مقلات داده تیغ
 چون خطابی نقش بر دیبای چین
 همجو نبلی دیه را مراض سیم
 جو زهر خوردی برین بالا نهیب

که گشادی بند از تنگ شکر	که شکستی مهر بر درج کهر
تاچو شکر بر دلش شیرین شدی	وزلب گویش گوهر چین شدی
که نمودی از گریبان گوی زر	زیر آن طوق مرصع از کهر
تا کشیدی باهمه فرخندگی	گردنش را زیر طوق بندگی
که بکاری دست سیمینبر زدی	ز آن بهانه آستین را بر زدی
تا نکارین ساعد او آشکار	دیدی و کردی بخون چهره نکار
که چو بهر خدمتی کردی قیام	سخت تر برداشتی از جلی گام
تا ز بانک جنبش خلخال او	تاج در فرقت شدی با مال او
بودی القعه بعد مکر و حیل	جلوه گر درچشم او درهر محل
صبح و شامش روی در خود داشتی	یکدمش بغافل زخود نگذاشتی
ز آنکه میدانست کز راه نظر	عشق دارد در دل عاشق اثر
جز بندبدار بنان دلپذیر	عشق در دلها نکرده جایگیر

رفتن ابدال چون در پیش سلامان و تمتع یافتن ایشان از صحبت یکدیگر

چون سلامان مایل ابدال شد	طالع ابدال فرخ فال شد
یافت آن مهر قدیم او نوی	شد بدو پیوند امیدش قوی
فرضی میجست در بیگاه و گاه	یابد اندر بخلوت آن ماه راه
کام دل از لعل او حاصل کند	جان شیرین بالیش واصل کند
تا شبی سوش بخلوت راه یافت	نقد جان بر دست پیش او شتافت
همجو سابه زیر پای او قناد	وز تواضع رو یلی او نهاد

از سلامان و ابسال

بکمال رسیدن اسباب جمال سلامان و ظاهر شدن عشق ابسال
بروی و حيله نمودن تاویرا نیز گرفتار خود گرداند

چون سلامانرا شد اسباب جمال سرو نازش نازکی از سر گرفت نارسیده میوه بود از نضت خاطر ابسال چندین خواستش لیک بود آن میوه بر شاخ بلند شاهدی بر عثوه بود ابسال نیز با اسلامان عرض خوبی ساز کرد گاه بر رسم نقوله پیش سر تا بنان زنجیره دانا بسند گله مشکین مویرا بشکافتی بسی از وی کام دل نایافتن که نهادی چون بان دلفروز تا ز جان او بزنکاری کمان چشم خودرا کردی از سرمه سیاه برگ گل را دادی گلگونه زیب دانه مشکین نهادی بر عذار	از بلاغت جمع در حد کمال باغ لعاش رونق دیگر گرفت چون رسیدن شد بر آن میوه درست وز بی چندین چشیدن خواستش بود کوتاه آرزو راز آن کند کم نه ز اسباب جمالش هیچ چیز شیوه جولانگری آغاز کرد بافتی زنجیره از مشک تر ساختی بای دل شهزاده بند فرق کرده ز آن دو کیسو باقی تا کیم خواهد بدینان تاقتن بر کمان ابروان از وسه توز سید کردی مایه امن و امان تاش بردی ز آن سیه کاری ز راه تابمان رنگش زدل بردی شکیب تا بدان مرغ دلش کردنی پشکار
---	---

اسیرش شد بیکدل نه بسد دل
 نشاند از دوستی در جان (۱) نهالی
 از آن آتش متاع صبر و دین سوخت
 بهر مورثه جان کرده پیوند
 ز خواب آلوده چشمش غرق خون خفت
 ز دندانش مزه عقد گهر باخت
 میانش را کمر در بندگی بست
 نشست از وی سپید آسا بر آتش
 بدان سان سبب آسان کی توان چید
 که صورت کاست و اندر منی افزود
 از آن صورت بمعی آرمیده
 یکی ازو اصلا ن راه بودی
 نشد در اول از منی خبر دار
 بصورتها گرفتاریم مانده
 کجا بیکدل سوی صورتگراید
 از آن در گردن آرد تشه اش دست
 نباید باد نمیدیده سفالش

ز حسن صورت و لطف شمایل
 گرفت از قامتش در دل خیالی
 ز روش آتشی در سینه افروخت
 از آن عنبر فشان گیسوی دلبد
 ز طاق ابرویش با ناله شد جفت
 دل تنگ از لبش تنگ شکر ساخت
 ز سیمین ساعتش شست از خرد دست
 برویش دیده مشکین خال دلکش
 ز سبب غمغیش آسیب جان دید
 بنامیزد چه زیبا صورتی بود
 زلیخا از زلیخائی رمبیده
 از آن منی اگر آگاه بودی
 ولی چون بود در صورت گرفتار
 همه در بند بندگانیم مانده
 ز صورت گمرنه منی رو نماید
 یقین داند که در کوزه نمی هست
 جو سازد غرقه دریای زلالش

چو حارس دیده شکل کوکناری
 خواص کوکنارش کرده در خواب
 هجوم خواب دستش بسته برچوب
 شده بر فرگش شیرین شکر خواب
 تنش داد به بستر خرمن گل
 بگل تار حریرش نقش بسته
 ولی چشم دگر از دل گشوده
 چه میگویم جوانی نی که جانی
 یاغ خلد کرده غارت حور
 گرفته بکبک غنچ و دلالت
 بازادی غلامش سرو آزاد
 خرد را بسته دست و پای برهیز
 مه و خورشید را زد (۱) بر زمینش
 مضرب سایبان بر خوابناکان
 زابرو کرده آن مه خانه (۲) در قوس
 زمزگان بر جگرها ناولک انداز
 دهانش در تکلم شکر آمیز
 چو آن کلکون شفق برق درخشان
 نمک از پسته پر شور میریخت
 گرفته آشیان زانعی یاغی
 زبی سیمی میان چون موی لاغر
 یکدبدارش افتاد آنچه افتاد
 ندیده از بری نشنیده از حور

ز کنگر دار کاخ شهریاری
 به یداری نمانده دیگرش ناب
 ستاده از دهل کوی دهل کوب
 زلیخا آن بلبهای شکر ناب
 سرش سوده بیالین جمد سنبل
 زمالین سنبلش در هم شکسته
 بخوابش چشم صورت بین غنوده
 در آمد ناگهش از در جوانی
 همایون پیکری از عالم نور
 ربوده سربر حسن و جمالش
 کشیده قامتی چون تازه شمعد
 زیر آویخته زلف دل آونز
 فروزان لسه نور از جبیش
 مقوس ابروش محراب پاکان
 رخش ماهی زلوج برج فردوس
 مکحل نرگش از سرمه ناز
 دولتش از تبسم در شکر ریز
 بریق درش از لعل در افشان
 بخنده از نریا نور میریخت
 بگل خال رخش از مشک داغی
 ز سیمین ساعد و بازو توانگر
 زلیخا چون بروش دیده بگشاد
 جمالی دید از حد بشر دور

کهی در جلوة ایوان خراسی
 بهر روزی نوی کافکنده برنو
 یک جیش دوباره سر نسوده
 زبانوس سران دامن کشیدی
 ندادی دست جز پیراهنش را
 سهی سروان هوا داریش کردی
 ز همزادان هزاران حور زاده
 نه هر گز بر دلش باری نشسته
 بوده عاشق و معشوق کس را
 بشب چون نرگس سیراب خفتی
 بیسین لبان از خرد سالان
 ولی فارغ زلبت چرخ دوار
 بدینان خرم و دلشاد بودی
 کن! از ایام بر کردن چه آید

ز زرکش حله مصری و شامی
 نبوده بر تنش جز خلعت نو
 چومه هر روز از برجی نموده
 بدین دولت مگر دامن رسیدی
 که در آغوش میدیدی تنش را
 بری روبان برناریش کردی
 بخدمت روز و شب پیش ساده
 نه یکبارش یا خاری شکسته
 نداده بخاطر این هوس را
 سحر چون غنچه خندان شکفتی
 به صحن خانه در رعنا غزالان
 نبودی غیر لببت بازش کار
 وز ان غم خاطرش آزاد بودی
 وزین شبهای آبتن چه زاید

دیدن زلیخا نوبت اول تیغ آفتاب جمال یوسف را و کشته عشق وی شدن

شبی خوش همچو صبح زندگانی
 زجیش مرغ و ماهی آرمیده
 درین بتان سرای پر نظاره
 ریوده دزد شب هوش غس را
 سبکان را طوق کشته حلقه دم
 زشهر مرغ شب بختجر کشیده

نشاط افزا بچو ایام جوانی
 حوادث پای در دامن کشیده
 نمائند باز جز چشم ستاره
 زبان بسته جرس جنان خرسرا
 در آن حلقه ره فریادشان گم
 ز بانگ صبح نای خود بریده

ز باریکی برو از موی یمی
 کزان مو بودیش بیم گستن
 بزمی دایه ناف او بریده
 چه کوهی کز کمر زبر او فتاده
 برون رقی خمیر آیین ز انکشت
 نگوسم هیچ نکه کهنه با (۱) نو
 جصار عجمش اندیشه را راه
 بنای حسن را سیمین سنونست
 ولی از چشم هر بی نور مسور
 در آمد از ادب پیش بزانو
 که فیض نورتاب (۲) از روی او شد
 رخ دولت در آن آینه یند
 چو او در لطف کس صاحب قدم نیست
 قدم از باشه تا بنجه نازک
 که خواهد بود قاصر هرچه گوم
 که زبور از جمالش زبوری کرد
 که در هر يك خراج کشوری داشت
 همی برد از دل و جان لطف او هوش
 شدی گنج جواهر خیب و دامنز
 هزاران عقد گوهر را بها بود
 که یارسی بدمناش برو بست
 که شد خلخال و اندر پایش افتاد
 بزیا دبیه رومی و چینی

مباش موی بل کز موی نمی
 یارستی کمر از موی بستن
 شکم چون تخته قائم کشیده
 سرشش کوهی اما سیم ساده
 بدان نرمی که گر افشردیش مشت
 ز زبر ناف تا بالای زانو
 نداده در حریم آن حرمله
 سخن راتم زساق او که چونست
 بنامیزد بود گلستان نور
 صفای او نمود آینه زا رو
 از آن آینه همزانوی او شد
 بوی هر کس که همزانو نشیند
 قدم در لطف نیز از ساق کم نیست
 چنان بودی چو رقی چست و چابک
 ندانم از زرو زبور جگوم
 بزبور خود که وصف آن پری کرد
 بر از گوهر بتارک افسری داشت
 در و لطف که بود آوزره گوش
 اگر بکستیش گوهر زگردن
 مرصع موی بندش کز قفا بود
 نه در لطفش گرقتی یاره را دست
 نیارم پیش از بن از زر خبر داد
 کهی در عشوه از مند نشینی

(۱) GB: یا. (۲) GB: نورباب.

نهاده از چینش لوح سیمین
 دو نون سر نگون از مشك سوده
 نوشته كلك صنع اوستادش
 الف واری كشیده بینی از سیم
 یکی کرده آشوب چهارا
 گشاده میم را عقده بدنان
 درو گلها شكفته گونه گونه
 چو زنگی بیچگان در كلكسانی
 درو چاهی برآز آب حیاتست
 بود گرد آمده رشحی از ان چاه
 که هم چاهست و هم گرد آب آنجا
 بگردن آوردنش آهوان باج
 گل اندرچیب کرده پیرهن را
 حبیبی خواسته از عین کافور
 کف امید شان ناسوده گستاخ
 عیار سیم پیش او دغل بود
 دل پاکان عالم از دعا پر
 رگ جان ساخته تعویذ بندش
 دو ساعد آستینش کرده بر سیم
 نهاده مرهمی برهر دل ریش
 زده از مهر بر دلها رقمها
 فرزوده بر سر بدری هلالی
 ز زور پنجه مه را کرده رفجه

فلك درس جمالش کرده تلقین
 ز طرف لوح سیمینش نموده
 بزیر آن دو نون طرفه دو سادش
 زحد نون او تا حلقه میم
 فروده برالف صفر دهان را
 شده سیش عیان از لعل خندان
 ز بستان ارم رویش نمونه
 بران هر جانب از خالی نشانی
 زنخدانش که سیم (۱) بی زکاتست
 بزیرش غنچ ار دانا برد راه
 قرار دل بود نایاب آنجا
 بیاض گردنش صافی تر از عاج
 بدو دوشش ز ده طغه سمن را
 دو پستان هر یکی چون قبه نور
 دو نار تازه بر رسته زبکشاخ
 ز بازو گنج سیمش درینفل بود
 پی تعویذ آن پاکیزه چون در
 بری روان بجان کرده سبندش (۲)
 ز تاراج سران تاج و دیهیم
 کفش راحت ده هر محنت اندیش
 بدست آورده ز انگستان قلمها
 دل از هر ناخشن بسته خیالی
 به پنج انگشت مه را برده پنجه

(۱) G: میم. (۲) G: سبندش.

از یوسف و زلیخا

درصفت و نسبت زلیخا

که در گنجینه بودش از سخن گنج
همی زد کوس شاهی نام طیموس
نمانده آرزویی در دل او
زیایش تخت را پایه بلندی
ظفر با بند تیغش سخت پیوند
که با او از همه عالم سری داشت
فروزان گوهزی از درج شاهی
کنم طبع آزمائی باخیالش
شوم روشن ضمیر لژ عکس روش
ز وصفش آنچه در گنجد بگویم
زیستان لطافت سر کشیده
زسرو جویباری آب برده
از ان تا مشک فرق امانه چندان
نهاده فرق نازک در میانه
وزان در ناه کار مشک مشکل
فکده شاخ گل را سایه در پای
زشمشاد سر افرازش رسن باز

چنین گفت آن سخن‌دان سخن سنج
که در مغرب زمین شاهی بناموس
همه اسباب شاهی حاصل او
ز فرقتش تاج را اقبال‌مندی
فلك با خیلش از جوزا کمر بند
زلیخا نام زیبا دختری داشت
نه دختر احتری لژ برج شاهی
نگنجد در بیان وصف جمالش
زسر تا با فرود آیم چو موش
ز نوشین لملش استمداد جویم
قش نخلی ز رحمت آفریده
ز جوی شهرتاری آب خورده
بفرقتش سوی دام هوشمندان
فراوان مو شکافی کرده شانه
ز فرق او دو نیمه ناه را دل
فرو آویخته زلف سمن سای
دو کیبوش دو هندوی رسن ساز

جامی

ما مرد زهد و توبه و طامات نیستیم
کار صواب باده پرست حافظا

با ما بجام باده ساقی خطاب کن
بر خیز و عزم جزم بکار صواب کن

✽

از من جدا شو که توام نور دیده
از دامن تو دست ندارد عاشقان

آرام جان و مونس قلب رسیده
پیراهن صبوری ایشان دریده

از چشم بخت خوش مبادت کردند از انک
منم مکن ز عشق وی ای مفتی زمان

آن سرزنش که کرد ترا دوست حافظا
یش از گلیم خوش مگر با کشیده

✽

مخمور جام عشقم ساقی بده شرابی
وصف رخ چوماهش در برده راست ناید

پر کن قدح که بی می مجلس ندارد آبی
مطرب بزن نوائی ساقی بده شرابی

شد حلقه قامت من تا بعد ازین رقیبت
در انتظار رویت ما و امید واری

یमार آن دو لطم آخر کم از جوابی
کی تشنه سیر گردد از لقمه سرابی

مخمور آن دو چشم آیا کجاست جامی
حافظا چه مبنی دل تودر خیال خوبان

✽

بش میوسم و در میکشم می
نه رازش میتوانم گفت باکس

باب زندگانی برده ام بی
نه کس را میتوانم دید با وی

بش میوسد و خون میخورد جام
بده جام می و از جم مکن یاد

رخش میند و گل میکند خوی
که میدانند که جم کی بود و کی کی

بزن دربرده چنگ ای ماه مطرب
رکش بخرایش تا بخروشم از وی

گل از خلوت ییاغ آورد مسند
بساط زهد همچون غنچه کن طی

جو چشمش مست را مخمور مگذار
بیاد لعلش ای ساقی بده می

نجوید جان از آن قالب جدائی
که باشد خون جامش در درگ وی

زلفت در کش ای حافظا زمانی
حدیث بی زبانان بشنو از نی

بلکه از برغوی دیوان نیز هم
و اصف ملک سلیمان نیز هم

عاشق از قاضی نرسد می یار
مخسب داند که حافظ عاشقت



که من نسیم حیات از بیاله میجویم
مرد خرقه دردی کشان خوشخوم
کشید در خم چوگان خوش چون گوم
کدام در بزمن چاره از کجا جویم
چنانکه پرورش میدهند میرویم
خدا گواه که هر جا که هست با اویم
غلام دولت آن خاک غبرین بوم
چو لاله با قدح افتاده بر لب جویم
غبار زرق بفیض قدح فرو شویم

سرم خوشست و بیانک بلند میگویم
عبوس زهد بوجه خمار تشیند
شم فتابه بر گشتگی و ابروی دوست
گرم نه پیرمغان در بروی بکشاید
مکن درین چمن سر زنت بخود روئی
نو خانقاه و خرابات در میانه مین
غبار راه طلب کیمیای بهروزست
ز شوق نرگس مت بلند بالائی
یار می که بفتوی حافظ از دل پاک



در کوی او گدائی بر خروى گزیدن
از دوستان جانی مشکل توان بریدن
و انجا بنیک نامی پیراهنی دریدن
که سر عشقبازی از بلبان شنیدن
کاخر ملول گردی از دست و لب گزیدن
چون بگذریم دیگر توان بهم رسیدن
یارب ییادش آور درویش پروریدن

دانی که چیست دولت دیدار یار دیدن
از جان طمع بریدن آسان بود ولیکن
خواهم شدن بیستان چون غنچه با دل تنگ
که چون نسیم با گل راز نهفته گفتن
بوسیدن لب یار اول زدست مگذازان
فرست شمار صحبت کز این دوراها منزل
کوئی برفت حافظ از یاد شاه یحیی



دور فلک درنگ ندارد شباب کن
مارا ز جام باده کلکون خراب کن
گر برگ عیش میطلبی ترک خواب کن
زهار کاسه سر ما پر شراب کن

صبحست ساقیا قدحی پر شراب کن
ز آن بیشتر که عالم فانی شود خراب
خورشید می ز مشرق ساغر طلوع کرد
روزی که چرخ از گل ما کوزها کند

رحم کن بر من مکین و بفریادم رس
حافظ از جور تو حاشا که بگر داند روی
تا بخاک در آصف فرسد فریادم
من از آن روز که در بند توام آزادم



من نه آن رندم که ترک شاهد و ساغر کنم
من که عیب توبه کاران کرده باشم بارها
عشق در دانهست و من غواص و دریا میکند
لاله سلغر گیر و تر گس مست و بر مانام فسق
باز کش یکدم عنان ای ترک شهر آشوب من
من که از یاقوت و لعل اشک دارم گنجها
چون صبا مجموعه گل را باب لطف شست
عهدو پیمان فلک را نیست چندان اعتبار
من که دارم در گدائی گنج سلطانی بدست
گر چه گرد آلود فقرم شرم باد از همت
عاشقانرا گر در آتش میسندد لطف دوست
دوش لعلش عشوه میداد حافظ را ولی
محتسب داند که من این کارها کمتر کنم
توبه از می وقت گل دیوانه باشم گر کنم
سرفرو بردم در آنجا تا کجا سر بر کنم
داوری دارم بسی یارب کرا داور کنم
نازاشک و چهره راحت پرزرو گوهر کنم
کی نظر در فیص خورشید بلند اختر کنم
کیچ دلم خوان گر نظیر صفحه دفتر کنم
عهد با پیمانه بندم شرط با ساغر کنم
کی طمع در گردش گردون دون پرور کنم
گر باب چشمه خورشید دامن تر کنم
تنک چشم گر نظر در چشمه کونتر کنم
من نه آنم کز وی این افسانها باور کنه



دردم از یارست و درمان نیز هم
این که میگویند آن خوشتر ز حسن
یاد باد آنکو بقصد خون ما
دوستان در برده میگویم سخن
چون سر آمد دولت شبهای وصل
هر دو عالم یک فروغ روی اوست
اعتمادی نیست بر کار جهان
دل فدای او شد و جان نیز هم
یار ما این دارد و آن نیز هم
عهد را بشکست و پیمان نیز هم
گفته خواهد شد بدستان نیز هم
بگذرد ایام هجران نیز هم
گفتم پیدا و پنهان نیز هم
بلکه بر گردون گردان نیز هم



کنار آب و پای بید و طبع شعرو باری خوش
 معاشر دلبری شیرین و ساقی گلعداری خوش
 الای دولتی طالع که قدر وقت میدانی
 گو ارا بادت این عشرت که داری روزگاری خوش
 هر آنکس را که در خاطر ز عشق دلبری باریت
 سیندی گو بر آتش نه که دارد کار و باری خوش
 عروس طبع را زور ز فکر بکر می بندم
 بود کز دست ایام بدست افتد نگاری خوش
 شب صحبت غنیمت دان و داد خوشدلی بستان
 که مهتابی دلفروزست و طرف لاله زاری خوش
 می در کاسه چشمست ساقی را بنا میزد
 که مستی میکند با عقل و می بخشد خماری خوش
 بخت عمر شد حافظ بیا با ما بمیخانه
 که شنکولان خوشباشت بیاموزند کاری خوش



اگر شراب خوری جرعه فشان بر خاک
 از ان گناه که نفی رسد بغیر چه باک
 برو بهره چه تو داری بخور دریغ مخور
 که پیدریغ زند روزگار تیغ هلاک
 بخاک پای تو ای سرو ناز پرور من
 که روز واقعه پا وا مگیرم از سر خاک
 چه دوزخی چه بهشتی چه آدمی چه بری
 بمذهب همه کفر طریقت امساک
 مهندس فلکی راه دیرش جہتی
 چنان پیست که ره نیست زبردیر مفاک
 فریب دختر رز طرفه میزند ره عقل
 مباد تا بقیامت خراب طارم تاک
 براه می کند حافظ خوش از جهان رقتی
 دعای اهل دلت باد مونس دل پاک



زلف بر باد مده تا ندهی بر بادم
 ناز بنیاد مکن تا نکنی بنیادم
 می مخور یا همه کس تا نخورم خون جگر
 سرمکش تا نکشد سر بفلک فریادم
 زلف را حلقه مکن تا نکنی در بندم
 طره را تاب مده تا ندهی بر بادم
 یاز نیگانه مشو تا نبری از خویشم
 غم اغیار مخور تا نکنی نا شادم
 رخ بر افروز که فارغ کنی از برگ گلم
 قد بر افراز که از سرو کنی آزادم
 شمع هر جمع مشو ورنه بسوزی مارا
 یاد هر قوم مکن تا نروی از بادم
 شهرة شهر مشو تا تنهم سردر کوه
 شور شیرین منا تا نکنی فرهادم

آنچنان در هوای خاک درش میرود آب دیده ام که مبرس
 من بگوش خود از دهانش دوش سخنانی شنیده ام که مبرس
 سوی من لب چه میگری که مگوی لب لعلی گزیده ام که مبرس
 بی تو در کلبه گدائی خویش رنجائی کشیده ام که مبرس
 همچو حافظ غرب در ره عشق بمقامی رسیده ام که مبرس



بدور لاله قدح گیر و بی رامی باش یوی گل قسی همدم صبا می باش
 نکومت که همه ساله می برستی کن سه ماه می خور و نه ماه باز سا می باش
 چو پیر سالک عشقت بمی حواله کند بنوش و منتظر رحمت خدا می باش
 کورت هواست که چون جیم برغیب رسی یا و همدم جام جهان نما می باش
 چو غنچه گرچه فرو بستگیت کار جهان تو همچو باد بهاری گره گشا می باش
 وفا مجوی ز کس ور سخن نمی شنوی بهرزه طالب سیمرخ و کیمیا می باش
 مرید طاعت بیگا نکان مشو حافظ ولی معاشر رندان بارسا می باش



فکر بلبل همه آنست که گل شد یارش کگل در اندیشه که چون عشوه کند در کارش
 دلربائی همه آن نیست که عاشق بکشند خواجه آنست که باشد غم خدمتگارش
 جای آنست که خون موج زند در دل لعل زین تقابن که خرف میشکند بازارش
 بلبل از فیض گل آموخت سخن ور نه نبود این همه قول و غزل نمیه در منقارش
 ای که در کوچه معشوقه ما میگذری بر حذر باش که سر میشکند دیوارش
 آن سفر کرده که صد قافله دل همزه اوست هر کجا هست خدایا سلامت دارش
 صحبت عافیت گرچه خوش افتاد لبی دل جانب عشق عزیزست فرو مگذارش
 صوفی سرخوش ازین دست که کج کرد کلاه بدو جام دگر آشفته شود دستارش
 دل حافظ که بیدار تو خوگر شده بود ناز برورد وصالست مجو آزارش

چو ذکر خیر طلب میکنی سخن اینست که در بهای سخن سیم و زر در بیغ مدار
غبار غم برود حال خوش شود حافظ تو آب دیده ازین رهگذر در بیغ مدار



خیز و در کاسه زر آب طریناک انداز بیشتر ز آنکه شود کاسه سرخاک انداز
عاقبت منزل ما وادی خاموشانست حالیا غنله ذر گبید افلاک انداز
چشم آلوده نظر از رخ جانان دورست بر رخ او نظراز آئینه پاک انداز
بسر سبز تو ایرو که گر خاک شوم ناز از سر بنه و سایه برین خاک انداز
دل مارا که زمار سر زلف تو بخت از لب خود بشفاخانه نریاک انداز
ملک ابن مزرعه دانی که نباتی ندهد آتشی از جگر جام در املاک انداز
غسل در اشک زدم کاهل طریقت گویند پاک شو اول و بس دیده بر آن پاک انداز
بارب آن زاهد خود بین که بجز عیب ندید دود آهیش در آئینه ادراک انداز
چون گل از نکبت او جامه قباکن حافظ وین قبا در ره آن قامت جالاک انداز



کلمذاری ز گلستان جهان مارا بس زین چمن سایه آن سرو روان مارا بس
منو همصحبتی اهل ریا دورم باد از گرانان جهان رطل گران مارا بس
قصر فردوس ییاداش عمل می بخشند ما که رندیم و گدا دیر مغان مارا بس
بنشین بر لب جوی و گذر عمر بین کاین اشارت ز جهان گذران مارا بس
نقد بازار جهان بنگر و آزار جهان گر شمارا نه بس این سود و زیان مارا بس
بار با ماست چه حاجت که زیادت طلیم دولت صحبت آن مونس جان مارا بس
از در خویش خدارا به بهشتم مفرست که سرکوی نواز کون و مکان مارا بس
حافظ از مشرب قسمت گله نا انصافیت طبع چون آب و غزلهای روان مارا بس



درد عشقی کشیده ام که مبرس زهر هجری چشیده ام که مبرس
گفته ام در جهان و آخر کار دلبری بر گزیده ام که مبرس



هر گرم نقش تو از لوح دل و جان نرود
 هر گز از یاد من آن سرو خرامان نرود
 بزلفش خيال دخت
 بجفای فلک و غصه دوران نرود
 تا ابد سر نکشد و ز سر پیمان نرود
 هر چه جز بار غمت بر دل نسکین منت
 برود از دل من و زدل من آن نرود
 آنجان مهر توام در دل و جان جلی گرفت
 که اگر سر برود از دل و از جان نرود
 گر رود از پی خویان دل من معذور است
 درد دارد چه کند کز پی درمان نرود
 هر که خواهد که جو حافظ نشود سرگردان
 دل بخویان نهد و ز پی ایشان نرود



بخت از دهان دوست نشانم نمیدهد
 دولت خبر ز راز نهانم نمیدهد
 از پیر بوسه ز لبش جان میدهم
 اینم همی ستاند و آنم نمیدهد
 مردم درین فراق و در آن برده راه نیست
 یا هست و پرده دار نشانم نمیدهد
 زلفش کشید باد. ما چرخ سقله مین
 کانبجا مجال باد وزانم نمیدهد
 چندانکه بر کنار چو پرگار میشم
 دوران چو نقطه بمیانم نمیدهد
 شکر جبر دست دهد عاقبت ولی
 بد عهدی زمانه زمانم نمیدهد
 کفتم روم بخواب و بنیم جمال دوست
 حافظ ز آه و ناله امانم نمیدهد



با ز منزل جانان گذر دریغ مدار
 وزو بهاشق بیدل خبر دریغ مدار
 بشکر آنکه شکفتی بکام بخت ای گل
 نسیم وصل ز مرغ سحر دریغ مدار
 حرف عشق تو بودم چو ماه تو بودی
 کتون که ماه تمامی نظر دریغ مدار
 جهان و هر چه درو هست سهل و مختصرست
 زاهل معرفت این مختصر دریغ مدار
 کونکه چشمه قدست لعل نوشینت
 سخن بگوی و ز طوطی شکر دریغ مدار
 مکارم تو بافاق میرد شاعر
 ازو وظیفه و زاد سفر دریغ مدار

۱۰

بازار بتان شکست گیرد	یارم چو قدح بدست گیرد
کو مخسبی که مست گیرد	هر کس که بدید چشم او گفت
تا یار مرا بشت گیرد	در بحر قتاده ام چو ماهی
آبا بود آنکه دست گیرد	در باش قتاده ام بزاری
جامی ز می السنت گیرد	خرم دل آنکه همچو حافظ

۱۱

بی باده بهار خوش نباشد	گل بی رخ یار خوش نباشد
بی لاله عذار خوش نباشد	طرف چمن و طواف بستان
بی صوت هزار خوش نباشد	رقصیدن سرو و حالت گل
بی بوس و کنار خوش نباشد	با یار شکر لب کلاندام
جز نقش نگار خوش نباشد	هر نقش که دست عقل بندد
از بهر تار خوش نباشد	جان نقد محقرست حافظ

۱۲

دوستی کمی آخر آمد دوستدارانرا چه شد	ری اندر کس نمی یارانرا چه شد
خون حکید از شاخ گل باد بهارانرا چه شد	آب حیوان تیره گون شد خضر فرخ بی کجاست
حق شناسانرا چه حال افتاد یارانرا چه شد	کس نمیگوید که یاری داشت حق دوستی
تابش خورشید و سمی باد و بارانرا چه شد	نخلی از کان مرّوت بر نامد سالهاست
مهربانی کمی سر آمد شهریارانرا چه شد	شهر یاران بود و خاک مهربانان این دیار
کس بیدان در نمی آید سوارانرا چه شد	گری توفیق و کرامت در میان افکنده اند
غذلیانرا چه پیش آمد هزارانرا چه شد	صد هزاران گل شکفت و بانگ مرغی بر نخاست
کس ندارد ذوق مستی می گسارانرا چه شد	زهره سازی خوش نمیسازد مگر عودش بسوخت
از که میرسی که دور روز گارانرا چه شد	حافظ اسرار الهی کس نمیداند خموش



درد مارا نیست درمان النیات
 دین و دل بردند و قصد جان کنند
 در بهای بوسه جانی طلب
 خون ما خوردند این کافر دلان
 همچو حافظ روز و شب بی خویشن
 هجر مارا نیست پایان النیات
 النیات از جور خوبان النیات
 میکنند این دلستانان النیات
 ای مملتان چه درمان النیات
 گشته ام سوزان و کرمان النیات



دی پر می فروش که ذکرش بخیر باد
 گفتم یاد میدهد هم باده نام و تنگ
 سود و زیان و مایه چو خواهد شدن زدست
 بادت بدست باشد اگر دل نهی بهیچ
 حافظ گرت ز بند حکیمان مالالت
 گفتا شراب نوش و غم دل بیر زیاد
 گفتا قبول کن سخن و هر چه باد بد
 از بهر این معامله غمگین باش و شاد
 در مرضی که تخت سلیمان رود پیاد
 کونه کنیم قصه که عمرت دراز بد



جان بی جمال جانان میل جهان ندارد
 با هیچکس نشانی زان دستان ندیدم
 هر شبی درین ره صد بحر آتشیست
 سر منزل فراغت توان زدست دادن
 چنگ خمیده قامت میخواندند بمشورت
 ای دل طریق رندی از محضب پیاموز
 احوال کنج قارون کایام داد بر باد
 گر خود رقیب شمس است اسرار از ویوشان
 کس در جهان ندارد یک بنده همچو حافظ
 هر کس که این ندارد حقاً که آن ندارد
 یا من خیر ندارم یا او نشان ندارد
 دردا که این معما شرح و بیان ندارد
 ای ساروان فرو کش کین ره کران ندارد
 بشو که پند پیران هیچت زیان ندارد
 مست و در حق او کس این گمان ندارد
 در گوش دل فرو خوان تازر نهان ندارد
 کان شوخ سربریده بند زبان ندارد
 زیرا که چون تو شاهی کس در جهان ندارد



خیال روی تو در هر طریق همزه ماست
 بر غم مدعیانی که منع عشق کنند
 بین که سب ز نخلدان تو چه میگوید
 اگر بزلف دراز تو دست ما نرسد
 بحاجب در خلوت سرای خاص بگو
 بصورت از نظر ما اگر چه محجوبست
 اگر بسالی حافظ دری زند بکشای

نسیم موی تو بیوند جان آگه ماست
 جمال چهره تو حجت موجه ماست
 هزار یوسف مصری قتاده در چه ماست
 گناه بخت پریشان و دست کوتاه ماست
 فلان ز گوشه نشینان خاک در که ماست
 همیشه در نظر خاطر مرفه ماست
 که سالهاست که مشتاق روی چون مه ماست



زلف آشفته و خوی کرده و خندان لب و مست
 نرگش عربده جوی و لبش افسوس کنان
 سر فراگوش من آورد باواز حزین
 عاشقی را که چنین باده شبگیر دهند
 برو ای زاهد و بر درد کشان خرده مکبر
 آنچه او ریخت به پیمان ما نوشیدیم
 خنده جام می و زلف گره گیر نگار
 ای بسا توبه که چون توبه حافظ بشکست

پیرهن چاک و غزلخوان و سراحی در دست
 نیم شب دوش بیالین من آمد بنشست
 گفت ای عاشق دبرینه من خوابت هست
 کافر عشق بود گر نشود باده پرست
 که ندادند جز این نطفه بما روز الست
 اگر از خمر بهشت و گر باده مست
 ای بسا توبه که چون توبه حافظ بشکست



کنون که میدمد از بوستان نسیم بهشت
 گدا چرا ترند لاف سلطنت امروز
 جمن حکایت اردی بهشت میگوید
 بی عمارت دل کن که این جهان خراب
 وفا مجوی زدشمن که بر نوی ندهد
 مکن بنامه سیاهی ملامت من مست
 قدم درین مدار از جنازه حافظ

من و شراب فرح بخش و یار چور سرشت
 که خیمه سایه ابرست و بزمگه لب کشت
 نه عاقلست که نسیه خرید و نقد بهشت
 بر آن سرست که از خاک ما بسازد خشت
 چو سمع سومه افروزی از چراغ کشت
 که آگهست که تقدیر بر سرش چه نوشت
 که گر چه غرق گناهست میرود به بهشت

غزلیات



اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را
 بدمه سالی می بانی که در جنت نخواهی یافت کنار آب زکذاباد و گلگشت مصلا را
 همان کاین لولیان شوخ شیرین کار شهر آشوب چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان بهما را
 زعشق ناتمام ما جمال یار مستغنیست باب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را
 من از آن حسن روزافزون که یوسف داشت دانستم که عشق از پرده عصمت برون آرد زلیخا را
 اگر دشنام فرمائی و گرتقرین دعا گویم جواب تلخ میزبید لب لعل شکر خارا
 نصیحت گوش کن جاناکه از جان دوست تر دارند جوانان سعادتمند پند بپیر دانارا
 حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو که کس ننگسود و نگشاید بحکمت این معمارا
 غزل گفتمی و درستی بیا و خوش بخوان حافظ که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را



ساقی بنور باده . برافروز جام ما	مطرب بگو که کار جهان شد بکام ما
ما در پناه عکس رخ یار دیده ایم	ای بیخبر ز لذت شرب مدام ما
هرگز نمبرد آنکه دلش زنده شد به عشق	تبت است بر جریده عالم دوام ما
چندان بود کرمه و ناز سهی قنار	کاید بجلوه سرو صنوبر خرام ما
ای باد اگر بگلشن اجاب بگذری	ز نهار عرضه ده بر جانان پیام ما
گو نام ما ز یاد بسما چه میری	خود آید آنکه یاد نیاری ز نام ما
مستی بچشم شاهد دلبد ما خوشت	ز آنرو سپرده اند بستی زمام ما
ترسم که صرفه نبرد روز باز خواست	نان حلال شیخ ز آب حرام ما
حافظ ز دیده طانه اشکی همی فتان	باشد که مرغ وصل کند قصد دام ما
درمای اخضر فلک و کشتی هلال	هستند غرق نعمت حاجی قوام ما

حافظ



گر به های تلخ من بینی و لب شیرین کنی
ناشنیده زارئی و در زیر لب. آمین کنی
آن نخواهی کرد هرگز دانه اما این کنی
گر همه عمر التفاتی بامن مسکین کنی
گر ز خامی پنجه با آن ساعد سیمین کنی
گر شبی خاک در آن ماهرو بالین کنی

تا کی ای مونس دلم بی موجی غمگین کنی
چون هلاک جان خود خواهم بزراری و دعا
گفته جانت بکام دل رسانم یا بلب
سر بتاج سلطنت دیگر فرو ناید مرا
ای دل اول آسین از عقل و دست از جان فشان
جنت الفردوس بنمایند در خوابت کمال





ترا گر یوفا گفتم چه گفتم
 اگر گفتم ستم چندین روا نیست
 سحر دشنام من گفتی و رقی
 من بیدل دواى دیده خویش
 من خاکى به پیش خاک پایت
 دل من با چنین بیگانه خوی
 کمال آهسته میرسى چه گفتی
 غلط کردم خطا گفتم چه گفتم
 حدیث ناروا گفتم چه گفتم
 بکى را صد دعا گفتم چه گفتم
 برون زان خاک با گفتم چه گفتم
 حدیث نوتیا گفتم چه گفتم
 کجا شد آشنا گفتم چه گفتم
 نمیرسى مرا گفتم چه گفتم



هر شبى خاک درت از گریه برخون میکنم
 در برویم بستى و من بر امید فتح باب
 آه گرم خانه دل گر نسوزاند بدم
 در نکپرد گفتگوی حاسدان با من که من
 من بهد منزل جدا افتاده ام وز آب چشم
 چون ز مکر ابرویت کج میشود طبع کمال
 چهره شمعى به آب دیده گلگون میکنم
 بر کنار بحر دیده دمدم خون میکنم
 میزنم هر ساعتی از خانه بیرون میکنم
 همچو شمع از سرزنش سوز دل افزون میکنم
 همچنان نظاره مردم بجیحون میکنم
 باز از نظاره آن چشم موزون میکنم



گر شبى آن مه ز منزل بی نقاب آید برون
 تا بچشم ما خیال آن لب آمد خواب رفت
 از جگر خونی که سازم دل غذا میلزدش
 هر کجا باشد نشان پای او زانجا بچشم
 کى برون آید لب از عهده بوسى که گفت
 خرقه های صوفیان دردور چشم مست تو
 با همه تقوی و زهد ار بشود نامت کمال
 ز اول شب تا دم صبح آفتاب آید برون
 چون نمک افتد میان دیده خواب آید برون
 قوت آتش باشد آن خون کز کباب آید برون
 خاک برداریم چندانی که آب آید برون
 چون محالست آب حیوان کز سراب آید برون
 سالها باید که از رهن شراب آید برون
 از درون صومعه مست و خراب آید برون

باکیزه روی چون گل و باکیزه داضی
 در دل نشان محبت خالشی بیوی زلف
 شایسته تو عاشق باکیزه روزگار
 تا خوشه ها بدست کنی دانه‌ای بکار
 آمد بروزگار تو آبی بروی کار
 از چشمه سار خویش رود خضر شرمسار
 خاک خجندرا که ز شیراز کم نهند
 گریبگرود روانی آب سخن کمال



کنار آب و لب جویبار و گوشه باغ
 واخت ریخته‌ها در چمن مثنی آب
 خوشست با صنمی سروقد بشرط فراغ
 ترانه‌های تر او لطیف ساخت دماغ
 چنین شبان و شبستان دلا بجو بچراغ
 شنیده باشی و دیده حدیث طوطی و زاغ
 که لاله دارد ازین درد بردل این همه داغ
 که عاشق تو فراغت ز باغ دارد و راغ
 کمال گفت تو انگور خور میری از باغ
 اگر بروضه روم با رقیب قسم
 مدار دور گل از می چو گل قدح خالی
 آنچه غم بدفع غم باغ و گلشنی گریست
 بیوسه سبب ذقن گفتش ز گلشن کیست



یا ساقی که بیخ غم بدور گل براندازیم
 سر رقص و سراندازست سرو و لاله را باهم
 می گلگون طلب داریم و می در ساغر اندازیم
 کله بر آسنان انداخت ما ز ان برتر اندازیم
 بشهر آوازه رفتی و می خواری در اندازیم
 کشیم او را زمجراب و ترا از منبر اندازیم
 که بر گیرمش از پای و پایی دیگر اندازیم
 یا تا برب در پای باده لشکر اندازیم
 یا ساقی که بیخ غم بدور گل براندازیم
 سر رقص و سراندازست سرو و لاله را باهم
 گر از شوق جمال گل بگیرد لاله جام مل
 به آواز رباب و نی بنوشیم آشکارا می
 همینست باشدای واعظ که ناقاضی خبر باید
 بچاک پلی خود چندان بده مهلت سرما را
 کمال از موج غم چون نیست گرداب جهان خالی



در شهر ما نگر که چه ییاد میرود
از سیلار دیده ز بنیاد میرود
چون خاک راه دانش که بر باد میرود
خون جگر ز دیده فرهاد میرود
اعلام دادمت مگر از یاد میرود

بر جان ییدلان ستمکش ز دلبران
بنیاد جان که داشت بنا بر زمین دل
عمر عزیز گر نکنی صرف با بتان
خسرو مدام با لب شیرین نهاده لب
با آن بری پیام کمال ای نسیم صبح



کس در نظر نیارد گر نور دیده باشد
با صورت تو مهرا گر بر کشیده باشد
پیراهن صبوری صدجا دریده باشد
زین شیوه دست دزدان دائم بریده باشد
انگشت حیرت از تو شاید گرفته باشد
هر شبمی که بر گل یک یک چکیده باشد
کیوان شنید صد ره مهم شنیده باشد

از برده هر که رویت بکروز دیده باشد
صورتنگار داند کز ماه چربد آن رخ
از حالت زلیخا آن بو برد که چون گل
دزدیده حسن یوسف دیدند و کف بریدند
دارد مه نو اینک خونها بگرد ناخن
از قطره های اشکست از چشم عندیان
آه کمال دانم شبها شنیده باشی



ساقی یا که کار تو داری شراب آر
آبی بده که پیر شوی ای امیدوار
دلهای بیقرار که کردی در و قرار
از مردم ضعیف قنادن عجب مدار
کردند عقل و هوش ازین صحبت اختیار
در روزگار حسن تو مائیم پیر کار

دردا که رفت عمر و نکردیم هیچ کار
از چشمه سار چاه جوانی بنشته ای
تو شهریار حسنی و شهر قدیم تست
چشم رمد گرفته ما بر تو گرفتند
زان دم که صحبت تو مرا اختیار شد
پیران کار دیده شناسند قدر حسن



وز قصه ما چشم ترا خواب گرفتست
 گوئی دلت از صحبت احباب گرفتست
 صد گوش بپذیرش در سیراب گرفتست
 صد روشنی از طلعت مهتاب گرفتست
 پوشیده سیه گوشه محراب گرفتست
 با یاد لب جامی ناب گرفتست
 چون سیل سرشکت زه سرخاب گرفتست

از گریه مرا خانه چشم آب گرفتست
 دارد گرهی چشم تو پیوسته بر ابرو
 از بار کهر گرچه بناگوش تو آزرده
 باطلت تو شمع چه حاجت شب مارا
 چون عابد بر حیل بصد مکر و فن آن چشم
 زاهد که بجز روزه و کنجی نگرستی
 بفرست کمال این غزل تر سوی تبریز



دل نمره بر آورد که جان رفت و روان رفت
 در نامه نویسد که سر رفت و روان رفت
 شمش بفروزید که باسوز نمان رفت
 سودی نکند دیده که نورش بزبان رفت
 دامن بگرفت اشک و بدان روی روان رفت
 این نمره زنان آمد و آن جامه در آن رفت
 آن روز که از جان و جهان دست فشان رفت

از پیش من آن شوخ چه تمجیل کنان رفت
 گرخامه بیا برگزید بهلوی نامش
 پروانه که مرد از غم روئی بر خاک
 از دیده گر از سودن و مالش برود نور
 هر جا خبر خاک کف پای تو گفتند
 بوی تو رسانید ز یوسف زلیخا
 جز مهر تو نگزید کمال از همه عالم



وان غمگسار بین که چه دلشاد می رود
 باقد خوشخرام چو شمشاد می رود
 هر شب فغان و ناله و فریاد می رود
 مانند سیل دجله بغداد می رود
 از سیلاب دیده ز بنیاد می رود

آن سرو قد نکر که چه آزاد می رود
 مه روی سرو قامت گلپوی لاله رخ
 بر بام هفت قلعه گردون زیدلان
 اشک از دمشق دیده ز سودای مصر دل
 بنیاد جان که داشت بتبر زمین دل

در دل شب اثر نور قمر پیدا نیست
چشم مست تو ندانیم به‌مستان زچه روی
مگر از زلف تو برماه نقابت امشب
که دل دشمن از این غصه کبابت امشب
دوست مهمان کمالست بیارید شراب



آن چشم نیم مست تو جهانی خراب ساخت
سیادوار غمزه شوخی ز زلف و خال
دلها بسوخت نیمی و نیمی کباب ساخت
شرمده‌اند از رخ زیباش نو خطان
بنهاد دام و خود را بخواب ساخت
آری سیاه رو همرا آفتاب ساخت
ماران ساخت شربت و دیگر شراب ساخت
آن لب مفرحی که ز باقوت ناب ساخت
همچون جاب خانه به بالای آب ساخت
ساقی شراب دار که مطرب رباب ساخت
از قد تاب ساخت شراب آن لب لطیف
در حقه کرد و برد دهان تو از میان
در کوی بار دیده گریان برای خویش
لب با کمال ده جو زجان ناله بر کشید



آن چه سرویت چه خوش رقاربت
آن چه شوخی و چه شهر آشوبی
آن چه طوطی چه شکر گفتاربت
دل ما داشته در زلف نگاه
بگریزش که چه خوش دلداربت
شربتی در نظر ییماربت
کار فرهاد نه آسان کاربت
عشق شیرین دهان سهل مگیر
سر سودای تو تنها نه مراست
دلی را بخت بازاربت
بر رخت آن‌همه داغ از خط و خال
دود دل سوخته افکاربت
نیه و نقد کمال از تو همین
سیم اشکی و زر رخساربت
نقد درویش اگر بیدرمیت
بنده در بیدرمی دیناربت

غزلیات

کردند صید آن زلف و رخ دلهای بی آرام را
بهر شکار ببلان برگل نهادی دام را
پیش گل اندام تو دارد گل اندامی ولو
لطفی نباشد آنجنان اندام می اندام را
ساقی رسید ابا م گل خالیست از می جام مل
آن به که در دوری چنین خالی نباشد جام را
مگفتی دهیمت عاقبت می از کف سبیم خود
چون سوختم تا کی دهی این وعده های خام را
حسن جهانگیرت چو کرد آن زلف دور از پیش رو
دادی بینما روها کردی بریشان شاه را
اوزلف بشکست و کمال از توبه و زهد و ورع
ز نار چون بیرید یار او هم شکست اصنام را .



دلم از شمع رخت در تب و تابست امشب	جانم از نرگس مست تو خرابست امشب
تن رنجور من از دست دن و دیده چو شمع	گاه در آتش و گه بر سر آبست امشب
زحمت خوش بیر از سرم ای مردم چشم	که میان من و او دیده حجابست امشب
ساقیا شمع مرا دامن مجلس بنشان	تابدانند که مارا سر خوابست امشب

کمال خجندی

بارها بار غم عشق کشیدیم و هنوز
 گرچه صندبار غمت خاک مرا داد ییاد
 بکشیدیم چو هجران تو باری باری
 گر قرار تو بر آنست که من سبر کنم
 نیست بر خاطر من از تو غباری باری
 تا سر زلف تو دامست ز من لاغرتر
 در نیفتاد بدام تو شکاری باری
 چون یرسیدن سلمان تنهادی قدمی
 بگذر بر سر خاکش بگذاری باری
 از وصال تو مرا بار دگر بهره مباد
 گر بصحرا بروم بی تو بهاری باری



بصنوبر قد دلکشش اگر ای صبا گذری کنی
 چو رسی بکعبه وصل او بکنی مقام وز گرد ره
 ز هوای جان حزین من دل خسته را خیری کنی
 اگر ت مجال نفس زدن بود از زبان منش بگو
 زبی دعا نفسی زنی ز سر صفا گذری کنی
 که چه باشد اربجمالت این شب تیره را سحری کنی
 بیادتی چه زیان دهد که بحال من نظری کنی
 مگر ای سحر نفسی زنی مگر ای دعا اثر کنی
 خجلم که چون برت آورم می اشک خویش و کباب دل اگر از درون خراب من طعمی بما حضری کنی

عاقبت هم نکند فاله سلمان اثری کی کند کی مگر آندم که نماند اثرم
 ترک چشمت نکند ترک خرابی نامن قصه درد دل خوش سلطان نبرم



همیشه فرگس مست ترا بیمار می بینم ولی درعین بیماریش مردم دار می بینم
 جهان میگردد از سودا سیه بر چشم من هر که که چشم نازنینت را چنان بیمار می بینم
 حدیث سوز ناک دل از آن باشم بگویم که بر بالین خود او را بشب بیدار می بینم
 ز شربت خانه لطفت دوائی کن که با درد دست دل سست ضعیفم را قوی افکار می بینم
 زیاد از میوزد بر من نسیم دوست می یابم باب از میرسم دوری خیال یار می بینم
 شاط طاق ابروی ترا پیوسته می برسم خیال سرو بالای ترا هموار می بینم
 زباغ حسن خود بر خور که من در سایه سروت جهانی را زباغ عمر بر خوردار می بینم
 رخت آئینه حسن است و حسنت صورت منی من آن صورت که میگویم درین رخسار می بینم
 بهرون روشن سلمان که هست آئینه عشقت بحمدالله که این آینه بی زنگار می بینم



چو توان از تو یکدم آرمدن زیوند تو جان شاید بریدن
 تو جانی بی تو توان زندگانی تو عمری بی تو کس توان گزیدن
 بلاک تن بود نادیدن تو حیات جان بود روی تو دیدن
 تعالی خالق کز خاک تیره چنین صورت تواند آفریدن
 نه شرط دوستی و مهریابست دل مارا ربودن سر کشیدن



دل اگر بار کشد بار نگاری باری کس اگر یار کند جور تو باری باری
 بامیدی که بر آید ز تو باری کاری دست ششم بقدر از همه کاری باری
 بنامم گر تو بهیچم نشاری مشمار من که باشم که در آیم بشری باری

انحرافی در مزاج مستقیم سرو ماست
 رنگ روم کرد پیدارنج پنهان ای طیب
 شمع سان دارم سری بی آنکه دارد در دسر
 خون چشم ریخت عشقت کو خیالت گو یا
 کار ما عشق است و آنکه عقل جهدی میکند
 ای که می‌کونی چرا سلمان جهان و جان بیاخت
 گو یا چونست سرو بوستان ما پیرس
 رنگ مارا بین و از رنج نهان ما پیرس
 قصه ما یک یک ز اشک روان ما پیرس
 در میان ما نشین و داستان ما پیرس
 عقل را باری چکار اندر میان ما پیرس
 این سخن بگذار زان جان و جهان ما پیرس



لی جان نازنین من ای آرزوی دل
 در آرزوی روی تو دل جان همیدهد
 چون غنچه بنام سر دل را بعد گره
 جان را یاد یاد صبا میدهم که او
 تا دیده دید روی ترا روی دل ندید
 دیگر بدیده دل ندم من کز آب چشم
 سلمان دگر ز اهل دلی نام دل مبر
 میل منت سوی تو میل تو سوی دل
 وا حسرتا اگر ندهی آرزوی دل
 تا بوی راز عشق تو یابد ز بوی دل
 می‌لورد ز سنبل زلف تو بوی دل
 باروی دوست خود توان دید روی دل
 هر بار خود درست نیاید سبوی دل
 جان دادنت کار تو نی گفتگوی دل



من بیوی تو هواخوله نسیم محرم
 تو بهورت ز منی غائب و مطلوبت نیست
 دورم از شمع جمال تو ولی تردید است
 غنچه وارم دل ازین فرقه بشک آمده است
 خیرت نیست که در کوئی خرابات مظان
 دامن از من مکش ای سرو که چون آب روان
 جگرم خون شد و از دیده بروی رفت و نرفت
 که ز بوی تو خبر دارد و من میخبرم
 که خیال تو چها میکند اندر نظرم
 که چو پروانه بسوزد همگی بال و پر
 کونوانی که ز من دست و گریبان بدرم
 با خیال تو همه شب بمانجات درم
 من سری بر قدمت مینهم و میگذرم
 اثر داغ فراق تو هنوز از جگرم

گرفت بر طرف تست نیست بر نضجیر
 کجا رود دل دیوانه پای در زنجیر
 حلاوتیست فرو رفته چون شکر با شیر
 تو آفتابی و من ذرهٔ عظیم حقیر
 بهیچ زخم نخواهیم کردن از تو نفیر
 مراز عمر گریزاست و نیست از تو گزیر
 هنوز هست برین دل نشانهٔ بی تیر

اگر بهیچ نگیری تو صیدرا چکند
 دل من از سر زلفت نمیرود جائی
 نشاط عشق تو امروز نیست بر دل من
 تو پادشاهی و من بنده‌ای قوی عاجز
 بهیچ طعنه نخواهیم گشتن از تو قور
 مراز روح شکیب است و نیست از تو شکیب
 خدنگ غمزهات از جان گذشت سلطانرا

❖

دور جنبش راست اکنون اول دوران هنوز
 کرد گلزارش کنون بر میدمد ریحان هنوز
 لاجرم چون گوی میگردیم سرگردان هنوز
 آشکارا شد ولی من میکنم پنهان هنوز
 همچنان خطت تعرف میکند برجان هنوز
 از نفس می‌آیدم چون ناله بوی آن هنوز
 سالها رقتند پیدا نیستش پایان هنوز
 برنمیدارد ز شرم تو سر ازبستان هنوز
 گر بدین قیمت بدست آید بود ارزان هنوز
 گفت یمنی زنده است این سخت جان سلطان هنوز

کارها دارد دل من بالب جانان هنوز
 در بهار حنش از صد گل کلی نشکفته است
 روزی از چوگان زلف دوست تابی دیده‌ام
 بر سر بازار عالم راز من در عشق تو
 همچنان سودای زلف میدهد تشویش دل
 خورده‌ام از دست عشقت سالها خون جگر
 رهروان عشق در مبداء سودایت بسر
 نرگس رعناشبی در خواب چشمت دیده است
 در بهای یکسر موت دو عالم میدهم
 بر سر کوی خودم دیروز نرمک بارقیب

❖

جان ما آنجاست آنجا حال جان ما میرس
 زیر لب بسیار بسیار از زبان ما میرس
 حال بیماران ز حال ناتوان ما میرس

ای صابر خیز و کوی دلستان ما میرس
 اندک اندک پیش رو آن جان بیمار مرا
 حقته است آن نرگس بیمار و ابرو بر سرش

آید بکوی ما تواند ز ما گذشت
با درد خود باز که کار از دوا گذشت

چندان گریستیم که من بعد اگر کسی
سلطان دگر دوی دل از کس طلب مکن



با طلعت خورشید بقا کار ندارد
لیکن همه کس طاقت دیدار ندارد
کس راه درین پرده اسرار ندارد
خارست و گل از صحبت او عار ندارد
گو گل مطلب هر که سرخار ندارد
فی الجمله یکی زهره گفتار ندارد
آن آینه کیت که زنگار ندارد
بیمار و غریب ایندل و تیار ندارد
مست و غم مردم هشار ندارد
آنکس بکند عیب که بیمار ندارد
اقرار و بدین کیش کس انکار ندارد

هر ذره که عکس زرخ یار ندارد
کوه و کمرو دشت بر از نور تجلیست
در دل توئی و راز تو غیر از تو و رازت
دامن مکش از من که رفیق گل نازک
بلبل همه شب در غم گل بر سرخارست
در آینه اش جمله خلاق نگراند
دارد طرف آینه روی تو ز زنگار
در باب که افتاد ز ناگه بیدارت
در چشم تو زهاد نیاند که چشمت
دارم غم جان و دل بیمار درین حال
آورد بکفر شکن زلف تو سلطان



سلام من برسان و جواب آن بمن آور
بگلستان برو برگی ز گلستان بمن آور
تو مردمی کن و گردی ز آستان بمن آور
ز دردش آنچه بیای هم آنچنان بمن آور
حکایتی بنهانی از آن دهان بمن آور
بجوی در سر زلفش از آن نشان بمن آور

نسیم صبح برو بوی دلستان بمن آور
نوای بلبل منی بصورتی که تو دانی
سباز میرد از آستین عبیر بدامن
دوائی ار بفرستد بطلبان دوا ده
ترا در آن دهن تنگ بارهست مجالی
دل شکنه سلطان که نیست نام و نشانش



جهان چه باشد و جان چیست هر چه خواهی گیر
مرا مران و یکی گیر از آن هزار اسیر

جهان جان بگرفتی بحسن عالمگیر
ترا هزار اسیرند در کمند دو زلف

تن بی جان مرا در پی خوش
 آهو از باد چو بوی توشنید
 وعده‌ای داد ، بامروز مرا
 عالمی بود شکار غم دوست
 ساقی آن باده که در ساغر ریخت
 پیرما شارع مسجد بگذاشت
 بوی آن باده مرا از مسجد
 عمر در می‌کند سلمان گم کرد
 سایه‌وار آن قد و بالا انداخت
 نافه‌را مشک بصحرا انداخت
 باز امروز بفردا انداخت
 از میان همه ما را انداخت
 آتشی بود که در ما انداخت
 راه بر کوچه ترسا انداخت
 بدر دبر و کلیسا انداخت
 یافت ز آنجا و هم آنجا انداخت



شب فراق چو زلفت اگر چه تاریکست
 بخفتگان خبری میده خروش خروس
 صبا سلاسل دیوانگان عشق ترا
 پیرس حال من از چشم خویش کاینمنی
 ز کفر زلف تو دل ره نمیرد بیرون
 نمیرسد بخیال تو آب دیده من
 نو مالکی همه روی بر ممالک حسن
 امیدوارم از آن رو که صبح تردیگست
 زهاتفی دگرست این خطاب تردیگست
 پیوی زلف تو هر صبح داده تحریر گست
 حکایتیت که معلوم ترک و تاجیکست
 که راه بر خم و پیچ و محل تاریکست
 که دیده سخت ضعیفت و راه‌باریکست
 مرا پیرس که سلطانت از معالیکست



تیر خدنگ غمزات از جان ما گذشت
 وقت صیاح بریر شمع از . معر باد
 بر ما ز آب دیده شب دوش تا بروز
 در حیرتم که باد بزلف تو چون رسید
 یارب چه رفت بر سر ما دوش کان صنم
 بر ما زغمزه تو چکوم جها گذشت
 بگذشت آنچه بر سر ما از هوا گذشت
 باران محنت آمد و سیل بلا گذشت
 فی الجمله چون رسید از آنجا چرا گذشت
 یگانه وش در آمد و بر آشتا گذشت

غزلیات

سیاه عشق درون و برون گرفت مرا
کجا روم ز در او که خون گرفت مرا
عقاب عشق ندانم که چون گرفت مرا
چه آتش است که در اندرون گرفت مرا
از آنک دوست بغایت زبون گرفت مرا
نسیم صبح و ز سودا جنون گرفت مرا
بر آن مباح که این غم کتون گرفت مرا



رویت از آتش اندیشه دل باید تاب
بر من افتاد زمینی و مرا کرد خراب
کو خیانت که طلب میکندش دیده در آب
آبروریزی وزین بخت کمی خواهش خواب
آتشین جان رسانیده بلب جام شراب
من که پروانه ام ای شمع زمن روی متاب
تو اگر ماه و ترابی پس ازین ماوسراب



کار من زلف تو دریا انداخت
دینه آن نیز بدریا انداخت

ز درد عشق دل و دیده خون گرفت مرا
گرفت دامن من اشک و بردرش بشاند
کیونر حرم من گرفت بر من نیست
بسر همی رودم دود و من نمی دانم
زمانه میزنم آتش درون ز زبان
ز بند زلف تو زد بردماغ من بونی
غم تو بود که بلمان نبود در دل او

چشم از بر تو خورشید رخت گیرد آب
چشم مست تو که بر هر طرفی می افتد
با خیال تو مرا خواب نیاید در چشم
اگر ای دیده ترا رغبت خوابست مگر
پتنای لب لعل تو گردد بر کف
چون ترا شمع صفت با همه کس روئی هست
تو نه از آب و گلی بلکه همه جان ودلی

در سرم زلف تو سودا انداخت
ماند یک قطره خون از دل ما

سلمان ساوجی

بسیار توشه ز بهر مسافران وجود که میهمان عزیزند و روز کی چایند
اگر تو آدمی در سگان بطر مین که بهتر از من و تو بنده خدایندند
ترا به از عمل خیر نیست فرزندی که دشمنند ترا زادگان نه فرزندان
مجوی دنیا اگر اهل همتی خسرو که از همای بردار میل بستند

نیست دل چون منی در خور شاهین شاه پاره مردار را بر سگ دربان برید
 مرغ بیابان عشق خار میلان خورد مزده وصل شکر بر مکس خوان برید
 بر دورخ از خون نوشت خسرو دلخسته حال وه که ز درمانده قصه سلطان برید



خم تهی گشت و هنوزم جان زمی سیراب نیست خون خود خور آخرای دل گر شراب ناب نیست
 ناله زنجیر مجنون ارغنون عاشقانت ذوق آن اندازه گوش اولو الالباب نیست
 عشق خصم من بست ای چرخ تو زحمت مکش هر کجا جلاد باشد حاجت قصاب نیست
 پادشاگو خون بریز و شهنه گو گردن بزن پیر جانی ترک جانان مذهب احباب نیست
 گر جمال یار نبود با خیالش هم خوشم خانه درویش را شمی به از مهتاب نیست
 کافرا مردم شکارا یک زمان آهسته باش کاهوی بیچاره را با تیر ترکان تاب نیست
 تشنه خواهی مردن ای دل زان زینندان در گذر کان چه را گر بکاوای خون بر آید آب نیست
 گفته بودی خسروا در خواب رخ بنمایمت این سخن بیگانه را گو کاشنا را خواب نیست



جوان و پیر که در بند مال و فرزندند نه عاقلند که طفلان ناخردمندند
 جماعتی که بگریند بهر عیش و نشاط یقین بدان تو که بر خوشتن همی خنندند
 خوشا کسان که گذشتند پاک چون خورشید که سایه بر سر این خاکدان بیفکنند
 بخانه که ره جان نمیتوان بستن چه ابله اند کسانی که دل همی بنندند
 بسیزمزار فلک طرفه باغبانند که هر نهال که شانند باز بر کنندند
 جمال طلعت همصحبان غنیمت دان که میروند نه زانسان که باز میونندند
 بقا که نیست درو حاصلی همه هیچ است چو بنگری همه مردم بهیج خرسندند

غزلیات



دل شد ز دست و بر مژه لوزخون نشان بماند
 دنیال یار رفته روان کردم آب چشم
 لوزخون ارچه سینه کنم کی برون شود
 مرهم نکرد رش مرا بتد دوستان
 ای دینه ماجرای دل خون شده کتون
 بادوستان بگویی که مارا زیان بماند
 یکجند هر که هست بود مست و بت یرست
 عمری گذشت و این دل هم بدان بماند
 گفتم کنم بنویسه سبکدستی ولی
 دست صلاح در ته رطل گران بماند
 مارا وداع کرده دل و دین و هرچه بود
 الا سرتیاز که بر آستان بماند
 میخواست دوش غنر جفاهای او خیال
 صد تیر آه نیم کشم در کمان بماند
 خسرو ز آه گرم بر آتش نهد نعل
 بر هر زمین که از سم اسپش نشان بماند



شاه قبا جنت کرد رخسار بیدمان برید
 این سرو هر سر که هست در خم چو گان برید
 غنره زن ما رسید ساخته دارید جان
 یوسف ما باز گشت مزده بکمان برید
 دست بدامان لو نیست بیازوی کس
 بوالهوسان فضول سر بگریان برید
 دوصف عشاق چون لاف عیاری زند
 ماتم جان واجب است گز زغمش جان برید
 لوزیش امروز اگر توشه شود بوسه
 بهر چه فردا بخلد منت رضوان برید
 مست خراب مرا حاجت قلبی اگر
 هست دل خام سوز سوزی نمکبان برید

زبور آرای جرخ شمسی است	رنگ مشکین شعار عباسی است
بهر آسایش تمام بود	ظلمت شب که مشک قام بود
تا نکرده سیه نکرده مشک (۱)	خون تر در میان نافه خشک
مشک رنگت زب ازان (۲) دارد	خط و خالی که دستان دارد
این فسانه شنید روبروی (۳)	شاه کر نازنین مشکین موی
گل در آغوش و مشک بر (۴) بلین	خفت در خوابگاه حور العین

(۱) این بیت در L نیست. (۲) L: ازو. (۳) T: روی بروی. (۴) L: در.

در دهاتم روانه گشت لهاب
 بهلوی همچو بهلوی سگ داشت
 یا خود از شیر سگ شدست بزرگ
 گویم ار باشدم بجان ز نهار
 که نباشد بهیچ حال گزند
 نارسیدم به بیش شاه زمز
 میزدم بر محک بیثائی
 بنجارت نگاه میکرده
 کادمی را توان شناخت دران
 جز دم از پشورباو نانت نبود
 که نبود دران (۴) حکایت نان
 که چه چیز است نسبت بربر
 سخن از وی برون (۵) نیامد بیش
 ریختن خون بیگانهانرا
 رخت مهمان نسیاقه باید بست
 کافرین بر شما خردمندان
 یاقم بهره‌مندی همه چیز
 هر چه پیش است سود پیشتر است
 پس هر يك سپرد صد دینار
 گرفتند سوی خانه خوش
 چون بدر دید سرفراز شدند
 بار دیگر ز سرجوانی یافت
 موی کافور گوش (۷) مشکین گشت (۸)

دل زيك لقمه شد بشورش تاب
 بوی خون نسبت در رك داشت
 گفتم (۱) این نه بره سگبت چو گرگ
 سبب گفت از حقیقت کار
 بر زبان راند نه بسی سوگند
 پس جوان همه باز گفت که من
 هر چه دیدم ز تو بدانائی
 طلب راز شاه میکرده
 از نشانه‌های بخت (۲) تاجوران
 باز جسم یکی ازانت نبود
 نامت هیچ که (۳) سخن بزبان
 کرد زوشن فراسم بضمیر
 نه فرو شد بحیرت اندر خوش
 گفت کز داد نیت شاهانرا
 غضب تا عنان نبرد زدست
 انگهی گفت جله را خندان
 از شما دوستان با تمیز
 باشتا عیش موجب هنر است
 زین نطق خواست عفرها بسیار
 هر سه از بخت شادمانه خوش
 سوی ملك بدر فرارز شدند
 بدر. پیر شادمانی یافت
 پس که از خوشدلی همکین گشت (۶)

(۱) ل: گفت. (۲) ل: تاج. (۳) ل: رم. (۴) ل: نبود اندران. (۵) ل: بدر. (۶) ل: شد. (۷) ل: کانش. (۸) ل: شد.

شه برون رفته بود سوی شکار
 خفته تنها تری درون رواق
 مطبخی رسید و خوان آورد
 آرزویم ز دست برد عنان (۱)
 خوشدلی (۲) مهر غم بشکست
 نفس بد (۳) عاقبت نمود مرا
 میوه چون توام بیار آمد
 سرفکند از خجالت اندر پیش
 وز چنان برشی بشیمان گشت
 وز تحیر نه مرده و (۵) ترنمه
 بی زبان گشته زان زبان دانان
 راز را بر گرفت مبنی بند
 همچنان باقم چو جسم (۷) باز
 روشن و راست گفت باید نیز
 بچه دانسته شد کز انسان بود (۹)
 دیدم افزایش غم اندر وی
 چون غم افزون کند عجب باشد
 بود هم زین نمط جواب و سوال
 دارد از خون خاکیان سر جوش
 چون بر آهنگ خورد بر دم دست

روزی از روزها بفصل بهار
 من جوان بودم و ز خوبان طاق
 خواب چون رخت بر گران آورد
 من از آنجا که هست میل زنان
 در وی آویختم چو مردم منت
 هرچه بر سر نوشته بود مرا
 نم جو در شاخ نو بکار آمد
 شه چو بشید راز مادر خوش
 رفت درخود فرود و خیران گشت
 جت (۴) بیرون ز کاخ شرمند
 شد بخلوت سرای مهمانان
 چون زباده گذشت (۶) دوری چند
 گفت آنچه از شما شنیدم راز
 روشن و راست بد هر سه چیز
 کاین همه رازها (۸) که پنهان بود
 گفت يك تن که من چو خوردم می (۱۰)
 از می افزایش طرب باشد
 باز جسم ز دیگران احوال
 روشن شد که آن شراب چو نوش
 گفت دوم (۱۱) که من به بره منت

- (۱) M: قسم از دست خویش برد عنان. (۲) L: خوش دل. (۳) T: بی.
 (۴) T: رفت. (۵) T: مرده نه. (۶) L: تاگذشت از شراب. (۷) T: دیدم.
 (۸) T: کارها. (۹) L: ازچه دانسته کز انسان بود. (۱۰) L: تن جومن بخوردم.
 (۱۱) L: دومین گفت.

زین سیاست. که شد نه آسان است
 دل زینمار جان و تن (۱) بر داشت
 گفت کاین بره بود در رمه خورد
 ماده سک داشتم دونه (۲) چو تیر
 رام کردم چنان بدستانش
 چون چنان شد بشیر منی نقر
 آوردم بسوی مطبخ خاص
 شاه چون هر دو خورده (۳) درست
 چارو ناچار (۴) سوی مادر راند
 در گریانش چنگ در زد سخت
 ورنه بر (۵) گو براسنی خیرم
 از که آورده چو من ببری
 مادر از خشم در خروش آمد
 گفت کاندیشه نیست ز وبال
 که تواند جز آفتاب بلند
 باز بر فرق شاه بر زد دود
 گفت اگر صد بهانه پیش آری
 مادرش کز درونه دود ندانست (۶)
 آگهی داشت کان غبار انگیز
 از بر راسنی بلرزه و بیم
 گفت رازی که داشتم به نهفت

(۱) L: چون زتن. (۲) L: رسیده. (۳) L: شد. (۴) L: جور. (۵) L: گشت پاش. (۶) L: کام ناکام. (۷) L: تواز. (۸) T: در. (۹) L: کافکند مایه. بر سریر بلند. (۱۰) T: ندانست. (۱۱) L: گفت. (۱۲) T: ندانست. (۱۳) T: خود.. (۱۴) L: اکنون.

دومین کاردان رازشاش (۱) گفت ز اندیشه درست قیاس
 کاین بره گویا نه پاك اگست
 سیمین نقشبند عقده گشای (۲) باز گفت آنچه روی داد ز رای (۳)
 کاین ملك نی ز شاه آزاده است
 ملك اندر کمین دیواری
 تا هران خورده کاید از سه حکیم
 زان (۵) سه نکه که گوش گیر شدش
 پس که جوش درونش کرد
 هر سه تن تیروار بر جستند
 شاه فرمود کاین زمان (۶) به نهفت
 گشت تحقیق در بطنهشان
 گرچه از گفته دلپذیر نبود
 شاه يك يك شنید و ماند (۸) خموش
 صبح چون راز چرخ روشن کرد
 شاه ماجرای باده دوش
 مرد (۹) خمار گفت کاین انگور
 اول آن باغ بود گورستان
 چون یکی راز خواند (۱۱) روشن و راست
 از شایان باز جست راز بره
 گفت کان بره بود بهلوی میش
 بانگ بر زد برو به تنی شاه

(۱) T: کارشناس. (۲) L: سیمین عقده بند قش گشای. (۳) L: دیده بود رای.
 (۴) L: کشدش. (۵) L: زو. (۶) T: زبان. (۷) L: گفتند. (۸) L: گشت.
 (۹) L: میر. (۱۰) L: ساخت او. (۱۱) T: بار خواهد. (۱۲) L: بیان.

شخص دوم (۱) زبان کشاده که من
 آنجان دیده شد که گشت یقین
 گشت پیدا از بهلوی زانو (۲)
 کردم اندیشه را تخاطر فرد
 گشت سیم (۵) که رای من به نفت
 کاندر آن جای کان جمازه نشین
 دیدم آنجا که نقش پای نشست
 گفتم آن حامله (۶) گران باراست
 شاه کز هر سه تن شنید جواب (۷)
 هر یکی را بعد نواز (۸) بنواخت
 منزلی دادشان درون سرای
 دل جو گشیش فارغ از همه کار
 یا حریفان نو به شبهای
 گوش کردی دم نهانیشان
 شه فرستاد نزد شان بکروز
 همه باهم نشاط پیوستند
 چون می جنبه کرد هر يك نوش
 باز می گفت هر یکی کم و بیش
 آنکه به بودو چابک اندیشه
 کاین می کادمی کمت درو

آنکه بروی سوار گفتم زن
 اثر زانوی شتر بزمین
 نقش نعلبنهای کدبانو (۳)
 که سواره برو (۴) زنت نه مرد
 زان سب حامل گراتش گفت
 بر جمازه سوار شد بزمین
 گشته پیدا بھاك نقش دو دست
 کز زمین خاستش دشوار است
 بنده شد زان فراست بهواب
 ساخت برگی چنانکه باید ساخت
 تا بود تزدشان بظوت جای
 تازه کردی نشاطرا بازار
 یاده خوردی بمجلس آرای
 بهره جنی ز کاردانیشان
 بره و می درونه فروز
 شادو خندان بیاده بنشند
 آمد از می درونشان در جوش (۹)
 داستانی بقدو دانش خوش
 باز گفت از دل خرد یش
 گویا خون مردمست درو

- (۱) L: دومین کس. (۲) L: رانون. (۳) L: کدبانون. (۴) L: شتر.
 (۵) L: سیمین گفت. (۶) L: این حامل و. (۷) L: خطاب. (۷) L: نوا.
 (۹) L: چون می کرد هر یکی را نوش اندرون می درون تاد بجوش

ور کم و یش در میان آید
 وان سه برنا بشرط خدمت خاص
 پس یکی زان سه تن زبان بگشاد
 من که کوریش را نشان گفتم
 هم (۳) بیکسوی دیدم اندر راه
 نقش بنم که بکطرف کوراست
 دومین گفت کز ره فرهنگ
 بآنجان (۵) دیدمش برآه نشان
 گفت سیم (۶) که چون خردمندان
 برگ و شاخی که خورد کرده او
 هرچه ناخورده مینمود درو
 روشن شد ز عقل چندانی
 ناه گفت که از (۸) سه چیز نخست
 سه دیگر بدانش و تمیز
 بازیک تن زبان راز گشاد
 گفت اول دمی که از من رفت
 آنجان بود (۱۰) در خس و خاشاک
 مگس افکنده بود یکسو شور
 هرچه بروی (۱۳) دوبله بود (۱۴) بجهد
 وانچه سوش مگس نمود بهجوم

سرز (۱) شمیر در زبان آید
 تازه کردند بجه اخلاص (۲)
 گفت باشی همیشه خرم و شاد
 بمنش رو نمود از ان گفتم
 خوردنش از درخت و خار (۴) و گیاه
 کثر بیکسوی در چرا زد راست
 من بیک پای از آتش گفتم انگ
 که بیک پای رفته بود کشان
 من که کم گفتمش (۷) دندان
 دیدم افتاده نیم خورده او
 برگ یک یک درست بود درو
 کز دهانش کمست دندانی
 هرچه گفتند (۹) راست بود و درست
 روشن و راست گفت باید نیز
 وان چه در برده بود باز گشاد
 ماجرا ز انگین و روغن رفت
 دیدم آلابش (۱۱) چکیده (۱۲) بخاک
 سوی دیگر قطار لشکر مور
 حکم کردم که روغنست نه شهد
 بفراست شد انگین معلوم

- (۱) T: سرو. (۲) L: زاو مردان بشرط خدمت خویش تازه کردند بجه از سو خویش.
 (۳) L: همه. (۴) L: خوار. (۵) L: آنجان. (۶) L: سیمین گفت. (۷) L: گفتمت.
 (۸) L: او. (۹) L: گفتند. (۱۰) L: بد که. (۱۱) L: آلابشی. (۱۲) L: افکنده
 (۱۳) L: دروی. (۱۴) L: دیدم مور.

تیر کز شست رفت ناید باز
 خوشش را بدین (۲) نشانه مکن
 بندشان کرد با گنه کاران
 گشت در زیر خاک زلفانی (۳)
 سوی زندان شدند با دل تنگ
 در صف دزد و رهزن و خونی
 مه بخورشید داد منزل خویش
 بر در ساربان رسید فراز
 برد رختیش مانده بود مهار
 دیدم و بگردمش مهار کشی
 تا من آوردمش سوی تو کشان
 پس بسوی ملك روان شد زود (۶)
 یاقم آنچه (۷) یاهو گشت (۸) برآه
 وان عروسی که بد سوار برو
 بتدبائرا ز بند بکشاید
 از جگر بر کنید آهی چند
 نرم دل کردشان بیوزش گرم
 خلعتی داد هر یکی را خاص
 باز باید نمودن از کم و بیش
 چون نشانی دهد ز جوهر او
 خواسته بیکران دهم بخواست

چون خود از دل برون (۱) فکنمی راز
 برده را باز ده بهانه مکن
 این سخن گفت چون ستمکاران
 چون بشام آفتاب نورانی
 آن (۴) جوانان نقر با فرهنگ
 شب همی زرقشان بمحزونی
 شب چو از ناله بست محمل خویش
 شتر یاهو گشته با همه ساز
 مردی آمد که در فلان کهمار
 من بدان سو شدم بخار کشی
 زن که بالاش (۵) بود گفت نشان
 ساربان دادش آنچه واجب بود
 گفت باشه که من بهمت شاه
 شتر و هر چه بود بار برو
 شه نظر سوی عدل فرماید
 شه ز آزار بیگناهی چند
 خواندشان با هزار خجالت و شرم
 و انگهی دادشان ز بند خلاص
 پس بپریشان (۹) قصه خویش
 کاتچه مردم ندید بیکر او
 ماجرا گر (۱۰) درست باشد و راست

(۱) ل: بدر. (۲) ل: بید. (۳) ل: شد فرو زیر جاه ظلمانی. (۴) ل: او.
 (۵) ل: یاشن. (۶) ل: دوید جو دود. (۷) ل: هر چه. (۸) ل: بود. (۹) ل: برسید
 ازو. (۱۰) ل: ماجرا گر.

گردد گشتند خلق (۱) از چپ و راست
 هر کسی گفت پیش و کم (۲) سخنی
 که بیاید شدن چو کار افتاد
 راه (۶) انصاف را نظر کردن (۷)
 کارفرما تمام کرد آید (۹)
 حکم جوان شدند پیش حکم
 وان (۱۰) همه پاسخ و سوال که بود
 شاه از ان (۱۱) هر سه نیز پاسخ جست
 در هر افسانه صد افسون داشت
 که بمان تا بود سفید و سیاه
 دیده بد ز آستان تو دور
 در تک و پوز (۱۳) آبخور و نصیب
 می نوردیم دشت و کوه و متناک
 بهره ما بجز نماشای
 روزی این سوی نیز راه نمود
 تا رسیدیم بر در این شهر
 که دوان سوی ما رسید چو دود
 نازه کردیم نقش وی را (۱۵) داغ
 که دروغی بروی او بستیم
 کانبه (۱۶) پیداست چون (۱۷) توانش نرفت

زان فغیرو فغان کزو بر خواست
 گردشان شد ز مردم انجمنی
 تانهایت - بدان (۳) فرار افتاد (۴)
 ملك عهد را خبر کردن (۵)
 کارکان بنه گشت بگشاید (۸)
 تا بران اتفاق جمله بهم
 ساربان ماجرای حال که بود
 گفت یا شه یکان یکان بدست
 انکه زیشان (۱۲) کیاست افزون داشت
 گفت اول دعای دولت شده
 چشمها را ز خاک پای تو نور
 ما سه برنا مسافریم و غریب
 سالها شد که گرد عالم خاک
 نیست زمین ناختن بهر جای
 زمین (۱۴) دویدن برز چرخ کبود
 می بریدیم ره زگردیش دهر
 اول این زنگی سیاه وجود
 او شتر جست و ما بلا به و لاغ
 ما گنه کار اینقدر هنسیم
 شد ملك گرم از ان حکایت و گفت

(۱) L: مردم. (۲) 'I: پیش کم. (۳) T: بران. (۴) T: نهاد. (۵) T: کردند.
 (۶) T: کار. (۷) L: کردند. (۸) T: نگشاید. (۹) T: فرماید. (۱۰) L: او.
 (۱۱) L: ازو. (۱۲) L: ز آنها. (۱۳) L: پویه. (۱۴) L: از. (۱۵) L: آنرا. (۱۶) L:
 آنچه. (۱۷) L: جوان.

مرد پیوسته راه پیش گرفت
 آن (۱) جوانان براه گام بگام
 تا زمانی که گرم گشت سپهر
 زیر عالی درخت آینه شاخ
 در رسیدند رنج دیده ز راه (۳)
 چشمه دیدند دست و پا شسته
 چون ز باده خوش درده نواز
 ساریان باز رسبد چو باد
 گفت زین سوی تا یک فرسنگ
 در نوشتم بسی گریوه و کوه
 دیده کردی از آن بریده ندید
 گفت از شان (۵) یکی که با کورگفت
 هست بارش دو سوی رو باروی (۷)
 دومین کرد روی کار درو (۸)
 سیمین گفت زن گرانبار است
 ساریان زان همه نشان درست
 آگهی چون نداشت از فشان
 نمره به ذات کاین سه (۱۲) طرارند
 هر زمان سوبو زمین بزمین
 تا کجا باشد اشتری و خری
 بسون و فریت و چاره گری

رفت دنبال کار خویش گرفت
 می نمودند نرم نرم خرام
 موج آتش فشانده چشمه مهر
 کس دو برتاب بود سایه فراخ (۲)
 میل کردند سوی آب و گیاه
 بر گل و سبزه خوابگاه جتد
 فرگس نشان (۴) شد اندر
 با زبانی چو خنجر فولاد
 بایم از ناخن نداشت درنگ
 از تک و بویه آمدم بنوه
 کرد چون بود کافریده ندید
 آن (۶) چه دیدیم چون توانش نهفت
 روغن این سوی انگین اتسوی
 هست گفتا زنی سوار بیرو (۹)
 از گرانیش کار دشوار است
 کرد شك را زلوح (۱۰) خاطر شست
 جنگ (۱۱) زد بک بدانان
 که بناراج خلق کارند
 بهر کالا همی کنند کعبین
 یا متاعی ز نقره و زری
 بیرند از مقیم و از گذری (۱۳)

(۱) ل: او. (۲) ل: که درو آب و سایه بود فراخ. (۳) ل: براه. (۴) ل: ستا او. (۵) ل: از آنها. (۶) ل: هر. (۷) ف: روی بروی. (۸) ل: بوی. (۹) ل: بوی. (۱۰) ل: پیش. (۱۱) ل: دست. (۱۲) ل: که سه. (۱۳) ل: ره گذری.

داد پاسخ جوان کارشناس
 شاه چون دید کان سه (۱) گوهر باك
 بهر ده روزه ملك بى سر و بن
 شادمان شد ز بخت فرخ خویش
 داد فرمان که هر سه بدر منیر
 تا حد ملك شهریار بود
 زین (۲) سخن هر سه تن زجای شدند
 که در آباد بود و گه بخراب
 نوشتند بى شکیب و سکون
 رسیدند تا باقلیجی
 بیابان و راه منزل و جای
 روزی از گردش ستاره و ماه
 ناگه از پیش زنگی چون قیر
 گفت کای ره روان زیبا روی
 زان سه برنا یکی زبان بگشاد
 گفت او گم شده که رفت از دست
 دومین باز کرد لب خندان
 سیمین هوشمند با تمیز
 وان نشانها که بود روشن و راست (۷)
 گفت چون راست شد نشانی او
 باز گفتند هر یکش بجواب (۹)

که ز طفلان نکو نیاید پس
 می شناسند گوهر از خاشاک
 امیتد از فریب چرخ کهن
 سود برخاک بندگی رخ خوش
 پیش گیرند ره ز پیش سریر
 هر که مانند گناه کار بود
 نوشته بستد و گرای شدند
 شهر بر شهر می شدند به شتاب
 نا شدند از دیار شاه برون
 که از و بود ملکشان نیمی
 نهادند بى تجارت پای
 می نوشتند سوی شهری راه
 تک زنان سوشان (۳) گذشت چو تیر
 شتری دید کس دوان (۴) زبى سوی
 نقش نادیده را نشانی داد (۵)
 يك طرف کور هست گفت هست
 گفت کورا کمت يك دندان (۶)
 گفت يك پای لنگ دارد نیز
 شبهه از هش (۸) ساربان بر خواست
 بایدم ره بهم عنانی او
 که همین راه گیر و رو شتاب

(۱) L: دیدسه. (۲) T: ازین. (۳) L: سوی او. (۴) L: روان. (۵) L: زبان بگشاد. (۶) L: دومین گفت چون خردمندان کز دهانش کمت یکدندان. (۷) T: بودی کم کاست. (۸) T: پیش. (۹) T: جواب.

آن (۱) بنا بر (۲) کنی بداد و بچود
 ناتوانرا (۳) برفق پیش آیی
 بشبانی رمه نگه داری (۴)
 پور دانا بخاك سود كلاه
 کمی روا باشد از هواخواهی
 تا نونی ملك بر کسی نه سرامت
 صور با انکه بر سریر شود
 شه دران آزمایش کارش
 در دلش صد هزار تحین خواند
 خواند فرزند دومین را (۸) بیش
 بفسون گر زبان (۱۱) بافسون داد
 بر زسرك از خردمندی
 گفت ما را بجان و بینی
 بك یشت حدیث تاج و سریر
 دبرمانی تو که تا نونی بر جای
 وانزمان (۱۲) کلین زمانه گذران
 گر بود افسرت که برسر (۱۳) خوش
 بر (۱۵) بزرگان رواست این معراج
 شاه از وهم گره در ابرو کرد
 روی در خورد کاردان آوزد

که جهان خوش بود خدا خشنود
 با توانا کنی توانایی
 کوسفندان بگرگ نیباری (۵)
 گفت جاوید باد دولت شاه
 که زند پیش شه (۶) دم شاهی
 بی تو خود زیستن (۷) ز بهر چرامت
 کی سلیمان تخت گیر شود
 چون بسندیده دید گفتارش
 آشکارش بخشم بیرون راند
 خاص (۹) کردش بازمایش (۱۰) خوش
 ماجرای گذشته بیرون داد
 کرد پرسنده را زبان بندی
 کردنی شد هر آنچه فرمای
 عیب باشد ز بنده عیب مگیر
 دیگری کی نهد پینه پای
 با تو نیز آن کند که با دیگران
 خود (۱۴) مزین کنی بگوهر خوش
 گوهرخورد (۱۶) نیست در خور (۱۷) تاج
 وز حضور خودش نیکو کرد
 خورده را (۱۸) با زور میان آورد

(۱) L: او. (۲) T: بنا تو. (۳) L: ناتوانرا. (۴) L: رمه داری. (۵) L: نگذاری.
 (۶) L: که زخم پیش تو. (۷) T: رستن. (۸) L: خواند دومین را. (۹) L: خواص.
 (۱۰) T: یارهایش. (۱۱) L: فسون. (۱۲) L: آن زمان. (۱۳) L: در سرت ز افسر.
 (۱۴) L: تا. (۱۵) L: با. (۱۶) T: لولو زخود. (۱۷) L: خورد. (۱۸) L: خورده.

افسانه گفتن دختر پادشاه اقلیم اول

خاك بوسيد ماه (۱) سيمين ساق
 تا جهانست شهرياري (۳) كن
 من كيم هندوي (۴) شكسته زبان
 ليك فرمان شه چو بر جانست
 اين (۷) سخن گفت ولب (۸) كشادزبند
 گفت وقتي بروزگار نخست
 سوي بودش از دلفروزي
 داشت پيوسنه چون نكورايان
 در دل هر كه (۹) ديد دانش یش
 سه سر داشت هوشمند و جوان
 بقلم گشته با عطارد جفت
 كرده بود استادشان (۱۲) تعليم
 عقده را (۱۳) نشان چنان كشاده براز
 خواند روزي (۱۵) نهانی از عيار
 كازمايش (۱۶) كند بكار (۱۷) سرير
 گفت اول باولين فرزند
 بعد ازين نيست كار مثنی خاك
 قرعه بر تست پادشاهي را

گفت كاي پادشاه (۲) روم و عراق
 تخت كيري و تاجداري كين
 كاین (۵) دليري كتم خوبی (۶) اديان
 گويم از جان هر آنچه فرمانت
 انكبين ريخت او ز قطره قند
 بود شاهي شهرياري چست
 درچه در كار دانش اموزي
 ميل بر زير كان و دانايان
 خاص كردش (۱۰) بهم نشيني خوش
 هم توانگر بلم و هم بتوان
 كار شمشير و خود چه (۱۱) شايد گفت
 هر يكي كشته فيلسوف و حكيم
 كه ملك را بكس نماند بناز (۱۴)
 هر يكي را جدا پيرش كار
 كه (۱۸) تصور كرا بود (۱۹) به ضمير
 كه مرا شد بنفشه سرو بلند
 جز نيابش گري (۲۰) بحضرت باك
 روشن ماه تا بهاهي را

- (۱) T: يار. (۲) L: شهر يار. (۳) L: شهر يارمن. (۴) L: بنده. (۵) L: كه.
 (۶) T: خوي. (۷) L: او. (۸) T: بر. (۹) L: هر كرا. (۱۰) L: كرده.
 (۱۱) L: شمشر خود شايد. (۱۲) L: استاد او. (۱۳) L: عقل از. (۱۴) L: براز.
 (۱۵) L: خود هريك. (۱۶) L: از مون. (۱۷) T: از موش. (۱۸) T: كاین.
 (۱۹) T: برد. (۲۰) T: نيارش گري.

از هشت بهشت.

نشتن بهرام روز شنبه در گنبد مشکین

روز شنبه که باد مشک انگیز
 شد بدامان صبح غالیه بیز
 نه بگنبد (۱) سرای مشکین شد
 خانه زان برز (۲) ناقة چین شد
 جامه را هم بیرنگ کیوانی
 داد (۳) ترنیب عنبر افشانی
 ماه هند و نژاد رومی چهار (۴)
 خدمت خلص را میان بریت (۵)
 کرد چون ساقیان ز رعنا (۷)
 نازنین (۸) گشته هم ضوبله شاه
 اون (۱۰) بامداد تاگه شام
 شب جویر رسم (۱۱) شد بطالم (۱۲) نور
 شه ز منی نمود رغبت خواب
 جانش از ذوق (۱۳) باده ممنون شد (۱۴)
 زان (۱۷) بری بیکری (۱۸) بهشتی وش
 شد بدامان صبح غالیه بیز
 خانه زان برز (۲) ناقة چین شد
 داد (۳) ترنیب عنبر افشانی
 خاست از خوابگاه ناز بهمر
 کمر بندگی بیجان بر بست (۶)
 نقل ریزی و مجلس آرای
 تازه کرده قران زهره (۹) ماه
 عشرت و عیش بودو باده و جم
 کرد عنبر فشاند بر کافور
 هم ز گل بودست و هم ز شراب
 منی لیش (۱۵) از می افزون شد (۱۶)
 خواست کافانه نماید (۱۹) خوش

(۱) T: بتخت. (۲) T: زو همچو. (۳) L: داده. (۴) L: ماه رومی نژاد هند و چهار. (۵) L: در بست. (۶) L: در بست. (۷) L: برعنا. (۸) T: بارهن. (۹) T: انزه. (۱۰) L: زاول. (۱۱) L: برسم. (۱۲) L: بعات. (۱۳) T: ذوق. (۱۴) L: بود. (۱۵) L: قل. (۱۶) L: بود. (۱۷) L: زو. (۱۸) L: بیکر. (۱۹) L: گرآبد.

خسرو دهلوی

نو ساقی خماری یا دشمن هشیاری یا آنک کنی ویران هر خانه که می سازم
جان ریخته شد برنو آمیخته شد با تو چون بوی تو دارد جان جان را هله بنوازم
هر خون که زمن روید با خاک تو میگوید با مهر تو هم رنگم با عشق تو هبازم
در خانه آب و گل بی تست خراب این دل یا خانه آجانا یا خانه یردازم

﴿

عشق است	آسمان بریدن	صد پرده بهر نفس دویدن
اول نفس از نفس گستن	آخر قدم از قدم بریدن	
نادیده گرفتن این جهاترا	مر دیده خوش را ندیدن	
گفتم که دلا مبارکت باد	در حلقه عاشقان رسیدن	
ز آن سوی نظر نظاره کردن	در کوچه سینها دویدن	
لی جان ز کجا رسیدت این دم	ای دل ز کجاست این طیدن	
ای مرغ بگو زبان مرغان	من دانم رمز تو شنیدن	
دل گفت بیکارخانه بودم	تا خانه آب و گل بریدن	
از خانه صنع می بریدم	تا خانه صنع آفریدن	
چون پای نمائد می کشیدند	چون گویم صورنی کشیدن	



یار در آمد زباغ بیخود و سرمست دوش
عاشق صد ساله ام توبه کجا من کجا
باده خلوت نشین در دل خم مت شد
خلوت و توبه شکست مت برون جت دوش
لوله در کو قناد عقل در آمد که داد
محب عقل را دست فرویت دوش



یا کز عشق تو دیوانه گشتم
ز عشق تو ز خان و مان بریدم
چیان کاهل بدم کان را نکویم
جوخوش جان خود جان تو دیدم
فانه عاشقان خواندم شب و روز
وگر شهری بدم ویرانه گشتم
بدرد عشق تو همخنده گشتم
چو دیدم روی تو مردانه گشتم
ز خوشان بهر تو یگانه گشتم
کنون در عشق تو افانه گشتم



باز آمدم باز آمدم از پیش آن بار آمدم
شاد آمدم شاد آمدم از جمله آزاد آمدم
آنجا روم آنجا روم بالا بدم بالا روم
من مرغ لاهوتی بدم دینی که ناسوتی شدم
من نور باکم ای پسر نه متت خاکم مختصر
ما را بجشم سر مبین ما را بجشم سر بین
از چار مادر برترم وز هفت آبا نیز هم
یارم ییزار آمدست چالاک و هشیار آمدست
ای شمس تبریزی نظر در کل عالم کی کنی
در من نگر در من نگر بهر تو غمخوار آمدم
چندین هزاران سال شد تا من بگفتار آمدم
بازم رهان بازم رهان کاینجا بزنیار آمدم
دامش ندیدم تا گهان در وی گرفتار آمدم
آخر صدف من نیمه من در شهوار آمدم
آنجا یا ما را بین کاینجا سبکبار آمدم
من گوهر کافی بدم کاینجا بنیدار آمدم
ورنه ییزارم چه کار ویرا خلب کار آمدم
کندر ییابان فنا جان و دن افکار آمدم



سورنکر نقاشم هر لحظه بنی سازم
صد نقش بر انگیزم با روح در آمیزم
وانگه همه بنها را در پیش تو بگذازم
چون نقش ترا بینم آتش اندازم



از کفار خوش یابم هر دمی من بوی یار چون نکیرم خویشن را هر شبی اندر کتر
 دوش باغ عشق بونم این هوس بر سر دوید مهر او از دینه سر بر زد روان شد جویدر
 هر گل خندان که روید از لب خندان او رسته بود از خار هستی جنبه بود از ذوالفقار
 هر درختی و گیاهی در چمن رقصان شده ایک اندر چشم عامه بسته بود و بر قرار
 ناگهان انسر رسید از یک طرف آن سروما تا که بیخود گشت باغ و دست بر هم زد چنار
 رو چو آتش می چو آتش عشق آتش هر سه خوش جان ز آتشیهای بر هم در فغان این الفزار
 در جهان وحدت نه این عدد را کج نیست وین عدد هست از ضرورت در جهان پنج و چار
 حد هزاران سبب شیرین بشعری در دست خوش گریکی خواهی که گردد جمله را در هم فشار
 بی شمار حرفها این نطق در دل بین که چیست ساده رنگی هست شکلی آمده از اصل کار
 شص تبریزی نشسته شاهوار و پیش او شعر من صفا زده چون بندگان اختیار



وی کیمیای کانه کانی و چیز دیگر	ای جان جان جانها جانی و چیز دیگر
وی مشرب مذاقی آبی و چیز دیگر	ای آفتاب بانی وی ساقی سواقی
وی عقل اولین را ثانی و چیز دیگر	ای مشطه یقین را وی پرورش زمین را
هر صنعتی که خواهی ثانی و چیز دیگر	ای مظهر الهی وی فر پادشاهی
هر غیب و غایبی را دانی و چیز دیگر	هر کون غرایبی را هر بو المعجایی را
ای از سنات گردون سانی و چیز دیگر	زان عشق همجو افیون بلیلی کنی و مجنون
بر اوج ابرهارا رانی و چیز دیگر	ای نور صدر هارا لومید صبر هارا
وی قصر اجنبا را بانی و چیز دیگر	ای فخر انیا را وی ذخیر اولیارا
من غیر در کعبت را شانی و چیز دیگر	ای کج مغفرت را وی بحر مرحمت را
باشد در این جریمت زانی و چیز دیگر	چشمی که غیر روت بیند زهر زنت
گشتم بدست سودا عانی و چیز دیگر	ای اصل اصل مبدا وی دستگیر فردا
چون هست غیر گوشت فانی و چیز دیگر	پرست این دهانم بر غیر تو نخوانم

غزلیات



دوش من پیغام کردم سوی تو استاره را
سجده کردم گفتم آن خدمت بدان خورشید بر
سینه خود باز کردم زخمها بنمودمش
سوبو گشتم که تا طفل دلم ساکن شود
طفل دلرا شیر ده مارا ز گریه اش وارهان
شهر وصلت بوده است آخر زاوول حای دل
من خمش کردم وایکن ازبی دفع خمار

گفتمش خدمت رسان از من تو آن مه باره را
کو بتا بش زر کند مر سنگهای خیره را
گفتمش از من خبر کن دلبر خون خواره را
طفل خسبد چون بچناند کسی کهواره را
ای تو چاره کرده هر دم صد جومن بیچاره را
چند داری در غریبی این یکن آواره را
ساقیا سرمست گردان فر گس خاره را



بگیر دامن لعافش که ناگهان بگریزد
چه نقشها که یبازد چه حیلها که بازد
در آسمانش بجوئی جو مه در آب بنابد
ز امکانش بجوئی نشان دهد بمکانت
جو تیر می برود از کمان چو مرغ کمانت
از این و آن بگریزم ز نرس نی ز ملولتی
گریز بلی جو بادم ز عشق گل چو صابام
چنان گریزد نامش چو قصد گفتن بیند
چنان گریزد از تو که گر نویسی نقشش
ولی مکش تو چو تیرش که از کمان بگریزد
بنقش حاضر باشد ز راه جان بگریزد
در آب چون که در آئی بلسان بگریزد
چو در مکانش بجوئی بلا مکان بگریزد
یقین بدان که یقین وار از کمان بگریزد
که آن نگار لطیف از این و آن بگریزد
کلی ز بیم خزانگی ز بوستان بگریزد
که گفت نیز نتابی که آن فلان بگریزد
ز لوح نقش پیرد ز دل نشان بگریزد

دشمنان او را ز غیرت می‌درند
آنگ غافل بود از کشت و بهار
در پناه لطف حق باید گریخت
تا بناهی یابی آنکه چون پناه
نوح و موسی را نه دریا یار شد
آتش ابراهیم را نی قلمه بود
کوه یحیی را نه سوی خویش خواند
گفت ای یحیی یا درمن گریز
دوستان هم روزگارش می‌برند
او چه داند قیمت این روزگار
کوه هزاران لطف بر ارواح ریخت
آب و آتش مر ترا گردد سباه
نه بر اعدایشان بکین قهار شد
تا بر آورد از دل نمرود دود
قاصدانش را بزخم سنگ راند
تا پناهت باشم از شمشیر نیز

وداع کردن طوطی خواجه را و پریدن

یک دو بندش داد طوطی برمذاق
خواجه گفتش فی‌أمان الله برو
خواجه با خود گفت کین بند منت
جان من کتر ز طوطی کی بود
بعد از آن گفتش سلام الفراق
مر مرا اکنون نمودی راه ز
راه او گیرم که این ره روشنست
جان چنین باید که نیکویی بود

مرد غرقه گشته جانی می کند
 تا کدماش دست گیرد در خطر
 دوست دارد یار این آشفنگی
 آنک او شاهست او بی کار نیست
 بهر این- فرمود رحمان ای پسر
 اندرین ره می تراش و می خراش
 تا دم آخر دمی آخر بود
 هرج کوشد جان که درمرد و زنت
 دست را در هر گیاهی می زند
 دست و پایی می زند از بیم سر
 کوشش پیوده به از خفگی
 ناله از وی طرفه کو بیمار نیست
 کل یوم هو فی شأن ای پسر
 تا دم آخر دمی فارغ بمان
 که عایت با تو صاحب سر بود
 گوش و چشم شاه جان بر روزنت

برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس

و پریدن طوطی مرده

بعد از آتش از قفس بیرون فکند
 طوطی مرده چنان پرواز کرد
 خواجه حیران گشت اندر کار مرغ
 روی بالا کرد و گفت ای عنلیب
 او چه کرد آنجا که تو آموختی
 گفت طوطی کو بفلم بند داد
 ز آنک آوازت ترا در بند کرد
 یعنی ای مطرب شده با عام و خاص
 دانه باشی مرغکانت بر چند
 دانه پنهان کن بکلی دام شو
 هرک داد او حسن خود را در مزاد
 حیلها و خشمها و رشکها
 طوطیک پرید تا شاخ بلند
 کاقاب شرق ترکی تاز کرد
 بی خبر ناگه بدید اسرار مرغ
 از بیان حال خودمان ده نصیب
 ساختی مگری و مارا سوختی
 که رها کن لطف آواز و وداد
 خوشتن مرده بی این بند کرد
 مرده شو چون من که تا پایی خلاص
 غنچه باشی کودکانت بر کنند
 غنچه پنهان کن گیاه بام شو
 صد قضای بد سوی او رو نهاد
 بر سرش ریزد چو آب از مشکها

کتر کمرشم غمزه غممازه
 من حلالش کردم ار خونم بریخت
 چون گریزانی ز ناله خاکبایان
 ای که هر صبحی که از مشرق بتافت
 چون بهانه دادی این شیدات را
 ای جهان کهنه را تو جان نو
 شرح گل بگذار از بهر خدا
 از غم و شادی نباشد جوش ما
 حالتی دیگر بود کان. نادرست
 تو قیاس از حالت انسان مکن
 جور و احسان رنج و شادی حادثست
 صبح شد ای صبح را بشت و پناه
 عذر خواه عقل کل و جان تویی
 نافت نور صبح و ما از نور تو
 داده تو چون چنین دارد مرا
 باده جوشش گدایی جوش ما
 باده از ما مست شد نی ما ازو
 ما جو زنبوریم و قابلهما جو موم

بر دلم بنهید داغی تازه
 من همی گفتم حلال اومی گریخت
 غم چه ریزی بر دل غمناکیان
 همچو چشمه مشرق در جوش یافت
 ای بهانه شکر لبها را
 از تن بی جان و دل افغان شو
 شرح بلبل گو که شد از گل جدا
 با خیال و وهم نبود هوش ما
 تو شو منکر که حق بس قادرست
 منزل اندر جور و در احسان مکن
 حادثان میرند حفاشان واراست
 عذر مخدومی حسام الدین بخواه
 جان جان و تابش مرجان تویی
 در صبحی با می منصور تو
 باده کی بود کو طرب آرد مرا
 چرخ در گردش گدایی هوش ما
 قالب از ماهیت شد نی ما ازو
 خانه خانه کرده قالب را جو موم

رجوع بحکایت خواجه تاجر

پس درازست این حدیث خواجه گو
 خواجه اندر آتش و درد و خین
 که تافضی گاه ناز و گاه نیاز
 تاجه شد احوال آن مرد نکو
 صد برانگه همی گفت این چنین
 گاه سودای حقیقت که مجاز

آن خلقان فرع حق بی اشتباه
 از جفای آن نگار دده
 از دو عالم ناله و غم بآیدش
 چون نیم در حلقهٔ میان او
 بی وسال روی روزافروز او
 جان فدای بار دل رنجان من
 بهر خشنودی شاه فرد. خویش
 تا ز گوهر پر شود دو بحر چشم
 گوهرست و اشک پندارند خلق
 من نیم شاکبی روایت می کنم
 وز نفاق. سست می خندیده ام
 ای تو صدر و من درت را آستان
 ماو من کو آن طرف کان یار ماست
 ای لطیفهٔ روح اندر مرد و زن
 چونک بکها محو شد آنک نوبی
 تا تو با خود نرد خدمت باختی
 عاقبت مشرق جانان شوند
 ای مژه از یا و از سخن
 خیال آرد غم و خندیدنت
 تو مگو کو لایق آن دیدنت
 او بدین دو عارت زنده بود
 جز غم و شادی درو بس میوه است
 بی بهار و بی خزان سبز و ترست
 شرح جان ش. ه. ه. ۹۰ مازگو

اصل غیرتها بداید از اله
 شرح این بگذارم و گیرم کله
 نالم ابرا نالها خوش آیدش
 چون نالم تلخ از دستان او
 چون نالم همچو شب بی روز او
 ناخوش او خوش بود در جان من
 عاشقم بر رنج خویش و درد خویش
 خاک غمرا سرمه سازم بهر چشم
 اشک کان از بهر او بارند خلق
 من زجان جان شکایت می کنم
 دل همی گوید ازو رنجیده ام
 راستی کن ای تو فخر راستان
 آستان و صدر در معنی کجاست
 ای رهیده جان تو از ما و من
 مرد و زن چون یک شود آن یک نوبی
 این من و ما بهر آن بر ساختی
 تا من و توها همه یک جان شوند
 این همه هست و یا ای امر کن
 جسم جسمانه نتواند دیدنت
 دل که او بستهٔ غم و خندیدنت
 آنک او بستهٔ غم و خنده بود
 باغ سبز عشق کو بی منه است
 عاشقی زین هر دو حالت برترست
 ده زکوة روی خوب ای خوبرو

هر که او ارزان خرد ارزان دهد	گوهری طفلی بقرصی فلان دهد
غرق عشقی ام که غرقت اندرین	عشقهای اولین و آخرین
مجلس گفتیم نکتم ز آن بیان	ورنه هم افهام سوزد هم زبان
من چو لب گویم لب بود	من چو لا گویم مراد ! لا بود
من ز شیرینی نشستم رو ترش	من ز بوی سخن باشم خش
تا که شیرینی ما از دو جهان	در حجاب روتوش باشد نهان
تا که در هر گوش ناید این سخن	یک همی گویم ز صد سر نندن

تفسیر قول حکیم

بهرچ از راه وا مانی چه کفر آن حرف و چه ایمان
 بهرچ از دوست دور اقی چه زشت آن نقی و چه زیبا
 و در معنی قوله علیه السلام انَّ سَعْدًا لَغِيورٌ وَاَنَا لَغَيْرٌ مِنْ سَعْدٍ وَاللَّهِ

أَغْيَرٌ مِنِّي وَمِنْ غَيْرَتِهِ حَرَمٌ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ.

جملة عالم زآن غيور آمد که حق	برد در غیرت برین عالم سبق
لو چو جانست و جهان چون کالبد	کالبد از جان پذیرد نیک و بد
هرک محراب نمازش گشت عین	سوی ایمان رفتش می دان توشین
هرک شد مرشاه را او جامه دار	هست خسران بهر شاهی اتجار
هرک با سلطان شود او همشین	بر درش بودن بود عیب و غین
دست بوش چون رسید از پادشاه	گر گزیند بوس با باشد گناه
گرچه سر بر پا نهادن خدمت	پیش آن خدمت خطا و زلت
شاه را غیرت بود بر هرک او	بو گزیند بعد زآن که دید رو
غیرت حق بر مثل گندم بود	گاه خرمن غیرت مردم بود

آن دمی را که نگفتم با خلیل
 آن دمی کز وی میخادم نژد
 ما چه باشد لغت اثبات و نفی
 من کسی ناکسی بیافتم
 جمله شاهان بنده بندۀ خوند
 جمله شاهان بست بست خویش را
 می شود عیاد مرغان را شکار
 دلبران را بد اسیر بی دلا
 هرک عاشق دیدیش ممشوق دان
 تشنگان گر آب جویند از جهان
 چونک عاشق اوست تو خاموش باش
 بند کن چون سبل سیلانی کند
 من چه غم دارم که ویرانی بود
 غرق حق خواهد که باشد غرق تر
 زیر دریا خوشتر آید یا زیر
 باره 'کرده' وسوسه بانی دلا
 گر مرادت را مذاق شکرست
 هر ستارهش خونبهای صد هلال
 ما بها و خونبها را بیافتم
 ای حیوة عاشقان در مردگی
 من دلش جنبه بعد ناز و دلا
 گفتم آخر غرق تست این عقل و جان
 من ندانم آنچه اندیشیده
 ای گرانجان خوار دیدستی مرا

و آن غمی را که ندانم جبرئیل
 حق ز غیرت بیز بی ما هم فرد
 من نه اثباته منم بی ذات و نفی
 پس کسی در ناکسی در یافتیم
 جمله خلقان مرده مرده خوند
 جمله خلقان مست مست خویش را
 تا کند ناگاه ایشان را شکار
 جمله معشوقان شکار عاشقان
 کو بنبت هست هم این و هم آن
 آب جوید هم بعالم تشنگان
 او چو گوشت می کشد تو گوش باش
 ورنه رسوایی و ویرانی کند
 زیر ویران کنج سلطانی بود
 همچو موج بحر جان زیر و زیر
 تیر او دلکش تر آید سپر
 گر طرب را باز دانی از بلا
 بی مرادی نی مراد دلبرست
 خون عالم ریختن او را حلال
 جانب جان باخشن بشناقتیم
 دل نبیی جز که دل بردگی
 او بهانه کرده با من از ملاز
 گفت رور و بر من این افسون مخوان
 ای دو دیده دوست را چون دیده
 ز آنک پس ارزان خریدستی مرا

ز انتها بریده تا آغاز من
 خیز لا اُقم بخوان تا فی کبد
 وز زبد صافی بدم در جوی تو
 وز وجود نقد خود پیریدنت
 کودلی کز عشق حق صد باره نیست
 آنک افزون از و دمدست
 تا نثار دلبر زیبا بدی
 ترجمان فکرت و اسرار من
 او ز اول گفته تا یاد آیدم
 پیش از آغاز وجود آغار او
 عکس او را دیده تو بر این و آن
 می پذیری ظلم را چون داد از تو
 سوختی جان را و تن افروختی
 نا زمن آتش زند اندر خسی
 سوخته بنان که آتش کش بود
 کاتچان ماهی نهان شد زیر میخ
 شیر هجر آشفته خون ریز شد
 چون بود چون او قدح گیرد بدست
 از بیط مرغزار افزون بود
 گویدم مندیش جز دیدار من
 قافیه دولت تویی در پیش من
 حرف چه بود خار دیوار رزاق
 تا که بی این هرسه با تو دم زخم
 با تو گویم ای تو اسرار جهان

ای درینا مرغ خوش پرواز من
 عاشق رنجست نادان تا ابد
 از کبد فارغ بدم با روی تو
 این دریناها خیال دبدنت
 غیرت حق بود و با حق چاره نیست
 غیرت آن باشد که او غیر هست
 ای درینا اشک من دریا بدی
 طوطی من مرغ زیرکنار من
 هرچ روزی داد و نداد آیدم
 طوطی کاید ز وحی آواز او
 اندرون نت آن طوطی نهان
 می برد شادیت را تو شد از تو
 ای که جان را بهر تن می سوختی
 سوختم من سوخته خواهد کسی
 سوخته چون قابل آتش بود
 ای درینا ای درینا ای دریغ
 چون زخم دم کاش دل نیز شد
 آنک او هتیار خود تدمت و مت
 شیر منی کز صفت بیرون بود
 قافیه اندیشیم و دلداری من
 خوش نشین ای قافیه اندیش من
 حرف چه بود تا تو اندیشی از آن
 حرف و صوت و گفت را برهم زخم
 آن دمی کز آدمش کردم نهان

پیشا و خلقها از بعد خواب واپس آید هم بخصم خود شتاب
پیشا و اندیشها در وقت صبح هم بد آنجا شد که بود آن حسن و قبح
چون کبوترهای پیک از شهرها سوی شهر خویش آرد بهرها

شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن
طوطی در قفس و نوحه خواجه بر وی

چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد
خواجه چون دیدش قتاده همچنین
چون بدین رنگ و بدین حالتش بدید
گفت ای طوطی خوب خوش خن
ای درشا مرغ خوش آواز من
ای درشا مرغ خوش الحان من
گر سلیمان را چنین مرغی بدی
ای درشا مرغ کارزان باقم
ای زبان تو بس زبانی مرا
ای زبان هم آتش و هم خرمنی
در نهان جان از تو افغان میکند
ای زبان هم کج بی بابان توی
هم صغیر و خدعه مرغان توی
چند امانم می دهی ای بی امان
نک بسپرانیده مرغ مرا
یا جواب من بگو یا داد ده
ای درشا صبح بظلمت سوز من

بس بلرزید اوقاد و گشت سرد
بر جهید و زد کله را بر زمین
خواجه در جست و گریبان را درید
این چه بودت این چرا گشتی چنین
ای درشا همدم و همراز من
راح روح و روضه و رحمان من
کی خود او مشغول آن مرغان شدی
زود روی از روی او بره باقم
چون توی گویا چگویم من ترا
چند این آتش درین خرمن زنی
گرچه هرچه گویش آن میکند
ای زبان هم رنج بی درمان توی
هم انیس وحشت هجران توی
ای تو زه کرده بکین من کمان
در چراگاه ستم کم کن چرا
یا مرا ز اسباب شادی یاد ده
ای درشا نور روزافروز من

مدتی سالی همی زاید درد
 زید رامی آن دم ار مرد لز وجل
 ز آن موالید وجع چون مرد لو
 آن وجها را بدو منسوب دار
 همچین کشت و دم و دام و جماع
 اولیا را هست قدرت از اله
 بته درهای موالید از سبب
 گفته ناگفته کند از قح باب
 لزهه دلها که آن نکه شنید
 گرت برهان باید و حجت مها
 آبت اُسوکم ذکری بخوان
 چون تذکیر و بنیان قادرند
 چون بنیان بست او راه نظر
 ختم سخریه اهل السمو
 صاحب ده پادشاه جسمهاست
 فرع دید آمد عمل بی هیچ شک
 من تمام این نیارم گفت از آن
 چون فراموشی خلق و یادشان
 صد هزاران نیک و بدرا آن بهی
 روز دلها را لز آن بر می کند
 آن همه اندیشه پیشانها
 یش و فرهنگ نو آید بسو
 بیسه زرگر باهنگر نشد
 یشها و خلفها همچون چهر

دردهارا آفریند حق نه مرد
 دردها می زاید آنجا تا اجل
 زید رامی زین سبب قال گو
 گر چه هست آن جمله منع کرد کار
 آن موالیدست حق را منقطع
 نیر جسته باز آرندش ز راه
 چون بشیمان شد ولی ز آن دست رب
 تا از آن فی سیخ سوزد فی کباب
 آن سخن را کرد محو و ناپدید
 باز خوان من آیه او تنها
 قدرت نیان نهادنشان بدان
 بر همه دلهای خلقان قاهرند
 کار توان کرد ور باشد هنر
 لز نبی بر خوان تو نا اُسوکم
 صاحب دل شاه دلهای شجاست
 بس نباشد مردم الا مردمک
 منع می آید ز صاحب مرکز آن
 با وست و او رسد فریادشان
 می کدهر شب زدلهاشان نهی
 آن صدفهارا پر از در می کند
 می شنا سد لز هدایت جانها
 تا در اسباب بکشاید بتو
 خوی آن خوش خوبه آن منکر نشد
 سوی خصم آید روز رسنخیز

روغنی کاید چراغ ما کشد
 علم و حکمت زاید از لقمه حلال
 چون ز لقمه تو حسد بینی و دام
 هیچ گندم کاری و جو بر دهد
 لقمه تخمت و برش اندیشها
 زاید از لقمه حلال اندر دهان
 آب خوانش چون چراغی را کشد
 عشق و رقت آید از لقمه حلال
 جهل و غفلت زاید آنرا دان حرام
 دیده آسبی که کره خر دهد
 لقمه بحر و گوهرش اندیشها
 میل خدمت عزم رقتن آن جهان

باز گفتن بازرگان با طوطی آنچه دید از طوطیان هندوستان

کرد بازرگان تجارت را تمام
 هر غلامی را بیاورد ارمنیان
 گفت طوطی ارمنان بنده کو
 گفت نی من خود بشیمانم از آن
 من چرا پیغام خامی از کزراف
 گفت ای خواجه بشیمانی ز چیست
 گفت گفتم آن شکایتهای تو
 آن یکی طوطی ز دردت بوی برد
 من بشیمان گفتم این گفتن چه بود
 نکته کان جست ناگه از زبان
 وانگردد از ره آن تیر ای پسر
 چون گذشت از سرجهانی را گرفت
 فعل را در غیب اثرها زاد نیست
 بی شریکی جمله مخلوق خداست
 زید برانید تیری سوی عمر
 باز آمد سوی منزل شادکام
 هر کنیزک را یخشید او نشان
 آنچه گفتمی و آنچه دیدنی باز کو
 دست خود خایان و انگشتان گران
 بردم از بی دانی و از نفاق
 چیست آن کین خشم و غم را مقضیت
 با گروهی طوطیان همتای تو
 زهره اش بدرید و لرزید و ببرد
 لیک چون گفتم بشیمانی چه سود
 همچو تیری دان که جست آن از کمان
 بند باید کرد سبلی را ز سر
 گر جهان ویران کند نبود شکفت
 و آن موالیدش بحکم خلق نیست
 آن موالید ارچه نبشانش بماست
 عمر را بگرفت تیرش همچو نمر

این قدر تعظیم دینشانرا خرید
 ساحران چون حق او بشناختند
 لقمه و نکهت کامل را حلال
 چون تو گوشی او زبان نی جنس تو
 کودک اول چون بزاید شیر نوش
 مدتی می بایش لب دوختن
 و در نباشد گوش و نی می کند
 گر که اصلی کش نبود آغاز گوش
 ز آنک اول سمع باید نطق را
 ادخلوا الابیت من ابوابها
 نطق کان موقوف رله سمع نیست
 مبدعت او تابع استاد نی
 باقیان هم در حرف هم در مقال
 زین سخن گر نیستی یگانه
 ز آنک آدم ز آن عتاب از اشک رست
 بهر گریه آمد آدم بر زمین
 آدم از فردوس و از بالای هفت
 گر ز پشت آدمی وز صلب او
 ز آتش دل و آب دیده نقل ساز
 تو چه دانی ذوق آب دیدگان
 گر تو این ابلان ز نان خالی کنی
 طفل جان از شیر شیطان باز کن
 تا تو تاریک و ملول و تیره
 لقمه کان نور افزود و کمال

کز مری آن دست و پاهاشان برید
 دست و پا در جرم آن در باختند
 تونۀ کامل مخور می باش لاز
 گوشهارا بحق بفرمود اُصنوا
 مدتی خاموش باشد جمله گوش
 از سخن تا او سخن آموختن
 خویشتن را تشنگ گبئی می کند
 لال باشد کی که در نطق جوش
 سوی منطق از ره سمع اندر آ
 واطلبوا الاغراض فی أسبابها
 جز که نطق خالق بی طمع نیست
 منند جمله ورا استاد نی
 تابع استاد و محتاج مثال
 دلق و اشکی گیر در ویرانه
 اشک تر باشد دم توبه پرست
 تا بود گریان و فالان و حزین
 پلی ماچان از برای عذر رفت
 در طلب می باش هم در طلب او
 بوستان از ابر و خورشیدمت باز
 عاشق نانی تو چون نادیدگان
 بر ز گوهرهای اجلائی کنی
 بعد از آتش با ملک ابلان کن
 دانک با دیو لمین همشیره
 آن بود آورده از کسب حلال

تفسیر قول فرید الدین العطار قدس الله سره

نومساحب نفسی ای غافل میان خاک خون میخور
که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگین باشد

ساحب دز را ندارد آن زبان	گر خورد او زهر قاتل را عیان
ز آنک صحت یافت و از برهیزوست	طالب مسکین میان تب درست
گفت پیغمبر که ای طالب جری	هان مکن با هیچ مطلوبی مری
در تو نمرودست آتش در مرو	رفت خواهی اول ابراهیم شو
چون نه سباح و نی دریایی	در میفکن خویش از خود رابی
او ز قمر بحر گوهر آورد	از زانها سود بر سر آورد
کاملی گر خاک گیرد زر شود	ناقص از زر برد خاکتر شود
چون قبول حق بود آن مرد راست	دست او در کارها دست خداست
دست ناقص دست شیطانست و دیو	ز آنک اندر دام نکلیفت و دیو
جهل آید پیش او دانش شود	جهل شد علمی که در ناقص رود
هرچه گیرد علّتی علت شود	کفر گیرد کاملی ملت شود
ای مری کرده پیاده با سوار	سر نخواهی برد اکنون پای دار

تعظیم ساحران مر موسی را علیه السلام که چه
فرمایی اول تو اندازی عصا یا ما

ساحران در عهد فرعون لعین	چون مری کردند با موسی بکین
بیک موسی را مقدم داشتند	ساحران او را مکرم داشتند
ز آنک گفتندش که فرمان آن تست	خواهی اول آن عصا تو فکن نخت
گفت نی اول شما ای ساحران	افکنید آن مکرهارا در میان

بل مکان و لامکان حکم او همچو در حکم بهشتی چار جو
 شرح این کوتاه کن و رخ زین بناب دم مزین و الله أعلم بالصواب
 بازمی‌گردیم ازین ای دوستان سوی مرغ و تاجر و هندوستان
 مرد بازرگان پذیرفت این پیام کو رساند سوی جنس ازوی سلام

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پیغام رسانیدن از آن طوطی

چونکه تا اقصای هندستان رسید در بیابان طوطی چندی بدید
 مرکب استانید پس آواز داد آن سلام و آن امانت باز داد
 طوطی ز آن طوطیان لرزید پس اوقاد و مرد و بگسشتش نفس
 شد بشیمان خواجه از گفت خیر گفت رقتم هلاک جانور
 این مگر خوشست با آن طوطیک این مگر دو جسم بود و روح یک
 این چرا کردم چرا دادم پیام سوخته بیچاره را زین گفت خام
 این زبان چون سنگ و هم آتش و شت و آنچه بجهد از زبان چون آتشت
 سنگ و آهن را مزین بر هم گراف که ز روی نقل و گاه از روی لاف
 ز آنک تاریکست و هر سو بنه زار میان بنه چون باشد شرار
 ظلم آن قومی که چشمان دوختند آن سخنها عالمی را سوختند
 عالمی را یک سخن ویران کند رو بهان مرده را شیران کند
 جانها در اصل خود عیبی دمست یک دمش زخمست و دیگر مرهمست
 گر حجاب از جانها برخاستی گفت هر جانی مسیح آسانی
 گر سخن خواهی که گویی چون شکر سیر کین از حرص و این حلوا معخور
 صبر باشد مشتهای زسراگان هست حلوا آرزوی کودکان
 هرک صبر آورد گردون بر رود هرک حلوا خورد واپس تر شود

چونک خوردی جرعه بر خاک ریز
 و عدلی آن لب چون قد کوی
 چون تو با بد بد کنی بس فرق چیست
 با طرب تر از سماع و بانگ چنگ
 و انتقام تو ز جان محبوبتر
 ماتم این تا خود که سورت چون بود
 وز لطافت کس نیاید غور تو
 وز کرم آن جورورا کمتر کند
 بوالمجب من عاشق این هر دو شد
 همچو بلبل زین سبب فالان شوم
 تا خورد او خار را با گلستان
 جمله ناخوشها ز عشق او را خوشت
 عاشق خوشت و عشق خوش جو

یا بیاد این قاده خاک بیز
 ای عجب آن عهد و آن سوگند کوی
 گر فراق بنده از بد بندگیت
 ای بدی که تو کنی درخشم و جنگ
 ای جفای تو ز دولت خوبتر
 ناز تو اینست نورت چون بود
 از حلاوتها که دارد جور تو
 نالم و ترسم که او باور کند
 عاشقم بر قهر و بر لطفش بجد
 والله ابر زین خار درستان شوم
 این عجب بلبل که بگشاید دهان
 این چه بلبل این نهنگ آنشیت
 عاشق ککلت و خود ککلت او

صفت اجنحه طیور عقول الهی

کو کسی کو محرم مرغان بود
 و اندرون او سلیمان با سپاه
 اقد اندر هفت گردون غلغله
 یا ربی زو شعت لیک از خدا
 پیش کفرش جمله ایمانها خلق
 بر سر تاجش نهد صد تاج خاص
 لامکانی فوق وهم سلکان
 هر دمی در وی خیالی زایدت

قصه طوطی جان زین سان بود
 کو یکی مرغی ضعیفی بی گناه
 چون بنالد زار بی شکر و گله
 هر دمش صد نامه صد پیک از خدا
 زلت او به ز طاعت نزد حق
 هر دمی او را یکی معراج خاص
 صورتش بر خاک و جان بر لامکان
 لامکانی نی که در فهم آیدت

از مثنوی منوی

قصه بازرگان که طوطی او را پیغام داد بطوطیان هندوستان هنگام رفتن بتجارت

در قفسم محبوس زیا طوطی
سوی هندستان شدن آغاز کرد
گفت بهر تو چه آرم گوی زود
جمله را وعده بناد آن نیک مرد
کارمت از. خطه هندوستان
چون بینی کن ز حال من بیان
از قضای آسمان در حبس ماست
وز شما چاره و ره ارشاد خواست
جان دهم اینجا بمیرم در فراق
که شما بر سبزه گاهی بر درخت
من درین حبس و شما در گلستان
یک صبحی در میان مرغزار
خاصه کان لیلی و این مجنون بود
من قدحها میخورم بر خون خود
گر همی خواهی که بدعی داد من

بازرگان و او را طوطی
چونک بازرگان سفر را ساز کرد
هر غلام و هر کتیزک را ز جود
هر یکی لزوی مرادی خواست کرد
گفت طوطی را چه خواهی ارمغان
گفت آن طوطی که آنجا طوطیان
کان فلان طوطی که مشتاق شامت
پرشما کرد او سلام و داد خواست
گفت می شاید که من در اشتیاق
این روا باشد که من در بند سخت
این چنین باشد وظای دوستان
آرید ای مهان زین مرغ زار
باران یار را میمون بود
ای حرفان بت موزون خود
یک قدح می نوش کن بر باد من

جلال الدين رومی

ما سراپای ترای سرورتن چون جان خوش
 دوست میداریم و گر سر میرود در پای تو
 رین قباى صنعت سمدى که دروى حشونست
 حد زيبائى ندارد خاصه بر بالای تو



دیدم امروز بر زمین قمری	همچو سروی روان برهنگری
کوتیا بر من از بهشت خدای	باز کردند بامداد دری
من ندیدم براسی همه عمر	گر تو دیدی بر و بر قمری
با شیبی که در وجود آمد	آفتابی ز مادر پدري
گفتم لزوی نظر یوشاتم	تا نیستم بدیده در خطری
چاره میرست و احتمال فراق	چون کفایت نمیکند نظری
میخرامید و زیر لب میگفت	عاقل از فتنه میکند حدری
سعدیا پیش تیر غمزه ما	به ز تقوی بیایست سبری

الا ای باد شبگیری بگوی آناه معطن را
 نو آزادی و خلقی در غم رویت گرفتاران
 گران عیار شهر آشوب روزی حال من برسد
 بگو خوابش نمیگیرد بشب از دست عباران
 گرت باری گذر باشد نگه با جانب ماکن
 نیندارم که بد باشد جزای خوبکرداران
 کسان گویند چون سعدی جفادیدی تحول کن
 رهاکن تا بعیرم بر سر کوی وفاداران



راستی گویم بسروی ملند این بالای تو
 در عبارت می نیاید چهره زیبای تو
 چون تو حاضر میشوی من غایب از خود میشوم
 بسکه حیران می بماند و هم در سیمای تو
 کاشکی صد چشم ازین پیخواب تر بودی مرا
 نا نظر میکردمی در منظر زیبای تو
 ایکه دردل جا بباری بر سر چشم نشین
 کاندران بیغوله ترسم تک باشد جای تو
 گر ملامت میکنم و در قیامت میشود
 بنده سر خواهد نهاد آنکه ز سر سودای تو
 درازل رقت ما را باتو پیوندی که هست
 افتقار ما نه امروزست و استغای تو
 گر بخوانی پادشاهی و برائی بنده ایم
 رای ما سودی ندارد تا نباشد رای تو
 ما قلم در سر کشیدیم اختیار خوش را
 نفس ما قربان تست و رخت ما بیطلی تو



برخیز که میرود زمان
 نارنج و بنفشه بر طبق نه
 وین برده بگوی تا بیکبار
 برخیز که باد صبح نوروز
 خاموشی بلبلان مشتاق
 آواز دهل نماند
 بسوی گل بامداد نوروز
 بس جامه فروختست و دستار
 مارا سر دوست بر کنارت
 چمنی که بدوست بر کند دوست
 سلی جو بیوه میرسد دست
 بگشای در سرای بستان
 منقل بگذار در شبستان
 زحمت ببرد ز پیش ابوان
 در باغچه میکند گلفشان
 در موسم گل ندارد امکان
 در زیر گلیم و عشق پنهان
 و آواز خوش هزار دستان
 بس خانه که سوختت و دکان
 آنک سر دشمنان و سنان
 برهم نهد ز تیر باران
 سهلست جفای بوستانیان



دو چشم ست میگویند ببرد آرام هشیاران
 دو خواب آلوده بر بودند عقل از دست پیداران
 نصیحتگوی را از من بگوای خواجه دم در کش
 چوسیل لزر گذشت آنرا چه میترسانی از باران
 گر آنساقی که ستانراست هشیاران بدید نسی
 ز تویه تویه کردندنی چومن بردست بخماران
 گرم با صالحان بی دوست فردا در بهشت آرند
 همان بهتر که در دوزخ کشتم با گنهکاران
 چه بوست اینکه عقل از من ببرد و صبر و هشیاری
 ندانم باغ فردوست یا بازار عطاران
 تو با این مردم کوتاه نظر در چاه کنغانی
 بمصر آ تا بدید آیند یوسف را خریداران



گفتی کزین جهان بجهان دگر شدم
 صاحب خبر بیامد و من بی خبر شدم
 مہرم بجان رسید و بیوق بر شدم
 ساکن شود بدیدم و مشاق تر شدم
 چندی یابی رقم و چندی بر شدم
 ازبای تابسر همه سمع و بسر شدم
 کاؤل نظر بدیدن او دیدور شدم
 مجموع اگر نشتم و خرسند اگر شدم
 من خوشن اسیر کمند نظر بشدم
 اکسیر عشق برسم افتاد و زر شدم

از در در آمدی و من از خود بدر شدم
 گوشم برآه تا که خبر میدهد ز دوست
 چون شبنم اوقاده بدم پیش آفتاب
 گفتم بینمش مکرّم درد اشتیاق
 دستم نداد قوت رقتن به پیش یار
 تا رقتش بینم و گفتش بشنوم
 من چشم از و چگونه توانم نگاهداشت
 یزارم از وفای تو بکروز و بکرمان
 لو را خود التفات نبودش بهید من
 گویند روی سرخ تو سمنی چه زرد کرد



گلبرگ چنین طری ندیدم
 ممکن نبود بری ندیدم
 صنعت سامری ندیدم
 امکان برابری ندیدم
 در کلینہ جوهری ندیدم
 نظم سخن دری ندیدم
 مہ دیدم و مشری ندیدم
 چندآنکه تو میدری ندیدم
 چون نو بدلاوری ندیدم
 در ملت کافری ندیدم
 چندآنکه تو میخوری ندیده
 مثل تو قلندری ندیدم

من چون تو بدبیری ندیدم
 مانند تو آدمی در آفاق
 وین بوالمجیبی و چشم بستی
 با روی تو ماه آسمان را
 لعلی چو لب شکرفشانت
 چون در دو رستہ دهانت
 مہ را کہ خرد کہ من بکرات
 وین پرده راز بارسایان
 دیدم همه دلبران آفاق
 جوری کہ نو میکی در اسلام
 سمنی غم عشق خوبروان
 دیدم همه صوفیان آفاق

یا تیر هلاکم بزنی بردل مجروح
و آنکه که بتیرم زنی اول خبرم ده
سعدی ز فراق تو نه آن رنج کشیدست
ور نیز جراحت بدوا باز هم آید



مگر نسیم سحر بوی یار من دارد
یللی سرو در افتاده اند لاله و گل
نشان راه سلامت زمن میرس که عشق
گلا و نازه بهارا تویی که عارض تو
دگر سر من و بالین عافیت هیبات
بهرزه در سر لو روزگار کردم و لو
مگر ببرد دلی بازمانده ام یارب
بزر بر تو سعدی چو خربگل درماند

که راحت دل امیدوار من دارد
مگر شمایل قد نگار من دارد
زمام خاطر بی اختیار من دارد
طراوت گل و بوی بهار من دارد
بدینهوس که سر خاکسار من دارد
فراغت ازمن و از روزگار من دارد
کدام دامن همت غبار من دارد
دلت نسوخت که بیچاره یار من دارد



کو خلق بدانند که من عاشق و مستم
گر دشمنم ایذا کند و دوست ملامت
لی نفس که مطلوب تو ناموس و ربا بود
تو روی ننگارین تو بیزارم اگر من
زین پیش بر آمیختی با همه مردم
لی سلقی از آن پیش که مستم کنی از می
شبهها گفتد بر من از اندیشه روت
حقیقت سخن گفتن با هر کس از آن لب
دیرست که سعدی بدل از عشق تو میگفت
بند همه غمهای جهان بردل من بود

آوازه درستت که من توبه شکتم
من فارغم از هر چه بگویند که هستم
از بند تو برخاستم و خوش بنشتم
تا روی تو دیدم بدگر کس نگرستم
تا یار بدیدم در اغیار بیستم
من خود ز نظر در قدو بالای تو مستم
تا روزی نه من خفته نه همناهی ز دستم
دشنام بمن ده که درودت بفرستم
این بت نه عجب باشد اگر من بیرستم
در بند تو افتادم و از جمله برستم

غزلیات



چکند گوی که عاجز نشود چوگان را
عاشق آنت که بردیده نهد پینکان را
سرمن دار که درپای تو رزم جان را
تا همه خلق بیستد نگارستان را
تا دگر عیب نگوند من جبران را
همه را دیده باشد که بیستد آن را
گفت یکبار بیوس آن دهن خندان را
که محالست که حاصل کنم این درمان را
غایت جهل بود مشت زدن سندان را
غرقه درنیل چه اندیشه کند باران را
ناگزیرست که گوئی بود این میدان را

چکند بنده که گردن تنهد فرمان را
سرو بالای کمان ابرو اگر تیرزند
دست من گیر که بیچارگی از حد بگذشت
کانشکی برده براقادی از آن منظر حسن
همه را دیده در اوصاف تو حیران مانندی
نیکن آن نقش که در روی تو من می بینم
چشم گریبان مرا حال بگفتم بطیب
گفتم آبا که درین درد بخوام مردن
بنجه با ساعد سیمین نه بمقل افکنم
سعدی از سرزنش خلق ترسد هیبت
سینه گر سر میدان ارادت داری



یا قوت چه ارزد بدم آن قوت روان را
تا مدعیان هیچ نگویند جوان را
آری شتر مست کند بارگزان را
بیروی تو شاید که نیستد جهان را
حس تو ز سحرین تو بنست زبان را
شهد لب شیرین تو زبور میان را
توسم نهرم عاقبت از دست تو جان را

ساقی بدم از کوزه یا قوت روان را
اوز بنیر پیر خورد رطل دمام
مست نباشی نبری بار غم بار
ای روی تو آرام دل خلق جهانی
در صورت و منی که توداری چنان گفتم
آنک عمل انفوخه دارد مکس نحل
زین دست که دیبهار تو دل میرد از دست

گر از نیستی دیگری شد هلاک
 و را کبات نیاق فی هوا دجنا
 مرا هست بطارا ز طوفان چه باک
 گویند چه غم گر همه عالم مردند
 قومی برین نمط که شنیدی و طایفه ای
 طالب نامند و معرفت و صاحب دنیا و آخرت
 چون بندگان حضرت پادشاه عالم عادل
 مؤید مظفر منصور مالک ازمه انام حامی
 نفور اسلام وارث ملک سلیمان عادل
 ملوک زمان مظفردنیاو الدین اتابک ابی بکر
 تمد ادم اله ایامه و نصر اعلا به
 بدر بجای پسر هر گر این کرم نکند
 که دست جود تو با خاندان آدم کرد
 خدای خواست که بر عالمی بیخشا بد
 ترا بر حمت خود پادشاه عالم کرد
 قاضی چو سخن بدین غایت رسانید
 وز حد قیاس ما اسب مبانته در گذرانید
 بمقتضای حکم قضا رضا دادیم و از ماضی
 در گذشتیم و بعد از مجارا طریق مدارا
 گرفتیم و سربیندارک بر قدم یکدگر نهادیم
 و بوسه بر سر و روی هم دادیم
 و ختم سخن برین بود

مکن ز گردش گیتی شکایت ای درویش

که تیره بختی اگر هم برین نق مردی

توانگرا چو دل و دست. کامرانت هست

ببخور میبخش که دنیا و آخرت بردی

تا عاقبة الامر دليلش نماند ذليلش کردم دست تعدی دراز کرد و بيهمه
گفتن آغاز و سنت جاهلانست که چون بدليل از خصم فروماتند سلسله خصومت
بجانبند چون آزر بت تراش که بحجت با سر بر نیامد بجنگش برخاست که لئن لم
تته لارجنک دشنام داد سقطش گفتم گریبانم دریند زندخداش گزقم
اودرمن ومن درو و قتاده خلق ازبی ما دوان و خندان
انگشت تمجب جهانی از گفت و شنید ما بندگان

الفصه مرافعه این سخن پیش قاضی بردیم و بحکومت عدل راضی شدیم
تا حاکم مسلمانان مصلحتی بجوید و میان توانگران و درویشان فرقی بگوید قاضی
چو حلیت ما بدید و منطق ما بشنید سربجیب تفکر فرو برد و پس از تأمل بسیار
بر آورد و گفت ای آنکه توانگران را تا گفتی و بر درویشان جفا روا داشتی
بدانکه هر جا که گلست خارست و باخمر خارست و بر سر گنج مارست و آنجا
که در شاهواراست نهنگ مردم خوارست لذت عیش دنیا را لدغه اجل در بس و نیم
بهنت را دیوار مکاره دریش

چو در دشمن چکند کز نکشد طالب دوست گنج و مار و گل و حاروغم و شادی بهمند
نظر نکنی در بوستان که بید مشکست و چوب خشک همچنین در زمره
توانگران شاگرد و کفور و در حلقه درویشان صابرد و خجور
اگر زاله هر قطره ای در شنی چو خرمهره بازار از و پر شنی

مقربان حق جل و علا توانگرانت درویش سیرت درویشانت توانگر
همت و مهین توانگران آنست که غم درویش خورد و بهین درویشان آنست
که کم توانگر گیرد و من یتوکل علی اله فهو حبه پس روی عتاب از من
بجانب درویش آورد و گفت ای که گفتی توانگران مشغلتند و ساهی و مت
ملاهی نم طایفه ای هستند برین صفت که بیان کردی قاصر همت کافر نعمت
که بیرند و بنهند و نخورند و ندهند و گر بمنل باران نبارد یا طوفان جهان
بر دارد با اعتماد مکنند خویش از محنت درویش نبرند و از خدای عزوجل ترسند و گویند

مصومی دریده یا کفی از معصم بریده الا بملت درویشی شیرمردان را بحکم
 ضرورت درنقبها گرفته‌اند و کبها سفته و مخمل است آنکه یکی را از درویشان
 نفس اماره طلب کند چو قوت احسانش نباشد بمصیان مبتلا گردد که بطن وفرج توأم اند
 بنی فرزند بک شکم اند مادام که این یکی بر جایست آن دیگر بر بایست
 شنیدم که درویشی را با حدنی برخینی گرفتند با آنکه شرمساری بردیم سنگاری بود
 گفت ای مسلمانان قوت ندارم که زن کم و طاقت نه که صبر کنم چکنم لاره‌پایه
 فی الاسلام وز جمله مواجب بسکون و جمعیت دیرون که مر توانگر را بسر می شود
 یکی آنکه هر شب ضعی دربر گیرد که هر روز بدو جوانی از سر گیرد
 صبح تابان را دست از صباحت او بردل و سرو خرامان را پای از خجالت او در گل
 بخون عزیزان فرو برده چنگ سرانگشته کرده غاب رنگ

محالست که با حسن طلعت او کرد مناهی گردد با قصد تباهی کند
 دلی که حور بهشتی ربود وینما کرد کی التفات کند بر بنان یغمانی
 من کان بین یدبه ما اشتهی رطب بغنیه ذلک عن رجم المناقید
 اغلب نهی دستان دامن عصمت بمصیبت آلابند و گرسنگان نان ربایند
 چون سگ درنده گوشت یافت نرسد کین شر صالحست یا خر دجال
 چه مایه مستوران بملت درویشی در عین فساد افتاده اند و عرض گرامی بیاد زشت نامی بر داده
 با گرسنگی قوت برهیز نماند افلاس عنان از کف تقوی بستاند

حانم طائی که یابان نشین بود اگر شهری بودی از جوش گدایان بیچاره شدی
 و جامه برو باره کردندی گفتا نه که من بر حال ایشان رحمت می برم گفتم
 نه که برمال ایشان حسرت میخوری ما درین گفتار و هر دو بهم گرفتار هر بیدقی
 که برآندی بدفع آن بکوشیدمی و هر شاهی که بخوانندی بفرزین بیوشیدمی تا
 نقد کبسه همت در باخت و تهرجه حجت همه بینداخت

هان تا سپر نیفکنی از حمله فصیح کورا جزان مبالغه مستعار نیست
 دین ورز و معرفت که سجنان سجمگوی بر در سلاح دارد و کس در حصار نیست

گفتم مذمت اینان روا مدار که خداوندان کرمند گفته، غلط گفتمی که بنده
درمند چه فایده چون ابر آذارند و نمی بارند و چشمه آفتابند و بر کس نمی تابند
بر مرکب استطاعت سوار آید و نمی راند قدمی بهر خدا نهند و درمی بی من
وازی ندهند مالی بمشقت فراهم آرند و بخت نکه دارند و بحسرت بگذارند
چنانکه حکیمان گویند سیم بخیل از خاک وقتی بر آید که وی در خاک رود
برنج و سعی کسی نمایی بچنگ آرد

دگر کس آید و بی سعی و رنج بردارد

گفتش بر بخل خداوندان نعمت وقوف نیافته ای الا بعلت گدایی و گرنه
هر که طمع بکسو نهد کریم و بخیلش یکی نماید محک داند که زر چیست و
گدا داند که مسک کیست گفتا بجزیرت آن همی گویم که متعلقان بر در بدارند و غلیظان
شدید بر گمارند تا بار عزیزان ندهند و دست بر سینه صاحب تمیزان نهند و گویند
کس اینجا در نیست و راست گفته باش
آزرا که عقل و همت و تدبیر و رای نیست

خوش گفت بر دد دار که کس در سرای نیست

گفتم بعد آنکه از دست متوقمان بیجان آمده اند و از رقه گدایان بظان
و محال عقلست اگر ریگ بیابان در شود که چشم گدایان بر شود
دیده اهل طمع بنمست دنیا بر نشود همچنانکه چاه بشنم

مر کجا سختی کشیده ای تلخی دیده ای را بینی خود را بشره نر کارهای
مخوف اندازد و از نواپس آن نپرهیزد و ز عقوبت ایزد نهراسد و حلال از حرام نشاند
سگی را اگر کلوخی بر سر آید زشادی بر جهد کین استخوانیست
و گرنه شی دو کس بردوش گیرند لثیم الطبع بندارد که خوانیست

اما صاحب دنیا بعین عنایت حق ملحوظست و بحلال از حرام محفوظ من همانا که
تقریر این سخن نکردم و برهان و بیان نیاوردم انصاف از تو توقع دارم
هر گز دیده ای دست دعائی بر کتف بسته یابی نوائی بزدان در نشسته یا برده

الفقر المكب وجوارمن لایجب و در خیرست الفقر سواد الوجه فی التارین گفتند
نشیدی که ینمبر علیه السلام گفت الفقر فخری گفتم خاموش که اشارت خواجه علیه
السلام بفقر طایفه است که مرد میدان رضاند و تسلیم تیرقضا به ایشان که خرقة ابرار
بوشند و لقمه ادرار فروشند

ای طبل بلند بانگ درباطن هیچ بی‌نوشه چه ندبیر کنی وقت بسیج

روی طمع از خلق بیج از مردی نسبیح هزار دانه بردست میج

درویش بی معرفت نیارآمد تا فقرش بکفر انجامد کاد الفقرا بکون کفرا
که نشاید جز بوجود نعمت برهنه‌ای پوشیدن یا در استخلاص گرفتاری کوشیدن
و انبای جنس مارا بمرتب ایشان که رساند و در علیا پید سفلی چه ماند نبینی که
حق جل و علا در محکم تزیل از نیم اهل بهشت خبر می دهد که اولک لهم
رزق معلوم تا بدانی که مشغول کفاف از دولت عفاف محرومت و ملک فراغت
زیرنکین رزق معلوم

تشنگانرا نمایند اندر خواب همه عالم بچشم چشمه آب

حالی که من از سخن بگفتم عنان ضاقت درویش از دست تحمل برفت
تیغ زبان بر کشید و اسب فصاحت در میدان وقاحت جهانید و بر من دوآیند و گفت
چندان مباله در وصف ایشان بکردی و سخنه‌ای بریشان بگفتی که و هم تصور کند
که تریاق اند یا کلید خزانه ایزاق مشی متکبر مغرور معجب نفور مشغل ماز
و نعمت مفتن جاه و ثروت که سخن نگویند الا بسفاقت و نظر نکند الا بکراهت
علما را بگدائی منسوب کنند و فقرا را بی سرو پائی میوب گردانند و بغزت
مالی که دارند و عورت حاهی که ندارند برتر از همه نشینند و خود را به
از همه یتند و آن در سر دارند که سربنسی بردارند بی خبر از قول حکما
که گفته اند هر که بطاعت از دیگران کم است و بنمست پیش بصورت توانگر است
و بیمنی درویش

گرمی خرد را کند کمر و حکمی کون خرد شکار و گرگ او غیرت

جدال سعدی با مدعی در بیان

توانگری و درویشی

یکی در صورت درویشان نه بر صفت ایشان در محفلی دلبدم نشسته و شغنی در پیوسته و دقتر شکابتی باز کرده و ذم توانگران آغاز کرده سخن بدینجا رسانیده که درویش را دست قدرت بسته است و توانگر را پای ارادت شکست

گریمانرا بدست اندر دردم نیست خداوندان نعمت را کرم نیست

مرا که برورده نعمت بزرگانم این سخن سخت آمد گفتم ای یار توانگران دخل مکتان اند و ذخیره گوشه نشینان و مفسد زائران و کهنف مسافران و مخمل گران بهر راحت دگران دست تناول آنگه بطعام برند که متعلقان و زبردستان بهخورند و فضله مکارم ایشان بارامل و پیران اقارب و حیران رسیده

توانگران را وقت و نذرو مهمانی زکات و فطره و اعناق و هدی و قربانی

تو کی بدولت ایشان رسی که توانی جزین دو کمت و آن هم بصد بریشانی

اگر قدرت جود دست و گرفت سجد توانگران را به میر نبود که مال مزکا دارند و جامه پاک و عرض مصون و دل فارغ و قوت طاعت در لقمه لطیف است و صحت عبادت در کسوت نظیف پیداست که از مده خالی چه قوت آید و ز دست نهی چه مرآت و زیبای تشنه چه سیر آید و از دست گرسنه چه خیر

شب براکنده خسب آنکه پدید نبود وجه بامدادانش

مورگرد آورد بتابستان تا فراغت بود زمستانش

فراغت با فاقه نیبونده و جمعیت در تکدستی صورت نیند یکی تحرمه عتابه و یکی منتظر عشا نشسته هرگز این بدان کی ماند

خداوند مکت بحق مشغل براکنده روزی براکنده دل

پس عبادت اینان بقبول اولیترست که جمند و حاضر نه بریشان و براکنده خاطر اسباب معیشت ساخته و با وراد عبادت پرداخته عرب گوید اعوذ بالله من

چاره جز آن ندیدیم که رخت و سلاح و جامها را هر که کردیم و جان سلامت بیاوردیم
 بکارهای گران مرد کار دیده فرست که شیرش روزه در آرد بزیر خم کند
 جوان اگر چه قوی یاز و یلتن باشد بیچنگ دشمنش از هول بگسلد بیوند
 نبرد پیش مصاف آزموده مطومست چنانکه مسئله شرع پیش دانشند

حکایت

توانگر زاده ای را دیدم بر سر گور پدر نشسته.. وبا درویش بجهای مناظره.
 در پیوسته که صنوق تربت ما سنگین است و کتا به رنگین و فرش رخام انداخته
 و خشت بیروزه درو بکار برده بگور پدرت چه ماند خشتی دو فراهم آورده
 و مثنی دو خاک بر آن باشیده درویش بر این بشنید و گفت نابدرت زیر آن
 سنگهای گران بر خود بجنیده باشد بدرمن بیبشت رسیده بود

خر که کمتر نهند بروی بار بی شک آسوده تر کند رفتار
 مرد درویش که بار ستم فافه کشید بدر مرگ همانا که سبکبار آید
 وانکه در نعمت و آسایش و آسانی زیست مردنش زمین همه شک نیست که دشخوار آید
 بهمه حال امیری که ز بندی برهد بهتر از حال امیری که گرفتار آید

حکایت

بزرگی را پرسیدم در منی این حدیث که اعدا عموک نفسک التی بین
 جنیک گفت بحکم آنکه هر آن دشمنی را که باوی احسان کنی دوست گردد
 مگر نفس را که چندانکه مدارا پیش کنی مخالفت زیادت کند

فرشته خوی شود آدمی بکم خوردن و گر خورد جو بهایم بیوفتد چو جماد
 مراد هر که بر آری مطیع امر تو گشت خلاف نفس که فرمان دهد چو یافت مراد

این حکم و غرور و خشم تا چند هست از تو بزرگتر خداوند
ای خواجه ارسلان و آغوش فرمانده خود مکن فراموش

درخبرست از خواجه عالم صلی اله علیه و سلم که گفت بزرگترین حسرتی روز
قیامت آن بود که یکی بنده صالح را بیهشت برند و خواجه فاسق را بدوزخ
برغلامی که طوع خدمت تست خشم بیحد مران و طیره مکیر
که فضیحت بود بروز شمار بنده آزاد و خواجه در زنجیر

حکایت

سالی از بلخ بامیانم سفر بود و راه از حرامیان پرخطر جوانی بدرقه همراه من شد
سپر باز چرخ انداز سلخ شور پیش زور که بده مرد توانا کمان او زه کردندی و
زور آوران روی زمین پشت او بر زمین نیاوردندی ولیکن چنانکه دانی متمم
بود و سایه پرورده نه جهان دیده و سفر کرده رعد کوس دلاوران بگوشش فرسیده
و برق شمشیر سواران ندیده

نیقاده بردست دشمن اسیر بگردش نباریده باران تیر

اتفاقاً من و این جوان هردو در پی هم دوان هران دیوار قدیمش که پیش
آمدی بقوت بازو بیفکندی و هر درخت عظیم که دیدی بزور سر پنجه برکنی
و تفاخر کنان گفتی

پیل کو تا کف و بازوی گردان بیند شیر کوتا کف و سر پنجه مردان بیند
ما در این حالت که دوهندو از پس سنگی سر بر آوردند و قصد قتال ما کردند.
بمست یکی چوبی و در بغل آن دیگر کلوخ کوبی جوان را گفتم چه بانی.

بیار آنچه داری ز مردی و زور که دشمن بیای خود آمد بگور

تیر و کمان را دیدم از دست جوان افتاده ولرز بر استخوان

نه هر که موشکا فدیتیر جوشن خای بروز حمله جنگ آوران بنبارد بلی

حکایت

مردکی را چشم درد خاست پیش بیطار رفت که دواکن بیطار از آنچه در چشم چارهای می کند در دیده او کشید و کور شد حکومت بدلاور بردند گفت بر و هیچ تاوان نیست اگر این خر نبودی پیش بیطار نرفتی مقصود ازین سخن آنست تا بدانی که هر آنکه نا آزموده را کار بزرگ فرماید با آنکه ندامت برد بتزدیک خردمندان بهخفت رای منسوب گردد

ندهد هوشمند روشن رای بفرومایه کارهای خطیر
بوربا باف اگرچه بافته است نبرندش بکارگاه حریر

حکایت

یکی را از بزرگان انه سری وفات یافت برسیدند که بر صندوق گورش چه نویسیم گفت آیات کتاب مجید را عزت و شرف یش از آنست که روا باشد بر چنین جایها نوشتن که بروز کار سوده گردد و خلاق برو گذرند و سگان برو نشاند اگر ضرورت چیزی همی نویسند این بیت کفایتست

وه که هر که که سبزه درستان بدمیسی چه خوش شدی دل من
بگذر ای دوست تا بوقت بهار سبزه بینی دمیده بر گل من

حکایت

بارسانی بریکی از خداوندان نعمت گذر کرد که بنده ابرادست و پای استوار بنده عقوبت همیکرد. گفت ای سر همجو تو مخلوقی را خدای عزوجل اسیر حکم تو گردانیده است و ترا بروی فضیلت داده شکر نعمت باری تعالی بجای آر و چندین جفا بروی میسند که فردای قیامت به از تو باشد و شرمساری بزهی

بنده مکبر خشم بسیار جورش مکن و دلش میازار
او را تو بده درم خریدی آخر نه بقدرت آفریدی

اما در حقیقت یک نشان دارد بس آنکه در بند رضای حق جل و علایش از آن باشی که در بند حظ نفس خوش و هر آنکه درو این صفت موجود نیست بتزد محققان بالغ شمارندش

بصورت آدمی شد قطره آب	که چل روزش قرار اندر رحم ماند
و گر چل ساله را عقل و ادب نیست	بنحقیقت نشاید آدمی خواند
چو انمردی و لطفست آدمیت	همین نقش هیولانی مینار
هنر یابد که صورت می توان کرد	با یوانها در از شنکرف و ز نگار
چو انسان را نباشد فضل و احسان	چه فرق از آدمی تا نقش دیوار
بدست آوردن دنیا هنر نیست	یکی را گر توانی دل بدست آر

حکایت

سالی نزاعی در بیادگان حجیج افتاده بود و داعی در آن سفر هم پیاده اخصاف در سر روی هم قنادیم و داد فسوق و جدال بدادیم کجا و نه نشینی را شنیدیم که با عدیل خود می گفت با للمجب پیاده عاج چو عرصه شطرنج بصرمی برد فرزین میشود یعنی به از آن میکردد که بود و یادگان حاج بادیه بر بردند و بتر شدند

لزم بگوی حاجی مردم گزای را کو پوشین خلق بازار میدرد
حاجی تونستی شترست از برای آنک بیچاره خار میخورد و بار میرد

حکایت

هندوی فقط اندلزی همی آموخت حکیمی گفت ترا که خانه نیست
بازی نه اینست

تا ناملنی که سخن عین صوابست مگوی و آنچه داننی که نه نیکوش جوابست مگوی

حکایت

در نهایت حکما آورده‌اند که کزدم را ولادت مهود نیست چنانکه دیگر حیوانات را بل احمای مادر را بخورند و شکمش را بپرند و راه صحرا گیرند و آن بوئنها که در خانه کزدم بیتد اثر آنت باری این نکه پیش بزرگی همی گفتم گفت دل من بر صدق این سخن گواهی میدهد و جز چنین توان بودن در حالت خردی یا مادر و پدر چنین معاملت کرده‌اند لاجرم در بزرگی چنین مقلند و محبوبه ببری را بپر وصیت کرد کای جوان بخت باد گیر این بند هر که با اهل خود وفا نکند نشود دوست روی و دولتمند

حکایت

فقیره دروشی حامله بود مدت حمل بسر آورده و مرین درویش را همه عمر فرزند نیامده بود. گفت اگر خلی عز و جل مرا ببری دهد جزین خرقة که پوشیده دارم هر چه ملک منست ایزاردرویشان کنم اتفاقاً بسر آورد و سفره درویشان بموجب شرط بنهاد پس از چند سالی که از سفر شام باز آمدم سمطت آن دوست برگزدم و از چگونگی حالش خبر پرسیدم گفتند بزندان شخه درست سبب پرسیدم کسی گفت پسرش خمر خورده است و عربده کرده است و خون کسی ریخته و خود از میان گریخته بسر را بطت او سلسله درونی است و بند گران برپای گفت این بلا را بحاجت از خلی عز و جل خوانسته است

زنان باردار ای مرد هشیار اگر وقت ولادت مار زایند
از آن بهتر بزدیک خردمند که فرزندان نا هموار زایند

حکایت

طفل بودم که بزرگی را پرسیدم از بلوغ گفت در مسطور آمده است که سه نشان دارد یکی پانزده سالگی و دیگر احتلام و سیم بر آمدن موی پیش

سی کرد و بجائی نرسید و پسران ادیب در فضل و بلاغت متهی شدند ملک
دانشمند را مواخذت کرد و معایت فرمود که وعده خلاف کردنی و وفا بجا نیاوردی
گفت بررأی خداوند روی زمین پوشیده نماند که تربیت یکسانت
طباع مختلف

گرچه سیم وزر زسنگ آید همی در همه سنگی نباشد زر و سیم
بر همه عالم همی تابد سهیل جانی انبان بیکنند جانی ادیم

حکایت

یکی را شنیدم از پیران عربی که مریدی را همی گفت ای پسر چندانکه
نطق خاطر آدمیزاد بروزست. اگر بروزی ده بودی بمقام از ملائکه
گذشتی

فراموش نکرد ایزد در آن حال که بودی نطفه مدفون مدهوش
روایت داد و طبع و عقل و ادراک جمال و نطق و رای و فکرت و هوش
ده انگشت مرتب کرد بر کف دو بازویت مرکب ساخت بردوش
کنون بنداری ای تا چیز همت که خواهد کردنت روزی فراموش

حکایت

اعرابی را دیدم که پسر را همی گفت یا بنی انک مشول بوم القیامة
ماذا اکسبت ولا یقال بمن اتبت یعنی ترا خواهند پرسید که عمت چیست نگویند
یدرت کیست

جامه کعبه را که می بوسند او نه از کرم پله نامی شد
با عزیزی نشست روزی چند لاجرم همچو گرامی شد

برقول من اعتراض کردوگفت راحت عاجل بشویش محنت آجل منحص کردن
خلاف رأی خردمندست

خداوندان کام و نیکیبختی چرا سختی خورند از بیم سختی
«و شادی کن ای یار دلروز غم فردا نشاید خورد امروز
فکیف مرا که در صدر مرّوت نشسته باشم و عقدت قوت بسته و ذکر انعام
در افواه عوام افتاده

هر که علم شد بسخا و کرم بند نشاید که نهد بر دردم
نام نکوئی چو برون شد بکوی درتوانی که پینمی بروی
دیدم که نصیحت نمی پذیرد و دم گرم من در آهن سرد اواثر نمیکند ترک
مناصحت اگر قتم و روی از مصاحبت بگردانیدم و قول حکما کار بستم که
گفته اند بلغ ما علیک فان لم یقبلا ما علیک

گرچه دانی که نشوند بکوی هرچه دانی ز نیکیخواهی و بند
زود باشد که خیره سربینی بدو بنای اوقاته اندر بند
دست بردست میزند که درین نشینم حدیث دانشمندان
تا پس از مدتی آنچه اندیشه من بود از نکبت حالش بصورت بدیدم که باره
باره بهم بر میدوخت و لقمه لقمه همی اندوخت دلم از ضعف حالش بهم بر آمد و مرّوت
ندیدم در چنان حالی رش درویش بلامت خراشیدن و نمک پاشیدن پس بادل خود گفتم

حریف سفته در بازان مستی نیندیشد ز روز تنگدستی
درخت اندر بهاران برفشانند زمستان لاجرم بی برگ ماند

حکایت

پادشاهی پسری را بادیی دادوگفت این فرزندت تست تربیتش همچنان کن
که یکی از فرزندان خوش ادیب خدمت کرد و مقبل شد و عالی چند برو

نه زهره خنده و نه ياراي گفتار كه عرض سيمين يكي را. طنبچه زدي و كه
 ساق بلورين ديگري شكجه كردي القصه شنيدم كه طرفي از خباتت نفس
 اومعلوم كردند و بزردند و برانندند و مكبت او را بمصلحي دادند يارساي سليم
 نيك مرد حلیم كه سخن جز بحكم ضرورت نگفتي و موجب آزار كس بر زيانش
 نرفتي كودكلنرا هيت استاد نخستين از سر برفت معلم دومين را اخلاق ملكي
 ديدند و يك يك ديوشدند باعتماد حلم او ترك علم دادند اغلب اوقات ييازجه
 فراهم نشستني و لوح درست ناكرده درسهم شكستني

استاد معلم چو بود بي آزار خرسك بازند كودكان در بازار
 بعد از دو هفته بر آن مسجد گذر كردم معلم اولين را ديدم كه دل خوش
 كرده بودند و بجاي خویش آورده انصاف برنجيدم و لاحول گفتم كه ابليس را معلم
 ملائكه ديگر چرا كردند پيرمردی طرف جهانديده گفت
 بادشاهي پسر بمكب داد لوح سيمينش بر كنار نهاد
 بر سر لوح او نشسته بزرد جوراستاد به ز مهر بدر

حكايات

پارسزاده‌اي را نعمت بي كران از تركه عمان بدست افتاد فقو و فجور آغاز
 كردو مبندي پيشه گرفت في الجملة نماند از ساير معاصي منكري كه نكرد
 و مسكرتي كه نخورد باري بنصيحتش گفتم اي فرزند دخل آب روانست و
 عيش آسايي گردان يعني خرج فراوان كردن مسلم كسي را باشد كه دخل معين دارد
 چو دخلت نيست خرج آهسته تر كن كه ميگويند ملاحان سرودي
 اگر باران بكوهستان نبارد بالي دجله گردد خشك رودي
 عقل و ادب پيش گير و لهو و لعب بكنلر كه چون نعمت سبزي شود سختي
 بري و بشياني خوري پسر لذت ناي و نوش اين سخن در گوش نياورد و

روستا زادگان دانشمند بوزیری بادشا رفتند
 بران وزیر ناقص عقل بگدائی بروستا رفتند

حکایت

یکی از فضلا تعلیم ملکزاده‌ای همی داد و ضرب بی محابا زدی
 زجر بی قیاس کردی باری برارز بیطاقی شکایت پیش بدر برد و جامه لژتن
 دردمند برداشت بدر را دل بهم بر آمد استاد را گفت که بران آحاد رعیت را
 چندین جفا و توییح روا نمیداری که فرزند مرا سبب چیست گفت سبب آنکه
 سخن آندیشیده باید گفت و حرکت بسندیده کردن همه خلق را علی العموم
 و پادشاهانرا علی الخصوص بموجب آنکه بردست و زبان ایشان هرچه رقه شود هر
 آینه بافوله بگویند و قول و فعل عوام الناس را چندان اعتباری نباشد

اگر صد نایبند آید زدرویش رفیقاش یکی از صد ندانند
 و گریک بذله گوید پادشاهی از اقلیمی باقلیمی رسانند
 پس واجب آمد مسلم پادشاهانرا در تهذیب اخلاق خداوندزادگان آنبند
 الله بنانا حنا اجتهاد از آن یش کردن که درحق عوام
 هر که درخردیش ادب نکنند در بزرگی فلاح یازو برخاست
 چوب نورا چنانکه خواهی بیج نشود خشک جز باتش راست
 ملک را حسن تلخیص فقیه و تقریر جواب او موافق رای آمد ظلمت و
 نمش بخشید و پایه منصب بلند گردانید

حکایت

مسلم کبابی دیدم در دیار مغرب ترشروی تلخ گفتار بدخوی مردم آزار
 گدا طبع نابرهیز کار که عیش مسلمانان بدیدن او تبه کشتی و خواندن قرآنش
 دل مردم سبه کردی جمعی بران پاکیزه و دختران دو شیزه بدست جلی او گرفتار

باب هفتم

در تأثیر تربیت

حکایت

یکی را از وزرا پرسی کودن بود پیش یکی از دانشمندان فرستاد که
مربین را! تربیتی میکنی مگر که عاقل شود روزگاری تعلیم کردش و مؤثر
نبود پیش پدرش کس فرستاد که این عاقل نمی باشد و مرا دیوانه کرد

چون بود اصل گوهری قابل تربیت را در و اثر باشد
هیچ صیقل نکو نماند کرد آهنی را که بدگهر باشد
سگ بدریای هفت گانه بشوی که چو تر شد پلید تر باشد
خرعیسی گرش نمکه برند چون بیاید هنوز خر باشد

حکایت

حکیمی پسرانرا بندهمی داد که جانان پدر هنر آموزید که ملک و دولت
دنيا اعتماد را نشاید و سیم و زردر سفر بر محل خطرست با دزد یکبار یرد با
خواجه بتفاریق بخورد اما هنر چشمه زاینده است و دولت پاینده و گر هنرمند
از دولت بیفتد غم نباشد که هنر در نفس خود دولتست هر جا که رود قبر بیند
و در صدر نشیند و بی هنر لقمه چیند و سختی بیند

سختست پس از جاه تحکم بردن خو کرده بنای جور مردم بردن
وقی افتاد قته ای در شام هر کس از گوشه ای فرارقتد

بگفتند خشم گرفت و فرمود تا سیاه را با کیزک استوار بپندند و از بام جوسق
 بقمر ختی در اندازند یکی از وزرای نیک محضر روی شفاعت بر زمین
 نهاد و گفت سیاه بیچاره را درین خطائی نیست که سایر بندگان خدمتکاران
 بتولزش خداوندی متعذرنه گفت درمفاوضه او شبی تاخیر کردی چه شدی
 که من او را افزون از قیمت کیزک دلداری کردمی گفت ای خداوند روی
 زمین نشیده ای

تشنه سوخته در چشمه روشن بجورسید تو میند ار که از یل دمان اندیشند
 ملحد گرسنه در خانه خالی برخوان عقل باور نکند کز رمضان اندیشند
 ملک را این لطفه پسند آمد و گفت اکنون سیاه ترا بخریدم کیزک را چه
 کنم گفت کیزک سیاه را بخش که نیم خورده او هم او را شاید
 هرگز آن را بدوستی پسند که جای نا پسندیده
 تشنه را دل نخواهد آب زلال نیم خورد دهان گندیده

حکایت

اسکندر رومی را پرسیدند دیار مشرق و مغرب بیچه گرقتی که ملوک
 پیشین را خراین و عمر و ملک و لشکریش ازین بوده است و ایشان را چنین
 قحی میسر نشده گفتا بمون خدای عزوجل هر مملکتی را که گرقتم رعیش
 نیازدم و نام پادشاهان جز بنکوئی نبردم

بزرگش نخواهد اهل خرد که نام بزرگان بزشتی برد

حکایت

هرون الرشید را چون ملک دیار مصر مسلم شد گفت بخلاف آن طلغی
 که فرور ملک مصر دعوی خدائی کرد نبخشم این مملکت را مگر بخسین ترین
 بندگان بساهی داشت نام او خصب درغایت جهل ملک مصر بوی ارزانی
 داشت و گویند عقل و درایت او تا بجائی بود که طایفه‌ای حراث مصر شکایت
 آوردندش که پنبه کاشته بودیم باران بی وقت آمد و تلف شد گفت پشم بایستی کاشتن
 اگر دانش بروزی در فرودی زنادان تنگ روزی تر نبودى
 بنادانان چنان روزی رساند که دانا اندر آن عاجز بماند
 بخت و دولت بکاردانی نیست جز بتأیید آسمانی نیست
 اوقتاده است درجهان بسیار بی تمیز ارجمند و عاقل خوار
 کیمیاگر بنصه مرده و رنج ابله اندر خرابه یافته گنج

حکایت

یکی را از ملوک کنیزکی چینی آوردند خواست تا درحالت منی باوی
 جمع آید کنیزک معانمت کرد ملک درخشم رفت و مرو را بساهی بخشید
 که لب زهرنش از پره بینی در گذشته بود و زهرنش بگریان فرو هشته
 هیکلی که صخر الجن از طلعتش بر میدی و عین القطر از بغش بگندبندی
 تو گوئی تا قیامت زشت روئی برو ختمست و بر یوسف نکوئی
 چنانکه ظریفان گفته اند
 شخصی نه چنان کریمه منظر کز زشتی او خبر توان داد
 آنکه بغلی نعوذ بالله مردار بافتاب مرداد
 آورده اند که سیه را در آن مدت نفس طالب بود و شهوت غالب مهرش
 بجنید و مهرش برداشت بامدادان که ملک کنیزک را جست و یافت حکایت

تا نوائی درون کس مخراش کاندرین راه خارها باشد
کاردروش مستند بر آر که ترا نیز کلرها باشد

حکایت

دوبرابر بودند یکی خدمت سلطان کردی و دیگر بزور بازوان خوردهی باری
این توانگر گفت دروش را که چرا خدمت نکنی تا از مشقت کار کردن برهی
گفت نو چرا کار نکنی تا از مذلت خدمت رهائی یابی که خردمندان گفته اند
تا خود خوردن و نشستن به که کمر شمشیر زرین بخدمت بستن

بدمت آهک تفته کردن خمیر به لز دست بر سینه پیش امیر
عمر گرانمایه درین صرف شد تا چه خورم صیف و چه بوشم شتا
ای شکم خیره بنائی بساز تا نکنی بشت بخدمت دوتا

حکایت

کسی مژده پیش انوشیروان عادل آورد گفت شنیدم که فلان دشمن
ترا خدای عز و جل برداشت گفت هیچ شنیدی که مرا بگذاشت
اگر بمرد عوجای شادمانی نیست که زندگانی ما نیز جاودانی نیست

حکایت

گروهی حکما بحضرت کسری در بمصلحتی سخن همی گفتند و بزرگ مهر
که مهتر ایشان بود خاموش گفتندش چرا با ما درین بحث سخن نکوتی گفت
وزیران بر مثال اطبا اندو طیب دارو ندهد جز سقیم را پس جو بینم که رای
شما بر صوابت مرا بر سر آن سخن گفتن حکمت نباشد

جو کاری بی فضول من بر آید مرا در وی سخن گفتن نشاید
وگر بینم که ناینا و چاه است اگر خاموش بنشینم گناه است

تا دل دوستان بدست آری بوستان . پدر فروخته به
 بختن دیک نیکخواهان را هرچه رخت سراسر سوخته به
 بابد اندیش هم نکوئی کن دهن سک بقمه دوخته به

حکایت

یکی از پسران هارون الرشید پیش پدر آمد خشم آلود که فلان سرهنگ زاده
 مرا دشنام مادر داد هارون ارکان دولت را گفت جزای چنین کسی چه باشد
 یکی اشاره بکشتن کرد و دیگری بزبان بریدن و دیگری بمصادره و قتی
 هارون گفت ای پسر کرم آنست که عفو کنی و گر توانی تو نیزش دشنام
 مادرده نه چند آنکه انتقام از حد درگذرد آنگاه ظلم از طرف ما باشد و دعوی
 از قبل خصم

نه مردست آن بتر دیک خریدمند که با پیل دمان پیکار جوید
 بلی مرد آنکس است از روی تحقیق که چون خشم آیدش باطل نکوید

حکایت

با طایفه بزرگان بکشتی در نشسته بودم زورقی در پی ما غرق شد دو برادر بگردایی
 در افتادند یکی لز بزرگان گفت ملاح را که بگیر این هر دو انرا که بهریکی
 بنجاه دینارت دهم ملاح در آب افتاد و ناپکی را برهائید آن دیگر هلاک شد
 گفتم بقیت عمرش نماند بود ازین سبب در گرفتن او تاخیر کرد و در آن دگر تمجیل
 ملاح ببخندید و گفت آنچه تو گفتی یقین است و دگر میل خاطر برهائیدن این
 بیشتر بود که وقتی در بیابانی مانده بودم و مرا بر شتری نشاند و زدست آن
 دگر تازیانه ای خورده ام در طفلی گفتم صدق الله من عمل صالحا فلنسه
 و من اما فطیها

خلاف رای سلطان رای جستن بخون خوش باشد دست شنن
اگر خود روز را گوید شبست این بیاید گفتن آنک ماه و بروین

حکایت

شایدی کیسوان بافت یمنی علویست و با قافله حجاز بشهری در آمد که نر حج همی آیم و قصیدای پیش ملک برد که من گفته ام نعمت بسیارش فرمود واکرام کرد تا یکی از ندمای حضرت پادشاه که در آن سال از سفر دریا آمده بود گفت من اورا عید اضحی در بصره دیدم معلوم شد که حاجی نیست دیگری گفت پدرش نصرانی بود در مطبیه بس او شرف چگونه صورت بندد شعرش را بدیوان اتوری در یافتند ملک فرمود تا بزرگش و نفی کنند تا چندین دروغ درم چرا گفت گفت ای خداوند روی زمین یک سخت دیگر در خدمت بگویم اگر راست نباشد بهر عقوبت که فرمائی سزاوارم گفت بگو تا آن جیت گفت

غریبی گرت ماست پیش آورد دویمانه آبت ویک چمچه دوغ
اگر راست میخواهی از من شنو جهاندیده بسیار گوید دروغ
ملک را خنده گرفت و گفت ازین راست تر سخن تا عمر او بوده باشد نگفته
است فرمود تا آنچه مامول اوست مهیا دارند بخوشی برود

حکایت

یکی از وزرا بزرردستان رحم کردی و صلاح ایشانرا بخیر توسط نمودی
اتفاقاً بخطاب ملک گرفتار آمد همگنان درموجب به استخلاص او سعی کردند
و موکلان درما قبتش ملاطفت نمودند و بزرگان شکر سیرت خویش باقواء بگفتند
تا ملک از سر عتاب او در گذشت صاحبلی برین اطلاع یافت و گفت

حکایت

یکی از وزرا پیش ذوالنون مصری رفت و همت خواست که روز و شب
بخدمت سلطان مشغول و بخیرش امیدوار و از عفویش ترسان ذوالنون
بگردد و گفت اگر من خدای را عزوجل چنین پرستید می که تو سلطان را از
جبه صدیقان بودی

گر نه او مید و بیم راحت و رنج بای درویش بر فلک بودی
ور وزیر از خدا برسیدی همچنان کز ملک ملک بودی

حکایت

با دشاهی بکشتن بی گناهی فرمان داد گفت ای ملک بموجب خشمی
که ترا بر من است آزار خود مجوی که این عقوبت بر من بیک نفس بسر آید و
آن بر تو جاوید بماند

دوران بقا چو باد صحرا بگذشت تلخی و خوشی وزشت و زیبا گذشت
پنداشت ستمگر که جفا بر ما کرد در گردن او بماند و بر ما بگذشت
ملک را نصیحت او سودمند آمد و از سرخون او برخاست

حکایت

وزرای نوشیروان در مهمی از مصالح مملکت اندیشه همی کردند و هر یکی
از شان دگر گونه رای همی زدند و ملک همچنین تدبیری اندیشه کرد بزرجمهر را
رای ملک اختیار آمد وزیران در نهانش گفتند رای ملک را چه مزیت دینی
بزر فکر چندین حکیم گفت بموجب آنکه انجام کارها معلوم نیست و رای همگان
در مشیت است بکه صواب آید یا خطا پس موافقت رای ملک اولیترست تا اگر خلاف
صواب آید بملت متابعت از متابعت ایمن باشم

گفته اند دوست را چندان قوت مده که گر دشمنی کند تواند نشنیده ای
 که چه گفت آنکه از پرورده خوش حفادید
 یا وفا خود نبود در عالم یا مکر کس درین زمانه نکرد
 کس نیاموخت علم تیر از من که مرا عاقبت نشانه نکرد

حکایت

درویشی مجرد بگوشه ای نشسته بود پادشاهی برو بگذشت درویش از
 آنجا که فراغ ملک قناعت است سر بر نیاورد و التفات نکرد سلطان از آنجا
 که سطوت سلطنت است برنجید و گفت این طایفه خرقة پوشان امثال حیوان اند و
 اهلیت و آدمیت ندارند وزیر تزدیکتر آمد و گفت ای جوانمرد سلطان روی زمین
 بر تو گذر کرد چرا خدمنی نکردی و شرط ادب بجای نیاوردی گفت سلطانرا
 بگوی توقع خدمت از کسی دار که توقع نعمت از تو دارد و دیگر بدان
 که ملوک از بهر پاس رعیت اند نه رعیت از بهر طاعت ملوک

پادشاه باسبان درویش است	گرچه رامش بفر دولت اوست
گوسپند از برای چوپان نیست	بلکه چوپان برای خدمت اوست
یکی امروز کامران بینی	دیگری را دل از مجا همه ریش
روز کی چند باش تا بخورد	خاک مغز سر خیال اندیش
فرق شاهی و بندگی برخاست	چون قضای نیشه آمد پیش
گر کسی خاک مرده باز کند	تعابد توانگر و درویش

ملک را گفت درویش اسنوار آمد گفت از من نما بکن گفت آن
 همی خواهم که دگر باره زحمت من ندهی گفت مرا بنی ده گفت
 درباب کنون که نعمت هست بدست
 کین دولت و ملک می رود دست بدست

حذر کن ز درد درونهای ریش که ریش درون عاقبت سر کند
 بهم بر مکن تا توانی دلی که آهی جهانی بهم بر کند
 بر نواج کیه خسرو نبشته بود
 چه سالهای فراوان و عمرهای دراز که خلق بر سر ما بر زمین بخواهد رفت
 چنانکه دست بدست آمده است ملک بما بدستهای دگر همچنین بخواهد رفت

حکایت

یکی در صنعت کشتی گرقن سر آمده بود سید و شصت بند فاخر بدانستی و هر روز بنوعی از آن کشتی گرقنی مکر گوشه خاطرش باجمال یکی از شاگردان میلی داشت سید و پنجاه و نه بندش در آموخت مگر یک بند که در تعلیم آن دفع انداختی و تأخیر کردی فی الجمله پسر در قوت و صنعت سر آمد و کسی را در زمان او با او امکان مقاومت نبود تا بحدی که پیش ملک آن روز کار گفته بود استاد را فضیلتی که بر من است از روی بزرگست و حق نریت و گر نه بقوت ازو کمتر نیستم و بصنعت با او برابرم ملک را این سخن دشخوار آمد فرمود تا مصارعت کنند مقامی متسع ترتیب کردند و ارکان دولت و اعیان حضرت و زورآوران روی زمین حاضر شدند پسر چون پیل مست اندر آمد بدمتی که اگر کوه روین بودی از جای برکندی استاد دانست که جوان بقوت ازو برترست بدان بند غریب که ازوی نهان داشته بود با او در آموخت پسر دفع آن ندانست بهم برآمد استاد بدو دست از زمینش بالای سر برد و فرو کوفت غریب از خلق بر خاست ملک فرمود استاد را خلعت و نعمت دادن و پسر را زجر و ملامت کرد که با پرورده خویش دعوی مقاومت کردی و پسر نبردی گفت ای پادشاه روی زمین بزور آوری بر من دست نیافت بلکه مرا از علم کشتی دقیقه ای مانده بودو همه عمر از من دریغ همی داشت امروز بدان دقیقه بر من غالب آمد گفت از بهر چنین روزی که زیر کان

گر گز نندت رسد ز خلق مرنج که نه راحت رسد ز خلق نه رنج
از خدا دان خلاف دشمن و دوست کین دل هر دو در تصرف اوست
گرچه تیر از کمان همی گذرد از کماندار بیند اهل خرد

حکایت

یکی از ملوک عرب شنیدیم که منطلقان راهمی گفت مرسوم فلانرا چند آنکه
هست مضاعف کنید که ملازم در گاهست و مترصد فرمان و دیگر خدمتکاران بلهوز و لب
مشغول اند و در ادای خدمت متهاون صاحبلی بشنید و فریاد و خروش از نهادش بر آمد
بر سینش چه دیدی گفت مراتب بندگان بدرگه خداوند تعالی همین مثال دارد
دو بامداد اگر آید کسی بخدمت شاه سیم هرابنه دزوی کند بلطف ننگه
مهنری در قبول فرمانست ترک فرمان دلیل حرمانست
هر که سیمالی راستان دارد سرخدمت بر آستان دارد

حکایت

طلمی را حکایت کنند که هیزم دروشان خریدی بجف و توانگران را دادی
بطرح صاحبلی بر و گذر کرد و گفت
ماری نو که هر کرا بینی بزنی یا بوم که هر کجا نشینی بکنی
زورت از پیش میرود با ما با خداوند غیب دان نرود
زورمنشی مکن بر اهل زمین تا دعائی بر آسمان نرود
حاکم از گفتن او برنجید و روی از نصیحت او درهم کشید و برو التفات
نکرد تا شبی که آتش مطبخ در انبار هیزم اش افتاد و سایر املاکش بسوخت و بز
بستر نرمن بجا کستر گرم نشاند اتفاقاً همان شخص برو بگذشت و دیدش که با
باران همی گفت ندانم این آتش از کجا در سرای من افتاد گفت از دل دروشان

نابند آمد مصادره فرمود و عقوبت کرد و سرهنگان ملک سوابق نعمت
اومترف بودند و بشکر آن مرتبه دردمت نوکیل او رفیق ملاطفت
کردندی و زجر و ماقبت روا نداشتندی

صلح بادشمن اگر خواهی هر که که ترا در قفا عیب کند در نظرش تحسین کن
سخن آخر بدهان میگردد مودی را سخش تلخ نخواهی دهش شیرین کن

آنچه مضمون خطاب ملک بود از عهد بعضی بدر آبدو یقینی در زندان بستند
آورده اند که یکی از ملوک نواحی در خفیه پامش فرستاد که ملوک آن طرف
قصرچان بزرگوار ندانستند و بی عزتی کردند اگر رای عزیز فلان احسن الله
خلاصه بجانب مالتهائی کند در رعایت خاطرش هر چه تمام تر سعی کرده شود
اعیان این مملکت بیدار او مفقرند و جواب این حرف را منتظر خواجه بر این
وقوف یافت و از خطر اندیشید و در حال جوابی مختصر چنانکه مصلحت دید بر فغانی
ورق نوشت و روان کرد یکی از متعلقان واقف شد و ملک را اعلام کرد که فلان
را که جس فرمودی با ملوک نواحی مراسله دارد ملک بهم بر آمد و کشف این
خبر فرمود قاصد را بگرفتند و رسالت بخوانند نبته بود که حسن ظن
بزرگان پیش از فضیلت ماست و تشریف قبولی که فرمودند بنده را امکان
اجابت نیست بحکم آنکه پرورده نعمت این خاندان است و باندک مایه تنبیر باولی
نست بی وفائی توان کرد چنانکه گفته اند

آنرا که بجای نست مردم گرمی عذرش نه از کند بعمری سنی

ملک را سیرت حق شناسی لزو بند آمد و خلعت نمف بخشید
و عذرخواست که خطا کردم ترا بی جرم و حطا آزدن گفت ای خداوند بنده درین
حالت مر خداوند را خطا نمی بیند تقدیر خداوند تعالی بود که مرین بنده را مکروهی
برسد پس بدست تو اولتر که سوابق نعمت برین بنده داری و اباضی منت
و حکما گفته اند

پیش که بر آورم ز دست فریاد هم پیش نواز دست تو گر خواهم داد
 سلطان را دل از این سخن بهم آمد و آب در دیده بگردانید و گفت
 هلاک من اولی نرست از خون بی گناهی ریختن سرو چشمش پیوسید و کنار
 گرفت و نعمت بی اندازه بخشید و آزاد کرد و گویند هم در آن هفته شفا یافت
 همچنان در فکر آن بیم که گفت پیل بانی بر لب دریای نیل
 زیر بایت گر بدانی حال مور همچو حال تست زیر پای پیل

حکایت

یکی از بندگان عمرولبت گریخته بود کسان در عقبش برقتند و بنز
 آوردند وزیر را باوی غرضی بودو اشارت بکشتن فرمود تا دگر بندگان چنین فعل
 روا ندارند بنده پیش عمرو سر بر زمین نهادو گفت

هر چه رود بر سرم چون تو بستی رواست بنده چه دعوی کند حکم خداوند راست
 اما بموجب آنکه پروردم نعمت این خاندانم نخواهم که در قیامت بخون من گرفتار
 آئی اجازت فرمای تا وزیر را بکشم آنکه بقصاص او بفرای خون مرا ریختن تابعی
 کشته باشی ملک را خنده گرفت وزیر را گفت چه مصلحت می بینی گفت ای خداوند
 جهان از بهر خدای این شوخ دیده را جدقات گوربدر آزاد کن تا مرا در بلانی
 نیفکد گاه از من است وقوز حکما منبر که گفته اند

چون کردی با کلوخ انداز بیکار سر خود را بنادانی شکستی
 چو تبر انداختی بر روی دشمن چنین دان کاندر آماجش نشستی

حکایت

ملک زوزن را خواجه ای بود کریم النفس نیک محضر که همگاترا ادر
 مواجهه خدمت کردی و در غیبت نکوئی گفتی اتفاقاً ازو حرکتی در نظر سلطان

حکایت

مردم آزاری را حکایت کنند که سنگی بر سر صالحی زد درویش را مجال انتقام نبود سنگ را نگاه همی داشت تا زمانی که ملک را بر آن لشکری خشم آمد و در چاه کرد درویش اندر آمد و سنگ در سرش کوفت گفتا تو کبستی و مرا این سنگ چرا زدی گفت من فلانم و این همان سنگت که در فلان تاریخ بر سر من زدی گفت چندین روز کار کجا بودی گفت از جاهت اندیشه همی کردم اکنون که در چاهت دیدم فرصت غنیمت دانستم

نا سزائی را که بینی بخت یار عاقلان تسلیم کردند اختیار
چون نداری ناخن درنده تیز با دادن آن به که کم گیری سبیز
هر که با بولاد بازو پنجه کرد مساعد مکن خود را رنجه کرد
باش تا دستش ییند روزگار پس بکام دوستان مغزش بر آر

حکایت

یکی را از ملوک مرضی هایل بود که اعداوت ذکر آن تا کردن اولی طایفه حکمای یونان متفق شدند که مر این درد را دوائی نیست مگر زهره آدمی بچندین صفت موصوف بفرمود طلب کردن دهقان پیری یافتند بران صورت که حکیمان گفته بودند پدرش را و مادرش را بخواند و بنمیت یکران خشنود گردانیند و قاضی قوی داد که خون یکی از رعیت ریختن سلامت پادشاه را روا باشد جلاد قصد کرد پسر سر سوی آسمان بر آورد و نسیم کرد ملک پربیش که درین حالت چه جای خندیدنست گفت ناز فرزندان پدران و مادران باشد و دعوی پیش قاضی برند و داد از پادشاه خواهند اکنون بدر و مادر بدلت حطام دنیا مرا بخون در سپردند و قاضی بکشتن قوی داد و سلطان مصالح خوش اندر هلاک من بیند بجز خدای اعز و جل بناهی نمی بینم

بستان تا رسمی نشود ده خراب نکرده گفتد ازین قدر چه خلل آید گفت
بنیاد ظلم درجهان اول اندکی بوده است هر که آمد برو مزیدی کرده تا بدین
غایت رسید

اگرزباغ رعیت ملک خورد سببی بر آورند غلامان او درخت از میخ
پنج بیضه که سلطان سهرودا دارد زتند لشکرافش هزار مرغ بسینج

حکایت

غافل را شنیدم که خانه رعیت خراب کردی تا خزانه سلطان آباد کند
بی خبر از قول حکیمان که گفته اند هر که خدای را عزو جل میازارد نادل خلقی
بست آرد خلوند تمالی همان خلق را برو گمارد تا دمار از روزگارش بر آرد
آتش سوزان نکند با سبند آنچه کند دود دل دردمند
سرجمله حیوانات گویند که شیرست و اذل جانوران خر و با تفاق خر بار
بر به که شیرمردم در

مسکین خراگر چه بی تمیزست چون بار همی برد عزیزست
گلاوان و خران باربردار به ز آدمیان مردم آزار
باز آمدیم بحکایت وزیر غافل ملک را ذماتم اخلاق او بقرائن معلوم شد
شکجه کشید و با نواع عقوبت بکشت

حاصل نشود رضای سلطان ناخاطر بندگان نجوئی
خواهی که خدای بر تو بخشد باخلق خدای کن نکوئی
آورده اند که یکی از ستم دیدگان بر سراو بگذشت و در حال تباہ
او تأمل کرد و گفت

نه هر که قوت بازوی منصبی دارد بطلعت بخورد مال مردمان بگزارف
توان بخلق فرو بردن استخوان درشت ولی شکم بدرد چون بگیرد اندر ناف
نماند ستمکار بدروزگار بماند برو لعنت پایدار

حاکم این سخن را عظیم بیسندید و اسباب معاش یاران فرمود تا برقاعده
ماضی مهیا دارند و مؤنت ایام تعطیل وفا کنند شکر نعمت بگفتم و زمین خدمت
پیوسیدم و عذر جسارت بخواستم و در وقت برون آمدن گفتم
چو کعبه قبله حاجت شد از دیار بعید روند خلق بدبهارش از بسی فرسنگ
ترا تحمل امثال ما بیاید کرد که هیچ کس نزنند بر درخت نی برسنگ

حکایت

ملک زاده ای گنج فراوان از پدر میراث یافت دست کرم بر گشاد و داد
سخاوت بداد و نعمت بی دریغ بر سپاه و رعیت بر ریخت
نیاساید مشام از طبله عود بر آتش نه که چون غیر بیوید
بزرگی بایدت بخشندگی کن که دانه تا نیفشانی فروید
یکی از جلسای بی تدبیر نصیحتش آغاز کرد که ملوک پیشین مرین نعمت را
بسی اندوخته اند و برای مصلحتی نهاده دست ازین حرکت کوتاه کن که واقعه ها
در پیش است و دشمنان از پس نباید که وقت حاجت فرومانی
اگر گنجی کنی بر عامیان بخش رسد هر کدخدائی را برنجی
چرا نسانی از هر یک جوی سیم که گر آید ترا هر وقت گنجی
ملک روی ازین سخن بهم آورد و مرو را زجر فرمود و گفت مرا خاوند
تعالی فالک این مملکت گرداننده است تا بخورم و بیخشم نه پاسبان که نگاه دارم
قارون هلاک شد که چهل خانه گنج داشت نوشین روان نمرود که نام نکو گذاشت

حکایت

آورده اند که نوشین روان عادل را در شکار گاهی سید کباب کردند و
نمک نبود غلامی بروستا رفت تا نمک آرد نوشیروان گفت نمک بقیمت

مصلحت ندیدم ازین پیش ریش درویش بملامت خراشیدن و نمک بشیدن
بدین کلمه اختصار کردیم

ندانستی که بینی بند بر پای چو در گوشت نیامد بند مردم
دگرره چون نداری طاقت نیش مکن انکشت در سوراخ کزدم

حکایت

تی چند از روندگان در صحبت من بودند ظاهرا ایشان بصلاح آراسته و بیکی
رالز بزرگان در حق این طایفه حسن ظنی بلیغ و اداری معین کرده تا بیکی
لژیان حرکمی کرد نه مناسب حال درویشان ظن آن شخص فاسد شد و بازار ایشان
کلسد خواستم تا بطرفی کناف باران مستخلص کنم آهنگ خدمتش کرده
دریام رهانکرد و جفا کرد و معذورش داشتم که لطیفان گفته‌اند

درمیر و وزیر و سلطان را بی وسیت مکرد پیرامن
سگ و دربان چو یاقتد غریب ابن گریانش گبرد آن دامن

چندانکه مفریان حضرت آن بزرگ بر حال وقوف من وقوف یافتند و با کرام در
آوردند و برتر مقامی معین کردند اما بتواضع فروتر نشتم و گفتم
بگذار که بنده کجینم نادر صف بندگان نشینم

گفت الله الله چه جای این سخن است

گر بر سرو چشم ما نشینی بارت بکشم که نازینی

فی الجمله بنشتم و از هر دری سخن یوستم تا حدیبت زلت باران در میان آمد و گفتم

چه جرم دیدم خلو ند سابق الانعام که بنده در نظر خویش خواری دلرد
خدای راست مسلم بزرگواری و حکم که جرم بیند و نان بر قرلومی دلرد

دیدم که متعیر می شود و نصیحت پنهان می شود بتزدیك صاحبیوان
رقم سابقه معرفتی که در میان ما بود صورت حالش بیان کردم و اهلیت
و استحقاقش بگفتم تا بکاری مختصرش نصب کردند چندی برین بر آمد لطف
ضمین را بدیدند و حسن تدبیرش را بیسندیدندو کارش از آن در گذشت و
بمرتبتی والا تر از آن ممکن شد همچنین نجم سعادتش در ترقی بود تا باوج
ارادت برسد و مقرب حضرت و مشارالیه و متمم علیه گشت بر سلامت حالش
شادمانی کردم و گفتم

ز کار بسته میندیش و دز شکسته مدار که آب چشمه حیوان درون تارکیست
الا لایبجارن اخو البلیه فللرحمن الطاف خفیه
منشین ترش از گردش ایام که صبر تلخت ولیکن بر شیرین دارد

دران قربت مرا با طایفه ای یاران اتفاق سفر افتاد چون از زیارت مکه
باز آمدم دو منزل استقبال کرد ظاهر حالش را دیدم بریشان و هیأت
درویشان گفتم چه حالتست گفت آن چنانکه تو گفتی طایفه ای حد بردند و
بخیاتم منسوب کردند ملک دام ملکه در کشف حقیقت آن استقما
نفرمود و یاران قدیم و دوستان حمیم از کلمه حق خاموش شدند و صحبت
دیرین فراموش کردند

نه بینی که پیش خداوند جاه نیایش کنان دست بر برنهند
اگر روزگارش در آرزوی همه عالیشان پای بر سر نهند

فی الجمله بانواع عقوبت گرفتار بودم نادرین هفته که مژده سلامت حجاج
برسید از بند گرانم خلاص کردو ملک موروثم خاص گفتم آن نوبت اشارت
من قبولت نیامد که گفتم عمل بادشاهان چون سفر دریاست خطرناک و سودمند
یا گنج برگیری یا در طلسم بمیری

باز رهبر دو دست کند خواجه در کنار باموج روزی افکنش مرده بر کنار

گفت این مناسب حال من نکفتی و جواب سوال من نیاوردی نشنیده ام که
هر که خیانت ورزد پشتش از حساب بلرزد

راستی موجب رضای خداست کس ندیدم که گم شد از ره راست
و حکما گویند چار کس از چار کس بجان برنجد حرامی از سلطان و دزد از پاسبان
و فاسق از غمازو روسبی از محاسب و آنرا که حساب پاکت از محاسب چه پاکت

مکن فراخ روی در عمل اگر خواهی که وقت رفع تو باشد مجال دشمن تنگ
تو پاک باش و مدار از کس ای برادر پاک ز تند جامه ناپاک گلزاران بر سنگ

گفتم حکایت آن روباه مناسب حال تست که دیدنش گریزان و بی
خوشتن اقان و خیزان کسی گفتش چه آفت است که موجب محافظت
گفتا شنیده ام که شتر را بسخره می گیرند گفت ای سزیه شتر را با تو چه
مناسبت است و ترا بدو چه مشابهت گفت خاموش که اگر حدودان بفرض
گویند شترست و گرفتار آیم کرا غم تخلص من دارد تا تقیض حال من کند
و تا تریاق از عراق آورده شود مار گزیده مرده بود ترا همچنین فضل است و
دیانت و تقوی و امانت اما منمندان در کمین اند و مدعیان گوشه نشین اگر آنچه
حسن سیرت تست بخلاف آن تقریر کند و در معرض خطاب بادشاه اقی در
آن حالت مجال مقاتل باشد پس مصلحت آن ینم که ملهک قناعت را حراست
کسی و ترک ریاست گوئی

بدریا در منافع بی شمارست و گر خواهی سلامت بر کنارت
رفیق این سخن بشنید و بهم بر آمد و روی از حکایت من درهم کشید و
سخنهای رنجش آمیز گفتن گرفت کین چه عقل و کفایت است و فهم و درایت
قول حکما درست آمد که گفته اند دوستان بزدان بکار آیند که بر
سفره همه دشمنان دوست نمایند

دوست دشمن آنکه در نعمت زند لاف باری و برادر خواندگی
دوست آن دانم که گیرد دست ده دست در پریشان حالی و درماندگی

اگر صد سال گبر آتش فروزد اگر یک دم درو افتد بسوزد
 افتد که ندیم حضرت سلطان را زر بیاید و باشد که سرپرود و حکما گفته اند
 از تلون طبع با دشاهان بر حذر باید بودن که وقتی بسلامی برنجد و دیگر
 وقت بدشنامی خلعت دهند و آورده اند که ظرافت بسیار کردن هنر ندیمانست
 و عیب حکیمان
 تو بر سر قدر خویش باش و وقار بازی و ظرافت بندیمان بگذار

حکایت

یکی از رفیقان شکایت روزگار نامساعد بنزد من آورد که کفاف اندک دارم و عیال بسیار و طاقت بار فاقه نمی آرم و بارها دردم آمد که باقلیمی دیگر نقل کنم نادرهران صورت که زندگانی کرده شود کسی را بر نیک و بد من اطلاع نباشد

بس گرسنه خفت و کس ندانست که کیست بس جان بلب آمد که برو کس نگرست
 باز از شحاتت اعدا بر اندیشم که بطمنه در قفای من بخندند و سعی مرا در حق عیال بر عدم مروت حمل کنند و گویند

مبین آن بی حمیت را که هرگز نخواهد دید روی نیکبختی
 که آسانی گزیند خویش را زن و فرزند بگذارد بسختی

و در علم محاسبه چنانکه معلومست چیزی دانم و گریجه شما جهتی مبین شود که موجب جمعیت خاطر باشد بقیه عمر از عهده شکر آن نعمت برون آمدن نتوانم گفتم عمل پادشاه ای برادر دو طرف دارد امید و بیم یعنی امید نان و بیم جان و خلاف رای خردمندان باشد بدان امید متعرض این بیم شدن

کس نیاید بخانه درویش که خراج زمین و باغ بده
 یا بشویش و غصه راضی باش یا جگر بند پیش زاغ بده

چو دارند گنج از سپاهی دریغ دریغ آیدش دست بردن بنبغ
 یکی را از آنان که غدر کردند با من دم دوستی بود ملامت کردم و گفته
 دوند و بی‌پاس و سفله و ناحق‌شانش که باندک نفیر حال از مخدوم قدیم
 برگردد و حقوق نعمت سالها در نوردد گفت از بکریم معذور داری شاید که اسبم
 دیرین واقعه بی جو بود و نمزین بگرو و سلطان که بزر بر سپاهی بخلی
 کند با او بیجان جوانمردی توان کرد
 زربده مرد سپاهی را تاسر بنهد و گرش زرندهی سر بنهد در عالم
 اذا شبع الکی بصور بطشاً و خاوی البطن یطش بالفرار

حکایت

یکی ازوزرا معزول شد و بحلقه درویشان در آمد اثر برکت صحبت ایشان درو
 سرات کرد و جمیع خاشرش دست داد ملک باردبکر برو دل خوش کرد و عمل
 فرمود قبولش نیامد و گفت معزولی بترد خردمندان بهتر که مشغولی
 آنان که بکنج عاقبت بنشستند دندان سنگ و دهان مردم بستند
 کاغذ بدرینند و قلم بشکستند و زدست زبان حرف گیران رستند
 ملک گفتا. هراینه ما را خردمنی کافی باید که تدبیر مملکت را بشاید گفت
 ای ملک نشان خردمند کافی جز آن نیست که بجین کارها تن ندهد
 همای بر همه مرغان از آن شرف دارد که استخوان خورد و جانور نیا زارد
 به گوش را گفتند ترا ملازمت صحبت شیر بچه وجه اختیار افتاد گفت
 تا ضله سیدش می خورم و زشر دشمنان دریناه صولت او زندگانی می کنم گفتایش
 اکنون که بظل حمایتش در آمدی و بشکر نمیش اعتراف کردی چرا نزدبکر
 نیای تا بحلقه خاصات در آرد و از بندگان مخلصت شمارد گفت همچنان
 از بطش او ایمن نیستم

اورقت زیادت شد و خلعتی بر آن مزید کردو پیش فرستاد دروش مر آن
 نقدو جنس را باندک زمان بخورد و پریشان کردو باز آمد
 فرار بر کف آزادگان نکیرد مال نه سبر دردل عاشق نه آب درغربال
 درحالتی که ملک را پروای او نبود حال بگفتند بهم بر آمد و روی از و درهم
 کشید وزینجا گفته اند اصحاب فطنت و خیرت که از حدت و سورت پادشاهان برحذر
 باید بودن که غالب همت ایشان بمظلمات امور مملکت منطبق باشد و تحمل از دحام
 عوام نکند

جرامش بود نعمت پادشاه که هنگام فرصت ندارد نگاه
 مجال سخن تا نبینی زبیش بیهوده گفتن مبر قدرخوش
 گفت این گدای شوخ مبذر را که چندان نعمت بچندین مدت برانداخت
 برانید که خزانه بیت المال لقمه مساکین است نه طعمه اخوان الشیاطین
 ابلهی کو روز روشن شمع کافوری نهد زودینی کش بسب روغن نباشد در چراغ
 یکی از وزرای ناصح گفت ای خداوند مصلحت آن ینم که چنین کماترا
 وجه کفاف بتفاریق مجرا دارند تا در نطقه اسراف نکند اما آنچه فرمودی از زجر
 ومنع مناسب حال ارباب همت نیست یکی را بلفظ او میدوار گردانیدن
 و باز بنومیدی خسته کردن

بروی خود در طماع باز توان کرد
 کس نیند که نشنگان حجاز
 چو باز شد پدرشتی فراز توان کرد
 بسر آب شور گرد آیند
 هر کجا چشمه ای بود شیرین
 مردم و مرغ و مور گرد آیند

حکایت ۱۱۶

یکی از پادشاهان پیشین در رعایت مملکت سستی کردی و لشکر بسختی
 داشتی لاجرم دشمنی صب روی نهاد همه پشت بدادند

حکایت ۱۱

درویشی منجباب الدعوه در بغداد پدید آمد حجاج یوسف را خبر کردند
 بخوانش و گفت دعای خیری بر من بکن گفت خدایا جانم بستان گفت از
 بهر خدای این چه دعاست گفت این دعای خیرست ترا و جمله مسلمانان را
 ای زبردست زبردست آزار کز ما تا کی بماند این بازار
 بچه کار آیدت جهانداری مردنت به که مردم آزاری

حکایت ۱۲

یکی از ملوک بی‌انصاف پارسائی را پرسید از عبادتها کدام فاضل ترست
 گفت ترا خواب نیروز تا در آن یک نفس خلق را نیازاری
 ظالمی را خفته دیدم نیروز گفتم این فته است خوابش برده به
 وانکه خوابش بهتر از بیداری است آن چنان بد زندگانی مرده به

حکایت ۱۳

یکی از ملوک را شنیدم که شبی در عشرت روز کرده بود در پایان منی
 همی گفت
 ما را بجهان خودترازین یک دم نیست
 کز نیک و بد اندیشه و از کس غم نیست
 درویشی بسره برون خفته بود و گفت
 ای آنکه با فبال تودر عالم نیست گیرم که غمت نیست غم ما هم نیست
 بلکه را خوش آمد سره ای هزار دینار از روزن برون داشت که دامن
 بدار ای درویش گفت دامن از کجا آرم که جامه ندارم ملک را بر حال ضعیف

بدین امید بر شد در بیخ عمر عزیز که آنچه در دلم است از دم فراز آید
 امید به بر آمد ولی چه فایدم زانک امید نیست که عمر گذشته باز آید

کوس رحلت بکوفت دست اجل ای دو چشم وداع سر بکبک
 ای کف دست و ساعد و بازو همه نودبغ بکدگر بکبک
 بر من اوفتاده دشمن کام آخرای دوستان گذر بکبک
 روزگارم بشد ندادانی من نکردم شما حذر بکبک

حکایت 10

بر بالین تربت بحیی پیامبر علیه السلام معتکف بودم در جامع
 دمشق که یکی از ملوک عرب که بیی انصافی منسوب بود اتفاقاً بزمارت آمد و
 نماز و دعا کرد و حاجت خواست

درویش و غنی بنده این خاک درند و آنان که غنی ترند محتاج ترند
 آنکه مرا گفت از آنجا که همت ذروشانست و صدق ماملت ایشان خاطری
 همراه من کنند که از دشمنی صب اندیشا کم گفتمش بر رعیت ضیف رحمت
 کین تا از دشمن قوی زحمت نیینی

بنازوان توانا و قوت سردست خطاست پنجه مسکین ناتوان بشکت
 نرسد آنکه بر افتادگان نبخشد که گرزبای در آید کش نکیر دست
 هر آنکه نخم بیدی کشت و چشم نیکی داشت دماغ بیهده بخت و خیال باطل بست
 ز گوش بیه برون آرو داد خلق بیه و گرتومی ندهی داد روز دلمی هست

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش زیک گوهرند
 جو عضوی بدرد آورد روزگار دگرعضوها را نماند قرار
 تو کز محنت دیگران بی غمی نشاید که نامت نهند آدمی

درسگان کشتی آوصت چون بر آمد بگوشه ای بنشست و فرار یافت مذک
را عجب آمد برسد درین چه حکمت بود گفت از اول محنت غرقه شدن
ناچنیده بودو قدر سلامت کشتی نمی دانست همچین قدر عاقبت کسی داند که
بمعینی گرفتار آید

بی سیرترانان جوین خوش نماید مشوق منت آنکه بتزدیک تو زشتست
حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف لزدوزخیان برس که اعراف بهشتست

فرقت میان آنکه یارش دربر تا آنکه دو چشم انتظارش برادر

حکایت ۸

هرمز را گفتند وزیران بدر را چه خطا دیدی که بند فرمودی گفت خطائی
معلوم نکردم ولیکن دیدم که مهابت من در دل ایشان بی کراستت و بر عهد من اعتماد
کلی نداشتند نرسیدم از بیم گزند خوش آهنگ هلاک من کنند پس قول
حکما را کار بستم که گفته آید

لزان کز تو نرسد بنرس ای حکیم و گریا چنو صد بر آئی بچنگ
لر آن مار بر پایی راعی زند که نرسد سرش را بگوید بپنگ
نیینی که چون گربه عاجز شود بر آرد بچنگال چشم بلنگ

حکایت ۹

یکی از ملوک عرب رنجور بود در حالت پیری و امید زندگانی قطع کرده
که سولری از در درآمد و بشارت داد که فلان قلمه را بدولت خداوند گشادیم
و دشمنان اسیر آمدند و سپاه و رعیت آن طرف بجملگی مطیع فرمان گشتند ملک
قسی سرد بر آورد و گفت این مزه مرا نیست دشمنانم راست بینی وارثان مملکت

بمصب گرد آمدند و تقویت کردند و پادشاهی یافت گفت ای ملک جوگره
آمدن خلقی موجب پادشاهیست تو مرخلق را بریشان برای چه میکنی مگر
پادشاهی کردن نداری

همان به که لشکر بجان پروری که سلطان بشکر کند سروری
ملک گفت موجب گرد آمدن سپاه و رعیت چه باشد گفت پادشاه را کرم
با بدنا بروگرد آبد و رحمت تا در پناه دولتش ایمن نشینند و ترا این هر دو نیست
نکند جور پیش سلطانی که نیاید زگرگ چو پستی
پادشاهی که طرح ظلم افکند پای دیوار ملک خوش بکند

ملک را بند وزیر ناصح موافق طبع مخالف نیامد روی ازین سخن درهم
کشید و بزندان فرستاد بسی بر نیامد که بنی عم سلطان بمنازعت خاستد و ملک
بدر خواستد قومی که از دست تطاول او بجان آمده بودند و پایشان شده برایشان
گرد آمدند و تقویت کردند تا ملک از تصرف این بدر رفت و بر آنان مقرربند
پادشاهی کوروا دارد ستم بر زبردست دوستدارش روز سختی دشمن زور آورست
بارعیت صلح کن و ز جنگ خصم ایمن نشین ز آنکه شاهنشاه عادل را رعیت لشکرست

حکایت 7

پادشاهی با غلام عجمی در کشتی نشست و غلام دیگر دریا را ندیده بود
محنت کشتی نیازموده گریه و زاری در نهاد و لرزه بر اندامش اوقاد چندانکه
ملاطفت کردند آرام نیگرفت و عیش ملک از او منحص بود چاره نداشتند
حکیمی در آن کشتی بود ملک را گفت اگر فرمان دهی من او را
بطرفی خامش گردانم گفت غایت لطف و کرم باشد بفرمود تا غلام بدریا
انداختد باری چند غوطه خورد مویش گرقتد و پیش کشتی آوردند بدو دست

فی الجمله مقبول نظر سلطان آمد که جمال صورت و معنی داشت و خردمندان
گفته اند توانگری بهنرست بمال و بزرگی بمقل نه بسال ابائی جنس او
بر منصب او حد بردند و بخیاتی منم کردند و در کشتن اوسمی بی فایده نمودند
دشمن چه زند چو مهربان باشد دوست ملک برسید که موجب خصمی ایقان
در حق نوجیت گفت در سایه دولت خداوندی نام ملکه همگانرا راضی کرده
مگر حوسدرا که راضی نمیشود الا بزوال نعمت من و اقبال و دولت خداوند باد

نوانم آنکه نیازم اندرون کسی حوسدرا چکنم کوزخوء برنج درست
بمیرتا برهی ای حوسد کین رنجیت که از مشقت آن جزیمرگ توان رست
شوربختان بارزو خواهند مقیلان را زوال نعمت وجاه

گر نیند بروز شیره چشم چشمه آفتاب راچه گناه
راست خواهی هزار چشم چنان کور بهتر که آفتاب سیاه

حکایت 6

یکی را از ملوک عجم حکایت کنند که دست تطاول بمال رعیت
دراز کرده بود و جور و اذیت آغاز کرده تا بجائی که خلق از مکاید قملش بهجهان
برفتند و از کربت جورش راه غربت گرفتند چون رعیت کم شد ارتفاع ولایت
ققمان پذیرفت و خزانه نهی ماند و دشمنان زور آوردند

هر که فریادرس روز مصیبت خواهد کودرابام سلامت بجوانمردی گوش
بند حلقه بگوش از توازی برود لطف کن لطف که یگانه شود حلقه بگوش

باری بمجلس او در کتاب شاهنامه همی خواندند در زوال مملکت ضحاک
و عهد فریبون وزیر ملک را برسید هیچ توان دانستن که فریبون که گنج و ملک
و حشم نداشت چگونه برو مملکت مقرر شد گفت آنجانکه شنیدی خلقی برو

با بدان بار گشت همسر لوط خاندان نبوتش کم شد
سک اصحاب کهف روزی چند بی نیکان گرفت و مردم شد

این بگفت و طایفه‌ای از ندمای ملک باوی بشفاعت یار شدند تا ملک از سر خون
او در گذشت و گفت بخشیدم اگرچه مصلحت ندیدم

دانی که چه گفت زال بارستم گرد دشمن توان حقیر و بیچاره شمرد
دیدیم بسی که آب سرچشمه خرد چون بیشتر آمد شر و باربرد
فی الجمله پسر را بنام و نعمت بر آوردند و استادان بریت او نصب کردند تا حسن
خطاب و ردّ جواب و آداب خدمت ملوکش در آموختند و در نظر همگان پندیده
آمد باری وزیر از شمایل او در حضرت ملک شمه ای می گفت که بریت
عاقلان درو اثر کرده است و جهل قدیم از جیل او بدر برده ملک را نسیم آمد و گفت
عاقبت گرگ زاده گرگ شود گرچه با آدمی بزرگ شود

سالی دو برین بر آمد طایفه اوباش محلت بدو پیوستند و عقد موافقت بستند
تا بوقت فرصت وزیر و هر دو پسرش را بکشت و نعمت بی قیاس برداشت و در مظاره
دزدان بجای پدر بنشست و عاصی شد ملک دست تحیر بدنلان گردیدن گرفت و گفت
شمیرنیک از آهن بدچون کند کسی ناکس بریت نشود ای حکیم کس
باران که در لطافت طبعش خلاف نیست در باغ لاله روید و در شوره بوم خر

زمین شوره سنبل بر نیارد درو تخم و عمل ضایع مگردان
نکوئی با بدان کردن چنانست که بد کردن بجای نیک گردان

حکایت ۵

سرهنگ زاده ای را بر در سربای اعظمش دیدیم که عقل و کبایتی و فهم و
فراسنی زاید الوصف داشت هم از عهد خردی آثار بزرگی در ناصیه او پیدا
بالای سرش زهوشمندی می یافت ستاره بلندی

که دزدان باز آمدند سفر کرده و غارت آورده سلاح از تن بگشادند و رخت و
غنیمت بنهادند تختین دشمنی که بر سر ایشان ناخن آورد خواب بود چندانکه بسی
از شب در گذشت

قرص خورشید در سیاهی شد یونس اندر دهان ماهی شد

مردان دلاور از کمین بدرجستند و دست یکان یکان بر کف بستند و بامدادان
بدرگه ملک حاضر آوردند همه را بکشتن اشارت فرمود اتفاقاً در آن میان جوانی
بود میوه عقوان شبایش نورسیده و سبزه گلستان عذارش نودمیده یکی از وزرا پای تخت ملک
را بوسه داد روی شفاعت بر زمین نهاد و گفت این پسر هنوز از باغ زندگانی
بر نخورده و از رمان جوانی تشع نیلقه توقع بکرم و اخلاق خداوندیست
که یخشیمن خون او برینده منت نهاد ملک روی ازین سخن در هم کشید
و موافق رای بلندش نیامد و گفت

بر نو نیکان نگیرد هر که بنیادش بدست تربیت نا اهل را چون گردکان بر گنبدست

نعل فساد اینان منقطع کردن لولیرت و بیخ تار ایشان بر آوردن که آتش
نشامن و اخگر گذاشتن و افسی کشتن و بجه نکه داشتن کار خردمندان نیست

ابراگر آب زندگی بارد هرگز لژ شاخ ید بر نخوری
با فرومایه روزگار میر کز نی بوریا شکر نخوری

وزیر این سخن بشنید طوعاً و کرهاً یستند و بر حسن رای ملک آفرین
خوئند و گفت آنچه خداوند دام ملکه فرمود عین حقیقت است که اگر در صحبت آن
بدان تربیت یافتی طیمت ایشان گرتی و یکی از ایشان شدی اما بنده امیدوارست
که در صحبت صالحان تربیت پذیرد و خوی خردمندان گیرد که هنوز طفلیست
و سیرت بنی و عناد در نهاد او متعکن نشده و در خبرت کل مولود بولد علی الفطرة
فابوله بهودانه و بنصراته و بیجسته

از غرغه بدید درچه برهم زد بر دریافت و دست از طمام بازکشید و گفت
محالست که هنرمندان بمیرند و بی هنران چلی ایشان بگیرند

کس نیاید بزیر سایه بوم ورهای از جهان شود مسموم

بدررا از این حال آگهی دادند برادرانش را بخواند کوشالی بواجب
بناد پس هریکی را از اطراف بلاد حصه مین کرد تا قته بنشت و نزاع برخاست
که ده دروش در گلیمی بخشید و دو پادشاه در اقلیمی ننگجند

نیم فانی گر خورد مرد خدا بذل ثرویشان کند بنی دگر

ملک اقلیمی بگیرد پادشا همچنان در بند اقلیمی دگر

حکایت ۶

طایفه دزدان عرب بر سر کوهی نشسته بودند و منفذ کاروان بنه و رعیت
بلدان از مکابده ایشان مرعوب و لشکر سلطان مطلوب بحکم آنکه ملاذی منبع
از قله کوهی گرفته بودند و ملجا و ماوای خود ساخته مدیران ممالک آن طرف
دردفع مضرت ایشان مشاورت همی کردند که اگر این طایفه هم برین نق
روزگاری مداومت نمایند مقاومت ممتنع گردد

درختی که اکنون گرفتست پای نیروی شخصی بر آید ز جای

و گر همچنان روزگاری هلی بگردوش از ییخ بر نکلی

سرچشمه شاید گرفتن بیل چو برشد شاید گذشتن بیل

سخن. براین مقرر شد. که یکی بنجس ایشان بر گماشتند و فرصت نگاه
میداشتند تا وقتی که بر سر قومی زانده بودند و مقام خالی مانده تنی چند مردان
واقعه دیده جنگ آزموده را بفرستادند تا در شب جیل بهان شدند شبانگامی

اقل جبال الارض طور و انه لاعظم عداله قدرأ و منزلا
 آن شنیدی که لاغری دانا گفت باری بابلهی فریه
 اسب تازی و گر ضیف بود همچنان از طوبله خر به
 بدر بخداید و ارکان دولت پسندیدند و برادران بجان برنجیدند
 تا مرد سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته باشد
 هر یسه کمان مبر نهالی باشد که پلنگ خفته باشد
 شنیم که ملک را در آن قرب دشمنی صب روی نمود چون لشکر از
 هر دو طرف روی در هم آوردند اول کسی که بمیدان در آمد این
 بر بود گفت

آن نه من باشم که روز جنگ بینی پشت من
 آن منم گردد میان خاک و خون بینی سری
 کآنکه جنگ آرد بخون خوش بازی میکند
 روز میدان و آنکه بگریزد لشکری
 این بگفت و بر سباه دشمن زدوتی چند مردان کاری بینداخت چون بیش بدر
 آمد زمین خدمت پیوسیدو گفت

ای که شخص منت خیر نمود تا درستی هنر نپنداری
 اسب لاغر میان بکار آید روز میدان نه گاو پرواری
 آورده اند که سپاه دشمن بسیار بود و اینان اندک جماعتی آهنگ گریز
 کردند بر نمره زد و گفت ای مردان بکوشید یا جامه زنان پیوشید سواران را بگفتن
 لوتهور زادت گشت و یکبار حمله آوردند شنیم که هم در آن روز بر دشمن
 ظفر یافتند ملک سرو چشمش پیوسید و در کار گرفت و هر روز نظر بیش کرد تا
 ولیمهد خویش کرد برادران حد بردند و زهر در طعاش کردند خواهر

برطاق ایوان فریبون نبشته بود

جهان ای برادر نماند. بکس
 دل اندر جهان آفرین بندو بس
 مکن تکیه بر ملک دنیا و پست
 که بسیار کس چون تو برورد و کشت
 چو آهنگ رغن کند جان باک
 چه بر تخت مردن چه بر روی خاک

حکایت 2

یکی از ملوک خراسان محمود سبکتکین را بخواب چنان دید که جمله وجود او ریخته بودو خاک شده مگر چشمان او که همچنان در چشم خانه همی گردید و نظرمی کرد سایر حکما از تأویل این فروماندند مگر درویشی که بجای آورد و گفت هنوز نگرانست که ملکش با دگرانست

بس نامور بزرزمین دفن کرده اند
 وان پیر لاشه را که سپردند زیر گل
 کز هستیش بروی زمین بر نشان نماند
 خاکش چنان بخورد کز و استخوان نماند
 زنده است نام فترخ نوشین روان بخیر
 گرچه بسی گذشت که نوشین روان نماند
 خیری کن ای فلان و غنیمت شمار عمر
 زان پیشتر که بانگ برآید فلان نماند

حکایت 3

ملک زاده ای را شنیدم که کوتاه بود و حقیر و دیگر برادران بلند و خوبروی باری پدر بکراهت و استحقار درو نظر می کرد بسر بفراست و استعمار بجای آورد و گفت ای پدر کوتاه خردمند به که ناهان بلند نه هرچه بقامت مهر بقیمت بهتر الشاة نظفة والقیل جیفة

از گلستان

باب اول

در سیرت پادشاهان

حکایت ۱

پادشاهی را شنیدم بکشتن اسبری اشارت کرد بیچاره در آن حالت نومیدی
ملک را دشنام دادن گرفت و سقط گفتن که گفته اند هر که دست از جان
بشوید هر چه در دل دارد بگوید

وقت ضرورت چو نعماند گریز دست بگیرد سر شمشیر نیز
اذیتس الانسان طال لسانه کسور مطلوب یسول علی الکلب

ملک برسد چه میگوید یکی از وزرای نیک محضر گفت ای
خداوند همی گوید والکاظمین الفیظ والمافین عن الناس ملک را رحمت آمدو از سر
خون او درگذشت وزیر دیگر که ضداو بود گفت ابناى جنس ما را نشاید در
حضرت پادشاهان جز براستی سخن گفتن. این ملک را دشنام داد و ناسزا گفت
ملک روی ازین سخن در هم آورد و گفت آن دروغ وی پسندیده تر آمد
مرا زین راست که توگفتی که روی آن در مصلحتی بود و بنای این بر خشی و
خردمندان گفته اند دروغی مصلحت آمیز به که راستی قته انگیز

هر که شاه آن کند که او گوید حیف باشد که جز نکو گوید

درخت امید ترا بر خورند
 دل از بند اندیشه آزاد کن
 که بریک بشیزش تصرف نماند
 امیدش بفضل خدا ماند و بس
 که هر مدتی جای دیگر گشت
 بکسری که ای وارث ملک جم
 ترا کبی میسر شدی تاج و تخت
 نماند مگر آنچه بخشی بری

نه بعد از نو شاهان دیگر برند
 ز دوران ملک پدر یاد کن
 چنان روزگارش بکنجی نشاند
 چو نوید ماند از همه چیز و کس
 بر مرد هشیار دنیا خست
 چنین گفت شوریده‌ای در عجم
 اگر ملک بر جم بهاندی بخت
 اگر گنج قارون بدست آوری



پسر تاج شاهی بسر بر نهاد
 نه جای نشستن بد آماجگاه
 چو دیدش بسر روز دیگر سوار
 پدر رفت و پای بسر در رکیب
 سبکسیر و بد عهدو ناپایدار
 جواناتولتی سر بر آرد ز مهد
 چو مطرب که هر روز در خانه‌ایست
 که هر بامدادش بود شوهری
 که سال دگر دیگری دهخداست

چو الب ارسلان جان بجانبخش داد
 بتربت سپردندش از تاجگاه
 چنین گفت دیوانه هوشیار
 زهی ملک و دوران سر در نشیب
 چنینست گردیدن روزگار
 چو دبرینه روزی سر آورد عهد
 نه بر جهان دل که یگانه‌ایست
 نه لایق بود عیش با دلبری
 نکوئی کن امسال چون ده تراست

همه شب ز فریاد و زاری نخفت
 تو هرگز رسیدی بفریاد کس
 همه تخم نامردمی کاشنی
 که بر جان رشت نهاد مرهمی
 تو ما را همی چاه کنی برله
 دو کس چه کنند از بی خاص و عام
 یکی نشه را تا کند تازه حلق
 اگر بد کنی چشم نیکی مدار
 بنهارم ای در خزان کشته جو
 درخت زقوم ار بجان پروری
 رطب ناورد چوب خر زهره بار

یکی بر سرش کوفت سنگی و گفت
 که میخواهی امروز فریاد بر
 ببین لاجرم برو که بر دانشی
 که دلها ز ریششت ناند همی
 بر لاجرم در فتنای بجه
 یکی نیکمحضّر دگر زشنه
 دگر تا بگردن در لغتد خلق
 که هرگز نیارد گز لنگور
 که گنم سنائی بسوقت درو
 میندار هرگز کز بر خودی
 چو تخم افکی بر همان چشم دار

حکایت

قرل ارسلان قلمه‌ای سخت داشت
 نه اندیشه لڑکس نه حاجت بیج
 چنان نادر افتاده در روزه ای
 شنیدم که مردی مبارک حضور
 حقایق شناسی جهان دیده ای
 بزرگی زبان آوری کاردان
 قرل گفت چندین که گردیده‌ای
 بخندید کاین قلمه ای خرمست
 نه پیش از تو گردنکشان داشتند

که کردن بالوند بر میفراشت
 چو زلف عروسان رهش بیج بیج
 که بر لاجوردی طبق یفته ای
 بتزدبک شاه آمد از راه دور
 هنرمندی آفاق گردیده ای
 حکیمی سخنگوی بیار دان
 چنین جای محکم دگر دیده‌ای
 ولیکن بنهارمش محکمت
 می خند بودند و بگذاشتند

نماند آب جز آب چشم یب
 اگر بر شئی دودی از روزنی
 قوی بازوان ست درمانه سخت
 ملخ بوستان خورده مردم ملخ
 ازو مانده بر استخوان پوستی
 خداوند جاه و زر و مال بود
 چه درماندگی پشت آمد بگوی
 جو دانی و پرسى سؤالت خطاست
 مشقت بحد نهایت رسید
 نه بر میروود دود فریاد خوان
 کند زهر جانی که تریاک نیت
 تراحت بط را ز طوفان چه باک
 نگه کردن عالم اندر سغبه
 نیاساید و دوستانش غریق
 غم بی نوایان رخم زرد کرد
 نه بر عضو مردم نه بر عضو خوش
 که ریشی بینم بلرزد تنم
 که باشد یهلوی بیمار ست
 بکام اندرم لقمه زهرست و درد
 کجا ماندش عیش در بوستان

بخوشید سر چشمه های قدیم
 بودی بجز آه بیوه زنی
 چو درویش بی برگ دیدم درخت
 نه کوه سبزی باغ شیخ
 در آن حال پیش آمدم دوستی
 وگر چه بمکت قوی حال بود
 بدو گفتم ای یار پاکیزه خوی
 بخرد بر من که عقلت کجاست
 نینی که سخنی بغایت رسد
 نه باران همی آید از آسمان
 بدو گفتم آخر ترا پاک نیت
 گر از نستی دیگری شد هلاک
 نگه کرد رنجیده در من فقه
 که مرد ار چه بر ساحلت ابرفیک
 من از بینوایی نیم روی زرد
 نخواهد که بیند خردمند ریش
 بکنی اول از تندرستان منم
 منحص بود عیش آن تندرست
 چو بینم که درویش مکین خورده
 یکی را بزندان درش دوستان

حکایت

که از هول او شیر تر ماده بود
 یفتاد و عاجز تر از خود ندید

گزیری بجای در افناده بود
 ملتیش مردم بجز بد ندید

کنون دشمن بدگهر دست یافت
چه تدبیر سازم چه درمان کنم
بگفت ای برادر غم خویش خور
ترا اینقدر تا بمانی بست
اگر هوشمندست و گر بیخورد
مشقت نیرزد جهان داشتن
بدین پنجروزه اقلت نماز
کرا دانی از خسروان عجم
که بر تخت و ملکش نیامد زوال
کرا جاودان ماندن امید ماند
کرا سپهر زر نماند و کعبه و مال
وز آنکس که خیری بماند روان
بزرگی کز او نام بگو نماند
الا نا درخت کرم پروری
کرم کن که فردا نه دیوان نهند
یکی را که سعی قدم پیشتر
یکی باز بس خائن و شرمسار
بهل تا بدنمان گزد پشت دست
بدانی که غله بر داشتن

سر دست مردی و جهنم بنافت
که از غم بفرسود جان درتم
که از عمر بهتر شد و بیشتر
چو رقی جهان جای دیگر گست
غم او مخور. کو غم خود خورد
گرفتن بشمشیر و بگذاشتن
باندهش تدبیر رفتن باز
ز عهد فریدون و ضحاک و جم
نماند بجز ملک ایزد تمال
چو کس را نبینی که جاود ماند
پس از وی بجنسی شود پایمال
دمادم رسد رحمتش بر روان
توان گفت با اهل دل کو نماند
گر امیدواری کز او بر خوری
مازل بمقدار احسان دهند
بدرگاه حق منزلت بیشتر
برسد همی مرد تا کرده کار
توری چنین اگرم و فانی نیست
که سنی بود تخم نا کاشتن

حکایت

چنان قحط سالی شد اندر دمشق
چنان آسمان بر زمین شد بخیل
که باران فراموش کردند عشق
که لب تر نکردند زرع و نخیل



<p>تو کی بشوی ناله داد خواه چنان خب کابد فطانت بگوش که نالد ز ظالم که در دور نت نه سگ دامن کاروانی درید دلیر آمدی سعديا در سخن بگو آنچه دانی که حق گفته به طمع بند و دقتر ز حکمت بشوی</p>	<p>بکیوان برت کله خوابگاه اگر داد خواهی برآرد خروش که هر جور کو میکند جورنت که دهقان نادان که سگ پرورید چو نیفت بدست قحی بکن نه رشوت ستانی و نه عنوه ده طمع بگسل و هر چه دانی بگوی</p>
---	--



<p>خبر یافت گردنکشی در عراق تو هم بر دری هندی امیدوار</p>	<p>که میگفت مکیی از زیر طاق پس امید بر در نشینان برآر</p>
---	---



<p>نخواهی که باشد دلت دردمند بریشتی خاطر داد خواه تو خفته خنک در حرم نیمروز ناتندۀ داد آنکس خداست</p>	<p>دل دردمندان بر آور ز بند بر اندازد از مملکت پادشاه غرب از برون کو بگرما بسوز که تواند از پادشاه داد خواست</p>
---	--

حکایت

<p>شیدم که بگریست سلطان روم که پایاتم از دست دشمن نماند بسی جهد کردم که فرزند من</p>	<p>بر نیکمردی ز اهل علوم جز این قلعه و شهر با من نماند پس از من بود سرور انجمن</p>
--	--

از بوستان

حکایت

شنیدم که دارای فرخ تبار
دوازدهم آملش گله بانی ببیش
مکر دشمنش اینکه آمد بجنگ
کمان کبانی بزه راست کرد
بر آورد چوبان بد دل خروش
بگفت ای خداوند ایران و تور
من آنم که ایان شه پرورم
ملک را دل رفته آمد بجای
ترا یابوری کرد فرخ سرور
نکته‌ها مرعی بخندید و گفت
نه تدبیر محمود و رای نکوست
چنانست در مهتری شرط زست
مرا بارها در حضر دیده ای
کونت بمهر آمدم پیشباز
توانم من ای ناسور شهریار
مرا گله بانی بمقتل و رای

ز لشکر جدا ماند روز شکار
بدل گفت دارای فرخنده کیش
ز دورش بدوزم بتیر خدنگ
یکدم وجودش عدم خواست کرد
که دشمن نیم در هلاکم مکوش
که چشم بد از روزگار تو دور
بخدمت بدین مرغزار اندرم
بختید و گفت ای نکوهیده رای
وگر نه زه آورده بودم بگوش
نصیحت ز منم نباید نهفت
که دشمن نداند شهنشه ز دوست
که هر کهتر را بدانی که کیت
ز خیل و چراگاه پرسیده ای
نمیدانیم از بد اندیش باز
که اسی برون آرم از صد هزار
نو هم گله خویش بلاری بیای

سعدی

شبی خلوت و ماهرونی چنان
 گوزن جوان را بیفکند شیر
 بعید حواصل درآمد عقاب
 زمتی چو شکر بش می گزید
 پیر گرفت آن سن سینه را
 نخورده می دهد روشن گوار
 عقیقی بازده بر مهر خوش
 نجیده گلی خار برچیده
 ازان گرمی و آتش افزون شدن
 ز شیرین زبان شکر انگیختند
 بهم در خزمه دو سرو بلند
 دو بی هر دو چون لام الف کم زده
 چو لولوی ناسفته را لعل سفت
 سکنر بدان چشمه زندگی
 چنین چند شب دل بشادی سپرد
 ازو چون نوان در کشین عان
 بناراجگاهش درآمد دلبر
 بمهمانی ماه رفت آفتاب
 زمانی چو نیشکرش می مزید
 زدر مهر بر دست گنجینه را
 یکی باغ در بسته بر سب و نار
 نگینی بالماس ناگشنه ریش
 بجزر باغبان مرد نا دیده
 ز جوشده خون خواست بیرون شدن
 چو شیر و شکر درهم آمیختند
 یادام و روغن در افتاده قند
 دو حرف از یکی جنس درهم زده
 هم آسود لولو و هم لعل خفت
 بسی کرد شادی و فرخندگی
 وزان مرحله رخت بیرون نبرد

شکن باد لیکن شکستن مباد
 بنازک دلان در نیامیخنن
 که ترک تو ام بلکه هندوی تو
 زچینم ولی درد چین تو ام
 که سایه بخورشید در خوردنست
 که ناخوش بود میوه خانه رس
 ز رحان بود خانه را تا گریز
 ترس از عقابان نخجیر ساز
 بستی رسد گر نگیرش سخت
 جگر خواره نی شکر باره
 چه خونها که ماندست در گردنم
 مرا بیش ازو بود بازارها
 همانخوش همینخوش خوش اندرخوشم
 چو مطرب شوم نوش ریزد ز جام
 کنم مت وانگه کنم مت کش
 در آغوش جان پروریا کنم
 چو در بر کشندم کنم دل کنی
 زمن عاشقان کی شکیند کی
 چه باشد بیجز خرمی کار من
 ازان نیست اندر جهانم بنام
 چنین قولی از قول عتاب رنگ
 بدان جرّه جنک چون جرّه باز
 برون آمد از مهد زرمن ترنج
 عنان رفت یکباره دلرا زدست

مرا با تو در باد بستن مباد
 بس اینک سخت از دل انگیختن
 مکن ترکی ای میل من سوی تو
 بدبیه آسمانی زمین تو ام
 گل من گلی سایه پروردنست
 چو من میوه در سایه خانه بس
 مرا خود تو رحان خوشبوی گیر
 رهاکن بنخیر این کبک باز
 رطب کو رسیده بود بر درخت
 نیابی زمن به جگر خواره
 چه دلها که خون شد زخون خوردنم
 بداور شدم با شکر بارها
 باوز و چهره کش و دلکشم
 چو ساقی شوم می نباشد حرام
 چو بر رود دستان کنم دستخوش
 ز دور اینچنین دلبرها کنم
 برابر دهم دبه را دلخوشی
 من و ناله جنگ و نوشینه می
 چو تو شهرریاری بود بارمن
 چو من نیست اندر جهان کس بکام
 چو بر زد دلاوز چنگی بچنگ
 درآمد شه از مهر آن نوش ناز
 نذرو بهاری درآمد بفتح
 سرا بود خالی و معشوقه مت

مد از دست رقه بستم آورم
 نمایم زنج تا بجه افکم
 بموتی زخلخ سناتم خراج
 زتم پنج نوبت بناراج روم
 چراغ دل رومیاتم بفال
 طبر خون زتم چون گم غزه نیز
 خیالم بخورشید بازی کد
 صنم خانه باغ ارم دانم
 ز بسنان دل نار شد ریخته
 کرا جفت گوئی کرا روزست
 بر آور کلم گرچه در پوستم
 جهان گو فرو شو باب سیاه
 جو جنگ خودش درکار آورم
 گهی زلف خودرا بستمش دم
 که هر گز تلبم سر از پهی او
 که سر در قیامت برآرم زخواب
 و گر سایه گو جوانی دهد
 جوانی دم چون درآیم بناز
 من اینجا سکندر کجا میرود
 سر زلف من راه بنمایندش
 همان آورد آب حیوان بچنگ
 بسی چشمه چون آب حیوان دروست
 برین آب حیوان مشو آتشی
 چو دل بنه در بری در بند

کرده چو درچشم مست آورم
 دلی را که سر سوی راه افکم
 زمونی بماشق دم طوق و تاج
 بطلاتی جین نهم مهر موم
 جگر گوشه چینباتم بخال
 طبرزد دم چون شوم خواب خیز
 لب لعل را کار سازی کند
 مغ دبر میبین صنم خواندم
 چو شد نار بتاتم انگیخته
 ز تارم که نارنج نوروزست
 مبارک درخشم که بر دوستم
 من و آب سرخ و سر سبز شاه
 بر آنم که دستان بکار آورم
 گهی بوسه برچشم مستش دم
 بشرطی گم جان خود جای او
 چنان خشم از مهر آن آفتاب
 گر آیت گو زندگانی دهد
 کند وصل من زندگانی دراز
 سکندر بخیوان خطا میرود
 اگر راه ظلمات میبایدش
 وگر زلفکه جوید زباقت رنگ
 لب من که باقت رخشان دروست
 جهان خسروا چند گردن کشی
 برووم و چون بری در برند

نسیم من از خاک غیر کند
 همان شد که بوی مرا با نسیم
 بچشمی دگر غارت جان کنم
 وزان سو بدریا در اندرزش
 منم کین کنم جز من این کس نکرد
 برد سجده چون هیرید یش نور
 در آرم برقص یک بانگ چنگ
 ولی قفل گنجینه را نشکنم
 بجز باغبان کس نداند کلید
 بجز خار خشکم نبیند کسی
 نمک خواه خود را جگر میدهم
 که چون خال من گشت هندوی من
 بامید من خانه خالی کند
 بدام آورد پای کیک دوی
 دهان گل سرخ کرده بر لب
 به آب مطلق در آرم کنند
 سرین بشکنم مغز بادام را
 سن را ورق در نورده نرم
 فمر حلقه در گوش گوش منست
 کزو برد کو دارد انگشتری
 مرا یاد و گل را فراموش
 کزو آمد آن جامه‌نیا ببید
 کزو مشک شد ناف آهو بشت
 بیانا دل رفته بینی ز هوش

اگر کیبا سنگ را زر کند
 سهیل یمن تاب را با ادبم
 بچشمی دل خسته بریان کنم
 ازین سو کم مید و بنوازش
 فریبم بدرمان و سوزم بدرد
 اگر راهم بیند از راه دور
 وگر زاهدی باشد از خار سنگ
 کم سیمکاری که سیمین تم
 باغ مارا که شد نابدید
 رطبه‌ای تر گرچه دارم بسی
 کلابم ولی درد سر میدهم
 مگر دید شب ترکی روی من
 مگر ماه نوکان هلالی کند
 جو زلفم درآید بیازیری
 بناگوشم ار بر کشاید نقاب
 زلف را جو بر سازم از زلف بند
 جو پیدا کنم لطف اندام را
 جو ساعد گشایم ز بازوی نرم
 شکر چاشنی گیر نوش منست
 دهانم کزو بنه با مشنری
 جنیم که با گل خورم نوش باد
 یک لقسون چشم ببابل رسید
 ز چشم یکی موی برچین گشت
 جو حلقه کم زلف بر طرف گوش

بفتحش منم کلوبانی دُرفش
 مرا افسر از مشک و از عنبرست
 زمن بابدش خواشن تخت عاج
 مرا جهان هست دیوانه چند
 من آنرا گرفتم که عالم گرفت
 فتادست در گردن مهر و ماه
 نترسم بگردن در اندازمش
 مرا هم کمندی بود شاه گیر
 مرا غمزه ناوک انداز هست
 من از چهره خون دانم انگبختن
 زبانم بشمشیر بازی کند
 دو لختیت زلفین من گرد گوش
 مرا بین که ده طوق بر غنبت
 مرا حقه هست از لعل بر
 مرا لب جو یاقوت رمانیت
 مرا انجم چرخ دارند پس
 مرا صد علم هست بیرون

منم شاه خوبان بجان پروری
 نلارم جهان را بیک موی خویش
 بگیو کشم ماه را بر زمین
 ز پسته شراب رحیق آورم
 عقیقم مفرح دهد خواب را
 ز قد او نمک باید اینک لب
 در بوسه بین چون سمرقندیست

شه ار شد فریدون زرینه کفش
 شه ار کبکباد بلند افسرست
 شه ار هست کاوس فیروزه تاج
 شه ار چون سلیمان شود دیو بند
 شه ار زانکه عالم گرفت ای شکفت
 اگرچه کمند جهانگیر شاه
 کمندی من از زلف بر سازمش
 کر اورا کمندی بود ماه گیر
 کر او ناوک اندازد از زور دست
 کر لو حربه دارد بخون ریختن
 کر او قصد شمشیر بازی کند
 کر او لختی از زر برآرد بدوش
 کر اورا یکی طوق بر مرکبست
 کر او حقه ها دارد از لعل و در
 کر ایدون که یاقوت او کانیست
 کر او چرخ را هست انجم شانس
 کر او را علم هست بالای سر
 کر او شاه عالم شد از سروری
 جو برقع براندازم از روی خویش
 جو برمه کشم گیسوی عنبرین
 جو تک شکر در عقیق آورم
 رحیقم برفض آورد آب را
 زمه طوق خواهی ببین غنقیم
 بدین قند کو با شکر خندیست



سخن را بیاقوت اسکنری
 بیاد لب دوست پر کرد جام
 ز لب جام را حلقه در گوش کرد
 که که لاله ریزد گهی ارغوان
 بران گل جهان آب گل ریخته
 هم از دوستش خانه آباد بود
 پری بیکر نازک اندام را
 سماع و سماع آور خرگهی
 مرادی بصد آرزو خواسته
 زبان از طبرزد شکر ریزد تر
 یکی راه دل زد یکی راه چنگ
 رسن وار در عطف دامن کشان
 نوازنده چنگ در چنگ شاه
 در درج گوهر ز لب باز کرد
 همه شادی از دولت خروست
 بخندد جهان چون بخندد بهار
 ز روشن جهان بر زنده نور موج
 زمین رومی آرد هوا ششتری
 فروزد ز هر غنچه صد چراغ
 نه زیبا بود آینه زیر زنگ
 چرا جام خالی بود بر سر
 رخ من ز خورشید والانرست

گرارش چنین میکند جوهری
 که اسکر آنشب بمهر تمام
 بنشین لب آن جامها نوش کرد
 نشسته بگردار سرو جوان
 ز عنبر خطی بر گل انگبخته
 هم از فتح دشمن دلش شاد بود
 طلب کرد یار دلارام را
 ز نامحرمان کرد خرگه نهی
 بی فرق و گیسو بر آراسته
 ب لب از ناردانه دلاویز تر
 دهانی و چشمی باندازه تنگ
 سراغوش و گیسوی عنبرفشان
 طرازنده مجلس و بزمگاه
 فرمان شه چنگ را ساز کرد
 که از شادی امشب چهارتا نوشت
 بهنگام گل خوش بود روزگار
 چو خورشید روشن برابد باوج
 صبا چون درآید بدیبا گری
 گل سرخ چون کله بندد بیاغ
 سکندر چو پروزی آرد بجنگ
 جوکیخسرو از می شود جام گیر
 ملک گر ز چمنید بالانرست

یزم اندرون رفت نتوان بگور
 بدبیدست بازار هر پیشه
 همه ساله خود را بنم داشتن
 که هیجت ازو سود و سرمایه هیچ
 از آن پیش کافتم پای یل
 بریم آنچه از ما بغارت برند
 که بردند پیشینگان دگر
 که غارت کند آنچه بیند بره
 که بنگاه درویش را کس نجست
 بدهلنیز درویش دزدند باج
 که ویرانه را ساخت باروی گنج
 چرا گنج صد ساله داری نهان
 شبی در جهان کیفباهی کنیم
 ز دی وز فردا نیاریم یاد
 کزین یشه اندیشه خوشنود نیست
 بکوشیم ناخوش برآید نفس
 نه چندانکه تن قفل آتش کنیم
 بتلخی سپردن نه فرخندگست
 که بادش دهی گر یادش دهی
 که ارزان بود دل خریدن هیچ
 تو باید که باشی درم گو میاش
 همه سخت گیری بود سخت میر
 که آسان زید مرد آسان گزار
 بود شادمانی درو دلپسند

غم نامده خورد نتوان بزور
 مکن جز طرب در می اندیشه
 چه باید بخود بر سنم داشتن
 چه بیجسیم در عالم بیج بیج
 گریزیم ازین کوچگاه رحیل
 خوریم آنچه بر ما بگوری خورند
 اگر برد خواهی چنان مایه بر
 اگر ترسی از رهن و باج خواه
 بدرویش ده آنچه داری نخست
 نبینی که یک دهان خراج
 چه زیرک شد آن مرد بنیاد سنج
 چو تاریخ بگروزه دارد جهان
 یا نا نشینیم و شادی کنیم
 یک امشب ز دولت نشانیم داد
 نرسیم از آنها کزو سود نیست
 بدانچ آدمی را بود دسترس
 بجاره دل خوشتن خوش کنیم
 دمی را که سرمایه از زندگیت
 چنان برزن ایندم که دادش دهی
 فدا کن درم خوشدلی را بیج
 ز بهر درم تند و بدخو میاش
 مشو در حساب جهان سخت گیر
 باسان گزارای دمی می شمار
 شبی فرخ و ساعتی ارجمند

از شرف نامه

عشرت کردن اسکندر با کنیزک چینی

یا ساقی آن آب آتش خیال درافکن بدان کهر با گون سفال
گوارنده آبی کزین تیره خاک بدو شاید اندوه را شست پاک

۵۰

شبی روشن لژ روز رخنه تر می زافسایم درفشنده تر
ز سر سبزی گنبد تابناک زمرد شده لوح طفلان خاک
ستاره بران لوح زیبا ز سیم نوشته بسی حرف از امید و بیم
دیری که آن حرفها را شناخت درین غار با غول منزل ساخت
بشغل جهان رنج بردن چه سود که روزی بکوشش نشاید فرود
جهان غم نیرزد بشادی گرای نه کز بهر غم کرده اند این سرای
جهان از بی شادی و دلخوشیت نه از بهر بیداد و محنت کشیت
درین جای سختی نگیرم سخت ازین چاه بی بن بر آرم رخت
می شادی آور بشادی نهیم ز شادی نهاده بشادی دهیم
جو دی رفت و فردا نیامد پدید بشادی یک امشب بیاید برید
چنان به که امشب تماشا کنیم چو فردا رسد کار فردا کنیم

چون بدان سرخی از سیاهی رست
 چون بسرخی برات رانندش
 سرخی آرایشی نو آیینست
 زر که گوگرد سرخ شد لقبش
 خون که آمیزش روان دارد
 در کانی که نیکوئی جوئی
 سرخ گل شاه بوستان نبود
 چون بیابان شد این حکایت نغز
 روی بهرام ازان گل افشانی
 دست بر سرخ گل کشید دراز
 زبور سرخ دانشی بیوست
 ملک سرخ جامه خوانندش
 گوهر سرخ را بهما زاینست
 سرخی آمد نیکوترین لبش
 سرخ ازان شد که لطف جان دارد
 سرخ روئیت اصل نیکوئی
 گر ز سرخی درو نشان نبود
 گشت بر سرخ گل هوا را مغز
 سرخ شد چون رجیق ریحاتی
 در کارش گرفت و خفت بناز

تا یکی ماند و دیگری بگذاخت
 بیکی قطره شیر بر خیزد
 شیر خوری بدم برابر آن
 بنکاح خودش رضا دادم
 که جو گوهر مرا نیابی جنت
 وانمودم که جفت او هستم
 سومی در جهان ندید دگر
 وز بی چشم بد در ایشان بست
 سر بمهر رضای او بودم
 مهر گنج است بر خزینه من
 پنج نوبت زدم بسلطانی
 رفته خامی بنزازانه خام
 هر چه باید ز شرط نیکوئی
 زهره را با سهیل کابین بست
 بزمگه را بشک و عود سرشت
 سرو و گل را نشاند و خود بر خاست
 خویش زان میان گرانی برد
 جان کنی را مدد رسید ز جان
 گاه ناراض گزید و گاه رطیش
 باز بر سینه نذر و نشست
 مهر خود در دو نرگس منش
 مهر گوهر ز گنج او بر داشت
 چون رخس سرخ کرد جامه خوش
 سرخی جامه را گرفت بفال

او که شیری دران میان انداخت
 گفت شکر که با در آمیزد
 من که خوردم شکر ز ساغراو
 وانکه انگشتری فرستادم
 او که داد آن گهر نهانی گفت
 من که هم عقد گوهرش بستم
 او که در جنجوی آندو کهر
 مهره ازرق آورد بدست
 من که مهره بخود بر آمودم
 مهره مهر او بسینه من
 بروی از پنج راز پنهانی
 شاه چون دید توسنی را رام
 کرد بر سنت زنا شوئی
 شکر ریز سور او بنشست
 بزومی آراست چون باط بهشت
 کرد پیرابه عروسی راست
 سبک روح را بهم سپرد
 کان کن لعل چون رسید بکان
 گله رخ بوسه داد و گله لبش
 آخر العلی یافت بر در دست
 مهره خویش دید دنش
 گوهرش را بمهر خود نگذاشت
 زیت با او بنزاز و کامه خوش
 کاولین روز بر سبیدی حال

عقد خود را ز یکدگر بگست
 شبجراغی هم از قبیلہ آن
 این و آن چون یکی نه بیش و نه کم
 بلکه خورشید را ترا داد
 آن دو هم عقدا زهم نشناخت
 هیچ فرقی نبود برونق آب
 کان دوسرا سوم نیامد راست
 داد تا آنکه آورید ببرد
 مهر بر لب نهاد و خوش خریدید
 مهره دردست بست و در گوش
 بکه بر بخت خوش کردم تاز
 کابن چنین باری اختیار منت
 نیست کس دیار و کشور او
 دانش ما بزیر دانش اوست
 باه بگری گفت کای فرشته‌وش
 روی پوشیده بود زیر نقاب
 یک بیکد با منت بیاید گفت
 برده رمز بر گرفت راز
 عقد لؤلؤ گشادم از بن گوش
 عمر گفتم دوروزه شد شیرین
 گفت اگر پنج بگذرد هم زود
 وان درو آن شکر بهم سوده
 چون در و چون شکرهم سوده
 که تواند زهم جلد کردن

بانو آن در نهاد بر کف دست
 تا دری یافت هم طوله آن
 هر دو در رشته کشید بهم
 شد پرستنده در بدریا داد
 چونکه بخرد نظر بران انداخت
 جز دوتی در میان آن دو خوشاب
 مهره ازرق از غلامان خواست
 بر سر در نهاد مهره خرد
 مهربانش چو مهره با در دید
 شد آن مهره و در از سرهوش
 با بدر گفت خیز و کار بساز
 بخت من یقن چگونه یار منت
 همسری یافتم که همسر او
 ماکه دانا شدیم و دانا دوست
 بدر از لطف آن حکایت خوش
 آنچه من دیدم از سؤال و جواب
 هر چه رفت از حدینهای نهفت
 ناز پرورده هزار نیاز
 گفت اول که نیز کردم هوش
 در نمودار آن دو لؤلؤ ناب
 او که بر دو سه دیگر بفزود
 من که شکر بدر در افزودم
 گفتم این عمر شهوت آلوده
 بفسون و بکیمیا کردن

هر کس آخورد کارزو در خواست
 شد طبیعت بپرورش تازه
 بر محکها زنده زر خلاص
 میهمانرا بجای خویش نشاند
 تا چه بازیگری کند با شوی
 از بس پرده گشت لعبت باز
 گشاد و بخازنی بسپرد
 چون رسانیده شد بیار جواب
 آنچه آورده بد بسو بنمود
 عبره کردش چنانکه در گنجید
 سه دیگر نهاد بر سر آن
 سوی آن نامور فرستادش
 سنگ برداشت گشت لؤلؤ سنج
 هم بران سنگ سودتان چو غبار
 آن درو آن شکر بیکجا سود
 میهمان باز نکته را دریافت
 هر دو دروی فتاندو گفت بگیر
 وان ره آورد را نهاد ببیش
 و آنچه زو مانده بد خیر بکرد
 بکسر موی کم نکرد عیار
 داد تا برد بیک راه پرست
 پس در انگشت کردو داشت عزیز
 شجر اعی بروشنائی روز
 در یکنایا بلعمل یکنایا داد

از خورشها که بود برچپ و راست
 چون خورش خورده شد باننازه
 شده فرمود تا بمجلس خاص
 خود درون رفت و جایخوش بعاند
 پیش دختر نشست روی بروی
 بازی آموز لمبتان طراز
 از بنا گوش خود دو لؤلؤی خرد
 کین بمهمان ما رسان بشتاب
 شد فرستاده پیش مهمان زود
 مرد لؤلؤی خرد بر سنجید
 زان جواهر که بود در خور آن
 هم بدان بیک نامهور دادش
 سنگدل چونکه دید لؤلؤ سنج
 چون کم پیش دید شان بیار
 قبضه واری شکر بران افزود
 داد تا نزد میهمان بشتافت
 از پرستند خواست جامی شیر
 شد پرستنده سوی بانویخوش
 بانو آن شیر بر گرفت و بخورد
 برکشیدش بوزن اول بار
 حتی انگشتری گشاد ز دست
 مرد بخرد شد ز دست کنیز
 داد یکنایا در میهمان افزود
 باز پس شد کنیز حور نژاد

کاخ ازو یافت چون شکوفه شکوه
 دختر احوال خوش ازو ننهفت
 کرد با او همه حکایت خود
 چاه کنند و در فتاده شدند
 وز سر عجز پیش او مردند
 بود یکباره دل بدو داده
 کرد یک یک طلسمها را خرد
 وز سر شرط رفته روی نناقت
 تا چهارم چگونه خواهد بود
 شرط خویان یکی کنند نه یست
 برسم از وی برهنه‌ونی بخت
 ناج بر تارکش نهاده شود
 خرگه آنجا زند که او داند
 بر سر تخت خود نشیند شاه
 من شوم زیر برده پنهانی
 تا جوابم فرستد آهسته
 هرچه آن کرده تو کرده ماست
 در شبستان شدند و آسودند
 گرد باقون بر دمید بنگ
 بست بر بندگیش بخت میان
 راستگویان راستکارانرا
 بر سرش کرد گوهر افشانی
 تک شد بارگه ز برگ فراخ
 آن نه خوان بود کارزودان بود

سوی کاخ آمد از گریوه کوه
 بدر از دیدنش چو گل بشکفت
 هرچه پیش آمدش ز نیک و ز بد
 زان سواران کزرو پیاده شدند
 زان هنزیران که نام او بردند
 تا بد آنجا که آن ملک زاده
 وانکه آمد چو کوه پای فشرد
 وانکه بر قلمه کامکاری یافت
 چون سه شرط از چهار شرط نمود
 شاه گفتا که شرط چارم چیست
 نوش لب گفت چار مشکل سخت
 گر بدو مشکلم گشاده شود
 در درین ره خرض فرو ماند
 واجب آن شد که بامداد بگاه
 خواند او را بشرط مهمانی
 برسم او را سؤال سر بسته
 شاه گفتا چنین کنیم رواست
 بیشتر زین سخن نیفزودند
 بامدادان که چرخ مینا رنگ
 مجلس آراست شه برسم کیان
 انجمن ساخت نامداران را
 خواند شهزاده را بمهمانی
 خوان زرین نهاده شد در کاخ
 از بی آرزو که برخوان بود

تیغ ها را بتیغ کوه گذاشت
 دهلی را کشید زیر دوال
 کند چون جای کنه بود درست
 از سر رخته در پدید آمد
 کس فرستاد ماه خرگاهی
 دولنت بر مراد راهسای
 در گنجینه یافتی بدرست
 صابری کن دو روز اگر بتوان
 آزمایش کنم ترا بهنر
 گر نهفته جواب دانی گفت
 شغل و بیوند بی بهانه شود
 روی پس کرد و ره گرفت پیش
 از در شهر بر کشید پرند
 آفرین زنده گشت و آفت مرد
 از رستهها فرو گرفت بقهر
 با تن کشتگان دفین کردند
 مطرب آوردو بر کشید سرود
 همه بام و درش نگار افشان
 که اگر شه نخواد این پیوند
 خود او را امیرو و شاه کنیم
 وین سرما رهاند و مردی کرد
 شادمان شد بخواستاری شوی
 غالبه سود بر عماری ماه
 ماه در موکبش عماری کش

چون ز کوه آن طلسمها بر داشت
 بر در آن حصار شد درحال
 وان صدراا بگردد بارو جست
 چون صدا رخته را کلید آمد
 زین حکایت چو یافت آگاهی
 گفت کای رخته بند راه گشای
 چون گشادی ظلمرا ز نخت
 سر سوی شهر کن جو آب روان
 تا من آیم بیمارگاه پدر
 برسم از تو چهار چیز نهفت
 با توام دوستی یگانه شود
 مرد چون دید کامکاری خویش
 چون بشهر آمد از حصار بلند
 در نوشت و بجاکری بسپرد
 جمله سرها که بود بر در شهر
 داد تا بروی آفرین کردند
 شد سوی خانه با هزار درود
 شهربان بر سرش نار افشان
 همه خوردند یک یک سوگند
 شاه را در زمان تباہ کنیم
 کان سرما برید و سردی کرد
 وز دگر سو عروس زیا روی
 چون شب از نافه های مشک سیاه
 در عمارتی نشست با دل خوش

زان پرروی و آن حصار بلند
 وان طلسمی که بت برره خویش
 جمله در پیش فیلسوف کهن
 فیلسوف از حسابهای نهفت
 چونند آچاره جوی چاره شناس
 روز کی چند چون گرفت قرار
 زالت راه آن گریوه تنگ
 نسبتی باز جست روحانی
 آنچنان کز قیاس او بر خاست
 اول از بهر آن طلبکاری
 جامه را سرخ کرد کاین خونست
 چون بدریای خون در آمد زود
 آرزوی خود از میان برداشت
 گفت رنج از برای خود نبرم
 یا ز سرها کشایم این چنبر
 چون بدین شغل جامه درخون زد
 هر که زین شغل یافت آگاهی
 همت کارگر چون دران در بست
 همت خلق و رای روشن او
 وانگهی بر طریق معذوری
 بر ره آن حصار پیش گرفت
 چون بنزدیک آن طلسم رسید
 همه نیرنگ آن طلسم بکنند
 هر طلسمی که دید بر سر راه

رانکه زو خلق را رسد گزند
 وان فکندن هزار سر پیش
 گفت و پنهان نداشت هیچ سخن
 هر چه در خورد بود با او گفت
 باز پس گشت با هزار سبار
 کرد با خویشتن سگالش کبر
 هر چه بایستش آورد بجنگ
 کارد از سخنیش باسانی
 کرد ترتیب هر طلسمی راست
 خواست از تیز همان باری
 وین تظلم ز جور گردونست
 جامه چون دیده گرد خون آلود
 بانگ تشیع از جهان برداشت
 بلکه خونخواه مد هزار سره
 یا سر خویشتن کتم سر
 نیغ برداشت خیمه بیرون
 کامد آن شیر دل بخونخواهی
 کو بدان کار زود باید دست
 درع بولاد گشت برتن او
 خواست از شله شهر دستوری
 پی تدبیر کار خویش گرفت
 رخنه کرد و رقیه بدمید
 بر گشاد آن طلسم را پیوند
 همه را چنبر لوفکنند بجمله

زان پرروی و آن حصار بلند
 وان طلسمی که بت برره خویش
 جمله در پیش فیلسوف کهن
 فیلسوف از حسابهای نهفت
 چونند آچاره جوی چاره شناس
 روز کی چند چون گرفت قرار
 زالت راه آن گریوه تنگ
 نسبتی باز جست روحانی
 آنچنان کز قیاس او بر خاست
 اول از بهر آن طلبکاری
 جامه را سرخ کرد کاین خونست
 چون بدریای خون در آمد زود
 آرزوی خود از میان برداشت
 گفت رنج از برای خود نبرم
 یا ز سرها کشایم این چنبر
 چون بدین شغل جامه درخون زد
 هر که زین شغل یافت آگاهی
 همت کارگر چون دران در بست
 همت خلق و رای روشن او
 وانگهی بر طریق معذوری
 بر ره آن حصار پیش گرفت
 چون بنزدیک آن طلسم رسید
 همه نیرنگ آن طلسم بکنند
 هر طلسمی که دید بر سر راه

تازستانی بزرگ نباید پیش
 ست میگیر سخت می انداز
 جگرم از دلم کباب ترست
 وز چنین خاطری چه آرام باد
 وز نفس بر کشید بادی سرد
 نطع با تیغ دید سر باطشت
 باکس اندیشه که داشت نگفت
 نه شبی شب بدو نه روزش روز
 تا در شهر برگرفتی گام
 گور فرهاد و قصر شیرین را
 جت و سر رشته نکشت بدیده
 وز سر رشته کس نداد خبر
 نکشاد آن گره ز رشته خوش
 روی در جستجوی چاره نهاد
 که ازو بند سخت گردد ست
 دیو بنمی فرشته بیونمی
 بهمه دانشی رسید تمام
 همه در بسته گشاده او
 از جهان دیدگان شنید خبر
 شد چو مرغ پرند کوه بکوه
 در کجا در خرابتر غاری
 خدمتش را چو گل میان دریست
 کرد ازان خضر دانش آموزی
 بر زد از راز خوشتن نفسی

تصرف باش خرد اندیش
 ساز بر پرده جهان میساز
 دلم از خاطرم خراب ترست
 بچنین دز چگونه باشم شاد
 این سخن گفت و لختی انده خورد
 آب دیده زان نظاره گذشت
 این هوس را چنانکه بود نهفت
 روزو شب بود با دلی پر سوز
 هر سحرگه بارزوی تمام
 دیدی آن بیکر نو آیین را
 آن گره را بعد هزار کلید
 رشته دید صد هزارش سر
 گرچه بیار ناخت از بس و پیش
 کبر از ان کار بر کناره نهاد
 چاره سازی به هر طرف میجست
 تا خبر یافت از خردمنی
 همه نوسی کشید لکام
 همه همستی اوفتاده او
 چون جوانمرد ازان جهان هنر
 پیش سیمرخ آفتاب شکوه
 یافتش چون شکفته گلزاری
 زد بقراک او چو سوسن دست
 از سر فرخی فیروزی
 چون از ان چشمه بهره یافت بسی

نبود جز بسور شهر آرای
 شهری آراسته بر نه بسور
 ای بسا تر که رفت در سراو
 بود زیبا جوانی آزاده
 صد شمیر او چه گور و چه شیر
 تا شکفته شود چو تازه بهار
 گرد او صد هزار شیشه زهر
 پیکری دلفریب و دیده بسند
 برد ازو در زمان شکیبائی
 کابد از نو کش آنچنان رقی
 صد سر آویخته ز سر تا پای
 چون گریزم که نیست جای گریز
 آورد در تنم شکیب شکست
 سر شود وین هوس زسر نشود
 مار در حلقه خار در دیبست
 هیچکس را بر نشد کاری
 خاکیی گشته گیر خاک آلود
 سر برین رشته باز باید بست
 چون توانم برک جان گفتن
 بسته اند از برای مشتریان
 نتوان رفت بی فسون گریبی
 سر درین کار سرسری نکم
 تا رهد گوسفندم از دم گرگ
 نظم کارش خلل پذیر شود

کرد گیتی چو بنگری همه جای
 وان بربرخ که شد ستیزه حور
 نا رسیده بسایه در او
 از بزرگان پادشاه زاده
 زیرک و زورمند و خوب دلیر
 روزی از شهر شد بسوی شکار
 دید یک نوش نامه بر شهر
 پیکری بسته بر سواد پرند
 صورتی کز جمان و زیبائی
 آفرین گفت بر چنان قلمی
 کرد آن صورت جهان آرای
 گفت ازین گوهر نهنگ آویز
 زین هوسنامه گر بدارم دست
 گر دلم زین هوس بدر نشود
 برند ارچه صورتی زیباست
 این همه سر بریده شد باری
 سرمن نیز رفته گیر چه سود
 گرنه زین رشته باز دارم دست
 گر دلیری کنم بجان سفتن
 گفت این برند را بریان
 پیش افسون آنچنان بری
 تا زبان بند آن بری نکنم
 چنژه بایدم نه خرد بزرگ
 هر که در کار سخت گیر شود

کانچه گفتم تمام داند کرد
 خون بی شرط او بگرددن او
 کیمیای سعادت او دلرد
 گر بزرگت زود گردد خرد
 پیش آنکس که اهل بود انداخت
 وین طبق پوش ازین طبق بردار
 این ورق را بتاج در دریند
 کافتش بر جو من عروس هوس
 با شود میر قلمه با میرد
 بیج بر بیج راه را بگذاشت
 تا درو عاشقان کنند نگله
 خون خود را بدست خود زیزد
 زین حکایت رسیده شد خبری
 سر نهادند مردم از اطراف
 داد بر باد زندگانی خویش
 گشتی از زخم تیغ دشمن کام
 نشد آن قلمه را طلسم گشای
 هم فونش ز چاره شد سپری
 بردگرها نکشت نیرومند
 در سر کار شد برسوائی
 چند برنمای خوب در سرشد
 همه ره جز سر بریده نبود
 بدر شهر بر کشیدندی
 کله بر کله بسته شد در شهر

شوی من باشد آن گرامی مرد
 وانکه زین شرط بگذرد تن او
 هر که این شرط را نکو دارد
 وانکه بی سخن نداند برد
 چون زرتیب این ورق پرداخت
 گفت برخیزو این ورق بردار
 بر در شهر شو بجای بلند
 تاز شهری و لشگری هرکس
 بچنین شرط راه بر گیرد
 شد پرستد وان ورق بر داشت
 بر در شهر بست پیکر ماه
 هر که را رغبت اوفتد خیزد
 چون بهر تخت گیر و تاجوری
 بر تمنای آن حدیث گزاف
 هر کس از گرمی جوانی خویش
 هر که در راه او نهادی کام
 هیچ کوشنده بجاره و رای
 وانکه لختی نمود چاره گری
 گرچه بگشاد ازان طلسمی چند
 از سر بیخودی و بیرائی
 بی مرادی کز او میر شد
 کس ازان ره خلاص دیده نبود
 هر سری کز سران بریدندی
 تاز بس سر که شد بریده بقهر

هر که آن راه رفت عاجز بود
 نرفنی مگر بگام شمار
 اوفتادی سرش ز کالبش
 ماه عمرش نهان شدی در میغ
 چون در آسمان نهانی بود
 بر درش چون فلک نبردی راه
 بود نقش کارخانه چین
 آب را چون سدف گره بتی
 سایه را نقش بر زدی برنور
 برج ازان ماه بهره مندی یافت
 بر پرندهی نکاشت پیکر خوش
 بغطی هرچه خوبتر بنوشت
 با چنین قلعه که جای منت
 پای درنه سخن مگوی از دور
 نیست نامرد را درین دز کار
 نه یکی جان هزار میباید
 جاز شرطش نگاه باید داشت
 نیکامی شدست و نیکوئی
 گردد این راه را ظلم گشای
 چون گشاید ظلمها را بند
 ناز در جفت من شود نه زبم
 ره سوی شهر زیر پای آرد
 برسم از وی حدیتهای هجر
 خواهم او را چنانکه شرط و قست

جز یکی کو رقیب آن دز بود
 و از رقیبی که بود محرم کار
 گریکی بی غلط شدی ز صدش
 از ظلمی بدو رسیدی تیغ
 در آن باره کاسمانی بود
 گر دویدی مهندسی یکماه
 آن بری پیکر حصار نشین
 چون قلم را بنفش پیوستی
 از سواد قلم جو طره حور
 چون دران برج شهر بندی یافت
 خام برداشت پای تاسر خویش
 بر سر صورت برند سرشت
 کز جهاز هر کرا هوای منت
 گو جو بروانه در نظاره نور
 چنین قلعه مرد باید بار
 هر کرا این نگار میباید
 همش سوی راه باید داشت
 شرط لول درین زنا شوئی
 دوین شرط آن که از سر رای
 سومین شرط آنکه از بیوند
 در این دز نشان دهد که کدام
 چارمین شرط اگر بجای آرد
 تا من آیم ببارگاه بدر
 گر جولیم دهد چنانکه سزاست

دست خواهندگان چو دید دراز
 دور چون دور آسمان ز گزند
 گفتمی لزمتر کوه کوهی و ست
 تا کند برگ راه و قن راست
 گرچه رنجید داد دستوری
 دز نیاید ز بام و در زنبور
 پاسبان را ز دزد ناید رنج
 کرد کار حصار خویش پست
 رفت و چون گنج در حصار نشت
 نام او بانوی حصارى شد
 کاهن قلمه بد چو رویین دز
 هیچ دز بانو آن ندیده بخواب
 دوخته کام کامگاران را
 چاره گر بود و چابک اندیشه
 طبعها را بهم گرفته قیاس
 راز روحانی آورید بهشت
 چون شود آب گرم و آتش سرد
 واتجمن را چه میدهد لتجم
 و ادمیزاد را بیاراید
 آن بهورت زن و بمعنی مرد
 دل ز مردم برید یکباره
 از سر زیرکی طلسمی چند
 هر یکی دهره گرفته بجنگ
 گشتی از زخم تیغها بدو نیم

دختر خوبروی خلوت ساز
 جنت کوهی دران دیار بلند
 داد کردن بر او حصاری چست
 بوزش انگیخت ز پسر درخواست
 پسر مهربان ازان دوری
 تا چو شهنش ز خانه کرده دور
 نیز چون در حصار باشد گنج
 وان عروس حصاری از سرنلز
 چون بلان محکمی حصاری بت
 گنج او چون در استواری شد
 دزد گنج از حصار او عاجز
 لو ان دز چو بانوی سقلاب
 راه بر بسنه راه داران را
 همه کاری آن هنر پینه
 انجم چرخ را مزاج شنس
 بر طبایع تمام یافته دست
 که زهر خشک و تر چه شاید کرد
 مردم مترا چه میکنند مردم
 هر چه فرهنگ را بکار آید
 همه آورده بود زیر نورد
 چون شکینده شد دران باره
 کرد در راه آن حصار بلند
 بکیر هر طلسم از آهن و سنگ
 هر که رقی بلان گذر که بیم

«افسانه»

بود شهری بیکوی چو عروس
 دختری داشت پروریده بناز
 گلرخی قامتش چو سرو بلند
 لب بشیرینی از شکر خوشتر
 شکر و شمع بیش او مرده
 تنگدلتر ز حلقه کمرش
 گل ز ربحان باغ او خاری
 روئی افروخته چو شمع و چراغ
 خوب رنگیش خوشتر ز نگار
 ناز نرین درم خریده او
 گل کمر بند زمر دستاش
 داشت پیرایه هنرمندی
 در نبشته ز هر فنی ورفی
 جادوتیها و چیزهای نمان
 سرکشیده ز بار نامه شوی
 سوی جفتش کنی اتفاق بود
 کامدست از بهشت رضوان حور
 زهره شیر عطاردش دادست
 آمد از هر سوئی شفلت نرم
 واو زر خود بزور می پوشید
 کان صنم را رضا ندید در آن
 نرد با صد حریف چون بلزد

گفت کر جمله ولایت روس
 بادشاهی درو عمارت ساز
 دلفریبی بغمزه جادو بند
 رخ بخوبی ز ماه دلکش تر
 زهره دل ز مشنری برده
 تنگ شکر ز تنگی شکرش
 مشک بازلف او جگر خواری
 قدی افراخته چو سرو بیباغ
 نازه رویش تازه تر ز بهار
 خواب نرگی خمار دیده او
 آب گل خاک ره پرستانش
 بجز از خوبی و شکر خندی
 دانش آموخته ز هر نسقی
 خواننده نیرنگ نامهای جهان
 در کشیده نقاب زلف بروی
 آنکه در دور خوش طاق بود
 چون شد آواز در جهان مشهور
 ماه و خورشید بجهت زادست
 رغبت هرکی بسو شد گرم
 این بزور آن بزر همبکشید
 بسو از جنگجوی ناموران
 گشت عاجز که چاره چون سازد

از هفت پیکر

نشستن بهرام روز سه شنبه در گنبد سرخ و افسانه
گفتن دختر پادشاه اقلیم چهارم

چون شب تیر مه بکوتلهمی
ناف هفتنه مگر سه شنبه بود
شاه با هر دو کرده هم نامی
صبحکه سوی سرخ گنبد تاخت
آن برنگ آتشی بلطف آبی
خوش بود ماه آفتاب پرست
طاق خورشید را درید برند
خواست افسانه نشاط انگیز
در فشانند از عقیق در پایش
قرص خورشید ماه خرگه تو
بهر از هر سخن که بتوان گفت
کور باد آنکه دید نتواند
لعل کان را بیکان لعل سپرد

روزی از روزهای دیماه
بزر دگر روز هفت آن به بود
روز بهرام و رنگ بهرامی
سرخ در سرخ زوری بر ساخت
باموی سرخ روی سفلی
ببرسنارش میان در بت
شب چو منجوق بر کشید بلند
شاه از آن سرخ سبب شد آمیز
نلزمین سر نتافت از رایش
کای فلک آستان درگه تو
بر تر از هر دری که بتوان گفت
کس بگردت رسید نتواند
چون دعائی چنین بیابان برد

تا بل نشکست برنو گردون زین بل بجهان جمازه بیرون
 در خاک مبیج کو غباریست با طبع ماز کو شراریست
 بر تارک قدر خویش نه پای تا بر سر آسمان کنی جای
 دایم بنو بر جهان نماند آنرا مبرست کان نماند

وفات مجنون بر روضه لیلی

این قصه چنین برد بپایان
 شد خرمنی از سرشک دانه
 چون خرد شکست باز بردش
 بیزورتر و نزار تر گشت
 روزی بنم رسیده تا شب
 آمد سوی آنمروس خاکمی
 کشیش آب تیره افتاد
 پیچید چو مار زخم خورده
 اشکی دو سه تلخ تلخ بفشاند
 انگشت گشاد و دیده بر بست
 سوگند بهر چه بر گزید است
 در حضرت یار خود رسانم
 وایاد کنم بسخت رانی
 وان تربت را گرفت بر
 ایوست بگفت و جان بر آورد
 وان کیت که نگردد بر اینراه
 از آفت قطع او نرسند
 خاریده ناخن ستم نیست
 که تاب تو روی کهربا رنگ
 کو دور شد از خلاص مردان
 سبل آمد سبل خیز منشین

انگشت کن سخن سرایان
 کان سوخته خرمن زمانه
 دستار فلک شکست خردش
 زانحال که بود زار تر گشت
 جانی ز قدم رسیده تا لب
 نالند ز روی دردناکی
 در حلقه آن حظیره افتاد
 غلطید چو مور خسته کرده
 بینی دو سه زار زار بر خواند
 بر داشت بسوی آسمان دست
 کای خالق هر چه آفرید است
 کر محنت خویش وارهانم
 آزاد کم ز سخت جانی
 این گفت و نهاد بر زمین سر
 چون تربت دوست در بر آورد
 لو نیز گذشت از این گذر که
 راجبت عم که هر چه هست
 ریش نه که غور که غم نیت
 لی چون خر آسیا کهن لنگ
 دوری کن از اینخراص گردان
 در خله سبل ریز منشین

از خوی بلنگی اوفتاده
 گردش دوسه صف کشیده بر پای،
 در قلبگه ددان نشسته
 با صحت او نداشت کس کار
 حالیش درندگان درینند
 کس زهره نداشتی درین
 بی دستوری کسی نشد بیش
 میرفت چو با گله شبانان
 کز وحش بوخس مینوان رست
 وز رفتن وحش در رکابش
 تا دیده بر او نبرد نیاسود
 کردی بر او قرار گاهی
 تا روزه نذر از او گشاید
 مد دل کن جمله دلبران
 باقی بددان حواله کردی
 دادی بددان برات روزی
 روزی خویشن شمردش
 بود از بی کتب روزی خود
 آزادان را ببیند - سازد
 سک گریه شود بجایلوسی

درنده بلنگ وحش زاده
 زمین یلوگیان دشت بیمای
 او چون ملکان جناح بسته
 از بینم درندگانخونخوار
 آنرا که رضای او ندینند
 واترا که بخواندی او بدین
 با او چه ز آشنا چه از خویش
 در موکب آن جریده رانان
 با وحش چو وحش گشته هم دست
 مردم بتمجب از حسابش
 هر جا که هوس رسیده بود
 هر روز مسافری ز راهی
 آوردی از آن خورش که شاید
 وان حرم نشین چرم شیران
 یک ذره از آن نواله خوردی
 از پس که ریسمی و نخوزی
 مردد که بیدید سجده کردش
 پیرامن او دویدن دد
 احسان همه خلق را نولزد
 با سک چو سخا کند مجوسی

کز ما دو رقم یکی من ابر
 معشوقه از او برون نرارد
 او کم شده تو بر نشانه
 کاین دل شده مغز باشد او پوست
 یا بر سر مغز پوست باشم
 چون رابه رفت راه و پراه
 می جت علاج را طبیبی
 وز طمنه و خوی خلق رسته
 با بیخ نباتهای خضرا
 با دام و ددش هماره آرام
 از شیر و گوزن خواجه تانی
 در خدمت او شده شتابان
 لشکر گاهی کشیده بر راه
 او بر همه شاه چون سلیمان
 در سایه کرکس استخوانش
 کز خوی ددان ددی بریده
 بر داشته شیر پنجه از کور
 آهو بره شیر شیر خورده
 وایشان پس و پیش صف گرفته
 روپاه بدم زمین برفتی
 باش بکنار در کشیدی
 بر ران گوزن سر نهادی
 چون جانداران کشیده شمشیر
 رفته بیزک بجان سباری

گفتا رقمی به از پس اقد
 چون عاشق را کسی بکاود
 گفتند جراست میانه
 گفتا که به پیش من نه نیکوست
 من به که نقاب دوست باشم
 این گفت و گذشت از ان گذرگاه
 میخواند جو عاشقان نسبی
 وحشی شده و رسن گسسته
 خو کرده چو وحشیان صحرا
 نه خوی دد و نه حیطة دام
 آورده بحفظ دور بیاشی
 هر وحش که بود در بیابان
 شیر و گوزن و کرگ و روباه
 ایشان همه گشته بنده فرمان
 از پر عقاب بایبانش
 شاهیش بنیابتی رسیده
 افتاده زمیش کرگ را زور
 سک باخرگوش. صلح کرده
 او میشد جان بکف گرفته
 از خوابگش گهی که خفنی
 آهو بمنزلی دودی
 بر کردن کور تکیه دادی
 زانو زده بر سرین او شیر
 کرگ ازجهت یناق داری

چون شمع بترک خواب گفته
 میکش ز درد خویشنن را
 میکند بدان امید جانی
 هر صبحدمی شدی شتابان
 او بنده بار و بار در بند
 هر شب ز فراق بیت خوانان
 در بوسه زدی و باز گشتی
 رقتش به از شمال بودی
 در وقت شدن هزار بر داشت
 میرقت چنانکه آب در چاه
 پای آبله چون بیار میرفت
 باد از پس داشت چاه در پیش
 گریختت بکام او زدی ساز
 ناسوده بروز و شب نخفته
 میجت دواى جان تن را
 میکوفت سری بر آسانی
 سربای برهنه بیابان
 از یکدیگر بسوی خرسند
 پنهان رفتی بکوی جاتان
 باز آمدنش دراز گشتی
 باز آمدنش بسال بودی
 چون آمد خار در گنر داشت
 می آمد سب گریوه بر راه
 بر مرکب راهوار می رفت
 کامد بوبال خانه خویش
 هر گز بوطن نیامدی باز

انس مجنون با وحوش و سیاح

صاحب خبر فساته برداز
 کان دشت بساط کوه بالین
 لژسوک بدر چو باز پرداخت
 روزی زطریده گله آمدشت
 دید از قلم وفا سرشنه
 تلخن زد و آن ورق خراشید
 گفتند ظارگان چه راپست
 زین قصه خبر چنین کند بئز
 رحمان سراچه سفالین
 آواره بکوه و دشت میضخت
 بر خاک دیار یار بنگاشت
 لیلی مجنون بهم نوشته
 خود مانند و رفیق را تراشید
 کر هر دو رقم یکی بیامست

وان عشق برهنه را بپوشند
 خورشید بگل نشاید انود
 در برده نهفته چون بود راز
 جز شیفته دل شدن چه تدبیر
 دزدیده بروی خویش دیدند
 در چنبر عشق شد گرفتار
 نگرقت بهیچ منزل آرام
 میبود و لیک تا شکبیا
 هم خیک درید و هم خر افتاد
 مجنون لقبش نهاده بودند
 میداد بر این سخن گواهی
 از شیفته ماه نو نهفتند
 زاهو بره سبزه را برینند
 می ریخت ز دیده در مکتون
 از هر مزه کشاد سیلی
 در دیده سرشک و در دل آزار
 میخواند چو عاشقان بزاری
 مجنون مجنون ز پیش و از پس
 دیوانگی درست میکرد
 خر رفت و باقیبت رسن برد
 تا دل بدو نیم خواندش یار
 با آتش دل که باز کوشد
 از دل بگذشت و بر سر آمد
 دل برغمو غمگسار لژاو دور

کردند شکیب تا بکوشند
 در عشق شکیب کی کند سود
 چشمی بهزار غمزه غماز
 زلفی بهزار حلقه زنجیر
 زان بر چو بقل پیش دیدند
 چون شیفته گنت قیس را کار
 از عشق جمال آن دلارام
 در صحبت آن نگار زیبا
 یکباره دلش ز پا در افتاد
 و آنان که نیوفتاده بودند
 او نیز بوجه بینوائی
 از بسکه سخن بطعنه گفتند
 از بس که چو گ زبانه کشیدند
 لیلی چو بریده شد ز مجنون
 مجنون چو ندید روی لیلی
 می گنت بگرد کوی و بازار
 میگفت سرودهای کاری
 او میشد و میزدند هر کس
 او نیز فسار ست میکرد
 میراند خری بگردن خرد
 دل را بدو نیم کرد چون تار
 کوشید که راز دل بپوشد
 خون جگرش بر رخ بر آمد
 او در غم بارو بار لژاو دور

از لیلی و مجنون

عاشق شدن لیلی و مجنون بیکدیگر

هر روز که صبح بر دمیدی
کردی فلک ترنج بیکر
لیلی ز سر ترنج بازی
زان تازه ترنج تو رسیده
چون برکف او ترنج دیدند
شد قیس بجلوه گاه غنجش
برده ز دماغ دوستان رنج
چون یک چمنی براین بز آمد
عشق آمد و کرد خانه خالی
غم داد و دل از کنارشان برد
زان دل که ا بیکدیگر نهادند
این برده دریده شد زهر سوی
زین فیه که محکم آبتی بود
کردند بسی بهم مدارا
بند سر ناله گر چه خشک است
یاری که ز عاشقی خبر داشت

یوسف رخ مشرقی رسیدی
ریحانی او ترنجی از زر
کردی ز زنج ترنج سازی
نظاره ترنج کف بریده
از عشق چو نار میکفیدند
نارنج رخ از غم ترنجش
خوشبوئی آن ترنج و نارنج
افغان ز دو نازنین برآمد
بر داشنه تیغ لابلای
وز دل شدگی قرارشان برد
در معرض گفتگو فتابند
وان راز شنیده شد بهر کوی
در هر دهنی حکایتی بود
تا راز نگردد آشکارا
بوی خوش او گوی مشک است
برقع ز جمال خوش بر داشت

که گاهی رخته دارد که درستی
 اگر در ره نباشد کسر اندام
 نرنجد گر فتد صد تیر بر تاب
 که ما زین نه ترنج نارسیده
 چو نارنج از زلیخا زخم یابی
 ز نارنج و ترنج این خوان یرداز
 مگر کابین شوی زین مارنه سر
 زما پرورده باد خزانیت
 که بر ما یک یک دمها شمرده است
 پس آنگاهی بگردن شاد بودن
 ز چوب نار تر کردی همیشه
 بدست اندر بود فرمان پذیرش
 فراز کوه کرد آن نینه بر تاب
 چنین گویند خاکی بود نمناک
 درختی گشت و بار آورد بسیار
 دوی درد هر بیمار یابی
 بنقر در چنین خواند این سخن را

تو بی اندام ازین اندام سنی
 فرود افتادن آسان باشد از بام
 نه بینی مرد بی اندام در خواب
 ترنج از دود گوگرد آن ندیده
 چو یوسف زین ترنج ار سر قابی
 سحر که مست شو سنگی برانداز
 برون افکن بنه زین دارنه در
 قس کو خواجه ناس زندگانیست
 اگر یکدم زنی یمشق مرده است
 بیاید عشق را فرهاد بودن
 مهندس دهنه پولاد نیشه
 ز بهر آنکه باشد دستگیرش
 چو بشید این سخنها جگر ناب
 ستان در شک رفت و دهنه در خاک
 از آن دهنه برآمد شوشه نار
 از آن شوشه کتون گر نار یابی
 نظامی گر ندید آن نارین را

که فرموشت کند دوران افلاک
 بدین یک مهره گل تاچند نازی
 سرش برنه که هم نابایداراست
 بین تا ریک چون ریزد بفرسنگ
 که بر نطمی چنین جزخون نریزد
 سیاووشی نرست از زسر این طشت
 فریدونی بود یا کبکبادی
 که بروی خون چندین آدمی نیست
 چه مدت دارد و چون بودش احوال
 چو آن دوران شد آرد دور دیگر
 بدان تا در نیاید غور او را
 چه شاید بدین و جوان شنیدن
 درو داتمه را پوشیده رازست
 نباید گفت راز دور با دور
 بدین ابلق عنان خوش مبار
 نشاید برد ازین ابلق حرونی
 یفکن از بغل گرنه که رستی
 نرفت از خوی او خامی چو کیمخت
 بی برمایه را بردست مایه
 بدست باد کن امرش که یرست
 طلاق امر خواهد خاک را داد
 تو برخاکی چنین مشعل میفروز
 گر افروزی چراغ ازهرده انگشت
 بر انگشت بریده بر کند خاک

که چندان خفت خواهی دردل خاک
 بدین بنجاء ساله حقه بازی
 نه پنجه سال اگر پنجه هزار است
 نشاید آهنین تر بودن از سنگ
 زمین نطیمت ریکش چون نریزد
 با خونا که شد برخاک ایندشت
 هر آن ذره که آرد تند بادی
 کفی گل درمه روی زمی نیست
 که میداند که این دبر کهن سال
 بهر صد سال دوری گیرد ازسر
 نماند کس که پند دور او را
 بروزی چند بادوران دوسدن
 ز جور و عدل درهر دور سازبت
 نمیخواهی که بینی جور بر جور
 شب و روز ابلقی شد تند زنهار
 جد فن گز نمائی ذو فزونی
 چو کربه خوشتن تاکی پرستی
 فلک چندانکه دیگ خاک را بخت
 قمارشان چرخ نیم خایه
 عروس خاک اگر بدرمنیرست
 مگر خفی که خواهد بودن از باد
 گر آن باد آیدو گر ناید امروز
 دراین یکمشت خاک ایخاک درمنت
 نشد ممکنکه این خاک خطر ناک

ز طاق کوه چون کوهی در افتاد
 که گفتی دوربانی بر جگر خورد
 ندیده راحتی در رنج مردم
 برد گرگ از کله قربان دروش
 که هرچت بازباید داد مستان
 چرا بر سر نرزم هر زمان خاک
 چرا برمن نکرده باغ زندان
 چرا چون ابر نخروشم بزاری
 چرا روزم نکرده شب بدین روز
 مهم رفت آفتاب زرد از آنت
 یک تک تا عدم خواهم دویدن
 زمین بریاد او بوسید و جان داد
 که اندوهی دهد جانی نماند
 درش در گیرد ازهر سو بلانی
 بجای گل بیارد بر سرش سنگ
 که درکامش طبرزد زهر کرده
 که بریاید گرقتش زین جهان رخس
 جوانیرا چنین با در رکیب است
 که بر دارد عمارت زین عماری
 که باچندان چراغش بکس نبیند
 بخوشخونی توان زین دیو رستن
 بهشت دیگران کن خوی خودرا
 هم اینجا و هم آنجا در بهننی
 چو یزاران بر آور درجهان دست

چو افتاد این سخن درگوش فرهاد
 بر آورد از جگر آهی چنان سرد
 بزاری گفت کاوخ رنج بدم
 اگر صد گوسفند آید فرایش
 چه خوش گفت آن گلایی باگلستان
 فرو رفته بظاک آن سرو چالاک
 ز گلبن ریخته گلبرگ خندان
 بریده ازچمن کبک بهاری
 فره مرده چراغ عالم افروز
 چراغم مرد بادم سرد از آنت
 بشیرین در عدم خواهم رسیدن
 صلی درد شیرین در جهانم داد
 زمانه خود جز این کاری نماند
 چو کار افتاده کرده بینوایی
 بهر شاخ گلی کو در زند چنگ
 چنان از خوشدلی بی بهر گردد
 چنان تنگ آید از شوریدن بخت
 عنان عمر ازیشان درنشب است
 کسی یابد ز دوران رستکاری
 مسیحاور در دیری نشیند
 جهان دیواست و وقت دیو بتن
 مکن دوزخ بخود بر خوی بدرا
 چو دارد خوی تو مردم سرشتی
 مخب ایبدیده چندین غافل و مست

که گر خواهی که آسانگرده اینند
 بدو گوید که شیرین مرد ناگاه
 درنگی در حساب آید پدیدار
 گره بیستانی دلتگ روی
 چو نقاط از بروت آتش فشانی
 بزور وعده باهن میم کردند
 شده برنا حفاظی رهنمونش
 بدستش دشنه یولادرا دید
 چو پیل مست گشته کوه میکند
 بدستش سنگ و آهن نرم گشته
 نه از خویش و نه از عالم خبر داشت
 چو آتش تیشه میزد کوه می سفت
 زبان بگشاد و خود را تکدل کرد
 چرا عمری بشفقت میگذاری
 کم ز زنان که بینی دستکاری
 مرا صد بار شیرین تر زجانت
 دم شیرین ز شیرین دید درکار
 که شیرین مرد و آگه نیست فرهاد
 زباد مرگ چون افتاد بر خاک
 باب دیده شستندش همه راه
 سپردندش بخاک و باز گشتند
 بروش در دریشی چند می بست
 زبانش چون نشد لال ایدریفا
 نه بیند ور به بیند باز گوید

چنین گفتند پیران خردمند
 فرو کن قاصدی را کز سر راه
 مگر یک چندی افتد دستش از کار
 طلب کردند نافرجام کوی
 چو قصاب از غضب خونی نشانی
 سخن های بدش تعلیم کردند
 فرستادند سوی بیستونش
 چو چشم شوخ او فرهاد را دید
 بان شیر وحشی جسته از بند
 دلش در کار شیرین گرم گشته
 از آن آتش که درجان وجگر داشت
 بیاد روی شیرین بیت بیگفت
 سوی فرهاد رفت آن سنگدل مرد
 که ای نادان غافل در چکاری
 بگفتا بر نشاط نام یاری
 چه یار آن یار کو شیرین زبانت
 چو مرد ترش روی تلخ گفتار
 بر آورد از سرحرست یکی باد
 دریفا آنچنان سرو شغبناک
 ز خاکش عنبر افشانندند برماه
 هم آخر باغمش دمساز گشتند
 درو هر لحظه تیغی چند می بست
 چو گفت آترلف و آنخال ایدریفا
 کسی را دل دهد کین راز گوید

بر آن صورت شنیدی کز جوانی
وزان دنبه که آمد بپیه پرورد
اگر چه دنبه بر گرگان تله بست
چو پیه از دنبه زانسان دید بازی
مکن کین میش دندان پیر دارد
چو برج طالعت نامد ذنب دار

جوانمردی چه کرد از مهربانی
چه کرد آن پیر زن با آن جوانمرد
بدنبه شیر مردی زان تله رست
تو بر دنبه چرا پیه میگدازی
بخوردن دنبه دلگیر دارد
ز بس رقتن چرا باید ذنب وار

آگاهی خسرو از رفتن شیرین نزد فرهاد

جهتسالار خسرو هر زمانی
هزارش بیشتر صاحب خبر بود
گر انگشتی زدی بر بینی آناه
در آمدت که شد فرهاد را دید
خبر دادند سالار جهان را
در آمد زور دستش را شکوهی
از آناعت ناشای در گرفته است
بدان آهن که اوسنگ آزمون کرد
کلنگی میزند چون شیر جنگی
بچربد روبه ار چربیش باشد
چو از دینار جو را بیشتر بار
اگر ماند بدین قوت یکی ماه
ملک یسنگ شد زان سنگ سفتن
بپیش گفت بابیران هشیار

بجری جستی از شیرین نشانی
که هر یک بر سر کاری دگر بود
ملک را یک یک کردندی آگاه
نه کوه آن قلمه پولاد را دید
که چون فرهاد دید آنفلستانرا
بهرزخمی زیبای افکند کوهی
زسنگ آیین سختی بر گرفته است
تواند یسنون را بیسنون کرد
کلنگی نه که او باشد کلنگی
وگر با کرگ هم حریش باشد
نرازو سر بگرداند ز دینار
زیشت کوه میرون آورد راه
که بایستی بزرگ لعل گفتن
چه باید ساختن تدبیر این کار

ندیدم کس بدین حاضر جوابی
 چو زرش نیز بر سنگ آزمایش
 فکند الماس را بر سنگ بنیاد
 که مشکل میتوان کردن بدوراه
 چنانک آمد شد مارا بشاید
 که کار نست و کار هیچ کس نیست
 کز این بهتر ندانم خورد سوگند
 چو حاجتمندم این حاجت بر آری
 که بر دارم ز راه خسرو این سنگ
 چنین شرطی بجای آورده باشم
 بشرک شکر شیرین بگوید
 که حلقش خواست آزرده بیولاد
 که سنگ است آنچه فرمودم نه خاکست
 وگر برد کجا شاید کشیدن
 وگر زین شرط بر کردم نه مردم
 برون شو دست برد خویش بنمای
 نشان کوه جت از شاه عادل
 که خوانده هر کس اکنون یستونش
 بسختی روی آن سنگ آشکارا
 روان شد کوهکن چون کوه آتش
 کمر در بست و زخم نیشه بگشاد
 بر او نعلال های نقر بنگاشت
 چنان بر زد که مانی نقش ارزنگ
 گزارش کرد شکل شاه و شببیز

بیاران گفت کز خاکی و آبی
 بزر دیدم که با او بر نیابم
 گشاد آنگه زبان چون تیغ بولاد
 که مارا هست کوهی بر گذر گاه
 میان کوه زاهی کند باید
 بدین تدبیر کس را دسترس نیست
 بحق حرمت شیرین دلبنند
 که بامن سر بدین حاجت در آری
 جوابش داد مرد آهنین چنگ
 بشرط آنکه خدمت کرده باشم
 دل خسرو رضای من بجوید
 چنان در خشم شد خسرو ز فرهاد
 دگر ره گفت ازین شرطم چه باکت
 اگر خاکست چون شاید بریدن
 بگرمی گفت کاری شرط کردم
 میان دریند و زور دست بگشای
 چو بشید این سخن فرهاد بیدل
 بکوهی کرد خسرو رهنمونش
 بعکم آنکه سنگی بود خارا
 دعوی گاه خسرو با دلی خوش
 آن کوه کمر کش رفت چون باد
 نخت آزرده آن کرسی نگهداشت
 به نیشه صورت شیرین بر آن سنگ
 بس آنگه از سان نیشه نیز

بگفت از دل تو میگوئی من از جان
 بگفت از جان شیرینم قزونت
 بگفت آری چو خواب آید کجا خواب
 بگفت آنکه که باشم خفته در خاک
 بگفت اندازم این سر زبر بپایش
 بگفت این چشم دیگر دارمش پیش
 بگفت آهنخورد و خود بود سنگ
 بگفت از دور شاید دید ماه
 بگفت آشفته از مه دور بهتر
 بگفت این از خدا خواهم بزراری
 بگفت از گردن این وام افکم زود
 بگفت از دوستان ناید چنین کار
 بگفت آسودگی بر من حرامست
 بگفت از جان صبوری چون توانکرد
 بگفت این دل تواند کرد دل نیست
 بگفت از عاشقی خوشتر چکار است
 بگفت دشتد این هر بی دوست
 بگفت از محنت هجران او بس
 بگفت ار من نباشم نیز شاید
 بگفت آن کسی نداند جز خالش
 بگفت چون زیم بی جان شیرین
 بگفت این کی کند بیچاره فرهاد
 بگفت آفاق را سوزم باهی
 نیامد پیش پرسیدن سوابش

بگفت از دل شدی عاشق بدینسان
 بگفت عشق شیرین بر تو چونت
 بگفت هر شبش بینی چو مهتاب
 بگفت دل ز مهرش کی کنی پاک
 بگفتا گر خراسی در سرایش
 بگفتا گر کند چشم ترا ریش
 بگفتا گر کیش آرد فرا چنگ
 بگفتا گر نیایی سوی او راه
 بگفتا دوری از مه نیست خور
 بگفتا گر بخواهد هرچه داری
 بگفتا گر بر بایش خوشنود
 بگفتا دوستیش از طبع بگذار
 بگفت آسوده شو کاین کار خامت
 بگفتا رو صبوری کن درین
 بگفت از صبر کردن کس خجل نیست
 بگفت از عشق کارت سخت زاراست
 بگفتا جان مده بس دل که باوست
 بگفتا در غمش می ترسی از کس
 بگفتا هیچ همخوابیت باید
 بگفتا چونی از عشق جمالش
 بگفت از دل جداکن عشق شیرین
 بگفت او آن من شد زو مکن یاد
 بگفت ارمن کتم دروی نگاهی
 جو عاجز گشت خرو در جوابش

کزان سودا ره صحرا گرفته است
 برهنه باوسر گردد شب و روز
 بدین آوازه آوازش بلند است
 نه از شمشیر میترسد نه از تیر
 به آوازش از او خرسند بینم
 فرامش کرده خواهد خوشتن را
 شود راضی چو بنیوشد پیامی
 هوس در دل فرود آنداستانرا
 دو بلبل بر گلی خوشتر سرانید
 بهای نقد بیش آید بدیدار
 که بالو بیدلی همدستان شد
 که صاحب غیرتش افزد درکار
 بحکم آنکه درگل بود پایش
 فرود آید سهی سرو از بلندی
 که بیمار است رای مرد بیمار
 که درستی همه تدبیر ست است
 بیماری بدیگر کس دهد دست

دماغش را چنان سودا گرفته است
 زسودای جمال آن دل افروز
 دلم گوید بشیرین دردمنداست
 هراسی نزعوان دارد نه از پیر
 دلش ز انماه بی پیوند بینم
 ز بس کارد ییاد آن سیمتن را
 کند هر هفته برقصش سلامی
 ملک چون کرد گوش این داستانرا
 دو هم میدان بهم بهتر گرانید
 چو تقدیرا دو کس باشد خریدار
 دل خسرو بنوعی شادمان شد
 بدیگر نوع غیرت برد بریار
 آن اندیشه عاجز گشت رایش
 چو برتن چیره گردد دردمندی
 نشاید کرد خودرا چاره کار
 سخن در تدرستی تندرست است
 ضییب ار چند گیرد نبض پیوست

مناظره خسرو با فرهاد

بگفت از دار ملک آشنائی
 بگفت انده خزند و جان فروشند
 بگفت از عشقازان این عجب نیست

نخستین بار گفتش کز کجائی
 بگفت آنجا بصنعت درچه کوشند
 بگفتا جان فروشی درادب نیست

بمد قهر آن نشاط از دل رها کرد
 دو اسبه پیش آن غم باز میشد
 سهیل خوش را در دیده میبخت
 که در بر دوستان بستن نشابست
 که رخت دیگری در خانه بودش
 که نقش دیگری بر خوشتن بست
 مگر کز خوشتن بیرون نهد گام
 مگر با دوست در یک تن نشیند
 بمیدان شد ملک در خانه کس نیست
 که از خود یار خود را باز نشناخت
 نشان هجر و وصل یار دیدمی
 بیک اختر زدی فال دل خوش
 و گر گیرد برای خود نگیرد
 کند بر کام خوش آن نقش منسوب
 بیدبنداری قناعت کردی از دور
 غم آن دلستان از سر گرفتی
 وزان حوضه بخوردی شربتی شیر
 برون زان حوض ناوردی نبودش
 همه شب گرد پای حوض میکشت
 فناد این داستان در هر زبانی

نشاطی کز غم یارش جدا کرد
 غمی کان بادلش دماز میشد
 ادبم رخ بخون دیده می شست
 صفت ار چند خوابش می بیابست
 دل از رخت خودی یگانه بودش
 از آن بد نقش او شوریده پیوست
 تپسود از دویدن صبح تا شام
 زتن میخواست تا دوری گیرند
 نبود آگه که مرغش در قفس نیست
 چنان با اختیار یار در ساخت
 اگر در نور و گر در نار دیدمی
 زهر تفتی که او را آمدی پیش
 کسی در عشق فال بد نگیرد
 هر آن تفتی که آید زشت یا خوب
 بهر هفته شدی مهمان آن حور
 دگر ره راه صحرا بر گرفتی
 شبانگاه آمدی مانند نخجیر
 جز آنشیر از جهان خوردی نبودش
 شب زان حوض بایه هیچ نگذشت
 در آفاق این سخن شد داستانی

آگاهی یافتن خسرو از عشق فرهاد

فرو گفت این حکایت جمله پادشاه
 که در عالم حدیث داستان شد

یکی محرم ز تردیکان در گاه
 که فرهاد از غم شیرین چنان شد

زاربان منقطع وز دوستان
 شده بیسوند فرهادش فراموش
 نه کس محرم که پیمای فرستد
 بجای سرمه در چشمش کشیدی
 بسوسیدی و بر خوانندی نثانی
 سخن شیرین جز از شیرین نگفتی
 که سوزدهر که را چون اودلی هست
 جهان بیکسر چنان داند که سوزد
 زدی بر باد او صد بوسه بر خاک
 بجای جامه جان را پاره کردی
 گرفته انس بلاوحش بیابان
 برو گرد آمده بیکدشت نخجیر
 یکی دامن بوسیدی یکی پای
 گهی در موکب گوران دوییدی
 گهی دنبال شیران شانه کردی
 گوزنانش بشب همراز بودند
 نخوردی و نیشامیدی از درد
 اگر ره یافتی یک ماه رفتی
 ندیدی تا نکردی روی او رش
 ز مدهوشی مزه برهم نبستی
 ز بی پرهیزی افتادی در آنجاء
 بلا همراه در بالا و در زیر
 دلی و صد هزاران حسرت و سوز
 فقیرش سنگ را سوراخ کردی

فرو مانده چنین تنها و رنجور
 گرفته عشق شیرینش در آغوش
 نه رخصت کز غمش جامی فرستد
 گر از درگاه او کردی رسیدی
 و گر در راه او دیدی گیائی
 بعد تلخی رخ از مردم نهفتی
 چنان پنداشت آن دلداده مت
 کسی کش آتشی در دل فرورد
 چو بردی نام آن معشوق چالاک
 چو سوی قصر او نظاره کردی
 چو وحشی نوسن از هر سو شتابان
 ز معروفان این دام زبون گیر
 یکی بالین گمش رفتی. یکی جای
 گهی با آهوان خلوت گزیددی
 گهی اشک گوزنان دانه کردی
 بروزش آهوان دمساز بودند
 نمودی روز و شب چونجرخ فاورد
 بدان هنجار کاول راه رفتی
 اگر بودیش صد دیوار در پیش
 و گر تیری بچشمش در نستی
 و گر پیش آمدنی چاهیش در راه
 دل از جان بر گرفته و زجهان سیر
 شبی و صد دروغ و ناله تا روز
 ره از درکوی و گردر کاخ کردی

ز دست دل نهاده دست بر دل
 ز تن نیرو ز دیده خواب رفته
 قن خیزان تر از یمنار خیزان
 وزو در کوه و دشت افتاده پزاری
 چو گل صد جای پیراهن دریده
 گره بر دل زده چون غنچه گل
 ز بارش هیچگونه چاره نه
 چو خار از بنی خود مکار میکند
 نه از تیشش هراس سر بریدن
 شده دور از شکیبائی بیکبار
 بدید آوردی از رخ لاله زاری
 فلک هارا طبق درهم شکستی
 ندانند آب را و دایه را نام
 سجوش آورده هفت اندام اورا
 ز گرمی سوخته همچون چراغش
 روانش بر هلاک خوش گستاخ
 بلا زاندازه رنج از حد گذشته
 که شد آواز گریش یست در یست
 پی دل میدوید آن رخت برده
 که جادو از پندو دیو از آهن
 چو گنجی کز خرابی گردد آباد
 چو مار از سنگ و گرگ از چوب دستی
 جگر از آتش غم کشته بریان
 غم خود را سروسامان ندانست

فرو رفته دلش را پای در گل
 زبان از کار و کار از آب رفته
 چو دیو از زحمت مردم گریزان
 گرفته کوه و دشت از بیقراری
 سهی سروش چو شاخ گل خمیده
 ز گریه بلبله وز ناله بلبله
 غمش را در جهان غمخواره نه
 دونا زان شد که از ره خار میکند
 نه از خارش غم دامن درین
 ز دوری کشته سودائی بیکبار
 ز خون هرساعت افشاندی نشاری
 ز ناله بر هوا چون کله بستنی
 چو طفلی تشنه کابش باید از جام
 ز گرمی برده عشق آرام اورا
 رسیده آتش دل در دماغش
 ز مجروحی دلش صد جای سوراخ
 بلا و رنج را آماج گشته
 چنان از عشق شیرین تلخ بگریست
 دلش رفته قرار و بخت مرده
 چنان در میرید از دوست و دشمن
 غمش دامن گرفته واو بغم شاد
 زغم ترسان بهمنیاری و منی
 دلش نالان و چشم زارو گریان
 علاج درد بیدرمان ندانست

لب و دندانهای از یاقوت و از در
 مفرح ساخته سودائیی چند
 دل و جان قته بر زلف سیاهش
 نبشته عهده عنبر بخاکش
 لبش شیرین و نامش نیز شیرین
 ولیعهد مهین بانوش دانند
 همه در خدمتش فرمان پذیرند
 بود در خدمتش هفتاد دختر
 بزیبائی دلاویز جهانی
 چو مه منزل بمنزل می‌خرامند
 گهی در خرمن گل باده نوشند
 که نارد چشم زخم آنجا گزندی
 بگیتی جز طرب کاری ندارند
 کنند از شیرچنگ از پیل دندان
 بناوک چشم کوکب را بدوزند
 بهشت است آنطرف وان لبان حور
 بی زینگونه زر و سیم دارد

سر زلفی ز ناز و دلبری بر
 از آن یاقوت و آن در شکرخند
 خرد سر گشته بر روی چو ماهش
 هنر فتنه شده بر جان پاکش
 رخس نسرین و بوش نیز نسرین
 شکر لفظان لبش را نوش خوانند
 بربرویان کزبان کشور امیرند
 ز مهر زادنگان ماه پیکر
 بخوبی هریکی آرام جانی
 همه آراسته بارود و جامند
 گهی بر خرمن مه مشک پوشند
 ز برقع نیستان بر روی بندی
 بخوبی در جهان یاری ندارند
 چو باشد وقت زور آترورمندان
 بحمله جان عالم را بسوزند
 اگر حور بهشتی هست مشهور
 مهین بانو که آن اقلیم دارد

زاری کردن فرهاد از عشق شیرین

بر آورد از وجودش عشق فرامد
 نمی آمد ز دستش هیچ کاری
 نه برگ آنکه سازد باصوری

چو دل در مهر شیرین بست فرهاد
 بسختی میگذاشتش روزگاری
 نه صبر آنکه دارد برگ دوری

دماغ نرگس بیمار خیزش
 زبان بسته باقون چشم بد را
 بشرا صد زبان هر صد شکر رز
 نمک شیرین باشد و ان او هست
 که کرد آن تیغ سیی را بدو نیم
 جو ماهش رخته بر رخ نه یابی
 زنازش سوی کس پروا نه بینی
 گهی قائم گهی قنذ فروش است
 زنج چون سبب و غنچ چون ترنجی
 فشانده دست بر خورشید و بر ماه
 بر آن پتان گل پتان دم رز
 که لعل ار واگشاید در بریزد
 باب بده شده دامنش را
 دهد شیر افکنانرا خوابگر گوش
 یک آغوش از گلش ناچیده دیار
 نه یتد کس شبی چون آفتابش
 بر آهونی صد آهو یش گیرد
 ببازار ارم رسحان فروشان
 ندیدش کس که جان نبرد حلی
 بقایم رانده لیلی باجمالش
 بدمش قلم یعنی ده انگشت
 شب از خالش کتاب فال خوانده
 که رحمت بر چنان لؤلؤ فروشان
 لبی و صد هزاران بوسه چون قند

شده گرم از نسیم مشک یزش
 فسونگر کرده بر خود ختم خود را
 بحری کاتش دلها کند تیز
 نمک دارد لبش درخته پیوست
 تو گونی ینش تیغیت از سیم
 زماهش صد قصب را رخته یابی
 بشمش بریبی پروانه بینی
 صبا از زلف و روش حله پوش است
 موکل کرده برهر غمزه غنچی
 رخش تقویم انجم را زده راه
 دو پتان چون دو سیمین نار توخیز
 لعلش بوسه را پاسخ نخیزد
 نهاده گردن آهو گردنش را
 بچشم آهوان آن چشمه نوش
 هزار آغوش را پر کرده از خار
 شبی صد کس فزون یند بخواش
 گر اندازه ز چشم خوش گیرد
 زرشک نرگس متش خروشان
 بمعید آرای ابروی هلالی
 بحیرت مانده معجون در خیالش
 بفرمانی که خواهد حلق را کشت
 مه از خویش خود را خال خوانده
 یزش و گردنش لؤلؤ خروشان
 حدیسی و هزار آشوب دلبنده

خزینه اش را خدا داند که چندانست
 بافروزی فزون از مرغ و ماهی
 بشادی می گذارد زندگانی
 مهین بانوش خوانند از بزرگی
 شمیرا را مهین بانوست تفسیر
 بهر فعلی مهیا کرده جائی
 که تا سر سبز باشد خاک پاش
 خرامد گل بگل خرمن بخرم
 کند در جستن نخجیر پرواز
 که بردع را هوای گرمیراست
 بهر فعلی هوائش اختیار است
 جهان خوش خوش یازی میگذارد
 برادر زاده دارد دگر هیچ

هزارش قلمه بر کوه بلند است
 ز جنس چار با چندانکه خواهی
 ندارد شوی و دارد کامرانی
 ز مردان بیشتر دارد سرگی
 شمیرا نام دارد آن جهانگیر
 نشست خویش را درهر هوایی
 بهل گل بموقانت جایش
 بنابستان شود برکوه ارمن
 بهنگام خزان آید بابخاز
 زمناش پردع میل چیر است
 چهارش فصل ازنان در شمار است
 نفس یک یک بشادی می شمارد
 درین زندانرای بیج بر بیج

وصف جمال شیرین

بزیر مقننه صاحب کلاهی
 به چشمی بچو آب زندگانی
 دو زنگی بر سر نخش رطب چین
 دهان بر آب شکر شد رطب را
 صدف را آب دندان داده از دور
 دو گیسو چون کند تاب داده
 بگیسو سبزه را بر گل کشیده

بری دختی بری بگذار ماهی
 شب افروزی چو مهتاب جوانی
 کشیده قامتی چون نخل سبیم
 زبس کاورد یاد آن نوش لب را
 بمروارید دندانهای چون نور
 دو شکر چون عقیق آب داده
 خم گیسوش تاب از دل کشیده

از خسرو و شیرین

حکایت کردن شاپور از شیرین و شبدر

جهان گشته ز مغرب تا لهاور
برسامی در اقلیدس گشاده
که بی کلک از خیالش نقش مهرست
که بر آب از لطافت نقش بستنی
فرو گفت این سخنهای دلاویز
بگویم صدیک از چیزی که دانم
بگو کرم و مکن هنگامه را سرد
سخن را بهره داد از رنگ و از بوی
زمانه سال و مه فرخنده بادت
همیشه بر مرادت دسترس باد
خراب آنکس که آبادت نخواهد
شگفتنی ها بسی دیدم در آفاق
که باشد فرضه دریای دریند
شده جوش سپاهش تا سپاهان
مقرر گشته بر فرمان آن زن
همه دارد مگر تختی و تاجی

مدیمی خاص بودش نام شاپور
ز نقاشی به مانی مزده داده
قلمزن چابکی سورتگری چست
چنان در لطف بودش آبدستی
زمین بوسید پیش تخت پرویز
که گر فرمان دهد شاه جهانم
اشارت کرد خسرو کی جوانمرد
زبان بگشاد شاپور سخنگوی
که تا کینیت گیتی بنده بادت
جمالت را جوانی هم نفس باد
غمین باد آنکه او شادت نخواهد
بسی گشتم درین بخرگاه شش طاق
لز آنسوی کهستان منزلی چند
زنی فرماندهست لز نل شاهان
همه اقلیم اران تا بارمن
نلرد هیچ مرزی بی خراجی

نظامی

5

خاقانی اگر بند حکیمان خواندی
بس تام زنان را بزبان چون رانندی
ایخواجه ببند زن چرا در ماندی
چون نخم غلامبارگی بفشانندی

6

از عشق صلیب موی رومی روی
ابخاز نشین گنتم کرجی گویی
از بس بگفتش که موی مویی
شد موی زانم و زبان هم مویی

رباعیات

1

سنگ اندر بر بسی دویدیم چو آب
بار همه خارو خس کشیدیم چو آب
آخر بیوطن نیارمیدیم چو آب
رقیم و ز بس باز ندیدیم چو آب

2

ترسا شما همدم عیسی است دمت
روح القدسی چگونه خوانم ضمت
چون موی شدم ز بکه بردم سنت
مونی مونی که موی مویم ز غمت

3

هیچ است وجود و زندگانی هم هیچ
وین خانه و فرش باستانی هم هیچ
از نسبه و نقد زندگانی همه را
سرمایه جوانیست جوانی هم هیچ

4

در باغچهٔ عمر من غم پرورد
نه سرو نه سبزه ماند نه لاله نه ورد
بر خرمن ایام من از غایت
نه خوشه نه دانه ماند نه گاه نه کرد

تا از در تو زین پس در یوزه کند خاقان
 فردا ز در رندی توشه طلبد سلطان
 تو زاد مدائن بر تحفه زیبی شروان
 پس تو ز مدائن بر سیحه ز گل سلمان
 کز شط چنین بحری لب تشنه شدن توان
 این قطعه ره آورد است از بهر دل اخوان
 معنوه میحا دل دیوانه عاقل جان

خاقانی ازین در که در یوزه عبرت کن
 امروز گر از سلطان رندی طلبد توشه
 گر زاد ره مکه تحفه است بهر شهری
 هر کس برد از مکه سیحه ز گل جمره
 این بحر بصیرت بین بی شربت ازو مگذر
 اخوان که ز راه آبد آرنده آوردی
 بنگر که در این قطعه چه سحر همی راند

در گشاد خلوت و صفای صبح گوید

باشب روان دواسه دویدم بصبحگاه
 راه هزار ساله بریدم بصبحگاه
 در هشت باغ عشق چریدم بصبحگاه
 پشت از برای نقب خمیدم بصبحگاه
 تا آنچه کس ندیدم بدیدم بصبحگاه
 بوی چراغ کشته شنیدم بصبحگاه
 آخر برون پرده خزیدم بصبحگاه
 با بانک نوش نوش چشیدم بصبحگاه
 آندم که جام جام کشیدم بصبحگاه
 پیش از هزار دجله مزیدم بصبحگاه
 کاندر سماع عشق دریدم بصبحگاه
 زان کاتش نیاز دمیدم بصبحگاه
 دوش از درخت باز خریدم بصبحگاه

آوازه رحیل شنیدم بصبحگاه
 بر بیخیان همت و باپختگان درد
 رستم ز چار آخور سنگین روزگار
 دیدم که گنج خانه غیب است پیش روی
 کردم ز سنگ رفته ره تونبای چشم
 کشتم یاد سرد چراغ فلک چنانک
 بیمار گرد پرده خالصان بر آمدم
 هر شرب سرد کرده که دل چاشنی گرفت
 خورشید خاک شد ز پی جرعه باقن
 زان جام جم که تا خط بغداد داشتی
 تواند آفتاب رفو کردن آن لباس
 امروز سرخ روئی من دانی از چه خاست
 خاقانی مسیح سخن را بنقد عمر

از دیده گلایی کن درد سر ما نشان
 جغد است بی بلبل نوحه است بی الحان
 بر قصر ستمکاران تا خود چه رسد خذلان
 حکم فلک گردان یا حکم فلک گردان
 ختند بر آن دیده کاینجا نشود گریان
 نه حجره تنگ این کمتر ز تور آن
 از سینه توری کن وز دیده طلب طوفان
 خاک در او بودی دیوار. نگارستان
 دیلم ملک بابل هندو شه ترکستان
 بر شیر فلک حمله شیرتن شادروان
 در سلسله زر که در کوکبه میلان
 زیر بی ایلش بین شهمات شده نعمان
 ییلان شب و روزش کشته به بی دوران
 شظرنجی تقدیرش در مانگه حرمان
 در کاس سر هرمن خون دل نوشروان
 صدبند نو است اکنون در مغز سرش پنهان
 بر باد شده یکسر با خاک شده یکسان
 کردی ز بساط زر زرین تره را بتان
 زرین تره کو بر خون روکم تر کو بر خون
 زایشان شکم خاکست آستن جاویدان
 دشوار بود زادن نطفه سندن آسان
 ز آب و گل پرویز است این خم که نهد دهقان
 این گرسنه چشم آخر هم سیر نشد زایشان
 این زال سید ابرو وین مام سیه بتان

از نوحه جغد الحق مائیم بدرد سر
 آری چه عجب داری کاندر چمن گیتی
 ما بار که دادیم این رفت ستم بر ما
 بگوئی که نکون کرده است ایوان فلک و شرا
 بر دیده من خندی کاینجا ز چه میگری
 فی زال مدائن کم از پیر زن کوفه
 دانی چه مدائن را با کوفه برابر نه
 این است همان ایوان کز نقش رخ مردم
 این است همان در که کورا ز شهان بودی
 این است همان صفه کز هیبت او بردی
 پندار همان عهد است از دیده فکرت بین
 از اسب پیاده شو بر نطح زمین. رخ نه
 فی فی که چو نعمان بین پیل افکن شاهانرا
 ای بس شه پیل. افکن کافکند بنه پیلی
 منست زمین زیرا خورد است بجای می
 بس بند که بود آنگه بر تاج سرش پیدا
 کسری و ترنج زر پرویز و تره زرین
 پرویز پیر خوانی زرین تره گستردی
 پرویز کنون کم شد زان گمشده کمتر گو
 گفتی که کجا رفتند آن تا جوران اینک
 بس دیر همی زاید آستن خاک آری
 خون دل شیرین است آن می که دهد زرین
 چندین تن چاران کاین خاک فرو خورد است
 از خون دل طفلان سرخاب رخ آمیزد

این دهنهای تنگ بی دندان
 که بدنان بی دهان همه سال
 سگ دیوانه شد مگر آهن
 آه خاقانی از فلک ز آتسوی
 هر چه پنهان پرده فلک است
 کار از این و آن نگردد نیک
 گرچه خصمان ز ریک بیشترند
 بر دو ساق من آن شعار کند
 اژه با ساق میوه دار کند
 که همه ساق من فکار کند
 رفت چندانکه چشم کار کند
 آه خاقانی اشکار کند
 کار ها نیک کردگار کند
 همه را مرگ خاکد کند

هنگام دیدن طاق کسری و ذکر خرابی مدائن و ولایت آن بجهت اعتبار الوالبصار گوید

هان ایمل عبرت بین از دیده نظر کن هان
 بکره زره دجله مترل بمدائن کن
 خود دجله چنان گریند صد دجله خون گوئی
 بینی که لب دجله چون کف بدهان آرد
 از آتش حسرت مین بریان جگر دجله
 بر دجله گری نونو وز دیده ز کوتش ده
 گر دجله در آمیزد باد لب و سوز دل
 تا سلسله ایوان بگست مدائن را
 که که بزبان اشک آواز ده ایوان را
 دندانها هر قسری پندی دهدت نونو
 گوید که نواز خاکی ما خاک توئیم اکنون
 ایوان مدائن را آینه عبرت دان
 وز دیده دوم دجله بر خاک مدائن ران
 کز گرمی خولباش آتش چکد از مزگان
 گوئی ز قف آهش لب آبله زد چندان
 خود آب شنیدستی کانش کنش بریان
 گرچه لب در ماهت از دجله کوه استان
 نمی شود افسرده نمی شود آندشان
 در سلسله شد دجله چون سلبه شد یهچان
 نابو که بگوش دل پاسخ شنوی ز ایوان
 بند سر دندانها بشنو ز بن دندان
 گامی دو سه بر ماهه و اشکی دو سه هم بفتان

یک بر سفله نیست کز فلکش
 نیست آزاده را قبا نمدی
 سگ چیزی بمرد در بشداد
 ابره ما ز خام و حامان را
 صبر میکن که جز بمردی و صبر
 دیده بگشا که جز برای کمال
 کور چمنی که بر تن بوزاست
 جوشن عقل داده اند ترا
 پای در دامن قناعت کش
 بنگر احوال دهر خاقانی
 بر کله صد گهر ندوخته اند
 که هوش پاره بر ندوخته اند
 کفش جز بزر ندوخته اند
 جز نیسج آستر ندوخته اند
 زهره را بر جگر ندوخته اند
 باز را چشم بر ندوخته اند
 از بی شیر تر ندوخته اند
 صد ره کام اگر ندوخته اند
 کت لباس بطر ندوخته اند
 گرت چشم عبر ندوخته اند

در شکایت از حبس خود گوید

غصه بر هر دلی که کار کند
 هر که در طالبش قران افتاد
 روزگارم وفا کند هیاهات
 این فلک کعبین بی نقش است
 پنج و یک بر گرفت باز فلک
 چون به نیکیم شرمسار نکرد
 مرغیم گنگ و مور گرسنه چشم
 چنگ مرغی چه لشکر انگیزد
 شور و غوغا شعار زنبور است
 بر دو پایم فلک چو آهن را
 آب چشم آتشین نثار کند
 سیه او از او کنار کند
 روزگار این بروزگار کند
 همه بر دستخون قمار کند
 که دوشش را دویک شمار کند
 پیدی چند شرمسار کند
 کس چو من مرغ در حصار کند
 صف موری چه کار زار کند
 شور و غوغا که اختیار کند
 حلقه ها چون دهان مار کند

به بسند آهمن اسقف بر اعف
 بتربیع و بتندی ثلاثا
 بتربیع و صلیب باد پروا
 مرا فرمان بخواه از شاه دنیا
 فلک را تا صلیب آید هویدا
 کند تبیع از ین ایبات غرا

یانگ و زاری مولوزن از دیر
 بتلیک بروج و ماه و انجم
 بتلینی کحاسد فلک راست
 که بهر دیدن بیت المقدس
 زخطه استوا و خط محور
 سزد گری عی اندر بیت معمور

در شکایت از روزگار و حکمت گوید

چشم خورشید بر ندوخته اند
 شمس را بر قمر ندوخته اند
 پرده ها بر بهر ندوخته اند
 بر پرند سحر ندوخته اند
 زرد و سرخی دگر ندوخته اند
 زنده تازه تر ندوخته اند
 از قباشان کمر ندوخته اند
 گر به مسمار در ندوخته اند
 بهر قند بشر ندوخته اند
 خود بدست نظر ندوخته اند
 در زیان قدر ندوخته اند
 بظر از هنر ندوخته اند
 که کلاش بسر ندوخته اند
 کیسه جز لعل تر ندوخته اند

فلک بخیه در ندوخته اند
 کوه را در هوا نداشته اند
 دیده بانان بام عالم را
 چرخ و انجم بلاش شام هنوز
 روز و شب را بجای شام و شفق
 آسمانرا بجای دلق کبود
 عالم آن عالمت و دهر آن دهر
 پس در داد بسته چون مانند است
 دیر گاهی است تالبس کرم
 خود ببای رضا نبافته اند
 خلعتی کان ز تار و بود وفاست
 برتن ناقصان قبای کمال
 هنری سر فکنده چون لاله است
 بی هنر خوش چو گل که بر کمرش

چه بود آن نطق عیسی وقت میلاد
 چگونه ساخت از گل مرغ عیسی
 چه منی گفت عیسی بر سر دار
 وگر قیصر سکالد راز زردشت
 بگویم کمان چه زند است و چه آتش
 چه اخگر ماند ازان آتش که وقتی
 بقسطاسی بسنجیم راز موبد
 چرا بیچد مگس دستار و فوطه
 بنام قیصران سازم تصانیف
 بس ای خاقانی از سودای فاسد
 رفیق دوز چه اندیشد بیبی
 مگوی این کفر و ایمان تازه گردان
 فقل انهد بان الله واحد
 چه باید رفت تا روم لوسرذل
 بمین عیسی فخر الحواری
 میجا خملتا قیصر نژادا
 بروح القدس و فخر روح مریم
 بمهد راستین و حامل بکر
 به بیت المقدس واقعی و صخره
 بانقوس و بززار و به قنبدیل
 به خمین بذبح و لیلۃ الفطر
 یاکی مریم از تزویج یوسف
 به یخ و شاخ و برگ آن درختی
 بمه تیر کانگه بود نیسان

چه بود آن صوم مریم وقت اسفا
 چگونه کرد شخص عازر احیا
 که آهنک بدر دارم ببالا
 کنم زنده رسوم زند و است
 کز آن پازند و زند آمد مسی
 خلیل الله در آن افتاد دروا
 که جو سنگش بود قسطای لوقا
 چرا پوشد ملخ را نین دبا
 به از ارتک چین و تگلوشا
 که شیطان میکند تلقین سودا
 و زیر بد چه اندازد بدارا
 بگوی استغفرالله زین تمنا
 تمالی عن مقولانی تمالی
 عظیم الروم عزالدوله اینجا
 امین مریم و کهنف النصاری
 ترا سوگند خواهم داد حقا
 با نجیل و حواری میجا
 بدست و آستین و باد مجرا
 بتقدیبات انصار و شلیخا
 بیوحنا و شمس بحیرا
 بمعید الهیکل و صوم العذارا
 بدوری عیسی از پیوند عیسا
 که آمد میوه اش از روح معلا
 بنخل پیر کاتبجا گشت برنا

شوم زنار بندم زمین تمدا
 بخوانم از خط عبری ممما
 در بفراطیانم جا و ملجا
 شده مولوزن و پوشیده چوخا
 بلاسی بوشم اندر سنگ خارا
 صلیب آویزم اندر بحلق عمدا
 کنم ز اینجا براه روم مبدا
 کنم آئین مطران را مطرا
 رد او طیلان چون پور شقا
 ز روح القدس و ابن و اب مجارا
 بصحرای یقین آرم همانا
 ز بمقوب ز نسطور وز ملکا
 نمایم ساز ناسوت از هیولی
 بتعلیم چو من قیس دانا
 مرا دانند فیلاقوس والا
 سوی بغداد در سوق الثلانا
 حنوط و غلبه موتی و احیا
 بازم زان عصا شکل چلیپا
 رعاف جائلیق ناتوانا
 بیخانان سمرقند و بخارا
 بگیرم در زر و یاقوت حمرا
 بگویم مختصر شرح موفرا
 که مریم عور بود و روح تنها
 که جان افروز گوهر گشت پینا

روم ناقوس بوسم زمین تحکم
 کنم تفسیر سریانی ز انجیل
 من و نا جرمکی و دیر مخران
 مرا بینند اندر کنج غاری
 بجای صدره خارا چو بطریق
 چو آن عود الصلیب اندر بر طفل
 وگر حرمت ندارندم بایخاز
 دبیرستان کنم در هیکل روم
 بدل سازم بزنار و ببرنس
 کنم در پیش طرسبقوس اعظم
 یک لفظ آن سه خوانرا از چه شک
 مرا اسقف محقق تر شناسد
 گشایم راز لاهوت از تفرد
 کشتانرا کشش ینی و کوشش
 مرا خوانند بطلمیوس ثانی
 فرستم نسخه نالت نلانه
 بقسطنطین برند از نوک کلکم
 بدست آرم عصای دست موسی
 ز سرگین خر عیسی ببندم
 ز افسار خرش افسر فرستم
 سم آن خر باشک چشم و چهره
 سه اقوم و سه قرقف را بیرهان
 چه بود آن نفخ روح و غل و روزه
 هنوز آن مهر بر درج رحم داشت

که بر باکی مادر هست گویا
 چو بر اعجاز مریم نخل خرما
 دروغی نیست ها بر هان من ها
 چو زنبوران خون آلوده غوغا
 بسوزد چون دل قندیل ترسا
 سه زنجیرم نهادستند اعدا
 سرشکم چون دم عیسی مصفی
 که استاد است الفهای اطعنا
 تظلم کردم زان نیست بارا
 تبرا از خدا دوران تبرا
 نه بر سلجوقیان دارم تولا
 مرا چه ارسلان سلطان چه بفرا
 مرا چه ابن بامین چه یهودا
 شوم بر گردهم از اسلام حاشا
 پس از تزیل وحی از هفت قرآ
 پس از یاسین و طاسین میم و طاه
 جمار و سعی و لیک و مطی
 شوم بنجاهه گیرم اشکارا
 چو عیسی ترسم از طمن مفاجا
 گرمزم بر در دیر سکوبا
 نجویم در ره دین صدر والا
 حریم رومیان آنک مهبا
 بیست المقدس و مجراب اقصی
 تزیبید چون طیوی بند بر پا

تیجه دختر طهم چو عیسی است
 سخن بر بکر طبع من گواهدست
 چو من فاورد بانصد سال هجرت
 بر آدم ز ایندل چون خان زنبور
 زبان روغنینم ز آتش آه
 چو قندیلیم بر آویزند و سوزند
 چو مریم سر فکنده زیرم از طمن
 چنان اساده ام پیش و پس طمن
 مرا زانصاف یاران نیست یاری
 علی الله از بد دوران علی الله
 نه از عباسیان خواهم مونت
 چو داد من نخواهد داد این دور
 چو یوسف نیست کز قحطم رهاند
 مرا اسلامیان چون داد ندهند
 پس از تحصیل دین از هفت مردان
 پس از الحمد و الرحمن و الکف
 پس از میقات حج و طوف کعبه
 پس از چندین چله در عهد سی سال
 مرا مثنی یهودی فعل خصمند
 چه فرمائی که از ظلم یهودی
 چه گوئی کاستان کفر جویم
 در ابعزازیان اینک گشاده
 بگردانم ز بیت الله قبله
 مرا از بعد پنجه سباله اسلام

از دیوان

قصائد

در شکایت از حبس و بند و تخلص بمدح مخلص دین المسیح
عظیم الروم عزالدوله قیصر و برانگیختن او را بشفاعت
و خلاص یافتن خود گوید

فلک کز رو تراست از خط ترسا
نه روح الله در این دیراست چون شد
تم چون رشته مریم دوتایست
من اینجا بای بند رشته ماندم
چرا سوزن چنین دجال چشم است
لباس راهبان پوشیده روزم
بصور صبحگاهی بر شکافم
شد است از آه دریا جوشش من
بمن نا مشفقند آبا علوی
مرا از احقر دانتس چه حاصل
گرآن کیخرو ایران و نور است
چه راحت مرغ عیسی را ز عیسی
چرا عیسی طیب مرغ خود نیست
مرا دارد ملول راهب آسا
چنین دجال فعل این دیر مینا
دل چون سوزن عیسی است یکا
چو عیسی بای بند سوزن آنجا
که اندر جیب عیسی یافت ماوا
چو راهب زان بر آرم هر شب آوا
صلیب روزن این بام خضرا
نیمم گاه عیسی قمر دریا
چو عیسی زان ابا کردم زآبا
که من تارکم او رخنه اجزا
چرا بیژن شد اندر چاه یلدا
که همسایه است با خورشید عنرا
که اکمه را تواند کرد ینا

خاقانی

در بیان چهار چیز که آنها را باز گردانیدن محالست

از محالانست باز آوردنش	چار چیز است آنکه بعد از رفتش
یا که تیری جست بیرون از کمان	چون حدیثی رفت ناگه بر زبان
کس نکرده اند قضای رفته را	باز چون آری حدیث گفته را
همچنین عمری که ضایع ساختی	باز کی گردد چو تیر انداختی
پس ندامتهای بسیارش بود	هر که بی اندیشه گفتارش بود
چون بگفتی کی توان بنهفتش	تا نکفتی می توانی گفتنش
چون رود دیگر نیاید باز پس	عمر را می دان غنیمت هر نفس
هر که راضی از قضا شد بد نکرد	هیچکس از خود قضا را رد نکرد
مهر می باید نهادن بر دهان	هر که میخواهد که باشد در امان
چون رود پیشش نخواهی دید نیز	می سزد گر عمر را داری عزیز

در بیان اخلاق ذمیه

چار چیز دیگر ای نیکو سرشت
 زان چهار اول حد کینی بود
 خشم خود دیگر فرو ناخوردنت
 ای پسر کم گزد کرد این خصال
 غل و غش بگذار چون زر باک شو
 حرص بگذار و قناعت پیشه کن
 هست از جمله خلائق نیک زشت
 زان گذشتی عجب و خود بینی بود
 خصلت چارم بخیلی کردنت
 از برای آنکه زشتت این فعال
 پیش از آنکه خاک گردی خاک شو
 آخر از مردن یکی اندیشه کن

در بیان چهار چیز که نباید حقیر شمرد

چار چیز آمد بزرگ و معتبر
 زان یکی خصمت و دیگر آشتت
 چارمین دانش که آراید ترا
 هر که در چشمش عدو باشد حقیر
 ذره آتش چو شد افروخته
 علم اگر اندک بود خوارش مدار
 رنج اندک را بکن غمخوارگی
 درد سر را گر نجوید کس علاج
 باش از قول مخالف بر حذر
 آتش اندک توان کشتن به آب
 می نماید خرد لیکن در نظر
 باز بیماری کزو دل ناخوشت
 این همه تا خرد ننماید ترا
 از بلای او اکتد روزی قحیر
 بینی از وی علمی را سوخته
 ز آنکه دلود علم قبری یشمار
 ور نه بینی عجز در نیچارگی
 خوف آن باشد که بد گردد مزاج
 پیش از آن کر با درآمی لی پسر
 وای آناعت که گیرد التهناب

از پند نامه

در بیان چهار چیز که اندر خطر بود

چار چیز است ای برادر باخطر
قریب سلطان و الفت با بدان
قرب سلطان آتش سوزان بود
زهر دارد در درون دنیا چو مار
می نماید خوب و زیبا در نظر
زهر این مار منقش قاتلت
همچو طفلان منکر اندر سرخ و زرد
زال دنیا چون عروس آراسته است
مقبل آن مردی که شد زین جفت طاق
ب به پیش شوی خندان می کیند
تا نتوانی باش از آنها بر حذر
رغبت دنیا و صحبت با زنان
با بدان الفت هلاک جان بود
گر چه بینی ظاهرش نقش و نگار
لیک از زهرش بود جان را خطر
باشد از وی دور هر کوی عاقلست
چون زنان مغرور رنگ و بو مگرد
هر زمانی شوی دیگر خواسته است
بشت بروی کرد و دادش سه طلاق
پس هلاک از زخم دندان میکند

در بیان چهار خصلت پسندیده

همه کس نیک باشد چار چیز
اول آن باشد که باشی دادگر
با شکیبائی تقرب کردنت
با تو گویم یاد گیرش ای عزیز
هم ز عقل خوش باشی با خبر
حرمت مردم بجای آوردنت

چون بجز بی حاصلی بهره نداشت
 روزو شب چون گندی بر تابه
 گر غباری در رهش بنشسته بود
 در سحر که هاتفش آواز داد
 گفت میگوید خداوند جهان
 عفو کردم توبه بپذیرفتمت
 بار دیگر چون شکنی توبه پاک
 ور خیال است این زمان ای بیخبر
 باز آئی آخر که در بگشاده ایم
 خواست تا توبه کند زهره نداشت
 دل بر آتش چشم بر خوابه
 ز آب چشم او همه ره شده بود
 ساز کارش کرد و کارش ساز داد
 چون در اول توبه کردی ای فلان
 میسوانستم ولی نگرفتمت
 دادمت مهلت نکشتم خشناک
 آرزوی تو که باز آئی دگر
 تو جنایت کرده ما استاده ایم

حکایت

کرد از دیوانه مردی سوال
 گفت باشد دو جهان بالا و پست
 کیت ز اول قطره آب آشکار
 هر نگاری کان بود بر روی آب
 هیچ چیزی نیست ز آهن سخت تر
 هر چه را بنیاد بر آبی بود
 آب هرگز کس نه بیند بایدار
 کاین دو عالم چیست با چندین خیال
 قطره نه نیست در معنی نه هست
 قطره آبست با چندین نگار
 گر همه ز آهن بود گردد خراب
 هم بنا بر آب دارد در نگر
 گر همه ز آهن بود خرابی بود
 کی بود بر آب بنیاد استوار

خوش را در خون و خاک ره بدید
 ز آن دو نیمه پاک شد در يك زمان
 دم تزد از گریه و از سوز هم
 گریه افتادی براو چون ابر زار
 باسگان در کوی دختر خفته بود
 جمله گشتند ای عجب واقف بر آن
 تا بیرند آن گدارا سر جو شمع
 چون تویی را چون منی کی بوده جفت
 بر درم منین تو بر خیز و برو
 شته ام از خود که گشتم از تو مست
 باد بر روی تو هر ساعت تار
 یک سوالم را بده ای جان جواب
 لژچه خندیدی تو در من آترمان
 بر تو خندیدم از آن ای میخبر
 لیک در روی تو خندیدن خطاست
 هر چه بود اصلا همه چیزی نبود

آن کما چون خنده آن مه بدید
 داشت مکین نیم نان و نیم جان
 نی قرارش بود شب نی روز هم
 یاد کردی خنده آن شهریار
 هفت سال الفصه بس آشفته بود
 بنندگان دختر و خدمتگران
 عزم کردند آن جفاکاران بجمع
 در نهان دختر گملرا خواند و گفت
 قصد تو دارند بگریز و برو
 آن کما گفتا که من آن روز دست
 صد هزاران جان چون من بیقرار
 چون مرا خواهند کشتن تا سواب
 چون مرا سر میبریدی را بگان
 گفت چون میدیدمت بس یهنز
 بر سر و ریش تو خندیدن رواست
 این بگفت و رفت لژ پیش جو دود

حکایت

توبه کرد از شرم و باز آمد براه
 توبه بشکست و بی شهوت گرفت
 در همه نوع لژ گناه افتاده بود
 وز خجالت کار شد بس مشککش

کرده بود آن مرد بسیاری گناه
 بار دیگر نفس چون قوت گرفت
 مدتی دیگر ز راه افتاده بود
 بعد از آن دردی در آمد در دلش

ز آنکه معشوق گل رعنا بس است
 بلبل را بس بود عشق گلی
 نیست غم بی برگی کار مرا
 از همه در روی من خندد خوشی
 خنده اش در روی من ظاهر شود
 خالی از عشق چنان خندان لبی
 بیش ازین از عشق رعنائی مناز
 کارگر شد بر تو و کارت نهاد
 حسن او در هفته گیرد زوال
 کاملاً راز آن ملال آرد پدید
 روز و شب در ناله زارت کشد
 بر تو می خندد نه در تو شرم دار

در سرم از عشق گل سودا بس است
 طاقت سیمرخ نارد بلبلی
 چون بود خند برگ دلدار مرا
 گل که همالی بشکفت چون دلکشی
 چون ز زیر برده گل حاضر شود
 کی تواند بود بلبل کی شبی
 هدهش گفت ای بصورت مانده باز
 عشق روی گل بسی خارت نهاد
 گل اگر چه هست بس صاحب جمال
 عشق چیزی کان زوال آرد پدید
 خنده گل گرچه درخارت کشد
 در گذر از گل که گل هر نو بهار

حکایت دراین معنی

عالمی بر عاشق گمراه داشت
 ز آنکه چشم نیم خوابش مت بود
 آب حیوان بی لبش لب خشک داشت
 عقل از لایعقلی پیدا شدی
 از خجل بفریدی و بگداختی
 چشم افتادش بدان ماه منیر
 نان او وامانده بد برنا نوا
 کرده از دستش شد و در ره قناد
 خوش بر او خندید و خوش برگذشت

شهریاری دختری چون ماه داشت
 فتنه را بیداری پیوست بود
 عارض از کافور و زلف از مشک داشت
 گر جمالش ذره پیدا شدی
 گر شکر طعم لبش پیناختی
 از قضا میرفت درویشی اسیر
 داشت بر کف کرده آن ییوا
 چشم او چون بر رخ آن مه قناد
 دختر از پیشش چو آتش در گذشت

از منطق الطیر

عذر بلبل

بلبل شیدا در آمد مست مست
منیی در هر هزار آواز داشت
شد اسرار معانی نعره زن
گفت بر من ختم شد اسرار عشق
نیست چون داود يك افتاده کبار
رازی اندر نی ز گفتار من است
گلستانها پر خروش از من بود
باز گویم هر زمان رازی دگر
عشق چون بر جان من زور آورد
هر که شور من بدید از دست شد
چون نه بینم منحرمی سالی دراز
چون کند معشوق من در نوبهار
من نمایم خوش بروی او دلم
باز معشوقم چو ناپیدا شود
ز آنکه رازم در نیابد هر یکی
من چنان در عشق گل مستغرقم

نه ز عشق او نیست نه از عقل هست
زیر هر معنی جهانی راز داشت
کرد مرغان را زبان بند از سخن
جمله شب میکنم تکرار عشق
تاز جور عشق خوانم زار زار
زیر چنگ از ناله زار من است
در دل عشاق جوش از من بود
درو هم هر لحظه آوازی دگر
همجو دریا جان من شور آورد
گرچه بس هشیار آمد مست شد
تن زخم باکس نکویم هیچ راز
بوی مشک خویش در عالم نثار
حل کنم از طلعت او مشکلم
بلبل شوریده کم گویا شود
راز بلبل گل بداند بی شکی
کز وجود خویش محو مطلقم

فريد الدين عطار

کدیانورا به بهانه ای از خانه بیرون فرست و خدمتگاری را که بطائنه خانه و خاصه آشپانه و ستمد اسرار تواند بود زجرو تعریکی فرمای تا هر چه رفته است بگوید و این برده بر داشته شود بر قضیت استصواب او مرد بخانه در آمد و این عزیمت بامضا رسانید و خدمتگاری که انیس انس و عیة اسرار زن بود تهدید و تشدید عرضه داشت ماجرا هر چه رفته بود بر طریق تفصیل و اجمال تقرر کرد و از مطلع تا بمقطع شرح داد و جمال روی عروس یقین از حجاب شبهت و ریت هر چه نیکوتر بیرون آمد و معلوم شد که توتی چون گرگ یوسف بی گناه بوده است و چون ناآهه صالح بی جرمی ضمه شمیر گشته و آنچ درباب او تقدیم ائاده است و نفاذ یافته ظلم محض و جف صرف بوده است و در نانی الحال جزای آن و پال بیاید دید و بقای آن بی خوشتی بیاید خورد و آنچ کرده از سر تعجیل بوده است بوسوسه شیطان مسول و توهم نفس اماره منخبل حیرت و حسرت بر وی مستولی گشت و ضجر و قلق ظاهر شد اشك ندامت از دیده بر صفحه رخساره میریخت و از سر تأسف و تلهف میگفت.

شعر

تذکرت ایاما لنا و لایلا مضت فحرت من ذکر هن دموع
 فهل بعد تفریق الحیب نواصل وهل لتجوم قد افلن طلوع

ای رفته زمن ترا چه افسون آرد کین فرقت تو ز چشم من خون آرد

و ظاهر شد که قدم در نطفه خطا و دایره جفا نهاده است و روی تدبیر باینه تقصیر دیده پشیمانی سود نداشت و ندامت نافع و ناجع نبود و این معنی پیوسنه با خود می گفت

بیت

فيا ليت ما بيني و بين أحبتي من البعد ما بيني و بين المصائب

مقال بترویر و اتمام تقریر کند بفتوی شریست اراقت خون وی روا بود و بحکم مصلحت سیاست و رعایت جانب مروت افساد و اهدام ذات او واجب گردد تا بعد ازین هر ساعت مرا درد سری ندهی و دروغی که طبع و سمع از قبیح روایت ان مجروح گردد بگوش من نرسانی

بیت

باران دو سد ساله فرو تشاند این کرد بلارا که تو انگیخته ای

پس دست در قفس کرد و از سر غضب توتی را بیرون کشید و سر و پای و پر و بالش از هم بگست و جدا کرد و بیرون انداخت اتفاق را از دوستانش یکی بر در سرای بگذشت توتی را بدان گونه بدید پرسید که این برنده را بچه تهمت جنایت چنین تعذیب و تشدید فرمودی و خون او بچه حجت چون خون ذبایح حرام حلال داشته ای که این توتی بغایت ملیح و فصیح بود حضرت اجنحة او بخوید نوبهار و متقارش بلعل آب دار مانند بود مرد ماجرای رفته باز گفت آن دوست وی مردی صاحب فراست و خداوند کیاست بود و با حذاقت بر کمال دهائی تمام داشت اورا بران اقتحام ملائمتها کرد و گفت ندانسته ای که چون نواب ابام و حوادث روزگار مجتمع شود و مشکلات و معضلات مبهم بر آیند گوهر آنها بر محك عقل باید زد و در معیار و مقیاس خرد بسنجید و در تعبیر اصناف احلام و تدبیر احداث ابام مشاورت با زیرکان عالم و امیان ناصح باید بیوست ای سبحان الله ندانی که مرغان دروغ نگویند و نموبه و تزویر نسکالند و آنچه گویند از دیده و شنیده گویند چرا باول حال استقار این اخبار و استطلاع این اعمال نکردی و شرط ثانی و احتیاط بجای نیوردی که زنان را در مکر و غدر تصنیفها و در خداع و حیلت تألیفهاست بدان درجه که ابلیس با کمال مشعوزی و استادی در ممی مکر زنان سر رشته کیاست کم کند و اگر خواهی تا حقیقت این حال ترا مکشوف و مقرر شود.

از اصطکاک دست آس رعد و از حرکت بادبیزن و پرویزن باد و باران در پیوست چون تونی مشغله رعد و مشغله برق و حرکت باد و زحمت باران بدید گفت امشب توفان باد عالم را از بنیاد برمبکند یا نیلاب باران جهان را خراب میکند متحیر و متفیر بماند هر گاه چشم باز کردی برق و رعد و باران و باد دینی سر در میان بر کشیدی روز دیگر چون نسیم سحر بوزید و گلزار صباح در افق مشرق بدید کدخدای بخانه باز آمد پیش قفس تونی رفت و گفت هات مافیه شفائی و أنف بالقهوة دائی بگوی تا حریفان دوشین با باران پراندوشین همچنان باده های نوشین زده اند واز آن معانی حرکتی کرده تونی گفت دوش از زحمت باد و ابر و مشغله برق و رعد بهر را امکان نظر و بصیرت را سامان فکرت نبود با خلاص و امحاض امان نظر نبرداختم لز آن لحظه که تو قدم از خانه بیرون نهادی توفان نوح و ساعقه هود و عذاب نمود د ایستاد درخش آتش در جهان میزد و رعد و لوله در آسمان و زلزله در زمین می افکند همه شب در قفس از سرما می لرزیدم و از هیبت رعد بترسیدم و این آیت میخواندم فسبحان من یسبح الرعد بحمده و بر خود میدیدم و میگفتم

بیت

کأن نجوم الليل خافت مغاره فمدت عليه من عجاچه حجا
 مرد گفت ای مرغ مگر تو دیوانه شده ای یا دماغت خلل کرده است بر من چون روز روشن شد که تو باد پیموده ای و گوز بوده شکسته ای و اگر و العباد بالله از اکاذیب کلمتی چند ترکیب کرده ای و ترهاتی چند ترتیب داده ای میان من و حلال کار بطلاق و فراق انجامیدی و مصالح معاش و فراش من بتضرب و تخلیط تو متلاشی شوی و همسر من که در زهد و عفت مریم عصر است بهذیبات و ترهات تو آلوده خبث خبث گشتی و هر که امثال این

بیت

سقى اللہ ارضاً زنت عرصاتها بأناً فضل من شیوخ و شبان

توتی اعتماد بر حصافت و شہامت خود داشت و ابن خبر از زبان صاحب شرع نشینہ بود کہ *إننا جائل الشيطان و ندانته* کہ

شعر

دیو از فعل زن ریمیدہ شود چون بر آمیزد او یکی تلیس
در فریب و فسون و مکر و حیل بندگیها نمابندش ابلیس

مرد از خانہ بیرون رفت و توتی بترك خواب گفت و سرمہ سہر در بصر کشید و از شبکات قفس بیرون مینگریست زن با خود اندیشید کہ با این مرغ لطیف جلتی باید ساخت کہ باطلاع و استطلاع ما نبردازد کہ نظرش میان من و معشوق حایلست و تحفظ و تیقظ او بین ما مانع و ہر گاہ سخن وی از سمت استقامت مایل و منحرف شود و از جادہ استوا یافتند و تفسیر و تفاوت بدان راہ باید اعتماد از قول او بر خیزد و بعد از آن ہر چہ گوید خیالات جنون و خرفات ظنون بندارند و ہر چہ تقریر کند آنرا وسوسہ خیال و ہنسمہ محال انگارند پس بفرمود تا آنجا کہ قفس توتی بود چراغی در زیر تثنی نہادند و حراقہ ای چند از دیوارها در آویخت و بر بالای طارم دست آسی بحركات مختلف میگردانید و باد ییزنی و پرویزنی بیآورد و آب بر باد ییزن میفشاند از باد ییزن و پرویزن بر مثال باد و باران می آمد و ہر ساعت چراغدان از زیر تثنی بیرون گرفتندی و در محاذات سطوح اجرام حراقہا بداشتندی تا شمع چراغ از صفحات حراقہا منعکس میشد بر مثال برق و درخش و از اصطکاک اجرام ثقیل دست آس در فضای خانہ صورت رعد ظاہر میگشت ہمہ شب حاصل الامر آن بود کہ از انعکاس شمع برق و

بنظر رأفت تکفل میکنی و الا من این جمعیت و زوجیت باطل کرده امی
و حورا و عینای فرادیس اعلی را از خطر تلیس ایشان مطلقه ثلاث
گردانیده و گفته

شعر

دع ذکر هن فما لهن وفأ ریح الصبا و عهد هن سواء

زن جو میست و مرد چون ماهست ماه را تیرگی ز مینغ بود
بدترین مرد اندرین عالم به بهین زنان دریغ بود

توتی ملتحات او را بلطفی پذیرفت و گفت تو امشب با فراغ خاطر بمرتع
ظرافت و مربع اهل ضیافت رو و از ابتدای رواج تا اتهای صباح اقتداح افراح
بین الرباحین و الراج نوش کن که من بیچ نوع از تتبع احوال و تفحص
آثار این جماعت غافل و عاقل نخواهم بود و امتثال او امر و نواهی ارباب
دولت و اولیای نعمت از مواجب شریعت کرم است خصوصاً در اعمالی که
تعلق بصیانت حرم و دیانت کرم دارد از لوازم خرد و مروّت و فرائض
آزادگی و قوت باشد و هر که در ارتسام این انواع طریق اعمال و امهال
سپرد اعتماد از خلوص محبت و صفای مودت وی بر خیزد و مصاحبت و
مجالست او بر اخوان و احباب مطلع طایر شوم و مقدم دفاثت و لوم گردد
و در دل برادران مشفق ناکنج و در چشم یاران ناصح حقیر نماید مرد چون
این جوابها بشنید بروی آفرین پیوست و آثار فراست او را در انوار کیاست
و تحفیظ دقایق وفاداری و رعایت جانب بزرگوارى پسندیده داشت و گفت
هزار جان فدای دوستی باد که در احیای مراسم حریت این کلمات و مقدمات
تقریر داند کرد

دست دهد و گرنہ شہوات انسانی و لذات نفسانی را یکبارگی پشت پای باید زد تا ہر ساعت دستارچہ از روی طبق بر داشتہ نشود و ازین نمط ہمہ شب با زن سخن میگفت

بانوگفت لطیف گفتی و باریک دیدی این تونی تہمنہا و خیاتہا بمن اضاقت کردہ است و مرا در خطر و رنجہا اوگند و واجب است مکافات ماعی تا محمود و تحریضات نابرجاہگاہ در باب وی تقدیم کردن و چون روزی چند برین حادثہ لدشت مرد بسبب مصلحت از سر این جرمہ بر خاست و دل از آن تہمت و ظنت بر داشت و آن حادثہ را نابودہ پنداشت تا وقتی دیگر دوستی میزبانی کرد و او را بضافت خواند مرد بوقت رفتن پیش قفس رفت و وصایتی کہ در آن باب لایق بود تقرر کرد و گفت ای دوست مخلص و ای رفیق مشفق باید کہ شرایط امانت و دیانت و حسن عہد بجای آری و اغفال و اہمال اندرین باب جایز نداری و تا طلوع صبح صادق بیدار باشی و ہرچہ ممکن گردد از تیغظ و بیداری و تحفظ و ہشیاری بجای آری و حرکات و سکنات و افعال و اقوال مشاہدہ و مابنہ کنی کہ والذی زین السأ بالکواکب و أحرق الشیا طین المرءۃ بالنہب التواقب اگر این کرت بر فطی سبیج و معاملتی خارج واقف شوم خودرا از شبن صجب و عار الفت او خلاص دہم اگر آفتابست بوی التفات تہام و اگر آب حیاتست تجرع نکنم

بیت

گر آب شوی از تو نشویم رخ و دست و ر خاک شوی آب کم جای نشست

و اعتماد من در عموم اشغال و خصوص افعال بر عمدتہ مناصحت و خلوص شفقت نمت و اگر نہ آنستی کہ تو مطالعہ این اظلال و مجاری این احوال

مرد چون این سخن بشنید سوداش غلبه کرد و صفراش بشوید چوبی بر گرفت و دست و پی زن درهم شکست و هر چند زن فریاد بیشتر کرد شوی چوب سخت تر میزد و می گفت من أكل القلايا سبر علی البلايا مرد از خانه بیرون رفت زن خاطر بر گماشت و تفحص و استکشاف ازین حال کردن گرفت تا این نهانی که آشکارا کرده است و این مستور که مکشوف گردانیده گمان بر خدمتکاری برد که سمت اختصاص و صفت اخلاص داشت و بزبان تفسیر این شکایت تقریر کردن گرفت خدمتکار بایمان غلاظ و شداد سوگندان عرضه داشت و اعدار بی شمار تمهید کرد که بکشف این سر راضی بودم و مرا ایثار رضا و نحرّی فراغ تو بر جمله مهمات و معضلات مقدم باشد

شعر

رضاك رضای الذی او تر و سرك سرّی فما اظهر

پنهان دارم راز تو ای دوست از آنك تنگت جهان درو ننگند غم تو

بامداد چون کدخدای در آمد پیش قفس توتی رفت و با وی سخنی گفت اما چندان که گرد خاطر برمی آیم و مرکب وهم را در میدان ادراك جولان می دهم و غبار شبهت از چهره آفتاب یقین دور می کنم گمان جز بر توتی نمی افتد و کشف این سرو هتك این سر و یاقن این پنهان و فاش کردن این راز الا از جانب توتی نمی دانم که کدخدای او را در تفحص و تبسم اخبارت و صیتهای بلیغ میفرمود و در افشای سر و باز گفت حرکات و سکنات تو تلقینهای بوجه میگرد و همه اعتمادش در حفظ و نگاه داشت بانو و تبع اقوال و افالش بر حزم و شهامت و کاردانی و کفایت اوست نبینی که بیشتر نوقات در مساره توتی میگذراند تدبیری باید اندیشید مگر خلاصی

تونی گفت

بیت

سندی لك الايام ماكنت جاهلا وياأتيك بالا خبار من لم تزود

دوش درین وثاق مجمع وفد عشاق بوده است بیرون رفتن تو بود و در آمدن جوانی بیالا سرو بوستان و بچهره ماه آسمان ریشک سرو جویبار و خجلت لبث قندهار مشک از زلف او می ریخت و آفتاب در دامن جمالش میاویخت عکس طلعتش خانه روشن کرد چنانک شمع از وی خجل شد و گل رخسارش ظارم و صفا گلشن گردانید چنانک گل از شرم روش در عرق غرق گشت جان می گفت

بیت

بنامیزد بنامیزد نکه کن تا توان بودن غلام آن چنان روئی که گل رنگ آرد از رنگش
دل از خزینه سینه ندا می کرد

بیت

قصه یوسف مصری همه در چاه کنید ترک خندان لب من آمد هین راه کنید
تا نیم شب شرابهایی مروق می نوشیدند چون گلاب با آب و چون شیربامی برهم
می آمیختند و چون پروانه در نور می آویختند

شعر

أنت زائراً ما خامر الطيب ثوبها و كالمسك من أردانها يتسوق

مارل تو بهر صفت که داری دل کم نکند زدوست داری

شعر

لولا مزاحمة الصباح وان هدى كان الكرى يا طيف قد اسدى بدا
فالصبح ملك و النجوم رعية بصرت بفرته فخرها سجدنا

چون سرد شد از باد سحر زبور او بیدار شدم ز خواب از بستر او

عاشق و معشوق از خواب مستی بیدار و هشیار شدند و یکدیگر را وداع کردند و گفتند شب وصل چون برق گذران بود و بسان کبریت احمر بی نشان تا نیز کی اتفاق دیدار بود چون معشوق پای از خانه بیرون نهاد کدخدای از در درآمد و بر زن سلام کرد بانو باز و کرشمه جواب داد و از سر طتر گفت

بیت

من بعباد اندرم آری رواست مجلس عالی بشراب اندرست

دوش از رنج فرقت و جدائی و محنت غیبت و تنهائی لحظه‌ای نخفته‌ام و از خوف و هیت و دهشت و حیرت ساعتی نیاسوده و عباداً بالله اگر بیایکی مکاپره‌ای آرد و مفاجأً مخاطره‌ای اقد دست ندارک از تلافی آن قاصر ماند و پای وهم لژادراکش عاجز آید یا تا ساعتی خلوتی سازیم و دل از رنجهای گذشته پیردازیم مرد از زن نمتی وانر قبول کرد و باخود گفت الحمدلله که عیال را با من موافقتی تمام و مساعدتی بر کمال است چون زمانی بهم بودند و ساعتی یاسودند مرد باستفراغی بیرون آمد و از نوتی شوان کرد

مصراع

فعاتری فیما ذکررت ماتری

شعر

فہمی فؤاد المحب نار ہوی احر نار الجحیم ابردا

دارم بتو اشتیاق چندانک مہرس در دست بافتاق چندانک مہرس
دستی کہ بدامن وصلت زدمی بر سر زدم از فراق چندانک مہرس

چون معشوق بر مکامن حروف وقوف یافت کہ ایشب زحمتها زایل و سعادتھا حاصل
است باخود گفت الدهر فرس و الا ففصص در حاز بقدم اشتیاق روی یوناق
معشوق نهاد و آن شب ہر دو بشادی و خرمی بر بساط نشاط بودند و از بدو رواج
ناظہور صباح در تجرع اقداح افراح بگذاشتند و تونی ہمہ شب از شبکات
فقس بیرون مینگریست و آن احوال مطالعہ میکرد و بر صحیفہ ورق دل
مینگاشت و می گفت

مصراع

العیر یضرب و المکوات فی النار

شعر

یا راقد اللیل مسروراً، بأولہ ان الحوادث قد یطرقن اسحارا

ای خفته نگونی کہ مرا بیدارست وی شاد نگونی کہ مرا غمخوار بست

چون نسیم سحر بوزید و زنگی شب نسیمہ درچہرہ مالید مٹعلہ خورشید شعلہ
ناہید فرو نشاند و قدیل زرین آفتاب چراغ سیمین مہتاب فرو کشت عقد
نریا انقطاعی پذیرفت و طلوع صبح صادق ارتفاعی گرفت منادی صباح این ندا در داد

داستان کدخدای با زن و توتی

دستور گفت بقای پادشاه عادل در اقبال کامل و سعادت شامل باد و ایزد جل و علا حافظ و ناصر چنین آورده اند که در شهر گذشته و سنین رفته مردی زنی داشت که متابعت وساوس شیطانی و موافقت هواجس نفسانی کردی و قدم بر طرُقِ مجهول شهوات و نهمات زدیدی و با جوانان نوخط و امردان با جمال عشقها باختی و این مرد را توتیئی بود سخن سرای و حاذق لغت شناس و ناطق هر چه در خانه از خیر و شر و نفع و ضرر حادث شدی جمله اعلام دادی و وقایع و حوادث باز نمودی شبی دوستی ضیافتی ساخت و تکلف و توق که لایق دوستان موافق و اخوان صادق باشد بجای آورد مرد از زن دستوری خواست و بوقت بیرون شدن پیش قفس توتی رفت و گفت ای بانسان بیدار و ای نگاهبان هشیار باید که امشب در تیقظ و حراست یبقرائی و سرمه سهر تا بوقت سحر در بصر کشی و با معان نظر و دقت خاطر تأمل کنی و از هر چه حادث شود غت و سمین و معین و مهین و صلاح و فساد و خیر و شر بدانی و در حفظ آری چندانک صبح سر از گریبان مشرق بر آرد بخانه باز آییم و همه اعتماد بر قول تو خواهد بود و اعتداد من در حوادث بصدق گفتارت که از غرض متره و از شوایب کدورت صافی است توتی بدان ابتهاج نمود و گفت

بیت

فعلک ان سلت لنا مطیع و قولک ان سالت لنا مطاع

چندانک مرد قسم از در بیرون نهاد کدبانوی خانه بمعشوق رفته نشست و بمدد مداد اشتیاق حکایت شکایت درد فراق شرح کرد و بدست متمدنی بدوست خود فرستاد و گفت

و دیگری را بر خود امیر کردند و زمام مصالح وامر و نهی خوش بدو سپردند چون روزی چندی برین حال بگذشت روزی گوسفند مرزن را سروئی زد زن از آن متالم شد سنگی بر سر گوسفند زد گوسفند از قوت زخم از پای در آمد و بیهوش یفتاد چون بهوش باز آمد کینه در دل گرفت تا روزی زن را برابر دیواری دید حمله برد و سروئی زد چنانک با دیوار بایستاد زن در دست آتش افروخته داشت بر گوسفند زد پشم گوسفند در گرفت گوسفند از بیم آتش خود را در پیلخانه افکند و خوشتن را در بندهای نی میالید تا آتش کشته شود آتش در نی افتاد و قوت گرفت و پیلخانه در گرفت و ییلان بعضی مجروح شدند و بعضی هلاک گشتند و این خبر بسمع پادشاه رسید از آن سبب متالم شد مهر ییلانان را بخواند و گفت تدبیر این ییلان چیست مهر ییلانان گفت تدبیر آنست که بر آنج سوختست صبر کنی و آنج مجروح شده اند پیوسته یه حمدونه در مالی تا نیکو شوند پادشاه لشکریان را مثال داد تا هر چه در آن کوه حمدونه یابند تیر و سنگ بزنند و یه ایشان بیرون کنند و در ییلان مانند مردم حشر بیرون رقتند و از نشیب و بالای کوه در آمدند و تیر و سنگ روان کردند حمدونگان از آن حال متحیر شدند و آواز دادند باری بگوئید که سبب کشتن و خشن ما چیست چندین سالست تا ما درین کوه منوطیم و هیچ آفریده را از ما رنجی نبوده است که بدان سبب مستوجب تعرض و سخط شویم مردمان حکایت گوسفند و زن و آتش و ییلان بگفتند و آن نادره شرح دادند حمدونگان گفتند ما سزاوار زمامت ازین بلائیم چون سخن پر و مهر خود نشنودیم

داستان زن و گوسفند و پیلان و حمدونگان

وزیر گفت آورده اند که در کوههای شهر همدان حمدونگان بسیار بودند که آنجا مقام داشتند و ایشان را مهتری بود روزه نام کار دیده و بجهان گردیده و سرد و گرم چشیده و نیک و بد بدو رسیده همیشه روزگار بتدبیر و حکمت گذاشتی و رعایت رعیت بر خود لازم و فرضه بتدائنی روزی بر بالای کوهی بر سنگی نشسته بود و در شهر نظاره میکرد گوسفندی دید که با زنی بسرو بازی میکرد روزه یاران را آواز داد و گفت کاری شکفت می بینم یاران بنگرستند کبشی دبند در راهی با زنی بسرو بازی میکرد گفتند گوسفندی است با زنی بازی میکند گفت این کار بی تمیهای نیست و هر آینه بدین سبب آسیبی بروزگار ما رسد مصلحت آنست که زن و فرزند از این کوه بیرون بریم و بجائی دیگر نقل کنیم حمدونگان برسندند اگر گوسفندی با زنی بازی کند آنرا چه اثر بود و ضررش بما چه راجع شود روزه گفت مرا بر شما حق سلطنت و امارت است و شمارا بر من حق دوستی و رعایت آنج بر من واجب است بجای می آرم و اگر بر سختم اعتماد کنید شما را بهتر آید من بازی بر گفت خود میروم و هم در وقت زن و فرزند از آن کوه بر گرفت و بموضعی دیگر رفت حمدونگان نصیحت وی قبول نکردند و بجمع صدق نشنودند و گفتند او پیر و فرتوت است و ندانستند

شعر

توق ملاحاة الشيوخ و ذمهم فان لهم علماً بسوء العواقب

هر چه در آینه جوان بیند پیر در خشت بخته آن بیند

اقطاع ممالک عدل از کاتب کرم وی میخواهند لایق عدل پادشاه نبود که چنین سیاستی بی موجبی بر بنده جائز شمارد و موی او را که امتداد مدت خدمت بیاض یافته است بخون خنجر خضاب کند شاه گفت جرمی ازین عظیم تر کدامست که مثال دادم تا این پیل را مودب و مہذب گردانی در مدت سه سال همچنان توسن و وحشی است یلبان گفت، معلوم رأی اشرف اعلی باد که بنده در ابواب تأدیب و تطہیم تقصیر نکرده است و جملہ آداب حرکات و سکون در وی آموختست و اگر پادشاه مثال دہد تا دست و پای بنده بکشایند برہان این دعوی بمشاہدہ نظر شاہ روشن گرداند و دلایل امتثال اوامر و نواہی پادشاہی بممانہ عرض دہد شاہ چون این مقدمات استماع کرد فوراً خشمش تسکین یافت مثال داد تا قیود و سلاسل از دست و پای او بر گرفتند یلبان بر پشت پیل رفت و گفت دستہای گیاه و پارہ ای آہن آتش گون یارند چون ہردو حاضر آوردند پیل از غایت گرسنگی خرطوم بلف دراز کرد یلبان گفت علف بر مکیر آتش بر گیر خواست کہ آتش بر گیرد گفت بر مکیر دست بروی نہ خواست کہ دست بر نہد گفت دست بر منہ پادشاہ را خدمت کن پیل شاہ را خدمت کرد یلبان زمین پیوسید و گفت پادشاہ کمال بسطت و دوام قدرت جاوید زیاد من این پیل را آن توانستم آموختن کہ بسر و گردن و دست و پای و خرطوم تواند کرد اما آنچه بدل و طبع او تعلق داشت نتوانستم آموخت چه آن از من پوشیدہ است و مرا بران وقوف نیست و مگر تقدیر آسمانی بود کہ از تحت عنان تصرف شاہ تعمر نمود و بر خفیات اسرار قضا و خیات تأثیر قدر عقول بشر اطلاع نیابد و ہر حادثہ کہ از عالم علوی بعالم سفلی نازل گردد دفع آن در امکان خلق نکنجد و اذا اراد اللہ بقوم سوءاً فلا مرد له شاہ چون حجت یلبان بشنید زمانی سرش در گریبان بماند پس آنکہ بفقو آستین بر فشاند و گناہ او پیکشید

گرشکی قور پذیرفت و بطف محتاج گشت روی بطن مهود و وطن
 مألوف نهاد و چون بارامگاه خود رسید بیارامید شاه با تفسیری عظیم و غضبی
 شدید از بالای پیل به پست آمد و مثال داد تا پیلان را بزیر پای پیل افکنند
 پیلان چون اثر سیاست و حدت غضب شاه مشاهده کرد دانست که آتش سخط او التهایی
 و طبع ملوک اضطرابی دارد با خود گفت البحر لا جار له والسلطان لاصدق له

بیت

بسیار بگفتم ای دل بد پیوند با عشق مکوش و دل بهر عشوه میند

چون خود را دست و پای بسته و امل از حیات گسسته دید گفت کلمتی
 عاجزانه بگویم باشد که آب حلم شاه آتش غضب او را سکونی دهد و هاتف
 مکازم الاخلاق ندای و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس بسمع وی رساند
 پس بزبان تضرع و بیان تخشع گفت

شعر

اصبر علی القدر المعنوم و ارض به وان اناک بما لا تشهی القدر
 فما صفا لامری عیش به طرب الا سینبع يوماً صفوه الکرد

همواره برین نهاد یزدان عالم نیکی ز پس بدی و شادی پس غم

روی و موی در خاک مذلت مالید و گفت پادشاه اگر حقوق خدمت و
 قدم عبودیت بنده را وزنی نمی نهد و بر دل اطفال و عورتش که نیم و
 یوه شوند نمی بخشاید امروز ملوک عالم بعلل و اوصاف او مثل میزند
 و دستور مشور اوصاف و ممدلت از دیوان جلالش میروند و مشروح

شعر

اندک خور بسیار رو	هایل هیونی تیز دو
در پویه و در تاختن	از آهوان برده گرو
دل بر تحمل کرده خوش	هامون گذاری کوه فتن
هر روز تا شب خارکن	تا روز هر شب بارکنش
در دشت و در وادی دوان	چون باد و چون آب روان
در کوهسار و دز عطن	چون آتش و خاک گران
حیران ز بس نیرنگ او	سپاره در آهنگ او
از حد طائف تاختن	در تاختن فرسنگ او

پادشاه چون هیکل و طلل پیل بیدید بچشم او در آمد و در دلش موقمی بزرگ یافت. مهنر پیل بانان را مثال داد تا او را راضی دهد و آداب کر و فر و حرکت و سکون و ناورد و جولان و عطانه و حمله در وی آموزد چنانک شبانه جنگ و میدان و لایق رکوب پادشاهان بود پیلان خدمت کرد و بحکم مثال پادشاه سه سال پیوسته در راضی و تعلیم او شرایط خدمت و لوازم فرمان بر داری بجای آورد چون مدت تعلیم باقضا رسید پادشاه فرمود پیل را عرضه دهد تا بر وی نشیند و غایت اثر تعلیم او بیند چندانک پادشاه بر وی نشست پیل چون شیر از جای بجست و چون باد روی در صحرا نهاد و مانند نخجیر و گراز در نشیب و فراز دویدن گرفت و چون سرصر و نکبا در سبب و پیدا رفتن ساخت از مطلع روز تا مقطع شب برین صفت میدوید و شاه بر فراز او چون بچه عقا در قلل جبال و چون غنا در افواج امواج دریا منحیر و متفکر هر چند خواست تا پیل را وقفی فرماید در حینر تیسیر نیامد و در مرکز امکان ننگجید و با تواتر سیرو تعاقب حرکات فرود آمد تا ممکن و متعذر شد تا هنگام شام که پیل از

کرد و گرده بر گرفت و بخورد و گفت هر که مرا بیند بحقیقت داند که من دوش تزاده ام از مادر و از شما بسیار کلاترم و جهان از شما زیادت دیده ام و بار بیشتر کشیده ام

داستان شاه کشمیر با پیلان

سندباد گفت در عهد ماضی و سنون غابر در بلاد کشمیر که فهرست سواد ربع مسکون و دیباچه فائحه مرکز معمور است پادشاهی متولی بود بمثل و داد معروف و مذکور و بانصاف و اتصاف مین و مشهور و بحکم استملای همت و استیلای نهمت و استیفای عدت و استکمال اهبت از برای روزگار کارزار پیلان بی شطار داشت و بوقت حرکت مهد بر پیل نهادی و هر روز مهر پیلانان جمله پیلان بر وی عرضه دادی روزی صیادان پیلی وحشی گرفتند لژین سبک گامی گران انجامی باد بانی رعد آوازی برق بازی گفتی کوه یستون است مطلق بر چهار سنون یاسجایی که بمجاورت شهابی لژ اوج هوا بنشین خاک آبد چنانک هر که او را در فضای صحرا بدیدی گفتی

بیت

بر آمدیل گون ابری زروی نیل گون دریا جورای عاشقان گردان چو طبع بیدلان شیدا

باد حرکت آتش سرعت کوه پیکر سحاب منظر شهاب مخبر آهن ناخن بلارگ دندان یر خوی شیر دل ابر نهاد کوه بنیاد صاعقه هیت آتش هیت که چون آب از بالا بزمز آمدی و لژ نشیب چون آتش بر بالا رقی

آمد روپاہ گفت اللہ اکبر اینک علامت آنک دعای من باجابت مقرون گشت تا چنین علامتی پدید آمد و چنین کرامتی روی نمود اکنون تو بدین نعمت سزاوارتری حمدونہ این عشوہا چون شکر بخورد و بر آب کار سوی ماہی رفت و دست دراز کرد رسنہای دام بیجت و پای حمدونہ سخت بگرفت و محکم بیست و ماہی از دام جدا شد روپاہ پیشتر رفت و ماہی خوردن گرفت حمدونہ گفت آن چیست کہ تو میخوری و این چیست کہ مرا سخت گرقہ است جواب داد کہ پادشاہان را از بند و زندان چارہ نبود و رعابارا از لقمہ و طعمہ گریز نباشد

داستان کرگ و روپاہ و اشتر

سندباد گفت آورده اند کہ در مامضی شہور و سنین اشتری و کرگی و روپاہی در راہی مرافقت نمودند و از روی معاجبت مسافری کردند و با ایشان از وجہ زاد و توشہ کردہای پیش نبود و چون زمانی برقتند و رنج راہ و عنای سفر در ایشان اثر کرد و حرارت عطش قوت گرفت و بیوست مجاعت استیلا آورد بر لب آبی بنشستند و میانشان از برای کردہ مخاصمت و مجادلتی رفت ہرکس از ایشان بر استحقاق خویش یانی و برہانی مینمودی تا آخر الامر بر آن قرار گرفت کہ ہر کدام از یاران بزاد پیشتر بدین کردہ خوردن اولی تر کرگ گفت پیش از آنک خدای تعالی این جہان بیافرید مرا بہفت روز پیشتر مادرم بزاد روپاہ گفت راست میگوئی من آن شب در آن موضع حاضر بودم شما را چراغ فرا میداشتم و مادرت را اعانت میکردم اشتر چون مقالات کرگ و روپاہ بران کونہ شنید گردن دراز

از سندباد نامه

داستان حمدونه با روباه و ماهی

سندباد گفت آورده اند که روباهی در شارع راهی ماهی بی دید با خود اندیشید که این موضع دریا و رود نیست و نه دکان صیاد و ماهی فروش است که ماهی تواند بود این بی بهانه و تمیبه نباشد ماهی بگذاشت و راه بر گرفت در راه حمدونه‌ای را دید روباه بر حمدونه سلام گفت و شرط تجت و مراسم خدمت بجای آورد و گفت مرا نخجیران و ددان بحکم اعتمادی برسات و سفارت نزدیک تو فرستاده اند و یغامها داده میکنند تا این غایت پادشاه سیاح شیر بود و مارا بظلم و خوضخواری رنجها فراوان نمود اکنون میخواهیم که او را از ملک و پادشاهی معزول کنیم و زمام این مهم در دست تدبیر صایب تو نهم اگر قبول کنی و رغبت نغائی و به تمثیت این کار اعتناق واجب داری بفلان موضع آی حمدونه را طمع ملک و پادشاهی در ریود و برفور با روباه باز گشت روباه چون دانست که نزدیک ماهی رسیدند ایستاد و دستها بمناجات بگشاد و گفت ای پادشاهی که عقل و جهل در دماغها تو ترکیب کنی و دانش و سفه در دلها تو جمع آری قوله تعالی یؤتی الحکمة من یشاء و من یؤت الحکمة فقد اوتی خیراً کثیراً اگر این اشارت تحقیق دارد مارا بچیزی بشارت دهی که هیچ صاحب دولت مثل و مانند آن ندیده بود چون گامی چند بردند ماهی بدید

ظهیری سمرقندی

آن دل که تو دیده‌ای فکارست هنوز
وز عشق تو باناله زارست هنوز
و آن آتش دل بر سر کارست هنوز
و آن آب دو دیده بر قرارست هنوز

دوش از کف دست آن بت عشق فروش
تاروز می وصال می کردم نوش
امشب من و صد هزار فریاد و خروش
تا باز شبی کیم بود چون شب دوش

رجایات

عشقی که همه عمر بماند اینست
دردی که ز من جان بستاند اینست
کاری که کش چاره نداند اینست
و آنشب که بروزم نرساند اینست

بس شب که بروز بر دم اندر طلبت
بس روز طرب که دیدم از وصل لب
رقی و کتون روز و شب این میگویم
کای روز وصال بار خوش باد شبت

با روی نواز عافیت افسانه بماند
وز چشم تو عقل شوخ دیوانه بماند
ابام زقنه تو در گوشه نشست
خورشید ز سایه تو در خانه بماند

یکشب مه گردون برخت می نگرید
وز رشک ز دیده خون دل می بارید
یک قطره از آن بر رخ زیبات چکید
و آن خال بدان خوشی از آن گشت بدید

چون دوست نیست بهر رضای که می کشم
باری یا بین که بلای که می کشم
کار جهان نگر که جفای که می کشم

بهر رضای دوست زدشمن جفا کشند
ای روزگار عاقبت آخر کجا شدی
شهرست انوری و شب و روز این غزل



آتش زدی انسر من و چون دود برقی
چون دوستی سنگدلان زود برقی
از داغ فراق تو بر آسود. برقی
ناکرده مرا وصل تو خشنود برقی
چون در دل من عشق میفرود برقی

ای دیر بدست آمده بس زود برقی
چون آرزوی تسکدلان دیر رسیدی
زان پیش که در باغ وصل تو دل من
ناگشته من از بند تو آزاد بجزنی
آهنگ بجان من دل سوخته کردی



قد چون سرو بوستان داری
خوبستن چند بر کران داری
روی تاکی ز من نهان داری
جانی وعادت آن چنان داری
چند ازین گر چه جای آن داری
وز جفا سر بر آسمان داری
سر چه بر انوری کران داری

روی چون ماه آسمان داری
در میان دلی و خواهی بود
راز من در غمت چو پیدا گشت
گر نهانی و بی وفا چه عجب
چند ازین گر چه برگ این دارم
از غمت روی بر زمین دارم
چون گرانی همی بخواهم برد

گر بیند روی خویت اهرمن
ای فروبرده بوصلت از طمع
وی برآورده ز عشقت در هوس.
دل بفرمانت بترك جان بگفت
نیست بیمار غم عشق ترا
بی گمان گوید که یزدانی دگر
هر دلی بیهوده دندانان دگر
هر کسی سر از گریبانی دگر
ای به ازجان هست فرمانی دگر
بهنر از درد تو درمانی دگر



یا که با سرزلف نوکارها دارم
یا که چون نوییابی بوقت دیدن تو
یا که بی رخ گلرنگ وزلف گل بویت
یا که درس زانو زچند روز فراق
چو آمدی مرواز تردمن که در همه عمر
ز جور بخت بد و روزگار محنت تو
مرا ز یاد مبر آن مبین که در رخ و چشم
ز عشق روی تو در سر خارها دارم
ز دیدگان قدمت را نتارها دارم
شکسته در دل و در دیده خارها دارم
هزار ساله فزون انتظارها دارم
پیوسه بلب لعلت شمارها دارم
ذخیره های بسی روزگارا دارم
ز گوش و گردن تو یادگارا دارم



اگر نقش رخت برجان ندارم
ز تو یک درد را درمان مبادم
ز عشقت رازها دارم ولیکن
صبوری را مگر محذور داری
مرا گویی زیوندم چه داری
گر از تو بوسه بی خواهم بجانی
لبت دندانم از جا برکشیدست
بزلف کافرت ایمان ندارم
اگر جز درد بی درمان ندارم
ز بی صبری بکی پنهان ندارم
دلی می باید و من آن ندارم
چه دارم جز غم هجران ندارم
تو گویی بوسه ارزان ندارم
چو گویی بلبت دندان ندارم



کار جهان نگر که جلی که می کشم
این نعره های گرم ز بهر که بپزیم
دلرا پیش عهد و وفای که می کشم
وین بادهای سرد برای که می کشم

یا یا که بدین بسته دل غمان آمد
 بقاقت همه عهد تو همچنان آمد
 که دل زعشق تو یک باره در میان آمد
 که تا حدیث منت هیچ بر زبان آمد

مزن مزن بس از این در دل آتشم که ز تو
 چنانکه بود گمان رهی بیدعهنی
 کرانه کردی از من تو خود ندانستی
 مکن تکبر و بهر خدای راست بگویی



روز و شب کردی بکوه و دشت گشت
 آمدی بر طرف شهر از سوی دشت
 وقت قرب و بعد این ز رینه طشت
 توزی و کتان بگرما هفت و هشت
 و که مارا بودی برگی چه گشت
 بر شما بگذشت و بر ما هم گذشت

در حدود ری یکی دیوانه بود
 در نموز و دی بسالی يك دو بار
 گفت ای آنان کتان آماده است
 فاقم و سنجاب در سرما سه چار
 گر شمارا بانوایی بد چه شد
 راحت هستی و رنج نیستی



نیستی و محنت و ادیر هست
 نفرت آهو و خشم شیر هست
 این قیاس کن که اندر زبر هست
 کافر مگر جز قناعت سیر هست
 چرخ گفتا این تمنی دیر هست

در جهان چندانکه خواهی بشمار
 وز فلک چندانکه جویی بی قیاس
 گر ز بالای سپهر آگه نه ای
 دورها بگذشت و بر خوان نیاز
 بام آسایش همی بر دم شبی



جان نیابد چون تو جانانی دگر
 هر زمانی تازه ایمانی دگر
 هر دم اندر دیده پیکانی دگر
 از تو بهتر هیچ برهانی دگر

ای غم تو جسم را جانی دگر
 ای بزلف کافر تو عقل را
 وی ز تیر غمزه تو روح را
 نیست بر اثبات یزدان نزد عقل

غزلیات

آن رشک بنان آزری را	از دور بدیدم آن بری را
درهم زده زلف عنبری را	بر گوشه عارض چو کافور
بدبختی و نیک اختری را	بر دامن هجر وصل بسته
آن مایه ناز و دلبری را	ترسان ترسان بطتر گفتم
گفتا بخدا که انوری را	کز بهر خلی را کرای



نه روست این بنامیزد که ماهست	جمالت بر سر خوبی کلا هست
ترا هم نیم شب هم چاشنگاهست	تویی کز زلف و رخ در عالم حسن
هنوزت آب شوخی زیر گاهست	با خرمن که آتش در زدی تو
که آنجا تا وفا صد ساله راهست	بی عهدت نیاید خود درین راه
وزین غم بر دلم روز سیاهست	ز عشقت روز عمرم در شب افتاد
سیاه کین و خشم در سیاهست	شبی قصد لب کردم از آنگاه
بکشتی و برین خلقی گواهست	بیر غمزه آخر انوری را
سر زلفت میر کو بی نگاهست	لبت را گو که ترتیب دبت کن



در آ در آ که ز تو کار ما بجان آمد	عجب عجب که ترا یاد دوستان آمد
مکن مکن که غمت سود و دل زبان آمد	میر مبر خور و خوابم ز داغ هجران یش
چه گفتمت چه شبی چه در گمان آمد	چه میکتی بچه مشغولی و چه می طلبی

انوری

زال پنداشت هست عزرائیل بانگ برداشت ازپی نهویل
کای مقلموت من نه مهتیم . من یکی زال پیر محتیم
تدرستم من و نیم ییمار لز خدا را مرا بدو شمار
گر ترا مهستی همی باید آنک اورا پیر مرا شاید
تابدانی که وقت بیجا بیج هیچ کس مرترا نباشد هیچ

~



چون گلوگاه نای و سینه جنگ
روز در پیش آفتاب بدی
همه شب زاو برنج و تاب اندر
جیست این خانه شش بدست و سه بی
این کرجهت بتر ز زندانست
چکنی این کرجهت بر وحشت
رنج این تنگنای از چه کشی
گفت هذالمن یسوت کثیر
بر سر بل سرای ومن سفری
دل من «اینما تکونوا» خوان
وقت چون دررسد چه بام و چه چاه

داشت لقمان یکی کرجهت تنگ
شب دراو در برنج و تاب بدی
روز نیمی بافتاب اندر
بلفضولی سؤال کرد از وی
هنه عالم سرای و بتانست
در جهان فراخ با ترهت
عالمی بر ز ترهت و خوشی
با دم سرد و چشم گریان پیر
ریاطی مقام ومن گذری
چون کنم خانه گل آبادان
چون درآید اجل چه بنده چه شاه



ز آن جهاندبندگان برهنران
مهنی نام دختری و سه گاو
گشت روزی ز چشم بد نالان
شد جهان پیش بیرزن تارنیک
که نیازی جز او نداشت دگر
پیش نو باد مردن مادر
پوز روزی بدیکش اندر کرد
آن سر مرده ریکش اندر دیک
سوی آن زال تاخت از مطبخ

قصی یاد دارم از پدران
داشت زالی بروستای نکاو
نو عروسی جو سروتر بالان
گشت بدرش جو ماه نو باریک
دلش آتش گرفت و سوخت جگر
زال گفتی همیشه با دختر
لز قضا گاو زالک از بی خورد
ماند چون پای مقعد اندر ریک
گاواماد دبوی از دوزخ

سجده آرد بایست بدو پای
 پر رحم الله گویند از تیزش
 خواند او را چو حاتم طائی
 تاش ز آن ترهات بستايد
 می ستايد که سخت بی بدلی
 بگذرانند بشهر عز علائی
 از خدا هر چی خواستی دیدی
 وز بی او نماز بگذار
 حرمت هت و دل ز کام توست
 که جهانراست لفظی و بندی
 بنده گشتت از بی نانی
 بنده کسندفهم نادانیت
 اینت نادان و از خرد محروم
 دور گردان ز خدمت مخلوق

ور کند عطسه مرورا چو خدای
 وز بی سوزمان و از چیزش
 از بی یک دو نان برعنائی
 در سخن سفله ژاژ میخاید
 در شجاعت ورا بسان علی
 در سخاوت ورا ز حاتم طائی
 گر خدارا چنان برسیندی
 خدمتش به ز فرض پندارد
 شادمانه زید که چون من کیت
 راست گفت این مثل خردمندی
 هر کجا هت راه فرا دانی
 هر کجا تیزفهم فرزانیست
 رزق رزاق بیند از مخدوم
 بنده را ای تو رازق مزروق



زنده ای زیر جامه زنده
 گفت هت آن من چنین زآنت
 جامه لابد نباشدم به ازین
 نه حرام و پلید و رنگین روی
 آن مرا جوشن جلال بود

دید وقتی یکی براکنده
 گفت این جامه سخت خلقانست
 چون نجوم حرام و ندهم دین
 هت پاک و حلال و تکین روی
 چون نمازی و چون حلال بود



که همی مرد و خوش همی خندید
 خندت از چیست و این خوش استادن
 عاشقان پیشان چنین مبرند

عاشقی را یکی فرده بدید
 گفت کآخر بوقت جان دادن
 گفت خوبان چو برده برگبرند

که از آن بیم سر بود بزمان
 یش از این نیست راه و آئینم
 یملابق نهان سوی صحرا
 گشته مطموس و خشک از آب شده
 تا بیاساید این سرشته گلت
 همچنین کرد ز آن که چاره ندید
 از بی دفع رنج و راحت فرد
 درد خود را چنان شناخت دوائی
 راز مرا نگاه دار نگاه
 دارد این است رازداری نهان
 بنگر! اورا که چون گرفت آگفت
 شد قوی نی‌بنی برآمد چیت
 پیرید آن نی و شمردش فی
 راز دل را که داند اندازه
 با خلاق که فاش کردم راز
 خلق ازین راز کی خبر دارد
 مرد حجام را برید زبان
 تیز از جمر و آتش سوزان
 بهتر از یک سخن که راز تو بود

نتوانم کشاد راز نهان
 سال و مه مستند و غمگینم
 گفت مرد حکیم رو تنها
 چاهاری بین خراب شده
 اندر آن چاه گوی راز دلت
 مرد بند حکیم چون بشنید
 شد بصحرا درون پر از غم و درد
 دید چاهی خراب و خالی جای
 سرفرو چاه کرد و گفت ای چاه
 شه سکندر دو گوش همچو خزان
 باز گفت این سخن سه بار و برقت
 ز آن کهنچاه نی‌بنی بر رست
 دید مردی شبان در آن چاه‌نی
 کرد نائی از آن نی تازه
 نای چون درد مید کرد آواز
 شه سکندر دو گوش خر دارد
 فاش گشت این سخن بگرد جهان
 تا بدانی که راز بهروزان
 عالمی بر ز آتش و تف و دود

در مذمت شاعران مداح

ز آن عمل سال و ماه شاد و خوشند
 شده راضی بجزور همچو خودی
 همچو سگ خواستار لقمه نان

و آن کانی که بار خلق کشند
 سال و ماه از برای نیک و بدی
 روز و شب در رکاب سفله دوان

نکند هیچ نیک هرگز بد
 گر کند آه او نباشد دوست
 از سبب و سبوسه دور بود
 گوید تو کجا بگو بنشین
 نرم و تیز است و روشن و تاراست
 تو از این بار روی دوری جوی
 هر قرنه که دون دین باشد
 دان که در صحن خانه مار بد است
 نکند شیشه کس رفو بتبر
 باربیتفح دفع مار بود
 که بنیکو ید بکار آید
 دوسترا همچو تیغ و میخ بوند
 یک همکبه کم بود یاری

با بد و نیک وقت داد و بستد
 دوسترا گر زهم بدی پوست
 دوست کز کلاس و کاسه دور بود
 ور بگوئی بدوست برجاه هین
 یارید همچو تیغ دیداراست
 یار بد دشمن است روبروی
 سردرا راهزن یقین باشد
 هرکرا با بطانه یار بد است
 یاربدرای مکن بجشم بتبر
 شاخ بی برگ و میوه خار بود
 مر ترا آن رفیق و یار آید
 دوستانی که یدریغ بوند
 یار همکاسه هست بسیاری

تمثیل حفظ اسرار

وز ورم بر نیامدش دمی
 زیرک برخررد توانائی
 کز خور و خواب جملہ مزولم
 گفت ایمن نشین ز آندوه و بیم
 می‌بینم ز هیچ نوع علل
 کزچی افتاد بر من این احوال
 بامزاج ملون و تباهم
 که ورا من گزیند حجام
 روز و شب جان نهاده برکف دست

بود مردی عللیل را ورمی
 رفت روزی بنزد دانائی
 گفت بنگر که از چی معلولم
 مجشش چون بدید مرد حکیم
 نیست در باطن تو هیچ خلل
 مرد گفتا که باز گویم حال
 رازدار ملوک و پادشهم
 شه سکندر دهد همه کام
 یک رازیت در دلم پیوست

از حدیقه الحقیقه

دوستی و رفاقت

دوستی دوسترا بیهمان شد
گفت زنرا که کدخدایت کو
گفت پیش آر کیّه زر و سیم
مرد بکشاد کیّه دینار
مابقی آن چی ماند زنرا داد
چون شبانگاه شوی باز آمد
گفت باشوی خویش وصف الحال
جمله بود آن نهاده سد دینار
بفنا کرد زر هر آن چه بماند
گفت درویشرا دهم دینار
بی حضور من این چنین سره مرد
جمله درویش را دهم مال
خس شکرانه کنون درخورد
دوستان ای بر چنین بودند
مال و جان دوسترا فدا کردند
تو بدانگی درم که دوست برد
چی کنی خیره دوستی دعوی

دوست حاضر نبود بشیمان شد
زن ورا گفت گفتمی بر گو
زن ییاورد و کرده زر تسلیم
برگرفت آن قدر که بود درکار
بدر آمد زخانه خرم و شاد
زن بر شوی خود فراز آمد
شاد شد مردو غم گرفت زوال
بیست برداشت مرد و رفت بکار
منحق را زرنج و غم برهاند
که مرا شاد کرد نیکو بار
مال من زآن خوش فرق نکرد
از چنین دوستی چرا عالم
زان که در مال من تصرف کرد
کز مراعات هم نیاسودند
راحت دوسترا غذا کردند
بیهات همچو نار پوست درد
همه گفتار هرزه بیمنی

درمیکده و مصطبه آرام گرقیم
 ما در طلب دانه ره دام گرقیم
 ازباده آسوده همی جام گرقیم
 این نیز هم از محنت ایام گرقیم

از مدرسه و صومه کردیم کناره
 خال و کله تو صفا دانه و دام است
 یک چند به آسایش وصل تو بهر وقت
 امروز چه ارضجت ما گشت بریده



ورنه کم از این باید آهنگ جفا کردن
 یک عهد بسر بردن یک قول وفا کردن
 جز نامه سیه کردن جز عمرها کردن
 یک تار عطا دادن یک تیر خطا کردن
 یک باره بلی گفتن صد باره بلا کردن
 یک ماه رهی خواندن یک سال رها کردن
 صد شهر طمع داری در وقت بها کردن
 یا رسم بتان نبود از بوسه سخا کردن
 ورنه چو شدی باری خوبی بسزا کردن
 ورنه چو شدی جانا این قاعده نا کردن
 واجب نبود او را مهجور سنا کردن

نی نی به از این باید بادوست وفا کردن
 بازشت بود گویی دریش نکوروبان
 حاصل نبود کس را از عشق تو در دنیا
 خود یاد ندارد کس از زلف تو ز چنمت
 تا چند بطراری مارا بزبان و دل
 تا چند بجالاکی مارا بقبول ورد
 گر بوسه می اندیشم بر خاک سر کویت
 در مجمع بت رویان تو بوسه درینى خود
 یا خوب نباید شد تا کس نشود قته
 یا قته نباید شد تا هم تو رهی هم ما
 چون نیست سنایی را اقبال و سنا از تو

این بدست از سوی جان پیغام عشق
تا مگر یک ره بر آید کام عشق

جان و دین و دل همی خواهد زمن
جان و دین و دل فدای عشق باد



مذورم اگر آمدهام بر اثر دل
با راه مرا باز نما تو بسر دل
ما بی تو نداریم دل خویش و سر دل
تا کی جگر بار خورد که جگر دل
هر چند که صعبت نگارا خطر دل
بستم بیجان برغم عشقت کمر دل

در زلف تو دادند نگارا خبر دل
یا دل بر من باز فرست ای بت مهر و
نی نی که اگر نیست ترا هیچ سرما
چندین سر اندیشه و تیمار که دارد
بی عشق تو دل را خطری نیست بر ما
تا دل کمر عشق تو در بست بشادی



نادیدنت آفت روانم
بفروز بنور وصل جانم
جز نام زعیش بر زبانم
بی روی تو بود چون توانم
درماش جز از تو می ندانم
همواره بکوی تو دوام
جز نام تو نیست بر زبانم
شور دل و نور دیدگانم
من بنده عشق جاودانم
از وهم برون و از گمانم
تا حشر چو خضر زنده مانم

ای دیدن تو حیات جانم
دل سوخته‌ای به آتش عشق
بی عشق وصال تو نباشد
اکنون که دلم رهودی از من
دردی است مرا درین دل از عشق
بر روی تو ز آرزوی رویت
تا گوش همی شنید یامت
شد حال رخ توای نگارین
ای عشق تو بردلم خداوند
وصف تو شده است ماهرویا
از دست تو گر چشم شرابی



اندر صف دلسوختگان نام گرفتیم
در کنج خرابات می‌خام گرفتیم

تا ما بسر کوی نو آرام گرفتیم
در آتش تیمار تو تا سوخته گشتیم



و افزون شده جفای تو این نیز بگذرد
 گریه شده است رای تو این نیز بگذرد
 در محنت و بلای تو این نیز بگذرد
 جای دگر هوای تو این نیز بگذرد
 گریست دلکشای تو این نیز بگذرد
 اکنون نیم سزای تو این نیز بگذرد
 کرد در سرای تو این نیز بگذرد

ای گمشده وفای تو این نیز بگذرد
 زین یش نیک بود بمن بنده رای تو
 گر هست بی گناه دل زار مستمند
 گر دوری از هوای من و هست روز و شب
 و صلح که بود روز طرب دلکشای تو
 بگذشت آن زمانه که بودم سزای تو
 گریه گشتی از من و خواهی که نگذرم



وی روی تو ناز و کام عاشق
 بگذشته بزیر کام عاشق
 در منزلت و مقام عاشق
 آخر یک روز کام عاشق
 یک شب منما تو جام عاشق
 از عشق تو تنگ و نام عاشق
 تا بگذارد پیام عاشق
 باری بشنو سلام عاشق

ای زلف تو بند و دام عاشق
 در جشن تو بسی جهانها
 بنمای جمال خویش و بفرای
 از شربت لطف خویش تر کن
 وز باده وصل خویش پر کن
 اکنون که همه جهان بدانست
 بشنو جانان تو از سنایی
 بر عاشق اگر سلام نکسی



باده شد جان من اندر جام عشق
 باز چون افتاده ام در دام عشق
 جام شور انگیز درد آشام عشق
 بر زبان می نگذرانم نام عشق
 نزد من باشد همه آرام عشق

تا دل من صید شد در دام عشق
 آن بلا کز عاشقی من دیدم
 در زمانم مست و بی سامان کند
 من خود از بیم بلای عاشقی
 این عجب تر کز همه خلق جهان

غزلیات

کارهای عاشقان ناساخته از ساز تست	ماهروبا در جهان آوازده آواز تست
هر کجا ترست زیبا نامهای ناز تست	هر کجا نظمی است شیرین قصه های عشق تست
هست عالی هست آن بازی که مید باز تست	ناز عشقت جمله باز ترا چو نیهو مید کرد
سال و ماه و روز و شب مشغول و شاهد باز تست	سدهزاران دل فنا با دلی را کو ز عشق
گلرخا جانهای باکان جمله ملک ناز تست	دلبرای دلهای مردان جمله ملک غنچ تست
روزگار تد و توسن دایه انباز تست	آسمان تد و سرکش زیر دست و رام تست
هر کجا گوشت و الا عاشق آواز تست	هر کجا چمنیت یینا بارگاه عشق تست



در ره عاشقی شکایت نیست	عشق بلزجه و حکایت نیست
درد عشاق را نهایت نیست	حسن معشوق راجونیت کران
جز بدل بردنش ولایت نیست	میر این ظن که عشق را بجهان
زانکه در عشق روی و رایت نیست	رایت عشق آشکارا به
رؤت صدق چون روایت نیست	عالم علم نیست عالم عشق
قوت عشق او بنایت نیست	هر که عاشق شامد از معشوق
عاشقی را دلی کفایت نیست	هر چه داری. چو دل بیاید باخت
چون زمینی در و سرایت نیست	کس بدعوی بدوستی نرسد
بجز از تحفه و عنایت نیست	نیک بشناس که آنچه مقصود است

سنائی

بشادی نشین هین و می‌خواه می
که بی می نشستت زشتت زشت
براغ و یباغ و بکوه و بدشت
ز فر گرانمایه اردی بهشت
بخندید گلزار و بگریست ابر
بنالید مرغ و ببالید گشت
بسی کله بابی که رضوانش بافت
بسی حله ینی که حورانش رشت
تو کوئی که ملک ملک ارسلان
گل و عنبر و مشک درهم سرشت
جهاندار شاهی که چرخ بلند
بملکش یکی عهد محکم نشت

دو شنبه

دوشنبه است که دارد مزاج ماه ایماه
چو ماه مجلس بفروز و جام باده بخواه
چرا نخواهم باده چرا نجویم فخر
که شادمانه‌ام از عز ملک شاهنشاه
ابوالملوک ملک ارسلان بن مسعود
که فخر و کبر کندز و همیشه افسرو گاه
از آن سید و سیاهت روز و شب رارنگ
که روی ملک سیدست و چتر شاه‌سیاه
همیشه تا بود اقبال و جاه و دولت و عز
فروزش با اقبال و عز و دولت و جاه

از اشعار

خطاب به روزن زندان

ای دلارای روزن زندان
دیدگانرا نمیم جاوبندی
بیمحاق و کسوف بادی ز آنک
شب مرا ماه و روز خورشیدی
همه سدم توئی از آنکه مرا
فلک مشری ناهیدی
ور همی دیوینم از تو رواست
که گذرگاه تخت جمشیدی
بامید تو زنده‌ام گرنه
مر مرا کشته بود نومیدی

دزندان

روزن سمج مرا ز گردش کردون
رنگ سیده زتند و گونه دوده
آینه او چوزنگ زد ز شب ابر
کردد یشک ز صبح روز زدوده

اردی بهشماه

بهشت است گینی ز اردیبهشت
حلال آمد ایسه می اندر بهشت

یاراستی چون چمن بزم را اگر خدمت شاهرا خواستی
جهاندار مسعود کز پای او بدبیدار شد ملک را راستی



ای ترک ماهروی ندانم کجا شدی بیگانه گشتن از من چون در سر تو بود
بودم ترا سزا و تو بودی مرا سزا کی یسعت که بردگی و نازنین شدی
درد دلا که بنده دیگر کسی نشد آنکه بریدی از من جمله که بارها
بیکانه گشتن از من چون در سر تو بود ای تیر راست چون بزدی بر نشانه زخم
کی یسعت که بردگی و نازنین شدی آری همه گله نکنم چون شدی زدست
آنکه بریدی از من جمله که بارها امروزم از هجر زدی در دودیده خاک
ای تیر راست چون بزدی بر نشانه زخم وی ظن نیک من بچه منی خطاشدی
آری همه گله نکنم چون شدی زدست تا خود همی بزاری گویم کجا شدی
امروزم از هجر زدی در دودیده خاک بس شب که تو بوسل درو تونیا شدی

جان و تن بیچاره در مانده نمانند
 تا هجر نشمنست بتزدیک تو ساکن
 بر تو گذرم روی بتابی همی از من
 من بر تو همی هر چه کنم دست نیابم
 گر زخم جگر دوز تو آمد بچگر بر
 این وصل سراسیمه بماندست بدر بر
 گوئی که ندیدی تو مرا جز بگذر بر
 ای رشک قمر دست که یابد بقمر بر



طحنه زنی که یار کنم دیگر
 تو جان و دل زبهر مرا خواهی
 جان و جهان من بتو خوش باشد
 ای طیره گشته از رخ تو لاله
 شاد آترمان شوم که ترا بینم
 بگشائی آندو بسد پر لؤلؤ
 گاهی ربایم از لب تو بوسه
 طحنه مزین که من نکتم باور
 من از دل تو آگهم لبی دلبر
 ابروی تو ز جان و جهان خوشتر
 وی شرم خورده از لب تو شکر
 تابان چو ماه و نازان چون عرعر
 بفشائی آندو چنبر بر عنبر
 گاهی ستانم از کف تو ساغر



بدان دو عارض چون شیر و آن دوزلف چو قیر
 زیب قدی کش بنده گشت سروسهی
 بچشم چشمی کش سرمه بود سحر حلال
 که گر تنم ازین پس کنی بمهر عذاب
 بابر وان چو کمان و بنمزگان چون تیر
 بحسن روئی کش بنده گشت بدر منیر
 بیوی زلفی کش دانه بود مشک و عیر
 و گر دل مرا ازین پس کنی بمشق زحیر



چه مهر روی نیکو بر آراستی
 خرامان چو کبک دری از وثاق
 چو آراسته روی نیکوی خوش
 رسیدی بکام دل خویشستن
 سیه زلف مشکین بیاراستنی
 برون آمدی پسر زده آستی
 همه مجلس شه بیاراستنی
 که چون سرو از جای برخاستی



دل بر تو زبان کرد چه سودست ز گفتار
آن غیر بر جوش بر آن اشهب یربار
چشم همه شب در غم یمار تو میدار
من سخت کم آزارم و تو نیک دل آزار
تو پیش رمی از من دلسوخته زار
کز جور تو و رنج تو تن گشت گرانبار
چامه بدرم روز مظالم بگه بار
سلطان جهانبخش جهانگیر جهاندار

ای گشته دل من بهوای تو گرفتار
از غم دل جوشان مرا بار بگران کرد
ای تو گس یمار تو بر خواب چونر گس
تو سخت جفاکاری و من نیک و فاجو
هر چند که من پیش کنم پیش تو زاری
منهای مرا رنج و مکن بر تن من جور
باند که من از جور تو در پیش شهشه
تاج ملکان خسرو مسعود براهیم



بدیماه بسی خوشتر از نوبهار
گل و لاله سوری چینم ز بار
نه چون روی تو نقشی بقندهار
مگر مجلس سلطان کامسکار
زمین خسرو مسعود شهریار
بقا بادش ناهست روزگار

مرا روی تو ای نازنین نگار
من از روی تو چون زرد شد چمن
نه چون قد تو سروی بیوستان
چه خوشتر بجهان از جمان تو
جهان دلور مسعود تاجدار
بقای شرف از روزگار اوست



خندیده لب بر شکر تو بشکر بر
چون چهره تو نیست گل لعل یر بر
گوئی که عیان بسنی و یحک بخبر بر
کردی ز رخم طرف و نشاندی بکمر بر
کاندوده شده اندم و غم یک بدگر بر
تا چون مزه زخمی زند آخر بجگر بر

ای سلسله مشک فکنده بقمر بر
چون قامت تو نیست سهی سرو خرامان
تا تو کمری بسنی باریک میانرا
مانا که رخم زرین کردی ز فراق
چندان غم و اندوه فراز آمده در دل
دل شد سیرجان ز نهیب مزه تو

غزلیات

نیست کس را آنچه از گیتی تراست
مشک پیچان ماه تابان سرو راست
از دل من یش مهر کس نخاست
راست گوئی خدمت خسرو علامت
آنکه بر شاهان گینسی بادشاست
ووشکوهش چرخ باشت دوتاست
سرکشانرا خاک قعرش کیمیاست
خسرو درینا دل دریا عطاست
تابگینسی دوت و عز و بقاست

ای نگارین چون نو از خوبان کجاست
قد و روی و زلف سرو و ماه و مشک
تا مرا مهر تو اندر دل نشست
ای نگار از طاعت تو چاره نیست
شاه محمود آفتاب داد و دین
از نهیبش ماه با رخسار زرد
خسروانرا آب حوض زمزم است
شاه گردون همت گردون محل
از بقا و عز و دولت شاد باد



تا هست عمر گفتم رنجه مدار گفتم
فرسوده چند باشد ازین ای نگار گفتم
گفتم شدم هلاک من از انتظار گفتم
گفتم که نیک کی شوم روز گز گفتم
گفتم که کی شود سخط شهریار گفتم
گفتم که بخت کی شوم جفت و بار گفتم
این گفتم در کریم نبی کرد گز گفتم

گفتم که چند صبر کنم ای نگار گفتم
بی رنج عشق نبود گفتم نیم برنج
جز انتظار روی ندارد ترا همی
این روز کار بانو بدست این ازو شناس
چون گشت زابل این سخط شهریار داد
چون بخت رام گردد تا توریسی بکام
آمرزشی بخواه شود عفو جرم تو

به یککاش تف آتش دمنده
 ترا مالیدن شیران بیشه
 ز ناب نیغ و بانگ کوس امروز
 درخش برق این درسومات است
 بدین آوازه هرجائی که شاهبست
 ز فکرت نوش این هم طعم زهرست
 دم اندر حلق آن چون تفته شعله
 همه بکشد آشنه گنجی گرفته
 گهی در خاک چون آهن خزیده
 بگیرش ارهه در کام شیر است
 ببالائی به بولاد زدوده
 بازی گر ز شیران صد مصافت
 قوحت را که خواهد بود امسال
 همی تا مرکز طبیعی سکونت
 کینه کارسازت آسمانست
 مرادت را ز ملک دهر هرچیز
 به پیکارش دز، آتش فکار است
 بدان شیران بغما و تار است
 جهان بر بت برستان تنگ و تار است
 خروش رعده آن در گنگبار است
 بغایت ناشکیبو بیقرار است
 ز حیرت روز آن هم رنگ قار است
 مزه بر بلک این چون تیز خار است
 تو گوئی عابد برهیزگار است
 گهی در سنگ چون آتش قرار است
 بر آرایش ارچه در سوراخ مار است
 زمینی کان ز دیوان بادگار است
 یاری گر ز ییلان صد قطار است
 نموده فتح دست شهر بار است
 همی تا گنبد والی مدار است
 کینه کاردارت روزگار است
 که تو خواهی نهاده در کنار است

میان و گردن او بس تزار است
 بالای حسن نقش قندهار است
 ره سنگین زمش بر شرار است
 درنگش باز جونی منار است
 زباد ار همنان گردهش عار است
 همائی خوب فالسی روز بار است
 سری کش تن ترانه جاتبار است
 چو منکر جنه گان سنگی حصار است
 معلق ازدها در زرف غار است
 سرش در عشق شور کارزار است
 بجوشیدن چو چشمه بربخار است
 عجب حمن افکن خارا گذار است
 براینسان باد تالیل و نهار است
 برآید وین دلبلی آشکار است
 کلاهی را که ترک او چهار است
 که نصرت خجرت را دستار است
 همه نورست هرچت رهگذار است
 هوا از لشکرت مشکین غبار است
 بهریگسنانت اندر جو بیار است
 که روز خرمی ایندیار است
 که از خلقت زمتانش بهار است
 میرشاخی که آنرا شرک بار است
 که یک مرد تو در مردی هزار است
 که باجرخش چخیدن سهل کار است

سرین و سینه او سخت فربسی
 چو قش قندهار از حسن لیکن
 دز روئین زبانش بر شکافت
 شتابش عادنی زاده طیمی است
 زچرخ ار هم رکاب افتدش تنگست
 هزبری زشت روئی وقت ییکار
 بیای دولت آوردت سپردست
 چو کافر حمله گان خونی هیونست
 روان کوهیست وز جنان شیخ او
 دلش بر حرص اغراض عدوت
 میان آبکش فواره او
 بزخم آن عمود خراط کارش
 شما امروز روز دولتتست
 مراد دین و دنیای تو زین غزو
 که این هفت اختر تابان مطیعند
 به پیروزی برو باطالع سعد
 همه ابرست هرچت ره نور دست
 زمین از مرتب زرین بساط است
 به خارستانت اندر گلستانست
 ره انجام دل اندر خرمی دار
 ترا هندوستان موروث گاهست
 بزنی بیخی که آنرا کفر شاخست
 قیاس لشکرت نتوان گرفتن
 بنامزد تو اینجا ترک داری

جلالت را قزون تر زین چه روزست
 که شه مسمود ابراهیم مسمود
 جهاننداری که بر درگاه جاهش
 فلک بارتیش یک تیر بر تاب
 بلا باخزم او عاجز پیاده است
 ز هولش صحن‌های تفته میدان
 ز سهمش بنجهای شرزه شیران
 زمانه شهریارا کس نکوید
 ز تخت مملکت را شادمانیست
 زبان ملک را عدلت عیارست
 شب اندر چشم فرمان تو روزست
 فروغ دولت تابنده نورست
 نیم دولت تو بی‌زوالست
 محاسب را بیکروزه عطاهاست
 منجم را زبهر اینداهات
 بهیجا دشت گرسیر زور است
 به تدی گر حارش هست خیر
 و گرچه هست فرعونی طیمت
 و گر هست او بخلفت عاد پیکر
 فری کینت ز گوهر نقش تیغست
 بلا درباد آن خاکی سرشت است
 خرد هر چیز را ازوی صفت کرد
 وزان شب‌بیز تدر شبیه تو
 براق برق چه کز کام زخش

سعدت را روان تر زین چه کار است
 یگینسی پادشاه کامکار است
 جهان اندر پناه زینهار است
 زمین با همش یکمیل وار است
 قضا باعزم او قادر سوار است
 بوخت عرصه روز شمار است
 بسنی بنجۀ شاخ چنار است
 که جز تو در زمانه شهریار است
 ز تاجت خسرویرا افتخار است
 بعین گنج‌چرا جودت یسار است
 گل اندر دست انکار تو خار است
 شکوه هیئت سوزنده نار است
 شراب نعمت تو بی‌خمار است
 چو خواهد کرد یکماله شمار است
 چو بندیشد همه روز اختیار است
 علاجش زخم گرز گاو سار است
 به تیزی خنجر تو ذوالفقار است
 چه شد ریح تو نعبانی شکار است
 چو آمد رخس تو صرصر دمار است
 که نصرت را بکوشش حق‌گزار است
 اجل در آتش آن آبدار است
 بگرد حد او گشتن یار است
 زمانه برصدا چون کوه‌سار است
 گنهاران دین را اعتبار است

در آن دیار جز انا نباید از انا
 گذر نیارد کردن در آن دیار و با
 سپهر دولت و دین از تو یافت نوروزیا
 بگویم از تو بشارت رسد بجای صدا
 بدانچه رأی تو بیند سپهر داده رضا
 نخواستیش همیشه بخار جز که سخا
 از تو نمودی هموار آفتاب سها
 از آنکه خدمت تو را می کند جوزا
 که هیچ حادثه آنرا زهم نکرد جدا
 حسام نست قضا گر مصوراست قضا
 و گر قضا نشد آن چون رسد بهر ماوا
 وز آمدنش چهارترا فزود فروبها
 هزار دستان بر هر گلی هزار نوا
 زبزه باغ همه پر ز توده مینا
 هزار سالت بادا بمزونا بقا
 فلک به پیش رضای تو پشت کرده دوتا

بهر دیار که بگذشت مرکب میمونش
 بهر دیار که آثار جود او برسد
 نو آفتابی شاها جهان شاهی را
 تو کوه حلی چون بر تو مدح خوانم من
 بدانچه حکم تو باشد سپهر گشته مطیع
 یقین بدان که اگر بحر چون دلت بودی
 و گر بهمت و قدرت بدی سپهر بلند
 همیشه جوزا در آسمان کمر بسته است
 مگر که پروین بر آسمان سپاه تو شد
 ستان نست قدر گر مجسم است قدر
 اگر قدر نشد این چون ترسد از فتنه
 خدای سگاتا فرخنده نوبهار آمد
 ز شادمانی هر ساعتی کتون بزند
 ز لاله راغ همه بر ززر مه حله
 خجسته بادت نوروز و نوبهار گزین
 جهان به پیش مراد تو دست کرده بکش

در مدح سلطان مسمود بن ابراهیم

که دولت عالی و دین استوار است
 امل را نودمیده مرغزار است
 طرب شادان و عشرت خوشگوار است
 فراوان فضلهای کردگار است
 علانی رنگ و مسمودی نگار است

چه خوش عیش و چه خرم روزگار است
 سخارا نوشکفته بوستان است
 هنر دردمد و دانش در زادت
 فراوان شکرها زبید که بر خلق
 سریر دولت و دیهیم شاهی

وصف بهار و مدح سلطان محمود

بنو بهاران غواص گشت ابر هوا
 بلؤلؤ ابر ییلاست روی صحرا را
 مگر که راغ سپهر است و نرگان انجم
 زمین بخوشی چون روی دلبر گلرخ
 ز سبز گونئی دریای سبز گشت زمین
 شکوفه ها همه انوار باغ گردونست
 زمین ز گریه ابر است چون بهشت نعب
 یکی بگرید بر بیهده چو مردم مست
 کنار جوی بر از جامهای باقوت است
 ز بسکه خورد از آن آب همچو صها باع
 ز بسکه دیبه و خرداد شاه شوق همی
 ز بهر چیست که دیبا و خز همی پوشند
 جهان برنا بگر پیر شد نبود عجب
 شده چو مجلس سیفی زخرمی بستان
 مگر که شعر سراید همی به مجلس شاه
 خدایگانی شاهی مظفری ملکی
 نه حکم او بنهور نه عدل او بنفاق

که می برآرد ناسفه لؤلؤ از دریا
 مگر نشاط کند شهریار زی صحرا
 مگر که باغ بهشت است و گلستان حورا
 هوا بخوشی چون طبع مردم دانا
 درو بدید شده شکل گنبد خضرا
 که چون بدید شدند افواج کرد سما
 هوا زخنده بر رفت چون که سینا
 یکی بخندد خیره چو مردم شیدا
 که شد بجوی درون رنگ آب چون صها
 ندست راز دل باغ سر بر پیدا
 هوا شده همه خز و زمین شده دیبا
 کنون که آمد گرما فراز و شد سرما
 عجبتر آنکه کنون پیر شد برنا
 غزل سراپان بر شاخ گل هزار آوا
 امیر غازی محمود خسرو دنیا
 که ابر روز زوالست و شیر روز و شا
 حلم او بتکلف جود او دریا

مسعود سعد سلمان

100

گر آمدنم بخود بدی نا مدمی
 ورنیز شدن بمن بدی کی شدمی
 به زان نبدی که اندرین دیر خراب
 نه آمدمی نه شدمی نه بدمی

101

گر دست دهد ز مغز کتدم نانی
 وز می دو منی ز گوسفندی رانی
 با ماهرخی نشسته در ویرانی
 عیشی بود آن نه حد هر سلطانی

102

در گوش دلم گفت فلک پنهانی
 حکمی که قضا بود ز من میدانی
 در گردش خویش اگر مرادست بدی
 خودرا برهاندمی ز سر گردانی

103

جز راه قلندران میخانه مپوی
 جز باده و جز سماع و جز یار مجوی
 بر کف قدح باده و بر دوش سبوی
 می نوش کن ای نگار و بیهوده مگوی

104

هان تا برستان بدرشتی نشوی
 یا از در نیکوان بزشتی نشوی
 می خور که بخوردن و بنا خوردن می
 گر آلت دوزخی بهشتی نشوی

95

گویند مخور می که بلاکش باشی
در روز مکافات در آتش باشی
این هست ولی ز هر دو عالم خوشتر
این بکدم کز شراب سرخوش باشی

96

در ده قدحی ز لعل ناب ایساقی
بر گیر ز آتشم به آب ایساقی
تا عقل گریبان دلم خواهد داشت
دست من و دامان شراب ایساقی

97

در سنگ اگر شوی چو نار ایساقی
هم آب اجل کند گذار ایساقی
خاکبست جهان غزل بخوان ای مطرب
باد است نفس باده بیار ایساقی

98

صبحی خوش و خرمست خیز ایساقی
در شیشه کن آن شراب از شب باقی
جامی بمن آور و غنیمت میدان
این بکدمه نقد را و فردا باقی

99

در ده می لعل مشکبو ایساقی
تا باز رهس ز گفتگو ایساقی
یک کوزه می بده از آن یش که دهر
خاک من و تو کند سبو ایساقی

90

پیری دیدم بخانه خماری
گفتم ندهی ز رفتگان اخباری
گفتمی خور که همچو ما بسیاری
رفتند خبیر باز نیامد باری

91

هان کوزه گرا بیای اگر هشیاری
تا چند کنی بر گل آدم خواری
انگشت فریدون و کف کیخسرو
بر چرخ نهاده چه می، پنداری

92

بر گیر ز خود حسابی ار با خبری
کاول تو چه آوری و آخر چه بری
گوئی نخورم باده که میباید مرد
میاید مرد اگر خوری یا نخوری

93

بر کوزه گری بریر کردم گذری
از خاک همی نمود هر دم هنری
من دیدم اگر ندید هر بی بصری
خاک پشم در کف هر کوزه گری

94

زان کوزه. می که نیست در وی ضرری
پرکن فدحی بخور بمن ده دگری
زان پیشتر ای پسر که در رهگذری
خاک من و تو کوزه کند کوزه گری

85

تن در غم روزگار بیداد مده
 ما را ز غم گذشنگان یاد مده
 دل جز به سغبری بریزاد مده
 بی باده مباح و عمر بر باد مده

86

تا چند ز مسجد و نماز و روزه
 در میکنده جا مست شو از درپوزه
 خیام بخور باده که این خاک ترا
 که جام کنند و که سبو که کوزه

87

تا کی غم آن خورم که دارم یانه
 وین عمر به خوشدلی گذارم یانه
 بو کن قدح باده که مطلوبم نیست
 کاین دم که فرو برم بر آرم یانه

88

اندیشه عمر بیش از شصت منه
 هر جا که قدم نهی بیجز مست منه
 زان پیش که کله سرت کوزه کنند
 نو کوزه ز دوش و قدح از دست منه

89

در کارگاه کوزگری کردم رای
 در پایه چرخ دیدم استاد بیبای
 میکرد دلیر کوزه را دسته و سر
 از کله پادشاه و از پای گدای

80

کاویت در آسمان و نامش برون
 کاویت دگر نهفته در زیر زمین
 چشم خردت گشای چون اهل بقین
 زیر و زیر دوکاو مثنی خن بین

81

لز تن چو برفت جان پاک من و تو
 خستی دو نهند بر منک من و تو
 و آنکه ز برای خست کور دگران
 در کالبی کشند خاک من و تو

82

بر دار پیاله و سبو ای دلجو
 بر گرد بگرد سبزه زار و لب جو
 کابن چرخ بسی قد بتان مهر و
 صد بار پیاله کرد و صد بار سبو

83

نا کرده گناه در جهان کیست بگو
 آنکس که گنه نکرد چون زست بگو
 من بد کنم و تو بد مکافات دهی
 پس فرق میان من و تو چیست بگو

84

مائیم خریدار می کهنه و نو
 وانگاه فروشنده جنت بدو جیو
 دانی که پس از مرگ کجا خواهی رفت
 می پیش من آر و هر کجا خواهی رو

75

روزی که گذشت از او دگر یاد مکن
 فردا که نیامدست فریاد مکن
 بر نامده و گذشته بنیاد منه
 حالی خوش باش و عمر بر باد مکن

76

مکین دل دردمند دیوانه من
 هشیار نشد ز عشق جانانان من
 روزی که شراب عاشقی میدادند
 در خون جگر زدند پییمان من

77

گویند مرا ز می که کمتر خور ازین
 آخر بچه عذر بر نداری سر ازین
 عنرم رخ یار و باده صبحدم است
 انصاف بده چه عذر روشتر ازین

78

زین گنبد گردنمه بد افعالی بین
 و ز جمله دوستان جهان خالی بین
 تا بتوانی تویک نفس خود را باش
 فردا منکر دی مطلب حالی بین

79

رندی دیدم نشسته بر خشک زمین
 نه کفر و نه دنیا و نه اسلام و نه دین
 نی حق نه حقیقت نه شریعت نه یقین
 اندر دو جهان کرا بود زهره این

70

اکنون که زند هزار دستان دستان
جز باده لعل از کف مستان مستان
بر خیز و بسپا که گل بشادی بشکفت
روزی دو سه داد خود ز بتان بتان

71

بر خیز و مخور غم جهان گذران
خوش باش و دمی بشادمانی گذران
در طبع جهان اگر وفائی بودی
نوبت بتو خود نیامدی از دگران

72

ای کشته شب و روز بدینا نگران
اندیشه نمبکنی تو از روزگران
آخر نفسی بین و باز آیی بخود
کابام چگونه میکند با دگران

73

نتوان دل شاد را بنم فرسودن
وقت خوش خود بشک محنت سودن
در دهر که داند که چه خواهد بودن
می بایند و معشوق بکام آسودن

74

می خوردن و گرد گل رخان گردیدن
بهتر ز هزار زاهدی ورزیدن
گر مردم میخواره بدوزخ باشند
بس روی بهشت را که خواهد دیدن

65

ای مفتی شهر از تو پرکار تریم
با این همه متی از تو هشیارتریم
تو خون کسان خوری و ما خون رزان
انصاف بده کدام خونخوارتریم

66

ای دوست بیا تا غم فردا نخوریم
این یکدم عمر را غنیمت شمیریم
فردا که از این دیر کهن درگذریم
با هفت هزار سالکان سربریم

67

برخیز و یا که چنگ بر چنگ زнім
می نوش کنیم و نام بر ننگ زнім
سجاده به یک پیاله می بفروشیم
وین شیشه زهد بر سر سنگ زнім

68

بی باده نبوده‌ام دمی تا هستم
امشب شب قدر است و من امشب مستم
لب بر لب جام و عینه بر سینه خم
تا روز بگردن صراحی دستم

69

در مسجد اگرچه با نیاز آمده ایم
حقا که نه از بهر نماز آمده ایم
زینجا روزی سجاده دزدیدیم
آن کهنه شده است دو باره باز آمده ایم

60

گر من ز می مضانه مستم هستم
 گر کافر و کبیر و بت پرستم هستم
 هر طایفه بمن گمانی دارد
 من زان خودم چنانکه هستم هستم

61

هرگز بطرب شربت آبی نخورم
 تا از کف اندوه شرابی نخورم
 نانی نزنم در نمک هیچ کسی
 تا از جگر خوش کبابی نخورم

62

دریای اجل چو من سر افکنده شوم
 وز بیخ امید عمر بر کنده شوم
 زنده گلم بجز صراحی نکند
 باشد که ز باده بر شود زنده شوم

63

پاك از عدم آمدیم و ناباك شدیم
 آسوده در آمدیم و غمناك شدیم
 بودیم ز آب دیله در آتش دل
 دادیم بباد عمر و در خاك شدیم

64

آفسوس که بیفایده فرسوده شدیم
 وز دهن سپهر سر نگون سوده شدیم
 دردا و ندامتا که تا چشم زدیم
 نابوده بکام خویش نابوده شدیم

55

با سرو قدی تازه تر از خرمن گل
از دست مده جام می و دامن گل
زان پیش که ناگه شود از گرگ اجل
پیراهن عمر تو چو پیراهن گل

56

مائیم در لوفتاده چون مرغ بنام
دلخسنة روزگار و آشفته مدام
سر گشته در این دایره بی درو بام
نا آمده بر مراد و نا رفته بکام

57

من بی می ناب زستن نتوانم
بی جام کشید بار تن نتوانم
من بنده آن دم که ساقی گوید
یک جام دگر بگیر و من نتوانم

58

من زین دل بیخبر بجان آمدهام
وز جان ستمکش بفغان آمده ام
چون کار جهان با من و بی من یکسان
بس من بچه کار در جهان آمدهام

59

گفتم که دگر باده کلکون نخورم
می خون رزانت دگر خون نخورم
پیر خردم گفت بجد می گوئی
گفتم که مزاح میکنم چون نخورم

50

مرغی دیدم نشسته بر بساط طوس
در پیش نهاده کله کیکلوس
با کله همی گفت که افسوس افسوس
کو بانگ جرسها و کجا ناله کوس

51

سرمست بیخانه گذر کردیم دوش
پیری دیدم مست و سبونی بر دوش
گفتم ز خدا شرم نداری ای پیر
گفتا کرم از خداست می نوش خموش

52

در کارگه کوزه گری رقم دوش
دیدم دو هزار کوزه-گویا و خموش
ناگاه یکی کوزه بر آورد خروش
کو کوزه گر و کوزه خرو کوزه فروش

53

لز آمده ها زرد مکن چهره خویش
وز نامده ها آب مکن زهره خویش
بر دار ز دنیای دنی بهره خویش
زان پیش که دهر بر کشد دهره خویش

54

هان صبح دمید و دامن شب شد چاک
بر خیز و صبح کن چرائی غمناک
می نوش دلا که صبح بسیار دمد
او روی بسا کرده و ما روی بخاک

45

عمرت چه دو صد بود چه سیصد چه هزار
زین کهنه سرا برون برنفت ناچار
گر بادشهی وگر گدای بازار
این هر دو یک نرخ بود آخرکار

46

گر باده خوری تو با خردمندان خور
یا با منی لاله رخ و خندان بخور
بسیار مخور فاش مکن ورد ساز
اندک خور که گاه خور و پنهان خور

47

ای دوست غم جهان بیهوده مخور
بیهوده غم جهان فرسوده مخور
چون بود گذشت و نیست نابوده پدید
خوش باش و غم بوده و نابوده مخور

48

لب بر لب کوزه بردم از غایت آرز
تا زو طلبم واسطه عمر دراز
لب بر لب من نهاد و میگفت برآز
می خور که بدین جهان نمی آئی باز

49

از جمله رفتگان این راه دراز
باز آمده کو که بما گوید باز
هان بر سر این دوراچه راز و نیاز
چیزی نگذاری که نمی آئی باز

40

غم خوردن بیهوده کجا دارد سود
 کاین چرخ فلک بسی چوما کشت و درود
 برکن قدحی می بکنم بر نه زود
 تا نوش کنم که بودنی‌ها همه بود

41

تا زهره و مه در آسمان گشت پدید
 بهتر ز نمی لعل کسی هیچ ندید
 من در عجبم ز میفروشان کایشان
 به ز آنکه فروشد چه خواهند خرید

42

ز آوردن من نبود گردون را سود
 وز بردن من جاه و جلالش نقرود
 وز هیچ کسی نیز دوگوشم نشنود
 کآوردن و بردن من از بهر چه بود

48

ای کوزه گران که دست در گل دارید
 عقل و خرد و هوش بر آن بگمارید
 بر گل لگدی و تپانچه تا چند زنید
 خاک بدنست تا چه می بندارید

44

دی کوزه گری بدیدم اندرز بازار
 بر پاره گلی لگد همی زد بسیار
 وان گل بزبان حال با او میگفت
 من همچو تو بوده ام مرا نیکو دار

85

آنانکه بکار عقل در می گوشتند
 هیات که جمله گاو نر میدوشتند
 آن به که لباس ابلهی در پوشند
 کامروز به عقل تیره می نفروشند

86

آنها که کهن شدند و آنها که نوند
 هر يك پس از آمدن يكايك بروند
 این کهنه جهان بکس نماند جاوید
 رفتند و روند و دیگر آیند و روند

87

ای بس که نایشیم و جهان خواهد بود
 نمی نام زما و نه نشان خواهد بود
 زدن پیش نبودیم و نبد هیچ خلل
 زدن پس چو نایشیم همان خواهد بود

88

خوش باش که دهر بیکران خواهد بود
 بر چرخ قران اختران خواهد بود
 خستی که ز قالب تو خواهند زدن
 ایوان و سرای دیگران خواهد بود

89

در عالم جان بهوش میباید بود
 در کار جهان خموش میباید بود
 تا چشم و زبان و گوش بر جا باشد
 بی چشم و گوش و زبان میباید بود

30

افسوس که نامه جوانی طی شد
 آن نازه بهار شادمانی طی شد
 آن مرغ طرب که نام او بود شباب
 فریاد ندانم که کی آمد کی شد

31

تا چند اسیر رنگ و بو خواهی شد
 چند از پی هر زشت و نکو خواهی شد
 گر چشمه زمزمی و گر آب حیات
 آخر بدل خاک فرو خواهی شد

32

در دل نشوان درخت اندوه نشاند
 همواره کتاب خرمی باید خواند
 می باید خورد و کام دل باید راند
 پیداست که چند در جهان خواهی ماند

33

آنها که در آمدند و در جوش شدند
 آشفته ناز و طرب و نوش شدند
 خوردند بیالیه و خاموش شدند
 در خواب علم جمله هم آغوش شدند

34

هر که که بنفشه جامه در رنگ زند
 در دامن گل باد صبا چنگ زند
 هشیار کی بود که با سیمبری
 می نوشد و جام باده بر سنگ زند

25

با روی نکوی و لب جوی و مل و ورد
چندان که توان عیش و طرب خواهم کرد
تا بوده‌ام و هستم و خواهم بودن
می میخورم و خورده‌ام و خواهم خورد

26

يك باده هزار مرد با دین ارزد
يك جرعه می بمملکت چین ارزد
در روی زمین چیست ز باده خوشتر
تلخی که هزار جان شیرین ارزد

27

گویند بهشت و حوض کوثر باشد
جوی می و شیر و شهد و شکر باشد
يك جام بده بیاد آن ای ساقی
نقدی ز هزار نسیه بهتر باشد

28

يك قطره آب بود با دریا شد
يك ذره خاك با زمین یکتا شد
آمد شدن تو اندرین عالم چیست
آمد مگس پدید و ناپیدا شد

29

افسوس که سرمایه زکف بیرون شد
وز دست اجل بسی جگرها خون شد
کس ناید از ان جهان که تا برسم از او
کاحوال مسافران عالم چون شد

20

چون بلبل مت راه در بستان یافت
روی گل و جام باده را خندان یافت
آمد بزبان حال در گوشم گفت
در باب که عمر رفته را نتوان یافت

21

می خور که زیر گل بسی خواهی خفت
بی مونس و بی رفیق و بی همدم و خفت
زنهار بکس مگو تو این راز نهفت
هر لاله که بزمرد نخواهد بشکفت

22

چون میگردد عمر چه شیرین و چه تلخ
یسمانه چو بر شود چه بقداد و چه بلخ
می نوش که بعد از بن و نو ماه بسی
از سلخ بفره آید از غره بسلخ

23

روزست خوش و هوا نه گرم است و نه سرد
ابر از رخ گلزار همی شنوید گرد
بلبل بزبان حال خود با گل زرد
فریاد همی زند که می باید خورد

24

يك ثان بدو روز اگر شود حاصل مرد
با کوزه شکنه دمی آبی سرد
مخدوم کم از خودی چرا باید بود
با خدمت چون خودی چرا باید کرد

16

ابر آمد و باز بر سر سبزه گریست
بی باده گلرنگ نمی باید زیست
این سبزه که امروز تماشا گه ماست
تا سبزه خاک ما تماشا گه گیت

18

در پرده اسرار کسی را ره نیست
زین تمیه جان هیچکس آگه نیست
جز در دل خاک تیره مترکه نیست
افسوس که این فسانه هم کونه نیست

17

چون آب بجویبار و چون باد بدشت
روز دگر از عمر من و تو بگذشت
تا من باشم غم دو روزه نخورم
روزیکه نیامده است و روزیکه گذشت

18

من هیچ ندانم که مرا آنکه سرشت
از اهل بهشت کرد یا دوزخ زشت
جامی و بنی و بریطی بر لب کشت
این هر سه مرا نقد ترا نبه بهشت

19

جامی و شی و ساقی بر لب کشت
این جمله مرا نقد و ترا نبه بهشت
مشو سخن بهشت و دوزخ از کس
که رفت ز دوزخ و که آمد ز بهشت

10

پیش از من و تو لیل و نهارى بودست
 گردنده فلك ز بهر كارى بودست
 زینهار قدم بخاك آهسته نبی
 كاین مردمك چشم نكاری بودست

11

این كوزه چو من عاشق زاری بودست
 در بند سر زلف نكاری بودست
 این دسته كه در گردن او می بینی
 دستیت كه در گردن یاری بودست

12

این كهنه رباطرا كه عالم نامست
 آرامگه ابلق صبح و شامست
 بزیمت كه وامانده حد جمشید است
 ضررت كه تکیه گاه حد بهرامست

13

گویند كه دوزخی بود مردم مست
 قولیت خلاف دل در آن توان بست
 گر عاشق و مست دوزخی خواهد بود
 فردا باشد بهشت همچون كف دست

14

خیام ز بهر كه این ماتم چیست
 ول خوردن غم قابله بیش و كم چیست
 آنرا كه كه نكرده غفران نبود
 غفران ز برای كه آمد غم چیست

5

گویند کسان بهشت با حور خوش است
من میگویم که آب انگور خوش است
این نقد بگیر و دست از آن نسیه بدار
کاواژ دهل شنیدن از دور خوش است

6

اسرار جهان چنانکه در دقتر ماست
گفتن توان زانکه و ببال سر ماست
چون نیست در این مردم نادان اهلی
توان گفتن هر آنچه در خاطر ماست

7

دوریکه در او آمدن و رفتن ماست
آنانکه بدایت نه نهایت پیداست
کس می نزنند دمی در این عالم راست
کاین آمدن از کجا و رفتن بکجا است

8

میخوردن و شاد بودن آئین من است
فارغ بودن ز کفر و دین دین من است
گفتم بمرس دهر کابین تو چیست
گفتا دل خرم تو کابین من است

9

یاری که دلم زبهر او زار شدست
او جای دگر بغم گرفتار شدست
من در طلب علاج خود چون کوشم
چون آنکه طبیب ماست بیمار شدست

رباعیات

1

چون مرده شوم بباده شوئید مرا
تلقین ز شراب و جام گوئید مرا
خواهد بروز حشر جوئید مرا
از خاک در میکه پوئید مرا

2

چندان بخورم شراب کاین بوی شراب
آید ز شراب چون روم زبر شراب
گر بر سر خاک من رسد مخموری
از بوی شراب من شود مست و خراب

3

دنيا دیدی و هر چه دیدی هیچ است
وان نیز که گفتی و شنیدی هیچ است
سر تا سر آفاق دویدی هیچ است
وان نیز که در خانه خزیدی هیچ است

4

ساقی گل و سبزه بس طربناك شدست
درباب که هفته دگر خاک شدست
می نوش و گلی بچین که تا در نکری
گل خاک شدست و سبزه خاشاك شدست

عمر خيام

باب بیست و سیم در حق کشاورزان

به از صنایع عالم دیهقانست
 ز صنایع رایگان نفی نخیزد
 جهانرا خرمی از دیهقانست
 لژین به با بنی آدم چه کارست
 براحث رازق هر مارو مورند
 اگر دهقان چنان باشد که باید
 اگر جویلی قحط نان نباشد
 بکار اندر همه مردان کارند
 کلید رزق قسمت سخت در مش
 بدنیا عاقلانه نخم کشند
 که وحش وطیر را راحت رسانست
 ز دهقان عاقبت چیزی بریزد
 ازو که زرع کاهی بوستانست
 کز آدم در جهان این یادگارست
 همان گر آدمی و گر سوزند
 سبک کوی از ملائک در ریابد
 کسی را پایه دهقان نباشد
 عرق ریزند و قوت خلق کارند
 چراغ دل فروزی در ده انگشت
 بمغبی در گل باغ بهشنند

باب بیست و هفتم در بی وفائی دنیا

با تطلعن با حشمت که دیدیم
 همه در خاک رفتند و غنودند
 زرفتشان بخاک اندر بی نیست
 نه سلطان سبه را باز یابی
 جهان چون تخت بر سرخ و زردست
 یکی شد دیگر آمد جای بگرفت
 پس این چندین غرور و مال برچست
 کجا اسکندر و جمشید و فففور
 همه زمین خاکدان اندر گذشتند
 بریهند از سرای فانی امید
 بغیر آنکه در دفتر شنیدیم
 تو گوئی در جهان هرگز نبودند
 مگر گوئی بخاک اندر کسی نیست
 نه از میر و ملک آواز یابی
 که هرگز او وفا کس نکردست
 همورا مرگ ناگاه نای بگرفت
 زمنم وقت مردن زار تر کیست
 کجا شاهان دعوی دار مغرور
 بدند از خاک باز آن خاک گشتند
 نماند جز خدا باقی و جاوید

خک آنکش (۱) بود یار خرد مند
 ندیدم من چنین یک دوست باری
 ترا اگر یافت شد مارا خبر کن
 جو یابی دوستی سختش نکه دار
 چوکرا یار یکدل یار گردد
 بیاید قرن دیگر زندگانی
 نه بر هرزست کار بسار و یاری
 بسیاری در فراوان کار باشد

که تواند (۲) کناد از پای دل بند
 که از دل بر تواند داشت باری
 وگر نه این حکایت مختصر کن
 بسنی دامنش از دست مگذار
 بهر آزار (۳) کی بیزار گردد
 که نا هم سرد و گرمش باز دانی
 که صدق و اعتقاد آمد بسیاری
 نه هر کس یار خوانی یار باشد

باب نوزد هم در فرق دوست و دشمن

بیاید فرق کردن دشمن از دوست
 همه کس رازداری رانشاید
 کجا دشمن سرشت دوست باشد
 سگی کش باتو پیوندت جانی
 نباشد عیش بی هم دوستانرا
 کسی کش آزمودی مازمایش
 همانست او بگرش صد آزمائی
 نشاید طبع مار آشوفتن را
 وگرچه دوست بینی راز ازو پوش
 چه دانی تو که دشمن گردد آن دوست

که دانستن ز دشمن دوست نیکوست
 درست از آب هر کوزه نیاید
 که مغز دوستی بی پوست باشد
 به از یاری که دارد سرگرانی
 چنان چون ذوق بی گل بوستانرا
 که بس باشد یکی باز آزمایش
 که ناید هرگز ازوی آشنائی
 نشاید مار جز سرکوفتن را
 که دارد به زتو راز ترا گوش
 بعد از مغز اسرارش کشد پوست

(۱) آنکش: C. (۲) بتواند: C. (۳) آزاری: C.

خنک باری بود بار قناعت کجا باشد چو بازار قناعت
 طمع داری سگ هر تیره کیشی چو پیرینی طمع سلطان خوشی

باب یازدهم در اختلاط با مردم دانا

سعادت اختلاط زیرگانتست	زندادان گر رسد سودی زیانست
ز دانائی دمی اوزد جهانی	نیرزد صد سر نادان بنانی
زدانا بدرونی دانش پذیرد	چو شمی کان ز شمی نورگیرد
میر از صحبت دانا که دانش	کند تاثیر بر تو از زیانتش
بلطف از خویش بهتر جو حرفت	که همچون خوش کرداند ظریفست
بیاموز آنچه نشناسی تو زنهار	که بر کس نیست از آموختن عار
پشاکردی هر آنکو شاد گردد	بود روزی که هم استاد گردد
سگ استادرا صیدش حلالست	ز جاهل گشتن حیوان و بالست
در آن کن جهد تا دانش پذیری	که نادان خیزی از نادان بمیری
بنی آدم اگر ره‌دان نبودی	امورش بر همه حیوان نبودی

باب هژدهم در یار موافق و وفا نمودن

دلا یاری طلب گر میتوانی	چنان یاری که بروی جان فثانی
کدامین دوست کو از دوست نازد	چو کار افتد بجان جتترا نازد (۱)

(۱) B: بیازد.

مرنجان کس میخواهن عذر از آن پس
 مکن قصد جفاگر با وفائی
 چو رنجابیدن کس هست آسان
 در گنج میثت سازگارست
 ز توفیق و کلید بی ریائی
 چو توانی علاج درد کس کرد
 سنان جور بر دلریش (۲) کم زن
 ز مردم زاده با مردمی باش
 که بد کاری بود رنجاندن کس
 ر سگ طبیی بود گرگ انسانی
 بدست آوردنش نبود بدانان (۱)
 کلید باب جنت بردبارست
 همه درهای دولت بر کثائی
 میزای از جفایش درد بر درد
 چو مرهم می نسازی نیش کم زن
 چه باشد دیو بودن آدمی باش

باب هشتم در طمع و خواری

طمع در هر چه بستی پای بستی
 طمع بسیار کردن خواری آرد
 مدار از کس طمع هر دم بچیزی
 طمع آرد بروی مرد زردی
 هر آن سختی که با تو روی بنمود
 بهر بادی موجب از جای چون ید
 چو مردان پای محکم نه درین راه
 قاعت کن بنان خشکه خوش
 چو دست از جمله شنی رو که رستی
 نتیجه خواریش غمخواری آرد
 شود خوار از توقع هر عزیز
 طمع را سر پیر گر مرد مردی
 گر آسان گیرش آسان شود زود
 بنمکین باش همچون ماه و خورشید
 ز آزو آرزو کن دست کوتاه
 چو کردی از بروت سفله مندیش

(۱) C: بانان. (۲) B: دروش.

از سعادت‌نامه

باب دوم در نیکی

دلا بندم (۱) نبوش و دل درو بند
لذرا گر بخود خواری نخواهی (۲)
مکن کاری که از نیک و ندامت
جو در نیکی رضای کرد گارست
درون دردمندان شاد می دار
مکن از حال مسکبان فراموش
چواز صحت کند بر نفس تاثیر
دلت را راست کن گر راستکاری
فزون خواهی بقا دلها مبارز
ز آموزنده بند نیک برگیر

ز تو توبه ز پیران کهن بند
مکن کاری که باز آرد (۳) نباهی
سیه روئی کنی اندر قیامت
به از نیکی نگه کن تا چه کارست
ز روز برگزشتن یاد می دار
چو داری مایه ذر علم دین کوش (۴)
بصحت دوستان معتبر گیر
که هست از راستکاری راست کاری
که دائم دیر زی باشد کم آزار
ز نیکی گر بدت افتد مرا بگیر

باب هفتم در دوستی و دشمنی و وفا

چو خواهی کرد باکس دشمنی ساز
فکندن دوستی باکس سلیم است
میفکن دوستی با او ز آغاز
وفا بردن سرکاری عظیم است

(۱) C: بند. (۲) B: اگر تو خوبتر را بد نخواهی. (۳) B: آید.
(۴) B: در نیکوی کوش.

که مشکین جامه و زرین قبائی
 بتوسن کره مانی نو ابلق
 چه شاید کرد با تو جز مدارا
 نزاری جز که عمر ما شکاری
 با کس کز تو با تاج و نگین است
 کهن کردی بزرگانرا و خود (۳) نو
 نفرسائی و ما فرسوده از تو
 جفا دیده همه عمر از تو ساکن (۵)
 که کردی آشکارا ساحری را
 بسی صافی تر (۶) از آب زلالست
 که زیر ابر ندهد روشنی بدر
 ز اصلاح حکیمان کن منبیرش
 تو مفروشش بسم و زر (۸) قتی (۹)

چو مشوق ظریفان (۱) دلربائی
 بگویم چینی انصاف الحق
 که زیر پای بردی عمر مارا
 یکی طاوس رنگارنگی داری (۲)
 شکارت کیفیادوکی بشین است
 نو دادی ملک کیخرو بخرو
 نیاسائی نه کس (۴) آسوده از تو
 نشاید بود هرگز از تو ایمان
 ز دل بگذار حجت شاعری را
 سخنهايت همه سحر حالست
 ولی اورا نباشد با طمع قدر (۷)
 مبر بر درگه شاه و وزیرش
 یهائش همت ملک جاودانی

(۱) A: وحریف. (۲) A: آری. (۳) A: نو. (۴) A: وما (۵) B: نگردی از
 جفا کردن تو ساکن. (۶) B: پاکیزه تر. (۷) B: ولی او را مکن چون بدر درابر.
 (۸) B: بزرو سیم. (۹) B: کانی.

در احوال کواکب

خك زلوش و خوش بهرام و ناهید
 خجسته ماه و مهر و نیرو کیوان
 همیشه زنده اند و فارغ از مرگ
 زهی (۲) بدبخت و سرگردان که ما بیم
 برای کیش و آئین و سروریش
 بلای مرگ و اندوه قیامت
 کجا رفتند آن یاران دمساز
 نیامد باز خود زان رقگان کس
 پریدند و قفس بر هم شکستند
 هر آن خشتی که دیوار (۵) سرائیت
 چو وام خاك را دادیم (۷) با خاك
 که ایشان بر فلك هتد جاوید
 که دایم بر فلك هتد گردان
 بدین (۱) ایوان مینا ساخته برگ
 بمرگ و زندگی انفر (۳) بلائیم
 همه ساله کشیم این رنج و تشوش
 چنین کتر کرد (۴) مارا سرو قامت
 بما نامد از آن یاران خبر باز
 نشد بیدار خود زان خفتگان کس
 زبیم مرگ و دست غصه رستند
 بدان کان از سر (۶) کشور خدائیت
 بسوی باك رفتیم (۸) آنگهی باك

در نکوهش جهان

جهانا جادوئی با بسوی (۹) و رنگی
 برنکین لمبئی دلخواه مانی
 بر آئی هر زمان از رنگ دیگر
 گهی رومیت بینم گاه زنگی
 که تو همواره بر يك راه مانی
 بر آری هر نفس آهنگ دیگر

(۱) A: برین. (۲) A: بدا. (۳) A: زندگانی در. (۴) B: چو جنبیر کرده.
 (۵) B: ایوان. (۶) A: تارك. (۷) B: دادند. (۸) B: رفتند. (۹) A: بو.

در نکوهش جاه و مال

چو مرگ آید چه دربان (۲) چه فغفور
 که او با (۳) کس نماند جاودانه
 ترا آن مال مار و جاه چاهت
 که از ناکس کسی هرگز نیاید (۴)
 چنین شوهر کش دون دغا را
 بخون کرگان مکنای روزه
 چه داری مهر او در دل نشانه
 که چون مهر داری بر پدرکش (۷)
 نماند گوهر و لعل و زرو سیم
 سراسر دشمن خود را سباری
 چو نیکو سیرتان بگذار نامی
 که بیارست بر خور داری از کم
 بدل در هیچ مگذار (۸) از دو گیتی
 که اینت دست ندهد زان بر آئی
 بماند هر چه آنرا بر فشانند
 که تا فردا چه آید مرترا پیش

نشايد (۱) شد بمال و جاه مفرور
 مکن تکیه بر اقبال زمانه
 اگر جانت زبون مال و جاهت
 لزن معنوق هر جایی چه آید
 منه (۵) دل این عروس بی وفا را
 شوفته برین ملک دو روزه
 باکها کز او شد مرده مانده (۶)
 مگر در سر نلاری ای بر هُش
 نباید تخت و تاج و کنج و دیهیم
 ز ناگه بگذری و در گذاری
 ز مال و ملک خود بگذار کامی
 اگر داری بخور و نه مخور غم
 نصیب خوش بردار از دو گیتی
 مشو با جهل زان سان تیره رانی
 نماید هر چه آن زان مرده ماند
 پخور و زکار نابوده (۹) میدیش

(۱) A: نیاید. (۲) B: دربان. (۳) B: بر. (۴) B: که هرگز با کسی دایم

نیاید. (۵) B: منه. (۶) B: باکرا که او کشتت و مانده. (۷) B: چه جوی

مهربانی از پدرکش. (۸) B: نگذار. (۹) B: نمانده هرگز.

در مذمت دوستان ریائی

حقیقی دوستی یکدل ندیدم
 بریدن بهترست از آشنائی
 پی لقمه هوادار نو باشنده
 گریزند از بر تو روز محنت
 چو دینارت نماند آنکه شوی خوار
 زیانتت بهر سود خوش خواهند
 چو کار افتاده هنی گران جان
 که نکشایند از کارت گره را
 که سرما را و گرما را نشایند
 که او در (۳) نیک و بد یا دوست ماند
 بکار دوستان با (۵) جان بکوشد
 برای دوست خواهد زندگانی
 کند یکرنگ دل را و زیان را
 بجان و دل هم آن (۶) این و هم این اوست
 که دشمن را کسی چون دوست گوید
 کجا دمساز باشد آب و آتش
 ز ناگه دشمنی جویند با هم
 همیشه محرم اسرار باشند
 دروغ و فحش و هذیان خود نکونند
 تو (۸) هذیان بر زبان هرگز مگردان

رفیقی من در (۱) بن منزل ندیدم
 ازین مشتی رفیقان ریائی
 همه یار تو از بهر ترانند
 ز تو چونند در دولت معونت
 عزیزی تا که داری زر (۲) و دینار
 چو مالت کاست از مهرت بکاهند
 سبک روحی چو باشی مرد سلطان
 چه جوئی دوستان چون زره را
 بسرد و گرم در کارت نیابند
 کسی را مرد عاقل دوست خوانند
 کجا بر (۴) دوست راز دل ببوشد
 فرو بندد کمر در مهربانی
 جدا از خود نداند دوستان را
 نباشد دوست جز آئینه دوست
 ز نادان دوستی دانا نجوید
 بهم دانا و نادان چون بود خوش
 دو نادان یار اگر باشند و همدم
 دو دانا چونکه با هم یار باشند
 همی (۷) آزار یکدیگر نجویند
 نخیزد دشمنی الا ز هذیان

(۱) A: رفیقی اندر. (۲) A: کنج. (۳) B: یا. (۴) A: که او یا. (۵) B: تا. (۶) A: او. (۷) B: دمی. (۸) A: توز.

از روشنائی نامه

در شناختن نفس

ز خود هم نیک و هم بد را بدانی
بس آنکه سرفراز انجمن شو
چو دانستی ز هر بد رسته باشی
خدا بینی اگر خود را بینی
تو شاگرد تنی حیف تمامست
اگر جوئی آن خرم نعمی
چو سیاحان یکی در خود سفر کن
بمعقولات شد جان تو قائم
بین خود را جهانی پر شکفتی
درین زندان چین بهر چرائی
چو ابراهیم آزر بشکن شو
دریغ آید که مهمل در گذاری
ملک خدمتگر دربان در دست
روا باشد که قارون عور باشد
بکش این ازدها فارغ شو از رنج
ز گنج بی کران بی بهره باشی
ترا مرهم بدست و تو دلریش
طلسم آرائی و از گنج غافل
بکش رنجی و از خود رنج بردار

بدان خود را که گر خود را بدانی
شناسی وجود خوشتن شو
چو خود دانی همه دانسته باشی
ندانی قدر خود زیرا چنبنی
ترا نه چرخ و هفت اختر غلامست
برو بگسل زلذت بهیمی
چو مردان باش و ترک خواب و خور کن
که باشد خواب و خور کارهاتم
یکی بیدار شو تا چند خفتی
تفکر کن بین تا از کجائی
ففس بشکن بیرج خوشتن شو
تو زمین سان آفریده بهر کاری
ملک فرمانبر شیطان درینست
چرا باید که عیسی کور باشد
تو داری ازدهای بر سر گنج
و گر قوتش دهی بد زهره باشی
ترا در خانه گنجت و تو درویش
تو در خوانی کجا افتی بمنزل
سبک بشکن طلسم و گنج بردار

ناصر خسرو

من از تو نیز برسم پیش داور
 تو آن کن کت بود فرجام نیکو
 برید از تخت و تاج و شاهی او مید
 بدخه شد بتخت آن جهانی
 دل پاکیزه با یزدان پیوست
 که خرسندی گزید و پارسایی
 همیشه آزا چون چاکری بود
 ز بهر کام دل فرمانبر آز
 تن از آز و دل از انده بری ساخت
 چنان دان کز بلای جاودان رست
 بگیتی هیچ کس را روی ننمود
 شایروزی به دره دل گرتی
 گاه کرده را بیمار خوردی
 سه سال از گره و زاری نیاسود
 و بر کرده پشیمانی همی خورد
 تو گفتی دود حسرت زو همی خاست
 کجا همرنگ رشته زعفران شد
 همه شب رخ بخون دل همی شست
 گه شبگیر یزدان پیش خواندش
 ز دست دشمن بسیار رسنه
 ابا لو مهتران و نیکخواهان
 دو خاک نامور را جفت کردند
 پمینو جان یکدیگر بندیدند

هر آنچ ایزد ز من پرسد بمحشر
 بهست از کام نیکو نام نیکو
 چو داد اورنگ زرین را بخورشید
 لبرود آمد ز تخت خروانی
 در آتشکه مجاور گشت و بنست
 خدلی آن روز دادش بادشایی
 اگر چه پیش ازان او مهری بود
 جهان فرمان او بردی و او باز
 چو ز آز این جهان دل را پرداخت
 دلی کز شغل و آز این جهان رست
 چو شاهنشاه سه سال از غم بر آسود
 گهی در دخمه دلبر نشی
 گهی در پیش یزدان لابه کردی
 بدان پیری و فرتونی که لوز بود
 ببیش دادگر بوزش همی کرد
 چو لوز دادار آمرزش همی خواست
 به سه سال آن تن فلزک چنان شد
 شبی از دادگر بوزش همی جت
 چو اندر تن توانایی نماندش
 یزدان داد جان پاک شسته
 یامد پور او خورشید شاهان
 تنش را هم ببیش وس بردند
 وان هر توان درهم رسیدند

زبانم گر شکیبایی نماید
 چو دل را دارم از بیمار بر جوش
 پس آنکه دخمه ای فرمود شوار
 بر آورده از آتشگاه بر زمین
 ز بیکر همچو کوهی کرده محکم
 هم آتشگاه و هم دخمه چنان بود
 چو ز آتشگاه و از دخمه برداخت
 دلم در ناشکیبایی فزاید
 زبان را دارم از گفتار خاموش
 چنان شایسته جفتی را سزاوار
 رسانیده سر کاخش بیروین
 ز صورت چون بهشتی گفته خرم
 که رضوان را حد بر هر دوان بود
 بسیج آن جهان بنگر که چون ساخت

نشاندن رامین پسر خود را پادشاهی و مجاور شدن باتشگاه تا روز مرگ

سر سال و خجسته روز نوروز
 پسر را خواند خورشید مهان را
 پسر را پیش خود بر گاه نشانند
 بپیروزی نهادش تاج بر سر
 همایون بادت این تاج کیانی
 جهاننداری مرا دادست یزدان
 ترا من در هنرها آزمودم
 ترا دادم کلاه شهریار
 مرا سال ای پسر بر صد بیفزود
 کتون هشتاد و سه سالت تا من
 کتون شاهی ترا زید که رانی
 مرا دیدی درین شاهی فراوان
 جهان پیروز گشت از بخت پیروز
 همیون خسرو فرماندهان را
 پس اورا خسرو و شاه جهان خواند
 بدو گفت ای خجسته شاه کشور
 همان این تخت و گاه خروانی
 من این دادم ترا دادم تو به دان
 همیشه ز آزموده شاد بودم
 که رای شهریار
 نیک داری
 جهان بر من گذشت و بودنی بود
 نشاط دوستم بیمار دشمن
 که هم نو دولتی و هم جوانی
 بران آیین که من راندم تومی ران

بیامد در ربود آن کاسنه ماه
 همیون چشم رامین زان دژم شد
 نسیم را جان و جانمرا گرامی
 تو خود خنک جدایی را برانندی
 چرا گشتی ز من یکباره بیزار
 که هر گز روزی از من برنگردی
 وفا را با جفا درهم سیرشتی
 جفا زمین روزگار جانی آمد
 زمانه در جهان باکه وفا کرد
 برفتی هم وفا باخود پیردی
 نهادی بر نسیم بند اسیری
 بلا را راه در جانم بدادی
 تو بیچاره بزیر خاک خفته
 تن من باد راما خاک پایت
 تن سیمینت گشته خاک پایم
 دلم با این همه گنج از توکش بود
 مرا بی تو جهان جستن محالست
 بمرگ تو بریزم خاک بر سر
 که از پیران چنین رسوایی آید
 چنان کز فرقت دینم گهر بار
 نلارم رنجه من دست و زبان را
 و یا چشمم مژده خونیار دارد
 و یا خواند زبان قریاک نامه
 بخامه در قراق جفت یا دوست

بس آنکه مرگ ناگاه از کینگاه
 دل رامین بردش کان غم شد
 همی گفت ای کزیده جفت نامی
 مرا با داغ تنهایی بمانندی
 ندیدم در جهان چون تو وفادار
 نه با من چند باره عهد کردی
 چرا از عهد خود کرده بگشتی
 وفالز چون تو یاری وانی آمد
 شکفتی نیست گر با تو جفا کرد
 جهان را از وفا پر دخت کردی
 مرا بس بود بر دل درد پیری
 چرا درد دگر بر من نهادی
 بیایت دینم من خاک رفته
 همی گشتی زبان خوش سرایت
 کون این روز را می دید بایم
 مرا این پادشایی با تو خوش بود
 کون خود این جهان بر من وهالست
 بدرد تو بدترم جامه بر بر
 کجا من پیرم و دانی نشاید
 مرا هست از غمات دل گران بار
 ببرد و گریه دارم این و آن را
 مرا شاید که دل تیمار دارد
 نشاید کم بدرد دست جامه
 شکیبایی ز پیران سخت نیکوست

که اورا نام چنگ رامین کرد
 ز دادش گشت بر مه تا بهامی
 مرورا پادشاه خویشتن کرد
 چو مامک خوب و چون بایک دلاور
 جهان در آفر هر دو بنه او مید
 زمین باختر دادش بجمشید
 یکی را شام و مصر و قیروان داد
 ولیکن خاصش آذربایگان بود
 سراسر بد بدست آن سمن تن
 نیکی کام دل پکسر برانندند
 که فرزندان فرزندان بدیدند

نشانت این که چنگ باقرین کرد
 چو بر رامین مقرر گشت شاهی
 جهان در دست ویس سیمت کرد
 دو فرزند آمدش زان ماه پیکر
 دو خسرو نامشان خورشید و جمشید
 زمین خاوران دادش بخورشید
 یکی را سند و خوارزم و چغان داد
 جهان در دست ویس دلستان بود
 همیدون کشور آران و ارمن
 بشاهی سالیان با هم بمانندند
 مهار عمر خود چندان کشیدند

وفات کردن ویس

ز بی دردی نتاند از مشک او خال
 دوتا شد پشت او همچون درونه
 چو بینی دشمن او خود جهان بس
 چو پیری زد مرورا تیر بر دل
 که نتوانست کردن هیچ دشمن
 شکست او بشت من آنکه مرا گشت
 هم او از گردش گینگی جفا دید
 که هفت اندامش از فرمان برون شد

چو با رامین بد او هشتادو یک سال
 سر سرو سهی شد باشکونه
 کرا دشمن نباشد در جهان کس
 چه نیکو گفت نوشروان عادل
 ز پیری این جهان آن کرد با من
 بگینی باز کردم ای عجب پشت
 اگر چه و سه از گینی وفا دید
 چنان با گردش گینی زیبون شد

نماند اندر جهان نام بخیلی
 همه گشتند درویشان توانگر
 توانگر شد هر آن کاو بود بی توش
 نه کردی میش گرگی را زبونی
 بنیکی بندشان بسیار دادی
 بکنی بیخ و بن بد گوهران را
 یکنی بودی و درویش و توانگر
 بگاہ داد جتن چه زنی پیر
 سوده بود همچون پادشایی
 گرامی بود همچون چشم بینا
 بدان تا راز خود نزدش بر افروخت
 ازان هتادو سه شاه زمان بود
 بعاند آن نامور هتادو سه سال
 زمان از فرّ او دلنادر گشته
 یکی رنج و دوم درد و سوم غم
 گهی تن را جوان کردی برامش
 گهی نخچیر کردی در کههان
 گهی رفتی بسخوزستان و بفسداد
 بریشان شهرو ده بیار بنهاد
 کش او آنگاه شهر رام خواندست
 بدقتر رام شهرش نام دانند
 که خود در لفظ ایشان خوش بود رام
 نه چون او بد برامش رودسازی
 نکوتر زان نهادی که گشادست

ز بس کاو داد سیم و زر بیلی
 ز بس کاو داد زر و سیم و گوهر
 ز دلها گشت بیدادی فراموش
 نه جتی گرگ بر میشی فرونی
 بهر هفته سبه را بار دادی
 بداور که نشاندی دلوران را
 بداور گاه او بر شاه و چاکر
 چه پیش او شدی شاهی جهانگیر
 ور آمد پیش او مرد خدایی
 بنزدش مرد پر فرهنگ و دانا
 در ایران هر کسی دانش بیاموخت
 صدو ده سال رامین در جهان بود
 پان-ملک و جاه و حمت و مال
 زمین از داد او آباد گشته
 بفرش گشته سه چیز از جهان کم
 گهی جان را خورش دادی زدانش
 گهی کردی تماشا در خراسان
 گهی بودی بطبرستان آباد
 هزاران چشمه و کاریز بگشاد
 یکی زان شهرها اهواز ماندست
 کونش گر چه هم اهواز خوانند
 شهی خوش زندگی بودست و خوش نام
 نه چون او بد بشاهی سرفراری
 نگر تا چنگ چون نیکو نهادست

بری رویان بر آذینها نشنند
 همه دستی برو گوهر فشان شد
 چو دلها در وفای وی گروگان
 بهشتی دید در وی بنه آذین
 ز خوشی همچو روز نیک بختان
 شکوفه جامهای دلنوازان
 وزو بارنده سیم و زرو گوهر
 وزشان روز و شب گوهر فشانند
 کجا یکسر خراسان همچین بود
 پس از مرگش باسانی رسیدند
 بناد شاه رامین شاد گشتند
 بزیر سایه طوبی نشنند
 بماند نامشان جاوید بدنام
 کجا گر بدکنی بد آیدت پیش
 ز دوزخ آفرید ایزد بدان را
 بیابان هم بدان گوهر برد باز
 جهان از خفتگان آسوده تر شد
 بفرّ او همه گیتی گرفتند
 جهان او را شد از چین تا بربیر
 بهر مرزی شد از وی مرزداری
 هزاران شهر و ده بنیاد کردند
 و یا در چاه و زندان خوار بودند
 نشسته بر کنارش راهبانی
 ز کرد و لورو از ره گیر و عیار

خراسان سریر آذین بیستند
 همه راهی ورا چون بوستان شد
 زبانها بود بر وی آفرین خوان
 چو در مرو گزین شد شاه رامین
 بخوبی همچو نوروز درختان
 هزار آوا بدستان رودسازان
 فرازش ابر دود مشک و عنبر
 سه مه آذینها بنه بمانندند
 بدین رامش نه خود مرو گزین بود
 ز موبد سالیان سختی کشیدند
 چو از بیداد او آزاد گشتند
 تو گفتی یکسر از دوزخ برستند
 بدان را بد بود روزی سرانجام
 مکن بد در جهان و بد میندیش
 چه نیکو گفت خسرو کهبدان را
 از ان گوهر که شان آورد ز آغاز
 چو رامین داد جوی و دادگر شد
 سبهداران او هر جا که رفتند
 چو رنج دشمنانش بود بی بر
 بهر شهری شد از وی شهریاری
 همه ویرانها آباد کردند
 بدانیشان همه بر دار بودند
 بهر راهی ریاطی کردو خانی
 جهان آسوده گشت از دزد و طرّار

بدار اندر پناه سایبانم
 وزین معنی سخنها گفت بسیار
 سواران سپه را بر نشستن
 روان شد همچو جیحون لشکر از جای
 که از باد صبا در ابر نیسان
 ز کوه دیلمان تا شهر آمل
 همی آمد همه ره شادو فیروز
 فرود آمد بلشکر گاه موبد
 بدیهیمش بر افشاندند گوهر
 ز فیرو داد او خیره بماندند
 همی بارید در شاهواری
 دمام زد همی رطل دمام
 جوانمرد نکوبخت نکونام
 بزرگی در نژادش باستانی
 که بودش دوستدار و نیک آموز
 بدام شاه موبد در نیاوبخت
 بخانه دانشش چندی نهانی
 کجا او خود بهر نیکی سزا بود
 که روزی گشته لولو یابیش باز
 که با او یار یکدل بود و دیرین
 چو سرهنگ سرایش بود شیرو
 بگوهر ویس بانو را برادر
 نگهبانی بهر مرزی فرستاد
 کجا دیدار او بد داروی مرو

کتون کردی چو سالار جهانم
 چو لابه کرد لختی پیش دادار
 همان که بار را فرمود بنن
 بر آمد بانگ کوس و ناله نای
 روارو در سپاه افتاد چونان
 چو راه حشر گشت آن ره ز غلغل
 جهان افروز رامین با دل افروز
 بشادی روز رام و روز شنبد
 بزرگان پیش او رفتند بکسر
 مرو را جمله شاهنشاه خواندند
 چو ابری بود دستش نوبهاری
 یکی هفته بامل بود خرم
 پس آنکه داد طبرستان به زهام
 بایران در نژاد او کیانی
 همینون داد شهر ری به بهروز
 بدان گاهی که او با ویس بگریخت
 به ری بهروز کردش میزبانی
 بنیکی لاجرم نیکی جزا بود
 بکن نیکی و در دریاش انداز
 وزان پس داد گرگان را باذین
 بدرگاهش سپهبد بود ویرو
 دو پیل مست و دوشیر دلاور
 چو هر شهری بشاهی دادگر داد
 براه افتاد با لشکر سوی مرو

همین چرخ می بین آب و زمینی
 همین زشتیت کارو خو همیشه
 ترا جز سفله و ناکس نخواند
 بهر حاجت ترا خوانم مرا به
 و یا خود بر زبان ناقش برانند

ترا گر جاودان بینم همینی
 همین کوهی همین دریا و بیشه
 هر آن مردم که خوی تو بدانند
 خداوند ترا دانم و را نه
 کجا دهر آن نیرزد کش بدانند

نشستن رامین بر تخت شهنشاهی

که او را چون فرو برد اختر بد
 که او فرجام موبد را چنان کرد
 نه خونی ریخته شد در میانه
 نبوده هیچ رامین را گناهی
 همی گفت ای بجان من نکو کار
 که چونین کارها دانی نهادن
 بر آری هر کرا خواهی بکیوان
 که خشنودیت را جوینده باشم
 همیشه راست باشم راست گویم
 بدروشان ز احسان کام بخشای
 که یاری دادم را خود تو شبایی
 مرا از چشم و دست بد نگه دار
 مرا شاهی تو دادی ای خداوند
 که من خود بنده ام دارنده تو

چو آگاهی برامین شد ز موبد
 نهانی شکر دادار جهان کرد
 نه جنگی بود مرگش را بهانه
 سر آمد روز چونان پادشاهی
 هزاران سجده برد او پیش دادار
 تو دانی گونه گون درها گشادن
 برانی هر کرا خواهی ز گیهان
 پذیرفتم ز تو تا زنده باشم
 میان بندگانت داد جویم
 بوم در پادشاهی داد فرمای
 تو م یاری ده اندر پادشایی
 تو م پستی تو م یاری بهر کار
 خداوند تو م من بنده بند
 خداوند تو م من بنده تو

گروهی نمره بر روش کشادند
 گرانز آشفته شد لژ بانگ و فریاد
 شهنشه لژ سرابرده بر آمد
 بدست اندر یکی خشت سیه پر
 چو شیر نر بران خوگ دژم تاخت
 خطا شد خشت او وان خوگ چون باد
 بنندی زیر خنگ اندر بفرید
 بیفتادند خنگ و شاه با هم
 هنوز افتاده بد شاه جهانگیر
 درید لژ ناف او تا زیر سینه
 چراغ مهر شد در دایم مرد
 سر آمد روزگار شاه شاهان
 چنان شاهی بچندان کامرانی
 جهتامن ز تو ببرد خواهم
 چو مهرت با دگر کس آزمودم
 ترا با جان ما گویی چه جنگست
 بجای تو نکویی تا چه کردیم
 نگر تاهمت چون تو هیچ سقله
 نه ما گفتیم مارا میهمان کن
 کی مارا همی دو روزه مهمان
 چه خواهی بی گناه از ما چه خواهی
 ترا گرهست گوهر روشنایی
 چرا چون آبیلی کرد گویی
 چو بختم را بچاه اندر فکندی

گروهی درسی او اوفتادند
 بلشکر گاه شاهنشاه در افتاد
 بیشت خنگ چوگانی در آمد
 بسی بدخواه را کرده سیه در
 سیه پر خشت پیچان را بینداخت
 بدست و پای خنگ شه در افتاد
 بزد یشک و زهارش را بدرید
 چو بسته گشته چرخ و ماه با هم
 که خوگ او را بزدیشکی روان گیر
 دریده گشت جای مهر و کینه
 همبدون آتش کینه فسرده
 سیه شد روزگار نیکخواهان
 نگر تا چون نبه شد رایگانی
 فریب تو دگر نشنید خواهم
 ز دل زنگار مهر تو زدودم
 ترا از بخت ما گویی چه تکست
 خیز ایسر که دو تانان تو خوردیم
 که یک یک داده بتانی بجمله
 پس آنکه دل چنان بر ما گران کن
 پس آنکه جان ما خواهی بتاوان
 که ریزی خون ما بر یگانه
 چرا در کار تارمکی نمایی
 بیاکنده باب و باد و گردی
 مرا زان چه که تو چونین بلندی

نه طبعش را همیشه ساز گبری
 نه مهر کس بر بردن تواند
 درونش راست بیرون و اشکونه
 درونش دیگر و بیرونش دیگر
 همیشه کاروانی را برو راه
 ولیکن دیر که در وی نیابند
 که باشد پیش او در تیر بی مر
 بتاریکی همی اندازد آن را
 نداند کس که چون شد یا کجا شد
 که در چاه افکند روزی دو صد شوی
 پس آنگاهی نه ما مانیم و نه گنج
 پس آنکه نه سه بینی و نه شاه
 ز مردم مهرش بیسی فراوان
 زما با او گروهی تو در آید
 وزین اندیشه ام سودا گرفتست
 وزو بر جان ما چندین بهانه
 جهان را زو بسی نیک و بسی بد
 بماند در دل و چشمش همه کام
 همه شب خورد با آزادگان مل
 کهان را ساز جنگ و سیم و زرداد
 خمارش بین که چون بد بامدادان
 بر آمد ناگهان بانگی ز لشکر
 مگر بیوسه بد با جویباری
 ز تندی همچو بیلی شرزه و مست

نه باشد حال او را پایداری
 نه گاه مهر نیک از بد بداند
 نماید چیزهای گونه گونه
 بکار بلمجب ماند سراسر
 بچه ماند بخان کاروان گاه
 ز هر گونه سنجی در وی آیند
 گهی مانند بدان مرد کمان ور
 په زه کرده همه ساله کمان را
 هر آن تبری که از دستش رها شد
 زنی پیرست پنداری نکوروی
 همی جویم گنجش را بعد زنج
 سپاهی بینی و شاهی ابر گاه
 چو روزی بگذرد بر ما ز گیهان
 چو او بگذشت روز دیگر آید
 مرا باری بچشم این بس شکفتست
 ندانم چیست این گشت زمانه
 جهاندازی شهنشاهی چو موبد
 بدین خوارش باشد روز فرجام
 کجا چون برد لشکر که بامل
 مهان را سر بر خلمت فرستاد
 همه شب بود از می مست و شادان
 نشسته شاه با گردان کشور
 ز لشکر گاه شاهنشاه کشاری
 گرازی زان یکی گوشه برون جت

خرد یکباره از وی روی بنهفت
 تو گفتی بسته شد راهش پس و پیش
 مه رامین باد و مه و بس و مه گرگان
 بزشتی در جهان آواز کردم
 و گر نه نامدی سوی خراسان
 ندانم چون دهد یاری سروشم
 بشاهی پاک رامین را گزینند
 درخت دولتش تا آسمانست
 منم مفلس کنون و او توانگر
 ز بهر او همه برهم نهادم
 که بر رامین دلم را کرد خرمند
 که گفتار زنان را کار بستم
 دو صد دریای اندیشه ببیمود
 که با رامین بکوشد کام و ناکام
 ز گرگان سوی آمل کرد آهنگ
 جهان از ساز لشکر گشت بر گل
 کهستان از خوشی همچون گلستان

مساعد بخت او با او بر آشفت
 ندانست ایچ گونه چاره خوش
 گهی گفتی شوم سوی خراسان
 گهی گفتی که گرم باز کردم
 مرا گویند گشت از رام ترسان
 گهی گفتی که گر باوی بکوشم
 سباه من همه با من بکینند
 جوانت او و هم بختش جوانت
 بدست آورد گنج من سراسر
 نه خوردم آن همه نعمت نه دادم
 مرا مادر بعدین پنیاره افکند
 نزد گرمین به بد روزی نشتم
 یکی هفته سپه را روی نمود
 چنین افتاد تبییرش بفرجام
 همی تک آملش بر گشتن از جنگ
 چو لشکر که نزد بر دشت آمل
 بزخمه گشت صحرا چون کهستان

در گذشتن نوید بی جنگ و خونریزی

نهفته بند رازش چون گشاییم
 نه چیزی از قضای او روانتر
 چرا چندین درو ماندن سکالیم

جهان را گرچه بسیار آزماییم
 تهنانی نیست از بندش نهانتر
 جهان خوابست و ما در وی خیالیم

نه باز خود بدان کشور نهادند
 برو یک شاه کام دل فرامست.
 ز بخت نیک دیده نیکخواهی
 براحت بر سریر بخت بفسود
 جو بنجه بهره سیم و زر برو کرد
 بزترین جام سیم و زر براگند.
 هوادارو هواخواهش نه کم بود
 شکفته گشت بختش را بهاران
 زبرگ وریگ و قطر آب و ماهی
 چه بر رامین چه بر دینار بی مر
 همه فرمائش را طاعت نمودند
 چو بهرام و رهام و سام و کیلو.
 فرستادند رامین را سپاهی
 که تنگ آمد برشان راه و بی راه.
 وزیر و قهرمانش بود کیلو

نه آن کشور به . پیروزی گشادند
 هنوز آن مرز دوشیزه بماندست
 چو رامین شد در آن کشور بشاهی
 دو روزی چون زرنج ره بر آسود
 همان که چرم گلوی را بگترد
 یکی زرنه جامش بر سر افکند
 که هم دل بود وی را هم درم بود
 چو از گوهر همی بارید باران
 همانا بیش بود اورا سپاهی
 جهان یکباره گرد آمد برروبر
 بزرگانی که بسیرامش بودند
 چو کشمیر و چو آذین و چو و پرو
 شهان دیگر از هر جنایگاهی
 چنان شد لشکر رامین بیک ماه
 بهمدار بزرگش بود و پرو

آگاه شدن موبد از گنج بردن رامین با ویس

بزرگان شاه را آگه نکردند.
 وزین بدتر شهان را نیت آهو
 همه کس رای دید آن را نهفتن
 تمامی کاز رامین شد شکفته
 تو گفتی رسنخیز او بر آمد.

چو آگاهی بشکر گاه بردند
 کجا او پادشاهی بود بدخو
 یارست ایچ کس اورا بگفتن
 سه روز این راز ماند از وی نهفته
 چو آگه شد جهان بروی سر آمد

جهان افروز رامین بامدادان ز بخت خویش خرم بود و شادان
نشسته آشکارا با دلارام داش خودرای گشته بخت خود کام

بر داشتن رامین گنج موبدرا و گریختن بدیلماز

پس آنکه گرد کرد از مرو بکسر
سراسر گنجهای شاه برداشت
بحرو اندر درنگش بود دو روز
نشاند و بسرا در مهد زرین
شتر در پیش و استر ده هزاری
همی آمد براه اندر شتابان
بیک هفته دو هفته ره همی راند
چو آگه شده از کردار رامین
ز قزوین در زمین دیلمان شد
زمین دیلمان جایست محکم
بباری شب ازیشان ناوک انداز
گروهی ناوک و زوپین سپارند
بیندازند زوپین را که تاب
چو دیوانند گاه کوشش ایشان
سپر دارند بهناور که جنگ
ز بهر آنکه مرد نام و ننگند
از آدم تا باکشون شاه بی سر

بزودی هرچه اشتر بود و استر
وزان یک رشته اندر گنج نگذاشت
براه افتاد با گنج و دل افروز
چو مه به میان هفتورنگ و پروین
نبد دینارو گوهر را شماری
گرفته روز و شب راه بیابان
بدو هفته بیابان باز پس ماند
جهان افروز رامین بد بقزوین
درفش نام او بر آسمان شد
بدو در لشکری از گیل و دیلم
زنند از دور مردمرا باواز
بزخمش جوشن و خفتان گذارند
چو اندلزد کمانور تیر پرتاب
جهان از دست ایشان باز ویران
چو دیواری نگاریده جد رنگ
ز مردی سال و مه باهم بچنگند
کجا بودند شاه هفت کشور

یکی نیمه سبر افکند بر سر
 چنان زخمی که مغزش را بدر کرده
 ز خونش سرخ گل بر گل برا کند
 شد اندر دز نبرد دیگران سخت
 ز بیم آنکه بر رویش چکد خون
 بر کوهی ز کشته پشته‌ای بود
 ز بیم مرگ و از وی هم نرسند
 ز بهر وس و هم جان را نبردند
 شب بدخواه بود و روز رامین
 که بکسر بود رفته هولت زرد
 برامین داد کام جاودانی
 ندادش تا از و نرسند برادر
 بزیر نوش مهرش زهر کینست
 هوا با رنج و سودش با زیانست
 همان که جامه را بر سینه زد چاک
 مرا با جان و با دیده برابر
 همان بی سود اندوهش بسی خورد
 که جای رزم بود و نام کردن
 رمه در پیش رامین بی شبان شد
 که اورا مغز گردان بود ضرب
 بران خطبه فلک آمین همی کرد
 چو مهر وس بر رامین گرمی
 بشد شبگیر با دلهای پر نیش
 بزد بر گیتی از شاهیش آذین

سبک رامین سبر افکند بر سر
 بزد او نیز نیسی بر سر زرد
 سرش یک نیمه با یک دست بکند
 چو زین سان کشته شد زرد نگون بخت
 نیامد ماه چرخ از ابر بیرون
 بر بامی فکند کشته‌ای بود
 با کز باره کندی بچسند
 با کز کین دل پیگار کردند
 عدو در هر کجا بد گشت مسکین
 سه یک رقه ز شب گیتی چنان کرد
 شبی رنگش سیه همچون جوانی
 اگر چه داد وی را کج و گوهر
 جهان را هر چه بینی این چنینست
 گلش با خار و نازش با غمانست
 چو رامین دید وی را کشته بر خاک
 همی گفت ای مرا فرخ برادر
 چو رامین مویه بر کشته بسی کرد
 نه جلی مویه بود و گرم خوردن
 چو زرد از شوربختی بی روان شد
 بان خطبه خوانی بود خنجر
 شاهی خطبه رامین همی کرد
 شبی بود آن شب از شبهای نامی
 چو شب تاریک بد بخت بداندیش
 چو روز آمد بر آمد بخت رامین

درخت رنج را شادی بر آمد
 همه بیگانگان از در برفتند
 همان که جنگیان را بر نشانند
 کشیده چون زنان در روی چادر
 وز آتش که ره کنز گرفتند
 گروهی خادمان و پیشکاران
 نهفته ماند زمین چاره گناهش
 نهفته زیر چادر با چهل گرد
 بباره پاسبانان بر نشنند
 سرای وس بر دشمن ندیدند
 تو گفستی دود و قیر اندود بر چهر
 فلک چون قمر دریا بر گهر شد
 چنان کامد ز تاریکی سکنر
 چو برگ مرد خنجر بر کشیدند
 همه شمیر در مردم نهادند
 بسالین برادر رفت رامین
 کجا چون شیر در کوشش جگر داشت
 بیامد مرگ و از جانش در آویخت
 که بر جانت گزندی ناید از من
 منه جانرا ز بهر کین بر آذر
 که بند لو مرگ و از کشتن ترا به
 فکند از قهر او بر ابروان چین
 بزشتی برد نیکو نامش از کین
 بزد شمیر بر نارکش ناگاه

چنان چون وس و رامین را بر آمد
 زنان مهران بکسر برفتند
 کسان وس با رامین بماتند
 چهل جنگی همه کرد دلاور
 بدین چاره ز دروازه برفتند
 پیش اندر گروهی شمعداران
 همی رفتند مردها ز راهش
 بدین نیرنگ رامین را بنز برد
 چو در دز شد در کنز بستند
 خروش و های هوی بر کشیدند
 چو شب تاریک شد چون جان بدمهر
 هوا از قمر دریا تیره تر شد
 بر آمد لشکر گردون ز خاور
 دلیران از کین بیرون دویدند
 چو سوزان آتش اندر دز فتانند
 چو خفه کش بلنگ آید یالین
 بخت از خواب زرد و تیغ برداشت
 چو پیل مت با رامین بر آویخت
 مرورا گفت رامین تیغ بفکن
 من رامین ترا کهنر برادر
 بیفکن تیغ و دستت بند را ده
 سپید چون شنید آواز رامین
 زبان بکشاد بر دشنام رامین
 برامین ناخست چون شیر دز آگاه

سپهد زرد نامی کوتوالش
 گزین شاه و دستور و برادر
 نگهبان بود ویس دلستان را
 فرستاده چو باز آمد ز کرگان
 پس آنکه چون زنان پوشید چادر
 کجا خود ویس را آیین چنان بود
 زنان مهران زی او شنیدی
 بدین نیرنگ زیبا مرد جادو
 بگفتش سر بر پیغام رامین
 که داند گفت چون بد شادی ویس
 تو گفتی مقلی گنج روان یافت
 همان که سوی زردش کس فرستاد
 که و برو یافت لغتی درد و سنی
 بانسگاه خواهم رفتن امروز
 خورش بخرایم آتش را ببخشش
 سپهد گفت شاید همچنین کن
 پس آنکه ویس شد با دوستاران
 بنروازه بانسگاه خورشید
 چه مایه ریخت خون گوسفندان
 چه مایه جامه و گوهر بر افشاند
 چو شب بر روی گریون سایه گسترد
 ز بیگانه نهی کردند ایوان
 بماند آن راز در گیتی نهفته
 اگر چه کار باشد همگین سخت

که بیش از مال موید بود مالش
 بگنج و خوانته قارون دیگر
 همینون داد فرمان جهان را
 ز دروازه شد اندر مرو پنهان
 به پیش ویس بانو شد بر استر
 که هر روزش یکی سور زنان بود
 بشادی هفته ای با او بطنی
 نهان از زرد شد تا پیش بانو
 بان ددو شکر خوب و شیرین
 ز مرد چاره گز آزادی ویس
 و یا مرده دگر باره روان یافت
 که بختم دوش در خواب آگهی داد
 کنون باز آمش حال درستی
 بکار نیک بودن آتش افروز
 بنیکی و بپاکی و برامش
 همیشه نام نیک و کار دین کن
 زنان مهران و نامداران
 که بود از کردهای شاه جمید
 ببخشید آن همه بر دردمندان
 چه مایه سیل سیم و زر زکف راند
 فرستاده شد و رامین در آورد
 زبون شد مشنری را پیر کیوان
 نیامد باد بر شاخ شکفته
 باستانی بر آید چون بود بخت

قرارش رفته بودو صبر تا شب ز دود دل نشسته گرد بر لب
بخاور بود چشمش تا کی آید سپاه شب که راهش بر گشاید

رفتن رامین به کهنذ بکر و کشته شدن زرد

فلک بنوشت خیری مفرش روز
چو باز آمد بر ادهم ماهتابش
ندیدش هیچ کس جز ماه و پروین
که بودی لشکری را هر یکی پس
بیک هفته بمرو آمد ز گرگان
نماندش رنج ره بیکروزه افزون
ز بهر وس اندر زش بسی کرد
کجا این بار کار ما نهان به
که خود دایه ست مارا سود مایه
کجا در هر زبانی داستان شد
و گر بینم سزاولرم بهر بد
ز شب یک نیمه رقه گوش من دار
به پیروزی ترا راهی نمایم
کجا این پرده من .خواهم دریدن
براه اندر شتابان تر ز شاهین
بمرو اندر کهنذ داشت آرام
نهاده بود همواره دران دز

چو دود شب بماند از آتش روز
شد بر پشت اشقر آفتابش
ز لشکر که بره افتاد رامین
رسول وس پیش با چهل کس
کهی نازان کهی پویان چو ترکان
چو رامین از بیابان رفت بیرون
رسول وس را از ره کسی کرد
که لورا آگهی از من نهان ده
مکو این راز جز با وس و دایه
بگو کین بار کار ما چنان شد
نناید دید ازین پس روی موبد
تو فردا شب بنز بر باش هتیار
بکن چاری که من پیش تو آم
نهان دار این سخن تا من رسیدن
فرستاده برفت از پیش رامین
بدان که سیم بر وس گل انعام
همین کنجهای شاه گرمز

یکی سالت بود زاری و خواری
 و یا یکباره سر بر خط نهادن
 برادر را به لژ شمشیر یاور
 بهل تا کرده این راز آشکارا
 بجز شمشیر بر جانم چه بارد
 ز دریا کی بپرهیزد گهرجوی
 چو نوش اندر جهان جفت شرنکست
 چو راه خرمی را راه بر شیر
 که دیبه را بود نوروز در پی
 ز بی رنجی نیایی کامرانی
 بدشت و کوه تاگیرد شکاری
 مرورا چون بگیرد مردم آسان
 چو دلبر ویس مه پیکر نگارست
 چرا آبی برین آتش نریزم
 چرا بیرون نیایم زمین کبیم
 نهاده دل بسرد و رنج ناکام
 درخت تنگ را از هم نبرم
 همین کارها را وقتها هست
 به دیبه بر درختان یافت نتوان
 برفت آن روز روز دیگر آمد
 کنون آمد بهار نیکبختی
 ز درد دل همی پیچید چون مار
 بچشم اندر بمانده پیکر ویس

اگر بتک روز باشد شاد بخواری
 کنون یا بندرا باید گشادن
 نیایم بهتر از دستم برادر
 نه مردم گر کم زین پس مدارا
 جهان جز مرگ بیش من چه آرد
 ز دشمن کی حذر جوید خطرجوی
 بدریا در گهر جفت نهنگست
 شراب کامرا جامت شمشیر
 ز شیران بر گذر و ز جام خور می
 ز آسانی نیایی شادمانی
 فراوان رنج یابد دام داری
 شکاری نیست چون شاهی و فرمان
 مرا در پیش چون شاهی شکارست
 چرا با بخت خود چندین سنیزم
 چرا در خیرگی چندین نشینم
 من اندر داهو یارم نیز در دام
 چرا این داهرا برهم ندرم
 ولیکن چیزها را جایگاهست
 شکوفه کو بر آید ماه نیسان
 مگر روز بلا اکنون سر آمد
 گذشت از رنج ما دیماه سختی
 چورامین گفت ازین سان چند گفتار
 تنش در راه بود و دل بر ویس

منم آن نو شکفته باغ سد رنگ
 منم آن گلشن شهوار نیکو
 منم آن چشمه کز من آب خوردی
 کبوت از تشنگی بردی بسی تاب
 نیابستی ز چشمه آب خوردن
 و با اکنون که کردی چشمه را خوار
 که تو بر من بگفتی آن همه ننگ
 که در چشم تو بودم یکسر آهو
 بخواری چشمه را بر خاک کردی
 نشان آمدی کز من خوری آب
 چو خوردی چشمه را بر خاک کردن
 نیاری آب او خوردن دگر بلر

رسیدن نامهٔ ورس پیش رامین

چو رامین نامهٔ سرو روان دید
 ببوسیدش بدو یاقوت و شکر
 چو بند نامه بگشاد و فرو خواند
 بر آمد دود بی صبری ز جلش
 سختهایی بگفت از جان پر تاب
 دلا تا کی روا داری چنین حال
 دلا آن کس که کام و نام جوید
 ترسد بی دل از شمشیر بران
 نه از برف و دمه نر موج دریا
 دلا گر عاشقی چندین چه ترسی
 ز تو فریاد و زاری که نیوشد
 چه باید مهر با چندین زبونی
 تو گفتی صورت بخت جوان دیده
 نهادش بر خمارین چشم و بر سر
 ز دیده سیل بیجاده بر افشانند
 ببارید آب حسرت از رخانش
 که شاید گر نوستنش بزر آب
 که از غم ماه بینی وز بلا سال
 نه با فرهنگ و با آرام جوید
 نه از پیل دمان و شیر غران
 نه از باران نه از سرما و گرما
 زهر کس چاره و درمان چه برسی
 چو تو خود را نکوشی پس که کوشد
 ترا کمی و دشمن را، فزونسی

نماند در دلم بوی وقایت
 به اومید وفا چه رنج بردم
 بکشتی وانچه کشتی خود بخوردی
 نکو کردی تو خود اورا سزیدی
 که همچون کرگان مردار خوردی
 ترا همچون منی کی بود در خور
 سرا و باغ فرمودن چه بایست
 نگبری جز گوزن مرغزاری
 جد جله یکی خرگوش گیری
 فشانندی بر ننت خاکتر و خاک
 نهادی پیش خود جام سک و سیر
 تثنی بر بلاس و شال خلقان
 بشهر دشمنان ماوا گرفتی
 مرا زی دوست و دشمن خوار کردی
 سخن با خون من درهم سرشتی
 نهادی بار زشنی بر سر بار
 سگ و جادو و بردتاش خوانندی
 نوی جادو نوی بسیار مایه
 فریب جادوان با او بگفتی
 هزاران داغمان بر جان نهادی
 که هم نیرنگ سازی هم فسونگر
 نو خوردی زینهار و ما نخوردیم
 کتون باز آمدی باچشم پر آب
 درونش آهنین بیرونش زرین

چو یاد آرم ز صد گونه جفایت
 تو خود دانی که من با تو چه کردم
 پس آنکه تو بجای من چه کردی
 برفتی بر سرم یاری گزیدی
 جزین از تو چه کار آید که کردی
 زهی دانه ستور و بسته خر
 ترا چون جای شوروریک ثابت
 گمان بردم که تو شیر شکاری
 ندانستم که تو روباه پیری
 چرا چون شنه بودی خوشتن پاک
 چرا بگذاشتی جام می و شیر
 چرا بر خاستی از فرش نیبان
 نه بس بود آنکه از شهرم برفتی
 نه بس بود آنکه دیگر پار کردی
 نه بس بود آنکه چون نامه نبشتی
 ابا چندین جفا و خشم و آزار
 چو دایه پیش تو آمد براندی
 تو طراری و پر دستان نه دایه
 تو او را غرچه و نادان گرفتی
 هم او را هم مرا دستان نهادی
 نوی ضحاک دیده جادوی تر
 نو کردی می وقای می نکردیم
 ببودی چند که ختم بگوراب
 همی گویی سخنلهی نکارین

که عفری در گاهی نه پذیرند
 نکوتر باشد آموزش ز مهر
 که دیگر کرد او هر گز نکردم
 نبودی عفو کردن مهتران را
 مگر بختیش و آموزگاری
 که چون داری در آموزش نمایش
 که نیکی کم نگردد در دو گیهان
 بلای من بس است این بردباری
 تو چشم مردمی برهم نهاده
 زبان همچو شمیری کشیدم
 وگر دبسم امید از تو برنم
 همه چیزی همی جو جز رهایی
 به دل این باز نتوانم کشیدن
 ندانند کرد با هجرت مدارا
 ترا خواهد زیزدان و مرا نه

هران شهری چرا آرام گیرند
 اگر بوزش نکو باشد زکهنتر
 بیمارز این گاهی را که کردم
 اگر زلت نبودی کهنران را
 ز تو دبسم فرلوان خوب کاری
 گنه کردم ز بهر آزمایش
 گاهم را بیمارز و چنین دان
 جزای من بس است این شرماری
 من اندر برف و باران ایستاده
 ز بی رحمت دل و بی آب دیده
 همی گویی ترا هرگز ندیدم
 نگارنا همچو از من جدایی
 بجان این زهر نتوانم چشیدن
 اگر باشد دلم از سنگ خارا
 ز هجرانت برسد وز بلا نه

جواب دادن ویس دامین را

نعلری از خردمندی بجز نام
 بماند جاودان بر دل نشانت
 چنان کتر دل وفای تو براندرست
 نگنجد تو ذلی هم مهر و هم کین

سمن بر ویس گفت ای بی خرد رام
 چا بر دل زنده خشت گرانت
 جفای تو مرا بر دل بماندست
 نباشد در تنی هم کفر و هم دین

جواب دادن رامین ویس را

هم اندر دل جوابش را بسبجید
 که صبر از دل رباید گونه از چهر
 که از ستان رباید کبه طرّار
 نوای نو توان زد بر کهن زبر
 ز پیری جان مردم را چه پاکت
 که بیماری نخواهد مرد بیمار
 که نه من خواستم از بخت سستی
 درفش بی نیازی بن کشیدی
 چرا تیمار جان خود فرودم
 دلیری تو بجان و دل ربودن
 که پس چون روز من روز آبدش یش
 تو خود دانی که مهر داد گر به
 بحال مردم درویش بنگر
 نیم چندین ملامت را سزاوار
 نکردد جان مردم از گنه سیر
 هر آینه منم از گوهر او
 گنهگارش در گوهر سرشت
 نه مردی دست بر بیجد بلا را
 نخواهد خویشتن را هیچ کس بد
 تو فردا بین که مهت چون برشم
 که دی را در نیابد هیچ دانا
 بجز بوزش نمودن نیت درمان

دل رامین ز گفتارش بسبجید
 تدامم گفت من طرّار چون مهر
 چنان آسان رباید دل ز هشیار
 نسیم گیر پیر شد مهتم نشد پیر
 مرا مهر تو در تن جان پاکت
 ممکن بر من فسوس مهر بسیار
 بمنز طبعنه مرا گر تو درستی
 نیاز تو نمودم نو بدیدنی
 چرا راز دلم با تو نمودم
 دلیرم من بر از دل نمودن
 مبادا کس که بنماید دل خوش
 نگارا گر تو گشتی بر بنان مه
 کتون کز مهتری گشتی توانگر
 اگر من گشتم از مهت گنهگار
 همی تا آرز باشد بر جهان چیر
 که کرد آدم اندر پاک مینو
 سیه سر را که بر سر نبیشت
 نه دانش روی بر تابد قضا را
 چه آن کاوی خرد باشد چه بخرد
 گناه دی بشد با دی ز دینم
 بهر اندر کنم تدبیر فردا
 اگر بشکستم اندر مهر پیمان

همی خندد زمین از کوه تا کوه
 هوا مشکین شده از بوی رامین
 همی پیوست خواهد مهر با ماه
 تو گویی ماه را فرزند بینی
 زکین و خشم تو زنهار خواهان
 میان هر دوان درهای بسته
 امید جان فرزای خویش بفرزای
 پلا در زیر خواب او نهفتست
 سراسر کار ما دشوار گردد
 نهان ماو راز ما نداند
 تو گفتی شاه مرده گشت بر گاه
 چنان کز گینی آگاهی نبودش
 نشست آزرده بر سوراخ روزن
 شکفته شد بجانش در گل مهر
 بنمود آن تباهی کانندرو داشت
 بدو گفت ای بهار کوه پیکر
 چرا ببری ازمن مهر و پیوند
 وز ابریشم فار و بالهنکت
 همه ساله ز کنجت داشتیم پر
 برفتنی آخر دیگر گرفتیم
 دروغ آن رنجه کز تو کشیدیم
 تو خود دانی چه سختیها کشیدی
 کرا منبر نسازد داز سازد

زدوده شد جهان از زنگ اندوه
 جهان خندان شده از روی رامین
 بفال نیک رامین آمد از راه
 بیا تا روی آن دلبد بینی
 بدرگاه ایستاده بار خواهان
 ترا دل خسته او را دل شکسته
 درت بر دلکشی خوش بگشایی
 سخن بر وس گفتا شاه خفتست
 گر او زین خواب خوش بیدار گردد
 یکی چاره بکن کاو خفته ماند
 سبک دایه فسونی خواند بر شاه
 چو متان خواب نوشین در ربودش
 پس آنکه وس همچون ماه روشن
 ز روزن روی رامین دید چون مهر
 ولیکن صبر کردو دل فرو داشت
 سخن با رخت رامین گفت یکسر
 ترا من داشتم همتای فرزند
 نه از زر ساختم استام و تنکت
 نه از سیم و رخامت کردم آخر
 چرا دل ز آخر من بر گرفتی
 ترا نیکی نسازد چون بدیدم
 ترا آخر چنان سازد که دیدی
 کرا آخر نسازد خار سازد

چگونه زیستن داند دگر جلی
 چگونه خوش گذارد روزگارش
 گشته هم ز مرو و هم ز دلدار
 هم از یار کهن مهجور گشته
 نه یک مشوق چون مشوق پیشین
 بچشمش هر گیاهی بود چون سرو
 گلش چون غایب بر گش چو کافور
 که در ماه بهاران شاخ نرسین
 در مینو برو بکشد رضوان
 بیام کوشک بر دیده شد آگاه
 بشادی رام را بر رخس دیده
 دل دایه شد از اندیشه آزاد
 بگفت آمد بدردت نوش دارو
 هزبر شاهی آمد سرفرازان
 که آمد نو بهار پادشاهان
 همان بخت ستمگر دادگر شد
 پدید آورد کان وصل گوهر
 شکفته شد بهار کشور کام
 نوید خرمی آمد ز وصلت
 جهان خرم شده چون وقت گلشن
 نبینی شاخ آند بزمربه
 نبینی باد عنبر بوی گشته
 جهان بین بر گشا و این جهان بین
 کون رخشنده شد هرنگ روت

کسی کلاو بود در مرو دلارای
 بخاضه چون بود در مرو یارش
 چنان چون بود رامین دلزار
 هم از یاران و خویشان دور گشته
 نباشد جای چون جای نخسین
 چو رامین آمد اندر کشور مرو
 زمیش چون بهشت و شاخ چون حور
 دران کشور چنان بد جان رامین
 تو گفتی در زمین مرو شهجان
 چو نزدیک دز مرو آمد از راه
 فرود آمد همان که مرد دیده
 یکایک دایه را زو آگهی داد
 دوان شد تا به پیش ویس بانو
 بلنگ خسروی آمد گرازان
 نسیم دولت آمد مزده خواهان
 درخت شاد کامی بارور شد
 ببار آورد شاخ مهر نو سر
 دمیده گشت صبح از خاور بام
 امید فترخی آمد ز دولت
 نبینی شب شده چون روز روشن
 نبینی شاخ شادی بشکفیدم
 نبینی خاک دیباروی گشته
 الا ماها بر آور سر ز بالین
 شبت تاریک بد هرنگ موت

چو مهر من بگیتی با شنیدی
 که آمد جان من صد باره بر لب
 بمار و کژدم آگدست بکسر
 شب بخت مرا رامین چو ماهست
 که ماه بخت من چهزه نماید
 جهان بر مشک و عنبر کرده موش
 بدان باقوت قند آلود گفنی
 که از بدخواه تو ترسان شدتم
 نگه دارد ترا همواره از من
 روان را چون نگه دارند از هم
 که من از داغ روی تو چنینم
 که بس خوش باشد اندر هم می و شیر
 لبم از بوسکانت شکرین کن
 بنوشین لب نوازشهای من گوی
 بهت از روی نیکو خوی نیکو
 سخنهاى چنین از وی شنیدم
 چرا همواره غمخواره نباشم
 بدین غم هر کس معذور دارد

بدایه گفست هرگز مهر دیدنی
 ندیدستم شبی هرگز چو امشب
 تو گویی زیر من منسوج بستر
 مرا بخت دژم چون شب سیاهست
 سیاهی از شبم آنکه زدايد
 کتون در خواب دیدم ماه روش
 چنان دیدم که دست من گرفتی
 بخواب اندر بپرش آمدنم
 به بیداری نیایم زانکه دشمن
 ترا از من نگه دارند محکم
 مرا بنمای روت تا ببینم
 مرس اکنون و تنگ اندر برم گیر
 برم از زلفکانت عنبرین کن
 بسنگین دل وفا و مهر من جوی
 مکن تنهی که از تو باشد آهو
 من اندر خواب روی دوست دیدم
 چرا بی مبر و بی چاره نیاشم
 مرا تا بخت ازان مه دور دارد

رسیدن رامین بمر و نزد فرس

خوشا مروا زمین شاد خواران
 خوشا مروا بیابیز و زمستان

خوشا مروا نشست شهریاران
 خوشا مروا بتابستان و نیان

ندیم و غمگارش بود آذین
 سر مشکین کله بر گل بیارست
 چو خورشینی که از مه دارد افسر
 فروغ مهر بر گردون بپوشید
 تنش گفتی بهار اندر بهارست
 لبانش داروی صد شهر بیمار
 برخ آسیب جان مهربانان
 شکستند گویی زنگ بر چین
 زمشک و شکر و گلبرگ و دیبا
 ز کام و راحت و کشی و فرهنگ
 دهانی همچو تنگ شکر و میم
 نهفته در میان میم بروین
 تن سیمینش زرین چهر گشته
 نهاده دست مهر اورا بر آتش
 نشاطش را خر اندر گل فتاده
 فتاده لشکر غم بر روانش
 بهر راهی یکی دیسه نشانده
 بمانده چشم بر راه دلارام
 بشب آرام و خواب او نیامد
 بزیرش همچو گلبن بود پر خار
 دلش بیپوش گشت و چشم بگنود
 یکی آه از دل نادان بر آورد
 سنبه دیو بدخو چه نمودت
 چو در آب روان درعکس خورشید

همی تا در رسید از راه رامین
 پس آنکه روی مه پیکر بیاراست
 نهاد از زر و گوهر تاج بر سر
 خز و دینبای گوناگون بپوشید
 رخس گفتی نگار اندر نگارست
 دو زلفش مایه صد شهر عطار
 بزلف آشوب دلهای جوانان
 به سزین بر شکسته زلف بر چین
 نگاری بود کرده سخت زیبا
 بهشتی بود گل بوی و وشى رنگ
 دو زلف از بوی و خم چون عنبر و جیم
 شکفته بر کنار جیم سرین
 چنین ماهی اسیر مهر گشته
 نگاری بود گفتی نغز و دلکش
 شبانش را تب اندر دل فناده
 رسیده کارد هجران به سخوانش
 پیام کوشک موبد بر بمانده
 بسان دانه بر تابه بی آرام
 شب آمد ماهتاب او نیامد
 تو گفتی بستر دیباش هموار
 سحرگه ساعتی جانش بر آسود
 بخت از خواب همچون دیوزد مرد
 گرفتش دایه و گفتش چه بودت
 سخن بر ویس لرزان گشت چون بید

چو انجامیده شد گفتار رامین
جهان افروز رامین از بس اوی
گرفته هر دو هنجار خراسان
چنان دو تیر بران بر نشانه
چو باد از پیش او بر گشت آذین
چو چوگان دار نازان از بس گوی
بر نشان گشته رنج راه آسان
میان هر دوان روزی میانه

آگاه شدن ویس از آمدن رامین

اگر چه عشق سر تا سر زانست
دو شادی هست او را در دو هنگام
دگر شادی دم دیدار دلبر
نباشد همچو عاشق هیچ رنجور
نشسته روز و شب چون دیدبانان
سمن بر ویس بی دل بود چونین
چو گشت تشنه بر او مید باران
چو آذین را بدید از راه نازان
چنان خرم شد از دیدار آذین
یکایک یاد کرد آذین که چون دید
بگفت آن غم که او را از هوا بود
همان کرد ای عجب ویس سمن بوی
چو زو بستد هزاران بوسه دادش
بشیرین بوسگانش کرد شیرین
دو روز آن نامه را از دست نهاد
همه رنج تن و درد روانست
یکی شادی که نامه ست و پیغام
دو شادی بسته با تیمار بی مر
بخامه کز بر جانان بود دور
براه نامه و پیغام جانان
نشسته روز و شب بر راه آذین
و یا بیمار بر او مید درمان
چو باغ از باد نیان گشت نازان
که گفتم یافت ملک مصر یا چین
نهیب عشق رامین را فزون دید
بران گفتار او نامه گوا بود
که رامین کرده بد با نامه اوی
گهی بر چشم و گه بر دل نهادش
بمشکین زلفکانش کرد مشکین
گهی خواند و گهی بوسه می داد

بیارم با گویان آشنایان
 دو مرد آشنا را دو گوا بس
 بخون آلوده بینی آشنایم
 بدانی راستی گفتار ایشان
 مرا در راستی عاجز نبینی
 وفا کن تا وفا بینی وفارا
 جفاى رفته را بپوش نمودی
 کنم در کار مهتر زندگانی
 ترا خوانم نخوانم این و آن را
 به دو دیده بجوم خاک بابت
 ترا بخشم تن و جان گر بخواهی
 چرا برم ز خورشید آشنایی
 ز مشک تبتی خوشتر چه یابم
 نشاید یافت بی رنج از جان گنج
 مرا ماها تو هم اینی و هم آن
 ز روز رفته هر گز یاد ندارم
 که من با تو بوم چون بوی با گل
 مرا بی تو نباشد زندگانی
 ترا غمزه چو تبر زهردارست
 کجا زنده بماند هیچ دشمن
 ترا ازمن بهر نیکی درودست
 سخنها کردم اندر نامه کوتاه
 اگر صد بند دارم بگسلانم
 که تبر اندر هوا و سنگ در چاه

اگر بیش تو بگذارم گویان
 دو چشم میل بارم آشنا بس
 بزر آلوده بینی دو گوا بس
 جو بنمایم ترا دیدار ایشان
 ز من جز راستی هر گز نبینی
 جفا کردی جفا دیدی جفارا
 کنون کز خویشتن سوزش نمودی
 ز سر گیرم وفا و مهربانی
 ترا دائم ندانم دیگران را
 فرو شویم ز دل زنگ جفايت
 نگاهم مهر تو گر تو بکاهی
 چرا جویم ز روی تو جدایی
 چرا از مهر زلفینت بتابم
 چه باشد گز برم در عشق تو زنج
 بهشت و حور خواهد دل زبزدان
 بیا تا این جهان را یاد دارم
 تو با من باش همچون رنگ با مل
 ترا بی من نباشد شادمانی
 مرا خنجر چو ابر زهربارست
 چو باشد تبر تو با خنجر من
 همی تا در جهان دریا و رودست
 نبشتم پاسخ تو بر سر راه
 کجا من در پس نامه دوانم
 چنان آیم شتابنده درین راه

جواب نامه نوشتن رامین به ویس به نیکویی

مه سوسن برو مهر سمن بوی
 نکار قندهارو شمشه چین
 سهی سرو بلند و گنبد عاج
 بهار خرم و ماه حصاری
 بهشت خرمی و چشمه نوش
 برند شاهوارو گوهر ناب
 سناره طارم و شاخ گلستان
 ترا اورنگ بادا جاودانی
 نیارم نوش گفتارت شنیدن
 کنی کاری که باشد کام دشمن
 که بر تو نهادن هم روانیست
 بدان گاهی که از پیشم براندی
 مرا دادی بخود کامی دلیری
 گمانت آسمان بردم زمین بود
 بنا کردم سرای جاودانی
 که بود از خرمی شادی فزایم
 خداوندی کنی تو هر چه خواهی
 ز تو فرمان و از من برد باری
 دلم را به نوازی تو پیشم
 چگونه سر کنم از چنبر تو
 تو گویی در دهان ازدهایم
 گوا دارم برو دو گونه زرد

بر نامه بشام ویس بت روی
 بت بیلنگین و ماه سیمین
 سنون نقره و پیرایه تاج
 درخت پرگل و باغ بهاری
 غنبد خوشگووار و داروی هوش
 گل خوشبوی و مزوارید خوشاب
 خور ایوان و مهتاب شبستان
 مرا بی تو مبادا زندگانی
 نیارم ماه رخسار تو دیدن
 کنهکارم همی ترسم که با من
 اگرچه این گناه از بن مرا نیست
 سبب دیو هجران را تو خواندی
 بمر اندر نمودی زود سیزی
 گمان من بمهر تو نه این بود
 تو خود دانی که من در مهربانی
 تو ویران کردی آن خرم سرایم
 گناه نست و گویم بی گناهی
 نهادم دل بدان سان کم تو داری
 نکارا گرچه از تو دور گشتم
 خوی من نشسته در بر تو
 بجان تو که تا از تو جدایم
 دلی دارم ز هجران تو بر درد

که خود سوزد همیشه شاخ بی بر
 نه دیدارت همی یابم نه آرام
 نیاید باز تا تو باز نبایی
 نو گویی با فلک در کارزارم
 چو باشد بی امیر آشفته لشکر
 که در صحرا بر آهو بگذرد یوز
 گرسن بر چنین حالی نه آهوست
 منم بی کار وز دردم بسی کار
 همانا کم تو بودی زندگانی
 کون آبش ده از جوی وقایت
 نگر تا در جهان دینی چنین زبر
 ببخشی چو روی من ببینی
 پردرد من تو از من بیش نالی
 طبیعی جوی تا سازدت درمان
 مرا خود درد آزان از طبیعت
 بماند از غم او این درد با من
 ترا جویم که درمانم تو دانی
 ندارم دل به نادیدنت خرسند
 که باز آید مرا تابنده خورشید
 شب نیارو رنج من سر آید
 چه باشد گر ببخشی تو بر من
 که نه از دشمن دشمنتری تو
 به بی رحمی دهم بر تو گواهی

مزدگر بی تو مهسوزم بر آذر
 تو تا رفتی یرفت از من همه کام
 جدا شد کام من تا تو جدایی
 بیاشفتست با من روزگارم
 جهانم بی تو آشفست یکسر
 چنان در هجر بر من بگذرد روز
 اگر گرم بدین بیمار نیکوست
 منم بی یار وز دردم بسی یار
 نیابم بی تو کام اینجهانی
 بکشتی در دلم تخم هوایت
 بین روی مرا یک بار دیگر
 اگر چه دشمنی با من بکینی
 اگر چه بی وفا و بدمگالی
 مرا گویند بیماری و نالان
 اگر درمان بیمار از طبیعت
 طبیب من خیانت کرد بامن
 مرا تا باشد این درد نهانی
 بدیدار تو باشم آرزومند
 مرا از بخت و داداربت امید
 اگر خورشید روی تو بر آید
 ببخشد مرا دیرینه دشمن
 چه باشد گر بمن رحم آوری تو
 گر این نامه بخوانی باز نبایی

امید و آرزوی من بدایر
 مرا در هجر نمانند بیی
 وگر آید خیالت به ربابد
 ببخشد همی چون دوست بر من
 همی آتش کشم گویی باتش
 کنم درمان هر دردی بدردی
 تو با بدخواه من خرم نشسته
 مهار دوست اندر دست دشمن
 که خود چیزی نسوزد جز صوری
 در آتش چون شود راحت بگو کس
 بکام دشمنان از پای بفرگند
 مرا که گه بپرسیدن در آیند
 چنانم از تزاری کم نبینند
 مگر بیمار ما رقتت به شکار
 که از دیدار بیننده نهان کرد
 کنون نتوانم از سستی که نالم
 بجان تو که شخص من نبیند
 که از مرگ ایمنم تا من چنینم
 ره صبرم برو دشوار گشتست
 اگر من صبر دارم در جدایی
 که جز سوزنده دوزخ را نماند
 درو آرام چون گیرد دگر چیز
 مرا خون نیست جانم مانده چو نبت
 تنم چون شاخ بود و گل بر من

نویسند این دبیران تا بمحشر
 بجان من که نشوند نبی
 مرا خود با فراقت خواب ناید
 چنان گشتم درین هجران که دشمن
 بگریه که گهی دل را کنم خوش
 نشانم گرد هر چیزی بگردی
 من از هجران تو با غم نشسته
 بگرید چون ببیند دیده من
 تو گویی آتشت این درد دوری
 ناید خواب در گرما کسی بس
 من آن سرورم که هجران تو بر کند
 همانم چو مهر دل نمانند
 اگر چه گرد بالینم نشینند
 بطنازی همی گویند هر بار
 تنم را آرزومندی چنان کرد
 بناله می بدانستند حالم
 اگر مرگ آید و سالی نشیند
 بهجر اندر همین یک سود بینم
 مرا انبوه چون کهار گشتست
 مبادا هرگز از دردم رهایی
 شکیبایی دران دل چون بماند
 دلی کلاو شد نهی از خون خود نیز
 دروغت آنکه جان در تن زخونت
 نکارا تا تو بودی در بر من

بکام دل رسد یک روز صابر
 ز تخم صابری شادی بر آید
 بسی مشکترست از زهر خوردن
 ازین محنت رهاندن او تواند
 همی کن با همه کس خوبکاری
 ز ناگه آتش دشمن بمیرد
 صبوری چون توان کردن در آتش
 برین گنبد نباید مر ترا گوز
 چه این بندو چه پولی زان سر رود
 چه آسانست کوشش بر نظاره
 ز رنج رهرو آگاهی نداری
 بود برچشم سیران گرسنه مست
 ز بهر من شکیبایی گزینی
 قفان در کیتی از من بیش رانی
 صبوری چون کنم بی دل نکوی
 همی بارد ز دیده سیل خونین
 نجوید هیچ دانا سختی خوش
 بعد چاره مرا در وی فکندی
 همی گوی ز یزدان یاوروی خواه

همی گفتش صبوری کن که آخر
 همه اندوه و نيمارت سرآید
 اگر چه پیدلان را صبر کردن
 ترا درمان بجز یزدان که داند
 همی خوان کردگارت را بیاری
 مگر یزدان شمارا دست گیرد
 بیاسخ گفت وی را وس دلکش
 کرم کن بیش ازین بنم میاموز
 بند یار و مرا ناکرده پسرود
 مرا گوی ترا صبرست چاره
 تو معذوری که تو همچون سواری
 تو قارونی ز صبر و من نهی دست
 تو نیز ای دایه با من همچینیی
 همانا گر چو من ببیدل بمانی
 تو بنشینیی و از من صبر جویی
 تو بنداری مرا باید که چونین
 نخواهد هیچ کس بدبختی خوش
 برم این چاه بدبختی تو کنیی
 کنون آسان نشستی بر سر چاه

در صفت آرزومندی و درد جدایی

اگر چرخ فلک باشد حریرم ستاره سر بر باشد دبیرم
 هوا باشد دیوات و شب سیاهی حروف نامه برگ و ریگ و ماهی

زبس بر جامه رانندن اشک خونین
 رختن چون جامه کرد و جامه چون رخ
 خروشان زار با دایه همی گفت
 فدای مهر جانان زندگانی
 هران کامی که دل خواهد برانیم
 جدایی پرده رازم بدرید
 بنوشین خواب خوش بد بستر من
 مرا زان خواب خوش بیدار کردی
 کنارم را پر از خواب کردی
 که تو ناچار جوی جنگ بدخواه
 نشیند گرد بر زلف سیاهت
 کمان گیری بجای رود و ساغر
 بفرسایدت آن اندام زیبا
 برزنی خون بدخواهان بمخسجر
 چرا با تو نرفتم چون تو رفتی
 شدی مشکین ازان زلف سیاهت
 ز هجرت خسته و درخون غرقست
 فروتر زین که آزرده میازار
 نمودن دوستان را دوستداری
 که جیحون میرود از دیدگانم
 که بر عنوان او این روی زردست
 که بر عنوان او درهای خونست
 زبس بیمار بیجان گشت چون مار
 مرورا جز شکیبایی نیاموخت

زبس بر رخ زدن دست نکارین
 ازو بستد فراقش رنگ قرخ
 همی نالید بر تنهایی از جفت
 فدای عاشقی کردم جوانی
 گمان کردم که ما باهم بمانیم
 قضا بیوند ما از هم بترید
 نگارا تا تو بودی در بر من
 کنون تا بستم بر خار کردی
 چو چشم را زغم بی خواب کردی
 ازان ترسد دل من گاه و بیگاه
 بنابد مهر بر روی چو ماهت
 نهی بر جای افسر خود بر سر
 زره پوشی بجای خزو دیبا
 چنان چون رختی خونم بمبهر
 چرا نشنیم از تو هر چه گفتی
 مگر بر من نشستی کرد راحت
 دلم با تو براه اندر رفیقست
 رفیقت را براه اندر نگه دلم
 نکو باشد ز خوبان خوب کاری
 چه طوفانست کویی بر روانم
 دلم چون نامه بر رنج و دردست
 نگر تا زاری اندر نامه چونست
 چو ورس از درد دل نالید بسیار
 دل دایه بر آن دلبر همی سوخت

شهنشه گفت ازین بهتر چه باشد
 بخور سوگند وز تهمت برستی
 کنون من آتشی روشن فروزم
 تو آنجا پیش دینداران عالم
 هران گاهی که تو سوگند خوردی
 مرا بانو نباشد نیز گفتار
 ازین پس تو مرا جان و جهانی
 چو پیدا گردد از تو پارسایی
 چه باشد خویشتر زان پادشایی
 مرورا گفت و سه همچنین کن
 همی تا تو بمن بر بدگمانی
 گناه بوده بر مردم نهفتن
 شهنشه خواند یکسر موبدان را

یاکی خود جزین در خورچه باشد
 روان را از ملامتها پبستی
 برو بسیار مشک و عود سوزم
 بدان آتش بخور سوگند محکم
 روان را از گنه پاکیزه کردی
 نه پرخش و نه بیگار و نه آزار
 برابر دارمیت با زندگانی
 ترا بخشم سراسر پادشایی
 که بیسنند مرورا پارسایی
 مرا و خوشتن را پاک دین کن
 ازان در مر ترا باشد زیانی
 بسی آسان تر از نابوده گفتن
 ز لشکر سروران و کهبدان را

زاری کردن ویس از رفتن رامین

چو آ که گشت ویس از رفتن رام
 قراقت زعفران بر ارغوان ریخت
 جدایی بر رخانش زرگری کرد
 زنان بر روی دست بر نکارش
 کبودش جامه بد چون سوکواران
 بچشمش بام تیره گشت چون شام
 چو مزگانش گهر بر کهریا پیخت
 ولیکن چشم او را جوهری کرد
 بنفشه کرد تازنا گل افارش
 رخانش لعل همچون لالهزاران

کنی دیدار و سرو بر من آهو
 چرا بر من زنی بیخاره چندین
 نه اهریمن بدان زشتی که جوئند
 دروغش نیز هم گویند بسیار
 بدشت و کوه بر نخجیر گانت
 نشستن با بزرگان باده خوردن
 مرورا دوستدار راستین است
 نشسته روز و شب با رود و ساغر
 کجا باشد جوانی خوشترین کام
 مرورا بوی چون بوی بهشت است
 برامش جفت و پرو بود شش ماه
 بانده و بشادی و بتبیر
 و گر شهروست اورا بود مادر
 بزیر دوستی بودش خطایی
 کند دلرد به دل در بدگمانی
 نه هر مردی چو تو بی باک باشد
 دل رامین سزای آفرینست
 که رامین را نبودش با تو بیوند
 نباشد در جهان چون تو جوانمرد
 بت آزاد سرو یاسمن بر
 بسوگندان نمایم بی گناهی
 نکنند سیر ناخورده دهانی
 که دارد بی گنه سوگند آسان
 چه سوگندی خوری چه سرد آبی

کمی گویی که با تو بود سرو
 کمی گویی که با تو بود رامین
 بدان دوزخ بدان گرمی که گویند
 اگر چه دزد را دزدی بود کار
 تو خود دانی که و پرو چون جوانست
 ندارد کار جز نخجیر کردن
 عادت نیز رامین همچنین است
 بهم بودند هر دو چون برادر
 جوان را هم جوان باشد دلارام
 جوانی ایند از خوبی سرشت
 چو رامین آمد اندر کشور ماه
 بایوان و بمیدان و بنخجیر
 اگر و سروست اورا بد برادر
 نه هر کاو دوستی ورزید جایی
 نه هر کاو جایگاهی مهربانی
 نه هر دل چون دلت تپاک باشد
 شهشه گفت نکست از چنینست
 بدین پیمان توانی خورد سوگند
 اگر سوگند بتوانی بدین خورد
 جوابش داد و بس ماه بیکر
 چرا نرسم ز ناکرده تباهی
 نبیچد جرم ناکرده روانی
 ببیمان و بسوگندم مژمان
 چو در زیرش نباشد ناصوابی

دو تن بودند در بستر چوبک تن
 بیاریمی نکشتی سینه‌شان تر
 نهاده ویس دل بروی چو مرهم
 زبانی را ز شکر خواست ناوان
 هزاران بوسه رامین بزگلش زد
 کلید کام در قفل خوشی کرد
 کجج با مهر یزدان دید پندش
 بکرد از بارسایی بارسارا
 نشانه بود و تیرش هر دو بر خون
 بر آمد دلش را زان خستگی کام
 قزون شد مهربانی هر دو ان را
 بجز خوشی و کام دل نراندند

ز تنگی دوست را در بر گرفتن
 اگر باران بران هر دو سمن بر
 دل رامین سراسر خسته از غم
 ز نرگس گر زان بودی فراوان
 بهر تیری که و سه بر دلش زد
 چو در میدان شادی سرکشی کرد
 بدان دلبر قزونتر شد پسندش
 بسفت آن نغز در پر بهارا
 چو تیر از زخمگاه آهیخت بیرون
 تیرش خسته شد ویس دلارام
 چو کام دل برآمد این و آن را
 وزان پس همچنان دو مه بمانند

سرزنش کردن موبد ویس را

دلش خرم بروی ماه ماهان
 ز موی ویس بودی مشک نابش
 سخن گفت از هوای ویس با رام
 ز بهر آنکه جفت بود رامین
 نبودیم نیم روز آجا قرارت
 میر چندین گمان بد بمن بر

چو در مرو گزین شد شاه شاهان
 ز روی ویس بودی آفتابش
 نشسته بود بروی با دلارام
 که بنشستی به بوم ماه چندین
 اگر رامین نبود غمگمارت
 جوابش داد خورشید سمن بر

به یزدان کاوست گیتی را خداوند
 بفرخ مشتری و پاک ناهید
 بروشن آتش و جان سخن‌دان
 و با آبی رود بر رودباران
 نبوسد در درون جوی ماهی
 همیون مهر دارد تن بیجان بر
 نه هر گز بشکند بادوست بیمان
 نه کس را دوست گیرد نه بسندد
 بمهر و دوستی پیمانها کرد
 که هر گز نشکند با دوست پیوند
 بیادم دار گفنا این همیشه
 ازین پیمان و این سوگند یاد آر
 هرآن کاو بشکند پیمانش ازما
 بیاد آرم ازین سوگند و پیمان
 که از ما بشکند پیمان ازین پس
 بمهر و دوستی پیمان بکردند
 همیون اختران آسمان را
 گذشته حالها باهم بگفتند
 چو رامین را دو هفته ماه در بر
 چو زرین طوق کرد سرو سیمین
 ندانستی که نیکوتر ازیشان
 همه بالین پراز مشک و ز عنبر
 کهرشان در خوشی انباز گشته
 در ابقکنه بمیدان از خوشی گوی.

نخت آزاده رامین خورد سوگند
 بماه روشن و تابنده خورشید
 بان و بانمک با دین یزدان
 که تا بادی وزد بر کوهساران
 نماند یا شب تیره سیاهی
 روشن دارد ستاره آسمان بر
 نگردد بر وفا رامین پشیمان
 نه جز بر روی و سه مهر ورزد
 چو رامین بر وفا سوگندها خورد
 پس آنکه وس باوی خورد سوگند
 برامین داد یک دسته بنفشه
 کجا بینی بنفشه تازه بر بار
 چنین بادا کبود و کوز بالا
 که من چون گل ببینم در گلستان
 چو گل بکروزه بادا جان آن کس
 چون زین سان هردوان سوگند خوردند
 گوا کردند یزدان جهان را
 وزان پس هر دوان باهم بخفتند
 بشاری وس را بد شاه در بر
 در آورده بوسه دست رامین
 گر ایشان را بدینی چشم رضوان
 همه بستر بر از در بود و گوهر
 شکرشان در سخن همراز گشته
 لب انر. لب نهاده روی بر روی

یکی از بخت خود دیگر ز دایه
 به نیرنگ و بدستان و بسوگند
 ز خواهش کردن و تیمار خوردن
 ز کام دوستان وز کام دشمن
 نه چون یاقوت و چون فیروزه باشی
 بشباعتبت باشد زین که کردی
 چه باید این همه زاری نمودن
 چه باید برد تنگ جاودانی
 کزو برجان بماند جاودان زنگ
 سزدگر جان ازو با روزه باشد
 بدو گفت ای رونده سرو سیمین
 که دروی رست چون نوسرو یا ماه
 که بودش دخت وس و پور و سرو
 همیدون بر خجسته گوهرت باد
 کزو زاد این بهشتی بیکر تو
 مرآن را نیز کاو هست برادر
 ترا دیدست یا نامت شنودست
 و یا ورزید با تو دوستگانی
 که آرامت چون تو دلستان را
 که دارد در شبستان چون تو مه را
 که نامی گشتم از پیوند خورشید
 بدین چشمی که دیدارت بدیدم
 نبینم جز مراد و شادکامی
 بستند از وفا بیمان محکم

ز دو کس یافتم این زشت مایه
 مرا دایه درین رسوایی افکنند
 بکرد او هر چه بتوانست کردن
 بگو تا تو چه خواهی کرد با من
 بمهر اندر چو گل یکروزه باشی
 بگردد سال و ماه و تو بگردی
 اگر بیمان چنین خواهدت بودن
 به یکروزه فرادی کش برانی
 نبرزد کام صد ساله یکی تنگ
 پس آن کامی که او یکروزه باشد
 دگر باره زبان بگشاد رامین
 ندانم کشوری چون کشور ماه
 ندانم مادری چون پاک شهرو
 هزارن آفرین بر کشورت باد
 هزاران آفرین بر مادر تو
 خک آن را که هست نیک مادر
 دگر آن را که روزی باتو بودست
 دگر آن را که کردت دایگانی
 بست این فخر مرو شاهجان را
 بست این فخر و این اورنگ شه را
 مرا این خرمی بس تا بجاوید
 بدین گوشی که آوازت شنیدم
 آژین پس نشنوم جز نیکنامی
 پس آنکه وس و رامین هر دو باهم

وز آب گل مرورا قطر باران
 مرورا حور وس و دایه رضوان
 گهی ایوان و خرم بوستان را
 ز راه بام رامین را در آورد
 نه گنبد دید گردون دید با ماه
 نیامد دلش را دیدار باور
 که گفتی پیر بود از سرجوان شد
 تو گفتی مرده بود او جاتور شد
 امید از آب و از باران بریده
 بخورد و ماند نامش جاودانی
 ز جانش دود آتش سوز بنشست
 بتو یزدان نموده اوستادی
 بغمزه جادوان را جادوی تو
 بت شمشاد قد لاله رویی
 خنک آنکس که تو بروی بتابی
 اگر بر هر دو ماند نقش نوشاد
 کجا تاریکی و تیمار کاهی
 که زنگ از جان بد بختان زدایی
 خداوندی کنم بر کامسگاران
 بجز با مشتری پهلو نسایم
 بشم و ناز و کشی باسخت داد
 بسی تیمار دیدم در جهان سخت
 که شد بر چشم من رسوایی آسان
 وفاو شرمها تابوده کردم

ز روی دلبران اورا بهاران
 بهشتی بود گفتی کاخ و ایوان
 گهی آراست وس دلستان را
 چو گبدر از بیگانه نهی کرد
 چو رامین آمد اندر گنبد شاه
 اگرچه دید روی وس دلبر
 دل بیمارش از شادی چنان شد
 تن نالانش از شادی دگر شد
 روانش همچو کشت بزمزیده
 ز بوی وس آب زندگانی
 چو با ماه جهان افروز بنشست
 بدو گفت ای بهشت کام و شادی
 بگوهر باتوان را بانوی تو
 گل کافور رنگ مشک بویی
 تو از خوبی کتون چون آفتابی
 بیالای تو ماند سرو و شمشاد
 تو در زیبایی آن رخشنده ماهی
 ترا دادست بخت آن روشنابی
 اگر باشم ترا از بیشکاران
 وگر بیشت پرستش را بشایم
 چو بشنید این سخن وس پری زاد
 بدو گفت ای جوانمرد جوانبخت
 ندیدم هیچ تیماری بدین سان
 تن پاکیزه را آلوده کردم

رسیدن ویس و رامین بهم

چو خواهد بد درختی راست بالا
 همینون چون بود سالی دل افروز
 چنان چون بود کار ویس و رامین
 اگرچه درد دل بسیار بردند
 چو ویس از مهر بر رامین بیخشود
 دران هفته بیکدیگر رسیدند
 شهنشه بار بر بست از خراسان
 و ز انجا سوی کوهستان سفر کرد
 بماند آسوده رامین در خراسان
 برادر تخت و جای خود بدو داد
 شهنشه رفته از مرو نو آیین
 نخستین روز بنشست آن پری روی
 میان گنبدی سر بر دو بیکر
 نهادش همچو مهر رام مجکم
 ازو سه درگشاده در گلستان
 نشسته ویس چون خورشید بر تخت
 میان گوهر و زیور سراپای
 هزاران گل شکفته بر رخانش
 دمان بوی بهشت از ویس بت روی
 نسیم باغ و بوی ویس در هم
 شکفته گل بخوبی چون رخ ویس
 چو ابری بنه دود مشک و عنبر

چو بر روید بود ز آغاز پیدا
 بدید آیدش خوشی هم ز نوروز
 که هست آغازش آینه بابین
 بدرد اندر خوشی بسیار کردند
 زماته زنگ کین از دلش بزود
 چنان کز هیچ کس رنجی ندیدند
 سراپرده بنزد بر راه گرگان
 چو آمد بر روی و ساوه گذر کرد
 کجا او خوشتن را ساخت فالان
 بفرمودش که مردهرا دهد داد
 بمر و اندر بمانده ویس و رامین
 بر از ناز و بر از رنگ و بر از بوی
 نگاریده بزرین نقش بتگر
 نگارش همچو روی ویس خرم
 سه دیگر در بابوان و شپستان
 هم از خوبی بازادی هم از بخت
 بتان را زشت کرده زی بت آرای
 نهفته بی ستاره در دهانش
 چنان چون بوی خوش از باغ خوشبوی
 روان خسته را بودند مرهم
 بیوی مشک همچون پاشخ ویس
 که دید ابری بر آینه ز مجمر

نپیوندد بکردار نمونه
 نیارد سر بنشایست بالین
 روان را ترسکاری پارسا کرد
 که او جان را ز نیکی داد مایه
 که شاخ بخت سر بر آسمان برد
 و زان تندی و بد سازی دگرشد
 درخت اندهت شادی بر آرد
 که مرده باز یابد جان شیرین
 بدو گفت ای بدانش نیک مایه
 که کردی مرما از مرگ بی بیم
 ترا دانشن دهاد اینزد بمینو
 و گرجان بر فشانم برسرتو
 ترا دارم همه چون خداوند
 تنو جان را دریغ از تو ندارم
 بکردارو بکنج و آب روم
 نهاد از پیش او سه بدره دینار
 درو شش عقد مروارید خوشاب
 بسی مشک و بسی کافور و عنبر
 بدو گفت ای شه فرخنده برکام
 که من خود خوانته بسیار دارم
 مرا دیدار تو باید نه داشتن
 که دارد یادگار شاه رامین

بران بنهاد دل کز هیچ گونه
 خردرا دوستر دلرد ز رامین
 چو بر دل راستی را بادشا کرد
 نبود آگه زکار وس دایه
 برامین شد مرورا مزدگان برد
 رمیده وس لختی رام تر شد
 چنان دائم که با تو سر در آرد
 چنان دلشاد شد آزاده رامین
 زمین را بوسه داد او پیش دایه
 سیاست برسر مهتر ز دیهیم
 بدین رنج و بدین گفتار نیکو
 که من دانشن ندارم در خور تو
 نوی مادر منم بیش تو فرزند
 سر از فرمان تو بیرون نیارم
 هر آن کامی که نو خواهی بجوم
 چو زدن سان نیکوبهاگفت بیار
 دگر شاهانه درجی از زر ناب
 بسی انگشتری از زرو گوهر
 نپذیرفت آنچه دادش دایه را
 ترا نر بهر چیزی دوستلرم
 نوی چشم مرا خورشید روشن
 یکی انگشتری بر داشت سین

چو بودی گر شنی رامین مرا جفت
 جدا ماندم چرا سوزم بر آذر؟
 بلا تاکی کیشم نه آهنینم
 سر از پیمان و فرمانش نشابم
 درین روزگار رفته مبخورد
 اگر چه گشته بود از عشق شیدا
 که تو گفتی و بس روشن روانست
 بفرخ بخت و سرو نیک ماند
 رخم گر مه بود بروی نتابد
 نه نیز اورا درین تیار خواهم
 نه او شاید برنج و مستندی
 برفته نامو مهر من ز بادش
 بچشم تیره شد خورشید روشن
 بزد بر دلش زهر آلوده چنگش
 زتن زور و ز دل سرو ز رخ رنگ
 زجان آرام و از دل خون گنه
 هوا چشم خرد را کور کردی
 جزان کزمن بر آید کام دشمن
 و با کام دلی رنجی نیرزد
 چرا پرهیزد از بدخواه چندین
 خرد اندیشه را دستور کردی
 ز پادافراه کبار اینجهانی
 خرد مر شرم را بر مهر بگزید
 گزید آزادگی و ترسکاری

پس اندیشه کنان با دل همی گفت
 کنون کز مادرو فرخ برادر
 چرا چندین بننهایی نشینم
 ازین بهتر دلارایی نیایم
 چنین اندینها با دل همی کرد
 نکرد این دوستی بردابه پیدا
 مروزا گفت رامین همچنانست
 هنرهای بزرگ و نیک داند
 ولیکن آنچه میخواهد نیاید
 نه خود را همچنین بیمار خواهم
 نه من شایم بسنگ و ناپستی
 خدا از بهر من نیکی دهدش
 چو ویس آمد بزیر از بام گلشن
 سنبه دیو مهر آمد بچنگش
 ربودو برد و بسترش بدان چنگ
 چو بد دل بود ویس دل شکسته
 گهی اندیشه بروی زور کردی
 گهی گفتی چه خواهد بود برمن
 نه هر کز مهربانی کس نوزید
 اگر آزاده‌ای باشد چو رامین
 گهی شرمش هوارا دور کردی
 بترسیمی ز فنک جاودانی
 چو از یزدان و از دوزخ بترسید
 بشیمان شد زمهر و مهر کاری

دیدن ویس رامین را و عاشق شدن برو

بمی بشنست باگردان لشکر
 زبس خوبان و سالاران درگاه
 همه دستی چو نرگس بود با جام
 چو از مستی جوانمردی و رادی
 یکایک همچو مه بودند و اختر
 دو چشم از نرگس و عارض ز نسرین
 غلام هر دو گشته مشک و کافور
 فراز سرو باغ نویهاری
 زدلتگی نده بروی جهان تنگ
 بسان غرقه افتاده در رود
 زمینی و زهجرانش دو مستی
 دل از مستی بسان خفته در خواب
 بمغز اندر چو ریحان بوی دلبر
 زروی ویس گلشن گشته روشن
 بسیاری فرب و رنگ و دستان
 نهاده چشم بر سوراخ برزن
 که باشد هیچ کس از وی نکوتر
 محب و همدت و سروی شعرو
 سرای شاه ازو خرم بهارست
 نزد گر باچنین دلبر بازی
 تو گفتی جان شیرین را همی دید
 وفا و مهر و سرو را تبه کرد

چو روز رام شاهنشاه کشور
 سرایش بر ستاره گشت و پرمه
 همه ضعی چو خسرو بود با کام
 زجام می همی بارید شادی
 سپهداران و سالاران لشکر
 دریشان آفتابی بود رامین
 دو زلف انگوروزخ چون آب انگور
 ببالا همچو سرو جو بباری
 دلش تنگ و دهان تنگ و میان تنگ
 بیزم اندر نشسته بامی و رود
 ز عشق و جام می او را دو مستی
 رخ از مستی بسان زر در تاب
 بچشم اندر چو باده روی دلبر
 نشسته ویس بر بالای گلشن
 بیاورده مرورا دایه پنهان
 نشاند بر میان بام گلشن
 همی گفتش ببین ای جان مادر
 بین تاهنت اندر حسن چون او
 نه روست این که یزدانی نگارست
 نزد گر با چنین رخ عشق بازی
 همی تا ویس رامین را همی دید
 چو نیک اندر رخ رامین نگه کرد

دلش بدرود کرده شادمانی
 ز ناله روی زر اندود گشت
 امید از جان و از جانان بریده
 ز چشمش خواب نوشین را برانده
 جهان بر چشم او چون حلقه گشته
 جهان از یاد او گشته فراموش
 که با او چون بود فرجام کارش
 زهر سویی گوا بر خود گرفتگی
 به بینیدم چنین بر کام دشمن
 دلش را از ستمکاری بشوید
 بدیشان سرزنش بسیار کردی
 شما را از جهان باری چه افتاد
 نه چون من مستند و سوگوارید
 مرا بر دل هزاران گونه داغست
 مرا در عشق درد و داغ دادست
 چرا باید که درد و داغ باشد
 چنین از ناله دلتان از چه رشت
 که یارم نیست از درد من آگاه
 که دورم زان گل باغ بهاری
 که دورم زان گلستان دل افروز
 ز هجر سرو خود دل ریش بودن
 ز درد دلبر خود جان نبردن
 دو دیده بر زخون و دل بر از داغ

بچشم خوار گشته زندگانی
 ز گریه جامه خون آلود گشته
 زرنج عشق جان برب رسید
 خیال دوست در چشمش بمانده
 بدریای جدایی غرقه گشته
 زبس اندیشه همچون مست بیوش
 گهی قرعه زدی بر نام یارش
 گهی در باغ شاهنشاه رفتی
 همی گفتی گوا باشید بر من
 چو ویس آید بوی عالم بگوئید
 گهی با بلبلان پیکار کردی
 همی گفتی چرا خوانید فریاد
 شما یا جفت خود بر شاخارید
 شما را از هزاران گونه باغست
 شما را بخت جفت و باغ دادست
 شما را ناله بیش باغ باشد
 شما را ناله نزد یار خوشت
 مرا زیباست ناله گاه و بیگاه
 مرا می شاید این افغان و زاری
 مرا در خور بود این آه دلسوز
 مرا باید چنین بی خویش بودن
 مرا شاید بخواری جان سپردن
 چنین گویان همی گشت اندران باغ

نه مرده بود یکباره نه زنده
 بز سیمین کوه او مانده نشانی
 میان این و آن شخصی رونده
 زسروین قد او مانده گمانی
 سراسر راه خود را خواه پنداشت
 بدین زاری که گفتم راه بگذاشت

گردیدن رامین در باغ و زاری کردن از عشق ویس

چو بر رامین بیدل کارشد سخت
 همیشه جای بی انبوه جستی
 بهش پهلوی سوی بتر فبردی
 بروز از هیچ گونه نارمیدی
 زبسی کو قد دلبر یاد کردی
 یاغ اندر گل صد برگ جستی
 بنفشه بر چندی هر بامدانی
 زبیم ناشکیبی می نخوردی
 همیشه موشش طنبور بودی
 چو باد حرت از دل برکشیدی
 بناله دل چنان از تن بکنیدی
 بگونه اشک خون چندان برآمدی
 بچشمش روز روشن تار بودی
 بدین زاری و بیماری همی زیست
 چو شمی بود سوزان و کدازان
 بهشق اندر مرورا خوار شد بخت
 که بنشستی بنهایی گرتی
 همه شب تا بروز اختر شمردی
 چو گور و آهو از مردم یرمیدی
 کجا سروی بدیدی سجده بردی
 بیاد روی او بر گل گرتی
 بیاد زلف او بر باد دادی
 که یکباره قرارش می ببردی
 ندیمش عاشق مهجور بودی
 به نیسان باد دی ماهی دمیدی
 که بلبل را ز شاخ اندر فگندی
 که از خون پای او در گل بماندی
 بزیرش خنز و دیبا خار بودی
 نگفتی کس که بیماریت از چیست
 سیرده دل بمهر دلتوزان

بناب مهریانی گرم گشتی
 ز مهر دوستان به کام دشمن
 چنین جبارو گردنکش نبودی.
 گهی بادل صبوری پیشه کردی
 گهی دل را بدانش بند دادی
 وزین اندیشه باطل چه جوئی
 که او خود نیست از حال تو آگاه
 که هرگز کس نیاید وصل خورشید
 بدان کت نیست زو امید واری
 ولیکن در بیابان با سرابی
 که بس دشوارو آشفت کارت
 امید اندر دل خسته شکسته
 نه جز خبر ایچ راه چاره دانست
 بهمراهیش دل بنهاده ناکام
 که بوی آن سخن عارض شنیدی
 ببوی او دلش خرسند بودی
 ز کار او بتر کاری نباشد
 وزان مایه تبش بروی بترسند
 نرسد ایچ کس ویرا لزان حال
 که عاشق را همی عشق آورد بیش
 بود با درد عشق و ناله زار
 که عشق اندر دلش آتش فروزد
 نیارد راز خود با کس بگفتن
 چو کبک خسته دل در چنگ شاهین

دل سنجینش لختی نرم گشتی
 چه بودی گر شدی او نیز چون من
 مگر چون حسرت عشق آزمودی
 گهی رامین چنین اندیشه کردی
 گهی در چاه وسواس اوقتادی
 الا ای دل چه بودت چند گویی
 تو بیجان گشته ای در عشق آن ماه
 چرا داری بوصل ویس امید
 چرا چون ابلهان امید داری
 تو همچون تشنگان جویای آبی
 بسخشا باد بر تو کرد گارت
 چو رامین شد به بند مهر بسته
 نه کام خوش جستن میتوانست
 براه اندر همی شد با دلارام
 ز همراهی جزین سودی ندیدی
 چو جانثر روزو شب در بند بودی
 ز عاشق زارتر زاری نباشد
 کسی را کش تبی باشد بپرسند
 دل عاشق در آتش سال تا سال
 خردمندا ستم باشد ازین بیش
 بس است این درد عاشق را که هموار
 سزد گر دل بران مردم بسوزد
 همی بایندش درد دل نهفتن
 چنان چون بود مهر افزای رامین

که اورا زود آرد بار مرجان
 چو مست مست بی‌حد خورده باد
 لب می‌گوش گشته آسمان گون
 برو پیدا نشان مهربانی
 زلشکر. گرد رامین ایساده
 امید از جان شیرینش بریده
 چه بد دیدست و چه رنج آزمودست
 بزاری هر که دیدش زو بسر بود
 نهیب عاشقی در دل فتناده
 زگوهر چون صدف شد دیدگانش
 زشرم مردمان دیگر نثالیند
 که اورا باد صرع ازبای افکنند
 زبس غم تلخ بودش جان شیرین
 چو دیوانه زحال خود نه آگاه
 دو چشم سوی مهد ویس مانده
 بدان جایی که باشد درج گوهر
 نمودی بخت نیکم روی آن ماه
 زروی ویس پرده در ربودی
 نهان از برده آن عارض نمودی
 فغان و آه بر دردم شنیدی
 ببخشودی برین تپارو دردم
 عماری دار او من بودمی بس
 درود من بدان بت روی بردی
 دو چشم من برآز خوناب دیدی

مگر زان کشت اورا دینه در جان
 زمانی همچنان بود اوفتاده
 رخ گلکوش گشته زعفران گون
 زروش رفته رنگ زندگانی
 دلبران هم سوار و هم پیاده
 بدرش کرده خون آلود دیده
 ندانست ایچ کس کو را چه بودست
 بدرش هر کسی خسته جگر بود
 زبان بسته رگ از دیده گشاده
 چو لختی هوش باز آید بجانش
 دو دست خویش بر دیده بمالید
 چنان آمد گمان هر خردمند
 چو برباره نشست آزاده رامین
 برآه اندر همی شد همچو گمراه
 دل اندر پنجه ابلیس مانده
 چو آن دزدی که دارد چشم بکر
 همی گفتی چه بودی گر دگر راه
 چه بودی گر دگر ره باد بودی
 چه بودی گر بکی آهم شنودی
 چه بودی کلاو رخ زردم بدیدی
 شدی رحمت به دل از روی زردم
 چه بودی گر برآه اندر ازین پس
 چه بودی گر کسی مردی بکردی
 چه بودی گر مرا در خواب دیدی

دیدن رامین ویس را و عاشق شدن بر وی

زیستای خراسان برد خورشید
 جفاهای جهانش رفته از باد
 نگارین خانه مانی استاد
 جهان از بوی او خوش بوی گشتی
 چو برجی بود از تابان مه پر
 زموی ویس یکسر عنبر آلود
 فرو هشته برو زرین نقابسی
 گهی بارنده مشک سوده بر راه
 زنخدان گوی کرده زلف چوگان
 عماری دار او فرخنده رضوان
 که بر رامین سر آید شادمانی
 بر آتش عقل و صبرش را بسوزد
 یکایک برده بریود از عماری
 ویا خورشید بیرون آمد از میخ
 دل رامین شد از دیدنش برده
 بیک دیدار جان از تن ربودش
 نه زخم او بدین سان زود بودی
 تو گفنی خورد بر دل تیر ناگاه
 چو برگی کز درختش بفرگند باد
 هم از تن دل رمیده هم ز سرهوش
 از آن بستند بیک دیدار ازو دل
 ولیکن گشت روشن دیدگانش

چو روشن گشت شه را چشم امید
 براه اندر همی شد خرم و شاد
 عماری از رخ ویس بری زاد
 چو بادی بر عماری بر گذستی
 چو درجی بد ز رخشان دانه در
 تو گفنی آن عماری گنبدی بود
 نگاریده بدو در آفتابسی
 گهی تابنده از وی زهره و ماه
 گهی کرده درو خوبی گل افشان
 عماری بود چون فردوس یزدان
 چو ننگ آمد قضای آسمانی
 ز عشق اندر دلش آتش فروزد
 بر آمد تند باد نو بهاری
 تو گفنی کز نیام آهخته شد تیغ
 رخ ویسه بدید آمد ز برده
 تو گفنی جادوی چهره نمودش
 اگر پیکان زهر آلود بودی
 کجا چون دید رامین روی آن ماه
 ز پشت اسب که پیکر بیفتاد
 گرفته زاتش دل مفر سر جوش
 ز راه دیده شد عشقش فرو دل
 درخت عاشقی رست از روانش

ثوگنتی فتنه را کردند صورت بدان تا دل کند از خلق غارت
 و با چرخ فلک هرزب کش بود بران بالا و آن رخسار بنمود

رفتن موبد در دز و بیرون آوردن ویس را

چو در دز رفت شاهنشاه موبد
 قراوان جست ویس دلستان را
 ولیکن نور بیشانی و رویش
 شهنته را از آن دلبر خبر داد
 همی شد تابه پیش او شهنشاه
 کشان از دز بلشکرگاه بردش
 نشانندش همانکه در عماری
 بگردش خادمان و نامداران
 همانکه نای رویین در دهیبنند
 همان ساعت براه افتاد خسرو
 شتابان روزو شب در راه تازان
 چنان شیری که گیرد گور بسیار
 اگر خرم بد از دلبر روا بود
 روا بود ارکشید از بهر او رنج
 درو یاقوت خندان و سخنگوی

بایدون وقت و ابدون طالع بد
 ندید آن نو شکفته بوستان را
 همیسیون بوی زلف مشکبوش
 که مشکین بود خاک و غیرین باد
 بلورین دست او بگرفت ناگاه
 بتزدبکان و جانداران سپردش
 عماری گشت ازو باغ بهاری
 گزیده ویزگان و جانباران
 سربیکر بدو پیکر کشیدند
 برابر گشت با باد بکرو
 بروی دلبر خود گشته نازان
 و با مردی که بابد گنج شهوار
 که بارش بهتر از ماه سما بود
 که ناگاه یافت از خوبی یکی گنج
 جو سیم ناب رخشان و سخن بوی

چو پوششهای نغز و خوب و رنگین
 که بودش تن ز سیم و دل ز پولاد
 ندانستی که آن بت را چه خوانندی
 که در وی لاله‌های آیدارست
 چو نسرین عارض و لاله رخااست
 که دروی میوه‌های مهرگانست
 زنفخ سب و دو پستانش دونااست
 که در وی آرزوهای جهانست
 دو زلفش غایه گیسو عبیرست
 همان دندان او در خوشابست
 که بزدانش ز نور خود سرشت
 همیندون انگبینست آن لبانش
 کجا چشم فلک زو تیره گشتی
 دو دیدارش هلاک صابری بود
 بغمزه اوستاد جادوان بود
 دو زلفش بیش او چون دو سه پوش
 دو رخ بیشش چو دو شمع فروزان
 با بر اندر چو زهره گوشوارش
 بر بر هر یکی را فندقی تاج
 بسان آب بفسرده بر آذر
 چو طوق افکنده اندر سرو سیمین
 سرین گور بودش چشم آهو
 شکر بار این بدی و مشکبار آن

خورشها پاک و جان افزای و شیرین
 چو قامت بر کشید آن سرو آزاد
 خرد در روی او خیره بماندی
 گهی گفتی که این باغ بهارست
 بنفشه زلف و ترگی چشمکانست
 گهی گفتی که این باغ خزانست
 سیه زلفینش انگور ببارست
 گهی گفتی که این گنج شهاست
 رخس دینبا و اندامش حریرست
 تنش سیمت و لب یاقوت نابست
 گهی گفتی که این باغ بهشتست
 تنش آبت و شیر و می رخانش
 روا بود از خرد زو خیره گشتی
 دو رخارش بهار دلبری بود
 بچهره آفتاب نیکوان بود
 چو شاه روم بود آن روی نیکوش
 چو شاه زنگ بودش جمد بیجان
 چو ابر تیره زلف نابدازش
 انکشش چو ماسوره عاج
 نشانه عقد او را در بر زر
 چو ماه نو برو گتره پروین
 جمال حور بودش طبع جادو
 لب و زلفینش را دو گونه باران

گفتار اندر زادن ویس از مادر

خرد را بافرینش کارزار است
 که نتواند خرد آن را گشادن
 که چونان خسروی دروی قناعت
 که نازاده عروسی را همی خواست
 که از مادر بلای وی همی زاد
 درستی را بهم سوگند خوردند
 کجا بستند بر نابوده پیمان
 شکفتی بر شکفتی بر بیفزود
 ز دلا یاد این احوال بگذشت
 گل صبرگ و نسرين آمدش بر
 توگفتی در صدف افتاد لولو
 ازو تابنده ماهی دیگر آمد
 کز و خورشید تابان روی بنمود
 شب تاریک را بزود چون خور
 که یارب صورتی باشد بدین سان
 بنام او را خجسته ویس خوانند
 مرورا مادرش با دایگان داد
 که آنجا بود جای و خان و مانش
 پیرورد آن نیازی را بصد ناز
 باب بید و مرد و نرگس و گل
 بزورهای نفس و در خوشاب
 پیروردش بناز و کامه دل

جهان را رنگ و شکل بی شمارست
 زمانه بندها داند نهادن
 نگر کاین دام طرفه چون نهادست
 هوا را در دلش چونان بیاراست
 خرد این راز را بروی بشکشد
 چو این دو نامور پیمان بکردند
 اگر چه این شکفت آمد از پشان
 زمانه دستبرد خوش بنمود
 برین پیمان فراوان سال بگذشت
 درخت خشک بوده تر شد از سر
 به پیری بارور شد شهریانو
 یکی لولو که چون نه مه بر آمد
 نه مادر بود گفتی مشرقی بود
 یکی دختر که چون آمد ز مادر
 که و مه را سخنها بود یکسان
 همه در روی او خیره بمانند
 همان ساعت که از مادر فرو زاد
 بخوزان برد او را دایگانش
 زدبیا کرد و از گوهر همه ساز
 بشک و غیر و کافور و سنبل
 بختر و قاقم و سمور و سنجاب
 بسترهای دببا و حواصل

بلورین سرو قدم را دوتا کرد
جهانش ننگ و رسوایی فزاید
بزشستی هم بچشم تو شوم خوار
بدو گفت ای سخنگو ماه تابان
هران مادر که همچون تو پری زاد
که زاد این سرو بالا بیکرت را
درو مردم همیشه شاد و کش باد
چگونه بوده ای روز جوانی
سزاوار هزاران آفرینست
دل آزاد مردان چون ریودست؟
نیارایی بشادی روز گرام
بنکام دل صنوبر باسمن به
بود دخت تو مثل تو سمن بر
که باشد آفتاب اندر سرایم
نخواهم آفتاب آسمانی
زدامادیت بهتر چیست مارا
کنون روشن شئی کارم ز اختر
وگر دارم چگونه پیش نارم
اگر زایم تویی داماد من بس
بدین پیمان دل شه گشت خرسند
بههم دادند هردو دست پیمان
وزو بر پرنیان عهدی نبشتند
بگیتی جز بتهنشه را نشاید
که نازاده عروسی را بدادند

ز رویم آب خوبی را جدا کرد
هران پیرنی که برنایی نماید
جو کاری بینی ازمن ناسزاوار
جو بشید این سخن موبد منیکان
همیشه شادکام و شادمان باد
دهان بر نوش یادا مادرت را
زمینی کاو ترا پرورد خوش باد
نودر پیری بدین سان دلستانی
گل خوبیت پژمرده چنینست
بگاہ تازگی چون فتنه بودست؟
کنون گر تو نباشی جفت و یارم
ز تخم خویش یک دختر بمن ده
کجا چون تخم باشد بی گمان بر
بنیکی و بشادی در فزایم
جو یابم آفتاب مهربانی
بباسخ گفت شهرو شهریارا
مرا گر بودی اندر برده دختر
بجان تو که من دختر ندارم
نزامم تاکنون دختر وزین پس
چو شهرو خورد پیش شاه سو کند
سخن گفتند ازمن پیمان فراوان
گلاب و مشک را درهم سرشتند
که شهرو گریکی دختر بزاید
نگر تا درچه سختی اوفتادند

گل صد برگ یک دسته بدو داد
 بدو گفت ای همه خوبی و گشی
 تو بایبی دربرم یا جفت یا دوست
 کم در دست تو شاهی سراسر
 چو پیش من بفرمانست گیهان
 بچشم دوستی جز تو نبینم
 ببخشایم بتو سیم و ززو مال
 هران چیزی که گویی آن کم من
 شب من روز باشد روز نوروز
 بناز او را جوابی داد نیکو
 چرا بر من همی افسوس داری
 کجا من نه سزای یارو شویم
 از ان پس کز من آمد چند فرزند
 هنرمندان و دلخواهان و ماهان
 که بیش از پیل دارد سهم و نیرو
 میان ناز و کام و شادمانی
 همی برد از دو زلفم بویها
 چو شاخ سرخ بید از جویداران
 بروز باک خورشید و بشب
 با چشما که لژمن رفت خوابش
 بدی آن کوی تا سالی سمن بوی
 نسیم مردگان را زنده کردی
 بهار نیکوی لژمن رمیدست
 همان مشکم بکافور اندر آمیخت

برنگ روی آر حور پری زاد
 بناز و خنده و بازی و خوشی
 بگیتی کام راندن با تو نیکوست
 که من دارم ترا با جان برابر
 همیشه پیش تو باشم بفرمان
 ترا از هر چه دارم بر گزینم
 بکام تو زیم با تو همه سال
 تن و جان در رهت قربان کم من
 اگر باروی تو باشم شب و روز
 چو از شاه این سخن بشنید شهرو
 بدو گفت ای جهان کامگاری
 نه آنم من که یارو شوی جویم
 نکویی چون کم با شوی پیوند
 همه گردان و سالاران و شاهان
 لژیان بهترین آزاده و سرو
 ندیدی تو مرا روز جوانی
 سهی بررسته همچون سرو آزاد
 ز عمر خویش بودم در بهاران
 همی گم کرد از دیدار من راه
 بسا رویا که از من رفت آتش
 اگر بگذشتی یک روز در کوی
 جمال خروان را بنده کردی
 کنون عمرم به پاییزان رسیدست
 زمانه زرد گل بر روی من ریخت

برنگ و خوی طاوسان و بازان
 شکاری دیده‌شان شیر شکاری
 بچشم و لب روان را درد و دارو
 بلب یاقوت و در یاقوت ناهید
 دو دیبا هر دو درهم سخت زیبا
 سخن چون گوهر آلوده به شکر
 چو زنجیر و زره افتاده درهم
 تو گفتی هست جادویی به نیرنگ
 فروهشته ز فرقتش تا کبر گاه
 ز سیم آویخته گسترده بر عاج
 کجا بگذشت شمشاد روان بود
 هوا مشکین شده از بوی موش
 زتاب موی عنبر باد بیزان
 هم از موش خجل عود قماری
 ولیک آراسته گوهر بزرور
 که بی آن هر دوان خود بود زیبا

زچندان دلبران و دلنوازان
 به دیده چون گوزن رودباری
 نکوتر بود و خوشتر شهربانو
 ببالا سرو و بار سرو خورشید
 رخ از دیبا و جامه هم ز دیبا
 لبان از شکر و دندان ز گوهر
 دو زلف عنبرین از تاب و از خم
 دو چشم نرگین ازفتنه و رنگ
 زمشک موی او مرغول پنجاه
 زتاب و رنگ مثل ریش زاج
 کجا بنشست ماه بانوان بود
 زمین دیبا شده از رنگ رویش
 ز رنگ روی گل بر خاک ریزان
 هم از رویش خجل بیاد بهاری
 چو گوهر پاک و بی آهو و در خور
 برو زیبا تر آمد زرو دیبا

خواستن موبد شهرو را و عهد بستن شهرو با موبد

که خوانندش همی موبد منیکان
 بت خندان و ماه بانوان را
 بسان ماه نو بر گاه بنشانند

چنان آمد که روزی شاه شاهان
 بدید آن سیمتن سرو روان را
 بستنهایی مرورا پیش خود خواند

زهر کوهی گرانبر بود رختش
بدان مال و بتان مجلس بیاراست
همه بخشیده بود و بر فشانده
چنین بر خور زگیتی گر توانی
کجا نه زفت خواهد بود نه راد
بدین سان بود یک هفته شهشاه

زهر کوهی گرانبر بود رختش
بدان مال و بتان مجلس بیاراست
همه بخشیده بود و بر فشانده
چنین بر خور زگیتی گر توانی
کجا نه زفت خواهد بود نه راد
بدین سان بود یک هفته شهشاه

نظاره کردن ماهرویان در بزم شاه موبد

شده بر بزمگاه او نظاره
چو آذربایگانی سرو آزاد
همیدون از دهستان ناز دلبر
زبوم کوه شیرین و بری وس
خجته آب ناز و آب ناهید
کلاب و باسن دخت وزیران
کزو بردی بهاران خوشی و رنگ
تن ازسیم و لب ازنوش و رخ از ماه
برخ چون برف و بروی ریخته خون
بگرد اندر نگارین پرستاران
بشقه زلف و گل روی و سمن بر
بجعد زلف همچون مورد و شمعد
کمرها پر میان و تاج بر سر

بری رویان گیتی هامواره
چو شهرو ماه دخت از ماه آباد
زگرگان آبتوش ماه بیکر
ز ری دینارگیس وهم زرین گیس
زاصفهان دوت چون ماه و خورشید
بگوهر هر دوان دخت دبیران
زساوه نامور دخت کنارنگ
سهی تام و سهی بالا زن شاه
همیدون نازو آذرگون و گلگون
ازین هر ماهرویی را هزاران
بتان چین و ترک و روم و بربر
ببالا هر یکی چون سرو آزاد
یکایک را ز زرناب و گوهر

نه شیر تند گشت از دینش سیر
 چنان کاندر منازل ماه رخشان
 چو باران درم بز نیکیبختان
 بزنگ و بوی زلف دلفروزان
 دگر سو بلبلان نالنده برگل
 چو خوشتر کرده بلبل مطربان را
 بتان را از نکوسی وز پیاله
 دگر بزمان نبود از بزم او کم
 زجام می همی بارید باران
 برون برده همه ساز تماشا
 بگوش آمد دگر گونه سرودی
 که گفتی پرستاره آسمان بود
 زیاده هر یکی را بر کف اخگر
 گروهی در سماع و پای بازی
 گروهی گل چنان در گلستانی
 گروهی در میان لاله زاری
 چو دیبا کرده کیبخت زمی را
 یزینتها و زیورهای شهوار
 گرفته کوه را در زر و زیور
 بپرخاش و دلیری آزموده
 اگر دریا روان گردد بصحرا
 سم پولادشان پولاد سیان
 بدو در ماهرویان حصار
 غمی گشته ز بار گوهرانش

نه آهو می رمید از دیدن شیر
 قدح پر باده گردان دو میان شان
 همی بارید گلبرگ از درختان
 چو ابری بسته دود مشک سوزان
 زیکسو مطربان نالنده بر مل
 نکو تر کرده می نوشین لبان را
 بروی دوست بر دوگونه لاله
 اگر چه بود بزم شاه خرم
 کجا در باغ و راغ از نامداران
 همه کس رفته از خانه بصحرا
 زهر باغی و هر راغی و رودی
 زمین از بس گل و سبزه چنان بود
 زلاله هر کسی را بر سر افسر
 گروهی در نشاط و اسپ تازی
 گروهی می خوران در بوستانی
 گروهی بر کنار رود باری
 بدانجا رفته هر یک خرمی را
 شهنشه نیزهم رفته بدین کار
 به پیلی بر تشته کوه بیکر
 بگردش زنده بیلان ستوده
 زبس سیم و زبس گوهر چو دریا
 به پیش اندر دونده بادبایان
 بس بشتن بسی مهد و عمار
 بزیر بارها در استرانش

از ویس و رامین

آغاز داستان ویس و رامین

نوشته یافتم اندر سرها
که اندر زمانه شهریاری
همه شاهان مرو را بسته بودند
چه خرم جشن بود اندر بهاران
زهر شهری سپهرداری و شاهی
گزیده هر چه درایران بزرگان
همیدون از خراسان و کهستان
چو بهرام و رهام اردبیلی
چو کسیرنل و چون نامی آذین
چو زرد آن راز دار شاه کشور
نشسته در میان مهتران شاه
سر شاهان گیتی شاه موبد
بر بر افسر کشور گشایان
ز دیدارش دمنده روشنایی
بپیش اندر نشسته جنگجویان
بزرگان مثل شیران شکاری

زگفت راویان اندر خبیره
شاهی کامگاری بختیبری
زبهر او بگیتی زنده
بجشن اندر سراسر نامداران
زهر مرزی سری رویی و مهی
از آذربایگان وز ری و گرگان
ز شیراز و صفاهان و دهنیز
گنبد دیلمی شاپور گیتی
چو ویروی دلیر و گرد رامین
مرو را هم وزیر و هم برادر
چنان کاندلر میان اختران
که شاهان چون ستاره ماه موبد
بتن بر زبور مهتر خدایان
چو خورشید جهان فرّ خنایی
زیالا ایستاده ماهروین
بتان چون آهوان مرغزاری

فخرالدين گرگانی

بانکشت خطی کرد گل اندر بنوشتم
گفتم که شمارا نبود زین بس بازار

امروز بهم اندر نیکوتر از آنید
نیکوتر از آنید و بی آهونر از آنید
زنده تر از آنید و بنیرونر از آنید
بالتر از آنید و نکوخونر از آنید
حقا که بسی تازه تر و نوتر از آنید
من نیز از این یشان تمام آزار

از مجلسان هرگز بیرون نگذارم
از جان و دل و دیده گرامیز دارم
بر فرق شما آب گل سوری بارم
با جام جوانی بهم اندر بکسارم
من خوب مکافات شما باز گذارم
من حق شما باز گذارم بسزاوار

آنکاه یکی ساتگینی باده بر آرد
دیهمان زمانی بکف دست بدارد
بر دو رخ اورنگش ماهی پنکارد
عود و بلسان بویش در مغز بکارد
گوید که مرا این می مشکین نکوارد
الا که خورم یاد شاهی عادل و مختار

آنکاه یکی چرخشت اندر فکندشان
 بریشت لگد بیست هزاران بزندان
 رگها بیردشان صیت و خانها بکندشان
 بشت و سر و بهلوی بهم درشکندشان
 از بند شبانروزی به بیرون نهلدشان
 ناخون برود از تنشان پاک یکبار

آنکاه بیارد رگشان وصیت و خانشان
 جای فکند دور و نکرده دگرانشان
 خونشان همه بر دارد یکباره و جانشان
 واندر فکند باز بزندان گرانشان
 سه ماه شمرده نبرد نام و نشانشان
 داند که بدان خون نبود مرد گرفتار

یکروز سبک خیزد و شادو خوش و خندان
 پیش آید و بردارد مهر از در زندان
 چون در نکرد باز بزندان و زندان
 صد شمع و چراغ اقتدش بر لب و دندان
 گل بیند چندان و سمن بیند چندان
 چندان که بگلزار ندیدست سمترار

گوید که شمارا بچی سان حال بکشم
 اندر خمان کردم و آن جای بهشتم
 از آب خوش و خاک یکی گل برشتم
 کردم سر خمان بگل و ایمن گشتم

از مسمطات

امروز همی یمنان بار گرفته
وز بار گران جرم تن اوبار گرفته
رخسارکان گونه دینار گرفته
زهدانکنان بیچه بسیار گرفته
پستانکستان شیر بجه دار گرفته
آورده شکم پیشوز گونه شده رخسار

من نیز مکافات شما باز نمایم
اندام شما یک به یک از هم بکشیم
از باغ بزندان برم و دیر بیایم
چون آمدمی نزد شما دیر نمایم
اندام شما بر بلگد خرد بسایم
زیرا که شمارا بجز این نیست سزاوار

دهقان بدرآید و فراوان نگردشان
نیمی بکشد تیز و گلو باز بردشان
وانگه به تنگونی کش اندر شمردشان
ور زان که نکنجند بدو درسپردشان
بر پشت نهدهشان و سوی خانه بردشان
وزیشت فرو گیرد و برهم نهاد انبار

غزلیات

نوبهار از خویبدو گل آراست گیتی رنگ رتک
میشکفت و لاله بنمود از قباب سرخ رو
شاخ بادام از شکفته لجنی شد آذری
ابر شد نقاش چین و باد شد عطار روم
ارغوانی گشت خاک و یربانی گشت سنگ
آن ز عنبر برد بوی و این ز گوهر برد رنگ
جامهای می گرفته بر گهای او بچنگ
باغ شد ابوان نو و راغ شد دریای سنگ



سنا کرد سرت چند همیکردانی
یابکن آن که شب و روز همی وعده دهی
دل من بردی ولز خویشتم دور کنی
مهربانی نکنی بر من و مهرم طلبی
نبوی راضی و گر زان که امیرت خوانم
از تو مارانه کنار و نه پیام و نه سلام
گوئی اندر دل بنهات همی دارم دوست
مکن ای دوست که ییناد نشانی نگذاشت
زشتی از روی نکو زشت بود گر دانی
یا مکن وعده هر آن چیز که آن توانی
بر نیاید سنا کنار بدین آسانی
ندهی داد و همی داد ز من بستانی
من بدان راضی که ای دوست غلام خوانی
مکن ای دوست که کیفر بری و درمانی
بود دشمنی از دوستی پنهانی
عدل بلز آمده با بولحسن عمرانی

چون قطره سیداب بود از بر تو مار
 همچون شرار مرده فراز علم نار
 گوئی که نریاست براین گنبد دوار
 چون قطره خوی برزنج لبث فرخار
 هر که که در آن آب چکد قطره امطار
 صد دایره در دایره کرد بیکبار
 وین دایره آب بسان خط برگار
 وین دایره در جنبش صب آرد رفتار
 وز باد دراوجین و شکن خیزد و زار
 از باد جهنده متحرک شده نهار
 گیرد شم آب دگر صورت و آثار

و آن قطره باران که برافتد به سمبرک
 و آن قطره باران زیر لاله احمر
 و آن قطره باران زبرسوسن کوهی
 بر برگ گل نسرین آن قطره دگر
 آن دایره ها بنگر اندر شم آب
 چون مرکز بر کارشد آن قطره باران
 مرکز بشود دایره را قطره باران
 آن دایره برگار از آن جای بجنب
 هر که که از آن دایره انگیزد باران
 گوئی علمی از سقلاطون سیدست
 و آن گاه فرو بارد باران بموت



باغ همچون بت و راغ بسان عدنا
 مرغکان چون شمن و گلجگان چون وسنا
 کبی و سن بوسه دهد بر کف پای شمن
 فاخته نازین و بط شده طنبورزنا
 برده نماده زند قمری بر نارونا
 کرده با قیر مسلسل دو بر پیرها
 نامه گاه باز کند که شکند بر شکتا
 در فکنده بگلو حلقه مشکین رسنا
 از پری باز ندانی دو رخ اهرنا

نوبهار آمد و آورد گل و یاسنا
 بوستان گوئی همچون بت فرخار شدست
 بر کف پای شمن بوسه بداده و سنش
 کبک ناقوسزن و شارک ستورزن است
 برده راست زند نارو بر شاخ چنار
 کبک پوشیده بتن پیرهن ختر کبود
 بو بویک پیکنامه زده اندر سر خویش
 فاخته راست بگردار یکی لبگراست
 از فروغ گل اگر اهرمن آید بچمن

از قصائد

خیز ای بت فرخار یار آن گل بهار
وز خوردن او روی شود چون گل بر بار
و آمد شدنش باشد اشجار باشجار
نعلش ملکاتد به گرد اندر و احرار
وین گل بسوی نحل بود دایم طیار
تا بلبلی قوّالت بر خوانند اشعار
تا باد بمی درفکند مشک بمخروار
گشته سر هر برگ از آن قطراهی بر بار
سیبگرهی بر سر هر ریشه دستار
اندر سر هر سوزن یک لؤلؤ شہوار
بر طرف چمن بر دورخ سرخ گل نار
بر کرد عقیق دولب دلبر عیار
بر نازہ بنفشہ نہ به تعجیل به ادرار
ماورد همیریزد باریک بمقدار
چون اشک عروسیست براقادہ بر رخسار
چون قطرہ سیماست افتادہ بزنگار
گوئی کہ چکیدست گل زرد بدینار
چون قطرہ می بر لب معشوقہ میخار

هنکام بهار است و جهان چون بت فرخار
آن گل که مر آن را بنوان خورد بخوشی
آن گل که مر او را بود اشجار بانگشت
آن گل که بگردش در نعلند فراوان
همواره بگرد گل طیاره بود نحل
در سایه گل باید خوردن می چون گل
تا ابر کند می را با باران معزوج
آن قطره باران بین از ابر چکبه
آویخته چون رشته دستارچه سبز
یا همجو ز برجد گون یک رشته سوزن
و آن قطره باران که فرو ریزد شبگیر
پنداری بخاله خردک بد میدست
و آن قطره باران که فرود آید از شاخ
گوئی که مشاطه ز بر فرق عروسان
و آن قطره باران که براقند بگل سرخ
و آن قطره باران که براقند بسر خوید
و آن قطره باران که براقند بگل زرد
و آن قطره باران که چمد بر گل خیری

منوچھری

که پیوسته نا مهربانی نماید
 که دل زو همه درد و رنج آزماید
 بر افروزد و شادمانی فزاید
 تن آنجا گراید کجا دل گراید
 درین کار گفتار چندین چه باید

چرا مهربانی نمایی کسی را
 چرا دز نهم بر دن جنگجویی
 دل آنرا دهم کوبدن دادن من
 چو دن دادم آنگه سوی دن گرایم
 دلم نزرک مهربانست ورنه

۴۰

گر بنو دل دهم ز تو نرهم
 بر سر کوی تو قدم
 من همی از وصای تو شیکم
 چه بسی لایبها بنن ندهم
 تا ز دست تو سنگدل بسجهم

ندهم دل بدست تو ندهم
 کوی تو جایگاه فتنه شده است
 دوستان از فراق تو شکمند
 گر من لایب ساز چرب سخن
 سخت بیار حیله باید کرد

۴۱

برسرا فکند زمین هرچه گهر داشت نه
 لاله سرخ ببندد همی از خنده دهن
 عاشقان گاه برین سایه دوان گاه بر آن
 وندین هفته جوانت کران تابکران
 نشیدم که بیک هفته شود پیر جوان
 گر بود ورنه من این لفظ نیارم بزبان
 که دگر باره بدین روز رسیدن نتوان
 بیش تا از گل ما کوزه کند دست زمین

نوبهار آمد و بشکفت یکبار جهان
 تاز خواب خوش بگشاد گل سوری چشم
 برنیسان و برنبدست کشیده همه باغ
 اندر آن هفته که بگذشت جهان پیر نمود
 من شنیدم که بابام جوان پیر شود
 من نگویم که می سرخ حلالست و صباح
 گویم از هر گز خواهی خوری امروز بخور
 خیز تا بر گل تو کوز گکی باده خوریم

غزلیات

حکیم دل که همه درد و غم من زد است دل که خواهد ببرد گو یر از من بعد است
 من سأل گرفتار دل مستحلم وای آنکس که گرفتار دل مستحلم است
 گاه چاه زنه‌دان نگار ختم است گاه در حلقه زلفین نگار چکل است
 نیست آگاه که چاه زنیخ و حلقه زلف دلیر و دل شکن و دل شکر و دل گل است
 دل همی گوید حور چشم تو رواست که ز چشم تو وز اشکش همه این شهر گل است

بحق آنکه مرا هیچکس بجای نیست جزا مکن که مرا ذاق جفای تو نیست
 جفا چه باید کردن آنکه در تن او درون شیرین شیرین تر از هوای تو نیست
 بنفشه مویا یک موی نیست بر تن من که همچو برده دل من هوانمای تو نیست
 بجان بمر تو و بسجبت که دیده بر گم از دیده در رضای تو نیست
 اخوش است و ترا هر کسی بجای نیست مرا که مرا هیچکس بجای تو نیست

اگر چو من دوستداری نبیست مرا نیز همچون تویی که نبیست
 حسد نمی همی جویی من و لیکن ترا اگر بشبیه مرا می نسبیست

گستر زوگر جهان شهی بودی براسب کینه او کشید بودی ننگ
 با کد که باهید آنکه به یابد شکر زدست یفکند و بر گرفت شرننگ
 که برود آنجا رفتن مگر کسی که کند بسند گه شاهدشهی چه ارزنگ
 شین کلنگ دلایند و شاه باز دامت بچنگ باز نیابد بهیچگونه کلنگ
 و گر بیاید زانگونه باز باید گشت که خان زدشت کزبشت کوزوروی آژنگ
 همیشه درخت سمن نروید گل برون نیابد ازشاخ نرون نارانگ
 همیشه بزین گشاده از دن پاک سخن نگوید همچون تو و چون سترنگ
 خدایگان جهان شاد کام و کام روا کینه چاکر بر در گیش دو صد هوشنگ
 یکخس اندر بزم و بدستش اندر جام بجامش اندر گلگون میی بگونه زنگ

بکوه بر شد و اندر نهاله که بنشست خدنگ پیش بزم کرده نیم چرخ بچنگ
 همی کشید بنام رسول سخت کمان همی گشاد بنام خدای نیر خدنگ
 ز بیم تیرش که گشت بر پلنگان چاه ز بیم بوزش هامون بر آهوان شد تنگ
 همی ره بود چو باد از درخت برگ درخت بناوک از سر نخجیر شاخهای چو سنگ
 به نیر کرد چو پشت پلنگ پهلوی گور بر از نشان به پشت غرمو پهلوی رنگ
 نهاله گاه بخوشی چو لاله زاری گشت ز خون سینه رنگ و ز خون چشم پلنگ
 بزرگوارا شاهنشها که خرو ماست بخوشی خوب و بنام ستوده و اورنگ
 چنین شکارهم اورا سزد که روز شکار شکاری آرند اورا همی ز صد فرسنگ
 که شکار فرود آرد و برون آرد ز کوه تند پلنگ و ز آب ژرف نهنگ
 بگاه کوشش بستانند و فرو سرد زدست شیران زور و ز روی گردان رنگ
 چو گاه سنگ بود سنگ او ندارد کوه و گرچه کوه پرما شناخته است سنگ
 بگاه تیزی پیاب او ندارد باد اگرچه باد بروزی شود ز روه بزنگ
 با بشها که نباشد بهیچگونه بدید درنگ اوز شتاب و شتاب او ز درنگ
 ز دشمنان زبردست چیره خانه خویش نگاه داشت ندانند بجاره و نیرنگ
 ز بیدلی و ز بیداشی به لشکر خویش هم از بیاده هراسان بود هم از سرهنگ
 و گر بچنگ نیل از آیدش بدان کوشد که گاه جستن ز آنجا چگونه سازد رنگ
 خدایگان جهان آنکه جود او بزدود ز روی مهتری و رادی و بزرگی رنگ
 همه دلست و همه زهره و همه مردی همه هش است و همه دانش و همه فرنگ
 ز کوه گیلان اوراست تا بدانسوی ری وز آب خوارزم اوراست تا بدانسوی کنگ
 در این میانه فزون دارد از هزار کلات بهر یک اندر دینار تنگها بر تنگ
 همه تیغ گرفته است و از شهان سته است شهان با دل جنگ آور و بهوش و پنگ
 هزار باره گرفته است به ز باره ارگ هزار شهر گشاده است به ز شیر زرنگ
 به بر دلی و به مردی همه نکه دارد نگاهداشتی ساخته چو ساخته چنگ
 امیدوار مر او را بر آن نهادستی که آب جوید از خامه ریگ و شهد از سنگ

همه آراسته جنگ و فزاینده کین روز گاری بخوشی خورده و ناخورده شرنک
 ناله کوس ملکشان بپراکند زهم همچو کبکاترا باز ملک از ناله زنگ
 بهزار اسب فزون از دو هزار اسب گرفت همه را ترشده از خون خداوندان تک
 رنگ آتروز غمی گردد و بیرنگ شود که بر آرامگاه شیر بگذرد آبد رنگ
 ای هوا یافته از طبع لطیف تو مائ ای زمین یافته از حلم گران سنگ تو سنگ
 همه عالم ز فتوح تو نگارین گشت همچو آینه بعد رنگ نگارین بیرنگ
 نامه فتح تو ایشاه بجین باید برد تاچو آن نامه بخوانند نخوانند ارتنگ
 ای بلشکر شکنی بیشتر از صد رستم لی بهشمار دلی بیشتر از صد هوشنگ
 بیژن از بنه تو بودی رسته نشدی بحیل ساختن رستم نیو از اوزنگ
 تا جهانگیر ستان تو بجان ایمن نیست پوست زان دارد چون جوشن خربشته نهنگ
 از بی خدمت توتا تو ملک صید کنی بنهاله که تو راند نخجیر پلنگ
 تا براین هفت فلک سیر کند هفت اختر همچنین هفت پدیدار کند هفت اورنگ
 تا گریزنده بود سال و مه از شیر گوزن تا جدائی طلبد روز و شب از باز کلنگ
 شاد باش ایملک شهر گشائی که شدست در دهان عمو از هیت تو شهد شرنک
 روز و شب در بر تو دلبر بایدم جو سرو ساز و مه در کف تو باده تابنده جو زنگ

در ذکر شکار گاه

و شکار کردن سلطان محمود غزنوی گوید

خدایگان جهان خسرو بزرگ اورنگ بر آورنده نام و فرو برنده ننگ
 نه ستوده بنام و شه ستوده بخوی شه ستوده بیزم و شه ستوده بجنگ
 چو آفتاب سر از کوه باختر برزد بخواست باده و سوی شکار کرد آهنگ

در مدح سلطان محمود و ذکر مراجعت او
از رزم و فتح قلعه هزار اسب

کش ای ترک و ییک سو فکن این جامه جنگ چنگ بر گیرد و بنه درقه و شمیر از چنگ
وقت آن شد که کمان افکنی اندر بازو وقت آنست که نشینی و بر داری چنگ
دشمن از کینه بر آمد بکمی نگاه سرو لشکر از جنگ بیاسود بیاسای از جنگ
بمصاف اندر کم گرد که از گرد بپاد زلف مشکین تو بر گرد شود ای سرهنگ
فرمک از گرد سپه زلف سپه را بفرمشان تافت و ریزد با گرد سپه مشک بستک
رخ روشن را زیر زره خود مپوش که رخ روشن تو زیر زره گیرد زنگ
زره خود بر رخ بر چه نهی خیره که هست رخ گلگون تو زیر زره غالیه رنگ
ای مزه نیرو کمان ابرو تیرت بچه کار تیر مژگان تو دلدوزتر از تیر خدنگ
تیر مژگان تو چو فان گذرد بر دل و جان که ستان ملک مشرق بر آهن و سنگ
خرو غازی محمود محمد سیرت شاه دین ورز زهر پرور کامل فرهنگ
آنکه بر کند بیک حمله در قلعه تاغ وانکه بگشاد یک تیر در ارگ زرنک
آسکه زیر سم اسبان سپه خرد بود بزمانی درو دیوار حصار بشلنگ
آنکه ببرید سر برهمنان جمله بتیغ وانکه بشکست بتان بر در بنخانه گنگ
آنکه چون روی بخوارزم نهاد از فرغش روی لشکر کش خوارزم در آورد آزنک
ای شکفت آنکه همی کینه خوارزم کشید تا که حاصل شورش نام و بر آید از تنک
خوبش غمزه چرا کرد بجهنم و بجوی جنگ نادیده چرا کرد سوی جنگ آهنگ
چه گمان برد که این جنگ بر برده شود بفسون و بحیل کردن و زرق و نیرنگ
اوجه دانست که خرو ز سران سپهش کشته و خسته بهم در فکند نش فرسک
وانکه تا کشته و ناخسته بمانند همه را طوقها سازد گرد گلو از بالا هتک
وانکه او را سوی دروازه گر گانج برنند سرنگون با دگران از سر بیلان آونک
علمی را بهم آورد و سوی جنگ آمد بر کشیده سر ایات ببریج خرچسنگ

وزو بر دلو جان بود رنج و
 بنزدیک او بار هنگام بار
 که با او سخن گفت خسرو دوبار
 نهد پیش او بریطی کسار
 بر آن عابد و خوی آزاده وار
 ملک را همیشه چنین بادگار
 همه شیر گیرد بروز شکار
 زشادی نگیرد دل او قرار
 چنین دیدم او را بجائی هزار
 سر خسروان خسرو نامدار
 غریبانه چون رعد در کوهسار
 که از بیم او بیل کردی فرار
 نبودند برجای خویش اسنوار
 سرخسروان آفتاب تبار
 بر آن ببلندن خنک دویا گذار
 چو بریاد در تبرمه کفنه نار
 بیفکنند در پیش خیمه چو خار
 بمردی ترا نیست همتا و بار
 نبود و نباشد چو بختیار
 جهان پیش کار تو چون بیشکار
 سرای از لعبتان قندهار
 دو دست تو از ژلف بت مشکبار
 سر دشمن تو ز غم بر خمبار
 نناگفتن فرخی کردگار

اگر چه نکوهیده باشد حد
 حد بر آنکس که او را بود
 بزرگان خودان آن کهترند
 ته روم خواهد که او همچو من
 هزار آفرین باد هر ساعتی
 همه کار او خور خوی اوست
 همه شاه گیرد بروز نبرد
 بجائی که از شیر یابد خبر
 نه یکجایگه دیدم او را چنین
 شنیدی که اکنون بغزنین چه کرد
 زیهلوی ره تیری آمد بدید
 ببالا و بهنا چو بلی بلند
 دل لشکر از بیم او خون گرفت
 خداوند سلطان روی زمین
 فرود آمد از بشت بیل و نشت
 سر شیر وحشی یک زخم کرد
 یاورد بر زنده بیل و چو کوه
 زهی خسروی کز همه خسروان
 تو آن بختیاری که اندر جهان
 همه چنین بخت بار باد
 و نای تو از نیکوان چون بهشت
 کنار تو از روی مشوق خوش
 سر تو ز شادی همه ساله سبز
 درین بزمگه تو فریخ کناد

شادی و غم سمدون تخت و تاج و بند و تخت و دار
 همچنان کز آسمان آمد علی را ذوالفقار
 ملک تو بود اندرین گیتی مراد کرد کار
 فخر تو از روی گیتی بر گرفتی نام عار
 اختیار از تست چونان کن که خواهی اختیار
 هر که بیتی شعر گوید ترد تو باید قرار
 ز آفرین تو دل آکنده چنان کز دانه نابر
 زین سبب چون بنگری امروز ناروز شمار
 گریبسی ز آفرین تو سخن گوید هزار
 تا نگردد سنگ موم و سیم زر و لاله خار
 تا طبا یع را همی افزون نیابد از چهار
 بر همه گامی تو بادی کامران و کامگار
 قصر تو از لبان قد لب چون قدهار

نام و تنگ و فخر و عار و عق و ذل و نوش و زهر
 افسر زرین فرستد آفتاب از بهر تو
 کرد کار از ملک گیتی بی نیاز است ای ملک
 گرنه از بهر عدوی تو بیایستی همی
 و ریخواهی بر کنی از بن سزا باشد عدو
 شاعران را تو ز جندان یاد گاری زین قبل
 تا طرازنده مدیح تو دقیقی در گذشت
 تا بوقت این زمانه مرورا مدت نماند
 هر نیاتی کز سرگور دقیقی بر دمد
 تا نگردد باد خاک و ماه مهر و روز شب
 تا کواکب را همی فارغ نبیند کس زیر
 بر همه شادی تو بادی شاد خوار و شادمان
 بزم تو از ساقیان سرو قد چون بوستان

در ستایش سلطان مسعود غزنوی گوید

بدین خوبی و فترخی شهریار
 خدا یا، تو چشم بدان دور دار
 که فرخنده بادش همه روزگار
 بهشت برین گشت و باغ بهار
 بفصل زمستان گل کامگار
 عجب نیست گر گل بخشد زخار

بدین خرمی و خوشی روزگار
 چنان گشت گیتی که ما خوانسیم
 خداوند ما بر جهان فترخ است
 بدیدار او راه بست و هری
 بخشد همی بر کرانه های راه
 بدیدار شاه جهان بو سعید

با کمند اندر میان دشت چون اسفندیار
 چون عصای موسی اندر دست، و سنی گشته مار
 همچو عهد دوستان سالخورده استوار
 باد پایانرا دو گان اندر کمند افکنده خوار
 از کمند شهریار شهرگیر شهردار
 گشت داغش بر سرین و شانه و رویش نگار
 شاعران را بالکام و زائران را بافسار
 شادمان و شاد خوار و کامران و کماگار
 نیم دیگر مطربان و باده نوشین گوار
 رودها چون عاشقان تنگدل گریخته زار
 یوزرا صید غزاق و بازرا مرغ شکار
 نامه شاهان بخوان و کتب پیشین ببار
 پیل آشفته امان و شیر شرزه زینهار
 سرسبز کاربز خون گشت آن مصاف کارزار
 چشمه حیوان شود هر چشمه زان مرغزار
 گریز افتد سایه شمیر بر کوه کنار
 آفتاب از روی دریا زر بر انگیزد بخار
 لذت آن ابر آتش گردد و بهاران شراب
 از بیابان تا بحشر العالی بر خیزد غبار
 هر بنایی زان زمین گردد بنی افشار
 روز رزم، روز بزم و روز صید و روز
 خیره گردد شیر بنگارد همی جی سوار
 ناپسندیده تر از خون قینه است و قمار
 شازده چیز است بهره وقت کام و وقت کار

حسرو فترخ سیر بر باره دریا گذر
 ازدها کردار پیچان در کف رادش کمند
 همچو زلف نیکوان خزد ساله تاب خورد
 کوه کوبانرا یگان اندر کشیده زیر داغ
 گردن هر مریکی چون گردن قمری بطوق
 هر که را اندر کمند شصت بازی درفکند
 هر چه زینوداغ کرد از سوی دیگر هدیه داد
 فخر دولت بو المظفر شاه با پیوستگان
 روز یک نیمه کمند و مرکبان تیز تک
 زیرها چون بیدلان مبتلی نالنده سخت
 خسرو اندر خیمه و بر گرد او گرد آمده
 اینچنین بزم از همه شاهان کرا اندر خوراست
 ایجهان آرای شاهی کز تو خواهد روز رزم
 کار زاری کاندر او و شمیر تو چنینه گشت
 مرغزاری کاندر و یک ره گذر باشد ترا
 کو کنار از بس فرح داروی بیخوابی شود
 گرنسیم جود تو بر روی دریا بر وزد
 ور سموم خشم تو بر ابر و باران در فند
 ور خیال تیغ تو اندر بیابان بگذرد
 چون تو از بهر تماشای بر زمینی بگذری
 تیغ و جام و باز و سخت از تو بزرگی یافتند
 روز میدان گر ترا نقاش چین بسند بزم
 کرد کردن زرو سیم اندر خزنه نزد تو
 دوستان و دشمنان را از تو روز رزم و روز بزم

در صفت داغگاه امیر ابو المظفر

فخر الدوله احمد بن محمد والی چغانیان

برینان هفت رنگ اندر سر آرد کوهسار
 بید را چون پتر طوطی بر آگ روید پیشمار
 حبسدا باد شمال و خترما بوی بهار
 باغ گوئی لبستان ساده دارد در کنار
 نترن لولوی مکتون دارد اندر گوشوار
 پنجه ها چون دست مردم سر بر آورد از چار
 آب مروارید رنگ و ابر مروارید بار
 باغ های پر نگار از داغگاه شهر بار
 کاندرا او از نیکوئی حیران بماند روزگار
 خیمه اندر خیمه بیتی چون حصار اندر حصار
 خیمه ها با بانگ نوش ساقیان می گسار
 هر کجا سبزه است شادان یاری از دیدار بار
 مطربان رود و سرودومی کشان خواب و خمار
 روی صحرا ساده چون دریای ناپیدا کنار
 واندر آن گردون ستاره وان ستاره بیمدار
 هر کجا خورشید باشد آن ستاره سابه دار
 نادره باشد سماری که بر او صحرا گذار
 از بی داغ آتشی افروخته خورشید وار
 گرم چون طبع جوان و زرد چون زرعیار
 هر یکی چون نار دانه گشته اندر زیر نار
 مرکیان داغ ناکرده قطار اندر قطار

چون برنده نیلگون بر روی بوشد مرغزار
 خاک را چون ناف آهو مشک زاید بقیاس
 دوش وقت نیمشب بوی بهار آورد باد
 گویی مشک سوده دارد اندر آستین
 ارغوان لعل بدخشی دارد اندر مرسله
 بر آمد جمهای سرخ رنگ از شاخ گل
 باغ بو قلمون لباس و راغ بو قلمون نمای
 راست بنداری که خلعت های رنگین یافتند
 داغگاه شهر یار اکنون چنان خترم بود
 سبزه اندر سبزه بینی چون سپهر اندر سپهر
 سبزه ها با بانگ رود مطربان چرب دست
 هر کجا خیمه است خفته عاشقی بادوست مست
 عاشقان بوس و کنار و نیکوان ناز و عتاب
 روی هامون سبز چون گردون ناپیدا کران
 اندر آن دریا سماری وان سماری جانور
 هر کجا کهسار باشد آن سماری کوه بر
 معجزه باشد ستاره ساکن و خورشید پوش
 برده سرای خسرو پیروز بخت
 کسید آتشی چون مطرد دیبای زرد
 داغها چون شاخهای بسد باقوت رنگ
 ریدگان خواب نابدیده مصاف اندر مصاف

از دیوان

قصائد

در مدح خواجه ابو علی حنک میکال نیشابوری

از باغ باد بوی گل آورد بهمناد
گفتا من آمدم تو بیا تا بروی من
خواجه بزرگ بو علی آن بی بهانه جود
دستور شهریار که اندر سیاه او
آن شهریار تا ابدالتغر زنده
شادند و پیغمند همه مردمان بدو
رادست شاه و خواجه همان راه برگرفت
این راد مرد را بکه خواهم قیاس کرد
از عدل و داد به چه شناسی در اینجهان
شرم و توانمست مر او را ز حد بدر
ما را همی نشاند و شاه بزرگ را
ایمن شد از بد و بهمه کامها رسید
جوید شاد باد و تن آسان و تن درست
این نوبهار خیزد و این روزگار خوش
بد خواه او نژند و سر افکنده و خجل

گل مرا سوی مل سوری بیم داد
آزادگان ز خواجه بنیکی باد
خواجه بزرگ بو علی آن بی بهانه راه
صد شاه و خسرو است چو کبری و کیقباد
و این خواجه جاودانه بدین شهریار نباد
چندانکه ممکن است بشادی حسنی رباد
باشه بس موافق و اندر خور او افتاد
کاندر جهان بفضل ز مادر چو نژاد
آراسته است مجلس خواجه بمنز و داد
آری چنین بود چو خرد باشد اوستاد
آنجا ز بهر فخر بسر بسید استاد
آنکس که پای خویش بدین خانه در نیاد
آن مهتر کریم خصال ملک نژاد
خسرو جهان و براو بر خجسته ساد
چون گل که از سرش بریاید عمامه باد

فترسی

فلقراط رفتش پذیره بدر پیرسید گرم و گرفتش پیر
 بمجلسکه آورد و بنواختش. پیرمایه تر جای بنشاخیش
 بدوگفت کام تو کام من است بدیدار تو چشم من روشن است
 سوی خانه و شهر خوش آمدی خردرا بفرهنگ پیش آمدی
 سربانوان دست عذرا بدست گرفت و یامد بجای نشست
 چو دیدار عذرا بواق رسید چو ماهی بخشکی دلش مینید

— — — — —

اگر نیتی سخت ناسزوار
 بشامس بسجید بایدت راه
 ترا نیز خوبشست با او بخون
 بلارد ترا خرم و شادمان
 بستیدد واقق هر آنچ او بگفت
 چو شد جامه روز فرخنده چاک
 بکشتی نشستند هر دو جوان
 بشامس رسیدند هر دو بهم
 چو هر دو ز کشتی برون آمدند
 چو واقق بتزدیک هیکل رسید
 جان بود که عذرا ز در ناگهان
 همی کرد عذرا به واقق نگاه
 دل هر دو برنا برآمد ییوش
 ز دیدار خیزد همه رستخیز
 چو عذرا ز هیکل سوی خانه رفت
 همی بود بامید تا مادرش
 پیش فلقراط شد نیک جفت
 بشامس به زنهار شاه آمدست
 که من بر در هیکلش دیده‌ام
 یکی نامجوی بیالای سرو
 بدانت آن نیکخو شهریار
 یکی باره من بهیکل گذار
 بکرده‌اند چنانک فرمود شاه
 چو آمد بدرگاه واقق فراز
 نیسجیجانی مرترا روزگار
 گذشتن بنزد فلقراطشاه
 نیکی بود مر ترا رهنمون
 بیاشی نیزار و ایمن بیجان
 بسجید هم راه اندر نهفت
 برآمد شب نیره گون از مژاک
 شدشان سخنها زهر کس نهان
 نشد هیچ دلشان از آن راه دزم
 زدرا سوی شهر شامس شدند
 بدان هیکل اندر یکی بتگرید
 برون آمد و گشت روشن جهان
 یکی شاه دید از در تاجگاه
 توگفتی تهی ماند جانشان ز هوش
 بر آبد بغز آتش مهر نیز
 دلش گفتی از غم همی باز گفت
 دل افروز و فرخ کند اخترش
 ز واقق سخن پیش او باز گفت
 بدین نامور بارگاه آمدست
 بگفتار خودیش بسندیدام
 بنفشه ذمیده زخون تفرو
 سبک داد فرمان بسالار بار
 بدو برنشان آن جوانرا یار
 روارو برآمد ز درکه بماه
 دوتا کرد بالا برسم نماز

جز او کس نبودش ز آزادگان
 کلید سخن دید و گنج هنر
 ز دستور فرزانه شد نیاز
 پدر نام آن ماه عذرا گزید
 نکرده بی او شادمانی بسی
 بدید آمدی دشمن جنگجوی
 فرستادی او را بدان کار پیش
 گرامتر از جان و از چشم و سر
 بسختی همی برد روزی بر
 به آید مگر کشور دگر
 چو روزی دهد دلفروزی دهد
 که چون جوید از گردش روز راه
 که جانرا بر آرد بزهر زُورش
 دوناگشتش از رنج سرو سهی
 گذشته بر او بر بسی کلام و دام
 پسندیده اندر دل هر کسی
 همه راز دل پیش توفان براند
 تو آگاهی از گشت پرگار من
 که یکباره کرد از خرد دل تهی
 بداندیش تاریک خاک من است
 نیاید از آن شرم هرگز برون
 بکوشش مگر جان بجای آورم
 فدای تو دارم همه خویشتن
 ولیکن چی چاره ست بایخت بد

چنان شد که از بادشاهزادگان
 چو اندر هنر آزمودش پدر
 بتدبیر فرزند فرهنگ ساز
 چو او را بزهرنگ همان ندید
 نکردهش پنهان پدر از کسی
 فلقراط شدرا گر از هیچ روی
 بظرافت سیردی سپاه پیش خویش
 گرامی همی داشت او را پدر
 ز دست پدر تگروزی بر
 از این کشور بی هنر بگذرم
 همان کس که جان داد روزی دهد
 همی بود ز اندیشه یکجند گاه
 نگه کرد. میرا ماداندش
 زرایش بواق رسید آگهی
 یکی دوستش بود توفان بنام
 جهاندیده و کار دیده بی
 همان گاه کس کرد او را بخواند
 چنین گفت کای پرهنر یار من
 ز کردار این زن تو نیز آگهی
 همه خوش او در هلاک من است
 روانم بماند بشرم اندرون
 بکوشم بفرمان و رای آورم
 چنین گفت توفان بواق که من
 ترا هست چندان که باید خرد

از وامق و عذرا

کس از هر جزیره ز یونانیان
به یک هفته از بانگ جنگ و رباب
سرایندگان رود بر داشتند
ز بس اندر او گوهر انداختند
بکاخ فلقراط دادند روی
چو یانی بدید آن چنان دستکاه
دل و جانش با او شد آمیخته
چو زین کار بگذشت یکجند گاه
هر آن که کز او بوی و رنگ آمدی
چو از جامه آن ماه برخاستی
یکی ماه بالا گرفت آن نهال
جوشد هفتماه برقن گرفت
چو دوساله شد راه آموختن
چو بر هفت شد سال دانشپذیر
بدو هرج بنمودی آموزگار
چو دهساله شد شد بمیدان گوی
بنیزه کوه از جای بر داشتی

برفتند بسته بشادی میان
کسی را نبود باد آرام و خواب
به نیک اختری راه بگذاشتند
همه بارگی بر کهر تاختند
فرود آمدند آن دو آرامجوی
بزرگی و نامی فلقراطشاه
بجیزی نبود دلش آویخته
یکی دختر آورد یانی چو ماه
جهان بر گل و مشک تگ آمدی
بجبهه ره جهانرا یاراستی
فزون ز آن که دگر درختان بسال
سخن گفت دهماه نیزای شکفت
گرفت او بدانش دل فروختن
ستاره شمار گشت و چابک دیر
بسنگ اندرون کنه بودی نگار
بیر و کمان اندر آورد روی
پیولاد بر تیر بگذاشتی

رباعیات

از بوسه تو مرده باروان تانی کرد
وز چهره دل پیر جوان تانی کرد
رخ گاه گل و گه ارغوان تانی کرد
وز غنزه غریب جادوان تانی کرد

گفتم چشم ز بس کز او خون آمد
از لاله برنگ و سرخی افزون آمد
گفت آن همه خون نبود که بیرون آمد
کز رنگ رخم اشک تو گلگون آمد

چون بر بانی بسرو سبمین مانی
چون بنشیننی بماه و پروین مانی
آزاده بنا به دیده و دین مانی
وز شیرینی بجائی شیرین مانی

عذر جان است آن رخ و آن غمزگان آزار دل
 باغبانند آن دو زلفش باغ دو رخسار او
 آن رخان چون عذرخواهد این دل آزاردهمی
 آنکب آنک باغبان در باغ گل کاردهمی



گل سوری بماه اندر شکفته
 دو لب چون دانه ناراست لیکن
 نکور و نئی که از فردوس حورا
 شب نار آشکارا گشته دایم
 به آئین سورنی کاندلر جهان کس
 چو گل کونی شکفته عارضینش
 بروبر کزدم جراره خفته
 بنوگ سوزن اندیشه سفته
 بر او خوبی فرستادست سفته
 بزیرش روز رخشنده نهفته
 نظیر او ندیدست و نکته
 وز او زلفین مشکین کرد رفته



ز زلف تو بردست شب بوی بوی
 کجا جوئی خون بینی ای دلربا
 تو گوئی که دل ششم از تو چرا
 روان موی و عشق است آموی آب
 از او گشت پر مشک مشکوی کوی
 رخان مرا اندر آن جوی جوی
 دل از من چی شوئی دل از شوی شوی
 چی ایزد بر آب آموی موی



ای ماه سیاهبوش تو روشن شده ماهی
 از قامت و قد تو برد سرو بلندی
 جانم به صلاح آید از آن نوش لب تو
 یغوب اگر زنده شود باز به عالم
 خسته دام ای بت بکشا و بیندی
 هم شمع سرای من و هم بشت سیاهی
 و از حلقه زلف تو برد فیر سیاهی
 گر باز نیفزاید چشم تو تباهی
 نشاندت لبی ترک زینمبر چاهی
 چون زلف برخ بریغزای و بکاهی

غزلیات

مشکین شود چو باد بزلف تو بگذرد
بر غایه بماند بر عارض تو باد
گر پشت باید از رخ تو لاله بشکند
نیرنگ چینان و ارزنگ چینان
و آن صد هزار حلقه مشکین برشکن
چشم تراست مایه نیرنگ و دلبری
لبمی بر آن دو زلف تو چندان گره قناد
عاشق شود کسی که بروی تو بنگرد
گاهش به او بعالد و گه باز بسترد
وازی بین غمزگان تو نرگس پیژمرد
هر شب بتزد چشم و رخ تو کی آورد
هر ساعتی بگرد گل تو کی گسترده
نرگس ندیده ام بنیرنگ دل برد
کش مرد هندسی بدو سد سال نشمرد



بگردد ماه بر از غایه حصار کی کرد
بنور یار بطبع و بجنس ظلمت و نور
ترا کی کرد بنا از بهارخانه برون
بماه مانی آن که که تو سوار شوی
اگر ز عشق تو بر نار گشت جان و دلم
گر استوار نبودی ز دور بردل من
بروی روز بر از تیره شب نگار کی کرد
بروی خوب تو این هر دو چیز یار کی کرد
جهان بروی تو بر جان من بهار کی کرد
چگونه ای عجب ماها را سوار کی کرد
مرا بگویی رخ تو برنگ نار کی کرد
مرا بپهر تو نزدیک و استوار کی کرد



حلقه زلفش بگل بر غایه دارد همی
نیست سنبل کان خض مشکین آن ترک من است
گل بیوی غایه سنبل به بار آرد همی
دیده چون آنرا بیند سنبل انگارد همی

عنصری

مبادا بدین نامور بارگه
 ز کرده سرش بر ز تیمانر گشت
 اباهر که او داشت آن دین و راه
 بفرزند گفت آن زمان شهریار
 وزین پس زمزدک مگردان سخن
 که دیوار او برتر از راغ بود
 مریں مردمان را پراگنده کرد
 زیر پای و سر زیر آگنده سخت
 بتزدیک باغ گرانمایه شو
 ترا داد ای ناهشیوار بار
 نه از کار دانان پیشین شنید
 که بیند مگر بر چمن بارور
 بر آمد بناگاه از و یک فروش
 فرو هشته از دار پیهجان کمند
 سرمرد بدین نکونار کرد
 توگر با هنی راه مزدک مگیر
 زن و زاده و گنج آراسنه
 ز نفرین مزدک همی کرد پناد
 بر آشکده خلعت افگند نیز
 که شاخس همی گوهر آورد بنار
 سخن هرچه گفتی بدر بشتنی

همی دارد او دین یزدان تباد
 از آن دین جهاندار بیزار گشت
 بکری سپردش همانگاه شاه
 بر آن راه بد نامور سه هزار
 که با این سخن هرچه خواهی بکن
 بدرگاه کبری یکی باغ بود
 همی گرد بر گرد آن کنده کرد
 بکشتندشان هم بان درخت
 بمزدک چنین گفت کبری که رو
 که تخمی که کشتی بدین روزگار
 درختان بینی که آنکس ندید
 بشد مزدک و باغ بگشاد در
 همان گه که دید از تنش رفت هوش
 یکی دار فرمود کبری بلند
 نکون بخت را زنده بر دار کرد
 وزان پس بکشتش بباران نیر
 بزرگان شدند ایمن از خوانه
 همی بود با شرم چندی قباد
 بدرویش بخشید بسیار چیز
 زکری چنان شاد شد شهریار
 کتر آن پس همه رای با او زدی

سخن گفتن مزدک آید بجای
 و رایدون که او کژی گوید همی
 نو بیزار گرد از ره و دین اوی
 بمن وی و آنکه در دین اوست
 گوا کرد ررمهر و خراد را
 وزان جایگه شد بایوان خویش
 چو شبگیر خورشید بنمود ناچ
 همی راند فرزند شاد جهان
 برابر بایوان شاه آمدند
 دلارای موبد سوی کیتقباد
 چنین گفت موبد پیش گروه
 یکی دین نوساختی در جهان
 چو داند بر کش که باشد بدر
 چو مردم برابر بود در جهان
 که باشد که جوید در کهنری
 که باشد مرا و ترا کارگر
 کی کومرد جای و چیزش کراست
 جهان زین سخن پاک ویران شود
 همه کدخدایند و مزدور کیت
 ز دین آوران این سخن کس نگفت
 همی مردمان را بدوزخ بری
 چو بشنید گفتار موبد قباد
 گرانمایه کری ورا یار گشت
 آواز گشت انجمن سربر

نباید بگیتی جزو رهنمای
 پاک یزدان نجوید همی
 بنه دور ناخرم آیین اوی
 مبادا یکی را ازین مغز و پوست
 فراهنتن و بندوی و بهزاد را
 نگه کرد از راست پیمان خویش
 زمین شد بگردار دریای عاج
 سخنگوی یا موبدان و مهان
 سخنگوی و جوینده راه آمدند
 بیامد سخن را در اندر گشاد
 بمزدک که ای مرد دانش پژوه
 نهادی زن و خواسته در میان
 بدر همچنین چون شناسد بر
 نباشند پیدا کهان و مهان
 چگونه توان ساختن مهتری
 چو مردم جدا مانند از به بشر
 چو شد شاه باکارگر هر دوراست
 نباید که این بد بایران شود
 همه گنج دارند گنججور بکیت
 دیوانگی دانشی در نهفت
 همی کار بدرا بید نشمری
 بر آشفست و اندر سخن داد داد
 دن مرد بیدین پر آزار گشت
 که مزدک مبادا بر ناجور

که دین بهی در جهان کاست
 چو دین بهی را نخواهی زین
 که با خشم و کین اندر آید فراز
 بیاید نهاد این دو اندر میان
 بدو مانده بد شاه ایران شکفت
 بستنی ز مزدک بشاید چشم
 که از کین کسری چه داری بیاد
 نهائی ندارد نه دین ماست
 که از دین به بگذری نیست راه
 بگویم که کز دست پکر گمان
 درفشان شود پیش تو راستی
 همی خواهی از شاه گیتی فروز
 شمش را همه باز گویم بشاه
 بایوان شد آن شاه گردن فراز
 که داننده ای دید و فریادرس
 که آید بدرگاه هرمزد پیر
 بیامد بدرگاه با یارسی
 سخن رفت هر گونه بر پیش و کم
 خردمند دانشگان کهن
 بیامد ز مزدک همی کرد یاز
 که دین بهی را کنم خواستار
 شود دین زردشت در کاسنی
 ز جان بر گزینم گزین و را
 نباید بگیتی همی زندو است

لزمین پنج مارا ز نو خواستست
 ز نو خواسته باید اندر میان
 بدین دو بود رشکو آز و نیاز
 همی دیو بیجد سربخردان
 چو این گفته بد دست کسری گرفت
 از نو نامور دست بستد بخشم
 بمزدک چنین گفت خندان قباد
 چنین گفت مزدک که او راه راست
 هم آنکه ز کسری بپرسید شاه
 بدو گفت کسری چو یابم زمان
 چو پیدا شود کزئی و کاسنی
 بدو گفت مزدک زمان چند روز
 و را گفت کسری زمان پنج ماه
 بدین نهادند و گشتند باز
 فرستاد کسری بهر جای کس
 کس آمد سوی خرّه اردشیر
 وز اسطخر مهر آذر باری
 نشنند دانش پژوهان بهم
 بکسری سپردند بکسر سخن
 چو بشنید کسری بنزد قباد
 که اکنون فراز آمد آن روزگار
 گر ایمن که او را بود راستی
 پذیرم من این پاک دین و را
 چو راه فریدون شود نادرست

ز گیتی بگفتار او بود شاد
 ندانست لشکر که موبد کجاست
 و گر نانش از بکوشش خویش بود
 نیارست جستن کی کین اوی
 سپردی بدرویش چیزی که داشت

چو بشنید در دین او شد قباد
 و در ارم بشناند بر دست راست
 بر او شد آندکسر که درویش بود
 بگرد جهان تازه شد دین اوی
 نواند همی سر ز نیکی نکاشت

آویختن کسری مزدک را و کشتن او را

ز خانه بیامد بنزدیک شاه
 هم از پاک دژ زبردستان ما
 فرود آورمشان اگر بگذرند
 بمالار فرمود تا بار داد
 که این جای تنگست و چندان سپاه
 بهامون خرامد کندتان نگاه
 ز ایوان شاهی بهامون برند
 برفتند شادان بر شهریار
 که ای برتر از دانش و آفرین
 ز دین بر کشیدن ورا کی رواست
 که سزباز گرداند از راه بد
 که دانا برین پنچ نفزود نیز
 ببنجم که گردد برو چیره آز
 بدید آیدت راه گیهان خدیو

چنان بد که یگروز مزدک بگاه
 چنین گفت کز دین پرستان ما
 فراوان ز گیتی سران بر درند
 ز مزدک شنید این سخنها قباد
 چنین گفت مزدک به پرمایه شاه
 همانا ننگنجد در پیش شاه
 بفرمود تا تخت بیرون برند
 بدشت آمد از مزدکی سه هزار
 چنین گفت مزدک بشاه زمین
 چنان دان که کسری نه بر دین ماست
 یکی دستخطش بیاید ستد
 بیجانند از راستی پنچ چیز
 کجا رشک و کینست و خشم و نیاز
 نوگر چیره باشی برین پنچ دیو

بمزدک همی باز گردد گناه
 ز تاراج انبار چندی برانند
 خرد را بگفتار توشه بندی
 بگفتم بایرانیان خوار خوار
 وزان کس که تریاک دارد بشهر
 ز تریاک دار ز تریاک خواه
 نیاید از آن مرد ز تریاک بهر
 بریزد کسی نیست با او شمار
 بسیری نخواهد ز تریاک بهر
 در انبار گنده نیاید بکار
 که انبار آسوده جانش ببرد
 بشد نیز مغزش ز گفتار داد
 دن و جان او بر ز گفتار دید
 همان دادگر موبدان و سران
 سخنها ز اندازه اندر گذشت
 بسی کس بی راهی آمد راه
 تهی دست با او برابر بود
 توانگر بود تار و درویش بود
 فزونی حرامت و ناخوب نیز
 نهی دست کس با توانگر یکیت
 شود ویژه پیدا بلند از مفاک
 از اینزد بر آن راه نفرین بود
 اگر پیر بودند اگر کودک
 فرو مانند اندر آن بخردان

که تاراج کردند انبار شاه
 قید آن سختگوی را پیش خواند
 چنین داد پاسخ توشه بندی
 سخن هر چه بشنیدم از شهریار
 بشد جهان گفتم از مار و زهر
 بدین بنده پاسخ چنین داد شاه
 که گر من کشته بمیرد بزهر
 اگر خون این مرد تریاک دار
 چو تگرسته نان بود پای زهر
 اگر دادگر باشی ای شهریار
 شکم گرسنه چند مردم ببرد
 گفتار او تنگ دن شد قباد
 وزان بی بپرید و پاسخ شنید
 ز جبری که گفتند پیغمبران
 گفتار مزدک همی کز گشت
 بر انجمن شد فراوان سپاه
 همی گفت هر کو توانگر بود
 نباید که باشد کسی بر فزود
 جهان راست باید که باشد بجیز
 زور خانه و چیز بخشید نیست
 من این را کنم راست دین پاک
 هر آن کس که او جزیرین دین بود
 همی گفت درویش با او یکی
 ازین بسنی چنین دادی بدان

که تریاک دارد درم سنگ بست
 که خونیت این مرد تریاک دار
 بدرگاه چون خموش آرد بمشت
 بیامد بنزدیک فریاد خواد
 سخن کردم از هر دری خوستار
 نعیام شما را سوی راه
 سخن در دل و پر گداز آمدند
 زدرگه سوی شاه ایران دوید
 سخنگوی و بیدار و بازور و فر
 بهاسخ در بنه بگشادیم
 بگویم سخن پیشت ای رهنمون
 که گفتار باشد مرا سودمند
 کسی را ببندی بسند استوار
 خورش باز گیرند از و بسرد
 مرین بنه را خوار بگذاشت او
 گراین مرد دانا بد و بدرس
 که نا کرده خونست گردنش
 خرامان بیامد ز پیش فبند
 که جایی که گنم نهفت
 بها گر بگیرند ده بهسپرد
 بدان تابکایک بیابند بهر
 بتاراج دادند گنم همه
 بیک دانه گنم نبودند شان
 بنزدیک بیدار شاه جهان

سزای چنین مرد گویی که چیست
 چنین داد پاسخ ورا شهریار
 بخون گزیده بهبایدش کشت
 چو بشنید بر خاست از پیش شاه
 بدیشان چنین گفت کز شهریار
 بهباشید تا بامداد بگماه
 برفند و شبگیر باز آمدند
 چو مزدک زدور این گوان را بدید
 چنین گفت کای شاه پیروزگر
 سخن گفتم و پاسخش دادیم
 گرایمون که دستور باشد کتون
 بدوگفت برگوی و لب را میند
 چنین گفت کای نامور شهریار
 ببیچارگی جان بنانی سپرد
 مکافات آنکس که نان داشت او
 چه باشد بگوید مرا پادشا
 چنین داد پاسخ که مکین نش
 چو بشنید مزدک زمین بوسه داد
 بدرگاه او شد بانبوه گفت
 شوید و همه بهره زو بر گیرد
 بتاراج داد آنکه بودش بشهر
 دویدند هرکس که بدگرسنه
 چه انبار شهری چه آن قباد
 چو دیدند رفتند کار آگهان

خودو سرکشان سوی توران شناخت
 برفت لژیستش رستم شیر گیر
 کز ابرانیان کام کینه نیافت
 دوفرنگ چون ازدهای دژم
 بیارید بر لشکرش گرز و تیر
 سواران جنگی ز توران هزار
 همی مردم آهیخت گفتی بدم
 بلشکر که آمد ازین رزمگاه
 گرقتد زنده پس از کارزار
 به بخشش کند خواسته بر سپاه
 به پیروزی آمد بر شهریار
 به بخشید بر پیل بنهاد بار

پذیرفتن قباد دین مزدک

بیامد یکی مرد مزدک بنام
 گرانمایه مردی دانش فروش
 سخنگوی و با دانش و رای گاه
 بنزد شهنشاه دستور گشت
 قباد دلاور بدو داد گوش
 ز خنکی خورش تنگ شد در جهان
 نگهدار آن گنج و گنجور گشت
 ز روی هوا ابر شد ناپدید
 میان مهران و میان کههان
 مهران جهان بر در کیقباد
 بیاران کسی برف و باران ندید
 بدیشان چنین گفت مزدک که شاه
 همی هر کس از آب و نان کرد یاد
 روان خود بیامد بر شهریار
 نماید شمارا بامید راه
 من! اکنون سخن برسم از تو یکی
 چنین گفت کای شاه برهیزگار
 قباد سزایند گفتش بگویی
 گر ای دیون که پاسخ ذمی اندکی
 بدو گفت آنکس که مارش گزید
 همی از نشن جان بخواهد پرید
 یکی دیگری را بود پای زهر
 گزیده نیابد ز تریاک بهر

شکست یافتن افراسیاب از ایرانیان

بلرزید و بر زد یکی تیز
 بدین دشت جنگست یا بزم و حور
 که بخشم شمارا ازین رنج گنج
 زگردان لشکر بر آمد خروش
 که گفتی جهان غرق گشت اندر آب
 دمیدند شپور با گو
 کشیدند گردان دران دشت کین
 زباتک سواران هر دو گروه
 توگفتی بر آمد همی رستخیز
 ببارید بر جوشن و خود گ
 شده روی خورشید تابان بنفش
 بخورشید گفتی بر اندود قیر
 سران سواران همی کرد بخش
 پسان هیونی گسته مهیار
 پراگنده کرد آن سپاه بزرگ
 فروربخت از بادو بر گشت بخت
 زگرنبوز تیغ زن کینه خواست
 چپ لشکر شاه توران ببرد
 همی بزمگاه آمدش جای جنگ
 درفش سپهتار توران نکون
 دلبران توران همه کشته دید
 یکی اسب آسوده را بر نشست

چو این گفته بشنید ترک دزم
 بر آشفت کای نامداران تور
 ببايد کشیدن بدین کار رنج
 چوگفتار سالار کردند گوش
 چنان تیر گون شد ز گرد آفتاب
 فرو کوفت بر پیل زوبینه خم
 ز جوشن یکی باره آهنین
 بجنبید دشت و بتوفید کوه
 درخشان بگرد اندرون تیغ تیز
 همی گرز بولاد همچون تگرگ
 وزان رستمی ازدهافش درفش
 بپوشید روی هوا را به تیر
 بهر سو که رستم برافکند رخس
 بچنگ اندرون گرز گلاوسار
 زقلب اندر آمد بکردار گرگ
 سران سواران چو پیرگ درخت
 بر آمد چو باد اشکش از دست راست
 چو گرگین و فرهادو تهام گرد
 بقلب اندرون بیژن تیز چنگ
 همه رزمگه سربرجوی خون
 جهاندار چون بخت بر گشته دید
 بیفگند شمشیر هندی زدست

بدین روز نیزم بیاید کشید
 ز کینه دل من بیاسود از وی
 بر آوردش از چاه با بای بسد
 گدازنده از درد رنج سبیل
 ازان بند و زنجیر زنگار خورد
 همه تن آهن شده فدیید
 جدا کرد از حلقه و پای بند
 یک دست بیژن بدیگر زوار
 همی باد کردند بر بهاولان
 یکی جامه پوشید نو برش
 پیامد بمالید بر خاک روی
 به بیچید ازان خام گفتار خوش
 مکافات ناورد پیش گنده
 بیوشید رستم سلیح گزین
 کشیدند شمیر و گرز گران
 چنان چون بود خورکارزار
 که دارد سپه را بهر جای گوش
 تو با اشکش و با منبوه برو
 نه آرام یابم نه خورد و خواب
 که فردا بخندد برو لشکرش
 نیابت بودن بدین رزمگاه
 که از من یکی کینه سازید

ز گرگین چنین بد که بر من رسید
 کنیدیم و گشیم خشنود از وی
 فرو هفت رستم بزنندان کمند
 برهنه تن و موی و ناخن دراز
 همه تن پر از خون و رخسار زرد
 خروشید رستم چو او را بدید
 بزد دست و بگت زنجیر و بند
 سوی خانه رفتند ازان چاه سار
 بر از غم نشیند هر جوان
 تهمین بفرمود شن سرش
 ازان بر چو گرگین بنزدیک اوی
 ز کردار بد بوزش آورد پیشی
 دل بیژن از کینش آمد براه
 شتر بار کردند و اسبان بزین
 نشست از بر رخس و نام آوران
 گسی کرد بار و بر آراست کار
 بشد با بنه اشکش نیز هوش
 به بیژن بفرمود رستم که شو
 که من امنب از کین افراسیاب
 یکی کار سازم کنون بر درش
 بسی رنج دیدی تو از بند و چاه
 چنین گفت بیژن منم پیش رو

که روی زمین را بپاید سپرد
 سرچاه ازین سنگ پرداختن
 که از سنگ پردخته مانند چاه
 شده مانده گردان و آسوده سنگ
 که سنگ از سر چاه نهاد پی
 زره دامتش را بزد بر کمر
 بزد دست و آن سنگ برداشت راست
 بلرزید ازان سنگ روی زمین
 که چون بود کارت بید روزگار
 زدستش چرا بستنی جام زهر
 که چون بود بر پهلوان رنج راه
 همه زهر گیتی شدم پاک نوش
 ز آهن زمین و ز سنگ آسمان
 ز بس درد سختی و اندوه و رنج
 به بخشود بخشنده بزدان تو
 مرا مانده از تو یکی آرزوی
 ز دل دور کن کین و بید را
 چه دانی که چون بود بیگار من
 که گر کین میلاد با من چه کرد
 بدو رستخیز آید از کین من
 بازی و گفتار من نشنوی
 باسپ اندر آرم شوم باز جای
 ازان تنگ زندان بر آمد خروش
 ز گردان و از دوده انجمن

چنین گفت رستم بدان هفت کرد
 بپاید شما را کشتون ناخستن
 پیاده شدند آن سران سپاه
 بودند با سنگ بسیار چنگ
 چو نامداران بیالود خوی
 زاسپ اندر آمد گو شیر نر
 زبزدان زور آفرین زور خواست
 بپرداخت بر بیشه شهر چین
 زبیزن بپرسید و نلاید زار
 گیتی همه نوش بودیت بهر
 چنین گفت بیژن ز تاریک چاه
 مرا چون خروش تو آمد بگوش
 بدین سان که بینی مرا خان و مان
 بکنیدم دل زین سرای پنج
 بدو گفت رستم که بر جان تو
 کون ای خردمند فرخنده خوی
 بمن بخش گر کین میلاد را
 بدو گفت بیژن که ای یار من
 ندانی نوای مهتر شیر مرد
 گر آید برو بر جان بین من
 بدو گفت رستم که گر بدخویی
 بمنم ترا بسته در چاه پناهی
 چو گفتار رستم رسیدش بگوش
 باسپ بدو گفت بدبخت من

بدین روزگار جوانی رها
 بیویم بپای و بیازم بدست
 بیاداش نیکت به بندم میان
 کزین رنج یابی بسی گنج و چیز
 چو مرغان بر آمد بشاخ درخت
 که تا کی بر آرد شب از کوه سر
 شب تیره بر کوه لشکر کشید
 شود آشکارای گیتی نهان
 بگیرد سر هور گیتی فروز
 که چشم شب قیر گون را بسوخت
 که آمد زره رخش روینه سم

اگر یابم از چنگ این ازدها
 بکردار نیکان یزدان پرست
 بدان پرستار پیش کیان
 کنون این یکی رنج بر دار نیز
 منیزه بهیزم شتابید سخت
 بخورشید بر چشم و هیزم ببر
 چو از چشم خورشید شد فابدید
 بدانکه که آرام گیرد جهان
 که لشکر کشد تیره شب پیش روز
 منیزه بند آتشی بر فروخت
 بگوش اندزون بانگ روینه خم

بر آوزدن رستم بیژن را از چاه

برافکند بند زره را
 بیامد ورا کرد پشت و بناه
 بدین کار بیژن مرا زور باد
 بیستند بر گردگه بند کین
 همه جنگ را ساخته تیز چنگ
 همی رفت پیش اندرون راه جوی
 بدان چاه اندوه و گرم و گداز

تهدمن ببوشید رومی زره
 به پیش خداوند خورشید و ماه
 همی گفت چشم بدان کور باد
 بگردان بفرمود تا همچنین
 برایشان نهادند زین خدنگ
 تهدمن برخشنه بنهاد روی
 چو آمد بر سنگ اکوان فراز

ز بیمار گشتی چنین مستمند
 ترا داد یزدان فریاد بخش
 ز بهر تو بیمود این راه دور
 شب تیره گوشت باواز دار
 شب آید یکی آتشی بر فروز
 دلش زاندهان بکر آزاد شد
 که بودش بجاه اندرون غمگبار
 بدان نیک بی فرخ نیکنام
 که بیژن بنام و نشانی بجست
 دورخ را بخوناب شویی همی
 بسود از بی تو کمر گاه و چنگ
 به بینی نر تیغ مردم کشان
 بگردون براندازم آسوده سنگ
 شب از چنگ خورشید گردد رها
 که شب بر سر چاه گردد چو روز
 بدان روشنی بسپریم راه را
 بجاه اندرون گشت ازان شاد کام
 که ای پاک بخشنده دادگر
 توزن بر دل و جان بدخواه تیر
 تو دانی غمان من و داغ درد
 بداتم من این اختر شوم را
 فدا کرده جان و دل و چیز و تن
 همه رنج من شادی انگاشتی
 همان گنج و خوبشان و مام و پدر

با غم که خوردی درین روز چند
 بگویش که آری خداوند رخس
 ز زابل بایران زایران بشور
 چو این گفته باشی سخن راز دار
 زبیشه فراز آر هیزم بر روز
 منیزه ز گفتار او شاد شد
 بیامد دمان تا بدان کوهسار
 بگفتش که دادم سراسر پیام
 چنین داد پاسخ که آتم درست
 تو با داغ دل چند پویی همی
 بگویش که مارا بسان پلنگ
 کنون چون درست آمداز تو نشان
 زمین را بدرانم اکنون بچنگ
 مرا گفت چون تیره گردد هوا
 بکردار کوه آتشی بر فروز
 بدان تا ببینم سر چاه را
 چو بشنید بیژن بران سان پیام
 سوی کردگار جهان کرد سر
 زهر بد تو باشی مرا دستگیر
 بهم داد من زانکه بیداد کرد
 مگر باز یابم بر و بوم را
 نوالی جفت رنج آزموده زمن
 بدین رنج کز من تو بر دانستی
 بکردی رها تاج و تخت و کمر

بامید آنم که بگشاد بخت
 بسوگند باهن تو بیجان کنی
 چو باشی بسوگند هماینان
 زنان را زبان هم نماید بند
 که برمن چه آمد زبدخواه بخت
 دل خسته و چشم گریبان من
 کتون گشت برمن چنین بدگمان
 برهنه دوان برسر انحن
 بتازاج دادم همه سر بر
 جهانم سیاه و دو دیده سپید
 تو آگه تری ای جهان آفرین
 زمن کار تو پاک بر کشت
 ایا مهربان بارو هنیار جفت
 که مغزم برنج اندرون شد تپه
 که خوالیگرش مر ترا نوش
 وگرنه بگوهر نبودش نیز
 به بیتم مگر پهن روی زمین
 ترا زین تکابوی گرم و گداز
 که ای پهلوان کیان جهان
 اگر تو خداوند رختی بگوی
 نیزه برستم پیامش بداد
 کزان راه دور آمدش چاره جوی
 گشادست بر گل رخ سرو بهن
 که ایزد ترا زومبژاد مهر

بدو گفت بیژن که این کار سخت
 کنون گر وفای مرا نشکی
 بگویم ترا سر بر داستان
 که گراب بدوزی ز بهر گزند
 منیزه چو بشنید نالبد سخت
 دریفا که شد روزگاران من
 بدادم به بیژن دل و خان و مان
 بدرگشته بیزار و خوبشان زمن
 همان کنج و دینار و تاج و گهر
 از امید بیژن شدم نا امید
 ببوشد همی راز بر من چنین
 بدو گفت بیژن همه راست
 چنین گفت کاکتون بیایست گفت
 سزد گریهر کار بندم دهی
 تو بشناسی کان مرد گوهر فروش
 ز بهر من آمد بتوران فراز
 به بخشود برمن جان آفرین
 رهاند مرا زین غمان دراز
 بنزدیک او رو بگوش نهان
 بدل مهربان و بتن چاره جوی
 پیامد زبیشه بکردار باد
 چو بشنید گفتار آن خوب روی
 بدانت رستم که بیژن سخن
 ببخشود و گفتنش که ای خوب چهر

آگاهی یافتن بیژن از آمدن رستم

دوان خوردنیها گرفته ببر
 چنان هم نوشته به بیژن سپرد
 از آن چاه خورشیدرخ را بخواند
 خورشها کزین گونه بشناختی
 زبهر من ای مهربان چاره جوی
 یکی مایه‌ور مرد بازارگان
 کشیده زهرگونه بسیارو کم
 زهر گونه با او فراوان گهر
 یکی کلبه سازید در بیش کاخ
 که برمن جهان آفرین را بخوان
 دگر گریخواهد ببر نو بنو
 بر امید دل گشته باترس و پاک
 بدید آن نهان کرده انگشتری
 زشادی بخندید و خیره بمافد
 باهن نوشته بکردار موی
 بدانت گامد غمش را کلید
 چنان گامد آوازش از چاه سار
 از آن چاه تاریک و بسته نشی
 که دیوانه خندد ز کردار خود
 بگفت این چه خنده است ای نیک بخت
 که شب روز بینی همی روز شب
 مگر بخت نیکت نمودست روی

منیزه بیامد بدان چاه سر
 نوشته بدستار چیزی که برد
 نگه کرد بیژن بخیره بماند
 که ای مهربان از کجا یافتی
 با رنج و سختی کت آمد بروی
 منیزه بدو گفت کز کاروان
 از ایران بشوران ز بهر دم
 یکی مرد پاکیزه با هوش و فر
 همش دستگاهت و هم دل فراخ
 بمن داد ازین گونه دستار خوان
 بدان چاه نزدیک آن بنه رو
 بگردد بیژن پس آن نان پاک
 چودست خورش برد از آن داوری
 نگینش نگه کرد و نامش بخواند
 یکی مهر پیروزه رستم بروی
 چو باز درخت وفارا بدید
 بخندید خندیدنی شاه وار
 منیزه چو بشنید خندیدنش
 شگفت آمدش داستانی بزد
 منیزه عجب ماند از آن کار سخت
 چگونه گشادی بخنده دو لب
 چه لرزست پیش آرو بامن بگوی

چه پرسی ز رنج و ز تپمار من
 دویدم بشزد تو ای راد مرد
 گیو و ز گودرز برخاشخ
 نترسی تو از داور داوران
 برهنه ندیده نم آفتاب
 ازین دربدان در دو رخساره
 چنین راند ایند قضا بر سرم
 سر آرد مگر بر من این کردگار
 نه بیند شب و روز خورشید و ماه
 همی مرگ خواهد زبزدان بران
 نم از دیدگانم ببالود ازان
 گودرز کشتواد بابی خبر
 به بینی یا رشم نیورا
 گر دیر آبی شود کاربست
 که از بال سنگت و آهن بزیر
 چرا باری از دیدگان آب مهر
 نینگیزی از هر سوی مهران
 بجوشدش خون و بسوزد جگر
 ترا دادمی چیز از اندازه بیش
 که اورا بباید بیاور برش
 به بیچید بر گرد آن نان نرم
 نهان کرد در مرغ انگتری
 که بیچارگانرا نویی راهبر

منیژه بدو گفت کز کار من
 ازان چاه سر با دلی بر درد
 که از تو بپرسم یکی نو خبر
 زدی بانگ بر من چو جنگ آوران
 منیژه منم دخت افراسیاب
 کنون دیده بر خون و دز پرز درد
 همی نان کشکین فرلز آورم
 از من زار تر چون بود گار
 که بیچاره بیژن دران ژرف چه
 بغل و بممار بند گران
 مرا بر بفرود ازان
 کنون گرت باشد بایران گذر
 بدرگاه خسرو مگر گیورا
 بگویی که بیژن بجهان اندرست
 چو خواهی که بینی میانی دیر
 بدو گفت رشم که ای خوب چهر
 چرا نزد باب تو خواهشگران
 مگر بر تو بخشایش آرد پدر
 گر آرم بابت نبودن ز پیش
 بخوایگران گفت هر گون خورش
 یکی مرغ بریان بفرمود گرم
 سبک دست رشم بدان پری
 بدو داد و گفتش بدان چاه بر

ز چشم بدانست مبادا گزند
 زرنجی که بردی مبادت زبان
 خاک شهر ایران و خوش روزگار
 زکیو و گودرز و ایران سپاه
 نبایش نخواهد بدن چاره گر
 همی بگلاند ز آهن میان
 دودستی بممار آهنگران
 همه چاهه بر خون ازان مستمشند
 ز نالیدن او دو چشمم بر آب
 یکی بانگ برزد براندش زروی
 نه خسرو شناسم نه بالارنو
 که مغزم زگفتار کردی نهی
 زخواری بنارید خون بر گنار
 ز تو سر زگفتن نه اندر خورود
 که من خود ذلی دارم از ریش
 که درویش را کس نگوید خبیر
 مگر کاهرمین رستخیزت نشود
 ازم روی بد با تو پیکار من
 که دل بسته بودم ببازار خویش
 بدان شهرمن خود ندارم نشست
 نه هرگر بهیومدم آن مرزوا
 نهادند در پیش درویش زود
 که با تو چرا شد دژم روزگار
 چه داری همی راه ایران نگاه

بکه تو سپهر بلند
 برامید دل را که بستی میان
 همیشه خرد بادت آموزگار
 چه آگاهیت زگردان شاه
 نیامه زبیزن بایران خبر
 که چونین جوانی گودرزبان
 بودت بایش به بند گران
 کشیمه بزنجیر و بسته ببند
 نیاید درویشی خویش خواب
 بنرسید رستم زگفتار اوی
 بدو گفت کز پیش من دور شو
 ندانم گودرزو کیو آگهی
 برسی نگه کردو بگریست زار
 بدو گفت کای مهنر پر خرد
 سخن گر نکویی مرا نم ز پیش
 چسبن باشد آیین ایران مگر
 بدو گفت رستم که ای زن چه بود
 همی بر نوشتی تو بازار من
 بدین ندی از من میازار بیش
 دیگر بجایی که کیخروست
 ندانم زبن کیو و گودرزرا
 بفرمود تا خوردنی هرچه بود
 بکابک سخن کرد از خواستار
 چه برسی از ایران و از تخت شاه

کز آن جام رخشنده آمد بدید
 بر تخت بیروزه بنشاختنش
 که ما نزد خویشت بازیم جای
 کسی را بدین با تو پیگار نیست
 خریدار کن هر سویی خواستار
 چنان باش با من چو پیوند من
 هم ای در باشیم با کاروان
 بهر جا که باشیم ازین بر رواست
 نباید کز آن گوهری کم شود
 به بیرون باشیم روشن روان
 کنم باستانان بپیشت بپای
 بکلبه درون رخت بنهادو بار
 بیامد بر نامور پهلوان
 چو آگاهی آمد ز گوهر فروش
 بدرگام پیران نهادند سر
 بدان کلبه بازار برخاستی

چو پیران بران گوهران بنگرید
 برو آفرین کردو بنواختش
 که روشادو ایمن بشهر اندر آی
 ازین خواسته با توتیماز نیست
 برو هر چه داری بهایی بیار
 فرود آی درخان فرزند من
 چنین گفت رستم که ای پهلوان
 همه خوانه سربرمم تراست
 که با من ز هر گونه گوهر بود
 به بیروز بخت تو ای پهلوان
 بدو گزیت بارزو گبرجای
 یکی خانه بگزید بر ساخت کار
 خبر شد کز ایران یکی کاروان
 زهر سو خریدار بنهاد گوش
 خریدار دبستانی و فرش و کهر
 چو خوردید گینی بیارستی

آمدن منیژه پیش رستم

یکایک بشهر اندر آمد دوان
 بر رستم آمد دیده پر آب
 برو آفرین کردو پرسیدو گفت
 مبادت بشیمانی از رنج خویش

منیژه خبر یافت از کاروان
 برهنه سران دخت افراسیاب
 همی باشین خون مژگان برفت
 که بر خوردی از جان واز گنج خوش

یکی کاروانی بر از رنگ و بوی
 یکی رخت و دینگر نشت گوان
 صد اشتر همه جامه لشکرا
 بکردار طهمورثی کز نای
 همی رفت با شهر پیران رسید
 که پیران ازان شهر با بهر بود
 نبد کس بدرگاه او بر بپای
 بیامد تهمتن بدیدش برآه
 بدیبا بپوشید رشم سرا
 بگوهر بیاراسته سربسر
 برگاه پیران خرامید بفت
 بایران و نوران به بخت و هنر
 که دستور شاهی و زیبای گاه
 که پیران مراورا ندانست باز
 چه مردی و چون آمدی پویه بوی
 بشهر تو کرد ایزد آبشخورم
 به پیمودم این راه دشوار دور
 فروشم بخرم زهر گونه چیز
 چنین چیره شد بردلم بر امید
 خرم چارپای و فروشم گهر
 هم از ابر مهرت گهر باردم
 میان مهان کرد بیشش نثار
 که برموی شان گرد نشاند باد
 بدو داد و شد کار پیراسته

سوی شهر توران نهادند روی
 گرانمایه هنت اسب درکاروان
 ده اشتر همه بارشان گوهرآ
 زیس های و هوی جرنگ درای
 همه دشت از آوازشان میخند
 دران مرز توران یکی شهر بود
 به نخچیر بد رفته پیران زجای
 چو پیران ویسه ز نخچیر گاه
 یکی جام زرین بر از گوهرآ
 دو اسب گرانمایه با زین زر
 بفرمان بران داد و خود پیش رفت
 برو آفرین کرد کای نامور
 چو توکس نباشد بفر و کلاه
 چنان کرد روشن جهاندار ساز
 بپرسید و گفت از کجایی بگوی
 بدو گفت رستم ترا که ترم
 بیزار گانی از ایران بتور
 فروشندام هم خزیدار نیز
 بمهر تو دارد روانم نوید
 اگر بهملوان گیردم زیر بر
 هم ازداد توکس نیازدم
 بس آن جام بر گوهر شاهوار
 گرانمایه اسپان تازی نژاد
 بسی آفرین کردو آن خواسته

که خواهد شدن ازدها
 نشاید مگر رستم تیز چنگ
 کمر بند و برکش سوی نیروز
 ببر نامه من بر رستم
 بخوانم و زین کارش آگه کنم
 که آرد مراورا زسختی ره
 که از زرف دریا بر آرد نهنگ
 شب از رفتن میسای و
 مزن داستان را بره بر دم
 غمان بر توی گیو کوه کنه

رفتن رستم بشهر ختن بنزد پیران *

بر آنگاه گفتش بگردنکش
 چو سار نوبت بباید بدر
 بیده دمن گاه بانگ خروس
 تهنمتن بیامد چو سرو بلند
 برفت از شاه لشکرش
 سپاه از پس پشت و گردان زبیش
 همه نیزه و نیرشان رهنمون
 چو نردیکی مرز توران رسید
 بلشکر چنین گفت پس پهلوان
 میجیبید از ایدر مگر جان من
 بیجیبید بنامید مر جنگ را
 به را بدان مرز ایران بماند
 همه جامه برسان بازرگان
 گشادند گردان کمرهای سیم
 بران گرزداران و مرده کسین
 به شبگیر بستد گردان کسر
 بستند بر کوهه بیل کوس
 بچنگ اندرون گرزوبر زین کمه
 همی آفرین خوانند کشورش
 نهاد بکف بر همه جان حویش
 همه دست را پاک شسته بخون
 سران به را همه بر گریه
 که ایدر بباشید روشن رون
 زتن بگسند پاک یزدان من
 همه تیز کرده بخون چنگر
 خودو سرکشان سونی توران براند
 بپوشید و بگشاد بند از مین
 بپوشید شان جامهای گلیم

دلش را بدرد اندر آزرده دید
 بنان بود پیش یزدان بینی
 برخشند بر چند کرد آفرین
 وزا هر یمن بدکنش داد خواست
 بسر بر نهاد آن کیانی کلاه
 درو هفت کشور همی بنگرید
 همه کرد پیدا چه و چون و چند
 نگارید بیکر بیکر یکسره
 چه مهر و چه ماه و چه ناهید و تیر
 بدیدی جهاندار افونگر
 که آید زبیزن نشانی پسید
 بفرمان یزدان مراو را بنید
 زسخنی همی مرگ جست اندران
 زبهر زوارش بسته میان
 بخندید و رخسند شد پیشگاه
 ز هر بد تن مهتر آزاد
 ازان پس که برجانش نامد گزند
 زوارش یکی نامور دحسرت
 پراز درد گشم من از کار اوی
 که هر دو بگرید چو ابر بهار
 گذازان و لرزان چونک شاخ بید
 زبانش ز خویشان پر از یاد کرد
 همی مرگ حوید بدان زندگی
 که خیزد میان بسته اینوا بیای

چو حرو رخ گیبو پژمرده دید
 بیامد به پوشید رومی قبهای
 خروشید پیش جهان آفرین
 زفرید در زور و فرید خواست
 خرمین از انجا بیامد بگاد
 پس آن جام بر کف نهاد و بدید
 کز او نشان سپهر بلند
 زماهی بجام امرون تا بره
 چه کیوان چه رمز چه بهرام و شیر
 همه بودندیها بدو اندرا
 بهر هفت کشور همی بنگرید
 سوی کشور گرگزاران رسید
 بدان چه بسته به بند گران
 یکی دختری از نژاد کیان
 سوی گیبو کرد آنگهی روی شاد
 که زنده است بیژن تو دل شاد دار
 مگر غم نداری بزندان و بند
 که بیژن بتوران به بند اندرست
 زبس رنج و سختی و تبار اوی
 برانسان گذارد همی روز گار
 ز بیوند و خویشان شده ناامید
 چشمش پر از خون و دل پر ز درد
 چو ابر بهاران ببارندگی
 برین چاره اکنون که جنبد ز جای

که درچاه بین آنکه دینی بگه
 درین تنگ زندان زوارش نوباش
 بکردند کام بدانندیش اوی
 ببردند بسته بدان چاهار
 برومی میانو بزنجیردست
 فرو برده مساره‌های گران
 سرچاه را سنگ بر ساختند
 بی‌آورد گرسیوز آن لشکرش
 ازین بدره بستد بدان تاج داد
 برهنه دو پای و گشاده سرا
 دو دیده پراز خون و رخ چون بهار
 زواری برین بسته تا جاودان
 منبزه اینا انباز گشت
 چویک روزو یک شب بروبرگذشت
 یکی دست را اندرو کرد راه
 منبزه زهر در همی نان جدی
 بسوراخ چاه آوریدی فراز
 بدین شوربختی همی زبستی

برهنه کشانش ببر تا بچاه
 بهارش نویی غمگارش تو باش
 خرمیه گرسیوز از بیش اوی
 کنن بیژن گیواز بیش دار
 ز سر تا بیایش باهن به بست
 ببودادو خایک آهنگران
 تگوش بیچاه اندر انداختند
 وزنج بایوان آن دخترش
 همه گنج اورا بتاراج داد
 منبزه بیامد بیک چادرا
 کشیدش دوان تا بدان چاهار
 بدو گفت اینک ترا خانو مان
 جو گرسیوز از چاه او باز گشت
 غریبان همی گشت بر گرددشت
 بیامد خروشان بنزدیک چاه
 چو از کوه خورشید سربر زدی
 همی کرد کردی بروز دراز
 به بیژن بردی و بگریستی

دیدن کیخسرو بیژن را در جام گیتی نمای

چو نوروز خرم فراز آمدش
 بیامد بر امید دل بهلوان
 بدان جام فرخ نیاز آمدش
 زبهر بسز گوژ گشته توان

همی ساختندش فزونسی فزون
 زیبگانه خرگه به برداختند
 ابا بریط و چنگ را اش سرای
 زدینار و دببا چو پشت بلند
 سرا برده آراسته سر بر
 بر آورده با بیژن کیو زور
 گرفتند برو خوابو منی ستم

نهادند خوان و خورش گونه گون
 نشستنکه رود می ساختند
 پرستندگان ایستاده بی پای
 بدببا زمین کرده طاؤس رنگ
 چه از مشک و عنبر چه باقوت و زر
 می سالخورده بجمام بلور
 سه روزو سه شب شاد بوده بهم

بزدان افگندن افراسیاب بیژن را

که بند گران سازو تاریک چه
 یکی بند رومی بگردار بل
 ز سر تا پایش به بند اندران
 که بی بهره گردد ز خورشیدو
 که از ژرف دریای گیهان خسیو
 بیاور زیبژن بدان کین ستان
 که پوشد سرچاه ارژنگ
 بدان تا بزراری بر آیدش هوش
 منبزه کزو ننگ دارد گنبر
 نگون بخت را بی سزو تاج کن
 که برتو نریسد همی تاج و تخت
 بخاک اندر انداختی افسردم

بگریوز آنگه بفرمود شاه
 دو دشت بزنجیر برکش بغل
 به پیوند مسافر های گران
 از آن پس نگون اندر افکن بچاه
 بر بیلو آن سنگ اکوان دیو
 فگندست بر بیشه چین ستان
 ببیلان گردن کش آن سنگ را
 بیاور سرچاه او را بپوش
 وزانجا بایوان آن بی هنر
 برو با سواران و تاراج کن
 بگو ای بنفرین شوریده بخت
 بشنگ از کیلان بست کردی سرم

سوی گیو گودرز نشانی
 نماید مرا بخت فرخ بخواب
 چو بختانه چنین پناز خواسته
 ترا بخشم و گوشوارو کمر
 دلش بامن اندر بمهر آوری
 بگوش منیژه رسانید راز
 چنین آفریدش جهان آفرین
 کت آمد بدست آنچه بردی گمان
 بر افروزی این جان تاریک من
 درو دشت و خرگاه گلشن شود
 دلو گوش بیژن بهسرخ سرای

چو زمین بزمگه آگهی باقم
 مگر چهره دخت افراسیاب
 همی بینم این دشت آراسته
 اگر نیک رایسی کنی تاج زر
 مرا سوی آن خوب چهر آوری
 چو بیژن چنین گفت شد دایه باز
 که رویش چنین است و بالا چنین
 فرستد پاسخ هم اندر زمان
 که آیی خرامان بنزدیک من
 بدیده‌تر تو چشم روشن شود
 فرستاده آمد همان رهنمای

آمدن بیژن بخیمه منیژه

خرامید از سایه سرو بن
 پیاده همی گام زد با شتاب
 میانش بزرین کمر کرده بند
 گشاد از میانش کیانی کمر
 که با تو که آمد بجنگ گراز
 برنجانی ای خوب چهره بگرز
 گرفتند ازان پس بحوردن شتاب

همان آن زمان جایگاه سخن
 سوی خیمه دخت افراسیاب
 پیرده در آمد چو سرو بلند
 منیژه بیامد گرفتش، به بر
 بپرسیدش از راه و از کار و ساز
 چو این چنین فتواین روی و برز
 یخستند پایش بشک و گلاب

همی تاخست تابدان جای نغت.
 دل از کام خوشش بر اندیشه ند
 که تا ز افتابش نباشد گزیند
 بیامد بدلتش اندر آویخت مهر
 روانرا همی داد. گفتی تروود
 بدید آن رخ پهلوان سپاه
 بنفشه دمیده بگرد سمن
 فروزان ز درپای رومی برش
 بجوشید مهرش بران مهر جوی
 که روزیر آن شاخ سرو بلند
 سیاوش مگر زنده شد یا بریت
 که آوردت ابدون بدین جدرا
 که دلرا بمهرت همی بخشیا
 که بفروختی آتش مهر نیز
 همی جشن نوسازم اندر بهار
 ترا بینم ای سرو آزاده بس
 برین جشنکه بر همی نگدری
 چه نامی تو واز کجایی گوی
 برو آفرین کردو بردش نغاز
 دو رخسار بیژن چو گل بر شکفت
 که من ای فرستاده خوب گویی
 از ایرانم از شهر آزادگان
 برزم گراز آمدم تیز چنگ
 که دندانها شان برم نزد شاه

باسب اندر آورد پای و برفت
 بیامد چو نزدیک آن بیستد شد
 بزیر یکی سروین شد بلند
 بنزدیک آن خیمه خوب چهر
 همه دشت از آوای رود و سرود
 چو آن خوب چهره ز خیمه براه
 برخارگان چون سهیل یمن
 کلاه جهان پهلوان بر سرش
 پبرده درون دخت پوشیده روی
 فرستاد مردایه را چون نوند
 نگه کن که آن ماه دیدار کیت
 برش که چون آمدی اید را
 بریزاده یا سیاوخشیاً
 مگرخاست اندر جهان رستخیز
 که من سالیان تا بدین مرغزار
 برین جشنکه بر ندیدیم کس
 بگوش که تو مردمی یا پری
 ندیدم چوتو هیچ ای ماه روی
 چو نابه بر بیژن آمد فراز
 پیام منبیره به بیژن بگفت
 چنین گفت خودکامه یژن بدوی
 سیاوش نیم نه پری زادگان
 منم بیژن گویو از ایران بچنگ
 سران شان بریدم فکندم براه

اگر ما بنزدیک آن جنگگاه
 بگیریم از شان پری چهره چند
 چونگر کین چنین گفت بیژن جوان
 گهی نام جست اندر آن گاه کام
 شویم و بشازیم یک راه
 بنزدیک خسرو شویم . اگر چند
 بجنبیدش آن گوهر بهلوان
 جوان بد جوان وار برداشت کام

رفتن بیژن بدیدن منیژه دختر افراسیاب

برفتند هر دو براه دراز
 میان دو بیشه بیکروز راه -
 در آن مرغزاران ارمان دو روز
 چو دانست گر گین که آمد عروس
 بیژن بس آن داستان بر گشاد
 بگرگین چنین گفت پس بیژن نا
 شوم بزمگه شان به بنم ز دور
 وز انجا همانکه به پیجم عان
 زنبم آنکهی رای هشیار تر
 بکنجور گفت آن کلاه بدر
 که روشن شدی زو همه بزمگه
 همان طوق کیخسرو و گوشوار
 ببوشید رخسند رومی قلی
 نهادند بر پشت شبرنگ زین
 یکی از بیشه یکی کینه ساز
 فرود آمد آن بگرد لشکر پناه
 همی شاد بودند بازو یوز
 همه دشت ازو شد چو چش خروس
 وزان جشن و رامش همیکرد پند
 که من بیشتر سازم این رفتن
 که توراتیان چون بیجنه سور
 بگردون بر آرم ز شان
 شود دل ز دیدار بیدار
 که در بزمگه بر نپادی بر
 بیاور که مپارا بیزمت راه
 همان باره گیو گوهر نگار
 بناج اندر اویخت بر همای
 کمر خواست با بهلوانی نگین

ز بد نامی خویش ترسید مرد
 بدی ساختن خواست بر بیژنا
 نکرد ایچ یاد از جهان آفرین
 سزد گر کند خویش را نگاه
 براد جوانی بگنرد دام
 دل کارزارو خرد را روان
 به نیروی بزدان و بخت بلند
 که من چند گه بودام ایدرا
 چه با طوس نوذرچه با کزدم
 بگردیمو گردون بران برگذشت
 بنزدیک خسرو شدیم ارجمند
 بدو روزه راه اندر آید بتور
 کزرو شاد گردد دل راد مرد
 یکی جایگاه از در بهلوان
 کلابت گوی مگر آب جوی
 صنم شد گلدو گشته بلبل شن
 خروشیدن بلبل از شاخ سرو
 شود چون بهشت آن لب جویبار
 بهر سو بشادی نشسته گروه
 درخشان کند باغ چون آفتاب
 اباصد کنیزک همه چون نگار
 همه سروقت و همه مشک موی
 همه لب پر از می بیوی کلاب
 چو بنخانه چنین پر از خواسته

بدش اندر آمد ازان کار درد
 دیش را بیچید اهریمن
 سگالش چنان بد نبسته چنین
 کی کو بره بر کند ژرف چاه
 زیهر فزونی واز بهر نام
 بیژن چنین گفت کای بهلوان
 آید ترا اینچنین کار چند
 کنون گفتنیها بگویم ترا
 چه با رستمو کیوو با کهنم
 چه مایه هنرها بدین پهن دشت
 کجا نام ما زان بر آمد بلند
 یکی جشن گاهست از ایدرنه دور
 یکی دشت بینی همه سرخو زرد
 همه پیشو باغو آب روان
 زمین پرنیان و هوا مشکبوی
 خم آورده از بار شاخ سمن
 خرامان بگرد کلان بر تذرو
 از این پس کنون تانه بس روزگار
 بری چهره بینی همه دشتو کوه
 سبزه کجا دخت افراسیاب
 زند خیمه زانکه بدان مرغزار
 همه دخت ترکان پوشیده روی
 همه رخ پر از گل همه چشم خواب
 همه دشت بینی بیاراسته

فشو دم اسپش ز نیمه برید	همی تیغ سهراب را بر کشید
زرو سیم و اسپان آراسته	بدرویش داد این همه خوانسته
زبالا در آوردو پستش فکند	در کاخ بر بستو تختش بکند
ز کاخ و رواقش بر آورد خاک	در خانها را سیه کرد پاک
لزان بزمگه رفته بودش برزم	فرو هنت جایی که بد جای بزم
همان نیلگون غرق گشته بخون	بپوشید پس جامه نیلگون
پس از مرگ سهراب سالی بزیست	بروزو بشب مویه کردو گریست
روانش بشد سوی سهراب کرد	سرانجام هم در غم او بمرد
که با مردگان آشنایی مکن	چنین گفت بهرام نیکو سخن
بیجیده باشو درنگی ماز	نه ایدر همی مانند خواهی دراز
سزدگر ترا نوبت آید بر	بتو داد بکروز نوبت بدر
نیایی بخیره چه جویی کلید	چنین استو رازش نیامد بدید
بدان رنج عمر تو گردد بباد	در بسته را کس نداند گشاد
چنین بد قضا از خداوند ما	ولیکن که اندر گذشت از قضا
سبنجی نباشد بی سودمند	دل اندر سرای سبنجی مبند
بیکار سیاوش بپرداختم	از سن دامنان روی بر تاقتم
دل نازک از رستم آید بخشم	یکی دانانست بر آب چشم

داستان یژن با منیژه

فریب دادن گرگین یژن را

بد اندیش گرگین شوریده هش	بیک سو به یشه در آمد خمش
همه یشه آمد بچشمش کبود	برو آفرین کرد و شانی نمود

بخفتی بخاک اندرون زارو خوار
 جگرگاه سیمین نو بر درید
 ندادی پرو بر. نکردهش باد
 ز بهر چه نامد همی باورث
 بر از رنج و تیغ و درد و زحیر
 که گشتی بگردان گیتی سر
 ترا با من ای پور بنواختی
 نکردهی جگرگاہت ای پور باز
 همی زد کف دست بر خوبروی
 همه خلق را چشم پر زاله کرد
 همه خلغرا دل بروبر بخت
 تو گفتی همی خونش افرده گشت
 بر آن پورگشته سکالش گرفت
 بیاورد آن تاج سهراب را
 همی گفت ای خروانی درخت
 که در روز روشن بدو بود رای
 بمانده جهاتی بدو در شکفت
 زخون زبر سمش همیراند جوی
 همی روی مالید برستم و نعل
 گرفتش. چو فرزند اندر کنار
 همان نیزه و تیغ و گرز گران
 لکامو سپر را همی زد بر
 بپیش خود اندر فگنکش دراز
 همی گفت کای شیر برخاشجوی

از امید نومید گشتی نو زار
 از آن پیش کو دشنه زا بر کشید
 چرا آن نشانی که مادرت داد
 نشان داده بود ازیدر مادرت
 کنون مادرت ماند بی نو اسیر
 چرا نامدم با تو. اندر سفر
 مرا رستم از دور بشناختی
 بینداختی تیغ آن سر فراز
 همی گفت و میخست و میکند موی
 زبس کو همی شیون و ناله کرد
 برین گونه پیش بیفتاد بست
 بیفتاد بر خاک چون مرده گشت
 بهوش آمدو باز نالش گرفت
 زخون جگر کرد لعل آب را
 همی زار بگریست بر تاج و تخت
 بیاورد. آن جرمه بادبای
 سر اسب اورا بر در گرفت
 گهی بوسه زد. بر سرش که بروی
 زخون مزه خاک را کرد لعل
 بیاورد آن جامه شاهوار
 بیاورد خفتان و درع و کمان
 بیاورد زین و لکامو سبز
 کمندش بیاورد هشتاد باز
 بیاورد آن جوشن و خود آوی

آگاهی یافتن مادر از کشته شدن سهراب

که سهراب شد کشته بر دشت کین
 همه جامه بر خویشن بر ذرید
 بنیخ بدر خسته بگشت و بفرود
 درخشان شد آن لعل زبا تنش
 زمان تا زمان زو همی رفت هوش
 بانگشت بیجیدو از بن فکند
 زمان تا زمان اندر آمد نکون
 بدنشان ز بازوی خود گوشت کتد
 همه موی مشکین بانش بوخت
 کجایی سرشته بخاک و بخون
 ز سهراب و رستم یابم خبر
 بگشنی بگرد جهان اندرون
 کنون بامدن تیز بشتافنی
 که رستم بخنجر دریدت جگر
 از آن برزوبالای و بازوی تو
 که ببرید رستم ببرنده تیغ
 برخشنده روز و شبان دراز
 کفن برتن پاک او خرقه گشت
 که خواهد بدن مر مرا غمگار
 کرا گویم این دردو بیمار خویش
 بخاک اندرون مانده از کاخ و باغ
 بجای پدرگورت آمد پیراه

غریو آمد از شهر توران زمین
 خبر زو بشاه سنگان رسید
 بمادر خبر شد که سهراب گرد
 بزد چنگ و بدرید پیراهنش
 بر آورد بانگ و غریو و خروش
 مرآن زلف چون تاب داده کند
 روان کشته از روی اوجوی خون
 همه خاک تیره بر بر فکند
 بر بر فکند آتش و بر فروخت
 همی گفت کای جان مادر کنون
 چو چشم بره بود گفتم مگر
 گفتم چنان بود گفتم کنون
 پدر را همی جستی و یافتنی
 چه دانستم ای پور کاید خیر
 درمنش نیامد از آن روی تو
 از آن کرد گاهش نیامد دریغ
 بپرورده بودم تنش را بنواز
 کنون آن بخون اندرون غرقه گشت
 کنون من کرا گیرم اندر کار
 کرا خوانم اکنون بجای تو پیش
 درمنان و جان و چشم و چراغ
 بدر جستی ای گرد لشکر پناه

بخم کمندش رباید ز گاه
 چو باید خرامید با هم‌رهان
 همی گشت باید سوی خاک باز
 همانا که گشتت مفزش نهی
 بچون و چرا سوی اوراه نیست
 ندانیم فرجام این کار چیست
 بیامد بنزدیک او با سپاه
 که از کوه البرز تا برگ نی
 نباید فکندن بدین خاک مهر
 سر انجام بر مرگ باشد گذر
 همه گوش سوی خردمند کن
 و گر آتش اندر جهان در زنی
 روانش کهن دان بدیگر سرای
 چنان برزو بالا و گوبال اوین
 که آیدر بدست تو گردد تپاه
 بنرین رقه تا چند خواهی گریست
 نشستت هومان درین پهن دشت
 از ایشان بدل درمدار ایچ کین
 بنیروی بزدان و فرمان شاه
 از این رزم اندهوت آید بروی
 و گر آدود از ایران بر آورده‌اند
 نخواستهم از ایشان بکین یاد کرد

چو شادان نشیند کی با کلاه
 چرا مهر باید همی بر جهان
 چو اندیشه بود کرده دراز
 اگر چرخ را هست ازین آگهی
 چنان دان گزین گردش آگاه نیست
 بدین رفتن اکنون نباید گریست
 ز سهراب چون شد خیر نزد شاه
 برستم چنین گفت کاؤس کی
 همی برد خواهد بگردش سپهر
 یکی زود سازد یکی دیر تر
 دلو جان بدین رفته خرسند کن
 اگر آسمان بر زمین بر زنی
 نیایی همان رفته را باز جای
 من از دور دیدم برو بال اوی
 زمانه بر انگیختش با سپاه
 چه سزوی و درمان این کار چیست
 بدو گفت رسنم که او خود گذشت
 ز تو زبان سرانندو چندی ز چین
 زولوه سپه را گذارد براه
 بدو گفت شاه‌ای گو نامجوی
 گریشان بمن چند بد کرده‌اند
 شد من ز درد تو شد پر ز درد

کدامین پدر هرگز این کار کرد
 بگیتی که کشتنت فرزندی را
 بدرش آن گرانمایه تربهلوان
 برین نخمهٔ سام نفرین کنند
 که دانست کین کودک ارجمند
 بجنگ آیدش رای و سازد سپاه
 بفرمود تا دینهٔ خسروان
 همی آرزوگاه و شهر آمدش
 از آن دشت بردند تابوت اوی
 پرده سرای آتش اندر زدند
 همان خیمه و دینهٔ رنگرنگ
 بر آتش نهادند بر خاست غو
 جهان چون تو دیگر نیند سوار
 دریغ آن همه مردی و رای تو
 دریغ این غم و حرت جان گسل
 همی ریخت خون و همی کند خاک
 بگفتا نکوهش کند زال زر
 که رسم بگینه برو دست یافت
 بدین کار بوزش چه پیش آورم
 چه گویند گردان و گردنکشان
 ازین چون بدیشان رسد آگهی
 همه بهلوانان کاؤس شاه
 زبان بزرگان بر از پند بود
 چنینست کردار چرخ بلند

سزاوارم اکننون بگفتار سرد
 دلبر و جوان و خردمند را
 چه گوید بدان دخت پاك جوان
 مرا نام بی مهر و بی دینر کنند
 بدین سال گردد چو سرو بلند
 بچمن بر کند روز روشن سپاه
 کشیدند بر روی پور جوان
 یکی تنگ تابوت بهر آمدش
 سوی خیمهٔ خویش بنهاد روی
 همه لشکرش خاک بر سر زدند
 همه تخت پرمایه زرین پلنگ
 همی کرد زاری جهاندار گو
 بمزدی و گردی که کارزار
 دریغ آن رخ و برزو بالای تو
 ز مادر جدا وز پدر داغ دل
 بتن جامهٔ خسروی کرده چاک
 همان نیز رودابهٔ بر هنر
 بدنهٔ جگرگاه او بر شکافت
 که دل شان بگفتار خویش آورم
 چو زین سان شود نزد ایشان نشان
 که برکندم از باغ سرو سهی
 نشستند بر خاک با او براه
 تهمتن بدرد از جگر بند بود
 بدستی کلام و بدیگر کنمند

چو بشنید گودرز بر گشت زود
بدوگفت خوی بد شهریار
بندی بگیتی ورا یار نیست
ترا رفت باید بنزدیک اوی
بر رستم آمد بکردار دود
درختیت حنظل همیشه بیار
همان رنج کسرا خریدار نیست
که روشن کنی جان تارک اوی

زاری کردن رستم بر سهراب

بفرمود رستم که نا پیشکار
جوانرا بران جامه زرنگار
گو بیلتن سر سوی راه کرد
که سهراب شد زین جهان قزاق
بدر جست و بر زد یکی سرد باد
بیاده شد از اسپ رستم چو باد
بزرگان لشکر همه همچنان
همی گفت زار ای نبرد جوان
نبیند چو تو نیز خورشید و ماه
کرا آمد این پیش کامد مرا
نبیر جهاندار سام سوار
چو من نیست درگرد گیهان یکی
بریدن دو دستم سزاوار هست
چه گویم چو آگه شود مادرش
چه گویم چرا کشتش بی گناه

یکی جامه آرد برش بر نگار
بخواباندو آمد بر شهریار
کس آمد پیش زودو آگه کرد
همی از تو تابوت خواهد نه کاخ
بنالیدو مزگان بهم بر نهاد
بجانی کله خاک بر سر نهاد
غریوان و گریان وزاری کنان
سرافرازو از نخمه پهلوان
نه جوشن نه خودو نه تخت و کلاه
که فرزند کستم ببیران سرا
سوی مادر از نخمه نامدار
بمردی بدم پیش او کودکی
جز از خاک تیره مبادم نشست
چه گونه فرستم کسیرا برش
چرا روز کردم برو بر سیاه

نوشدارو خواستن رستم از کاؤس

که ای گرد با نام روشن روان
 بگوش که ما را چه آمد بسر
 دردم که رستم معاناد دیر
 یکی رنجه کن دل بتیمار من
 کجا خنکان را کند تن درست
 نزد گر فرستی هم اکنون ز پی
 چو من پیش تخت تو کهنر شود
 بکاؤس بکسر بیامش بداد
 کرا بیشتر آب نزدیک من
 که هتس بی نزد من آبروی
 دهم زنده ماند یل پیلتن
 هلاک آورد بی گمان مرمر
 نسازیم باداش او جزبه بد
 گر او شهریارست پس طوس کیست
 بدان فرو برزو بدان بالو شاخ
 کجا راند او زیر فر همای
 ببیش سپه آبروم ببرد
 یکی خاک باشد بدست اندرا
 نه مرد بزرگ جهان دیده
 کنم زنده کاؤس کی را بدار
 ببیچند از او هم مهان و کهان
 بگیتی درون نام بدگنرد

بگودرز گفت آنزمان پهلوان
 بیامی ز من سوی کاؤس بر
 بدشنه جگر گاه پور دلیر
 گرت هیچ یاد است کردار من
 از ان نوشدارو که در گنج تست
 بنزدیک من با یکی جام می
 مگر کو بیخت تو بهتر شود
 بیامد سبهد بکردار باد
 بدوگفت کاؤس کنز پیلتن
 نخواهم که او را بد آید بروی
 ولیکن اگر داروی نوش من
 کند بست رستم بنیرو ترا
 اگر بکزمان زو بمن بد رسد
 شنیدی که اوگفت کاؤس کیست
 کجاگنج اندر جهان فراخ
 کجا باشد او پیش تخت بیای
 بدشنام چندی مرا بر شمرد
 چو فرزند او زنده ماند مرا
 سخنه ای سهراب نشیند
 کنز ایرانیان سر ببرم هزار
 اگر ماند او زنده اندر جهان
 کسی دشمن خوشتن برورد

بباید مر او را سر از تن برید
 ز هومان سخن راندو از انجمن
 که سهراب را زو سر آمد زمان
 جهان پیش چشم اندرش تیره گشت
 گریبانش بگرفت و زد بر زمین
 سرش را همی خواست از تن برید
 هجیر از در مرگ باز استند
 بیامد بر خسته پور جوان
 چو طوس و چو گودرزو چون گنهم
 زبان برگشادند یکسر ز بند
 مگر کین غمان بر تو آسان کند
 که از تن یرد سر خویش بست
 ز مژگان همی خون دل ریختند
 گر از روی گیتی بر آری تو دود
 چه آسانی آید بدان ارجمند
 بماند بگیتی تو با او بمان
 بگیتی نگه کن که جاوید کیت
 سر زیر تاج و سر زیر ترک
 وزان بس ندانیم تا چون کنند
 همی خویشان را بیاید گریست
 پراگندگانیم اگر همره است

بما این بد از شومی او رسید
 زواره بیامد بر پیلتن
 ز کار هجیر بد بد گمان
 تهمتن ز گفتار او تخریه گشت
 بنزد هجیر آمد از دشت کین
 یکی خنجر آبگون بر کشید
 بزرگان ببوزش فراز آمدند
 چو بر گشت از ان جایکه بهلوان
 بزرگان برفتند با او بهم
 همه لشکر از بهر آن ارجمند
 که در میان این کار یزدان کند
 یکی دشنه بگرفت رستم بدست
 بزرگان بدو اندر آویختند
 بدو گفت گودرز کاکنون چه سود
 تو بر خویشتن گر کنی صد گزند
 اگر مانده باشد مراورا زمان
 و گر زین جهان آن جوان رقتیست
 شکاریم یکسر همه پیش مرگ
 چو آیدش هنگام بیرون کنند
 ز مرگ ای سبهد بی اندوه کیت
 درازست راهش و گر کوتاه است

دل از کرده خویش بر درد و جوش
 همه بر نهادند بر خاک روی
 که او زنده باز آمد از کارزار
 دریده همه جامه و خسته بر
 ترا دل بدین گونه از بهر کیست
 گرامی بسر را کبه آزرده بود
 نماند آن زمان با سپه‌دار هوش
 نه دل دارم امروز گویی نه تن
 که این بد که من کردم امروز بر
 دریده برو جامه و خسته تن
 بگفت آنچه از پور کشته شنید
 ستام مکافات ز اندازه بیش
 بریده بی و بیخ آن نامور
 بگرید برو چرخ تا جاودان
 که شمشیر کین مانند اندر نیام
 نگه کن بدیشان مگر نغضوی
 همان بیش ازین جای گفتار نیت
 بر آتش زدی جان و دبد مرا
 که برگرد ای کرد روشن روان
 مکن بر کسی هیچ گونه شاب
 بهومان سخن گفت از بهلوان
 که بنمود سهراب را دببیرد
 که میداشت راز سبهد نهان
 روانش بیدانشی بود جفت

بیامد پیش سبه با خروش
 چو دیدند ایرانیان روی اوی
 سنایش گرفتند بر کردگار
 چو زان گونه دیدند بر خاکس
 برش گرفتند کین کار چیت
 بگفت ان شکفتی که خود کرده بود
 همه بر گرفتند با او خروش
 چنین گفت با سرفرازان که من
 شما جنگ توران مجوید کس
 زواره بیامد بر بیلتن
 چو رستم برادر بران گونه دید
 بشیمان شدم من ز کردار خوش
 سر را بکشتم بپیرانه سر
 دریده جگر گاه پور جوان
 فرستاد نزدیک هومان پیام
 نگهدار آن لشکر اکنون تویی
 که با تو مرا روز بیگار نیت
 تو از زشت خوبی نکفتی ورا
 برادش را گفت بر بهلوان
 تو با او برو تالب رود آب
 زواره بیامد هم اندر زمان
 بباسخ چنین گفت هومان کرد
 هجیر سیزنده بد کمان
 نشان بدر جت با او نکفت

که تخت مہی شد ز رستم نہی
 بر آمد زمانہ یکایک بجوش
 دمیدند و آمد سپہدار طوس
 کز ایدر ہیونی سوی رزمگاہ
 کہ بر شہر ایران بیاید گریست
 از ایران کہ یار شدن پیش اوی
 بدین رزمگاہ بر نشاید بدن
 چنین گفت بہراب با پیلتن
 ہمہ کار ترکان دگرگونہ گفت
 سوی جنگ توران نراند سپاہ
 سوی مرز ایران نہادند روی
 بی کردہ بودم ز ہر در امید
 کہ باشد روانم بدست پدر
 مکن جز بنیکی در ایشان نگاہ
 گرفتار خم کمند منست
 ہمہ بد خیال تو در دیدہ ام
 ازو باز ماند نہی جای اوی
 شدم لاجرم تیزہ روز سپید
 نباید کہ آید بجانش زبان
 بدیدم نبد دیدہ باور مرا
 کہ من کشتہ کردم بدست پدر
 ہمینو مگر بنمت باز شاد
 پر آتش دل و دیدگان پر ز نم
 پر از خون دل و لب پر از باد سرد

بکاؤں کی تاختند اکھی
 ز لشکر بر آمد سراسر خروش
 بفرمود کاؤں تا بوق و کوس
 وزان بس بلشکر چنین گفت شاہ
 بتازد تا کار سہراب چیست
 اگر کشتہ شد رستم جنگجوی
 بانسبہ زخمی بیاید زدن
 چو آشوب بر خاست از انجمن
 کہ اکنون چو روز من اندر گذشت
 ہمہ مہربانی بدان کن کہ شاہ
 کہ ایشان پیشتی من جنگجوی
 بسی روزرا دادہ بودم نوید
 چہ دانستم ای پهلوی نامور
 نباید کہ بینند رنجی براہ
 درین دژ دلیری بہ بند منست
 بسی زو نشان تو پرسیدہ ام
 جز آن بود یکسر سخنہای اوی
 چو گشتم ز گفتار او ناامید
 بین تا کدامست از ایرانیان
 نشانی کہ بد دادہ مادر مرا
 چنینم نوشتہ بد اختر بر
 بہر برق آمدم رفتم اکنون چو باد
 ز سختی برستم فرو بست دم
 نشست از بر رخس رستم چو گرد

جهان پیش چشم اندرش تیره گشت
 بیفتاد از پای و بیهوش گشت
 بدوگفت با ناله و با خروش
 که کم باد نامش ز گردنکشان
 نشیناد بر ماتمخ پور سام
 همی کند موی و همی زد خروش
 بیفتاد و هوش از سرش بر پرید
 بکشتی مرا خیره بر بد خوبی
 نجیبید یک فره مهرت ز جای
 برهنه ببین این تن روشنم
 بیامد بر از خون دورخ مادرم
 یکی مهره بر بازوی من بیست
 بیدارو بپین تاکی آید بکار
 بر پیش چشم بدر خوار گشت
 همه جامه بر خوبستن بر درید
 دلیرو ستوده بهر انجمن
 سرش بر ز خاک و بر از آب روی
 باب دو دیده نباید گریست
 چنین رفت و این بودنی کار بود
 تهنتن نیامد بادشکر ز دشت
 که تا اندر آورد که کار چیست
 بر از کرد و رسم دگر جای بود
 ندیدند گردان دران دشت کین
 سر نامداران همه گشته شد

چو بشید رسم سرش خیره گشت
 همی تن و تاب و بی نوش گشت
 بپرسید از آن پس که آمد بهوش
 بگو تا چه داری ز رسم نشان
 که رسم منم کم ممالاد نام
 بزد نمره و خونش آمد بجوش
 چو سهراب رسم بدان سان بدید
 بدو گفت گر زانکه رسم تویی
 ز هر گونه بودم ترا رهنمای
 کنون بند بگشای از جوشم
 چو بر خاست آواز کوس از درم
 همی جانش از رفتن من بخت
 مرا گفت کین از بدر بادگار
 کون کار گر شد که بیکار گشت
 چو بکشاد خفتان و آن مهره دید
 همی گفت کای کشته بر دست من
 همی ریخت خون و همی کند موی
 بدوگفت سهراب کین بدترست
 ازین خوشتن کشتن اکون چه سود
 چو خورشید تابان زگبد بگشت
 ز لشکر بیامد هشیوار بیست
 دواسپ اندر آن دشت بریای بود
 گوپلتنرا چو بر پشت زین
 چنان بدگمانشان که او کشته شد

کشته شدن سهراب از رستم

دگر باره اسپان بیستند سخت
 هر آنکه که خشم آورد بخت شوم
 بکشتی گرفتن نهادند سر
 سپهدار سهراب آن زوردست
 غمین گشت رستم پیازید چنگ
 خم آوزد پشت دلاور جوان
 ز دش بر زمین بگردار شیر
 سبک تیغ تیز از میان برکشید
 هر آنکه که تو تشنه گشتی بخون
 زمانه بخون تو تشنه شود
 بیچید از آنیس یکی آه کرد
 بدو گفت کین بر من ازمن رسید
 نو زین یگانه‌ای که این گوزیشت
 ببازی بگویند هم‌سال من
 نشان داد مادر مرا از پدر
 همی جستمش تا ببینمش روی
 درینا که رنجم نیامد بسر
 کنون گر تو در آب ماهی شوی
 وگر چون ستاره شوی بر سهر
 بخواهد هم از تو پدر کین من
 ازان نامداران گردنکشان
 که سهراب کشتت و افکنده خوار
 بر بر همی گشت بدخواه بخت
 شود سنگ خارا بگردار موم
 گرفتنند هر دو دوال کمر
 تو گشتی که چرخ بلندش یست
 گرفت آن سرو یال جنگی پلنگ
 زمانه سرآمد نبودش توان
 بدانست گو هم نماند بزیر
 بر پور بیدار دل بر درید
 بیالسودی این خنجر آبگون
 بر اندام تو موی نشه شود
 ز نیک و بد اندیشه کوتاه کرد
 زمانه بدست تو دام کلید
 مرا بر کشید و بزودی بکشت
 بخنک اندر آمد چنین بال من
 ز مهر اندر آمد روانم بر
 چنین جان بدادم بدین آرزوی
 ندیدم درین هیچ روی پدر
 و با چون شب اندر سیاهی شوی
 ببری ز روی زمین باک مهر
 چو بیند که خشتت بالین من
 کسی هم برد نزد رستم نشان
 همی خواست کردن ترا خواستار

بپیش جهان آفرین شد نخست
 نبود آگه از بخش خورشید و ماه
 بخواهد ربودن کلاه از سرش
 چنان یافت نیرو ز پروردگار
 همی هر دو پایش بدو در شمی
 دل او از آن آرزو دور بود
 بزاری همی آرزو کرد آن
 که رفتن بره بر تواند همی
 ز نیروی آن کوه پیکر بکاست
 دل از بیم سهراب ریش آمدش
 بدین کار این بنده زایس دار
 مرا دادی ای پاك پروردگار
 بیفزود در تن هر آنچهش بکاست
 بر اندیشه بودش دل و روی زرد
 کمندی ببازو کمائی بدست
 سمنش جهان و جهانرا کنان
 عجب مانند دروی همی بنگرید
 ز پیکارش اندازها بر گرفت
 ز باد جوانی دلش بر دمید
 مراورا بدان فرّو آن زور دید
 چرا آمدی باز تزدم دلیر
 سوی راستی خود نداری تو روی

بخورد آب و روی و سرو تن بست
 همی خواست پیروزی و سنگاه
 که چون رفت خواهد سپهر از برش
 شنیدم رستم ز آغاز کار
 که گر سگرا او بر بر شدی
 از آن روز پیوسته رنجور بود
 بنالید بر کردگار جهان
 که لختی ز زورش ستاند همی
 بدان سان که از پاك یزدان بخواست
 چو باز آنچنان کار پیش آمدش
 بیزدان بنالید کای کز دگار
 همان زور خواهم کر آغاز کار
 بدو باز داد آنچنان کش بخواست
 وزان آبخور شد بجای نبرد
 همی ناخت سهراب چون پیل مست
 گرازان و چون شیر نمره زنان
 بران گونه رستم چو او را بدید
 غمین گشت و زو ماند اندر شکفت
 چو سهراب باز آمد او را بدید
 چو نزدیک شد بدو بنگرید
 چنین گفت کای رسته از چنگ شیر
 چرا آمدی باز پیشم بگویی

کمند افکن و گرزو شمیرگیر
 جز این باشد آرایش دین ما
 سر مهتری زیر گرد آورد
 نبرد سرش گرچه باشد بکین
 بافکندش نام شیر آورد
 بدین گونه بر باشد آیین ما
 همی خواست یابد ز کشتن رها
 بداد و نبود آن سخن جابگیر
 شوم از جوانمردیش بی گمان
 بدشتی که بر پیش آهو گذشت
 از آن کس که با او نبرد آرزو
 بیامد پرسید از او نبرد
 سخن هر چه رستم بدو گفته بود
 بسیاری رسیدی همانا ز جان
 رکیب درازو پستی بی تو
 رها کردی از دست و شد کار خام
 چه آرد بپیشش بروز نبرد
 که دشمن مدار ارچه خودست خوار
 پر آمده همی مانند اندر نگفت
 که اندیشه از دل بیاید سرد
 بینی بگردنش بر پالهنک
 بخشم و بر از غم دل از کار اوی
 بسان یکی کوه پولاد گشت
 چو جان رفته گویا بیاید روان

بهوراب گفت ای پل شیرگیر
 دگرگونه این باشد آیین ما
 کسی کو بکشتی نبرد آورد
 نخستین که پشتش نهد بر زمین
 اگر بار دیگرش زیر آورد
 روا باشد از سر کند زو جدا
 بدین چاره از چنگ نر ازدها
 دلیر جوان سر بگفتار پیر
 یکی از دلیری دوم از زمان
 رها کردش از دست و آمد بدشت
 همی کرد: نخچیر بیادش نبود
 همی دیر شد باز هومان چو گرد
 بهومان بگفت آن کجا رفته بود
 بدو گفت هومان دریغ ای جوان
 دریغ این برو برزو بالای تو
 هزبری که آورده بودی بدام
 نگه کن که زمین بیهمه کار کرد
 یکی داستان زد بدین شهریار
 بگفت و دل از جان او بر گرفت
 بهومان چنین گفت سهراب گرد
 که فردا بیاید بر من بجنگ
 بلشکر که خوبش بنهاد روی
 چو رستم ز چنگ وی آزاد گشت
 خرامان بشد سوی آب روان

کئی پیش من گوهر خوبش
 چو گشتی تو با من کتون هم نبرد
 گزین نامور رستم زابلی
 نکر دیم هر گز چنین گفتگوی
 نگیرم فریب تو زین در مکوش
 بکشتی کمر بنه دارم میان
 که فرمان و رای جهان بان بود
 نیم مردگفتار زرق و فریب
 اگر نیست پند منت جایگیر
 بر آید بهنگام هوش از برت
 بپرد روان تن بزندان کنند
 بفرمان بزندان بر آرم دست
 هشیوار با کبر و خود آمدند
 برفتند هر دو روان پر ز
 ز تنها خوی و خون می ریختند
 همی این بر آن آن برین کرد زور
 چو شیر دمنده ز جا در بجست
 ز بس زور گفنی زمین بر دزید
 بزد رستم شیرا بر زمین
 بر آوردش از جای و بهناد پت
 بر از خاک چنگال و روی و دهن
 زند دست او گمور اندر آید بر
 همی خواست از تن سرش را برید
 که این راز نباید گشاد از نهفت

همانا که داری زگردان نژاد
 ز من نام پنهان نیایدت کرد
 بگر پور دستان سام یلی
 بدو گفت رستم که ای نامجوی
 زکشتی گرفتن سخن بود دوش
 نه من کمود کم گرتو هستی جوان
 بکوشیم فرجام کار آن بود
 بسی گشتهام در فرازو نشیب
 بدو گفت سهراب کای مرد پیر
 مرا آرزو بد که بر بسترت
 کسی کز تو مانید ستودان کند
 اگر هوش نو زیر دست منت
 زاسبان جنگی فرود آمدند
 بیستند بر شنگ اسپ نبرد
 چو شیران بکشتی بر آویختند
 ز شکیب تا سابه گسترده مور
 بزد دست سهراب چون پیل مست
 کمر بند رستم گرفت و کشید
 یکی نره بر زد بر از خشم و کین
 بر رستم در آویخت چون پیل مست
 نشب از بر پینه بیلتن
 بگردار شیری که بر گور نر
 یکی خنجر آبگون بر کشید
 نگه کرد رستم باواز گفت

کشادن نیارست یکنن میان
 نهاده ز آهن بسر بر کلاه
 مبادا که با آز خویشی بود
 همی می گسارید با رودزن
 که با من همی گردد اندر نبرد
 برزم اندرون دل ندارد دزم
 تو گویی که داننده بر زد رسن
 بجنبید بشرم آورد چهر من
 بدل نیز لختی بتابم همی
 که چون او نبرده بگیتی کمت
 شوم خیره رو اندر آرم بروی
 رسیدست رستم بمن چند بار
 چه کرد آن سپهد بکرز گران
 ولیکن ندارد پیو بخش اوی
 سر جنگ جوان بر آمد ز خواب
 سرش بر ز رزم و دلش پر ز بزم
 بجنگ اندرون گرزۀ گاو رنگ
 تو گفستی که با او بهم بود شب
 ز پیکار دل بر چه آراستی
 بزن جنگ بیداد را بر زمین
 بمی نازه داریم روی دزم
 دل از جنگ جتن بشمان کنیم
 تو با من بسازو بیارای بزم
 همی آب شرمم بجهر آورد

بهرا دو فرسنگ بد در میان
 بیامد بدان دشت آورد گاه
 همه تلخی از بهر یشی بود
 وزان روی سهراب با انجمن
 بهومان چنین گفت کان شیر مرد
 ز بالای من نیست بالاش کم
 برو کتفو یالش بمانند من
 ز پای و رکیبش همی مهر من
 نشانهای مادر بیابم همی
 گمانی برم من که او رستمست
 نباید که من با پدر جنگ جوی
 بدو گفت هومان که در کارزار
 شیدی که در جنگ مازندران
 بدین رخس ماند همی رخس اوی
 بشگبیر چون بر دمید آفتاب
 ببوشید سهراب خفتان رزم
 بیامد خروشان بدان دشت جنگ
 ز رستم بپرسید خندان دو لب
 که شب چون بدی روز چون خاستی
 ز کف بگن این تیرو شعیر کین
 نشینیم هر دو پیاده بهم
 پیش جهاندار پیمان کنیم
 همان تا کسی دیگر آید برزم
 دل من همی بر تو مهر آورد

چو خورشید تابان بر آید ز جای
 به آوردگه بر نیارم درنگ
 تو زاری مازو نژندی مکن
 مازید جنن سوی رزم راه
 از ایدر بنزدیک دستان شوید
 چنین راند ایزد قضا بر سرم
 مشو جاودان بهر جاتم نژند
 زگردون مرا خود بهانه نماند
 تبه شد ز چنگم بهنگام جنگ
 نیاورد کس دست من زیر دست
 باسپ اندر آرد بر آید ز جای
 همین است راه و همین است کار
 همان نیز طهمورث دیو بند
 سر انجام رفتند زی کردگار
 مرا نیز بر بیاید گذشت
 که از شاه گیتی برتابروی
 چنان رو که او راند ازین سخن
 بگیتی نماند کسی جاودان
 دگر نیمه آرامش و خواب بود

همی باش در پیش پرده سرای
 گر ایدون که بیروز باشم بجنگ
 وگر خود دگر گونه کرده سخن
 میاید یکتن به آورد گاه
 یکابک سوی زابلستان شوید
 تو خرسند گردان دل مادرم
 بگوش که تو دل بمن در میند
 کس اندر جهان جاودانه نماند
 بی دیو و شیرو بلنگ و نهنگ
 بی باره و دز که کردیم پست
 در مرگ را آن بگوید که پای
 اگر سال گردد فزون از هزار
 نگه کن بجمشید شاه بلند
 بگیتی چو ایشان نبد شهریار
 چو گیتی بریشان نماندو بگشت
 چو خرسند گردد بدستان بگوی
 اگر جنگ سازد تو سنی مکن
 همی مر گراییم پیرو جوان
 ز شب نیمه گفت سهراب بود

افگندن سهراب رستم را

به زاغ پیران فرو برد سر
 نشست از بر اژدهای دمان

چو خورشید رخشان بگترد بر
 تهمتن ببوشید ببر بیان

ز سهراب رستم زبان برکشا
 که کس در جهان کودکی نارسید
 بیلا ستاره بساید همی
 دو بازو و رانش چو ران هیون
 بتیغ و تیرو بگرزو کمند
 سرانجام گفتم که من پیش ازین
 گرفتم دوال کمریند اوی
 همی خواستم کس ز زین برکنم
 گر از باد جنبان شود کوهسار
 ازو باز گشتم که یگانه بود
 بدان تا بگردیم فردا یکی
 بکوشم ندانم که پیروز کیت
 کزویست پیروزی و دستگاه
 بسو گفت کاؤس یزدان پاک
 من امشب پیش جهان آفرین
 بدان تا ترا بر دهد دستگاه
 کند تازہ پزمرده کام ترا
 بدوگفت رستم که با فر شاه
 بلشکرگه خویش بتهاد روی
 زواره بیامد خلیده روان
 ازو خوردنی خواست رستم نخست
 چنین راند پیش برادر سخن
 بشبگیر چون من باورد گاه
 بساور سپاه و درفش مرا

ز بالا و برزش همی کرد یاد
 بدین شیر مردی و گردی ندید
 تنش را زمین بر نتابد همی
 همانا که دارد ستبری فزون
 ز هر گونه آزمودیم چند
 بسی گردا بر گرفتم ز زین
 بیفشاردم سخت پیوند اوی
 چو دیگر کسانش بخاک افکنم
 نجنبند ابر زین مز آن نامدار
 که شب سخت تاریک و بی ماه بود
 بکشتی گراییم ما اندکی
 ببینیم تا رای یزدان به چیست
 هم او آفریننده هورو ماه
 تن بدسگالان کند چاک چاک
 بمانم فراوان سر اندر زمین
 برین ترک بدخواه کم کرده راه
 بر آرد بخورشید نام ترا
 بر آید همه کامه نیک خواه
 بر اندیشه جان و سرش کینه جوی
 که امروز چون گشت بنر پهلوان
 پس آنکه ز اندیشه دلرا بشت
 که بیدار دل باش و تندی مکن
 روم پیش آن ترک ناورد خواه
 همان تخت و زریسه کفش مرا

نکرد از دلیران کسیرا تپاه
 زمین را بخون چون گل آغشته ام
 ولیکن نیامد کسی خود چه سود
 نرستی چنین دان ز گرز گران
 بسپیکان فرو بارم آتش ز ابر
 زره بر تان شان شود ریزه ریز
 بدید آید آنکس که باشد سرگ
 یسکی دشمنی را نمائیم بجای
 بیاید بمی غم ز دل کاستن
 سخن راند با گیوگفت و شنید
 چگونگی بجنگ اندر آورد پای
 کزین گونه هرگز ندیدیم نیو
 ز لشکر بر طوس شد کینه خواه
 چو گرگ این فرود آمد و نشست
 بکردار شیر زبان بر دمید
 ز نیرو بیفتاد ترگ از سرش
 شدند از دلیران بی جنگ جوی
 بجز پیلتن پایه او نداشت
 سپه را برو هیچ نگذاشتم
 سپردیم میدان کینه بدوی
 همی تاخت از قلب تا میمنه
 بزیر اندرون بود اسبش چمان
 بر شاه کاؤس بنهاد روی
 بر خوش نزدیک جایش گزید

چنین گفت سهراب کو زین سپه
 از ایرانیان من بسی کشته ام
 وزین بر شما جز نظاره نبود
 اگر شیر پیش آمدی بی گمان
 ببیشم چه بیرو بلسنگ و هزبر
 چو گردان مرا روی بینند تیز
 چو فردا پیش است روز بزرگ
 بنام جهان آفرین یک خدای
 کنون خوان و می باید آراستن
 وزان روی رستم سپه را بدید
 که امروز سهراب جنگ آزمای
 چنین گفت با رستم گرد گیو
 بیامد دمان تا میان سپاه
 که او بود بر زین و نیزه بدست
 بیامد چو با نیزه او را بدید
 خمیده عمودی بزد بر برش
 نتابید با او پتابید روی
 ز گردان کسی مایه او نداشت
 هم آیین پیشین نگه داشتم
 بنها نشد بر برش جنگجوی
 سواری نشد پیش او بکنه
 ز هر سو همی شد دمان و دنان
 غمین گشت رستم ز گفتار اوی
 چو کاؤس کی پهلوان را بدید

بدین دشت هم دارو هم میرست
 گر اینون که بازو بشمشیر و نیر
 بگردیم شبگیر با تیغ کین
 که روشن جهان زیر تیغ اندرست
 چنین آشنا شد تو هرگز معیر
 تو نا چه خواهد جهان آفرین

بازگشتن رستم و سهراب بلشکرگاه

برفشنده روی هوا تیره گشت
 توگفتی ز جنگش سرشت آسمان
 دگر باره زیر اندرش آهنست
 شب تیزه آمد سوی لشکرش
 بهومان چنین گفت کامروز هور
 شما را بسر زان سوار دلیر
 چه آمد شمارا چه گفت و چه کرد
 چه کرد او ابا لشکرم سر بسر
 یکی پیر مردست بر سان شیر
 ندانم بگرد جهان سر بسر
 بدو گفت هومان که فرمان شاه
 همه کارما سخت با ساز بود
 بیامد یکی مرد برخاشجوی
 توگفتی ز مستی کنون خاسته
 هر سو پراگندگرد نبرد
 و ز آهس بدان لشکر خوش روی
 ز سهراب گردون همی خیره گشت
 نیاساید از تاختن یک زمان
 شکفتی روانست و روین نشت
 میان سوده از جنگ و آهن برش
 بر آمد جهان کرد پرچگ و شور
 که یال یلان داشت چنگال شیر
 که او بود هم زور من درنبرد
 که چون او ندانم بگیتی دگر
 نکرده ز جنگ و ز بیکار سیر
 که بسددگه کینه چون او کمر
 چنین بد کزایدر نجنبید سباه
 باوردگه گشتن آغاز بود
 بدین لشکر گشن بنهاد روی
 که این جنگ را بیکن آراست
 ز لشکر که مایی کشت مرد
 نهاد و همی رفت در پویه بوی

شکفتی فرو مانند از بند اوی
 تبه گشته و خسته دیر آمدند
 ز زین برکشیدو ببفشرد ران
 بببچیدو درد از دلیری بخورد
 بزخم دلیران نه بایدار
 دو دست سوار از همه بدترست
 جوانی کند بپیر کانا بود
 چنان تنگ شد بر دلیران زمین
 دل و جان بانديشه بگذاشتند
 بدانان که نخجیر بیتد بلنگ
 عنان باره نیز تگ را سپرد
 بدش بی نامور شد تبه
 برا گنده گشتند خردو بزرگ
 که کاؤس را بی گمان بد رسد
 بخفتان برو بازو آراسته
 که اندیشه دز بدان گونه بود
 زمین لعل کرده بخوناب را
 چو شیری که گیرد ز نخجیر دست
 خروشی چو شیر زمین برکشد
 ز ابران به جنگ باتو که کرد
 چو گرگ آمدی در میان رمه
 از این رزم دورندو هم بی گنده
 کسی با تو پیگارو کینه نجت
 چو پیدا کند نیغ گیتی فروز

فرو داشت دست از کمر بند اوی
 دو شیر لوزن از جنگ سیر آمدند
 دگر باره سهراب گرز گران
 بزد گرزو آورد کشفش بدرد
 بخندید سهراب و گفت ای سوار
 بزیر اندوت رخش گویی خرت
 اگر چه گوی سرو بالا بود
 بیستی رسید این ازان آن ازین
 که از یکدگر روی برگاشتند
 تهمتن بتوران سپه شد بجنگ
 بایران سپه رفت سهراب گرد
 بزد خوبش را بایران سپه
 میان سپاه اندر آمد چو گرگ
 دل رستم اندیشه کرد بد
 ازین بر هنر ترک نو خاسته
 بلشکرگه خوبش تازید زود
 میان سپه دید سهراب را
 سر تیزه بر خون و خفتان و دست
 دزم گشت رستم چو او را بدید
 بدو گفت کای ترک خونخواره مرد
 چرا دست با من نسودی همه
 بدو گفت سهراب توران سپه
 تو آهنگ کردی بدیشان نخت
 بدو گفت رستم که شد تیره روز

بجب باز بردند هر دو عنان
 همی ز آهن آتش فرو ریختند
 چه زخمی که پیدا کند رستخیز
 همی کوفتند آن برین این بر آن
 چمان بادبایان و گردان دزم
 زره پاره شد بر میان گوان
 یکی را نبد دست و بازوش بار
 زبان گشته از تشنگی چاک چاک
 بر از درد بابو بر از رنج پور
 شکته هم از تو هم از تو درست
 خرد دور بد مهر نشمود چهر
 چه ماهی بدرا چه دردشت گور
 یکی دشمنی را ز فرزند باز
 ندیدم که آبد بدین سان جنگ
 ز مردی شد امروز دل نا امید
 نه گردی نه نام آوری از مغان
 دو لشکر نظاره بدین کارزار
 ز آزار جنگ و ز ننگ و نبرد
 جوانه همان سالخورده همان
 ز کلک و ز پیکان نیامد زبان
 گرفتند هر دو ذوال کمر
 بکنندی سپه سنگ را روز جنگ
 که از زمین بجنبانند اندر نبرد
 بحاند از هنر دست رستم تھی

نمآند ایچ بر نیزه بند و سنان
 بشمشیر هندی بر آویختند
 بزخم اندرون تیغ شد ریز ریز
 گرفتند از انیس عمود گران
 ز نیرو عمود اندر آمد بخم
 ز اسبان فرو ریخت بر گستان
 فرو مانند اسپ و دلاور ز کار
 تن از خوی بر آب و دهان برز چاک
 یک از دیگر استاد آنگاه دور
 جهان شگفتی ز کردار نست
 ازین دو یکیرا نجنبید مهر
 همی بچه را باز داند ستور
 نداند همی مردم از رنج و آز
 بلد گفت رستم که هرگز نهنگ
 مرا خوار شد جنگ دیو سپید
 ز دست یکی ناسپرد جهان
 بیری رسانیدم از روزگار
 چو آسوده شد باره هر دو مرد
 بزه سر نهادند هر دو کمان
 زره بود و خفتان و ببریبان
 غبن شد دل هر دو از یکدگر
 تهنن اگر دست بردی بسنگ
 کمریند سهراب را چاره کرد
 میان جوانرا نبد آگهی

چو من باشم و تو باورد بس
 ترا خود یک مشت من پای نیست
 سم بافت با این ز بسیار سال
 بدان سفت و چنگ و رکیب دراز
 زمین خشک و سرد و هوا نرم و گرم
 بی بر زمین بست کردم سپاه
 ندیدم بدان سو که بودم شکن
 اگر زنده مانی ترس از نهنگ
 که با نامداران توران گروه
 بمردی جهان زیر پای منست
 نخواهم که جانت ز تن بگسلم
 به ایران ندانم ترا نیز جفت
 بجنبید سهراب را دل بدوی
 همه راستی باید افکند بن
 ز گفتار خوبت مرا شاد دار
 که از تخمه نامور نیرمی
 هم از تخمه سام نیرم نیم
 نه با تخت و گاهم نه با افرم
 بدو تیره شد روی روز سپید

از ایران و توران نخواهیم کس
 به آورد که مر ترا جای نیست
 بیالاً بلندی و باکتف و بال
 نگه کرد رستم بدان سر فراز
 بدو گفت نرم ای جوان مرد نرم
 ببیری بسی دیدم آورد گاه
 تبه شد بسی دیو بر دست من
 نگه کن مرا تا ببینی بچنگ
 مرا دیده در چنگ دریا و کوه
 چه کردم ستاره گوی منست
 همی رحمت آرد بتو بر دلم
 نمائی بشرکان بدین بال و سفت
 چو آمد ز رستم چنین گفتگوی
 بدو گفت کز تو یرسم سخن
 یکایک نژادت مرا یاد دار
 من ای دلون گمانم که تو رستمی
 چنین داد پاسخ که رستم نیم
 که او بهلوانست و من که نرم
 ز امید سهراب شد تا امید

رزم رستم با سهراب

همی مانند از گفت مادر شکفت
 بکوتاه نیزه همی باختند

به آورد که رفت و نیزه گرفت
 یکی تنگ میدان فرو ساختند

که پیش من آید بدین دشت چنگ
از ایران نداد ایچ پاسخش کس
بزد نندو برکند هفتاد مبخ
ز هر سو بر آمد دم گرنای
که ای نامداران فرخ نژاد
کزین نرک شد مغزگردان نهی
از ایران نیارد کس این کار کرد
شنبه سخن پیش او بر شرد
که کردی مرا ناگهان خواسار
ندیدم ز کاؤس جز رنج رزم
سواران بروها پراز چین کنند
زره گیورا دید کاتدر گذشت
همی گفت گرگین که بشاب هین
ببرگنوان بر زده طوس چنگ
تہمتن چو از برده آواشود
نه این رستخیز از پی بکنست
بیست آن کیانی کمر بر میان
زواره نکهبان گاه و سپاه
بعن دار گوش از بلان بیشتر
همی رفت برخاشجوی و دژم
برش چون برسام جنگی فراخ
بر آوردگه بر بی آهو شویم
به آوردگه رفت از پیش صف
بیکجای هر دو دو مرد گویم

که داری از ایرانیان نیز چنگ
بگفت و همی بود خاموش بس
خم آورد پشت و سنان سببخ
سرا پرده یک بهره آمد ز پای
غمبین گشت کاؤس و آواز داد
یکی نژد رستم برید آگهی
ندارم سواری ورا هم نبرد
بشد طوس و پیغام کاؤس برد
بدوگفت رستم که هر شهریار
گهی جنگ بودی گهی ساز بزم
بفرمود تا رخس را زین کنند
ز خیمه نگه کرد رستم بدشت
نهاد از بر رخس رخنده زین
همی بست باگرز رهام تک
همی آن بدین این بدان گفت زود
بدل گفت این رزم آهرمنست
بزد دست و پوشید ببریجان
نست از بر رخس و پیمود راه
بدوگفت از ایدر مرو بیشتر
درفشش ببردند با او بهم
چو سهراب را دیدو آن بالو شاخ
بدوگفت از ایدر بیکسو شویم
بمالید سهراب کف را بکف
بگفت او برستم برو نا رویم

تاختن سهراب بر لشکر کاؤس

چو بشنید گفتارهای درشت
 نهان کرد ازو روی و چیزی نگفت
 ز بالا زدش تند یک بخت دست
 بسی کرد اندیشه‌های دراز
 بیست از بی‌کینه آنکه کمر
 زره را و خفتان بپوشید شاد
 گرفتش سنان و کمان و کند
 ز تنی بجوش آمدش خون زرگ
 خروشنید و بگرفت نیزه بدست
 بیرون آمد و رای ناورد کرد
 وزان بر دمان شد بپرده سرای
 بگردار گیوران ز چنگال شیر
 کس از نامدازان ایران سپاه
 ز پای و رکیب و دست و عنان
 وزان پس دلیران شدند انجمن
 نشاید نگه کردن آسان بدوی
 وزان پس خروشنید سهراب گرد
 چنین گفت کای شاه آزاد مرد
 چرا کرده نام کاؤس کسی
 گر این نیزه در مشت بیجان کم
 یکی سخت سوگند خوردم بیزم
 بکز ایران نمانم یکی نیزه دار
 سر بر دلان زود بنمود بخت
 عجب ماند ازان گفته‌های نهفت
 بیفکندش آمد بجای نشست
 ز هر گونه کرد بیگار ساز
 نهاد از سر سروری تاج زر
 یکی ترک رومی بسر بر نهاد
 گران گرز را پهلوی دیو بند
 نشست از بر باره نیز تگ
 به آورد که رفت چون پیل مست
 بر آورد بر چهره ماه گرد
 بنیزه بر آورد بالا جای
 رمی‌بند ازوی سران دلیر
 نیارست کردن بدو نگاه
 ز بازوی و آن آب داده سنان
 بگفتند کاینست گو پیل‌نن
 که یار شدن پیش او جنگجوی
 همی شاه کاؤس را بر شمرد
 چه گونه است کارت بدشت نبرد
 که در جنگ شیران نداری تویی
 سپاه ترا جمله بیجان کم
 بدان شب کجا کشته شد زنده‌رزم
 کنم زنده کاؤس کی را بدار

چو تیغ نبش بر کشد آفتاب
 که گر من نشان گو شیر گیر
 چنین بال و این خسروانی نشست
 بر انگیزد آن بارهٔ پیلتن
 شود کشته رستم بیچنگال اوی
 که با او بروی اندر آرد بروی
 بگیری در سر تخت کاؤس شاه
 به از زنده دشمن برو شاد کام
 نکرده سیه روز و خون آب جوی
 دگر پور هفتاد و شش شیر مرد
 که باشد بهر جا هر انجمن
 چو شیدوش شیراوژن زرماز
 ز دشمن بکین جان ستای کتد
 همه نامداران با آفرین
 چنین دارم از موبد باک بشاد
 سزد گر گیارا نبود تدر
 همه با من از رستم گفتنت
 بیبیهوده چیزی ز من خواستن
 بدین کینه خواهی بریدن سرم
 چه باید کنون رنگت آمیختن
 همانا کت آسان نیاید بدست
 بر آرد به آورد که از نو کرد

سر تیرگی اندر آید بخواب
 بند گفت ناکار دیده هجیر
 بگویم بدین ترک با زوردست
 لشکر کند جنگجو انجمن
 بدین رورو این کفو این یال اوی
 گردان نیاید کی جنگجوی
 ایران نباشد کسی کینه خواه
 چنین گفت موبد که مردن بنام
 اگر من شوم کشته بر دست اوی
 چو من هست گودرز را سالخورد
 چو گیو جهانگیر لشکر شکن
 چو بهرام و رهام کردن فراز
 بر از مرگ من مهربانی کنند
 چو گودرز و هفتاد پور گزین
 نباشد بایران تن من مباد
 چو تن در کشد از زمین بیخ سرو
 بهراب گفت این چه آشفتنست
 چرا باید این کینه آراستن
 که آگاهی آن نباشد برم
 بهانه نیاید بخون ریختن
 هسی پیلتن را نخواهی شکست
 نباید ترا جست با او نبرد

که دارد سپهد سوی جنگ روی
 بیایند نزدش مهان با کلاه
 برین بر بخشنند پیرو جوان
 بگویم که گفتار من اندکیست
 سرافراز باشی بهر انجمن
 گشاده کنم گنجهای نهان
 گشاده بمن بر بیوشی سخن
 میانجی کن اکنون بدین هردورای
 بدانکه که بگشاد راز از نهفت
 کجا نا بسوده ببند اندرست
 درخشنده مهری بود بی بها
 چو سیر آید از مهر و از تاج و گاه
 که او زنده پیل اندر آرد ز جان
 بر آرد دمار از دو صد انجمن
 سرش اسمان اندر آرد بگرد
 چو گرد پی اسپ او نیل نیست
 سرش بر ترست از درخت بلند
 بچنگش چه شیرو چه پیل و چه مرد
 سیه بخت گودرز کشوادگان
 بدین روز و این دانش و این هنر
 که بانگ بی اسپ نشنیده
 برائی سنایی و را هر زمان
 که دریا بارام جنبان بود
 ندارد دم آتش تیز پای

بدو گفت سهراب کین خود نکوی
 هر سو ز بهر جهاندار شاه
 برامش نشیند جهان بهلوان
 مر با تو امروز پیمان یکبیت
 اگر بهلوان را نمایی بمن
 تر بی نیازی دهم در جهان
 و ز یمنون که این راز داری زمن
 سر ترا نخواهد همی تن بجای
 نبیی که موید بخرو چه گفت
 سخن گفت نا گفته چون گوهرست
 چو از بند و پیوند یابد بها
 چنین داد یسخ هجیرش که شاه
 نبرد کسی جوید اندر جهان
 ز رخم سرگرز سندان شکن
 کسیرا که رستم بود هم نبرد
 هم آورد او بر زمین پیل نیست
 تنش زور دارد بصد زورمند
 چو او خشم گیرد بروز نبرد
 بدو گفت سهراب آزادگان
 که همچون نوی خواند باید بر
 نو مردان جنگی کجا دیده
 که چندین ز رستم سخن بر زبان
 از آتش ترا بیم چندان بود
 چو دریای سبز اندر آید ز جای

نهاده بران: عاج گرسی ساج
 غلام ایستاده رده خیل خیل
 که فرزند شاهست و تاج گویان
 که فرزند شاهست و با افسرست
 درفشی درخشان ببیش بپای
 ز هرگونه برکشیده درفش
 سرش ماه سیمین و بنا لا دراز
 که در جنگ شیران ندارد انگام
 که بر دردو سختی نباشد زکان
 همی داشت آن راستی در نهفت
 جهاندار ازین کار پرداخت
 چنان کو گذارد پباید گذاشت
 همه زهر زو بینی و رنج
 ازان کش بدیدار او بد نیاز
 وزان مردو آن تاب داده کیخند
 که از تو سخنرا نباید نهفت
 از ان است کورا ندانه همی
 ز رسم نکردی سخن هیچ باد
 میان سپه در نعماند نهان
 نگهبان هر مرزو هر کشورست
 به بیل دمان تخت و افرکند
 چو بر خیزد از دشت آوای غو
 که شاید بدن کان گو شیر گیر
 که هنگام بزم است در گلستان

نخته سپهدار ببر تخت عاج
 زبرده فرو هشته دیبا جلیل
 بدو گفت کورا فریبرز خوان
 بدو گفت سهراب کین در خورست
 بپرسید ازان زرد برده سرای
 بگرد اندرش زرد و سرخ و بنفش
 درفشی پس پشت بیکرگراز
 چنین گفت کو را گرازست نام
 مشبورلو از تخم کویوگان
 نشان پسر جست و با او نگفت
 جهانرا چه سازی که خود ساخت
 زلمه نبشته دگرگونه داشت
 چو دل بر نهی در سرای پنج
 دگر باره پرسید ازو سرفراز
 ازان برده سبزو اسب بلند
 وزان پس هجیر سپیدش گفت
 گراز نام چینی بهانم همی
 بدو گفت سهراب کین نیت داد
 کسی کو بود بهلوان جهان
 توگفتی که در لشکر اومهرست
 برزمی که کاوش لشکر کشد
 جهان بهلوان بیامدش پیشرو
 چنین داد پاسخ مر اورا هجیر
 کنون رفته باشد بزابلستان

تو گویی که درینا بجوشد همی
 همی جوشد آن مرد پر جانی خوش
 نبینم همی آب همتای اوی
 بران نیزه بر شیر زرین سرست
 که گر من نشان گو بیلتن
 ز رسم بر آرد بناگاه گرد
 ز گردنکشان نام او بفکنم
 بنوی بیامد بنزدیک شاه
 بگفتا که نامش ندارم بویر
 کجا او بیامد بر شهریار
 که جایی نیامد ز رسم نشان
 همی دیدو دیده نبد باورش
 مگر کان سخنها شود دزبذیر
 ز فرمان نگاهد نه هرگز فزود
 کشیده سربا رده بر کران
 بر آبد همی ناله کرنای
 به ابد اندر آورده زرین سرش
 ستاده غلامان پیشش
 که خوانند گردان و را گبو نیو
 به ایرن سپه بر دو بهره سرشت
 بایران زمین همچو او کم بود
 بر آبد یکی برده بینم سید
 رده بر کشیده فزون از هزار
 شده انجمن لشکر بی کران

بخود هر زمان خروشد همی
 بی بین برگستوان دار بیش
 بایران نه مردی بالای اوی
 درفشش بسین لژدها پیکرست
 هجیر آنکمی گفت با خوشتن
 بگویم بدین نیکدل شیر مرد
 لزان به نباشد که بنهان کنم
 بدو گفت کز چین یکی نیکخواه
 بپرسید نامش ز فرخ هجیر
 بدین دز بدم من بدان روزگار
 غمین گشت سهراب را دل بدان
 نشان داده بد از پدر مادرش
 همی نام جت از دهان هجیر
 نبسته بر بر دگرگونه بود
 وزان پس بپرسید کز مهتران
 سواران بیارو بیلان بیای
 یکی گرگ پیکر درفش از برش
 میان سرا پره تختی زده
 چنین گفت کان پورگودرز گبو
 زگودرزبان مهر و بهرست
 سرافراز داماد رسم بود
 بدو گفت لزان سو که تابنده شید
 ز دببای رومی پیشش سوار
 پیاده سپردارو زوبین وران

چو گیو و چو طوس و چو گوزر را
 ز هر چت بیرسم بمن شمار
 بدو اندرون خیمه‌های پستانک
 یکی تخت پیروزه برسان نبل
 سرش ماه زرین غلافش بنفش
 زگردان ایران ورا نام چیست
 که بر درگمش بیدو شیران بود
 سواران بیارو پیل و بنه
 رده‌گردش اندر ستاده سیه
 پس پشت پیلان و شیران پیش
 بنزدش سواران زرینه کنش
 درفش کجا پیل پیکر بود
 سواران بسی گردش اندر پهلوی
 درفشان گهر در میان درفش
 همه نیزه داران و جوشن دران
 زکزی میاور تباهی بروی
 سپهدار گودرز کشوادگان
 دو چل پور دارد چویل و چو شیر
 نه از دشت برون نه از که بلنگ
 یکی لشکری گشن پیشش بپای
 زده پیش او اختر کویان
 ابا فرو با سفت و بان گویان
 نشسته بیک سر ازو برتر است
 کمنی فرو هشته تا پای لوی

همه نامداران آن مرز را
 ز بهرام و از رستم نامدار
 سرا پرده دیبه رنگ رنگ
 پیش اندرون بسته صد زنده پیل
 یکی زرد خورشید پیکر درفش
 بقاب سپاه اندرون جای کیست
 بدو گفت‌کان شاه ایران بود
 وزانپس بدو گفت‌کر میمنه
 سرا پرده بر کشیده سپاه
 بگرد اندرش خیمه زاندازه پیش
 زده پیش او پیل پیکر درفش
 چنین گفت‌کان طوس نوذر بود
 پیرسید کان سرخ پرده سرای
 یکی شیر پیکر درفش بنفش
 پس پشتش اندر سپاهی گران
 که باشد بمن نام او باز گوی
 چنین گفت‌کان فر آزادگان
 سه‌کش بود گاه کینه دلیر
 کجا پیل با او نکوشد بچنگ
 دگر گفت‌کان سبز پرده سرای
 یکی تخت پرمایه اندر میان
 برو بر نشسته یکی پهلوان
 از آن کس که بر پای پیش بر است
 یکی باره پیشش ببالای اوی

چو رستم بدر باشدو من بر
 بگیتی نماند یکی ناجور
 چو روشن بود روی خورشیدو ماه
 ستاره چرا بر فرازد کلاه

پرسیدن سهراب نام سرداران ایران از هجیر

چو خورشید بر داشت زرین سپر
 ببوشید سهراب خفتان جنگ
 یکی تیغ هندی بد اندر برش
 کمندی بفتراک برشت خم
 بیامد یکی تند بالا گزید
 بفرمود تا رفت پیش هجیر
 بهر کار در پیشه کن راسی
 سخن هرچه پرسم همه راست گوی
 چو خواهی که بابی رهایی زمن
 از ایران هر آنجست پرسم بگوی
 سپارم بنو گنج آراسنه
 ور ایدون که کژی بود رای تو
 چنین داد پلسخ هجیرش که شاه
 بگویم همه هرچه دانم بدوی
 نبینی جز از راسی پیشه ام
 بگیتی به از راسی پیشه نیست
 بندوگفت کز نو پرسم همه
 زمانه بر آورد از چرخ سر
 نشت از بر جرمه نیل رنگ
 یکی مفقر خسروی بر سرش
 خم اندر خم و روی کرده
 بجایی که ایران سپه را بدید
 بدو گفت کژی نیاید نبر
 چو خواهی که نگزایدت کاسی
 بکزی مکن رای و چاره مجوی
 سر افراز یاشی بهر انجمن
 مناب از ره راسی هیچ روی
 بیابی بی خلعت و خواسته
 همان بندو زندان بود جای
 زمن هر چه پرسد ز ایران پناه
 بکزی چرا بایدم گفتگوی
 بکزی نیاید خود اندیشه ام
 زکزی بر هیچ اندیشه نیست
 زگردنکشان و ز شاه و رمه

ز دستان سامی و از نیرمی
 که تخم تو زان نامور کوه‌رست
 سواری چو رستم نیامد پدید
 سرش را نیارست گردون بود
 بیاررد و بنمود پنهان بدوی
 کز ایران فرستاده بودش پدر
 فرستاده بودش پدر با پیام
 که بابت فرستاده ای پر هنر
 نباید که داند ز سر تا ببن
 بتوران زمین زو همه ماتمست
 ز خشم پدر پور سازد تباہ
 شیدی سر افراز گردنکشان
 دل مادرت گردد از درد ریش
 ندارد کسی این سخن را نهان
 ز رستم زنند این زمان داستان
 نهان کردن از من چه آیین بود
 فراز آورم لشکری بی کران
 از ایران ببرم بی طوس را
 نه گسندم نوذر نه بهرام نیو
 نشانمش برگاه کاؤس شاه
 ابا شاه روی اندر آرم بروی
 سرنیزه بگذارم از آفتاب
 بجنگ انبیرون کار شیران کتہ

نو بوزگو بیلتن رستمی
 از برا سرت زاسمان برترست
 جهان آفرین تا جهان آفرید
 چو سام فریمان بگیتی نبود
 یکی نامه از رستم جنگ جوی
 سه یاقوت رخشان و سه بدره زر
 بدانگاه کو زاده بودش ز مام
 نگه کن نو آنرا بخوبی نگر
 دگر گفت کافراسیاب این سخن
 که او دشمن نامور رستمست
 بادا که گردد بتو کینه خواد
 بدرگر بدانند که تو ز من نشان
 همانکه بخوانند ترا نزد خویش
 چنین گفت سهراب کاندر جهان
 بزرگان جنگ آور از باستان
 نبرده نژادی که چونین بود
 کنون من ز ترکان جنگ آوران
 بر اندکیزم از گاه کاؤس را
 نه گرگین بمانم نه گودرز و کیو
 بر رستم دهم گنج و تخت و کلاه
 از ایران بتوران شوم جنگ جوی
 بگیرم سر تخت افراسیاب
 ترا بنامی شهر ایران کنم

بیاراست روی زمین را بمهر
 بی بوسه دادش بچشم و بر
 آبا اندوه درد انباز گشت
 پیرسیدش از خواب و آرام گاه
 ازو شادمان شد دل تاج بخش
 شد از رخس رخشان و از شاه شاد
 وزین داستان کرد بسیار یاد
 کسی را نگفت آنچه دید و شنید

چو رخسند خورشید شد بر سپهر
 بپدرود نکردن گرفتش ببر
 بری چهره گریان ازو باز گشت
 بر رستم آمد گران مایه شاه
 چو این گفته شد مزه دادش بر رخ
 بیامد بمالیدو زین بر نهاد
 وزانجا سوی سیستان شد چو باد
 وزانجا سوی زابلستان کشید

زادن سهراب از مادرش تهینه

یکی کودك آمد چو تابنده ماه
 و با سام شیرست و با نیرمت
 ورا نام تهینه سهراب کرد
 برش چون بر رستم زال بود
 پنجم دل شیر مردان گرفت
 که یارست با او نبرد آزمود
 بدو گفت گستاخ با من بگوی
 همی باسمان اندر آید سرم
 چه گویم چو پرسد کی از پدر
 نعمانم ترا زنده اندر جهان
 بدین شادمان باش و تنیدی مکن

چو نه ماه بگذشت بر دخت شاه
 تو گفتی گو بیلتن رستم
 چو خندان شدو چهره شاداب کرد
 چو یک ماه شد همچو یک سال بود
 چو سه ساله شد ساز میدان گرفت
 چو ده ساله شد زان زمین کس نبود
 بر مادر آمد بپرسید از وی
 که من چون ز همشیرگان برترم
 زنخم کیم وز کدامین گهر
 گرایم پرش از من بماند نهان
 بدو گفت مادر که بشنو سخن

نبیند همی مرغ و ماهی مرا
 خرد در از بهر هوی کشتهام
 نشاند یکی کودکم کنار
 سپهرش دهد بهره کیوان و هور
 سمنگان همه زیر پای آورم
 تهمتن سراسر شنید آن سخن
 زهر دانشی نزد او بهره دید
 ندید ایچ فرجام جز فرهی
 بیاید بخواهد ورا از پدر
 بسان یکی سرو آزاد شد
 بر انسان که بودست آیین و کیش
 بخوبی بیاراست بیجان اوی
 همه شادگشتند پیرو جوان
 بر آن پهلوان آفرین خواندند
 سر بد سگالان تو کننده باد
 بود آن شب تیره تا دیرباز
 همی خواست افکند مشکین کند
 که آن مهره اندر جهان شهه بود
 گرت دخترری آید از روزگار
 بنیک اختر و فال گیتی فروز
 پندش ببازو نشان بدر
 بمردی و خوی کریمان بود
 نتابد بتندی برو آفتاب
 همی گفت ازهر سخن بیشاوی

ترا ام کنون گر بخواهی مرا
 یکی آن که بر تو چنین کشتهام
 و دیگر که از تو مگر کردگار
 مگر چون تو باشد بمردی و زور
 سه دیگر که رخت بجای آورم
 سخنهای آن ماه آمد به بن
 چو رستم بدانسان پری چهره دید
 دگر آنکه از رخت داد آگهی
 بفرمود تا موبدی بر هنر
 چو بشنید شاه این سخن شاد شد
 بدان پهلوان داد آن دخت خویش
 بخشودی و رای و فرمان اوی
 چو ببرد دختر بدان پهلوان
 بنادی همه جان بر افشانند
 که این ماه نو بر تو فرخنده باد
 چو انباز او گشت با او برآز
 چو خورشید روشن ز چرخ بلند
 ببازوی رستم یکی مهره بود
 بدو داد و گفتش که اینرا بنار
 بگیرو بکیسوی او بر بدوز
 ورا بدون که آید ز اختر بر
 نبالای سام نریمان بود
 فرود آرد از ابر بران عقاب
 همی بود آن شب بر ماهروی

آمدن تهینه دختر شاه سنگان بنزد دستم

چو یک بهره زان تیره شب درگذشت
 سخن گفته آمد نهفته برآز
 یکی بنده شمس معنبر بدست
 پس بنده اندریکی ماه روی
 دو ابرو کمان و دو گیسو کمند
 دورخ چون عقیق یمانی بر رنگ
 روانش خرد بود و تن جان پاک
 از ورستم شیردل خیره ماند
 پیرسید از او گفت نام تو چیست
 چنین داد پاسخ که تهینه ام
 یکی دخت شاه سنگان منم
 بگیتی ز شاهان مرا جفت نیست
 ز برده برون کس ندیده مرا
 بکردار افسانه از هر کسی
 که از دیو و شیرو پلنگ و نهنگ
 شب تیره تنها بتوران شوی
 بنها یکی گور برسان کنی
 بدرد دل شیرو چرم پلنگ
 برهنه چو تیغ تو بیند عقاب
 نشان کمند تو دارد هزبر
 چنین داستاها شنیدم ز تو
 بچشم می گفت و یال و برت
 شاهنگ بر چرخ گردان بگشت
 در خواب که نرم کردند باز
 خرامان بیامد ببالین مست
 چو خورشید تابان بر از رنگ و بوی
 ببالا بکردار سرو بنشد
 دهان چون دل عاشقان گشته تنگ
 تو گفستی که بهره ندارد خاک
 برو بر جهان آفرین را بخواند
 چه جویی شب تیره کام تو چیست
 تو گویی که از غم بدونیمام
 زبشت هزبر و پلنگان منم
 چو من زیر چرخ برین اندکیت
 نه هرگز کس آوا شنیده مرا
 شنیدم همی داستانت بسی
 ترسی و هشی چنین تیز جنگ
 بگردی دران مبرو هم نفسوی
 هوا را بشمشیر گریبان کنی
 هر آنکه که گرز تو بیند بیچنگ
 نیارد بنخچیر کردن شتاب
 زبیم ستان تو خون بارد ابر
 بسی لب بدنندان گزیده تو
 بدین شهر کرد ایزد آبشخورت

بفرمود آذین کران تا کران
 بخوانندگان بر درم بر فشانند
 نویسنده بنشانند آن نامدار
 بسیار است چون مرغزار بهشت
 بدان شادمان گردش روزگار
 خداوند شمشیر و کوبال را
 که یال یلان داشت و فرکیان
 بداریدکنز دم نیابد گزنده
 شب و روز با کردگار جهان
 ز تخم تو پوری بر آئین من
 نیاید جز از زندگانش خواست
 بر زال روشن دل و شادمان
 که چون خود بر افراخت این نیکام
 نهاد و بدو داد بند بدر
 بدل گشت خرم گو پاک مغز
 بر افراخت گردن بچرخ کبود
 برهنه شد آن رازهای نهان
 که نیروی مردست و سرمایه شیر
 شد از نان و از گوشت پروردنی
 بمآئند مردم ازان پرورش
 بساز یکی سرو آزاده گشت
 جهان بر ستاره نظاره شود
 ببالا و فرهنگ و دیدار و رای

در آن شهر سگسار و مازندران
 می آورد و رامشگرانرا بخواند
 چو بکفته بگذشت زان گونه کار
 بر آن نامه زال پاسخ نبشت
 نخت آفرین کرد بر کردگار
 نتودن گرفت آنگهی زال را
 بر آمد بدان پیکر پرنیان
 بفرمود کورا چنان ارجمند
 نیایش همی کردم اندر نهان
 که روزی ببیند جهانبین من
 کنون شد مرا و ترا پست راست
 فرستاده آمد چو باد دهبان
 بدوگفت یکیک ز شادی سام
 بر آنگاه نامه بر زال زر
 چو بشنید زال این سخنهاى نغز
 بشادیش بر شادمانی فزود
 همی گشت ازان گونه بر سر جهان
 برستم همی داد ده دایه شیر
 چو از شیر آمد سوی خوردنی
 بدی پنج مرده مراورا خورش
 چو رستم بپیمود بالای هشت
 چنان شد که رخشان ستاره شود
 نوگشتی که سام بلنی بجای

برو زرو گوهر بر افشانند
 بر آن بجهرا پیش او تاختند
 بیک روزه گفتی که یکساله بود
 بخندید ازان بجه سرومهی
 بگفتا برستم غیم آمد بر
 یکی کودکی دوختند از حریر
 درون اندر آگنده موی سمور
 ببازوش بر ازدهلی دلیر
 بر فر کش اندر گرفته سنان
 نشانندش آنکه براب سفند
 چو شد کار بکر همی ساخته
 هیونی تکاور بر انگیختند
 مر آن صورت رستم گرزدار
 یکی جشن کردند در گلستان
 همه دشت با باده و نای بود
 بکابل درون گشت مهربان شاد
 بزابلستان از کران تا کران
 نبد کهنر از مهتران بر فرود
 پس آن پیکر رستم شیر خوار
 فرستاده بنهاد در پیش سام
 ابرسام نل موی بر بلی خاست
 اگر نیم ازین پیکر آید نش
 وزان پس فرستاده را پیش خواست
 بشادی بر آمد ز درگاه کوس

ابر کبردار آفرین خوانندند
 بیان سپهری بر افراختند
 یکی توده سوسن و لاله بود
 بدید اندرو فر شاهنشاهی
 نهادند رستمش نام پسر
 ببالای آن شیر ناخورده شیر
 برخ بر تکاریده ناهید و هور
 بچنگ اندرش داده چنگال شیر
 بیک دست کویال و دیگر عناب
 بگرد اندرش چاکران نیز چند
 چنانچه چون ببایست برداشته
 بفرمان بران بر درم ریختند
 ببردند نزدیک سام سوار
 ز کابلستان تا بزابلستان
 بهمرکنج صد مجلس آزایی بود
 بمزده بدرویش دینار داد
 نشسته بهر جای رامشگران
 بهم در نشستند چون تارو بود
 ببردند نزدیک سام سوار
 نگه کرد و خرم شد و شاد کام
 مرا ماتد این برنیاں گفت راست
 سرش ابر باید زمین دامنش
 درم ریخت تا با سرش گشت راست
 بیاراست میدان چو چشم خروس

یکی مرد بینادل بر فسون
 زدل بیم و اندیشه را بدست کن
 ز صندوق تا شیر بیرون کند
 نباشد مراورا زدرد آگهی
 همه پهلوی ماه درخون کشد
 زدل دور کن ترس و اندوه و باک
 بکوب و بکن هر سه در سایه خشک
 به بینی هم اندر زمان رستگیش
 خجسته بود سایه فر من
 پیش جهاندار باید شدن
 که هر روز نو بشکافتند بخت
 که شاخ یرومنند آید ببار
 فگند و بیرواز برشد بلند
 برفت و بکرد آنچه گفت ای شکفت
 همه دیده بر خون و خسته روان
 که کودک ز پهلوی آید برون
 مرآن ماه رخزا بمی کرد مت
 بتایید مر بچه را سر ز راه
 که کس در جهان این شکفتی ندید
 ببالا بلند و بدیدار کش
 که نشید کس بچه بیلتن
 زمی خفته و دل ز هس رفته بود
 بدارو همه درد بسبوختند
 بسندخت بگشاد لب بر سخن

بیانور یکی خنجر آبگون
 نختین بمی ماها مست کن
 تو بنگر که بینادل افسون کن
 بکافد تهیگاه سرو سهی
 وزو بچه شیر بیرون کشد
 وزان بس بدوزد کجا کرد چاک
 گیاهی که گویم تو با شیرو مشک
 پای و بیالا بر ختگیش
 بر آن مال از انیس یکی بر من
 ترا زین سخن شاد باید بدن
 که او دادت این خروانی درخت
 بدین کار دل هیچ غمگین مدار
 بگفت و یکی بر زبازو بکند
 بشد زالو آن بر او برگرفت
 بران کار نظاره بب یک جهان
 فرو ریخت از دیده سیندخت خون
 بیامد یکی موبدی چرب دست
 بکافد بی رنج پهلوی ماه
 چنان بی گزندش برون آورید
 یکی بچه بد چون گوی شیرش
 شکفت اندرو مانند بد مردوزن
 شبانروز مادر زمی خفته بود
 همان زخمگاهش فرو دوختند
 چو از خواب بیدار شد سروین

تو گوئی که من زنده مُرده‌ام
 و زسن بار بزدن نیابم جواز
 بخواب و به آرام بودش نیاز
 و یا زاین است آنکه بوده دروست
 از ایوان دستان بر آمد خروش
 بکند آن‌سپه گیسوی مشک بوی
 که پژمرده شد برگ سوسهی
 پر از آب رخسار و خسته‌جگر
 برهنه سرو موی و تر کرده روی
 وز اندیشه آسانترش گشت درد
 بخندید و سینه‌دختره مزده داد
 وزان بر سیرغ لختی بسوخت
 پژمر آمد آن مرغ فرمان روا
 چه مرجان که آرامش جان بود
 ستودش فراوان و بردش نماز
 به چشم هزبر اندرون نم چرانت
 یکی شیر باشد ترا نام جوی
 نیارد بربر گذشتنش ابر
 شود چاک چاک و بخاید دو چنگ
 ببیند برو بازوی و بال اوی
 دل مرده جنگی بولاد خای
 بخشم اندرون شیر جنگی بود
 بانگشت خشت افکند بر دو میل
 بفرمان دادار نیکی دهش

چنان گشته بی خواب و پژمرده‌ام
 همانا زمان آمدستم فراز
 چنین ناگه زادن آمد فراز
 تو گفستی بنکتر آگنده پوست
 چنان شد که بکروز ازورفت هوش
 خروشید سینه‌دخت و بشخود روی
 یکایک بدستان رسید آگهی
 ببالین رودابه شد زال زر
 بدستان همه بندگان کند موی
 بدل آنگهی زال اندیشه کرد
 همان بر سیمرغش آمد بیاد
 یکی مجبر آورد و آتش فروخت
 هم اندر زمان تیره‌گون شد هوا
 چو ابری که بارانش مرجان بود
 بیرو کرد زال آفرین دراز
 چنین گفت سیرغ کابن غم چرانت
 ازین سرو سیمین‌بر ماه روی
 که خاک بی او ببوسد هزبر
 ز آواز او چرم جنگی بلنگ
 هر آن‌گرد کاوز کومال اوی
 ز آواز او اندر آید ز جای
 بگله خرد سام سنگی بود
 ببالای سرو و بنیروی‌بیل
 نیاید بگینی ز راه زهش

یکی مهد تا ماورا در نشاخت
 ره سیستان را گرفتند پیش
 بر از آفرین لب ز نیکی دهش
 همه شاد و خندان و گیتی فروز
 سه روز اندران بزم بگماز کرد
 خود و لشکرش سوی کابل براند
 برون برد لشکر بفرخنده فال
 درفش خجسته بر افراخت سر
 دل و دیده بامن ندانید راست
 مرا داد و گفتا همی دارو خور
 بیویژه ز دیوان مازندران
 همین پادشاهی و فرخ کلاه
 می و مجلس آراست بفرخ همال
 بسر بر نهادش یکی تاج زر

عماری و بالای هودج بساخت
 چو سیندخت و مهرب و پیوند خوش
 برفتند شادان دل و خوش منش
 رسیدند بیروز در نیمروز
 یکی بزم نام آنکهی ساز کرد
 پس آنکاه سیندخت آنجا بماند
 سپرد آنکهی سام شاهی بزال
 سوی اگر گساران سوی باخت
 شوم گفت کان پادشاهی مرست
 منوچهر منشور آن بوم و بر
 بنرمس ز آشوب بدگوهران
 ترا دادم ای زال این تختگیاه
 بشد سام یکب زخم و بنشست زال
 چو رودابه بنشست با زال زر

گفتار اندر زادن رستم

که آزاده سروانیدر آمد ببار
 دلش باغم و رنج بپرده شد
 همی راند رودابه از دیده خون
 شد آن ارغوانی رخس زعفران
 چه بودت که گشتی چنین زرد قام
 همی برگشایم بفریاد لب

بسی بر نیامد برین روزگار
 بهار دل افروز پژمرده شد
 ز بس بار کوه داشت در اندرون
 شکم سخت شد فرینه و تن گران
 بدو گفت مادر که ای جان مام
 چنین داد باسخ که من روزوشب

میان بنه سیصد پرستندگان
 بدست. اندرون پر ز مشک و کهر
 وزان جامها گوهر افشانند
 شد از خواسته یک بیک بی نیاز
 که رودابه را چند خواهی نهفت
 اگر دیدن آفتابست هواس
 که از من بخواه آنچه داری تو کام
 مرا هر چه باشد شماراست بهر
 کجا اندرون بود خرم بهار
 یکابک شکفتی بماند اندروی
 برو چشم را چون گشاید همی
 بستند عهدی به آئین و کیش
 عقیق و زبرجد بر افشانند
 سرشاه با تاج گوهر نگار
 همان نسخه گنج آراسه
 که گوش آن نیارست گفنی شود
 بران خواسته نام یزدان بخواند
 ببودند يك هفته با می بدست
 سرای سبهد بهشتی بجوش
 بخفتند يك هفته در روز و شب
 سه هفته بشادی گرفتند ساز
 کشیدند صف پیش کاخ بلند
 سوی سیستان روی نهاد تفت
 بشادی یکی هفته بگرفت ساز

برون رفت سیندخت با بندگان
 مرآن هر یکی را یکی جام زر
 همه سامرا آفرین خواندند
 بران جشن هرکس که آمد فراز
 بخندیدو سیندخت را سام گفت
 بدو گفت سیندخت هدیه کجاست
 چنین داد پاسخ بسیندخت سام
 ز گنج و ز تاج و ز تخت و ز شهر
 برفتند زی خانه زر نگار
 نگه کرد سام اندران ماهروی
 ندانست کس چون ستاید همی
 بفرمود تا رفت مهراب پیش
 بیک تخت شان شاد بنشانند
 سرما با افسر زر نگار
 بیآورد پس دفتر خواسته
 برو خواند آن گنجها هرچه بود
 چو سام آنجان دید خیره بماند
 برفتند لژ آنجا بجلی نشست
 همه شهر بودی بر آولی نوش
 نه زال و نه آن ماه بیجاده لب
 وز ایوان سوی کاخ رفتند باز
 بزرگان کشورش با دست بند
 سر ماه سام نریمان برفت
 ازان پس که او رفته بد زال باز

که رنگش سراپای شد لعل‌نغم
 گرایمون که بینی بروشن روان
 بگوئیم و زین در سخن بشنوبم
 بدانست کورا ازین چیست کام
 شب تیره مر زال را خواب نیست
 زدند و گشادند پرده سرای
 بدان تا شود نزد مهراب شیر
 ایا زالو پیلان و چندی سباه
 سراسر بگفت آنچه دیدو شود
 برخ گشت همچون گل ارغوان
 بیاربت لشکر چو چشم خروس
 زمین شد بهشت از کران تا کران
 چه سرخ و چه سبز و چه زرد و بنفش
 خروشیدن بوق و آوای زنگ
 یکی رسته‌خیز است یا رامش است
 فرود آمد از اسپو بگذارد کام
 پرسیدش از گردش روزگار
 چه بر سام و بر زال زر همچنین
 چو از کوه سر بر زنده ماه نو
 نهاد از بر تبارك زال زر
 سخنهاى دیرینه کردند یاد
 زنالیدن بریطو چنگ و نلی
 زمانه به آرایش دیگرست
 بر اندوده از مشک و از زعفران

زسادی چنان تازه شد زال سام
 چنین داد پاسخ که ای پهلوان
 سپه رانی و ما زیستر شویم
 بدستان نگه کردو خندید سام
 سخنها جز از دخت مهراب نیست
 بفرمود تا زنگ و هندی درای
 هیونی بر افکند مرد دلیر
 بگوید که آمد سپهبد براه
 فرستاده آمد بمهراب زود
 چو بشنید مهراب شد شادمان
 بزد نای روئین و بر بست کوس
 ایا زنده پیلان و رامشگران
 زبس گونه گون برنیانی درفش
 چه آواز نای و چه آواز چنگ
 توگفتی مگر روز انعامش است
 همی رفت زین گونه تا پیش سام
 گرفتش جهان پهلوان در کنار
 شه کابلستان گرفت آفرین
 نشست از بر باره تیزرو
 یکی تاج زرین نگارش گهر
 بکابل رسیدند خندان و شاد
 همه شهر زاوای هندی درای
 توگفتی درو بام رامشگرست
 بشو یال اسپان کران تا کران

و گر لایه سازی سخن نشنود
 دروگر زمانست و ما چون گبا
 همانش نبیره همانش نیا
 ببیر و جوان یک یک تگرد
 شکاری که بیش آیدش بشکرد
 جهتمرا چنینست ساز و نهاد
 که جز مرگ راکس ز مادر تراد
 ازین درآید ازان بگذرد
 زمانه برو دم همی بشمرد

رسیدن زال بنزدیک سام

همی راند دستان گرقه شاب
 کی را که نبد زامدش آگهی
 چو پرند مرغ و چو کشتی بر آب
 خروشی بر آمد زبرده سرای
 بذیره فرقتد با فرهی
 بدبیره شدش سام بل شادمان
 که آمد ز ره زال فرخنده رای
 چو شد زو رها زال بوسید خاک
 همی داشت اندر برش یکزمان
 نشست ا بر تخت پرماه سام
 بگفت آن کجا دیدو بشید پاک
 سغنه های سیندخت گفتن گرفت
 ابا زال خرم دلو شاد کام
 چو خندان شد آنکه نهفتن گرفت
 بیمبر زنی بود سیندخت نام
 که هرگز نباشم بدو بدگمان
 زمن خواست پیمان و دادم زیان
 سخنها برو بر نهادیم راست
 زهر چیزکز من بخوبی بخواست
 تخت آن که ناشاه زابلستان
 بران دردها پناک درمان شویم
 که شد ساخته کارو پر رنگ و بوی
 دگر آن که زی او بهمان شویم
 چه گوئیم مهراب آزاده را
 فرستاده آمد از نزد اوی
 کنون چیست پاسخ فرستاده را

پس یکدیگر تیز هر روان
 دم چرخ بر ما همی بشرد
 دوان همچو تخبیر از پیش گ
 کجا سرگذشتند شهریار
 بگاه شمردن همان سی بود
 چنین کرد فرمان خدای جهان
 که یک شب کم آید همی گاه گاه
 زدو سرو کان مرغ دارد نشیم
 همی تیرگی دارد اندر نهان
 بدان تیرگی و سیاهی
 کزوئیم شدان ازو مسمند
 جهائرا ازو بیهو امید دان
 سرای دونگستو جای شبر
 که هم نازو گنجتو هم پنج
 همو بر فزاید همو بشکرد
 زگیتی بر آرد خروش و خله
 گفرکرد باید سوی شرسن
 نمائد برو نیزو هم بگذرد
 همین بلشدو این نگرده کهن
 روان مان بدان سرگرمی بود
 پدید آید آنکه که بیجان شویم
 لزان بهره ما یکی چه درست
 همه جای ترس استو تیسرو با
 ترو خشکرا زو دل اندر هراس

سپیدو سیاهت هر دو زمان
 شبو روز باشد که میبگذرد
 نیابند مر یکدیگر را بنگ
 سه دیگر که گفنی ازان سی سوار
 لزان سی سواران یکی کم شود
 شمار مه نو برین گونه دان
 نگفنی سخن جزو تقاضا ماه
 کنون از نیلم آن سخن بر کشیم
 ز برج بره تا ترزو جهان
 چو زین باز گردد ب ماهی شود
 دوسرو آن دو بلزوی چرخ بلند
 برو مرغ بران نو خورشید دان
 دگر شارسان از بر کوهسار
 همان خارسان این سرای پنج
 همی دم زدن بر تو بر بشرد
 بر آید یکی باد با زلزله
 همه رنج ما مانند بر خارسان
 کسی دیگر از رنج ما بر خورد
 چنین رفت از آغاز یکر سخن
 اگر توشه مان نیکامی بود
 وگر آرزو و رزیمو بیجان شویم
 گر ایوان ما سر بکیوان برست
 چو پوشند بر روی ما خشتو خاک
 بیابان و آن مرد با تیز داس

اگر لایه سازی سخن نشنود
 زدریغی با موج بر سان غرو
 نشیمنش بنام آن بود این پیام
 بران بر نشیند دهد بوی مشک
 یکی بزمیده شده سوکوار
 یکی شارسان یافتیم استوار
 گزیده بهامون یکی خارسان
 برستنده گشتندو هم پیشگاه
 کس از باد کردن سخن نشمرد
 بر و بومشان پاک گردد نهان
 هم اندیشگان دراز آورد
 ببیش ردان آشکارا بگویی
 ز خاک سیه مشک سارا کنی

همه نرو خشکش بهم برود
 دیگر گفت کان سرکشیده دوسرو
 یکی مرغ دارد بریشان کلام
 تزیین چون بپرد شود برگ خشک
 لزان همیشه یکی آبدار
 بپرسید دیگر که برکوهمار
 خرده‌ند مردم لزان شارسان
 پناه کشیدند سر تا بماه
 لزان شارسان بدل نگذرد
 یکی بو مهین خیزد از ناکهان
 بدان نیارسان‌شان نیاز آورد
 بپرده درست این سخنها بجوی
 گر این رازها آشکارا کنی

پاسخ دادن زال موبدانرا

بر آورد یائو بگسترده بر
 همه برش موبدان کرد یاد
 که هر یک همی شاخ سی برکشند
 چو شاه نو آئین ابرگاه نو
 برین سان بود گردش روزگار
 فروزان بسکزدار آذر گشپ

زمانی در اندیشه بد زال زر
 ژانپس زمانرا بپاسخ گناده
 سخت از دهو دو درخت بلند
 بسالی دهو دو بود ماه نو
 بسی روز مهرا سر آید شمار
 کنون آن که گفتی ز کار دو اسب

همی مهرشان هر زمان پیش بود
 خرد دور بود آرزو پیش بود
 چنین تا سیده بر آمد ز جای
 تبیره بر آمد زبرده سرای
 پس آن ما مرا شاه بدرود کرد
 تن خوش فارو برش بود کرد
 سر میزه کردند هر دو بر آب
 زبان برکشیدند بر آفتاب
 که ای فرگیتی یکی لخت نیز
 یکایک نیابست آمد هنیز
 زیبالا کمند اندر افکند زال
 فرود آمد از کاخ فرخ همال

پژوهش کردن موبدان از زال

بخواند آنزمان زال را شهریار
 کزو خواست کردن سخن جویبار
 نشنند بیدار دل بخردان
 همان زال با نامور موبدان
 بدان تا بپرسند ازو چند چیز
 سخنهای بنهفته در برده نیز
 بپرسید از زال زر موبدی
 ازین تیزهش راه بین بخردی
 که دیدم دهو دو درخت سهی
 که رستت شاداب با فرهی
 ازان بر زده هر یکی شاخ سی
 دیگر موبدی گفت کای سرفراز
 یکی زان بمکردار دریای قار
 بچند و هر دو شاینده اند
 به دیگر چنین گفت کان سی سوار
 یکی کم شود راست چون بنگری
 چهارم چنین گفت کان مرغزار
 یکی مرد با تیز داسی بزرگ
 ندگرزد کمو بیش یاری
 دو اسپ گرانمایه تیز ناز
 یکی چون بلور سپید آبدار
 همان یکدگر را نیابنده اند
 کجا بر گذشتند بر شهریار
 همان سی بود باز چون بشمری
 که بینی پر از سبزه جویبار
 سوی مرغزار اندر آید ترگ

برفتند هر دو بکردار مت
 بدست اندرون دست شاخ بلند
 بدان مجلس شاهوار آمدند
 پرستنده بر پای بر پیش حور
 بدان روی و آن موی و آن زیب و فر
 ز دیبای و گوهر چو نهار
 سرجمد زلفش شکن شکن
 نشسته بر ماه با فرهی
 ز یاقوت سرخ آفری بر سرش
 بمزدیده در وی همی بنگرید
 که خارا چو خار آمدی بگریز
 درویش دیدی دلش پیش سوخت
 مگر شیر کو گوررا نشکرید
 که ای سرو سیمین بر منکبوی
 نباشد برین نیز همدستان
 کف اندازدو بر من آید بجوش
 همان خوار گیرم ببوشم کفن
 که هرگز ز بیمان تو نگذرم
 چو یزدان پرستان نایش کم
 بشوید ز خشم و زیکارو کین
 مگر کاشکارا شوی جفت من
 بذیرفتم از داور کیش و دین
 جهان آفرین بر زبانه گوا
 که با تاج و گنجت و بانامو فر

گرفت آترمان دست دستان بدست
 فرود آمد از بانم کاخ بلند
 سوی خانه زرنگار آمدند
 بهشتی بد آراسته پر ز نور
 شکفت اندران مبانده بد زالذر
 ابا باره و طوق و با گوشوار
 دو رخساره چون لاله اندر چمن
 همان زال با فر شاهنشاهی
 حمایل یکی دشنه اندر برش
 ز دیدنش رودابه می‌نارمید
 بدان شاخو یالو بدان فرو برز
 فروغ رخساره که جان بر فروخت
 همی بود بوس و کنارو نبید
 سپهبد چنین گفت با ماه روی
 منو چهر چون بشنود داستان
 همان سام نیرم بر آرد خروش
 لیکن نه بر مایه جانتو تن
 بذیرفتم از دادگر داورم
 شوم بیش یزدان ستایش کم
 مگر کو دل سامو شاه زمین
 جهان آفرین بشنود گفت من
 بدو گفت رودابه من همچین
 که بر من نباند کسی پادشا
 جز از بهلوان جهان زال زر

دروود جهان آفرین بر تو باد
بر سر زنده خرم دل و شاد باد
بیاده بدین سان زبدره سرای
سهمید چو از باره آوا شنید
شده بام ازو گوهر با اینک
چنین داد پاسخ که ای ماه چهر
چه مایه شپان دیده اندر ساق
همی خواهم تا خدای جهان
کنون شاد گشیم باواز تو
یکی چاره راه دیندار حیوی
بری جهر گفت سهمید شود
کمیدی گشاد او ز سیر و بلند
خم اندر خم و مار بر مار بر
سرو هشت گیسو از آن کنگره
بسی از باره رودایه آواز داد
کنون زود بر تازو بر کنش جهان
بگسیر این سه گیسو از یک سوم
نگه کرد زال اندران ماه روی
بسیابید مشکین کمیدش پیوس
چنین داد پاسخ که این نیت داد
که من خیره را دست بر جان زخم
کمید از رمی پندو داد خم
بجایده در آمد سر کنگره
چو بر بام آن باره بنیست باز

خم چرخ گردان زمین بر تو باد
چنانی سرابی کیو کرد پیاد
برنجیدت آن خروانی دویلی
نگه کردو خورندرخرا بدید
ز ناپ رخیش سرخ باقوت خالک
دروودت ز مین آفرین از سپهر
خروشان بدم پیش یزدان پاک
نمایید بمن رویت اندر نهان
بدین چرب گفتار با نیاز تو
چه باشی تو بر باره و من یکوی
ز سر شمرشگون همی بر گشود
کی از میگ زانسان نیچد کمید
بران غنچهش آیار بر تار بر
بیدل زال گفت این کمیدی سره
که ای بهایوان بچه گیرد زاد
بر شهر بگشای و چنگ کبان
ز بهر تو باید همی گشوم
شگفت آمدش زانچنان گفت و گوی
که بنشیند آواز بوش عروس
چنین روز خورشید روشن باد
برین خسته دل تیز پیکان زخم
ببفگند خوارو نرد هیچ دم
بر آمد زمین تا بر بگریه
بباید پیوی روی و بر دشت نماز

بگفتند و زان پس بها خوانند
 رخان همچو گلزار آکنده داشت
 پرستنده‌ای را کز ایدر دوان
 بگویند و گفتار او بشنوند
 بیجا تا ببینی مهی پر نگار
 چنین گفت کاکنون ره چاره جوی
 سرانجام این کار فرخنده باد
 نهانی زخوبشان او هر که بود
 زچهر بررگان برو نگار
 صبه‌ای زرین بهیرازند
 عقیق و زبرجد فرو ریختند
 سمن شاخ و سوسن بدبگر گران
 بروشن گلاب اندر آشامشان
 بر آمد همی تا بخورشید بوی

رخ من ببیشش بیاراستند
 میگفت و لها پر از ختمه داشت
 چنین گفت پس بانوی بانوان
 بمزده شبانگه سوی از شوید
 که کامت بر آمد یارای کار
 پرستند با بانوی ماهروی
 که بزبان هر آنجت هوا بود داد
 همی کار سازند رودابه زود
 یکی خانه بودن جو خرم بهار
 بدببای چینی بیاراستند
 میو مشک و غیر بر آمیختند
 بنفشه گلو نرگس و ارغوان
 همه زرو پیروزه بد جامشان
 زان خانه دخت خورشیدروی

رفتن زال بنزد رودابه

حجره بتدو گم شد گنبد
 که شد ساخته کار بگذار گم
 چنانچون بود مردم جفت جوی
 چو سروسهی بر سرش ماد ناه
 پدید آمد این دختر نامدار
 که شاد آمدی ای جوان مرد زاد

چو خورشید تابنده شد تابید
 پرستنده شد سوی دستان سام
 سبهد سوی کاغ بنهاد روی
 بر آمد به چشم گلرخ بام
 چو از دور دستان سام سوار
 دو بیجاده بگشاد و آواز داد

نکهبان درگفت کامروز کار
 که زال سپهد بکابل نبود
 نبینید کز کاخ کابل خدای
 همه روزش آمدش پیش اوست
 اگر تان ببینند چنین گل بدست
 شدند اندر ایوان بتان طراز
 که هرگز ندیدیم زین گونه شد
 بر افریخت رودابه را دل ز مهر
 نهادند دینار و گوهرش پیش
 که چون بودتان کار با بور سام
 بری چهره هر پنج بشتافتند
 که زال آن سوار جهان سربس
 که مردیت بر سان سرو سهی
 همش رنگ و بوی و همش قد و شاخ
 دو چشمش چو دو نرگس آبگون
 کفو ساعدش چون کف شیرنز
 براسر سپیدست مویش بر
 برخ جمد آن بهلوان جهان
 که گویی همی آنجنان بایدی
 بدیدار تو داده ایمش نوید
 کنون چاره کار مهمان بساز
 چنین گفت با بندگان سرو بن
 همان زال کو مرغ پرورده بود
 برخ شد کنون چون گل ارغوان

نباید گرفتن بدان هم شمار
 زمین پر ز خرگامو لشکر نبود
 بزین اندر آرد بشبگیر پای
 که هستد با یکدگر بخت دوست
 کند بر زمین تان هم آنگاه بست
 نشستنندو با ماه گفتد راز
 رخی همچو گل روی و مویش سپید
 باسید آن تا ببیندش چهر
 بپرسید رودابه از کمو پیش
 بدیدن به است ار به آوازو نام
 چو با ماه جای سخن یافتند
 نباشد چنوکس به آیینو فر
 همش زیبو هم فر شاهنهی
 سواری میان لاغرو بر فراخ
 لبانش چو بسد رخانش چو خون
 هشیوارو موبدلو شاه فر
 از آهو همینستو اینت فر
 چو سیمین زره بر گل ارغوان
 وگر نیستی مهر نفزایدی
 که باز گشتم دلش بر امید
 بفرمای تا بر چه گردیم باز
 که دیگر شدستی برای و سخن
 چنان پیر سر بودو پژمرده بود
 سهی قندو زیا رخو بهلوان

سر زلف و جمدش چو مشکین زره
 بت آرای چون او نینی بچین
 سبهد پرسته را گفت گرم
 که اکنون چه چارست با من بگوی
 که مارا دلو جان پراز مهر اوست
 بیرسنده گفتا چو فرمان دهی
 زفرخنده رای جهان پهلوان
 قریبیهو گویم هر گونه چیز
 سر مشکبویش بدام آوریم
 خرامند مگر پهلوان باکمند
 کند حلقه در گردن کنگره
 ببین آنکهی نا خوش آید ترا
 فکندست کوی گره
 برو ماه و پروین کنند آفرین
 سخنهای شیرین به آواز نرم
 یکی راه جتن بتزدیک اوی
 همه آرزو دیدن چهر اوست
 بنازیم تا کاخ سرو سهی
 زدیدارو گفتارو روشن روان
 میان اندرون نیست واژونه نیز
 لبش بر لب یور نام آوریم
 بنزدیک ایوان و کاخ بیفتند
 شود شیر شاد از شکار بره
 بدین گفته رامش فزاید ترا

باز گشتن کنیزکان بتزد رودابه

برقتد خوبان و بر کشت زال
 رسیدند خوبان بدرگاه کاخ
 نگه کرد دربان بر آراست جنگ
 که بیکه زد درگاه بیرون شود
 بنان بسخشا بیاراستند
 که امروز روز دگرگفته نیست
 بهار آمد از گلستان گل چنیم
 شبی دیرباز ان بیالای - -
 بدست اندرون هر یک از گل دو شاخ
 زیان کرد گستاخ و دل کرد تنگ
 شکفت آیدم تا شما چون شود
 بدلتنگی از جای بر خاستند
 بباغ گلان دیو واژونه نیست
 ز روی زمین شاخ سبل جنب

که هرگز نماند سخن در نهفت
سه تن نا نهانست و چار انجمن
سخن گز برآزست با ما سرای
که آمد پدما اندرون شیر نر
بجای آمد این بود فرخته قال
که بود اندران کار دستور شاه
همی گفت پیش سبهد برآز
بنزد کنیزان کابلستان
برفتندو بردند پیشش نماز
ز بالاو دیدار آن سرو بن
بدان تا که با او چه اندر خورد
بکزی مگر نفکنید ایچ بن
بنزدیک من نان بود آبروی
بزر بی پیل تان بسپر
پیش سبهد زمین داده بوس
که او شد سخن گوی بر دل بزل
نزیاد کسی در میان مهان
بباکی دلبو دانشو رای اوی
بدین برز بالاو بازوی شیر
یکی سرو سیمین با رنگو بوی
بسرو سهی بر سهیل یمن
عبیرست گویی همه موی او
فرو هسته بر گل کند کمین
بباقوتو گوهر تش تافته

برسننده با ماه دیدار گفت
مگر آن که باشد میان دو تن
بکوی ای خردمند پاکیزه رای
برسننده گفتند با یکدگر
کشون کام رودابهو کام زال
بیامد سیه چشم گنجور شاه
سخن هرچه بشنید زان دلنواز
سبهد خرامید تا گلستان
بری روی گلرخ بتان طراز
سبهد بپرسید زشان سخن
ز گفتارو دیدارو رایو خرد
بگوییید با من یکایک سخن
اگر راستی تان بود گفتو گوی
وگر هیچ کزی گمانی برم
رخ بندگان گشت چون سندروس
ازیشان یکی بود کهنر بنسال
چنین گفت کز مادر اندر جهان
بندیدار سامو ببالای اوی
دگر کس چو تو ای سوار دلیر
سه دیگر چو رودابه خوب روی
ز سر تا ببایش گلستو سمن
همی می چکد گوئی از روی او
لزان گنبد سیم سر بر زمین
بمشکو بعنیر سرش بافته

بر از لاله رخسارو چون مشک موی
 چرخو در جهان نیز یک ماه نیست
 بر شاه زابلستان آمدیم
 گندیم آشفنا با لب پصور مام
 گنه بسا زال رودابه همر بود
 رخس گشت زین گفنها لعل قام
 که بسا ساه خوبت رخسده بهار
 دل همر کسی مهرا جای کرد
 بسپرد سبک جفترا او ز جفت
 به اجزو به آن است خوی جهان
 بعاند به آسانی اندر نهفت
 نصیاید شنیدنش تک سخن
 چو بر خایه بنشست و گشرد بر
 ز بستت بدر خایه بیرون کنی
 بچرسید ازو نامور بور سام
 گشاده لبو سیم دندان قندی
 ز تصادی دل بهلسوان شد جوان
 که زو آن پرستدگان را بگوی
 مگر بسا گل از باغ گوهر برید
 بدان تا بیامی فرستم بر از
 گرانمایه دببای زربفت پنج
 کسیرا مگویتمو پنهان بدرسد
 ابا گرم گفتارو دینارو گنج
 بنام جهان پهلوان زال زر

دو جادوش پسر خوابو پر آب روی
 قهرا مگر بر لبش راه نیست
 خرامتن ز کابلستان آمدیم
 بدین چاره تا آن لب لعل فام
 سزا باشمو سخت درخور بود
 چو بستید زان بندگان این پیام
 چشمتن گفت با بندگان خوب چهر
 بیوضگی چون جهان را می گرد
 چو خواهد گسن نبادی گفت
 گشتش پینداو بستن جهان
 فلاور چو برهینر جوید ز جفت
 بدان کاش دخنر نباد زین
 چشمتن گفت مرخترا باز تو
 گریمن خایه گرمابه بیرون کنی
 لزیان تجو بر گشت خندان غلام
 که با تو چه گفت آن که خندان شنی
 بگفت آنچه بشید بسا پهلوان
 چشمتن گفت بسا رفدک نامروی
 که از گشمتان بکومان مگردند
 نصیاید خندان تنان صوی کاخ باز
 درم خواست با زرو گوهر ز گنج
 بفرمود یکاین خرد ایسان برید
 برفتند زی ماهرخواره پنج
 بدینشان سپردند زرو گهر

پیرسید کاین گل پرستان که اند
 که از کاخ مهراب روشن روان
 فرستند همی ماه کابلستان
 زبس مهر بر جای خود نارمید
 جهانجوی دستان لژین سوی آب
 کمان خواست از ترک و بخراخت پال
 خشیشار دید اندر آن رودبار
 بدست چپ بهلوان در نهاد
 همی نیر انداخت اندر شتاب
 چکان خون وشى شد ازو آبرود
 بیاور نو آن مرغ افکنده بر
 خرامید نزد پرستنده ترك
 سخن گفت زان پهلو نامجوی
 چه مردست و شاه کدام انجمن
 چه سنجید پیش اندرش بدگمان
 بنیرو کمان برچنین کامگار
 مکن گنفت زین گونه بر شاه باد
 که دستانش خوانند شاهان بنام
 زمانه نبیند چنو نامدار
 بخندید و گفتش که چوین مگوی
 بیک سر ز شاه تو برتر بپای
 یکی ایزدی بر سراز مشک ناج
 ستون دو ابرو چو سیمین قلم
 سر زلف چون حلقه پای بند

نگه کرد دستان ز تخت بلند
 چنین گفت گوینده با بهلوان
 پرستند گانرا سوی گلستان
 چو بشید دستان داش بر دمید
 خرامید با بنده پر شتاب
 چو زانو پرستندگان دید زال
 پیاده همی شد ز بهر شکار
 کمان ترك گلرخ بزم بر نهاد
 بزد بانگ تا مرغ بر خاست زاب
 زیروازش آورد آنکه فرود
 بترك آنکمی گفت زانو گذر
 بکشتی گذر کرد ترك سترگ
 پرستنده با ریدک ماه روی
 که ابن شیر بازو گو بیلتن
 که بکشاد لزان گونه نیراز کمان
 ندیدیم زیبنده تر زین سوار
 بری روی دندان بلب بر نهاد
 شه نیمروزست فرزند سام
 تگردد فلک بر چنو یک سوار
 پرستنده با ریدک ماه روی
 که ماهیت مهرابرا در سرای
 بالای ساجست و هم رنگ عاج
 دو نرگس دژمو دو ابرو بخم
 دهانش بتنکی دل مستمند

بسوی هنر گشتمش مهرجوی
 چو بشنید دل خسته آواز اوی
 بدل مهربانو پرسنند ایام
 نیاید ز فرمان تو جز بهی
 نگر تا نداند کسی این سخن
 خرد ز افرینش روای تو باد
 بنو فون چشمها دوختن
 بیویم در چاره آهو شویم
 بنزدیک تو پایگاه آوریم
 رخان معصفر سوی بنده کرد
 درختی برومند کاری بلند
 خرد بار آن ذر کنار آورد

برو مهربانم نه بر روی و موی
 پرسنده آگه شد از راز اوی
 به آواز گفتند ما بنده ایم
 نگه کن کتون تا چه فرمان دهی
 یکی گفت زایشان که ای سرو بن
 چو ما صد هزاران فدای تو باد
 اگر جادوی باید آموختن
 ببریم تا مرغ جادو شویم
 مگر شاه را نزد ماه آوریم
 لب لعل رودابه پرخنده کرد
 که این بندرا گر بوی کار بند
 که هر روز یاقوت بار آورد

رفتن کنیزکان رودابه بدیدن زال زر

بران چاره بیچاره بنهاد روی
 سر زلف بر گل بپیراستند
 ز هر بسوی و رنگی چو خرم بهار
 لب رود لشکرگه زال بود
 ز دستان همی داستانها زدند
 رخان چون گلستان و گلدرکار
 سر برده را چون برابر شدند

پرستند بر خاست از پیش اوی
 بدببای رومی بیاراستند
 برفتند هرینج تا رودبار
 مه فرودین و سرسال بود
 لزان سوی رود آن کنیزان بنفد
 همی گل چنند از لب رودبار
 بگشتند هر سو همی گل چنند

همه پاسخش را بیاراستند
 که ای افسر بانوان جهان
 ستوده ز هندوستان تا بچین
 بیبالای تو در چمن سرو نیست
 نگار رخ تو بمقنوج و مای
 ترا خود ندیده درون شرم نیست
 که آنرا که اندازد از بر پدر
 که پرورده مرغ باشد بکوه
 کس از مادران پیر هرگز تراد
 چنین سرخ دو بسد و مشک موی
 جهانی سراسر بر از مهرتست
 ترا با چنین روی و بالای و موی
 چو رودابه گفتار ایشان شنید
 برایشان یکی بانگ بر زد بخشم
 پس آنکه بخشم و بروی دژم
 چنین گفت که خامست بیکار تان
 دل من چو شد بر ستاره تباه
 بگل شکرده آن که او گل خورست
 که را سرکه دارو بود بر جگر
 نه قیصر بخوام نه قفقور چین
 بیبالای من پور سامست زال
 گرش پیر خوانند یا تو جوان
 جز او هرگز اندر دل من میناد
 مرا مهر او دل ندیده گزید

چو آهرمن از جای بر خاستند
 سرافراز دختر میان مهان
 میان شبستان چو روشن نکین
 چو رخسار تو تلبش پرو نیست
 فرستندو نزدیک خاور خدلی
 پدر را بتزد تو آژرم نیست
 تو خواهی که او را بگیری بر
 نشانی شده در میان گروه
 وزان کس که زاید نباشد نژاد
 شکفتی بود مگر بود پیر جوی
 به ایوانها صورت چهر تست
 ز چرخ چهارم خور آبدت شوی
 چو از یاد آتش دلتش بر دمید
 بتابید روی و بخواید چشم
 یابرو ز خشم اندر آورده خم
 شستین تیرزید گفتار تان
 چکوته توان تباد بودن بماه
 اگرچه گل از گل ستوده ترست
 شود ز انگین درد او بیشتر
 نه از تاجداران ایران زمین
 ایا بازوی شیرو یا کفتو یال
 مرا هست آرام جان و رولان
 جز از وی بر من میارید یاد
 همان دوستی از شتیده گزید

بی زالذر کس نیارد سپرد
 نبینی و بر زین چنو نک سولر
 دو دستش بکردار دریای نبل
 چو در جنگ باشد سرافشان بود
 جوان سال و بیدار و بختش جوان
 بزین اندرون نیز چنگ ازدهاست
 نشاننده خنجر آبگون
 فجوید جزاین مردم عیب جوی
 نو گوئی که دلها فریبد همی
 بر افروخت و کلنارگون گشت روی
 ازو دور شد خوردو آرامو حال
 دگر گونه تر شد به آیین خوی
 ز مردان مکن یاد در پیش زن
 ز گفتار باشند جوینده رای
 پرستنده و مهربان بنده بود
 که بگشاد خواهم نهان از نهفت
 پرستنده و غمگسار منبید
 همه ساله با بخت همراه بید
 از و بر شده موج بر آسمان
 بخواب اندر اندیشه زو نکسلم
 شب و روزم اندیشه چهر اوست
 دل و جانم از غم پرداختم
 که هم مهریانیبدو هم یاروا
 که بد کاری آید ز دخت ودان

بگینی در از بهلوانان گرد
 چو دست و غانش بابوان نکار
 دل شیر تر دارد و زور بیل
 چو بر گاه باشد زرافشان بود
 رخس سرخ ماننده لرغوان
 بکین اندرون چون نهنگ بلاست
 نشاننده خاک در کین بخون
 از آهو همین کش سیمت موی
 سببی موش بزبید همی
 چو بشنید رودابه این گفت و گوی
 دلش گشت بر آتش از مهر زال
 چو بگرفت جای خرد آرزوی
 چه نیکو سخن گفت آن رای زن
 دل زن همان دیورا هست جای
 ورا بنج ترک پرستنده بود
 بدین بندگان خردمند گفت
 شما یکبیک رازداز منبید
 بدقتید هر بنج و آگاه بسید
 که من عاشقی ام چو بجر دمان
 بر از مهر زالمست روشن دلم
 دل و جان و هوشم بر از مهر اوست
 یکی چاره باید کشون ساختن
 نمائند کسی رازمن جز شما
 پرستندگان را شکنت آمد آن

خرد دورشد عشق فرزانه گشت
 بگوید برین بر یکی داستان
 خم چرخ گردان نهفت منت
 بنزد خردمند رسوا شوم
 بران کار بنهاد پیوسته دل
 مگر تیره گرددش زین آبروی
 دل زال آگنده یکسر ز مهر

دل زال یکباره دیوانه گشت
 نپهدار تازی سر راستان
 که تا زندهام چرمه جفت منت
 عروسم نباید که رعنا شوم
 از اندیشگان زال شد خسته دل
 همی بود ییجان دل از گفت و گوی
 همی گشت یک چند بر سر سپهر

رای زدن رودابه با کنیزکان

خرامان بیامد ازان بارگاه
 دو خورشید دید اندر ایوان خوش
 یکی همچو سیندخت با رای و مهر
 سراپای بر رنگ و بوی و نگار
 همی آفرینرا برو یر بخواند
 نهاده ز عنبر بر سر کلاه
 بسان بهشتی بر از خواسته
 ز خوش آب بگشاد عناب را
 که کوتاه باد از نو دست بندی
 همی تخت یاد آیدش یا کنام
 بی نامداران سپارد همی
 که ای سرو سیمین بر ماه روی

چنان بد که مهراب روزی بگله
 گنر کرد سوی شبستان خوش
 یکی همچو رودابه خوب چهر
 بیاراسته همچو باغ بهار
 شکفتی برودابه اندر بماند
 یکی سرو دید از برش گرد ماه
 بدیبا و گوهر بیاراسته
 برسید سیندخت مهرابرا
 که چون رقی امروز و چون آملی
 چه مردیست آن بینر سر پور سام
 خوی مردمی هیچ دارد همی
 چنین داد مهراب پاسخ بدوی

به نادیده بر شد بجان سوگوار
 جهان شد بسان بلور سبید
 برفتند گردان بزرین نیام
 چو بالای پرمایگان خواستند
 سوی خیمه زال زابل خدای
 خروش آمد از درکه بگشای راه
 بسان درختی پراز بار نو
 و زان انجمن سر بر افراختش
 ز تخت و ز مهر و ز نیخ و کلاه
 سرافراز و پیروز و فرمان روا
 که آن آرزو بر تو دشوار نیست
 چو خورشید روشن کنی جان من
 بخان تو اندر مرا جای نیست
 همان شاه چون بشنود داستان
 سوی خانه بت پرستان شویم
 بیدار تو رای فرخ نهیم
 بدل زال را خواند ناپاک دین
 همی آفرین خواند بر بخت اوی
 نمودش فراوان چنانچون مزید
 مرلو را ز دیوانگان داشتند
 زبان از ستودنش کوتاه بود
 چنان گرم دیدند با گفت و گوی
 بزرگان و نام آوران جهان
 ز بایستگی هم ز شایستگی

شب آمد در اندیشه بنشست زال
 چو زد بر سر کوه بر تیغ شید
 در بار بگشاد دستان سام
 در بهلوان را بیاراستند
 همی رفت مهرباب کابل خدای
 چو آمد بنزدیکی بارگاه
 سوی بهلوان اندرون رفت گو
 دل زال شد شاد و بنواختش
 برسید کز من چه خواهی بخواه
 بدو گفت مهرباب کای پادشا
 مرا آرزو در زمانه بکبست
 که آبی بشادی سوی خان من
 چنین داد باشخ که این رای نیست
 نباشد بدین سام همدانان
 که ما می گساریم و متان شویم
 جز این هر چه گویی تو پاسخ دهیم
 چو بشنید مهرباب کرد آفرین
 خرامان برفت از بر تخت اوی
 چو دستان سام از پیش بشگرید
 بر و هیچکس چشم نگماشتند
 از لنگ او نه هم دین و همراه بود
 چو روشن دل بهلوان را بدوی
 مر او را ستودند یک یک مهان
 بالاو دیدارو آهستگی

ز دیبای زربفت و خز و حریر
 یکی طوق زرین زیرجد نگار
 بیاورد با خوشنسن سوی راه
 که زیبا مهی آبدانتر مهی
 ز آیین یکی پایگه ساختنش
 گشاده دل و بزم ساز آمدند
 نشستند بر خوان او فریوخان
 نگه کرد مهراب در بور سام
 دلش نیزتر گشت بر کار اوی
 بگفت آنکه او زاد هرگز نبرد
 نگه کرد زال اندران برز و بال
 که زینده تر زین که بند کمر
 کسی گویی او را هم آورد نیست
 چنین گفت با بهلوان جهان
 که رویش ز خورشید نیکوترست
 برخ چون بهشت و ببالا جوساج
 سرش گشته چون حلقه بای بند
 زسیمین برش رسنه نو ناروان
 مژه نبرگی برده از بت زاغ
 برو توز پوشیده از مشک ناز
 وگر مشک بوی همه روی اوست
 بر آرایش و رامش و خواسته
 چنان شد کز رو رفت آرام و هوش
 بنیکی ازین زاده خود چون بود

ز دینار و باقوت و مشک و عبیر
 یکی تاج بر گوهر شاهوار
 سران هر که بودند و کابل سپاه
 چو آمد بدستان سام آگهی
 پذیره شمش زال و بنواختش
 سوی تخت پیروزه باز آمدند
 یکی بهلوانی نهادند خوان
 گسارنده می می آورد و جام
 خوش آمد هماناش دیدار اوی
 لزان دانش و رای مهراب کرد
 چو مهراب برخاست از خوان زال
 چنین گفت با مهران زال زر
 بچهر و ببالای او مرد نیست
 یکی نامدار از میان مهان
 بس برده او یکی دخترست
 ز سر تا ببایش بکردار عاج
 بران سفت سیمین دو مشکین کند
 رخانش چو گلنار و لب ناردان
 دو چشمش بسان دو ترگس بباغ
 دو ابرو بسان کمان طراز
 اگر ماه جویی همه روی اوست
 بهشتیست سر تا سر آراسته
 بر آورد مبر زال را دل بجوش
 که از نیکوی مرد ایمن بود

جهتا چه بد مهر و بد گوهری
 نکه کن کجا آفریدون گرد
 یبدر جهان بانصد سال شاه
 یرفت و جهان دیگری را سپرد
 چنبینیم بکسر که و نه همه
 که خود پرورانی و خود بشکری
 که از پیر ضحاک شاهی ببرد
 باخر شد و ماند لزو جایگاه
 بجز حسرت از دهر چیزی نبرد
 تو خواهی شبان باش و خواهی رمه

آمدن زال بنزد مهرباب کابلی

چنان بد که روزی چنان کرد رای
 برون رفت با ویژه گردان خوش
 سوی کشور هندوان کرد رای
 پهر جایگاهی بیاراسنی
 کشته در گنج و افکنده رنج
 ز زابل بکابل رسید آن زمان
 یکی پادشاه بود مهرباب نام
 بیلا سکردار آزاده سرو
 دلبخردان داشت و مفرزدان
 ز ضحاک نازی گهر دانتی
 همی داد هر سال با سام ساو
 چو آگ شد از کار دستان سام
 لبنا گنج و اسبان آراسنه
 که در پادشاهی بجنبه ز جای
 که باوی یکی بودشان رای و کیش
 سوی کابل و دنبر و مرغ و های
 می و رود و رامشکران خواستی
 بر آیین و رسم سرای سببج
 گرلزان و خندان دل و شادمان
 زبردست و با گنج و گسترده کام
 برخ چون بهار و برفتن نندرو
 دو کتف بلان و هش موبدان
 ز کابل همه بوم و بر داشتی
 که با وی برزمش نبود ایچ تاو
 ز کابل بیامد بهنگام پام
 غلامان و هرگونهای خوانسته

گذشتست و بسیار خواهد گشت
 سوی شیرخوان برد بیمار بخت
 همی خواست کارد سرش را نگون
 بخوبی یکی راز گفتش بکوش
 بپر همچنین تازبان بی گروه
 بهنگام سختی پر گردت
 بکوه دماوند کردش بپند
 نبود از بدبخت مانده چیز
 جهان از بد او همه پاک شد
 بمانده بکوه اندرون بند لوی
 نگه کرد غاری بنش ناپدید
 بجایی که مغزش نبود اندران
 بدان تا بماند بسختی دراز
 وزو خون دل بر زمین ریخته
 بکوشش همه دست نیکی برم
 همان به که سکی بود یادگار
 نخواهد بدن مر ترا سودمند
 سخن را چنین خوار مایه ملار
 ز مشک و ز عنبر سرشته بود
 تو دادو دهش کن فریدون نوی
 نخستین جهان را بشیبت از بدی
 که بیدادگر بود و ناپاک بود
 جهان ویژه بر خوشتن کرد راست
 بیالود و بستند ز دست بدلان

بسا روز گارا که بر کوه و دشت
 بدان گونه ضحاک را بسنه سخت
 همی راند او را بکوه اندرون
 بیامد همانکه خجسته سروش
 که این بسنه را تا دماوند کوه
 مبر جز کسی را که نگزردت
 بیاورد ضحاک را چون نوند
 چوبندی بر ان بند بفرود نیز
 ازو نام ضحاک چون خاک شد
 گسته شد از خویش و پیوند اوی
 بکوه اندرون جای تنگش گزید
 بیاورد مسمازهای گران
 فرو بست دستش بدان کوه باز
 بماند او برین گونه آویخته
 بیا تا جهان را بید نسپریم
 نباشد همی نیک و بد پایدار
 همان گنج و دینار و کاخ بلند
 سخن ماند از تو همی یادگار
 فریدون فرخ فرشته نبود
 بداد و دهش یافت آن نبکوی
 فریدون ز کاری که کرد اینزدی
 یکی پیشتر بند ضحاک بود
 و دیگر که کین پتر باز خواست
 سدبگیر که گیتی ز نابخردان

که ای نامداران بنا فر و هوش
 نه زین باره جوید کسی ناموننگ
 بیک روی جویند هر دو هنر
 سزاوار هر کس پدیدست کلز
 پر آشوب گردد سزاسر زمین
 جهان را ز کردار او پاک بود
 برامش سوی ورزش خود شنوید
 از ان پرهنرمرد ما دستگاه
 کی را که بود از زرو گنج بهر
 همه دل بفرمانش آراسته
 راه خرد پایگه ساختان
 همی یاد کرد از جهان آفرین
 بفال اختر بومنان روشنست
 بر انگیخت مارا ز البرز کوه
 بفر من آید شمارا رها
 بنیکی ببايد سپردن رهش
 نباید نشستن بیک جلی بر
 بسی با شما روز پیمودمی
 ز درگاه بر خاست آوای کوس
 خروشان بر ان روز کوتاه بر
 ببند کمندی چنان چون سزید
 و زان شهر نا یافته هیچ بهر
 پشت هیونی بر افکنند زار
 جهان را چو این بشنوی پر خوان

بفرمود کردن بدر بر خروش
 نباید که باشید با ساز جنگ
 سباهی نباید که با پیشه ور
 یکی گارورز و دگر گرزدار
 چو این کار آن جوید آن کار این
 ببند لنترست آنکه ناباک بود
 شما دیر مانید و خرم بؤید
 شنیدند مردم سختهای شاه
 و زان بس همه نامداران شهر
 برقتد با رامش و خواسته
 فرستون فرزانه بنواختان
 همه بندهشان دادو کرد آفرین
 همی گفت کاین جایگاه نشت
 که بزدان پاک از میان گروه
 بدلتن نا جهان از بد اژدها
 چو بخشایش آورد نیکی دهش
 منم کدخالی جهان سربر
 و گرنه من ایتر همی بودمی
 مهان پیش او خاک دادند بوس
 همه شهردیده بدرگاه بر
 که تا اژدهارا برون آورید
 دلمم برون رفت لشکر ز شهر
 پیرفند ضحاک را بسته خوار
 همی راند لژین گونه تا شیرخوان

بنیزه دل سنگ خارا بخت
 که بر تخت اگر شاه باشد دمه
 بنکایک ز گفتار او نگیرم
 مر آن ازدها دوش ناپاک را
 سراسر بچنگ اندرون همگروه
 بر آمد که خورشید شد لاجورد
 ز لشکر سوی کاخ بنهاد روی
 بدان تا نداند کس از اتجمن
 بدست اندرون شست یازی کمند
 بر از جادوی با فریتون بناز
 گشاده بنفرین ضحاک لب
 رهایی نیابد ز دست بدی
 بایوان کمند اثر افکنند راست
 فرود آمد از بام کاخ بلند
 نه بکشاد راز و نه بر گفت نام
 بخون بری چهرگان نشنه بود
 بیامد فریتون بکردار باد
 بزد برسرش ترکرا کرد خرد
 مزین گفت کوزا نیامد زمان
 بیرتا دو کوه آیت پیش تنگ
 نیابد برش خوش و بیوند اوی
 کمندی بیاراست از چرم شیر
 که نکشاید آن بند پیل زبان
 بنیفکند ناخوب آیین لوی

بسر بر ز گرد سیه ابر بست
 خروشی بر آمد ز آتشکده
 همه پیرو پرنانش فرمان بریم
 نخواستیم بر گاه ضحاک را
 سباهی و شهری بکردار کوه
 لزان شهر روشن یکی تیره گرد
 هم از رشک ضحاک شد چاره جوی
 باهن سراسر بیوشید تن
 بر آمد بنکایک بکاخ بلند
 بدید آن سیه زرگس شهرناز
 دو رخساره روز و دو زلفش چو شب
 بدانت کان کار هست ایزدی
 بفرزندش آتش رشک خاست
 نه از تخت بادو نه جان ارجمند
 همان نیز خنجر کشید از نیام
 بچنگ اندرش آبگون دشنه بود
 ز بالا چویی بر زمین بر نهاد
 بدان گرز گاو سر دست برد
 بیامد سرش خجسته دمان
 همیون شکنه بیندش چو سنگ
 بکوه اندرون به بود بند اوی
 فریتون چو بشنید نامود دیر
 ببندی پیشش دو دست و میان
 نشست از بر تخت زرین اوی

بدان دست بردند آهنگران
پیش جهاتجوی بردند گرز
بسند آمدش کار بولادگر
همی کردشان نیز فرخ امید
که گر ازدهارا کم زیر خاک
جهان را همه سوی داد آورم
چو شد ساخته کار گرز گران
فروزان بکردار خورشید بوز
ببخشیدشان جامه سیم و زر
بسی دادشان مهنری را نوید
بشوم شما را سر از گرد پاک
چو از نام دلاختر یاد آورم

بند کردن فریدون ضحاک را

چنانکه ضحاک از آن گفت و گوی
بفرمود تا بر نهادند زین
ببیامد دمان با سپاهی گران
زیی راه مر کاخ را بام و در
سپاه فریدون جو آگه شدند
ز اسبان جنگی فرو ریختند
بهر بام و در مردم شهر بود
همه در هوای فریدون بستند
زدیوارها خشت و لژ بام سنگ
ببارید چون زاله ز ابر سپاه
بشهر انزرون هر که برنا بستند
سوی لشکر آفریدون شدند
ز آواز گردان بنوقبید کوه
بعجوش آمد و نیز بنهاد روی
بران راه بویان باریک بین
همه نره دیوان و جنگ آوران
گرفت و بکین اندر آورد سر
همه سوی آن راه بی ره شدند
دران جای تنگی بر آویختند
کسی کش ز جنگ آوری بهر بود
که از جور ضحاک برخون بستند
بکوی انزرون تیغ و تیر خدنگ
کسی را نبند بر زمین جایگاه
چو پیران که در جنگ دانا بستند
ز نیرنگ ضحاک بیرون شدند
زمین شد ز نعل نوران ستوه

یکی فال فرخ بی افکند شاه
 همی خواندش کایاتی درفش
 بشاهی بسر بر نهادی کلاه
 بر آویختی نوینو گوهران
 بران گونه گشت اختر کاویان
 جهان را از و دل بر امید بود
 همی بودنی داشت اندر نهان
 جهان پیش ضحاک وازونه دید
 بسر بر نهاده کلاه کیان
 ترا جز نیایش مباد ایچ کار
 بدو زن بهر نیک و بد هر دو دست
 همی خواند با خون دل داووش
 سپردم بتو ای جهاندار من
 بپرداز کیتی ز نابخردان
 سخن را ز هر کس نهفتن گرفت
 از و هر دو آزاده مهر بسال
 دگر نام پرمایه شادکام
 که خرم زبید ای دلبران و شاد
 بسا باز گردد کلاه مهی
 یکی گرز سازند مارا گران
 ببازار آهنگران نافتند
 بسوی فریدون نهادند روی
 و زان گرز پیکر بدیشان نمود
 همیون بسان سر گاو میش

بزه بر سر خوش چون کرد ماه
 فروهشت ز و سرخ و زرد و بنفش
 ازان پس هر آن کس که بگرفت گاه
 بران بی بها چرم آهنگران
 ز دیبای بر مایه و برنیان
 که اندر شب تیره خورشید بود
 بگشت اندرین نیزچندی جهان
 فریدون چو کیتی بران گونه دید
 سوی مادر آمد کمر بر میان
 که من رفتنی ام بسوی کارزار
 ز کیتی جهان آفرین برترست
 فرو ریخت آب از مزه مادرش
 بیزدان همی گفت زنهار من
 بگردان ز جانش نهیب بدان
 فریدون سبک ساز رفتن گرفت
 برادر دو بودش دو فرخ همال
 یکی بود ازیشان کیانوش نام
 فریدون بریشان سخن برگشاد
 که گردون نکرده بجز بر بهی
 بیارید داننده آهنگران
 چو بگشاد لب هر دو بشناقتند
 ازان پشه هر کس که بد نامجوی
 جهانجوی پرگاز بگرفت زود
 نکاری نکارید بر خاک پیش

نیارد گذشتن بروز برد
 بدان همالان کند سرخ دوی
 بدرد بیبجد ز فرمان نو
 تو گویی که عهد فریدون گرفت
 بمائیدیم خیره بدین کار
 که از من شکفتی بیاید شود
 دو گوش من آوای او را شنید
 یکی آهنی کوه گفتی برست
 شکفتی مرا در دل آمد شکست
 که راز سپهری ندانست کس
 برو انجمن گشت بازار گاه
 جهان را سراسر سوی داد خواند
 بیوشند هنگام زخم دوی
 همتگه ز بازار بر خاست گرد
 که ای نامداران یزدان برست
 سر از بند ضحاک بیرون کد
 بدان سایه فر او بتنبوب
 جهان آفرین را بدل دشمنست
 بدید آمد آوای دشمن ز دوست
 سیاهی برو انجمن شده خرد
 سرتندر کشید و همی رفت راست
 بدینندش از دورو بر خاست غو
 بنیکی یکی اختر افکند پی
 ز گوهر برو پیکر و زرش بوم

ز چرخ فلک بر سرت باد سرد
 چرا بیش تو کاوه خام گوی
 همی محضر ما ببیمان تو
 سرو دل پر از کینه کرد و برفت
 ندیدیم ما کار زمین زشتتر
 کی نامور بساخ آورد زود
 که چون کاوه آمد ز درگه بدید
 میان من و او بایوان درست
 همیون چو او زد بر دو دست
 ندانم چه شاید بدن زمین سپس
 چو کاوه برون آمد از پیش شاه
 همی بر خروشید و فریاد خواند
 از آن چرم کاهنکران پشت پای
 همان کاوه آن بر سر نیزه کرد
 خروشان همی رفت نیزه بدست
 کسی کو هوای فریدون کند
 یکایک بنزد فریدون شویم
 بیوید کاین مهتر آهرمنست
 بدان بی بها ناسزاوار پوست
 همی رفت پیش اندرون مرد گرد
 بدست خود کافرینون کجاست
 بنیامد بدرگه سالار نو
 چو آن پوست بر نیزه بر دیدگی
 بیاراست آن را بدیبای روم

از یشان یکی مانده است این زمان
 که سوزان شود هر زمانم جگر
 و گر بی گناهم بهانه مجوی
 بیفزای بر خویشن درد سر
 دلی بی امید و سری پر ز درد
 بگبنی چو فرزند پیوند نیست
 همیدون سنم را بهانه بود
 که بر من سکالی بد روزگر
 ز شاه آتش آید همی بر سرم
 ببايد بدین داستان دلوری
 چرا رنج و سختی همه پر مانست
 بدان تا جهان مانند اندر شکفت
 که نوبت بفرزند من چون رسید
 همی داد باید بهر انجمن
 شکفت آمدش کان سخنها شنید
 بخوبی بجستند پیوند اوی
 که باشد بدان محضر اورا گواه
 سبک سوی پیران آن کشورش
 بریده دل از ترس گیهان خدیو
 سپردید دلها بگفتار لوی
 نه هرگر بر اندیشم از بادشا
 بدژید و بسپرد محضر بیای
 لژیوان برون شد خروشان بکوی
 که ای نامور شهریار زمین

مرا بود هژده بسردر جهان
 ببختی | او | بر من یکی در فکر
 شما من چه کردم یکی باز گوی
 بحال من لی تاجور در فکر
 مرا روزگار اینچنین گوز کرد
 جوتی نمانمت و فرزند نیست
 سنم را میان و کراهه بود
 بهانه چه دلری تو بر من بیار
 یکی بی زبان مرد آهنکرم
 نوشاهی و گر ازدها بیکری
 اگر هفت کشور بشاهی تراست
 شمارت با من ببايد گرفت
 مگر کز شمار تو آید بدید
 که مارانت را مفر فرزند من
 سبهد بگفتار او بشکرید
 بدو باز دادند فرزند اوی
 بفرمود پس کاوه را پادشاه
 چو بر خواند کاوه همه محضرش
 خروشید کای بایمردان دیو
 همه سوی دوزخ نهادید روی
 نباشم بدین محضر اندر گوا
 خروشید و برجست لرزان ز جای
 گراتمابه فرزند او پیش اوی
 میان شلمرا خواندند آفرین

داستان ضحاک با کاوه آهنگر

چنان بد که ضحاک خود روز و شب
 بدان برز|و|بالا ز بیم نشیب
 چنان بد که یک روز بر تخت عاج
 ز هر کشوری مهربان را بخواست
 از آن پس چنین گفت با موبدان
 مرا در نهانی یکی دشمنست
 ندارم همی دشمن خرد خوار
 همی زمین فزون بایدم لشکری
 یکی لشکری خواهم انگیختن
 ببايد برین بود همداستان
 یکی محضر اکنون ببايد نبشت
 نگويد سخن جز همه راستی
 ز بیم سبب همه راستان
 دران محضر ازدها ناگزیر
 هم آنگه بکایک ز درگاه شاه
 ستم دیده را پیش او خواندند
 بدو گفت مهر بروی دژه
 خروشید و زد دست بر سر شاه
 بده داد من آمدستم دوان
 اگر داد دادن بود کار تو
 ز تو بر من آمد ستم بیستر
 ستم گردنداری تو بر من روا

بیاد فریدون گشادی دو شب
 دلش ز افریدون شده برنجیب
 نهاده بسر بر زیروزه ناچ
 که در پادشاهی کند بشت راست
 که ای پرهیز نامور بخردان
 که بر بخردان این سخن روشت
 بنترسم همی از بد روزگار
 هم از مرده هم ز دیو و جری
 با دیو مرده بر آمیختن
 که من ناشکیم بدین داستان
 که جز تخم نیکی سبب نکشت
 نخواهد بداد اندرون کاسی
 بدان کار گشتند همداستان
 گواهی نبشند برناویر
 بز آمد خروشیدن داد خواہ
 بر نامدارانش بنشاندند
 که بر گوی تا از که دیدی ستم
 که شاهان ما ستم کاوه داد خواہ
 همی نالم از سو برنج روان
 بیفزاید ای شاه مقدر تو
 زنی هر زمان بر دلم بیشتر
 سفرزند من دست بردن چر

چه مایه سخن پیش ایشان براند
 که جز خوشن را ندانم جهان
 چو من نامور تخت شاهی ندید
 چنان گشت گیتی که من خواستم
 همان پوشش و کامنان از منست
 که گوید که جز من کسی پادشاست
 که بیماری و مرگ کس را نکاست
 و گر بر زمین شاه باشد بسی
 بمن نگرود هر که آهرمنست
 مرا خوانند بایید جهان آفرین
 چرا کس نیارست گفتن نه چون
 گشت و جهان شد پر از گفتگوی
 نمائندی پیشش یکی نلمجوی
 پراکنده گشتند بکسر سباه
 شکست اندر آورد و برگشت کار
 چو خسرو شوی بندگی را بکوش
 بدش اندر آید ز هر سو هراس
 همی کاست زو فر گیتی فروز
 همی کرد پوزش بر کردگار
 بر آورده بر وی شکوه بدی

گروانمایگان را ز لشکر بخواند
 چنین گفت با سالخورده مهان
 هنر در جهان از من آمد پدید
 جهانرا بخوبی من آراستم
 خور و خواب و آرامان از منست
 بزرگی و دیهم و شاهی مراست
 بدارو و درمان جهان گشت راست
 جز از من که بر داشت مرگ از کسی
 شما را ز من هوش و جان درتست
 گرایدون که دانید من کردم این
 همه موبدان سر فکنده نکون
 چو این گفته شد فر یزدان ازوی
 هراس کس ز درگاه بر گاشت روی
 سه و بیست سال از در بارگاه
 منی چون بیبوست با کردگار
 چه گفت آن سخن گوی با فر و هوش
 یزدان هراس کس که شد ناسپاس
 بنجمشید بر تیره گون گشت روز
 همی راند از دیده خون در کنار
 همی کاست زو فتره ایزدی

چو عود و چو عنبر چو روشن گلاب
 در نندرستی و راه گزند
 جهان را نیامد چنو خواستار
 ز کشور بکشور بر آمد شتاب
 ندید از هنر بر خرد بسته چیز
 بگیتی جز از خویشتن کس تدبیر
 ز جای مهین برتر آورد پای
 چه مایه بدو گوهر اندر نشاخت
 ز هانوی بگردون بر افراشتی
 نشسته برو شاه فرمان روا
 فرومانده از فتره بخت اوی
 مرآن روزرا روز نو خواندند
 برآسوده از رنج تن دل ز کین
 می و جامو رامشگران خواستند
 بمانده از ان خروان یادگار
 ندیدند مرگ اندران روزگار
 میان بسته دیوان بیان رهی
 ز رامش جهان بد بر آواز بوش
 همی تافت از شاه فر کیان
 ز یزدان بدو نویسو بد پیام
 ندیدند جز خوبی از شهریار
 نشسته جهاندار با فرهی
 بگیتی جز از خویشتن کس ندید
 ز یزدان بیبچیدو شد ناسپاس

چو بان و چو کافور و چون مشک ناب
 برشکی و درمان هر دردمند
 همان رازها کرد نیز آشکار
 گنر کرد زان پس بکشتی برآب
 چنین سال بنسجه رید نیز
 همان کردنیها چر آمد بدید
 چو آن کارهای وی آمد بجای
 بقر کیانی یکی تخت ساخت
 که چون خواستی دیو برداشتی
 چو خورشید تابان میان هوا
 جهان انجمن شد بر تخت اوی
 بجمشید بر گوهر افشانند
 سر سال نو هرگز فرودین
 بزرگان بشادی بیاراستند
 چنین روز فرخ از ان روزگار
 چنین سال سیصد همی رفت کار
 رنج و ز بدشان نید آکهی
 بفرمائش مردم نهاده دو گوش
 چنین تا برآمد برین سالیان
 جهان بد بارام از ان شادکام
 چو چنی بر آمد برین روزگار
 جهان سر بسر گفته او را رهی
 یکایک بنخت مهی بنگرید
 منی کرد آن شاه یزدان شناس

برستم برمنندگان دانیش
 برمنده را جایگه کرد کوه
 نوان پیش روشن جهاندارشان
 همی نام نیسلریان خواندند
 فروزنده لشکر و کشورند
 وزیشان بود نام مردی پای
 کجا نیست بر کس ازیشان سپاس
 بگناه خورش سرزنش نشنوند
 ز آواز بیفاره آسوده گوش
 بر آسوده از داور و گفتگوی
 که آزاده را کاهلی بنده کرد
 همان دست ورزان با سر کشی
 روانشان همیشه بر اندیشه بود
 بخورد و نبخشید بسیار چیز
 سزاوار بگزید و بنمود راه
 ببیند بداند کم و بیش را
 بلب اندر آمیختن خاک را
 سبک خشت را کالبد ساختد
 نخست از برش هنرمی کار کرد
 چو ایوان که باقد پناه از گزند
 همی کرد زو روشنی خواستار
 چو یاقوت و بیجاده و سیم زر
 شد آن بندهارا سراسر کلید
 که دارند مردم بیبوش نیاز

گروهی که کاتوزیان خوانیش
 جدا کردهشان از میان گروه
 بدان تا پرستش بود کارشان
 صفی بر دگر دست بنشانندند
 کجا شیر مردان جنگ آورند
 کریشان بود تخت شاهی بجای
 بودی سدیگر گهر را شناس
 بکارند و ورزند و خود بدروند
 ز فرمان سر آزاده و زنده بوش
 تن آزاد و آباد گیتی بروی
 چه گفت آن سخن گوی آزاده مرد
 چهارم که خوانند اهتوخشی
 کجا کارشان همگنان بیشه بود
 بدین اندرون سال پنجاه نیز
 لژن هریکی را یکی پایگناه
 که تا هر کس انداژه خویش را
 بنفرمود دیون ناپاک را
 هر آنچه از کل آمد چو شناختد
 بنگ و بکج دیو ذبوار کرد
 جو گرمابه و کاخهای بلند
 زخارا گهر جست یک روزگار
 بچنگ آمدش چند گونه گهر
 ز خارا بافسون برون آورید
 دگر بوسهای خوش آورده باز

از شاهنامه

جمشید

بادشاهی جمشید هفتصد سال بود

کمر بسته و دل بر از بند اوی
برسم کیان بر سرش تاج زر
جهان سر بر گشت او را ره
بفرمان او دیو مرغ و بری
فروزان شده تخت شاهی بدوی
همم شهربازی هم موسی
روان را سوی روشنی ره کنم
در نام جستن بگردان سپرد
چو خود وزره کرد و چون جوشنا
همه کرد پیدای بروشن روان
ببردو ازین چند بنهاد گنج
که پوشند هنگام بزم و نبرد
قصب کرد پرمایه دیباو خزر
بنار اندرون بودرا بافتن
گرفتنند ازو یکر آموختن
زمانه بدو شاد و او نیز شاد
بدین اندرون نیز پنجاه خورد

گراتمایه جمشید فرزند اوی
بر آمد بر آن تخت فرخ بدر
کمر بست با فرد شاهنشهی
زمانه بر آسوده از داوری
جهان را فروزده بدو آبروی
منم گفت با فرّ ایزدی
بدان را ز بد دست کوتاه کنم
تخت آلت جنگ را دست بزد
بغو کتی نرم کرد آهنا
چو خفتان و چون درغ و برگتوان
بدین اندرون سال پنجاه رنج
دگرینجه اندیشه جابه کرد
زکنان و ابریشم و موی و قز
بیاموختن رشتن و تافتن
چو شد بافته شنن و دوختن
چو این کرده شد ساز دیگر نهاد
ز هر پیشور انجمن کرد کرد

فردوسی

گوئی کندر ستم گشت آن کند زلف
 کز بوستان گرفته گل سرخ را اسیر
 گوئی خدایش از می چون لعل آفرید
 با دایگانش داده ز باقوت سرخ شیر



کاشکی اندر جهان شب نیستی
 نامرا هجران آن لب نیستی
 زخم عقرب نیستی بر جان من
 گر ورا زلف مقرب نیستی
 وور بودی کو کبش در زیر لب
 مونس ار تاروز کو کب نیستی
 وور مرکب نیستی از نیکوی
 جانم از عشقش مرکب نیستی
 وور مرا بی بار باید زیستن
 زندگانی کاش یارب نیستی



بر افکند ای صنم ابر بهشتی
 زمین را خلت اردی بهشتی
 بهشت عدن را گلزار ماند
 درخت آراسته حور بهشتی
 زمین برسان خون آلوده دیا
 هوا برسان نیل اندوده وشتی
 بطلم نوش گشته چشمه آب
 برنگ دبدئه آهوی دشتی
 چنان گردد جهان هزمان که گوئی
 بلنگ آهو نکیرد جز بکشتی
 نبی باید کنون خورشید چهره
 مهی کو دارد از خورشید پستی
 نبی رخسار او هم رنگ باقوت
 منی بر کوفه جامه کشتی
 جهان طاوس کوفه گشت و دبدار
 بجائی نرمی و جائی درشتی
 بدان ماند که گوئی از می و مشک
 مثال دوست بر صحرا نوشتی
 ز گل بوی کلاب آید بدان سان
 که بنداری گل اندر گل سرشتی
 دلیقی جار خلت بر گزیدست
 بکینی از همه خوبی و زشتی
 لب باقوت رنگ و ناله چنگ
 می خوش رنگ و دین زرد هشتی

از اشعار

شب سیاه بدان زلفکان تو ماند
عقیق را چو بایند نیک سوده گران
بیوستان ملوکان هزار گشتم پیش
دو چشم آهو و دو نرگس شکفته یار
کمان بابلیان دیدم و طرازی تو
ترا بسروین بالا قیاس توان کرد
سپید روز پیاکی رخاں تو ماند
که آبدار بود با بلان تو ماند
گل شکفته بر خسار کان تو ماند
درست و راست بدان چشمکان تو ماند
که بر کشیده شود با پروان تو ماند
که سرور اقد و بالا بدان تو ماند



گویند صبر کن که ترا صبر بر دهد
آری دهد ولیک بخون جگر دهد
من عمر خویش را به صبوری گذاشتم
عمر دگر بیاید تا صبر بر دهد



از باغ گل فرستد هر نیم شب عبیر
رخسار آن نگار بگل برستم کند
ای آفتاب چهره بتزاد سرو قد
بنکاشته چنین نبود بر بنان چین
از برگ لاله دولاب داری فراز روی
کوئی که آرزای پی زهره نگار کرد
وز شاخ عنایب بسازد همی صفیر
و آن روی را نماز برد ماه مستیر
کز زلف مشک باری وز نوک غمزه تیر
تمثال روی یوسف یعقوب بر حریر
یک مشت حلقه زره از مشک و از عبیر
سیمینش عارضین و برو کیسوان چو قیر

چوروی یار من شد دهر گونی
 بکردار درفش کاویانی
 پیوشید لباس فرودبسی
 گل انفر بوستانان بشکفید
 تو گونی هر یکی حور پشیتست
 بعد گونه نگار آراسته باغ
 بکاخ میرما ماند بخوبی
 سحر گاهان که باد نرم جنبد
 تو پنداری که لژ گردون ستاره
 نگار انفر نگار ولون در لون
 بزیر دیه سبز انفر اینک
 یکی چون حقهای لژر خقچه است
 بقشه زیر و زیر شاخ سوسن
 بشاد روان شهر آزاد ماند
 درخت سبز تازه شام و شبگیر
 درفش میر ابو سعادت گونی
 بکیتی ز آب و آتش تیزتر نیست
 ترا سیرغ و تیر کر نیاید
 کر و زقی بجلی حیدری کرد
 نه ز آهن درع یابستی نه دلدل
 یکی زردشت ولرم آرزویست
 باب گرم درمانده است پام
 عدورا از تو بهره غل و زنجیر

همی عارض بشوید باب کونر
 بنقش وشى و کوفى سراسر
 بیفکنده لباس ماه آذر
 بسان گلبنان باغ پر بر
 بدست هر یک از باقوت مجمر
 بتقش وشى و تقش مسطر
 گشاده بر همه آزادگان در
 بجنابند درخت سرخ و اسفر
 همی باریده بر دیبای اخضر
 هزاران در شده پیکر پیکر
 ترنج سبز و زرد از بار بنگر
 یکی چون بیضای بینی زغبیر
 چو بر دیبای زنگاری مزمیر
 که اسکندر برو بانید گوهر
 که ماه از بر همی تابد برو بر
 فروزان از سرش بر تاج گوهر
 دو جاتند و دو سلطان ستمگر
 نه رخت جادو و زال فسونگر
 برزم شاه گردان عمرو و عتر
 نه سرپائش یابستی نه مفر
 که پیشت زندرا بر خوانم ازبر
 چو در زرفین در آتگشت لژهر
 ولی را از تو بهره تاج و پرگر

گدازانم چو اندر آب شکر
 چنین فریبی شدنت و سیر لاغر
 بهجرائش منم یعقوب دیگر
 مرزاد آن خجسته دست بنگر
 درود از جان من بر گور آزر
 درخت سیم کش بر سر صنوبر
 جهود خیبری از نیغ حیدر
 نکرد آن نامور حیدر بخیر
 نکردند آل ، بوسفیان بشیر
 ابر شیر زهرا روز محشر
 وچندین عاشقانه شعر دلبر
 نه ام اندر خور گفتار و زدر
 مگر خود نیستم ای دوست درخور
 بدین اندر نیارم سر بچنبر
 ز امیر نامداران شاه مهر
 بیافروزد بیوسعد مظفر
 پیرده چشم بنویسم بغنبر
 چو نوعینی فرو آورم ازبر
 فرو باردم از چشم آب احمر
 خیالی دیدمش مکروه و منکر
 تهی گرداند از بستان عبر
 کی آید این گذشته رنج رابر
 بر آن خورشید کش بالا صنوبر
 چو روی پار من شد روی کشور

از آن شکرلبانست اینکه دایم
 از آن لاغرمیانست اینکه عشقم
 بجهره یوسف دیگر ولیکن
 اگر بشکر جنو پیکر نگارد
 وگر آزر جنو دانست کردن
 صنوبر دیدم و هرگز ندیدم
 چنان کز چشم او تو منم ترسید
 چنان کان چشم او کردست با من
 چنان بر من کند او جور و پیداد
 چنان چون من برو گریم نگرید
 مرا گوید زچندین شعر شاهان
 کم از شعری که سوی ما فرستی
 مگر خود شعر بره من برترید
 ابا ناپاک دار این خوارم بس
 چرا تو سیم باری مدیحی
 کدامست آنکه گوئی روی گیتی
 بمن تا بدارم یادگاری
 بحلقه زلفک خویش یندم
 چو نام آن نگار آمد بگوشم
 فراقش صورنی شد پیشم اندر
 برسدیم که ناگاهان کنارم
 چو از من بگسلد کی ینمش باز
 فرو بارد ابر از دیدگانم
 همی بگریسم ناز آب چشم

از قصائد

ز دو چیز کردند بر مملکت را
 یکی زر نام ملک بر نوشته
 کرا بویه و صلت ملک خیزد
 زبانی سخنگوی و دستی گشاده
 که مملکت شکارست کورا نگیرد
 دو چیزست کورا بیند اندر آرد
 بشمشیر باید گرفتن مر اورا
 کرا بخت و شمشیر و دینار باشد
 خرد باید آتجا و جود و شجاعت

نکاری سروقد و ماه منظر
 سرشکم خون شدست و بر مشجر
 بدان مژگان زهر آلود منگر
 بر آتش بگذر و بر درش مگذر
 چنان چون دو رخس هم رنگ آذر
 ولیکن بر سرش ماه منور
 که رشک آرد برو گل برگ پر بر
 ز خلد آئین بوسه نامد ایبر
 بری چهره بتی عیار و دلبر
 سب چشمی که تا رویش بدیدم
 اگر نه دل همی خواهی سپردن
 و گر نه بر بلا خواهی گذشتن
 بان آتش نیزست عشقش
 بان سر سیمینست قدش
 فریش آن روی دیارنگ چینی
 فریش آن لب که تا ایبر نامد

دقیقی



سید برف آمد بکوهار سیاه
و چون درون شد آن سرو بوستان آرای
و آن کجا بگوارید تا گوار شدست
و آن کجا نکزایت گشت زود گزای



آی درینا که خردمندرا
باشد فرزند و خردمند نی
ور چه ادب دارد و دانش پیر
حاصل میراث بفرزند نی

ابری بدید نی و کسوفی نی
فرمان کنی و بانکنی ترسم
نا بشکنی سپاه غمان بر دل
اندر بلای سخت بدید آرند
بگرفت ماه و گشت جهان تاری
بر خویشتن ظفر نهمی باری
آن به که می بیاری و بیکاری
فضل و بزرگ مردی و سالاری



این جهان را نگر بچشم خرد
نی بدان چشم کاندر و نگری
همچو دریاست و ز تکوکاری
گشتمنی نواز تا بدان گدگری

بوی جوی مولیان آید همی
ریگ آمو و درشتی راه او
آب جیحون از نشاط روی دوست
ای بخارا شاد باش و دی
میر ماهست و بخارا آسمان
میر سروسست و بخارا بوستان
آفرین و مدح سود آید همی
یاد یار مهربان آید همی
زیر پام پرنیان آید همی
خنک مارا نا میان آید همی
میر نه تو شادمان آید همی
ماه سوی آسمان آید همی
سرو سنی بوستان آید همی
گر بکنج اندر زبان آید همی



من موی خوش را نه از آن میکنم سیاه
تا باز نوجوان شوم و نو کم گناه
چون جامه‌ها بوقت مصیبت بیه کتد
من موی از مصیبت پیری کم سیاه



و یا چون بر کشیده تیغ پیش آفتابستی
بخوشی گوئی اندر دینه بی خواب خوابستی
طرب گوئی که اندر دل دغای منجا بستنی
اگر در کالبد جانرا ندیدستی شرابستی
از آن تا نا کسان هرگز نخوردندی صوابستی

بیلر آن می که بنداری روان یاقوت نابی
یا کی گوئی اندر جام مانند کلابستی
سحابستی قدح گوئی و می قطره سحابستی
اگر می بینی پیکر همه دلا خرابستی
کرا بن می بابر اندر بچنگال عقابستی



وندز نهان سرشک همی باری
ترسم ز سخت آنده و دشواری
بود آنکه بود خیره چه غمدا بی
گینبست کی پذیرد همواری
زاری مکن ک نشنود او زاری
کی رفتنرا بزاری بنار آری
گر تو بهربهانه بنیازاری
بر هر کم تو دل برو بگماری

ای آنکه غمکنی و سزاواری
از مهر آن کجا پیرم نامش
رفت آنکه رفت و آمد آنک آمد
هموار کرد خواهی گینستی را
مینی مکن که تگرد او مسی
شو نا، قیلمت آبد زاری کن
آزار بیش زین گردون ببینی
گوئی گمشه لت بلائی او



زان می که گرسرشکی از آن در چکد نبیل
صد سال مست باشد از بوی او نهنک
آهو بدشت اگر بخورد قطره‌ای ازو
غرند شیر گردد و نندبشد از بلنگ



یا دل و جان را بخلواند سپاریم
اندوه درم و غم دینار نداریم
جان را زبی دین و دیانت بفروشیم
وین عمر قا را بره غزو گزاریم



بد نا خوریم باده که مستانیم
وز دست نیکوان می بستانیم
دیوانگان بی همتان خوانند
دیوانگان نه اسم که مستانیم



ساع و باده کلکون و لبان چو ماه	اگر فرشته بیند در اوقند در چاه
نظر چگونه بدوزم که بهر دیدن دوست	ز خاک من همه زر گس دمد بجای گیاه
کسی که آگهی از فوق عشق جانان یافت	ز خوش حیف بود گر دمی بود آگاه
بچشم اندر بالار شکری تو بروز	بشب بچشم کسان اندرون بینی که

دلم نشاط و طرب را فراخ میدان بود
 از آن پس که بگردار سنگ و سندان بود
 همیشه گوتم زی مردم سخندان بود
 ازین همه تم آسوده بود و آسان بود
 بدان زمانه ندیدی که این چنین بود
 سرود گویان گوئی هزارستان بود
 شد آن زمانه که او پیشکار مهران بود
 همیشه شعر و را زی ملوک دیوان بود
 شد آن زمانه که اوشاعر خراسان بود
 مرا بظانه او سیم بود و حملان بود
 ورا بزرگی و نعمت ز آل سامان بود
 درو فزونی یک پنج میر ماکان بود
 بمن رسید بدان وقت حال خوب آن بود
 ز اولیاش چنان کز امیر فرمان بود
 عسا بیار که وقت عسا و انجان بود

همیشه شاد و ندانستی که غم چه بود
 بسا ذلا که بسان خریز کزنده بشمر
 همیشه چشم زی زلفسکان چابک بود
 عیال نه زن و فرزند نه معونت نه
 تو رودکی را ای ماهرو همی بینی
 بدان زمانه ندیدی که در جهان رقی
 شد آن زمان که باو انس راد مردان بود
 همیشه شعر و را زی ملوک دیوانست
 شد آن زمانه که شعرش همه جهان بنوشت
 کجا بگیتی بودست نامور دهقان
 کرا بزرگی و نعمت زاین و ان بودی
 بداد غیر خراسانش چهل هزار درم
 ز اولیاش پراکنده نیز هشت هزار
 چو میر دید سخن داد داد مردی خوش
 کون زمانه دگر گشت و من دگر گشتم



می لعل پیش آر و پیش من آی
 بیک دست جام و یک دست چنگ
 از آن می مرا ده که از عکس او
 چو باقوت گردد بفرسنگ سنگ

کز لب لعل تو یک بنوس بچند
آنچه هجران تو از سینه فکند

بیکتی جان نتوان کرد سؤال
بفکند آتش اندر دل حسن

بچه

نبود دندان لابل چراغ تابان بود
ستاره سحری بود و قطره باران بود
چه نحس بود همانا که نحس کیوان بود
چه بود منت بگویم قضای یزدان بود
همیشه تابود آئین کرد گردان بود
و باز درد همان کز نخست درمان بود
و نو کند بزمانی همان که خلقان بود
و باغ خرم گشت آن کجا بیابان بود
که حال بنده ازین پیش برچه سامان بود
ندیدی آنکه او را که زلف چو گان بود
شد آن زمانه که موش بان قطران بود
بشد که باز نیامد عزیز مهان بود
بروی او در چشم همیشه حیران بود
نشاط او بزور بود و بیم نقصان بود
بشهر هر که یکی ترک نارستان بود
بشب زاری او ترد جمله بنهان بود
نهیب خواجه او بود و بیم زندان بود
اگر گران بد زی من همیشه ارزان بود
نشان نامه ما مهر و شعر عنوان بود

مرا بسود و فرو ریخت هر چه دندان بود
سپید سیم رده بود دتر و مرجان بود
یکی نمائد کتون ز آن همه بسود و بر ریخت
نه نحس کیوان بود ونه روزگار دراز
جهان همیشه چو چشمیست کرد و گردانست
همان که درمان باشد بجای درد شود
کهن کند بزمانی همان کجا نو بود
با شکسته بیابان که باغ خرم بود
همی چه دانی ای ماهروی مشکین موی
بزلف چو گان نازش همی کنی تو بدو
شد آن زمانه که رویش بان دیبا بود
چنانکه خوبی مهان و دوست بود عزیز
بانکار که حیران بدی بدو در چشم
شد آن زمانه که او شاد بود و خرم بود
همی خرید و همی سخت بی شمار درم
با کیزک نیکو که میل داشت بدو
بروز چونکه نیارست شد بدیدن او
نیل روشن و دیدار خوب و روی لطیف
دل خزانة پر گنج بود و گنج سخن



این جهان پاک خواب کردارست	آن شناسد که دلش بیدارست
نیکی او بجایگاه بدست	شادی او بجای تیمارست
چه نشینی بدین جهان هموار	که همه کار او نه هموارست
دانش او نه خوب و چهرش خوب	زشت کردار و خوب دیدارست



شاد زی با سیاه چشمان شاد	که جهان نیست جز فسانه و باد
ز آمده شادمان ببتاید بود	وز گذشته نکرد باید یاد
من و آن جدموی غالبجوی	من و آن ماهروی حور نژاد
نیکبخت آن کسی که داد و بخورد	شوربخت آنکه او نخورد و نداد
باد و ابرست این جهان افسوس	باده پیش آر هر چه بادا باد
شاد بودست لژین جهان هرگز	هیچ کس تا از تو باشی شاد
داد دیدست ازو بهیچ سبب	هیچ فرزانه تا تو بینی داد



مهران جهان همه مردند	زیر خاک اندرون شدند آنان
از هزاران هزار نعمت و ناز	نه باخر بیجز کفن بردند
بود لژ نعمت آنچه پوشیدند	و آنچه دادند و آنچه را خوردند



سرسر هجر توالی سرو بلند	ریشه عمر من از بیخ بکند
بس چرا بنه اویسم همه عمر	اگر آن زلف دوتا نیست بکند

باقی گزین و باده و می خور بیانگ زیر
 هر چند نوپار جهانست بچشم خوب
 شیب تو با فراز و فراز تو با نشیب
 دیدی تو ریژ و کام بدو اندرون بسی
 کز کشت سارنالد و از باغ عندلیب
 دیدار خواجه خوبتر آن مهر حیب
 فرزندی آدمی بتواند ریشیب
 باریدکان مطرب بودی بفر زیب



زود کی چنگ بر گرفت نواخت
 زان عقیقین مثنی که هر که بدید
 هر دو بك گوهرند لیک بطبیح
 نا بسوده دو دست رنگین کرد
 باده انداز کوب سرود انداخت
 از عقیق گداخته نشناخت
 این بیفسرد و آن دگر بگداخت
 نا چشیده بتارک اندر تاخت



بسرای سبج مهمان را
 زیر خاک اندرونت باید خفت
 باکسان بودندت چه سود کند
 یار تو زیر خاک مور و مگس
 آنکه زلفین و گیسوت پیراست
 چون ترا دید زرد گونه شده
 دل نهادن همیشگی نه رواست
 گرچه اکنونت خواب دیبست
 که بگور اندرون شدن تنهانت
 چشم بگشا ببین کنون پیداست
 گرچه دینار یا درمش بهاست
 سرد گردد دلش نه نا بیناست



زمانه چندی آزادوار داد مرا
 بروز نیک کسان گفت تا تو غم نخوری
 زمانه گفت مرا خشم خوش دار نگاه
 چون نگری سر بسر همه بندست
 بسا کما که بروز تو آرزو مندست
 کرا زبان نه بیندست پای در بندست

چه داری دوست هرزه دشمنی را
 چه کویی. بیهده سرد آهنی را
 برشک خوشتن هر سوسنی را
 که بر آتش نشانی برزنی را
 چه سایه زیر کوهی ارزنی را
 مکش در عشق خیره چون منی را
 اگر بی جان روان خواهی تنی را

دلا تا کی همی جویی منی را
 چرا جویی وفا از بی وفائی
 ابا سوسن بناگوشی که داری
 یکی زین برزن تا راه برشو
 دل من ارزنی عشق تو کوهی
 بیخشا ای پسر بر من بیخشا
 یا اینک نگه کن رودکی را

باصد هزار نزهت و آرایش عجیب
 گیتی بدیل یافت شباب از پس مشب
 لشکرش ابر تیره و باد صبا نقیب
 دلبم هزار خیل و ندیدم چنین موب
 و آن رعده بین که نالد چون عائق کتیب
 جوان حارثی که گذردارد از رقیب
 به شد که یافت بوی سخن باد را طیب
 وز برگ بر کشید یکی حطه قصب
 هر جویکی که خشک همی بود شد رطب
 برق از میان ابر همی بر کشد قصب
 چون پنجه عروس بجا شده خضیب
 سار از درخت سر، مرورا شده مجیب
 بلبل بشاخ گل بر با لحنک غرب
 کاکون برد نصیب حیب از بر حیب

آمد بهار خرم بارنگ و بوی طیب
 شاید که مرد پیر بدین که شود جوان
 چرخ بزرگوار یکی لشکری بکرد
 نقاط برق روشن و تندریش طبل زن
 آن ابرین که گریه چون مرد سوکوار
 خورشید را ز ابر آمد روی گاه گاه
 يك چند روزگار جهان دردمند بود
 باران مشکبوی بیارید نو بنو
 کجی که برف پیش همی داشت گل گرفت
 تندر میان دشت همی باد بر دمد
 لاله میان کشت بخندد همی ز دور
 بلبل همی بخواند در شاخسار بید
 ملعلل پسر و بن بر با نغمه کهن
 اکون خورید باده و اکون زئید شاد

رودکی

ادبيات كلاسيك

زیر نظر

گوناگونا

ج گوناگونی

منتخبات فارسی

گردآورده

د. کوبیدزه

استاد دانشگاه نیپلیسی

جلد اول

چاپ دوم

اداره نشریات دانشگاه دولتی نیپلیسی

نیپلیسی، ۱۹۸۱